

PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
we Wrocławiu

Ks. TOMASZ BISZKO

RECEPCJA ODNOWY LITURGICZNEJ SOBORU
WATYKAŃSKIEGO II W ARCHIDIECEZJI
WROCŁAWSKIEJ DO 1992 ROKU

Praca doktorska

napisana na seminarium z liturgiki

pod kierunkiem

Ks. dr hab. Stanisława Araszcuka

WROCŁAW 2009

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	7
BIBLIOGRAFIA	10
WSTĘP	47
ROZDZIAŁ I STRUKTURY EKLEZJALNE ARCHIDIECEZJI W SŁUŻBIE ODNOWY LITURGICZNEJ	53
1. ROLA BISKUPÓW DIECEZJALNYCH I SUFRAGANÓW WROCŁAWSKICH W REALIZACJI ODNOWY LITURGICZNEJ	53
1.1 Kardynał dr Bolesław Kominek	55
1.2 Kardynał dr Henryk Gulbinowicz	59
1.3 Biskup prof. dr hab. Wincenty Urban	64
1.4 Biskup dr Andrzej Wronka	66
1.5 Biskup dr Paweł Latusek	69
1.6 Biskup dr Józef Marek	72
1.7 Biskup dr Tadeusz Rybak	73
1.8 Biskup dr Adam Dyczkowski	75
1.9 Biskup lic. Józef Pazdur	76
1.10 Biskup dr Jan Tyrawa	77
2. UDZIAŁ ARCHIDIECEZJALNEJ KOMISJI LITURGICZNEJ I KOMISJI DS. SZTUKI SAKRALNEJ W UPOWSZECHNIANIU IDEI ODNOWY LITURGICZNEJ	78
2.1 Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna	79
2.2 Komisja ds. Sztuki Sakralnej	87
3. UDZIAŁ RADY KAPŁAŃSKIEJ I RADY DUSZPASTERSKIEJ W UPOWSZECHNIANIU IDEI ODNOWY LITURGICZNEJ	89
3.1 Rada Kapłańska	89
3.2 Rada Duszpasterska	92
4. WKŁAD METROPOLITALNEGO WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO I PAPIESKIEGO WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO W ODNOWĘ LITURGICZNĄ	97
4.1 Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu	97
4.2 Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu	108
5. REFORMA ŚPIEWU LITURGICZNEGO	115
5.1 Referat Śpiewu i Muzyki Kościelnej	115
5.2 Studium Organistowskie	120
6. ROLA SYNODU ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ W ODNOWIE LITURGICZNEJ	123
6.1 Komisja Przygotowawcza Synodu	124
6.2 Struktury Synodu	127
6.3 Komisja ds. Liturgii	130
6.4 Etapy prac Synodu	131
6.5 Redagowanie i przygotowywanie do druku dokumentów końcowych Synodu ..	134
7. II SYNOD PLENARNY	136
ROZDZIAŁ II MSZA ŚWIĘTA I POZAMSZALNY KULT CHRYSYTA W EUCHARYSTII	139
1. ETAPY WPROWADZANIA ODNOWIONYCH OBRZĘDÓW MSZALNYCH	139
1.1 Ukształtowanie przestrzeni celebracji odnowionej liturgii	141
1.2 Wprowadzanie języka polskiego do celebracji liturgii	147
1.3 Wprowadzenie nowego Ordo Missae	149

1.4	Przywrócenie homilii i Modlitwy wiernych	155
1.5	Kształtowanie czytelnych postaw, gestów i znaków	158
2.	FORMY CELEBRACJI MSZY ŚWIĘTEJ.....	160
2.1	Msza uroczysta.....	162
2.2	Niedzielna Msza parafialna.....	162
2.3	Msza w małych grupach	163
2.4	Msza konwentualna.....	164
2.5	Msza wotywna	165
2.6	Msza obrzędowa	166
2.7	Msza za zmarłych.....	167
2.8	Msza z udziałem dzieci	167
2.9	Msza koncelebrowana.....	170
2.10	Msza bez ludu	173
3.	KOMUNIA ŚWIĘTA WIERNYCH PODCZAS MSZY ŚWIĘTEJ	174
3.1	Częstotliwość przyjmowania Komunii świętej.....	174
3.2	Komunia święta pod dwiema postaciami	177
3.3	Pierwsza Komunia święta	178
4.	KOMUNIA ŚWIĘTA I KULT EUCHARYSTII POZA MSZĄ ŚWIĘTĄ.....	181
4.1	Wiatyki i Komunia święta chorych.....	182
4.2	Komunia święta poza Mszą świętą.....	184
4.3	Wystawienie i adoracja Najświętszego Sakramentu.....	187
4.4	Procesje Eucharystyczne.....	190
4.5	Kongresy Eucharystyczne.....	192
ROZDZIAŁ III SAKRAMENTY I SAKRAMENTALIA		196
1.	SAKRAMENT CHRZTU	196
1.1	Obrzęd chrztu dzieci	198
1.2	Obrzęd chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych.....	201
2.	SAKRAMENT BIERZMOWANIA.....	206
3.	SAKRAMENT POKUTY I POJEDNANIA.....	211
4.	SAKRAMENT NAMASZCZENIA CHORYCH.....	217
5.	SAKRAMENT ŚWIĘCEŃ.....	222
6.	SAKRAMENT MAŁŻEŃSTWA.....	227
7.	BŁOGOSŁAWIEŃSTWA I SAKRAMENTALIA	232
ROZDZIAŁ IV UŚWIĘCANIE CZASU I NABOŻEŃSTWA LUDU BOŻEGO		241
1.	LITURGIA GODZIN.....	241
2.	ROK KOŚCIELNY I KALENDARZ LITURGICZNY	248
2.1	Niedziela	252
2.2	Adwent.....	255
2.3	Okres Narodzenia Pańskiego	256
2.4	Okres Wielkiego Postu.....	258
2.5	Święte Triduum Paschalne.....	260
2.6	Okres Wielkanocy.....	263
2.7	Okres zwykły	265
2.8	Kwartalne Dni Modlitw i Dni Modlitw o urodzaje.....	267
3.	KULT NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY I ŚWIĘTYCH PAŃSKICH W ROKU LITURGICZNYM.....	268
3.1	Kult Najświętszej Maryi Panny	268
3.1.1	Sanktuarium Matki Bożej Dolnośląskiej Strażniczki Wiary w Bardzie Śląskim.....	271

3.1.2 Sanktuarium Matki Bożej Królowej Rodzin w Wambierzycach.....	272
3.1.3 Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Krzeszowie.....	273
3.1.4 Sanktuarium Matki Bożej Zwycięskiej z Mariampola w kościele NMP na Piasku we Wrocławiu.....	274
3.1.5 Sanktuarium Matki Boskiej Śnieżnej na Górze Iglicznej.....	275
3.2 Kult Świętych.....	276
3.2.1 Kult św. Jadwigi Śląskiej.....	278
3.2.2 Kult bł. Czesława Odrowąza, patrona Wrocławia.....	280
3.2.3 Kult św. Andrzeja Świerada.....	281
3.2.4 Kult św. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein).....	282
4. NABOŻEŃSTWA LUDU BOŻEGO.....	285
4.1 Nabożeństwo Słowa Bożego.....	288
4.2 Nabożeństwa związane z okresami roku liturgicznego.....	289
4.3 Nabożeństwo ku czci Serca Pana Jezusa.....	290
4.4 Nabożeństwa Maryjne.....	292
4.5 Nabożeństwa ku czci Aniołów i Świętych Pańskich.....	299
4.6 Nabożeństwa okolicznościowe.....	301
ZAKOŃCZENIE.....	306
ANEKSY.....	309
Aneks nr 1: REJONOWE DNI DUSZPASTERSKO – KATECHETYCZNE.....	309
Aneks nr 2: KONFERENCJE KSIĘŻY DZIEKANÓW ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ.....	344
Aneks nr 3: KONFERENCJA DEKANALNYCH REFERNETÓW LITURGICZNYCH ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ.....	349
Aneks nr 4: OBCHODY JUBILEUSZU OBRAZU JASNOGÓRSKIEGO W ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ.....	350
Aneks nr 5: SPIS SANKTUARIÓW MATKI BOŻEJ.....	364
Aneks nr 6: WROCŁAWSKIE DNI DUSZPASTERSKIE.....	365
Aneks nr 7: SYMPOZJA „FORUM MŁODYCH”.....	372
Aneks nr 8: ANKIETA KOMISJI SYNODALNEJ DO SPRAW LITURGII.....	375

WYKAZ SKRÓTÓW

AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis</i> , Rzym 1909– (Akta Stolicy Apostolskiej)
AAW	Archiwum Archidiecezji Wrocławskiej
AK	Ateneum Kapłańskie, Włocławek 1909–
AKLAW	Archiwum Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej
AMWSD	Archiwum Metropolitalnego Wyższego Seminarium Archidiecezji Wrocławskiej
ANKAW	Archiwum Notariatu Kurii Archidiecezji Wrocławskiej
AWDAW	Archiwum Wydziału Duszpasterskiego Archidiecezji Wrocławskiej
Com	<i>Communio</i> , Międzynarodowy Przegląd Teologiczny. Wersja polska 1972–
CS	<i>Colloquium Salutis</i> Wrocławskie Studia Teologiczne, Wrocław 1969–
CT	<i>Collectanea Theologica</i> , Warszawa 1949–
DK	Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów <i>Presbyterorum Ordinis</i>
DA	Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich <i>Apostolicam actuositatem</i>
DB	Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele <i>Christus Dominus</i>
DM	Sobór Watykański II, Dekret o działalności misyjnej Kościoła <i>Ad gentes divinitus</i>
DWR	Sobór Watykański II, Deklaracja o wolności religijnej <i>Dignitatis humanae</i>
EK	Encyklopedia Katolicka, Lublin 1985–
EM	Instrukcja Kongregacji Obrzędów <i>Eucharisticum mysterium</i> o kulcie Tajemnicy Eucharystycznej
FC	<i>Familiaris Consortio</i> , Adhortacja apostolska Jana Pawła II
ID	Kongregacja dla Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy Eucharystycznej <i>Inaestimabile donum</i>
KDK	Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym <i>Gaudium et spes</i>

- KL Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*
- KK Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*
- KKK Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994
- KO Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym, *Dei Verbum*
- KKTE Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985
- KPK Kodeks Prawa Kanonicznego, Pallottinum 1984
- LM Lekcjonarz Mszalny, Poznań – Warszawa 1991
- LG Liturgia Godzin, codzienna modlitwa ludu Bożego I–IV, Poznań 1982–1988
- LitS *Liturgia Sacra*. Przegląd liturgiczno–muzyczny, Opole 1995–
- MS Instrukcja Kongregacji Obrzędów *Musicam sacram*
- MWSD Metropolitalne Wyższe Seminarium Archidiecezji Wrocławskiej
- NP Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce, Kraków 1946–
- NW Nowe Życie. Dolnośląskie Pismo Katolickie, Wrocław 1983–
- OB Obrzędy bierzmowania według Pontyfikału Rzymskiego, Katowice 1975
- OCD Obrzędy chrztu dzieci, Katowice 1972
- OCWD Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1988
- ONRLK Ogólne Normy Roku Liturgicznego i Kalendarza
- OP Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1981
- OWLG Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin
- OWMR Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego
- OWLM Ogólne Wprowadzenie do Lekcjonarza Mszalnego
- PKP Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961–1970 t. I–II, opr. i tł. T. Pieronek, Warszawa 1971–1974
- PPK Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, t. I–XII, E. Szafrowski, Warszawa 1968–1983

PDV	Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska, <i>Pastores dabo vobis</i>
PWT	Papieski Wydział Teologiczny
RBL	Ruch Biblijny i Liturgiczny, Kraków 1948–
SCh	Sakramenty chorych, Obrzędy i duszpasterstwo, Katowice 1978
STHŚO	Studia Teologiczno–Historyczne Śląska Opolskiego, Katowice 1968
STV	Studia <i>Theologica Varsaviensia</i> , Warszawa 1963
TST	Tarnowskie Studia Teologiczne, Tarnów 1938
WWK	Wrocławskie Wiadomości Kościelne (do 1956 Wiadomości Kościelne. Organ Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska), Wrocław 1945/46–
ŻLP	Życie liturgiczne w Polsce po Soborze Watykańskim II, w: II Polski Synod Plenarny, Teksty robocze, Poznań–Warszawa 1991, s. 69–94
	Skróty ksiąg biblijnych według Biblii Tysiąclecia, wyd. III, Poznań–Warszawa 1980

Bibliografia

I. Źródła

1. Księgi liturgiczne

- Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratur, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970.
- Liturgia Horarum iuxta ritum Romanum, t. I–IV, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis, 1971–1972.
- De Benedictionibus, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1984.
- De oratione communi seu fidelium, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1966.
- De ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi, Typis Polyglottis Vaticanis 1968.
- Ordo celebrandi matrimonium, Editio typica Waltera, Typis Polyglottis Vaticanis 1991.
- Ordo celebrandi matrimonium, Typis Polyglottis Vaticanis 1969.
- Ordo confirmationis, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1971.
- Ordo Exsequiarum, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1969.
- Ordo initiationis christianae adultorum, editio typica, Typis Polyglottis, Vaticanis 1972.
- Ordo Paenitentiae, Typis Polyglottis Vaticanis 1974.
- Ordo unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1972.
- Ritus servandus in concelebratione Missae et ritus communionis sub utraque specie, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1965.
- Mszał Rzymski łacińsko – polski, Paryż 1968.
- Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Warszawa 1979.
- Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Poznań 1986.
- Liturgia Godzin, Codzienna modlitwa Ludu Bożego, Poznań, t. I 1982, t. II 1984, t. III 1987, t. IV 1988.
- Obrzęd chrztu dzieci, Katowice 1972.
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Katowice 1988.
- Obrzędy bierzmowania według Pontyfikatu rzymskiego, Katowice 1975.
- Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1977; wyd. II, uzupełnione w 1991 r.
- Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1981.
- Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1996.
- Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, wyd. I, Katowice 1974, wyd. II, Katowice 1986.
- Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, wyd. II, Katowice 1986.
- Sakrament chorych, Obrzęd i duszpasterstwo, Katowice 1978.
- Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985.

- Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, t. I–II, Katowice 1994.
- Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego (wersja I, z dn. 06.04.1969 r.), PPK II, t. 3, nr 3588–4152.
- Polski przekład: Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II, wydany z upoważnienia Papieża Pawła VI, poprawiony staraniem Papieża Jana Pawła II, Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów, Wydanie drugie wzorcowe, Katowice 1999.
- Posługi i święcenia. Ustanowienie lektorów i akolitów i przyjęcie kandydatów do diakonatu oraz obrzędy święceń diakonów, kapłanów i biskupa, Warszawa 1977.
- Procesja Bożego Ciała – nowy przekład, WWK 22 (1967), nr 6–7, s. 151–155.
- Ustanowienie lektorów i akolitów, przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa, zobowiązania do zachowania świętego celibatu, WWK 32 (1977), nr 11–12, s. 269–281.
- „Agenda liturgiczna Diecezji Opolskiej”. Nabożeństwa, poświęcenia i błogosławieństwa, H. J. Sobeczko (red.), Opole 1981.
- „Nabożeństwa Diecezji Katowickiej”. Agenda Liturgiczna, Katowice 1987.
- Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej, Warszawa 1956.

2. Dokumenty Soboru Watykańskiego II

- Konstytucja o Liturgii świętej, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań 2002, s. 48–78.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań 2002, s. 104–166.
- Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań 2002, s. 350–363.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań 2002, s. 521–619.

3. Dokumenty papieskie

- Pius XII, Konstytucja *Sacramentum ordinis* (z dn. 30.11.1947 r.), BF VII, 582–586.
- Paweł VI, Konstytucja apostolska *Paenitemini* wprowadzająca pewne zmiany w kościelnej praktyce pokutnej (z dn. 17.02.1966 r.), WWK 21 (1966), nr 5–6, s. 105–113.
- Paweł VI, Motu proprio *Sacra Liturgiam*, AAS 2(1964), s. 139–144.
- Paweł VI, Konstytucja apostolska *Pontificalis Romanis recognito* (z dn. 18.06.1968 r.), PPK II, z. 3, nr 3374–3391.
- Paweł VI, Konstytucja apostolska *Laudis canticum* (z dn. 01.11.1970 r.), LG I, s. 11–21.
- Paweł VI, Konstytucja apostolska o sakramencie bierzmowania (z dn. 15.08.1971 r.), WWK 28 (1973), nr 9–10, s. 263–291.

- Paweł VI, List apostolski *Ad pascendum*, w: AAS 64 (1972), s. 534–540.
- Paweł VI, Motu proprio *Misterii paschalis*, promulgujące przepisy, dotyczące roku liturgicznego i nowego Kalendarza Rzymskiego (z dn. 14.02.1969 r.), PPK II, z. 3, nr 4348–4359.
- Paweł VI, Motu proprio *Ministeria quaedam* o odnowie kościelnej dyscypliny dotyczącej tonsury, święceń niższych, Subdiakonatu (AAS 64 (1972) 529 – 534), WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 133–137.
- Paweł VI Powiadomienie Ojca Świętego Papieża Pawła VI z dnia 18 stycznia 1973 r. o przyznaniu J. E. Ks. Arcybiskupowi Metropolice Bolesławowi Kominkowi godności kardynalskiej, WWK 28 (1973), nr 5, s. 105.
- Paweł VI, Bulla prekonizacyjna Ojca Świętego Papieża Pawła VI ustanawiająca ks. prałata dr Tadeusza Rybaka, wicerektora Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego we Wrocławiu – biskupem pomocniczym Ks. Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego Henryka Gulbinowicza, WWK 32 (1977), nr 9–10, s. 232.
- Jan Paweł II, Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984.
- Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharystia*, Kraków 2003.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio* (z dn. 22.11.1981 r.), w: S. Małysiak, Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, s. 65–160.
- Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Catechesi tradendae*, w: S. Małysiak, Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, s. 1–64.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Reconciliatio et paenitentia* (z dn. 2.12.1984 r.), w: S. Małysiak, Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, s. 191–267.
- Jan Paweł II, List Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich biskupów Kościoła o tajemnicy i kulcie Eucharystii, WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 73–98.
- Jan Paweł II, List w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej *Sacrosanctum Consilium* o liturgii świętej (z dn. 4.12.1988 r.), Watykan 1988.
- Jan Paweł II, Bulla *Totus Tuus Poloniae populus* z dnia 25 marca 1992 r., AAS 84 (1992) nr 12, s. 1099–1112.
- Jana Pawła II Powiadomienie Jego Świętobliwości Ojca Św. z dnia 16 kwietnia 1985 r. o zamiarze wyniesienia J. E. Ks. Arcybiskupa Henryka R. Gulbinowicza, Metropolity Wrocławskiego do godności kardynalskiej, WWK 38 (1985), nr 7–9, s. 141–142.

4. Dokumenty Kongregacji Stolicy Apostolskiej

- Akta Stolicy Apostolskiej, Deklaracja w sprawie Modlitw Eucharystycznych i eksperymentów w liturgii, WWK 42 (1989), nr 1, s. 41–43.
- Akta Stolicy Apostolskiej, Papieska Komisja do tłumaczenia dekretów Soboru Watykańskiego II, O władzach diakona co do udzielania

- sakramentaliów i błogosławieństw, WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 146–147.
- Akta Stolicy Apostolskiej, Zmiany w Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego (według Mszału Rzymskiego – editio typica – 1970), WWK 26 (1971), nr 6, s. 153–157.
- Kongregacja Kultu Bożego, Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci, w: J. Miazek, To czyńcie na moją pamiątkę, Eucharystia w dokumentach Kościoła, Warszawa 1987, s. 219–235.
- Kongregacja Kultu Bożego, Instrukcja o rewizji Kalendarzy Partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i Mszy (ogłoszona w Nottiae S. Congregationis pro Cultu Divino VI (1970), s. 348–370), WWK 28 (1973), nr 9–10, s. 298–312.
- Kongregacja Sakramentów, Instrukcja na temat ułatwienia w niektórych wypadkach przyjmowania Komunii Sakramentalnej *Immensae caritatis* (z dn. 29.01.1973), WWK 28 (1973), nr 11–12, s. 329–336.
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, Konstytucja Apostolska *Missale Romanum* promulgująca Mszał Rzymski odnowiony z polecenia Powszechnego Soboru Watykańskiego II (AAS 61 (1969) 217–222), WWK 25 (1970), nr 7–8, s. 157–160;
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, Instrukcja o stopniowym wprowadzaniu w życie Konstytucji Apostolskiej *Missale Romanum* (AAS tom LXI z 10.12.1969 r., s. 749), WWK 25 (1970), nr 5, s. 93–97.
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, Instrukcja w sprawie rozszerzonej możliwości przyjmowania Komunii świętej pod dwiema postaciami (*Acta Apostolich Sedes*, T. LXII, 1970 R. S. 664 NN), WWK 26 (1971), nr 9, s. 226–228.
- Kongregacja ds. Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy eucharystycznej *Inaestimabile donum* (z dn. 03.04.1980 r.), WWK 34 (1980), nr 7–9, s. 169–177.
- Kongregacja Doktryny Wiary, Normy duszpasterskie na temat udzielania generalnej absencji sakramentalnej (z dn. 16.02.1972 r.), PPK V, z. 1, nr 9081–9103
- Kongregacja Kultu Bożego, Deklaracja Kongregacji Kultu Bożego w sprawie koncelebry (AAS, 64(1972), s. 561–562), WWK 31 (1976), nr 3–5, s. 60–61.
- Kongregacja Kultu Bożego, Dekret: „Obrzędy pogrzebu” (15.08.1969 r.), w: Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1977, s. 7–8.
- Kongregacja Kultu Bożego, Instrukcja dotycząca odprawiania Mszy świętej dla grup specjalnych, *Actio pastoralis*, w: J. Miazek, To czyńcie na moją pamiątkę, Eucharystia w dokumentach Kościoła, Warszawa 1987, s. 213–218;
- Kongregacja Kultu Bożego, List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych, WWK 42 (1989), nr 1, s. 19–41.
- Kongregacja Kultu Bożego, Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego, Wrocław 1987.

- Kongregacja Obrzędów, Dekret *Calendarium Romanum* w sprawie nowego kalendarza liturgicznego i nowej Litanii do Wszystkich Świętych (z dn. 21.03.1969 r.), RBL 23 (1970), nr 1, s. 4–5.
- Kongregacja Obrzędów, Dekret ogłaszający obrzędy koncelebry oraz Komunii pod obiema postaciami (z dn. 07.03.1965 r.), RBL 19 (1966), nr 3, s. 145–147.
- Kongregacja Obrzędów, Dekret promulgujący *Ordo Missae*, zawierający obrzędy Mszy świętej oraz defekty zdarzające się podczas jej odprawiania (z dn. 27.01.1965 r.) PPK I, t. 2, nr 1026–1027;
- Kongregacja Obrzędów, Druga Instrukcja *Tres abhinc annos* podająca normy wykonawcze do Konstytucji o Liturgii (z dn. 04.05.1967 r.), PPK I, t. 2, nr 977–1014.
- Kongregacja Obrzędów, Instrukcja o Kulcie Tajemnicy Eucharystycznej Eucharysticum misterium (z dn. 25.05.1967 r.), w: J. Miazek (red.), *To czyńcie na moją pamiątkę. Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 154–190.
- Kongregacja Obrzędów, Instrukcja o należyтым wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej, WWK 20 (1965), nr 1, s. 1–17.
- Kongregacji Kultu Bożego, Trzecia Instrukcja Świętej o należyтым wykonaniu Konstytucji o świętej liturgii, WWK 26 (1971), nr 3, s. 49–60.
- Sekretariat Stanu, Pismo w sprawie obowiązku wstrzymania się od pokarmów mięsnych w Wigilię Bożego Narodzenia w Polsce, WWK 22 (1967), nr 4–5, s. 74.
- Świętej Kongregacji Obrzędów, Przypomnienie Instrukcji w sprawie tabernakulum, WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 149–150.
- Rada wykonawcza Konstytucji o świętej liturgii, Dekret zezwalający biskupom Polski na koncelebrę (z dn. 27.11.1964 r.), PKP I, nr 35–36.
- Święta Kongregacja dla spraw duchowieństwa, Dekret o obowiązku aplikowania Mszy świętej „pro populo”, WWK 25 (1970), nr 10–11, s. 242–243.
- Święta Kongregacja dla spraw Kultu Bożego, Dekret w sprawie obrzędu chrztu świętego dla dzieci (z dn. 10.07.1969 r.), WWK 25 (1970), nr 5, s. 93.
- Święta Kongregacja Doktryny Wiary, Okruchy Eucharystyczne, WWK 29 (1974), nr 6, s. 142–145.
- Święta Kongregacja Kultu Bożego do Księży Biskupów w sprawie śpiewów gregoriańskiego w języku łacińskim, WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 126–129.
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, Dekret ogłaszający nowe obrzędy chrztu dzieci (z dn. 15.05.1969 r.), RBL 24 (1971), nr 6, s. 273–288.;
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, WWK 34 (1981), s. 164–196.
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, Koncerty w kościołach, WWK 41(1988), nr 4, s. 224–229.
- Święta Kongregacja Kultu Bożego, Normy dotyczące tymczasowego użycia tekstów, zwłaszcza w śpiewie, przy odmawianiu brewiarza i odprawianiu Mszy świętej, WWK 29 (1974), nr 11–12, s. 278–382.

- Święta Kongregacja Obrzędów, Błogosławiony Czesław ogłoszony przez Świętą Kongregację Obrzędów – patronem miasta Wrocławia, WWK 18 (1963), nr 10–11, s. 217.
- Święta Kongregacja Obrzędów, Instrukcja o muzyce w świętej liturgii *Musicam Sacram*, w: A. Filaber (red.), Prawodawstwo muzyki liturgicznej, Warszawa 1997, s. 41–58.
- Święta Kongregacja Sakramentów, O Mszach świętych w Wielki Czwartek, WWK 25 (1970), nr 5, s. 97.
- Kongregacja do spraw nauki i wiary, Instrukcja o chrzcie dzieci, WWK 34 (1981), nr 4–6, s. 87–100;
- Bulla Koronacyjna Obrazu Matki Bożej Zwycięskiej z Mariampola, WWK 43 (1990), nr 1, s. 32–33.
- Bulla Stolicy Apostolskiej, zezwalająca na ukoronowanie Figury Matki Boskiej w Bardzie Śląskim, WWK 21 (1966), nr 8, s. 187–188.

5. Dokumenty Episkopatu Polski

- Akta Episkopatu Polski, Pro memoria w sprawie puryfikacji naczyń użytych przy sprawowaniu Najświętszej Eucharystii, WWK 42 (1989), nr 1, s. 49–50.
- Akta Episkopatu Polski, Sakramenty Święte jako szczególne urzeczywistnienie Kościoła i jako środki realizacji powołania człowieka w Kościele, WWK 32 (1977), nr 7–8, s. 159–162.
- Akta Episkopatu Polski, Zmodyfikowana Instrukcja w sprawie posług oraz święceń udzielanych w Seminariach Duchownych, WWK 35 (1982), nr 6–7, s. 230–234.
- Biskupi Polscy ogłaszają w Polsce święto Maryi Matki Kościoła (z dn. 04.05.1971 r.), w: Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993, Cz. Krakowiak, L. Adamowicz (red.), Lublin 1994, s. 275–284.
- Episkopat Polski, Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych obrzędów pokuty, WWK 35 (1982), nr 3–5, s. 97–102;
- Episkopat Polski, Odezwa w sprawie czci Świętych w świetle przepisów nowego Kalendarza Liturgicznego (z dn. 20.06.1969 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, s. 698–701.
- Episkopat Polski, Słowo do duchowieństwa z okazji nowej księgi liturgicznej Sakramenty chorych (14.12.1979 r.), WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 109–113.
- Episkopat Polski, Słowo do wiernych o nowej księdze liturgicznej Sakramenty chorych (14.12.1979 r.), WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 105–108.
- Episkopat Polski, Zmiany przepisów kościelnych o poście eucharystycznym (z dn. 31.12.1964 r.), w: ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

- Instrukcja Biskupów do duchowieństwa o wejściu w życie Instrukcji w sprawie należytego wykonywania Konstytucji o Liturgii świętej (z dn. 27.01.1965 r.), w: T. Pieronek, *Prawodawstwo Kościoła w Polsce*, t. I, Warszawa 1971, s. 194–203.
- Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, *WWK* 44 (1991), nr 2, s. 214–217.
- Instrukcja duszpasterska dotycząca sakramentu bierzmowania przyjęta przez 146 Konferencję Episkopatu Polski dnia 16.01.1971 r. do ogłoszenia i stosowania, *WWK* 30 (1975), nr 1–3, s. 87–91.
- Instrukcja duszpasterska Episkopatu Polski o udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom, *WWK* 33 (1978), nr 1–2, s. 20–24.
- Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa w związku z wydaniem Nowego Mszału ołtarzowego, *WWK* 40 (1987), nr 4, s. 82–89.
- Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa, *WWK* 25 (1975), nr 1–3, s. 94–102.
- Instrukcja Episkopatu Polski o kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą (z dn. 11.03.1987 r.), *WWK* 40 (1987), nr 4, s. 89–94.
- Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim (z dn. 13.12.1989 r.), w: Cz. Krakowiak, L. Adamowicz (red.), *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, Lublin 1994, s. 162–163.
- Instrukcja Episkopatu w związku z wydaniem nowego Mszału (z dn. 11.03.1987 r.), w: J. Miazek, *To czyńcie na moją pamiątkę, Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 323–330.
- Instrukcja liturgiczno–duszpasterska Episkopatu o pogrzebie i modlitwach za zmarłych (z dn. 05.05.1978 r.), *WWK* 33 (1978), nr 3–4, s. 159–163.
- Instrukcja o przygotowaniu do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiego (z dn. 30.1988 r., l.dz. 4525/88), *ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne* nr 924, 1970–1991, nr 148, s. 1–3.
- Instrukcja w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi Nadzwyczajnego Szafarza Komunii świętej, *WWK* 44 (1991), nr 4, s. 537–542.
- Komisja do spraw apostołstwa świeckich o sakramencie bierzmowania, *WWK* 30 (1975), nr 1–3, s. 91–93.
- Komisja Episkopatu do spraw duszpasterstwa ogólnego, *Kapłan jako szafarz sakramentów we wspólnocie parafialnej*, *WWK* 31 (1976), nr 3–5, s. 89–93
- Komisja Liturgiczna Episkopatu Polski, *Obrzęd poświęcenia i pokropienia wodą święconą (według Mszału Rzymskiego, wydanie topiczne 1970)*, *WWK* 25 (1970), nr 12, s. 330–331.
- Komunikat Biskupów Polskich w sprawie nabożeństw dodatkowych (z dn. 13.02.1969 r.), *WWK* 24 (1969), nr 2, s. 123–124.
- Komunikat Biskupów Polskich w sprawie przestrzegania szczególnych przepisów, dotyczących obrzędów Mszy świętej, których sformułowanie i wydanie zostało zlecone Konferencjom Biskupim (z dn. 26.11.1974 r.), *WWK* 29 (1974), nr 11–12, s. 304–307.

- Komunikat Komisji Episkopatu do spraw liturgii w sprawie obchodów świąt głównych Patronów, zasłania Krzyży w ostatnich dwu tygodniach Wielkiego Postu i wersetu poprzedzającego Ewangelię, WWK26 (1971), nr 9, s. 234–235.
- Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II, WWK 33(1979), nr 11–12, s. 261–267.
- Krajowa Komisja Duszpasterstwa Liturgicznego Służby Ołtarza, Pouczenie o dostosowaniu użycia dzwonek do nowych rubryk podczas Mszy świętej (z dn. 21.06.1967 r.), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.
- List Biskupów o wprowadzeniu nowych obrzędów pogrzebu (z dn. 05.05.1978 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 1174–1178.
- List Biskupów o wprowadzeniu nowych Obrzędów pogrzebu, WWK 33 (1978), nr 5–6–7, s. 156–159.
- List Biskupów Polskich o wprowadzeniu do liturgii Mszy świętej Mszału łacińsko-polskiego, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 637.
- List Biskupów Polskich o wprowadzeniu do liturgii Mszy świętej Mszału łacińsko-polskiego, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 637–644.
- List do wiernych na wejście w życie Instrukcji o wykonywaniu liturgii świętej (z dn. 27.01.1965 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 433–437;
- List Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych z okazji V rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II (z dn. 26.11.1970 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 763–765.
- List Pasterski Biskupów Polskich o wprowadzeniu nowych obrzędów chrztu dzieci, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 892.
- List Pasterski Biskupów Polskich o wprowadzeniu nowych obrzędów chrztu dzieci, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 892–895.
- List Pasterski do kapłanów z okazji wprowadzenia Liturgii Godzin w języku polskim, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 1391–1395.
- List Pasterski Episkopatu Polski do wiernych przed wprowadzeniem do liturgii „Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich”, WWK 40 (1987), nr 4, s. 79–82;
- List Pasterski Episkopatu Polski o miłości małżeńskiej oraz o prawie wszystkich dzieci poczętych do życia, WWK 45 (1992), nr 1, s. 8–27.
- List Pasterski Episkopatu Polski o wprowadzeniu odnowionych obrzędów Sakramentu Pokuty, WWK 35 (1982), nr 8–10, s. 282–286.
- Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000, Libera P., Rybicki A., S. Łącki (red.), Marki 2003.

- Odezwa Biskupów Polskich w sprawie czci świętych w świetle przepisów nowego kalendarza liturgicznego, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945–2000*, s. 698–701.
- Postanowienie 145 Konferencji Episkopatu w sprawie odmawiania brewiarza według „Norm tymczasowych”, WWK 29 (1974), nr 11–12, s. 303–304.
- Przepisy wykonawcze Konferencji Episkopatu Polski do Instrukcji *Inaestimabile donum* (z dn. 11.12.1980 r.), w: J. Miazek, *To czyńcie na moją pamiątkę, Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 278 – 286.
- Słowo do wiernych o nowej księdze liturgicznej Sakramenty chorych, WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 105–108.
- Uchwała 179 Konferencji Episkopatu Polski w sprawie bierzmowania osób ochrzczonych dorosłych, WWK 34 (1981), nr 9–10, s. 250–251.
- Uchwała Episkopatu Polski w sprawie Komunii świętej pod dwiema postaciami w zgromadzeniach zakonnych i wspólnotach życia konsekrowanego (z dn. 08.02.1979 r.), w: Cz. Krakowiak, L. Adamowicz (red.), *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, Lublin 1994, s. 69–71.
- Uchwała Konferencji Episkopatu Polski (z dn. 08.02.1979 r.) w sprawie Komunii pod dwiema postaciami w zgromadzeniach zakonnych oraz wspólnotach życia konsekrowanego, WWK 33 (1979), nr 9–10, s. 235–236.
- Ustanowienie lektorów i akolitów, przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa, zobowiązania do zachowania świętego celibatu, WWK 32 (1977), nr 11–12, s. 269–281.
- Ustanowienie lektorów i akolitów, przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa, zobowiązania do zachowania świętego celibatu, WWK 32 (1977), nr 11–12, s. 269–281.
- Wskazania duszpasterskie Episkopatu Polski o nabożeństwach (z dn. 30.10.1972 r.), WWK 27 (1972), nr 12, s. 323–332.
- Wskazania Episkopatu o nabożeństwach (z dn. 30.10.1972 r.), w: Cz. Krakowiak, L. Adamowicz (red.), *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, Lublin 1994, s. 366.
- Wskazania Episkopatu o nabożeństwach (z dn. 30.10.1972 r.), w: Cz. Krakowiak, L. Adamowicz (red.), *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, Lublin 1994, s. 366–368.
- Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci, WWK 32(1977), nr 1–2, s. 23–28;
- Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci, w: J. Miazek, *To czyńcie na moją pamiątkę, Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987, s. 236–240.
- Zarządzenie 124 Konferencji Episkopatu Polski w sprawie Mszy wotywnych (z dn. 31.03.1971 r.), WWK 26 (1971), nr 6, s. 165–167.
- Zarządzenie 128 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski [w sprawie dotychczasowego sposobu odmawiania brewiarza kapłańskiego] (z dn. 03.12.1971 r.), w: M. Dąbrowska, J. Żaryn, *Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945–2000*, Poznań 2006, s. 108–110.

Zarządzenie 134 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski [w sprawie instrukcji Episkopatu Polski w sprawie posługi święceń udzielanych w seminariach duchownych] (z dn. 25.01.1973 r.), w: M. Dąbrowska, J. Żaryn, Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945–2000, Poznań 2006, s. 122–124.

Zarządzenie Biskupów Polskich dotyczące dalszego rozszerzenia użycia języka polskiego w liturgii Mszy świętej (z dn. 17.10.1966 r.), WWK 22 (1967) nr 2–3, s. 64–65.

Zarządzenie Episkopatu o nowych przepisach (z dn. 04.09.1970 r.), nr 3, PKP I, nr 92.

Zarządzenie Konferencji Biskupów Polskich w sprawie pewnych szczegółów „Obrzędów Mszy Świętej”, które zostały zlecone Konferencjom Biskupim do zadecydowania, WWK 26 (1971), nr 5, 134–137.

Zarządzenie Konferencji Biskupów Polskich wydane w związku z przepisami Trzeciej Instrukcji Świętej Kongregacji Kultu Bożego o należyтым wykonywaniu Konstytucji o Liturgii świętej, WWK 26 (1971), nr 6, s. 167–168.

II Polski Synod Plenarny, Poznań–Warszawa 1991.

6. Dokumenty Arcybiskupów Wrocławskich

Kominek B., Prośba Ks. Arcybiskupa Bolesława Kominka, by Błogosławiony Czesław został patronem miasta Wrocławia, WWK 18 (1963), nr 10–11, s. 216–217.

Kominek B., Dekret o utworzeniu Rady Kapłańskiej w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 23 (1968), nr 5–6, s. 134–135.

Kominek B., Dekret powołujący do życia Radę Duszpasterską w Archidiecezji Wrocławskiej (z dn. 18.01.1968 r.), AWDAAW, Segregator Rada Duszpasterska, brak sygn.

Kominek B., Dekret powołujący do życia Radę Duszpasterską w Archidiecezji Wrocławskiej (z dn. 18.01.1968 r.), AWDAAW, Segregator Rada Duszpasterska, brak sygn.

Kominek B., Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję dla spraw Liturgii i Muzyki Kościelnej (z dnia 1 lutego 1968 r., l. dz. 481/68), ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 3, s. 1–3.

Kominek B., Rozporządzenie Ordynariusza Wrocławskiego w sprawie o piękno i estetykę kościołów i kaplic Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 5 sierpnia 1971 r., WWK 26 (1971), nr 9, s. 237–239.

Kominek B., W służbie Ziemi Zachodnich. Z teki pośmiertnej wybrał i przygotował do druku J. Krucina, Wrocław 1977, s. 52.

Kominek B., Zarządzenie w sprawie budownictwa organowego na terenie Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 240–250.

Kominek B., Regulamin dla Dekanalnych Referentów Liturgicznych, WWK 25 (1970), nr 9, s. 227–228.

Gulbinowicz H., Dekret o czci Przenajświętszego Sakramentu na terenie Archidiecezji (z dn. 09.06.1977), WWK 32 (1977), nr 9–10, s. 215–217.

- Gulbinowicz H., Słowo Metropolity Wrocławskiego do mieszkańców Wrocławia o celebrowaniu w Katedrze nabożeństwa ku czci św. Andrzeja Świerada – Patrona ludzi niepełnosprawnych, WWK 40 (1987), nr 1–3, s. 6–7.
- Gulbinowicz H., Akt koronacji łaskami słynącej Figury Matki Boskiej Śnieżnej Sanktuarium na Górze Iglicznej, w parafii pod wezwaniem Św. Józefa w Międzygórzu, Dekanatu Bystrzyca Kłodzka, w Archidiecezji Wrocławskiej 21 czerwca 1983 r. we Wrocławiu, WWK 37 (1984), nr 3–7, s. 67.
- Gulbinowicz H., Dekret dokonywający renowacji Sanktuarium Matki Bożej Przyczyny Naszej Radości „Maria Śnieżna” na Górze Iglicznej, w dekanacie Bystrzyca Kłodzka, (l. dz. 129/99 z dn. 5.02.1999 r.), AWDAW, Segregator Sanktuaria.
- Gulbinowicz H., Dekret o powołaniu Diecezjalnego Sekretariatu II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 45 (1992), nr 4, s. 330.
- Gulbinowicz H., Dekret o powołaniu Komisji Problemowych Synodu Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 17 lutego 1986 r., l.dz. 563/86, AAN, Segregator Komisja Przygotowawcza, brak sygn.
- Gulbinowicz H., Dekret o powołaniu Komisji Przygotowawczej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 4 lutego 1985 r., l.dz. 353/85, AAW, Segregator Komisja Przygotowawcza, brak sygn.
- Gulbinowicz H., Dekret o powołaniu Podkomisji ds. Muzyki Kościelnej przy Komisji Liturgicznej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 21 listopada 1988 r., AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.
- Gulbinowicz H., Dekret o powołaniu zespołu redakcyjnego dokumentu końcowego Komisji ds. liturgii z dnia 15 lipca 1990 r., AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.
- Gulbinowicz H., Dekret o ustanowieniu Diecezjalnej Komisji Synodalnej II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 45 (1992), nr 4, s. 331–332.
- Gulbinowicz H., Dekret ustanawiający Sanktuarium Matki Boskiej Królowej Rodzin, w kościele parafialnym p.w. Nawiedzenia NMP w Wambierzycach, w dekanacie Nowa Ruda, (L. dz. 151/98 z dn. 11.02.1998 r.), AWDAW, Segregator Sanktuaria.
- Gulbinowicz H., Homilia Metropolity Wrocławskiego wygłoszona podczas Mszy św. pogrzebowej za śp. ks. biskupa Wincentego Urbana, Sufragana Archidiecezji Wrocławskiej w Katedrze Wrocławskiej, 17 grudnia 1983 r.; WWK 37 (1984), nr 3–7, s. 62–66.
- Gulbinowicz H., Instrukcja duszpasterska dla Archidiecezji Wrocławskiej na okres II Krajowego Kongresu Eucharystycznego czerwiec 1987 r., WWK 40 (1987), nr 5–12, s. 153–154;
- Gulbinowicz H., Instrukcja o katechizacji osób niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo, WWK 46 (1993), nr 3, s. 74–83.

- Gulbinowicz H., Instrukcja o parafialnych zespołach synodalnych II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 45 (1992), nr 4, s. 332–334.
- Gulbinowicz H., Instrukcja o przygotowaniu do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej, WWK 42 (1989), nr 2, s. 135–138.
- Gulbinowicz H., Instrukcja o przygotowaniu dzieci do pełnego uczestnictwa w Eucharystii, WWK 42 (1989), nr 2, s. 121–135.
- Gulbinowicz H., Katechizacja w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 46 (1993), nr 3, s. 60–73.
- Gulbinowicz H., Komunikat do duchowieństwa i wiernych Archidiecezji Wrocławskiej w związku z koronacją Matki Bożej Zwycięskiej z Mariampola, WWK 42 (1989), nr 3, s. 191–193.
- Gulbinowicz H., List do księży proboszczów o powoływaniu w parafii zespołów synodalnych, (l.dz. 2943/85, z dn. 22.08.1985 r.), AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, brak sygn.
- Gulbinowicz H., List pasterski do duchowieństwa i wiernych z życzeniami wielkanocnymi i zapowiedzią Synodu Archidiecezjalnego, WWK 37 (1984), nr 3–7, s. 55–58.
- Gulbinowicz H., List pasterski na rozpoczęcie wieczystej adoracji w 15 świątyniach Archidiecezji, WWK 40 (1987), nr 5–12, s. 169–172.
- Gulbinowicz H., Odezwa do duchowieństwa i wiernych o nowym biskupie pomocniczym, WWK 38 (1985), nr 1–3, s. 45–46.
- Gulbinowicz H., Parafialne Zespoły Synodalne II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 45 (1992), nr 4, s. 334–336.
- Gulbinowicz H., Przemówienie J. Em. H. Gulbinowicz na rozpoczęcie Mszy św. konsekracyjnej, WWK 42 (1989), nr 1, s. 56–57.
- Gulbinowicz H., Regulamin zasad wynagradzania organistów w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 43 (1990), nr 1, s. 26–28.
- Gulbinowicz H., Regulamin zespołów synodalnych (z dn. 22.08.1985 r., l.dz. 2944/85), AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, brak sygn.
- Gulbinowicz H., Słowo Metropolity Wrocławskiego do duchowieństwa i wiernych o ustanowieniu przez Ojca Świętego Jana Pawła II nowego biskupa dla Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 41 (1988), nr 4, s. 258–260.
- Gulbinowicz H., Słowo wprowadzające Metropolity Wrocławskiego, w: R. Drozd (red.), Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985–1991, Wrocław 1995, s. 5–7.
- Gulbinowicz H., Słowo wstępne Henryka Kardynała Gulbinowicza wygłoszone podczas koronacji Obrazu Matki Bożej Zwycięskiej, WWK 43 (1990), nr 1, s. 33–35.
- Gulbinowicz H., Zarządzenie dotyczące wprowadzenia księgi liturgicznej „Komunia św. i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą św.” (z dn. 30.10.1985 r., l. dz. 3671/85), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, nr 141.

- Gulbinowicz H., Zarządzenie w sprawie powrotu nauki religii do szkół w Archidiecezji Wrocławskiej, „Nowe Życie”, 1990, nr 18, s. 1, 4–5.
- Gulbinowicz H., Dekret powołujący Archidiecezjalną Komisję Liturgiczną (z dn. 26.08.1977 r., l. dz. 3756/77), ANKAW, segregator, Komisja Liturgiczna, nr 20.
- Gulbinowicz H., Dekret zatwierdzający formularz mszalny – Najświętszej Maryi Panny Maryi Śnieżnej Przyczyny Naszej Radości w kościele p.w. M. B. Śnieżnej na Górze Iglicznej – na dzień 5 sierpnia oraz jako wotywa dla pielgrzymów przybywających do Sanktuarium na Górze Iglicznej, (z dn. 26.03.1985 r., l. dz. 413/85), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, brak sygn.
- Gulbinowicza H., List J. E. Ks. Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego zapowiadający koronację Figurki MB Wambierzyckiej „Królowej Rodzin”, WWK 34 (1980), nr 10, s. 254–257.
- Gulbinowicz H., Dekret o powołaniu Komisji Głównej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej (z dnia 22.01.1986 r., l. dz. 196/86), Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 27.
- Gulbinowicz H., Wierni Bogu i Kościołowi, Homilia mszalna podczas inauguracji Synodu, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 2.
- Gulbinowicz H., Ramowy Regulamin Pracy Komisji Problemowych Synodu Archidiecezji Wrocławskiej (z dnia 25.02.1986 r., l.dz. 673/86), Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 35–36.

7. Dokumenty Kurii Arcybiskupiej

- Akt zawierzenia Ludu Bożego Archidiecezji Wrocławskiej Matce Bożej Zwycięskiej, WWK 43 (1990), nr 1, s. 39–40.
- Archidiecezja Wrocławska – Metropolia, prowincją kościelną z sufraganiami: diecezja opolską i gorzowską (dokumenty), WWK 27 (1972), nr 10, s. 247–261.
- Choroba – śmierć – ostatnia droga śp. ks. biskupa Józefa Marka, WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 82–89.
- Członkowie Rady Kapłańskiej wybrani w wyniku dwustopniowego głosowania w dniu 5 lutego 1968 r., WWK 23 (1968), nr 5–6, s. 135.
- Członkowie Rady Kapłańskiej zamianowani przez Ordynariusza, WWK 23 (1968), nr 5–6, s. 135.
- Dekret promulgujący dokumenty i postanowienia Synodu Archidiecezji Wrocławskiej jako obowiązujące w Diecezji Legnickiej (z dn. 29.06.1994 r., l.dz. 2342/94), w: R. Drozd (red.), Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985–1991, Wrocław 1995, s. 494.
- Dekret ustanawiający Archidiecezjalną Radę Kapłańską, WWK 32 (1977), nr 11–12, s. 286–287.
- III sesja plenarna Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.

- IV sesja plenarna Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.
- Jubileusz 700 – lecia kanonizacji Św. Jadwigi 12 III 1967 r. w Katedrze Wrocławskiej, WWK 22 (1967), nr 6–7, s. 163–164.
- Kalendarz liturgiczny dla duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej na rok 1972, WWK 26 (1971), nr 1–2, s. 45–46.
- Komisja Sztuki Sakralnej przy Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu w 1976 r., WWK 32 (1977), nr 5–6, s. 113.
- Komisja Sztuki Sakralnej przy Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu w 1977 r., WWK 33 (1978), nr 1–2, s. 49;
- Komunikat Kurii Arcybiskupiej, Przypomnienie w sprawie odpustów parafialnych, WWK 27 (1972), nr 5, s. 113–114.
- Komunikat Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu z dnia 6 lutego 1973 r. o podniesieniu naszego Arcypasterza Ks. Abp. Bolesława Kominka do godności kardynalskiej, WWK 28 (1973), nr 3–4, s. 53–54.
- Komunikat Kurii Metropolitalnej, Przypomnienie o śpiewie gregoriańskim pewnych tekstów mszalnych, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 231.
- Komunikaty Kurii Arcybiskupiej, Komunikat w sprawie pogrzebu chrześcijańskiego, WWK 19 (1964), nr 3–5, s. 109.
- Konsekracja J. E. Ks. Biskupa Pawła Latuska w dniu 11 lutego 1962 r., WWK 17 (1962), nr 4–5, s. 96–97.
- Koronacja Figurki Matki Bożej w Bardzie Śląskim dnia 3 lipca 1966 roku, WWK 21 (1966), nr 2–3, s. 66.
- Ks. dr Paweł Latusek, rektor Arcybiskupiego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, mianowany biskupem sufraganiem we Wrocławiu, WWK 17 (1962), nr 4–5, s. 93–94.
- Kursy dokształcające dla organistów Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 14 (1959), nr 4, s. 26–27.
- List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu sakramentu bierzmowania z dnia 25 lipca 1972 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 66, s. 1–8
- List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu sakramentu bierzmowania z dnia 2 maja 1972 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 64, s. 1–4
- List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu sakramentu bierzmowania z dnia 30 czerwca 1971 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 48, s. 1–2
- List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu sakramentu bierzmowania z dnia 14 maja 1972 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 46, s. 1–2.

- Na wezwanie Chrystusa Najwyższego Kapłana przeszedł do wieczności pierwszy kapłan Archidiecezji Wrocławskiej Bolesław Kardynał Kominek, Arcybiskup Metropolia Wrocławski, WWK 29 (174), nr 5, s. 82.
- Niedziela Synodalna, III Niedziela Wielkanocna, 29 kwietnia 1990 r., materiał przygotowała Komisji ds. Liturgii, AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.
- Nowy Arcybiskup objął w Kanoniczne posiadanie Archidiecezję Wrocławską dnia 12 stycznia 1976 r., WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 4–5.
- Nowy biskup pomocniczy wrocławski Adam Feliks Dyczkowski, konsekracja w Katedrze Wrocławskiej dnia 25 listopada 1978 r., WWK 33 (1979), nr 5–6, s. 136–142.
- Nowy Biskup pomocniczy wrocławski Józef Marek. Konsekracja w Katedrze Wrocławskiej, dnia 27 grudnia 1973 r., WWK 29 (1974), nr 1–2, s. 38–44.
- Nowy biskup pomocniczy wrocławski Tadeusz Rybak, konsekracja w Katedrze Wrocławskiej dnia 24 czerwca 1977 r., WWK 32 (1977), nr 9–10, s. 226–231.
- Odnowienie przyrzeczeń kapłańskich w Katedrze Wrocławskiej w Wielki Czwartek, dnia 26 marca 1970 r., WWK 25 (1970), nr 5, s. 107–108.
- Ordynariusz Wrocławski Bolesław Kominek mianowany Arcybiskupem we Wrocławiu, WWK 17 (1962), nr 2–3, s. 56;
- Pieśń do Matki Boskiej Zwycięskiej, WWK 43 (1990), nr 1, s. 44.
- Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej dnia 14 grudnia 1978 r. w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 17.
- Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej dnia 16 grudnia 1982 r. w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, WWK 36 (1983), nr 1–3, s. 52–53.
- Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej dnia 5 grudnia 1979 r., WWK 34 (1980), nr 1–3, s. 37.
- Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, dnia 27 kwietnia 1982 r., WWK 35 (1982), nr 3–5, s. 137.
- Powiadomienie Archidiecezji Wrocławskiej o przyjęciu sakry biskupiej przez ks. biskupa Adama Dyczkowskiego w Katedrze Wrocławskiej, dnia 25 listopada 1978 r., WWK 33 (1979), nr 5–6, 135–136.
- Powiadomienie Kapituły Wrocławskiej o powołaniu na wakującą Stolicę Arcybiskupią we Wrocławiu, ks. biskupa Henryka Gulbinowicza, administratora apostolskiego w Białymstoku, WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 3–4.
- Powiadomienie ks. biskupa Henryka Gulbinowicza, administratora apostolskiego w Białymstoku o powołaniu go przez Ojca Świętego Pawła VI na wakującą Stolicę Arcybiskupią we Wrocławiu, WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 2–3.

- Protokół spotkania diecezjalnych duszpasterzy specjalistycznych w dniu 19 października 1967 r., AWDAW Segregator Rada Duszpasterska, brak sygn.
- Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 1/68 z dnia 30 stycznia 1968 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.
- Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 3/68 z dnia 14 października 1968 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.
- Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 4/69 z dnia 8 kwietnia 1969 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.
- Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 5/69 z dnia 23 września 1969 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.
- Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 6/70 z dnia 5 lutego 1970 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.
- Protokół z V posiedzenia Komisji Przygotowawczej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej w dniu 9 maja 1985 r., AAW, Segregator Komisja Przygotowawcza, brak sygn.
- Przekazanie Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z Diecezji Gorzowskiej do Archidiecezji Wrocławskiej, dnia 10 lutego 1963 r. w Zielonej Górze i Żaganiu, WWK 18 (1953), nr 5–6, s. 123–127.
- Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970, „Chrystus działający w sakramentach św. przez łaskę”, WWK 25 (1970), nr 2, s. 38–40.
- Realizacja Programu duszpasterskiego i kaznodziejskiego w roku 1978, „Człowiek we wspólnocie Kościoła”, „Odpowiedzialność za Kościół”, WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 134–140;
- Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1964, Wrocław 1964.
- Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1971, E. Balasiński, H. Kocyłowski, J. Smyk (red.), Wrocław 1971.
- Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej, J. Mandziuk, J. Pater (red.), Wrocław 1979.
- Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej, R. Drozd (red.), Wrocław 1990.
- Spis Sanktuariów Matki Bożej w poszczególnych diecezjach polskich (wizerunki koronowane i niekoronowane) stan na 1990 r., ANKAW, Segregator Sanktuaria Maryjne, dokument nr 42.
- Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1978, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 34–36.
- Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1979, WWK 34 (1980), nr 1–3, s. 55–58.
- Statut Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 120–123.
- Statut Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, AAW Segregator, Komisja Przygotowawcza Synodu, brak sygn.
- Śp. ks. bp dr Paweł Latusek – biskup pomocniczy we Wrocławiu „*Ut vitam habeant – Aby miały życie*” (J10,10), WWK 28 (1973), nr 8, s. 244–251.

- Uroczyste nabożeństwo w Bazylice Trzebnickiej dnia 27 marca 1967 r., z okazji 700-lecia kanonizacji Św. Jadwigi, Patronki Śląska, WWK 22(1967), nr 8–9, s. 203.
- Uroczyste odnowienie przyrzeczeń kapłańskich w Wielki Czwartek, dnia 23 marca 1978 r., WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 131.
- Uroczystości Jubileuszowe XX-lecia Studium Organistowskiego we Wrocławiu, WWK 27 (1972), nr 8–9, s. 242–244.
- Uroczystość Ingresowa J. E. Ks. Arcybiskupa Metropolity Bolesława Kominka w Archikatedrze Wrocławskiej dnia 28 sierpnia 1972 r., WWK 27 (1972), nr 10, s. 270–271.
- Uzupełnienie do Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 5/69 z dnia 23 września 1969 r., AWDAAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.
- W ramach Obchodów Wielkiego Jubileuszu Jasnogórskiego – 600 lat Maryjo jesteś z nami – w dniach od 6 do 12 maja 1982 r. Archidiecezja Wrocławska gościła w swojej Katedrze Kopię Obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej Wędrującej, WWK 35 (1982), nr 11–12, s. 379–458.
- Wniebowzięcie NMP w wierze Ludu Bożego Archidiecezji Wrocławskiej – Niedziela dnia 15 sierpnia 1971 roku, WWK 26 (1971), nr 9, s. 257–258.
- Wrocławskie Dni Liturgiczno–Duszpasterskie (dn. 30.08 – 1.09.1971), WWK 26 (1971), nr 7–8, s. 189–190.
- Wskazania duszpasterskie Kurii Arcybiskupiej, Msza święta *versus populum*, WWK 21 (1966), nr 1, s. 24–25.
- Wskazania duszpasterskie, Uroczystość Pierwszej Komunii Świętej, WWK 27 (1972), nr 5, s. 117.
- Z uroczystości konsekracji nowego sufragana wrocławskiego, WWK 42 (1989), nr 1, s. 54–56.
- Zaproszenie kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej do udziału we Mszy św. koncelebrowanej w Wielki Czwartek w Katedrze Wrocławskiej, WWK 41 (1988), nr 3, s. 207–208.
- Zarządzenia i Komunikaty Kurii Arcybiskupiej, Komunia święta w godzinach popołudniowych, WWK 24 (1969), nr 6, s. 155.
- Zarządzenia i Komunikaty Kurii Arcybiskupiej, Komunikat w sprawie Mszy świętej i procesji Bożego Ciała, WWK 24 (1969), nr 5, s. 133.
- Zarządzenia i Komunikaty Kurii Arcybiskupiej, Msze święte prywatne popołudniu, WWK 24 (1969), nr 6, s. 154.
- Zarządzenia i Komunikaty Kurii Arcybiskupiej, Sposób odmawiania Modlitw eucharystycznych we Mszy świętej koncelebrowanej, WWK 28 (1973), nr 3–4, 92–93.
- Zarządzenia i Komunikaty Kurii Arcybiskupiej, Uwagi dotyczące odprawiania Mszy świętej *sine populo*, WWK 26 (1971), nr 9, s. 239–240.
- Zarządzenia i Komunikaty Kurii Metropolitalnej, Sposób odmawiania Modlitw eucharystycznych we Mszy świętej koncelebrowanej, WWK 31 (1976), nr 3–5, s. 99–100.
- Zarządzenie i Komunikaty Kurii Arcybiskupiej, Wielki Jubileusz Tysiąclecia Chrztu Polski 1966, WWK 21 (1966), nr 4, s. 70–79.

Zgon ks. biskupa Andrzeja Wronki, wikariusza generalnego Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 207.

Złoty jubileusz biskupa Andrzeja Wronki we Wrocławiu, dnia 26 maja 1973 r. (*In Christo – W Chrystusie*), WWK 28 (1973), nr 8, s. 233–235.

Życiorys Nowego Arcypasterza, WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 31–36.

Archiwum Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej

Protokoły z posiedzenia Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej i Muzyki Sakralnej nr 1 – 32 w latach 1968–1992.

Archiwum Wydziału Duszpasterskiego Archidiecezji Wrocławskiej

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu w sprawie Mszy św. w sobotę wieczorem jako Mszy niedzielnej (z dn. 5.12.1983, l.dz. 4651/83), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, nr 133, s. 1–2.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu w sprawie używania języka polskiego we Mszy świętej, WWK 24 (1969), nr 1, s. 20–21.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu, Wskazania dotyczące Mszy św. wieczornych w tygodniu, ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu Wskazania dotyczące rorat (z dn. 9.12.1967 r., l. dz. 5234/67), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu Wskazania i uwagi praktyczne do Mszału ołtarzowego łacińsko–polskiego (z dn. 13.11.1968 r.), w: ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu Wskazania liturgiczne na Wielki Tydzień (z dn. 29.01.1968 r., l. dz. 420/68), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu Zasadnicze uproszczenia obrzędowe obowiązujące od 29 czerwca 1967 r., ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu Najnowsze zmiany we Mszy św. na podstawie *Ordo Missae et Ritus servandus in celebratione Missae* (z dn. 27.01.1965 r.) oraz uchwały Komisji Episkopatu Polski, ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu Okresowe dni modlitw błagalnych (l. dz. 852/75), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, nr 104.

Konferencja Księży Dziekanów, WWK 32 (1977), nr 5–6, s.115.

- Konferencje Księży Dziekanów, WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 182.
- Konferencja Księży Dziekanów, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 14.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 22(1967) nr 4–5, s. 94–95.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 25(1970) nr 10–11, s. 308–309.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 29 (1974), nr 6, s. 159–160.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 30 (1975) nr 4–6, s. 151–152.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 32 (1977) nr 3–4, s. 61–64.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 33 (1978) nr 10–11, s. 325–328.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 14–17.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 34 (1980), nr 11–12, s. 344–346.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 34 (1981), nr 4–6, s. 147–150.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 35 (1982), nr 8–10, s. 335–338.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 42 (1989), nr 2, s. 145–146.
- Konferencje Rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 43 (1990), nr 4, s. 425.
- List do Ojca Franciszka Małaczyńskiego dotyczący opinii na temat polskiego projektu „Obrzędów pogrzebu”, AWDAAW, Segregator: Duszpasterstwo liturgiczne.
- Modlitwy w intencji Synodu, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 41.
- Módlmy się wspólnie w intencji Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 2, s. 1–2.
- Komunikat Komisji Głównej o sytuacji Parafialnych Zespołów Synodalnych w Archidiecezji, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 37–41.
- Załącznik zawierający wykaz wypadków, podanym w Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego (nr 242), kiedy wolno jest udzielać Komunię świętą pod dwiema postaciami, WWK 26 (1971), nr 9, s. 228–229.
- Bardo, Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAAW, Segregator Sanktuaria, s. 1–5.
- Krzeszów, Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAAW, Segregator Sanktuaria, s. 20–24.
- Międzygórze, Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAAW, Segregator Sanktuaria, s. 39–41.

Wambierzyce Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAAW, Segregator Sanktuaria, s. 6–19.

8. Biuletyn Odnowy Liturgicznej

- Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 1, Lublin 1965.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 2, Lublin 1966.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 3, Lublin 1966.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 4, Lublin 1966.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 5, Lublin 1966.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 6, Lublin 1967.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 7, Lublin 1967.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 8/9, Lublin 1967.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 10, Lublin 1967.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 11, Lublin 1967.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 12, Lublin 1967.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 13, Lublin 1968.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 14/15, Lublin 1968.
 Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 16, Lublin 1968.

II. Literatura przedmiotu

- Adaszek M., Kult Eucharystii poza Mszą świętą we współczesnej praktyce Kościoła, w: W. Irek, P. Cembrowicz (red.), *Eucharystia – tradycja czy teraźniejszość*, Wrocław 2008, s. 131–141.
- Araszczyk S., Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza w odnowionej liturgii Soboru Watykańskiego II, Opole 2007.
- Bereszyński G., Reforma liturgiczna Soboru Watykańskiego II w Archidiecezji Warszawskiej w latach 1963–1992, Warszawa 2000.
- Bugnini A., *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma 1983.
- Cichy S., Wychowanie liturgiczne w Konstytucji o Liturgii świętej i dokumentach posoborowych, w: S. Koperek (red.), *Euentes docete. XXV lat Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, Kraków 1993, s. 173–189.
- Czerwik S., Odnowa liturgii błogosławieństw po Soborze Watykańskim II, *LitS* 1 (1995), nr 3–4, s. 81–95.
- Czerwik S., Odnowa Liturgii w świetle Konstytucji i Instrukcji Liturgicznej, *RBL* 18 (1965), nr 3, s. 162–171.
- Czerwik S., Odnowiona liturgia sakramentu pokuty w świetle *Ordo paenitentiae*, *RBL* 29 (1976), nr 2–3, s. 135–136.
- Danielski W., Reforma roku liturgicznego i nowy kalendarz, *CT* 40 (1970) z. 1, s. 106–113.
- Dębski J., Z problematyki posoborowego wystroju liturgicznego na przykładzie niektórych kościołów Archidiecezji Wrocławskiej, *CS*, 5 (1973), s. 205–217.

- Głowa W., Piętnaście lat odnowy liturgicznej w diecezjach polskich (1964–1979), RBL 36 (1983), nr 3, s. 223–230.
- Głowa W., Odnowa liturgii w Seminariach Duchownych, RBL 38 (1985), nr 4–5, s.331–338.
- Greger P., Percepcja obrzędów pokuty w Polsce po Soborze Watykańskim II, Bielsko – Biała 2000.
- Jouneil P., Liturgia opera divina e umana. Studi sulla reforma liturgica, Roma 1982.
- Kopeć J.J., Reforma liturgii po 30 latach od edycji soborowej Konstytucji Sacrosanctum Concilium, w: H. J. Sobeczko (red.), Studia liturgiczno–pastoralne, t. 2, Opole 1994, s. 11–39.
- Kraskowiak Cz., Nowe Ordo Paenitentiae, CT 45 (1975), z. 1, s. 61–81.
- Lech S., Odnowa liturgii w małych grupach, RBL 38 (1985), nr 5, s. 381–386.
- Maj M., Ks.biskup prof. dr Andrzej Wronka jako pionier odnowy liturgicznej w Polsce, s. 73–74. (praca magisterska napisana na PWT na seminarium z historii kościoła pod kierunkiem ks.prof. Józefa Swastka Wrocław 2002) (mps).
- Małaczyński F., Praca nad odnową błogosławieństw w Polsce, RBL 32 (1979), nr 4, s. 237–239.
- Małaczyński F., Praca nad polskim przekładem Liturgii Godzin, AK 75 (1983), z.1, s. 24–26.
- Małaczyński F., Szafarz błogosławieństw, RBL 46 (1993), nr 2, s. 57–64.
- Małaczyński F., Reforma roku kościelnego i kalendarza, RBL 23 (1970), nr 1, s. 1–2
- Margański B., Podstawy teologiczne odnowionego rytu pogrzebowego, RBL 27 (1974), nr 1–2, s. 6–14.
- Matwiejuk K., Recepja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w diecezji siedleckiej. Studium liturgiczno–pastoralne, Siedlce 1999.
- Michałek R., Nowe obrzędy pogrzebu i związane z nimi problemy prawno–liturgiczne, RBL 27 (1974), nr 1–2, s. 14–29.
- Michałek R., Zadania Diecezjalnej Komisji do spraw Liturgii w świetle dokumentów Kościoła, RBL 34 (1981), nr 1, s. 60–71.
- Michałek R., Zmiany obrzędowe wprowadzone przez Instrukcję do Konstytucji o świętej liturgii z dnia 26.09.1964 r., RBL 18 (1965), nr 4, s. 280–292.
- Mielcarek J., Komunia pod dwiema postaciami w ustawodawstwie Kościoła Zachodniego, Lublin 1983.
- Nadolski B., Recepja Konstytucji *Sacrosanctum Concilium* w Polsce RBL 39 (1986), nr 1, s. 15–20.
- Nadolski B., Zasady odnowy błogosławieństw, RBL 32 (1979), nr 4, s. 222–228.
- Nadolski B., Odnowa liturgii a rodzina, AK 78 (1972) z.3, s. 477–478.
- Ogórek Z., Recepja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w Diecezji Warmińskiej, Olsztyn 2005 (mps).

- Pierskała R., Słowo Boże dla dzieci, Adaptacja lekcjonarza do Mszy św. z udziałem dzieci, Opole 1996.
- Pierskała R., Pozamszalny kult Chrystusa w Eucharystii w posoborowej reformie liturgicznej, Opole 2008.
- Popiel J., Wnętrze kościoła w świetle odnowionej liturgii, w: F. Blachnicki (red.), Wprowadzenie do liturgii, Poznań – Warszawa – Lublin 1967, s. 534–549.
- Rybak T., Kult Eucharystii w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 32 (1977), nr 5–6, s. 118–128;
- Sadko Z., Percepcja soborowej odnowy liturgicznej w Diecezji Tarnowskiej za pasterzowania ks. abp Jerzego Ablewicza (1962–1990), Tarnów 1997.
- Schenk W., Geneza i założenia reformy liturgicznej, RBL 18 (1965), nr 4, s. 205–211.
- Sobeczko H.J., Zgromadzeni w imię Pana. Teologia znaku zgromadzenia liturgicznego, Opole 1999.
- Sobeczko H.J., Inicjatywy Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski dotyczące wprowadzenia soborowej reformy liturgicznej w Polsce, RT 50(2003), z. 8. s. 69–89.
- Sobeczko H.J., Prace Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski nad realizacją Konstytucji liturgicznej w Polsce w latach 1963–1975, RBL 37(1985), s. 290–312.
- Sobeczko H.J., Recepcja soborowej reformy i odnowy liturgicznej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem diecezji opolskiej w: Wprowadzanie soborowej odnowy liturgicznej, E. Mateja, R. Pierskała (red.), Opole 1999, s. 64–66.
- Sroka J., Obecność Maryi w odnowionym roku liturgicznym, w: B. Nadolski (red.), Mszał księgą życia chrześcijańskiego, Poznań 1986. s. 141–156.
- Stefański J., Liturgia w odnowie, Gniezno 2000.
- Stefański J., Instrukcja o liturgicznym wychowaniu w Seminarjach w kontekście aktualnej sytuacji odnowy liturgicznej, RBL 35 (1982), nr 2, s. 81–97.
- Stefański J., Kalendarium prac nad pierwszym i drugim wydaniem topicznym Pontyfikału Rzymskiego *De Ordinatione* z roku 1968 i 1990, w: K. Konecki (red.), Odnowa liturgii trwa, Włocławek 2008, s. 125–139.
- Stefański J., Modlitwy Eucharystyczne z udziałem dzieci – nowa szansa pastoralna, RBL 49 (1988), nr 5, s. 427–439.
- Stefański J., Msze wspólne o świętych (*Commune Sanctorum*) w liturgii rzymskiej, RBL 22 (1969), nr 6, s. 333–342;
- Stefański J., Nowa redakcja mszy wspólnych (*Communio*) w Mszału Pawła VI, RBL 45 (1992), nr 2–6, s. 74–82;
- Stefański J., Pobożność ludowa w świetle dokumentów liturgicznych, STV 2 (1980), s. 253–263.

- Stefański J., Reforma Liturgii Godzin według Vaticanum II. Prace redakcyjne, w: Tenże (red.), Liturgia w odnowie, Gniezno 2000, s. 212–213.
- Stefański J., Sakramenty chorych w praktyce duszpasterskiej, w: E. Szczotok, A. Liskowacka (red.), Ewangelizacja i nawrócenie, Katowice 1995, s. 485–506.
- Stefański J., Dziesięć lat liturgicznej odnowy posoborowej, AK 68 (1976), t. 87, s. 143–159;
- Świerzawski W., 25 lat odnowy liturgicznej, RBL 43 (1990), nr 1, s. 5–8.
- Świerzawski W., Synody diecezjalne i reforma liturgii po Soborze Watykańskim II, RBL 27 (1974), nr 3, s. 169–187.
- Tyrawa J., O należyтым kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny, WWK 41 (1988), nr 1–2, s. 103–118.
- Urban W., Kult Matki Boskiej Częstochowskiej w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 251–261.

III Literatura pomocnicza

- Adaszek M., Sprawowanie liturgii Świąt Paschalnych, w: S. Araszczuk, M. Adaszek (red.), Święte Triduum Paschalne, Legnica 1997.
- Araszczuk S., Kult św. Jadwigi na Śląsku w świetle przedtrydenckich wrocławskich ksiąg liturgicznych, Opole 1995.
- Araszczuk S., Indywidualne odmawianie i wspólnotowa celebrowanie Liturgii Godzin, w: H. J. Sobeczko (red.), *Mirabile laudis canticum*. Liturgia godzin. Dzieje i teologia, Opole 2008, s. 401–408.
- Araszczuk S., Biskup – Pasterz diecezji w świetle „Obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza, LitS 14 (2008), nr 2, s. 279–291.
- Bagrowicz J., Temat ciągle aktualny, AK 83 (1991), t. 116, z. 1, s. 3–8.
- Balcerek G., Sposoby celebrowanie Liturgii Godzin, w: H. J. Sobeczko (red.), *Mirabile laudis canticum*. Liturgia godzin. Dzieje i teologia, Opole 2008, s. 397–400.
- Bilska–Wodecka E., Wambierzyce, w: A. Jackowski, I. Sołjan (red.), Leksykon. Szlaki Pielgrzymkowe Europy, Kraków 2000, s. 176–180.
- Biskup M., Alumni – działalność w Seminarium i w Archidiecezji (1947–1997), w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 85–96
- Biskup M., *Annus propedeuticus* – nowość formacji seminaryjnej, w: I. Dec (red.), *Patientia et Caritas* W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskiemu w 25 – lecie sakry biskupiej 8 luty 1970 – 8 luty 1995, Wrocław 1995, s. 239–245.
- Biskup M., Kształcenie teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu w latach 1947–1968, w: I. Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 88–92.
- Blachnicki F., Wspólnotowa celebrowanie sakramentu pojednania, CT 45 (1975), z. 2, s. 102–103.

- Bochnak W., Geneza i ustanowienie Diecezji Legnickiej, w: S. Regmunt (red.), *W trosce o wiarę. Dziesięciolecie Diecezji Legnickiej*, Legnica 2002, s. 15–39.
- Bochnak W., Refleksje w 35 rocznicę śmierci metropolity wrocławskiego Bolesław Kardynała Kominka, Wrocław 2008.
- Boguniowski J., *Pia exercitia*, w: S. Koperek (red.), *Euentes docete. XXV lat Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, Kraków 1993, s. 282–284.
- Bomba W., Kult Eucharystii poza Mszą świętą, w: W. Świerzawski (red.), *Misterium Christi*, cz. III, Msza święta, Kraków 1992, s. 325–347.
- Bomba W., Najświętsze Misterium Eucharystii (Uwagi na tle Konstytucji o liturgii Soboru Watykańskiego II), w: J. J. Koperek (red.), *Euentes docete. XXV lat Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, Kraków 1993, s. 72–80.
- Brzeziński D., Publiczna Modlitwa Kościoła w starożytności chrześcijańskiej, w: H. J. Sobeczko (red.), *Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin. Dzieje i teologia*, Opole 2008, s. 65–90.
- Bukowski K., Nowy kalendarz liturgiczny, RBL 22 (1969), nr 6, s. 342–349.
- Cembrowacz P., Codzienna modlitwa Ludu Bożego, czyli kto powinien modlić się Liturgią Godzin, w: M. Biskup, A. Małachowski (red.), *Tak będziesz w jedności z Chrystusem i Kościołem*, Wrocław 2009, s. 65–67.
- Charytański J., Słowo i sakramenty w duszpasterstwie posoborowym, w: H. Bogacki, S. Moysa (red.), *Kościół w świetle Soboru*, Poznań 1968, s. 598–599.
- Chłopowicz M., Modlitwa w rodzinie małego dziecka, WWK 44 (1991), nr 2, s. 280–284.
- Chmiel J., Czytanie Pisma Świętego jako modlitwa, RBL 31 (1978) nr 1, s. 22–27.
- Chromik T., Jak wprowadzić dziecko w wieku przedszkolnym w uczestnictwo we Mszy św.?, RBL 21 (1968), nr 3, s. 258–265.
- Cichy S., Błogosławieństwa w liturgii Kościoła, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 101.
- Clerk P., *Zrozumieć liturgię*, tł. S. Czerwik, Kielce 1997.
- Czaja L., Nowy Mszał – księgą kształtującą sprawowanie liturgii Kościoła, WWK 42 (1989), nr 1, s. 70–82.
- Czapliński K., *Sanktuaria w Polsce*, Katowice 2001.
- Czerski J., Błogosławienie w Starym Testamencie, RT 45 (1998), z. 8, s. 133–144.
- Czerski J., Biblijny sens „błogosławienia” Boga i człowieka, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 33–52.
- Czerwik S., Nowy obrzęd chrztu świętego dzieci w świetle historii wtajemniczenia chrześcijańskiego, w: S. Porębski (red.), *Nowe życie w Chrystusie: materiały V Kursu homiletyczno-katechetycznego dla duchowieństwa odbytego w Akademii Teologii Katolickiej w dniach 9–11 września 1971 r.*, Warszawa 1973, s. 29–56.

- Czerwik S., Refleksja teologiczna nad liturgią sakramentu bierzmowania, RBL 28 (1975), nr 1–2, s. 32–44.
- Czerwik S., Teologia Dnia Pańskiego, WWK 38 (1985), nr 4–6, s. 123–136.
- Czerwik S., Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii świętej, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań 2002, s. 25–47.
- Czerwik S., Wychowanie do wolności we wspólnocie znaku liturgicznego, w: I. Dec (red.), W blasku Eucharystii, Wrocław 1996, s. 383–413.
- Danielski W., „Litania Świętych” według nowego kalendarza, CT 40 (1970), z. 3, s. 91–94.
- Dec I., 300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu, Wrocław 2002.
- Dec I., Apostoł powołań kapłańskich. W 20 rocznicę śmierci bp Pawła Latuska, NŻ 10 (1993), nr 3, s. 16–17.
- Dec I., Biskup Paweł Latusek (1910–1973) – miłośnik kapłaństwa i Kościoła, Biuletyn Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, 13 (2002/2004), s. 165 – 169.
- Dec I., Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu w latach 1976–1994, w: Tenże (red.), *Patientia et Caritas*. W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskiemu w 25 – lecie sakry biskupiej 8 luty 1970 – 8 luty 1995, Wrocław 1995, s. 271–292.
- Dec I., Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu, WWK 43 (1990), nr 4, s. 411–414.
- Dec I., Papieski Wydział Teologiczny 1968–2001, Wrocław 2000.
- Dec I., Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, w: Tenże, 300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 77–85.
- Dec I., Srebrne gody Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, w: Tenże (red.), *Patientia et Caritas*. W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskiemu w 25 – lecie sakry biskupiej 8 luty 1970 – 8 luty 1995, Wrocław 1995, s. 293–294.
- Dec I., Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu w latach 1976–1994, w: Tenże (red.), *Patientia et Caritas*. W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskiemu w 25 – lecie sakry biskupiej 8 luty 1970 – 8 luty 1995, Wrocław 1995, s. 271–292.
- Dekiel W., Gesty i funkcje liturgiczne dzieci, RBL 30(1977), nr 2–3, s. 149–151.
- Dola K., Duszpasterstwo w (archi)diecezji wrocławskiej i jej ustrój za rządów arcybiskupa Ks. Kardynała Adolfa Bertrama (1914–1945), STHŚO 15 (1995), s. 166–167.
- Drozd J., Maryja w roku kościelnym, Warszawa 1983.

- Drozd R., Synod Archidiecezji Wrocławskiej (1985–1991), w: I. Dec (red.), *Patientia et Caritas*. W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolacie Wrocławskiemu w 25 – lecie sakry biskupiej 8 luty 1970 – 8 luty 1995, Wrocław 1995, s. 305–328.
- Drozd R., Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985–1991, Wrocław 1995.
- Drozd R., Tradycja synodów legackich, WWK 43 (1990), nr 4, s. 414–420.
- Drozdek M., Nabożeństwo pierwszych sobót: propozycja pastoralna, Zakopane 2006.
- Dudziak J., Synod diecezjalny, jego struktura i rola w Kościele partykularnym (Refleksja kanonistyczno–pastoralna), CS 16 (1984), s. 47–79.
- Dujarier M., Krótka historia katechumenatu, Poznań 1990.
- Falk M., Kult Eucharystii poza Mszą świętą w świetle Encykliki Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*, w: W. Nowak (red), Misterium Eucharystii: teologia, liturgia; encyklika, ekumenizm: encyklika Jana Pawła II „*Ecclesia de Eucharistia*”, Olsztyn 2004, s. 249–251.
- Filarska B., Początki architektury chrześcijańskiej, Lublin 1983.
- Gajda P., Miejsce chrztu w nowej koncepcji wnętrza kościelnego, RBL 25 (1972), nr 2, s. 126–134.
- Gajda P., Związek obrzędów sakramentu małżeństwa ze sprawowaniem Eucharystii, w: R. Biel (red.), Ku liturgii nadziei, Tarnów 2005, s. 185–210.
- Gaweł J., Serce Jezusa w nowych tekstach liturgicznych, RBL32 (1979), nr 2–3, s. 131–137.
- Głowa W., Modlitwa liturgiczna. Liturgia Godzin, Przemyśl 1996, s. 20–22.
- Gogacz M., Modlitwa i duchowość chrześcijańska, CS (1986/1987), s. 237–244.
- Góralczyk P., Chrzest i Pierwsza Komunia święta w rodzinie, w: Rytuał religijny w rodzinie, Warszawa – Poznań 1988, s. 63–78.
- Górecki E., Odnowa prawa karnego w służbie sakramentu pojednania, CS 11 (1979), s. 297–312.
- Górecki E., Synod diecezjalny w Kościele posoborowym, CS 17 (1985), s. 295–306.
- Górecki E., Zadania diecezjalnej rady kapłańskiej, CS 10 (1978), s. 215–222.
- Grzelak A., „Oto Słowo Boże” – mszalna liturgia słowa, w: Tenże, J. Stefański, L. Bilicki (red.), Liturgia źródłem i szczytem życia Kościoła, Gniezno 1993, s. 87 – 93.
- Hartlieb S., Liturgiczna wspólnota, CT 42 (1972), z. 1, s. 78.
- Hartlieb S., Religijność rodziców jest warunkiem prawidłowego rozwoju wiary i chrześcijańskiej postawy dziecka, WWK 31 (1976), nr 10–11, s. 305–315.
- Jagiello A., Kultura religijna rodzina a postawy religijne jej członków, CS 18–19 (1986–1987), s. 281–298.

- Janicki J., Elementy składowe Liturgii Godzin, w: W. Świerzawski (red.), *Misterium Christi*, cz. V, Liturgia uświęcenia czasu, Kraków 1984, s. 111–124.
- Janicki J., Misterium Adwentu w tekstach Mszału Rzymskiego, *LitS* 1 (1995), nr 3–4, s. 5–20
- Janicki J., Obrzędy liturgii Mszy świętej, w: W. Świerzawski (red.), *Misterium Christi*, cz. III, Msza święta, Kraków 1992, s. 216 – 252.
- Janicki J., Sakramenty i sakramentalia według Konstytucji o Liturgii świętej, w: R. Pierskała, H. J. Sobeczko (red.), *Sakramenty inicjacji w liturgii i w praktyce duszpasterskiej*, Opole 1996, s. 128–129.
- Janiec Z., Liturgia Godzin, komunikacją Boga z człowiekiem, w: H. J. Sobeczko (red.), *Mirabile laudis canticum*. Liturgia godzin. Dzieje i teologia, Opole 2008, s. 461–471.
- Jankowski A., Z teologii prezbiteratu w dokumentach II Soboru Watykańskiego, *RBL* 22 (1969), nr 1, s. 21–33;
- Jerie A., Czy chrzczyć dzieci bez ich zgody, czy poczekać aż same wybiorą?, w: M. Biskup, A. Małachowski (red.), *Tak będziesz w jedności z Chrystusem i Kościołem*, Wrocław 2009, s. 99–100.
- Jezierska E., Chrzest jako śmierć i zmartwychwstanie z Chrystusem w ujęciu św. Pawła, *CS* 18–19 (1986/1987), s. 141–157.
- Kaczorowski A., *Cuda Polski. Miejsca święte*, Poznań 2004.
- Kamiński S., *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1992.
- Kamiński R., Parafia wspólnotą kultu, *RTK* 31 (1984), nr 6, s. 107–126.
- Kogut M., Działalność Akademii Leopoldyńskiej (1702–1811), w: I. Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 33–41.
- Kopeć J. J., Chrzest dzieci, w: Tenże (red.), *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, Opole 1995, s. 41–50.
- Kopeć J. J., Kształtowanie się obrzędów błogosławieństw na przestrzeni dziejów, *LitS* 1 (1995), nr 3–4, s. 53–79.
- Kopeć J.J., Elementy maryjne w polskiej pobożności ludowej, *AK* 80 (1988), z.1, s. 29–43.
- Koperek S., Założenia teologiczno–pastoralne Kongresów Eucharystycznych i wnioski na dziś, w: *Eucharystia, Misterium – Ofiara – Kult*, Lublin 1997, s. 205–226.
- Koperek S., Duszpasterskie implikacje liturgii uświęcenia czasu, w: Tenże (red.), *Euentes docete*. XXV lat Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Kraków 1993, s. 204–217.
- Kotkowski L., *Przewodniki po Kalwarii w Wambierzycach, Wambierzyce – Roma* 1980, s. 1–42.
- Kowalski J., Pokuta sakramentalna wyznanie grzechów, *CS* 4 (1972), s. 139–148.
- Krakowiak Cz., Adamowicz L. (red.), *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, Lublin 1994.

- Krakowiak Cz., Modlitwy eucharystyczne z Mszach świętych z udziałem dzieci, *Anam* 6 (1998/1999) nr 21, s. 61–75.
- Krakowiak Cz., Błogosławieństwo chrzcielnicy, *RTK* 45 (1998), z. 8, s. 281–290.
- Krakowiak Cz., Katechumenat dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, *Anam* 8 (1996) nr 1, s. 67–88;
- Krakowiak Cz., Liturgia Mszy św. z udziałem dzieci, w: B. Nadolski (red.), *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, Poznań 1989, s. 435–449.
- Krakowiak Cz., Nazwa sakramentu bierzmowania, *RBL* 28 (1975), nr 1–2, s. 66–71.
- Krakowiak Cz., Święcenia prezbiterów w Pontyfikalne rzymskim z 1990, w: W. Słomka (red.), *Kapłan pośród ludu kapłańskiego (Homo meditans XIV)*, Lublin 1993, s. 87–98.
- Krakowiak Cz., Teologia celebracji pokutnych, w: R. Biel (red.), *Ku liturgii nadziei: księdzu dr Bolesławowi Margańskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, Tarnów 2005, s. 231–246.
- Krakowiak Cz., Bierzmowanie w kontekście inicjacji chrześcijańskiej, *AK* 70 (1977), z. 2, s. 242–256;
- Krakowiak Cz., Z teologii wtajemniczenia chrześcijańskiego, *RBL* 45 (1992), nr 2–6, s. 65–74.
- Krucina J., Zadania rodziny w Kościele, *CS* 11 (1979), s. 169–183.
- Kudasiewicz J., Adaptacja tekstów biblijnych we Mszach św. z udziałem dzieci, *RBL* 30(1977), nr 2–3, s. 113–126;
- Kudasiewicz J., Błogosławieństwo w Nowym Testamencie, *RT* 45 (1998), z. 8, s. 147–165.
- Kudasiewicz J., Słowo Boże w Nowych obrzędach pogrzebu, *RBL* 27 (1974), nr 1–2, s. 51.
- Kudera D., Krzeszów, w: M. Malerek (red.), *Krzeszów, Piechowice* 1997.
- Kujawski T., Msza święta za lud, *RBL* 27 (1974), nr 6, s. 327–336.
- Kunowski S., Elementy pedagogiczne teorii Seminarium Duchownego jako instytucji wychowawczej, *CS* 2 (1970), s. 211–241.
- Kunowski S., Wychowanie autentycznego człowieka w Seminarium Duchownym, *CS* 5 (1973), s. 177–204.
- Labuda A., Msza za zmarłych, *RBL* 27 (1974), nr 1, s. 29–41.
- Labuda A., Teologia Mszy pogrzebowej *Praesente corpore*, *RBL* 33 (1980), nr 3, s. 145–162.
- Lec Z., *Jezuici we Wrocławiu (1581–1776)*, Wrocław 1995.
- Lempa H., Ku odnowie biblijnej w parafii, *WWK* 43 (1990) nr 4, s. 445–455.
- Liszewski S., Krzeszów, w: A. Jackowski, I. Sołjan (red.), *Leksykon. Szlaki Pielgrzymkowe Europy*, Kraków 2000, s. 244–245.
- Maciaszek P., Liturgia Godzin w życiu duchownym kapłana, w: H. J. Sobeczko (red.), *Mirabile laudis canticum. Liturgia godzin. Dzieje i teologia*, Opole 2008, s. 201–213.
- Majka J., *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981.

- Majdański K., Teologia małżeństwa i rodziny w nauce Soboru Watykańskiego II, w: E. Szczotok, A. Liskowacka (red.), *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 27–39.
- Margański B., Celebracja chrześcijańskiego misterium według Katechizmu Kościoła Katolickiego, *TST* 13 (1994), s. 353–372.
- Miazek J., Kongresy eucharystyczne, *WWK* 39 (1986), nr 1–3, s. 62–70.
- Miazek J., To czyńcie na moją pamiątkę, *Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987.
- Mitek E., Wychowawcze znaczenie przyrzeczeń I – Komunijnych, *CS* 18–19 (1986–1987), s. 299–306.
- Miziołek W., Maryjna koncepcja duszpasterstwa kardynała Stefana Wyszyńskiego, *AK* 73 (1981), z. 2, s. 255–276.
- Mokrzycki B., *Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Warszawa 1983.
- Movilla S., *Od katechumenatu do wspólnoty*, Warszawa 1990.
- Mroziuk R., *Teologiczne idee Polskich Kongresów Eucharystycznych*, Wrocław 1996.
- Nadolski B., Liturgia Godzin, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 757–785.
- Nadolski B., Liturgia pogrzebu, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 788–807.
- Nadolski B., Odnowiona liturgia a rodzina, *AK* 64 (1972), z. 3, s. 474–481.
- Nadolski B., Komunia eucharystyczna, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 657–669.
- Nadolski B., Maryja Matka Jezusa Chrystusa – Theotokos, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 877–898.
- Nadolski B., Dni Kwartalne, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 328–329.
- Nadolski B., *Kalendarz liturgiczny*, EK VIII 373–375.
- Nadolski B., „...i zamieszkało między nami” (Obrzęd błogosławieństwa domu), *LitS* 1 (1995), nr 3–4, s. 121–126.
- Nadolski B., Adoracja, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 40–47.
- Nadolski B., Ambona, Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 79–80.
- Nadolski B., Bierzmowanie, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 153–160.
- Nadolski B., Błogosławieństwo domu, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 181–183.
- Nadolski B., Chrzest, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 239–255.
- Nadolski B., Dni Krzyżowe, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 327–328.
- Nadolski B., *Drugie wydanie typiczne obrzędów święceń* (1989), *RBL* 45 (1992), nr 2–6, s. 93–98.

- Nadolski B., Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 355–358.
- Nadolski B., Eucharystyczne kongresy, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 446–448.
- Nadolski B., Komunia eucharystyczna, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 664–665.
- Nadolski B., Komunia święta pod dwiema postaciami dla świeckich (Kielich świeckich), w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 669.
- Nadolski B., Koncelebracja, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 670–672.
- Nadolski B., Konfesjonał, Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 673–675.
- Nadolski B., *Liturgika fundamentalna*, t. 1, Poznań 1989.
- Nadolski B., *Liturgika t. 2, Liturgia i czas*, Poznań 1991.
- Nadolski B., *Liturgika t. 3, Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa*, Poznań 1992.
- Nadolski B., *Liturgika t. 4, Eucharystia*, Poznań 1992.
- Nadolski B., Msza konwentualna, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 979.
- Nadolski B., Msza rytualna, obrzędowa, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 980.
- Nadolski B., Msza święta z pełnym udziałem w Eucharystii, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 982.
- Nadolski B., Msza w małych grupach, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 986–988.
- Nadolski B., Msza wieczorem, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 985–986.
- Nadolski B., Msza za parafian, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 989–990.
- Nadolski B., Mszał, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 990–993.
- Nadolski B., Nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 995–1001.
- Nadolski B., Namaszczenie chorych (sakrament), w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1006–1016.
- Nadolski B., Narodzenie naszego Pana Jezusa Chrystusa, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1018–1026.
- Nadolski B., Okres zwykły, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1087–1088.
- Nadolski B., Ołtarz, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1093–1100.
- Nadolski B., Post eucharystyczny, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1209–1210.
- Nadolski B., Rok liturgiczny, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1306–1310.

- Nadolski B., Sakrament małżeństwa, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1350–1370.
- Nadolski B., Sakrament pokuty i pojednania, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1370–1404.
- Nadolski B., Sakrament święceń (*Sacramentum ordinis*), w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1404–1429;
- Nadolski B., Sakramentalia, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1429–1434.
- Nadolski B., *Sanctorale* – Msze o świętych, w: Tenże (red.), *Mszał księgą chrześcijańskiego*, Poznań 1989, s. 135–140.
- Nadolski B., Teologiczne i pastoralne założenia Mszału Pawła VI, w: Tenże (red.), *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, Poznań 1989, s. 11–19.
- Nadolski B., Triduum Paschalne, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1608–1630.
- Nadolski B., Wiatyk, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1672–1676.
- Nadolski B., Wielki Post, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1676–1683.
- Nadolski B., Wieniec adwentowy, *RBL* 44 (1991), nr 4–6, s. 141–146.
- Nadolski B., Wieniec adwentowy, *RT* 45 (1998) nr 8, s. 367–373.
- Nadolski B., Wystawienie Najświętszego Sakramentu, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1705–1708.
- Nadolski B., Procesje eucharystyczne (teoforyczne), w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1228.
- Nadrowski H., *Kościoły naszych czasów. Dziedzictwo i perspektywy*, Kraków 2000.
- Narecki S., *Odnowiona Liturgia Godzin w służbie ewangelizacji parafialnej*, *RBL* 40 (1987), nr 6, s. 420–437.
- Ostrowski M., *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka. Aspekt moralno–pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki*, Kraków 1996.
- Ozorowski E., Teologia nawiedzenia diecezji przez kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, *AK* 80(1988), z. 1, s. 54–64.
- Panuś T., Katechetyczne implikacje ujęcia sakramentu bierzmowania przez Katechizm Kościoła Katolickiego, *AK* 88 (1996), z. 3, s. 391.
- Pasierski A., Muzyka w Kościele. Rozmowa z ks. Norbertem Jonkiem, referentem ds. muzyki sakralnej w Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, *NŻ* 5 (1987), nr 10, s. 4–5.
- Pastuszko M., Czas sprawowania Eucharystii, *WWK* 39 (1986), nr 1–3, s. 71–77;
- Pastuszko M., Jednorazowa lub dwukrotna Komunia święta w czasie dnia, *WWK* 38 (1985), nr 1–3, s. 66–71.
- Pater J., *Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej*, Wrocław 2002.

- Pater J., Kominek Bolesław (1903–1974), w: M. Patera (red.), Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, Katowice 1996
- Pater J., Rządcy diecezji wrocławskiej wobec Seminarium Duchownego, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 25–35.
- Pater J., Życie i działalność biskupa prof. Wincentego Urbana (1911–1983), w: J. Mandziuk, J. Pater (red.), *Misericordia et Veritas*. Księga pamiątkowa ku czci księdza biskupa Wincentego Urbana, Wrocław 1986, s. 7–38.
- Pater M., Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918, Wrocław 1997.
- Pawlaczek S., Matka Boska Zwycięska na Piasku we Wrocławiu, WWK 43 (1990), nr 1, s. 51–55.
- Pieronek T., Wprowadzenie, w: II Polski Synod Plenarny, teksty robocze, Poznań – Warszawa 1991.
- Pieronek T., Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961–1970, t. I–II, Warszawa 1971–74.
- Pierskała R., Błogosławieństwo matki, RT 45 (1998), z. 8, s. 311–319.
- Pierskała R., Błogosławieństwo związane z misterium życia i macierzyństwa, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 127–134.
- Pietrzak J., Biskup Andrzej Wronka jako profesor i pionier odrodzenia liturgicznego, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 105–110.
- Pietrzak J., Na polskich szlakach kościelnej wiosny, w: F. Lenort (red.), Byli wśród nas, Poznań 1978, s. 415–429.
- Pisarzak M., Błogosławieństwo stołu, RT 45 (1998), z. 8, s. 321–329.
- Pisarzak M., Błogosławieństwo stołu wielkanocnego, LitS 1–2 (1995), s. 65–67.
- Polak G., Jan Paweł II Kolekcja – Księga świętych, odc. 39, Warszawa 2000.
- Polak G., Jan Paweł II Kolekcja – Księga świętych, odc. 30, Warszawa 2000.
- Polak G., Kto jest kim w Kościele?, Warszawa 1996.
- Poręba J., Liturgia „domowego kościoła”, AK 88 (1996), t. 127, z. 2, s. 206–238.
- Prasał A., Kultura muzyczna w Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1945–2003, Lublin 2009.
- Put L., Modlitwa wiernych, t. I – II, Tenże (red.), Katowice 1987.
- Rafałko A., Dzieje tabernakulum w Polsce, w: W. Schenk (red.), Studia z dziejów liturgii w Polsce IV, Lublin 1982, s. 237–241.
- Rojewski A., Liturgia Godzin jako efekt posoborowej odnowy liturgii, w: H. J. Sobeczko (red.), *Mirabile laudis canticum*. Liturgia godzin. Dzieje i teologia, Opole 2008, s. 137–151.
- Rojewski A., Modlitwy eucharystyczne w Mszałe Pawła VI, Studia liturgiczno–pastoralne I, Opole 1988, s. 143–151.

- Rojewski A., Strukturalne elementy obrzędów błogosławieństw, AK 87 (1995), t. 125, z. 1, s. 64–83.
- Romaniuk K., Kapłaństwo w Piśmie świętym Nowego Testamentu, w: E. Szczotok, A. Liskowacka (red.), Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła, Katowice 1994, s. 83–84.
- Rosier – Siedlecka M. E. Posoborowa architektura sakralna, Lublin 1979.
- Rozkręt T., Synod diecezjalny – aspekt liturgiczny zgromadzenia Kościoła partykularnego, w: R. Biel (red.), Ku liturgii nadziei, Tarnów 2005, s. 437–447.
- Rybak T., Duszpasterstwo liturgiczne, Sprawozdanie za rok 1966 z dnia 20.12.1966 r., AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, (brak syg.)
- Rybak T., Instrukcja Komisji Głównej o działalności Zespołów Synodalnych w parafii, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 2, s. 4–11.
- Schenk W., Błogosławieństwa w praktyce duszpasterskiej, RBL 32 (1979), nr 4, s. 239–242.
- Schenk W., Dni Krzyżowe, EK III, s. 1362–1363.
- Schenk W., Liturgia sakramentów świętych, cz. II, Lublin 1964.
- Schenk W., Msza święta w duszpasterstwie parafialnym, w: F. Blachnicki (red.), Wprowadzenie do liturgii, Poznań – Warszawa – Lublin 1967, s. 355–363.
- Schenk W., Duch liturgii w nabożeństwach, AK 64 (1972), t. 78, z.2, s. 330–340.
- Sinka T., Zarys liturgiki, Kraków 2004.
- Skop G, Śpiew i muzyka w Mszach z udziałem dzieci, RBL 30 (1977), nr 2–3, s. 135–145.
- Skowronek A., Z teologii chrztu, w: Tenże (red.), Sakrament chrztu: liturgia, teologia, Pismo św., Katowice 1973.
- Snela B., Bierzmowanie, EK II s. 548.
- Sobeczko H. J., Sakrament bierzmowania w duszpasterstwie, RBL 28 (1975), nr 1–2, s. 63–64.
- Sobeczko H. J., Sprawowanie sakramentu pokuty w odnowionej liturgii Kościoła, w: E. Szczotok, A. Liskowacka (red.), Ewangelizacja i nawrócenie, Katowice 1995, s. 365–395.
- Sobeczko H. J., Teologiczno – pastoralna problematyka niedzielnego świętowania, w: Studia liturgiczno – pastoralne, cz. 2. Wielkanoc i niedziela, Opole 1994, s. 155–167.
- Sobeczko H. J., Teologiczny i antropologiczny wymiar obrzędu błogosławieństw rzeczy, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 107–120.
- Sobeczko H. J., W trosce o liturgiczne dziedzictwo: życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976), Opole 1986.
- Sobeczko H. J., Niedzielną Eucharystia sakramentem permanentnego wtajemniczenia chrześcijańskiego, w: T. Dola (red.), *Ineffabile Eucharistiae donum*, Księga pamiątkowa z okazji 65 rocznicy

- urodzin oraz 25-lecia święceń biskupich ks. bpa Alfonsa Nossola, Opole 1997, s. 393–406.
- Sobeczko H. J., Znaczenie Diecezjalnej Komisji Liturgicznej, LitS 3–4 (1996), s. 39–48.
- Sobeczko H.J., Komisja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, w: Encyklopedia Katolicka, t. IX. Lublin 2002, kol. 461.
- Sokołowski G., Informator na Rok Akademicki 2008/2009, Wrocław 2009.
- Sroka J., Komunia święta zacieśnieniem więzi człowieka ze Zbawicielem, w: J. Stancel, (red.), Eucharystia, Kolekcja Communio I, Poznań – Warszawa 1986, s. 371–375.
- Staniszewski B., Ksiądz infułat Kazimierz Lagosz jako rządcą Archidiecezji Wrocławskiej 1951–1956, t. 1, Wrocław 2000, s. 254–255.
- Stefański J., Liturgia dla każdego, Gniezno 1995.
- Stencel E., Przygotowanie rodziców i chrzestnych w parafii do chrztu ich dzieci w praktyce Kościoła w Polsce, w: R. Pierskała, H. J. Sobeczko (red.), Sakramenty inicjacji w liturgii i w praktyce duszpasterskiej: materiały sympozjum zorganizowanego przez Katedrę Liturgiki i Hagiografii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 4–5.11.1996, Opole 1996, s. 107–118;
- Stencel E., Obrzęd błogosławieństwa dzieci, RT 45 (1998), z. 8, s. 357–365.
- Swastek J., *Christo militans*. Z życia i działalności arcybiskupiej Kardynała Henryka Gulbinowicza, w: I. Dec (red.), *Patientia et Caritas* W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskim w 25 – lecie sakry biskupiej 8 luty 1970 – 8 luty 1995, Wrocław 1995, s. 36–60.
- Swastek J., Kapłan wielki, 30 rocznica śmierci ks. bp prof. dr Pawła Latuska, sufragana wrocławskiego (1910–1973), Biuletyn Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, 13 (2003/2004), s. 226 – 238.
- Swastek J., Korzenie uniwersyteckiej teologii na Śląsku do 1702 r., w: I. Dec (red.), 300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 15–41.
- Swastek J., Rządcy Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1945–1995, Wrocław 1998.
- Swastek J., Starania i próby założenia uczelni akademickiej na przełomie XVI– XVII wieku, CS 6 (1974), s. 99–113.
- Swastek J., Wznowienie działalności Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 15–23.
- Swastek J., Kult Św. Andrzeja Świerada na Śląsku i w Wielkopolsce, CS 14 (1982), s. 141–158.
- Swastek J., Przeszłość i terażniejszość Kościoła na Dolnym Śląsku, w: Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985–1991, R. Drozd (red.), Wrocław 1995, s. 50–61.

- Szamota S., Odnowiony ryt chrześcijańskiego pogrzebu, RBL 25 (1972), nr 4–5, s. 249–252.
- Szymański S., Eucharystyczne Kongresy, EK IV, s. 1278–1279.
- Świerzawski W., Duszpasterskie implikacje tłumaczenia liturgii, RBL 31 (1978), nr 2, s. 94–100.
- Świerzawski W., Eucharystia duszą apostołstwa świeckich, CS 18–19 (1986–1987), s. 43–58.
- Świerzawski W., Katechumenat znowu aktualny, Słowo wprowadzające, Anam 8 (1996), nr 1, s. 13–18.
- Świerzawski W., Sakrament pokuty i pojednania (aspekty liturgiczne i duszpasterskie), CS 17 (1985), s. 225–239.
- Świerzawski W., Życie sakramentalne w parafii, CS 20 (1988), s. 51–68.
- Sztafrowski E., Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, t. 1–9, Warszawa 1968–1983.
- Taracha W., Rodzina jako „Kościół domowy” w nauczaniu Jana Pawła II, w: Rytuał religijny w rodzinie, Warszawa – Poznań 1988, s. 35–54.
- Tarnowski J., Język modlitwy liturgicznej a język dziecka, RBL 30 (1970), nr 2–3, s. 127–135.
- Thurian M., Tożsamość kapłana, Kraków 1996.
- Turkowski S., Koronacja Statuetki Marki Boskiej Wambierzyckiej wyrazem naszej wdzięczności i nadziei, WWK 33 (1979), nr 11–12, s. 293–298.
- Turkowski S., Biskup dr Tadeusz Rybak w moich wspomnieniach, w: J. Lisowski, R. Kristman, A. Jarosiewicz (red.), Vox Pastoris, Dokumenty Pastoralne 1992–2002 Pierwszego Biskupa Legnickiego Tadeusza Rybaka, Legnica 2003, s. 6–28.
- Urban W., 30-lecie Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu (1947–1977), CS, 15 (1983), s. 201–275.
- Urban W., Archidiecezja wrocławska w latach 1954–1965, NP 22 (1965), s. 5–68.
- Urban W., Homilia wygłoszona w Katedrze Wrocławskiej dn. 13 lutego 1973r., Wspomnienie o śp. księdzu biskupie Pawle Latusku sufraganie wrocławskim (1910–1973), WWK 28 (1973), nr 8, s. 251–255.
- Urban W., Homilia żałobna wygłoszona w kościele Najświętszej Maryi Panny we Wrocławiu (4 marca 1978 r.), WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 90–94.
- Urban W., List w sprawie święcenia niedzieli, WWK 29 (1974), nr 6, s. 157–159.
- Urban W., Perspektywa historyczna pasterzowania Ks. Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Warszawskiego, Prymasa Polski (1946–1981), AK 73 (1981), z.2, s. 185–221
- Urban W., Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1982, WWK 36 (1983), nr 4–6, s. 135–143.
- Walczak R., Świątynia chrześcijańska i jej wystrój w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła, Kalwaria Zebrzydowska 1999.

- Walkowiak S., Wambierzycki Tron łaski i czci, WWK 34 (1980), nr 10, s. 249–253;
- Waloszek J., Odnowa muzyki kościelnej w świetle Konstytucji o Liturgii *Sacrosanctum concilium*. Założenie i realizacja, w: Wprowadzenie soborowej liturgicznej, Opole 1999, s. 189–197.
- Wawszczak S., Wambierzyce najstarsze miejsce pątnicze, WWK 18 (1963), nr 7, s. 158–160.
- Wit Z., Liturgia Godzin i nabożeństwa ludu chrześcijańskiego w dzień niedzielny, w: H. J. Sobeczko (red.), Studia liturgiczno – pastoralne, t. 2, Opole 1994, s. 216–218.
- Wit Z., Specjalne Modlitwy eucharystyczne, RBL 30(1977), nr 2–3, s. 98–112;
- Wit Z., Uwarunkowania przestrzenne i funkcje w zgromadzeniu liturgicznym, Studia liturgiczno – pastoralne I (1988), Opole 1988, s. 153–166.
- Wit Z., Uświęcanie czasu w Liturgii Godzin, AK 75 (1983), t. 100, z. 3, s. 379–391.
- Wojtyła K., Homilia wygłoszona przez J. Em. Ks. Kardynała Karola Wojtyłę, po Mszy św. pogrzebowej za duszę śp. ks. biskupa Józefa Marka, w Katedrze Wrocławskiej, dnia 6 marca 1978 r., WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 98–103.
- Wojtyła K., Kardynał Bolesław Kominek – widziany z Krakowa, Wrocławskie CS15 (1983), s. 11–18.
- Wojtyła K., U podstaw odnowy, Studium o realizacji Vaticanum II, Kraków 1972, s. 10–14.
- Wronka A., Odezwa do organistów Archidiecezji Wrocławskiej w sprawie wznowienia kursu dokształcającego, WWK 14 (1959), nr 4, s. 27–28.
- Wronka A., Pismo do przewielebnych księży dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej (z dn. 27.11.1969 r. l. dz. 5402/69), AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, brak sygn.
- Wronka A., Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1968, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 7.
- Wronka A., Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1969, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 11.
- Wronka A., Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1968, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 7.
- Wronka A., Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1972, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 17.
- Wronka W., Nowe modlitwy eucharystyczne, WWK 25 (1970), nr 9, s. 230–238.
- Wrzesiński W., Wokół Wydziału Teologii Uniwersytetu Wrocławskiego po II wojnie światowej, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), Kościół

- katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu, Wrocław 1996, s. 146–153.
- Wysocki J., Rytuał rodzinny, Olsztyn 1991.
- Wyszyński S., Komunikat o sposobie udzielania Komunii świętej, WWK 24 (1969), nr 7–8, s. 208–209.
- Wyszyński S., Powiadomienie Ks. Prymasa Polski Stefana Kardynała Wyszyńskiego skierowane do ks. profesora dr Adama Dyczkowskiego, że został powołany do godności biskupiej w charakterze biskupa pomocniczego we Wrocławiu, WWK 33 (1979), nr 5–6, s. 135.
- Wyszyński S., W sprawie przekładu tekstów liturgicznych na język polski, WWK 21 (1966), nr 5–6, s. 137.
- Wyszyński S., Dekret o odpustach dla Kościoła w Polsce związanych kultem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, WWK 26 (1971), nr 5, s. 128–129.
- Wyszyński S., Dekret w sprawie udzielania sakramentu bierzmowania, WWK 25 (1970), nr 10 – 11, s. 243.
- Wyszyński S., Zmiany w przekładach części stałych Mszy św., WWK 21 (1966), nr 5–6, s. 136.
- Zaleski W., Święci na każdy dzień, Katowice 1986.
- Zalewski S., Duchowość sakramentu bierzmowania, RBL 28 (1975), nr 1–2, s. 44–50.
- Zeman P., Wkład Metropolitalnego Studium Organistowskiego we Wrocławiu w kształcenie muzyków kościelnych, Wrocław 1996 (praca magisterska w Bibliotece PWT we Wrocławiu, mps), s. 9–12.
- Zieliński Z., Biskup Wincenty Urban – pasterz i uczony, WWK 37 (1984), nr 8–12, s. 204–211.
- Zielnik M., Brewiarz w Konstytucji o Liturgii świętej Drugiego Soboru Watykańskiego, w: F. Blachnicki (red.) Wprowadzenie do liturgii, Poznań – Warszawa – Lublin 1967, s. 414–426.
- Żołnierczyk I., Módlmy się wspólnie, Tenże (red.), Warszawa 1983.

<http://nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/numery/092004/04.html>, z dn. 20.02.2009 r.

<http://wroclaw.hydral.com.pl/62,artykul.html>, z dn. 18.01.2009 r

<http://www.mariasniezna.pl>, z dn. 25.03.2009 r

http://www.sankt_bardo.opoka.net.pl/koronacja.html, z dn. 10.12.2008 r

http://www.sankt_bardo.opoka.net.pl/pl2.html, z dn. 05. 10.2008 r.

http://www.sanktuarium.wambierzyce.pl/html_p/Historia.htm, z dn. 10. 10.2008 r.

<http://www.tropie.tarnow.opoka.org.pl/swieci.htm>, z dn. 15. 10.2008 r.

<http://zabytki.portalion.pl/krzeszow/krzeszow.html>, z dn. 20. 02.2008 r.

WSTĘP

Sobór Watykański II podjął dzieło odnowy życia religijnego poprzez reformę różnych dziedzin życia Kościoła. Pragnął w ten sposób „przyczynić się do coraz większego rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, lepiej dostosować do potrzeb naszych czasów podlegające zmianom instytucje, popierać to, co może ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących w Chrystusa i umocnić to, co prowadzi do powołania wszystkich ludzi na łono Kościoła, dlatego uznał, że w szczególny sposób należy zatroszczyć się także o odnowienie i rozwój liturgii” (KL 1). Proces odnowy życia Kościoła rozpoczęto od reformy liturgii. Pierwszym i najbardziej znaczącym dokumentem Soborowym jest Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*¹. Została ona uchwalona 4 grudnia 1963 r., tj. w 400–setną rocznicę zakończenia Soboru Trydenckiego. Konstytucja o Liturgii świętej zawiera podstawowe dyrektywy teologiczne, które stanowią fundament reformy liturgii oraz służą pełnemu, świadomemu i czynnemu udziałowi wiernych w sprawowaniu tajemnic Kościoła (por. KL 14). Należy bowiem pamiętać, że Sobór nie podał gotowych rozwiązań aktualnych problemów Kościoła, lecz położył fundament i wskazał kierunki ich rozwiązania. Wyjątkowość myśli soborowej polega na tym, że jest ona wciąż aktualna, pobudza do refleksji i szukania wciąż nowych rozwiązań duszpasterskich.

Opracowywaniem ksiąg liturgicznych oraz dokumentów odnowy zajęło się *Concilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*, czyli Rada Posoborowa dla Wprowadzania w życie Konstytucji o świętej liturgii, powołana przez Pawła VI w 1964 r. Na jej czele stanął Jakub kardynał Lercaro². Rada rozpoczęła swoją pracę od opracowania Instrukcji, które podawały konkretne wskazania dotyczące reformy i nadal są aktualne: *Inter oecumenici* (1964 r.), *Tres abhinc annos* (1967 r.), *Liturgicae instaurationes* (1970 r.), *Musicam sacram* (1967 r.), *Eucharisticum mysterium* (1967 r.)³.

Wprowadzenie reformy liturgicznej napotykało na liczne trudności, a nawet formy otwartej kontestacji wobec ducha odnowy, reprezentowanego przez Konstytucję o liturgii świętej oraz wytyczne duszpasterskiej władzy kościelnej, promującej zasady tego

¹ Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Poznań 2002, s. 48–78.

² Osobowy skład poszczególnych Podkomisji podaje A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma 1983, s. 27 n. Kwestie dotyczące obrad synodalnych są zamieszczone w *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, I–XXVII*, Typis Polyglottis Vaticanis 1963 – 1969.

³ O miejscu i roli *Concilium* w posoborowej reformie liturgicznej pisali: A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma 1983; Także, P. Journel, *Liturgia opera divina e umana. Studi sulla riforma liturgica*, Roma 1982; Także, P. Marini, *Le premesse della grande riforma liturgica (ottobre–dicembre 1963)*, *Not 20* (1984), s. 302–339; Także, J. Stefański, *Rola Concilium w posoborowej reformie liturgicznej*, *STV 23* (1985) nr 2, s. 291–310.

dokumentu. Pewne kręgi duchownych i świeckich opowiedziały się za zachowaniem dawnych form liturgicznych, widząc w nich gwarancję w przekazie wiary. W sporadycznych przypadkach podczas realizacji reformy pojawiły się mniej lub bardziej poważne dewiacje u tych, którzy wprowadzali nowości podyktowane fantazją w postaci wymyślonych obrzędów, nowych rytów sprawowania sakramentów, własnych modlitw eucharystycznych, pozwalając sobie niekiedy na zastępowanie tekstów biblijnych sentencjami świeckimi. U źródeł tych trudności leży sprawa podejścia do reformy liturgicznej⁴.

Przygotowawcza Komisja Liturgiczna, z jej sekretarzem A. Bugninim, miała również wiele trudności w realizacji tej reformy. Wynikało to z różnych koncepcji odnowy. Środowisko Kongregacji Obrzędów miało bowiem inną koncepcję reformy liturgicznej od części środowiska Kurii Rzymskiej, które preferowało raczej zachowanie dotychczasowej, centralistycznej struktury odpowiedzialności za tę materię. Reformatorów niepokoiło, że tuż przed otwarciem Soboru, w czasie prac nad przyszłą odnową liturgiczną, Kongregacja Obrzędów metodą faktów dokonanych, stwarzała wrażenie, że prace Przygotowawczej Komisji nie wniosą zbyt wiele nowego⁵. Natomiast Konferencja Episkopatu Polski przyjęła zasadę stopniowej recepcji soborowej reformy liturgicznej w Polsce⁶. Prymas Tysiąclecia Kardynał Stefan Wyszyński stojąc na czele ówczesnego Kościoła w Polsce, podchodził w sposób ostrożny do odnowy liturgicznej. Nie chciał narażać swoich wiernych na nieprzemyślane eksperymenty. Wdrażanie posoborowej odnowy liturgicznej w poszczególnych diecezjach Episkopatu Polski zlecił Diecezjalnym Komisjom Liturgicznym. Plan ich działania przedstawił bp Franciszek Jop dnia 12.05.1967 r., na posiedzeniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski⁷. Nad pracami tychże Diecezjalnych Komisji czuwała Komisja Episkopatu Polski ds. Liturgii

⁴ Por. J. J. Kopeć, Reforma liturgii po 30 latach od edycji Soborowej Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*, w: H. J. Sobeczko (red.), *Studia liturgiczno-pastoralne*, 2 (1994), s. 23–24.

⁵ Por. S. Araszczyk, *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza w odnowionej liturgii Soboru Watykańskiego II*, Opole 2007, s.62–63.

⁶ H. J. Sobeczko, *Recepcja soborowej reformy i odnowy liturgicznej w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem diecezji opolskiej* w: E. Mateja, R. Pierskała (red.), *Wprowadzanie soborowej odnowy liturgicznej*, Opole 1999, s. 64–66; Także, J. Stefański, *Dziesięć lat liturgicznej odnowy posoborowej*, AK 68 (1976), s. 143–159; Także, W. Głowa, *Piętnaście lat odnowy liturgicznej w diecezjach polskich (1964–1979)*, RBL 36 (1983), s. 223–230; Także, B. Nadolski, *Recepcja Konstytucji Sacrosanctum Concilium w Polsce* RBL 39 (1986), s. 15–20; W Świerzawski, *25 lat odnowy liturgicznej*, RBL 43 (1990), s. 5–8; Także, Kopeć, *Reforma liturgii po 30 latach...*, s. 11–39.

⁷ H. J. Sobeczko, *Recepcja soborowej reformy...*, s. 63–86.

i Duszpasterstwa. Opracowywała ona sukcesywnie zarządzenia i instrukcje, będące pomocą w wdrażaniu reformy liturgicznej w Kościele lokalnym⁸.

Gruntowną ocenę wprowadzania reformy liturgicznej w Kościele po Soborze Watykańskim II dali m.in. A. Bugnini⁹ i P. Jounel¹⁰. Wśród polskich liturgistów tą problematyką zajmowali się m.in. J. Stefański¹¹, H.J. Sobeczko¹², J.J. Kopeć¹³, R. Pierskała¹⁴, a także środowisko związane z Katedrą Liturgiki Instytutu Teologii Pastoralnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, które zorganizowało sympozjum na ten temat, a jego owoce zostały opublikowane w Rocznikach Teologicznych¹⁵. Z podobną inicjatywą wyszło środowisko Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, które w Kamieniu Śląskim, w dniach 15–17.03.1999 r. zorganizowało sympozjum na temat wprowadzenia soborowej odnowy liturgicznej¹⁶. Powstały także całościowe opracowania dotyczące recepcji zasad odnowy liturgicznej w poszczególnych diecezjach w Polsce¹⁷.

Odnowa liturgii, w dużej mierze, zależała od jej zrozumienia przez kapłanów i wiernych świeckich. Dla zrozumienia liturgii potrzebne więc były: odpowiednie pouczenie i wychowanie, czyli formacja¹⁸. W Konstytucji o Liturgii świętej czytamy, że „liturgia jest szczytem, do którego zmierza cała działalność Kościoła i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10). Stąd rodzi się pytanie: na ile zasady

⁸ H. J. Sobeczko, Komisja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, w: Encyklopedia Katolicka, t. 9. Lublin 2002, kol. 461.

⁹ A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma 1983.

¹⁰ P. Jounel, *Liturgia opera divina e umana. Studi sulla riforma liturgica*, Roma 1982.

¹¹ J. Stefański, *Liturgia w odnowie*, Gniezno 2000.

¹² H. J. Sobeczko, *Recepcja soborowej reformy...*, s. 63–86.

¹³ Kopeć, *Reforma liturgii po 30 latach...*, s. 11–39.

¹⁴ R. Pierskała, *Pozamszalny kult Chrystusa w Eucharystii w posoborowej reformie liturgicznej*, Opole 2008.

¹⁵ S. Koperek, *Odnowiona liturgia szansą pogłębienia życia duchowego i apostołatu wspólnot zakonnych*; Także, H. Bolczyk, *Liturgia ruchów eklezjalnych w życiu wspólnoty parafialnej*; Także, B. Nadolski, *Liturgia jako serce życia w seminarium*; Także, G. Majka, *Odnowa liturgii w Zakonie Kapucynów w Polsce po Soborze watykańskim II*; Także, A. Rutkowski, *Uporządkowanie w Kościele w Polsce dni świątecznych*; Także, S. Cichy, *Reforma liturgiczna w Kościele katowickim w latach 1975–2000*; Także, J. Sroka, *Reforma liturgii w diecezji przemyskiej (dawniej i dziś)*; Także, A. Rojewski, *Recepcja reformy liturgii w diecezji płockiej po Soborze Watykańskim II*; Także, P. Petryk, *Reforma liturgiczna w diecezji lubelskiej*; Także, M. Tschuschke, *Reforma liturgii w archidiecezji poznańskiej*, w: *Roczniki Teologiczne* 40 (2003) z. 8, s. 380.

¹⁶ E. Mateja, R. Pierskała (red.), *Wprowadzenie soborowej odnowy liturgicznej*, Opole 1999.

¹⁷ Z. Sadko, *Percepcja soborowej odnowy liturgicznej w diecezji tarnowskiej za pasterzowania księdza arcybiskupa Jerzego Ablewicza (1962–1990)*, Tarnów 1997; Także, K. Matwiejuk, *Recepcja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w diecezji siedleckiej*, Siedlce 1999; Także, G. Bereszyński, *Reforma liturgiczna Soboru Watykańskiego II w archidiecezji warszawskiej 1963–1992*, Warszawa 2000; Także, Z. Ogórek, *Recepcja odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II w Diecezji Warmińskiej*, Olsztyn 2005 (mps).

¹⁸ Por. S. Cichy, *Wychowanie liturgiczne w Konstytucji o Liturgii świętej i dokumentach posoborowych*, w: S. Koperek (red.), *Euentes docete. XXV lat Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, Kraków 1993, s.173.

odnowy liturgicznej zostały przejęte w archidiecezji wrocławskiej i w jaki sposób te zasady były przejmowane? Należy zaznaczyć, że kwestia odnowy liturgicznej w Kościele wrocławskim nie została dotychczas całościowo opracowana. Przeprowadzono jedynie badania fragmentaryczne, które dotyczyły reformy muzyki sakralnej¹⁹. Natomiast wiele cennych informacji dotyczących tej problematyki znajduje się w archiwach archidiecezji wrocławskiej oraz przekazach żyjących jeszcze świadków wprowadzania odnowy liturgicznej.

Ramy czasowe wprowadzania odnowy liturgicznej w archidiecezji wrocławskiej, przyjęte w niniejszej pracy, są określone przez wydanie dwóch dokumentów, a mianowicie Konstytucji o Liturgii *Sacroscantum Concilium* z dnia 4 grudnia 1963 r.²⁰ oraz Bulli Papieża Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae populus* z dnia 25 marca 1992 r., w której Ojciec Święty dokonał nowego podziału diecezji polskich²¹.

Temat pracy dyktuje metodę, która umożliwi zebranie, opis, analizę i charakterystykę źródeł związanych z recepcją odnowy liturgicznej w archidiecezji wrocławskiej. W pracy starano się te źródła uwzględnić, poddać analizie, aby dokonać próby pewnej syntezy, ukazując szeroko rozumianą problematykę odnowy liturgicznej oraz wpływające z niej konsekwencje pastoralne. Zastosowanie metody historyczno – krytycznej pozwoli prześledzić etapy praktycznej realizacji kolejnych stadiów reformy liturgicznej w Archidiecezji²². Poprzez kontekst historyczny zostanie ukazany grunt, na którym dokonywała się i nadal dokonuje odnowa liturgii. Ponadto przydatną będzie metoda analityczna, którą stosuje się, gdy zachodzi potrzeba naukowego poznania treści i przekazów słownych oraz pisanych, zmierzających do ustalenia ich obiektywnej zawartości. Przez analizę rozumie się więc postępowanie badawcze, polegające na rozkładzie całości na części składowe czy też wyodrębnieniu poszczególnych jej elementów, aby w ten sposób poprzez systematyczne poznanie, lepiej zrozumieć całość²³.

Materiałami źródłowymi dla niniejszej pracy będą normatywne dokumenty Kościoła, zatem dokumenty Soboru Watykańskiego II, szczególnie Konstytucja o Liturgii świętej i Konstytucja dogmatyczna o Kościele, dokumenty papieskie, dokumenty Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, księgi liturgiczne, ponadto

¹⁹ A. Prasał, *Kultura muzyczna w Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1945–2003*, Lublin 2009.

²⁰ *Konstytucja o Liturgii świętej...*, s. 48–78.

²¹ Jan Paweł II, *Bulla Totus Tuus Poloniae populus* z dnia 25 marca 1992 r., AAS 84 (1992) nr 12, s. 1099–1112.

²² S. Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1992, s. 203.

²³ J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981, s. 45.

dokumenty Konferencji Episkopatu Polski w zakresie odnowy liturgicznej²⁴, jak też dokumenty Biskupów Archidiecezji Wrocławskiej²⁵. Cennym źródłem są materiały znajdujące się w Archiwach: Archidiecezji Wrocławskiej, Notariatu Kurii, Wydziału Duszpasterskiego, Komisji do Spraw Sztuki Sakralnej, Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej.

Celem zrealizowania założeń i rozwiązania problemu pracę podzielono na cztery rozdziały. Pierwszy zostanie poświęcony strukturze eklezjalnej Kościoła Wrocławskiego, odpowiedzialnej za odnowę liturgiczną. Będzie w nim omówiona rola biskupów wrocławskich, szczególnie ordynariuszy będących głównymi liturgami na terenie swej diecezji²⁶. Od biskupa bowiem „w pewnym stopniu pochodzi i zależy chrześcijańskie życie jego wiernych” (KL 41). Z ordynariuszem współpracują wydziały i referaty Kurii Arcybiskupiej, która koordynuje pracę duszpasterską na terenie całej diecezji. Zostanie więc zaprezentowana działalność Kurii Wrocławskiej, ze szczególnym zaakcentowaniem struktur bezpośrednio odpowiedzialnych za odnowę liturgiczną w Archidiecezji, a mianowicie z Archidiecezjalną Komisją Liturgiczną, Sztuki Sakralnej oraz Muzyki Kościelnej wraz z uwzględnieniem Studium Organistowskiego. Szczególna uwaga zostanie poświęcona Synodowi Archidiecezji Wrocławskiej, a także instytucjom odpowiedzialnym za formację zarówno kapłanów jak i osób świeckich: Metropolitalnemu Wyższemu Seminarium Duchownemu oraz Papieskiemu Wydziałowi Teologicznemu we Wrocławiu.

W drugim rozdziale zostanie ukazana problematyka związana z odnową celebracji misterium Eucharystii. Będą podjęte zagadnienia realizacji recepcji odnowy liturgii Mszy świętej i kultu Eucharystii poza Mszą świętą oraz przebieg reformy liturgii Mszy świętej z podkreśleniem charakterystycznych jej elementów i form celebracji. Zostaną też ukazane formy sprawowania Mszy świętej związane z potrzebami duchowymi wiernych oraz różnymi sytuacjami życiowymi. Kolejne rozważania będą dotyczyły problematyki przyjmowania Komunii świętej, procesji eucharystycznych, adoracji

²⁴ T. Pieronek, *Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961–1970*, t. I–II, Warszawa 1971–74; Także, J. Miazek, *To czynicie na moją pamiątkę, Eucharystia w dokumentach Kościoła*, Warszawa 1987; Także E. Szafrowski, *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. 1–9, Warszawa 1968–1983; Także, Cz. Krakowiak, L. Adamowicz (red.), *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, Lublin 1994; Także, P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), *Listy Pastorskie Episkopatu Polski 1945–2000*, Marki 2003.

²⁵ Były one publikowane na łamach Wrocławskich Wiadomości Kościelnych.

²⁶ Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: Sobór Watykański II, s. 521–619.

Najświętszego Sakramentu oraz Kongresów Eucharystycznych jako szczególnych form czci tego Misterium Wiary²⁷.

Treścią rozdziału trzeciego będzie charakterystyka liturgii pozostałych sakramentów oraz sakramentaliów. Zostanie zaprezentowana recepcja zreformowanych części nowego rytuału i sposób celebrowania odnowionej liturgii sakramentów świętych, pogrzebu, błogosławieństw i poświęceń na terenie Archidiecezji.

Ostatni rozdział zostanie poświęcony problematyce uświęcenia czasu i nabożeństwom Ludu Bożego. Omówiona będzie Liturgia Godzin sprawowana przez duchowieństwo i świeckich, jak również zagadnienia związane z rokiem kościelnym i kalendarzem liturgicznym. Zostaną także przedstawione nabożeństwa ludu chrześcijańskiego. Z uwagi na duże znaczenie i powszechność celebracji nabożeństw na terenie Archidiecezji zostaną one podzielone na nabożeństwa Słowa Bożego, związane z okresami roku liturgicznego, chrystologiczne, maryjne i ku czci Świętych oraz nabożeństwa okolicznościowe.

²⁷ Kopec, *Reforma liturgii po 30 latach...*, s. 11–39; Zob. Paweł VI, *Trwajcie Mocni w wierze* t. 2, Kraków 1974, s. 319–322.

Rozdział I

Struktury eklezjalne archidiecezji w służbie odnowy liturgicznej

W Konstytucji o Liturgii świętej Soboru Watykańskiego II czytamy, że „prawo kierowania sprawami liturgii należy wyłącznie do władzy kościelnej. Przysługuje ono Stolicy Apostolskiej oraz zgodnie z prawem biskupowi. Na mocy władzy udzielonej przez prawo kierowanie sprawami liturgii w określonych granicach należy także do różnych prawnie ustalonych konferencji biskupich, właściwych danemu terytorium. Dlatego nikomu innemu choćby nawet był kapłanem, nie wolno na własną rękę niczego dodawać, ujmować lub zmieniać w liturgii” (por. KL 22). Po Soborze Watykańskim II biskupi mają prawo proponować i podawać Stolicy Apostolskiej do zatwierdzania zmiany, których wymaga specyfika danego kraju. Dokonała się więc pewna decentralizacja prawodawstwa w sprawach liturgii. Oprócz Rzymu, czyli występującej w imieniu Papieża Kongregacji Kultu Bożego, określone uprawnienia zostały przyznane konferencjom biskupim oraz biskupom diecezjalnym.

Przed pasterzami diecezji stało zadanie realizacji postanowień Soboru Watykańskiego II. Jest to zadanie tym donioślejsze, że od pasterza Kościoła diecezjalnego, „w pewnym stopniu pochodzi i zależy chrześcijańskie życie jego wiernych diecezji”²⁸. Oni są głównymi szafarzami tajemnic Bożych, jak też kierownikami, krzewicielami i stróżami całego życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele. Została im zlecona troska o Kościół partykularny. Sprawują ją w imię Chrystusa, Dobrego Pasterza, pod zwierzchnictwem Papieża. W wykonywaniu duszpasterskiej pieczy nad powierzoną wspólnotą Ludu Bożego są jej właściwymi, zwyczajnymi i bezpośrednimi pasterzami. Ich obowiązki koncentrują się na nauczaniu, uświęcaniu i kierowaniu wspólnotą diecezjalną²⁹.

1. Rola biskupów diecezjalnych i sufraganów wrocławskich w realizacji odnowy liturgicznej

Sobór Watykański II w sposób zasadniczy odnowił doktrynę o hierarchicznej strukturze władzy kościelnej³⁰. Za początek pracy nad nowym spojrzeniem na posługę biskupów w Kościele można uznać ustanowienie przez Ojca świętego Jana XXIII

²⁸ Jan Paweł II, List apostolski *Vicesimus quintus annus* w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej o świętej liturgii (4.12.1988), Watykan 1988, n. 6.

²⁹ Matwiejuk, *Recepcja odnowy liturgicznej...*, s. 114.

³⁰ Por. J. Krzywdą, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, w: P. Majer (red), *Biskup Pasterz Diecezji*, Kraków 2003, s. 8.

w roku 1960 Komisji *De Episcopis et de dioecesium regimine*, która w następnych latach przygotowała aż siedem dekretów: o stosunku do Kongregacji Rzymskiej, o konferencjach biskupich, o biskupach pomocniczych i koadiutorach oraz o rezygnacji z urzędu biskupiego, o stosunku do proboszczów i do zakonników, o podziale diecezji i zrzeszeń, o niektórych szczególnie aktualnych zagadnieniach duszpasterskich³¹. Także papież Paweł VI w Motu proprio *Pastorale munus*, udzielające biskupom pewnych uprawnień i przywilejów, podkreślił, że urząd pasterski, z którym Jezus Chrystus złączył bardzo poważne obowiązki nauczania, prowadzenia do świętości, wiązania i rozwiązywania – biskupi wypełniali w każdym okresie, mimo licznych przeszkód, dając przykład niezwykłej miłości³². Sobór Watykański II już w Konstytucji dogmatycznej o Kościele stwierdza: „Celem pasterzowania Ludowi Bożemu i jego nieustannego pomnażania Chrystus Pan ustanowił w swoim Kościele rozmaite posługi, które są nakierowane na dobro całego Ciała. (...) Jezus Chrystus, Pasterz wiekuisty, założył Kościół święty, posławszy Apostołów, tak, jak sam został posłany przez Ojca (J 20,21). Chciał też, aby ich następcy, mianowicie biskupi, byli w Jego Kościele pasterzami aż do skończenia świata” (KK 18). Biskupi zatem, wraz ze swymi pomocnikami, prezbiterami i diakonami, objęli posługiwanie we wspólnocie, stając w zastępstwie Boga na czele trzody, której są pasterzami, jako nauczyciele, jako kapłani świętego kultu, jako posługujący przy kierowaniu (por. KK 20). Wspaniałą syntezą katolickiej nauki w odniesieniu do pasterskich rządów biskupa są słowa zawarte we wspomnianej Konstytucji: „Biskupi kierują powierzonymi sobie poszczególnymi Kościołami jako zastępcy legaci Chrystusa radami, zachętami i przykładem, ale także mocą swego autorytetu i świętej władzy, z której jednak korzystają tylko dla budowania swojej trzody w prawdzie i świętości, pamiętając o tym , że kto jest większy, ma być jak mniejszy, a przełożony jak sługa (por. Łk 22, 26n) (KK 27)³³.

Konstytucja o liturgii świętej uczy, że „biskupa należy uważać za arcykapłana jego owczarni. Od niego bowiem, poniekąd, wywodzi się i zależy chrześcijańskie życie jego wiernych” i że „wszyscy powinni wysoko cenić liturgiczne życie diecezji skupione wokół biskupa, zwłaszcza w kościele katedralnym” (KL 41). Natomiast Dyrektorium o pasterskich zadaniach biskupów *Apostolorum successores* przypomina, że „Biskup

³¹ Por. K. Majdański, Wprowadzenie do Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, w: Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Poznań 1968, s. 222n.

³² Paweł VI, Motu proprio *Pastorale munus* (30.11.1963), w: W. Kacprzyk, M. Sitarz (red.), Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł, Lublin 2006, s. 109.

³³ Por. S. Araszczuk, Biskup – pasterz diecezji w świetle obrzędów poświęcenia kościoła i ołtarza, LitS 14 (2008), nr 2, s. 281.

winien uważać za swój obowiązek przede wszystkim odpowiedzialność za pełnienie kultu Bożego, a pozostałe zadania – nauczyciela i pasterza – jako zadania przyporządkowane do tej posługi. Posługa uświęcania, jakkolwiek ze swej natury jest ściśle złączona z posługą nauczania i rządzenia, wyróżnia się tym, że w sposób szczególny jest pełniona *in persona Christi*, czyli Najwyższego i Przedwiecznego Kapłana, stanowiąc szczyt i źródło życia chrześcijańskiego (AS 143)³⁴. Także *Ceremoniale episcoporum* podkreśla, że „Kościołem partykularnym kieruje biskup jako zastępca i wysłannik Chrystusa; naznaczony pełnią sakramentu święceń, pozostaje on w komunii z Biskupem Rzymskim i pod jego władzą. Biskupi bowiem, „postawieni przez Ducha Świętego jako pasterze dusz, sami zajmują miejsce Apostołów ... Chrystus bowiem dał Apostołom oraz ich następcom nakaz i władzę, by nauczali wszystkie narody, uświęcali ludzi w prawdzie oraz obejmowali ich troską pasterską. Z tej racji biskupi stali się przez Ducha Świętego, który został im dany, prawdziwymi i autentycznymi nauczycielami wiary, kapłanami i pasterzami” (CE 5)³⁵.

1.1 Kardynał dr Bolesław Kominek

Pochodził z górniczej rodziny Franciszka i Katarzyny, z domu Kozielskiej. Urodził się 23 grudnia 1903 r. w Radlinie, gdzie ukończył szkołę powszechną. Był najstarszym spośród dziesięciorga rodzeństwa. Uczęszczał do niemieckiego gimnazjum w Rybniku, ale egzamin dojrzałości zdał już w języku polskim w 1923 r. W czasie nauki gimnazjalnej zapisał się do stowarzyszenia młodzieży „*Eleusis*”, krzewiącego ducha polskości i wiary w powstanie państwa polskiego. Po maturze studiował na wydziale teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, a po ich ukończeniu przyjął święcenia kapłańskie 11 września 1927 r. z rąk biskupa Arkadiusza Lisieckiego. W latach 1927–1930 odbył specjalistyczne studia z zakresu filozofii i nauk społecznych w Instytucie Katolickim w Paryżu. Ukończył je w 1930 r. stopniem doktorskim z wynikiem *magna cum laude* oraz stopniem licencjata w zakresie nauk społecznych³⁶.

Po studiach odbył kilka podróży naukowych po krajach Europy Zachodniej, wzięł także udział w Kongresach Eucharystycznych w Kartaginie i Budapeszcie. W 1931 r. został wikariuszem w Katowicach – Dębju, a następnie kierownikiem kancelarii osobistej wybitnego kapłana, późniejszego biskupa społecznika, Stanisława Adamskiego. Pełnił

³⁴ Por. „*Munus sanctificandi*” biskupa diecezjalnego, Anam 44 (2006), nr 1, s.36.

³⁵ Por. Przymioty i znaczenie liturgii biskupiej, (tł. S. Czerwik), Anam 44 (2006), nr 1, s.18.

³⁶ J. Swastek, Rządcy Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1945–1995, Wrocław 1998, s. 69; Także, Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985–1991, R. Drozd (red.), Wrocław 1995, s. 50.

również obowiązki Sekretarza Akcji Katolickiej i referenta duszpasterstwa. W latach 1937–1939 był redaktorem miesięcznika „Akcja Katolicka na Śląsku” oraz „Gościa Niedzielnego”. W duszpasterstwie zwracał szczególną uwagę na znaczenie świeckich w Kościele. W czasie II wojny światowej ks. dr Kominek angażował się w akcję niesienia pomocy ludności polskiej na terenach przyłączonych do Rzeszy i Generalnej Guberni. Po zakończeniu wojny Prymas Polski Kardynał August Hlond mianował go w 1945 r. administratorem apostolskim na Śląsku Opolskim. Tam też z pomocą swego przyjaciela – ks. dr Pawła Latuska zorganizował kurię biskupią z jej agendami. Przy kurii zorganizował Referat ds. Repatriantów. W 1946 r. uruchomił Wydawnictwo Św. Krzyża z własną drukarnią w Opolu³⁷, a w 1949 r. erygował Wyższe Seminarium Duchowne. W dniu 26 stycznia 1951 r. został wraz z ks. dr Latuskiem usunięty z zajmowanego stanowiska i osadzony w klasztorze benedyktynów w Lubinie Wielkopolskim. Dnia 10 lutego 1951 r. został zwolniony przez władze bezpieczeństwa z Lubina z zakazem powrotu na ziemie zachodnie i do województwa katowickiego. Na zaproszenie Ks. Kard. Adama Sapiehy udał się do Krakowa, gdzie przyjął propozycję pracy kierowania referatem duszpasterskim Kurii Metropolitalnej oraz rozpoczął wykłady z nauk społecznych na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego³⁸. Z Krakowa, przymuszony przez władze państwowe, przeniósł się do Sierczy k. Wieliczki, gdzie był kapłanem urszulanek. W tym okresie, aż do objęcia rządów w Archidiecezji Wrocławskiej, udzielał się jako rekolekcjonista dla księży i sióstr zakonnych³⁹.

Dnia 21 kwietnia 1951 r. papież Pius XII mianował go biskupem tytularnym z przeznaczeniem dla wykonywania funkcji pastoralnych we Wrocławiu. Władze państwowe nie uznały urzędowej nominacji Stolicy Apostolskiej i biskup – nominat dopiero w dniu 10 października 1954 r. otrzymał w Przemyślu sakrę biskupią z rąk biskupa ordynariusza przemyskiego, Franciszka Barda; współkonsekratorami byli bp Franciszek Jop z Krakowa i bp Wojciech Tomaka z Przemyśla⁴⁰.

Rządy kościelne we Wrocławiu objął 5 grudnia 1956 r. Uroczysty ingres do Katedry Wrocławskiej odbył się 16 grudnia 1956 r.⁴¹ Po kilku latach, dzięki jego niezmordowanej pracy, nastąpiła w Archidiecezji Wrocławskiej całkowita stabilizacja

³⁷ W. Bochnak, Refleksje w 35 rocznicę śmierci metropolity wrocławskiego Bolesław Kardynała Kominka, Wrocław 2008, s. 7.

³⁸ K. Wojtyła, Kardynał Bolesław Kominek – widziany z Krakowa, CS 15 (1983), s. 11–18.

³⁹ Bochnak, Refleksje w 35 rocznicę śmierci..., s. 4–12.

⁴⁰ Swastek, Rządcy Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 77; Także, Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 52.

⁴¹ J. Pater, Kominek Bolesław (1903–1974), w: M. Patera (red.), Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, Katowice 1996, s. 180–184.

życia religijnego; zintegrowały się różne grupy duchowieństwa, tak pochodzenia miejscowego, jak i przybyłego z różnych stron kraju. Arcypasterz Wrocławski dał się również poznać jako wypróbowany opiekun zakonów, a nawet poszczególnych klasztorów. Udzielał skutecznej pomocy potrzebującym zakonom żeńskim narażonym na szykany polityczne i kłopoty materialne. Z jego wsparcia korzystały także osoby prywatne. Był bowiem człowiekiem hojnym i znajdował radość duchową w dawaniu.

Jako Arcypasterz Wrocławski dbał o Maryjny profil pobożności swych diecezjan. Dążył do rozwoju i ubogacenia kultu maryjnego na terenie Archidiecezji. W dniach 13 – 20 sierpnia 1961 r. zorganizował Dni Maryjne. Ich punktem kulminacyjnym był uroczysty akt oddania Matce Bożej wiernych i kapłanów całej Archidiecezji. Stanowiło to część przygotowań do peregrynacji kopii Cudownego Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, która miała miejsce w dniach 10.02.1963 – 17.10.1964. Dzięki staraniom Arcybiskupa Kominka doszło w 1966 r. do koronacji cudownej figurki Matki Boskiej Strażniczki Wiary w Bardzie Śląskim. Ks. Arcybiskup zabiegał też o ożywienie czci Świętych Pańskich. W szczególności zabiegał o głęboką część wiernych do św. Jadwigi Śląskiej i bł. Czesława. To dzięki jego staraniom bł. Czesław został przez Papieża Pawła VI ustanowiony 3 sierpnia 1963 r. patronem Wrocławia⁴².

Papież Jan XXIII powołał go w 1960 r. w skład watykańskiej Komisji ds. Akcji Katolickiej i Apostolatu Osób Świeckich. W ten sposób został doceniony Jego wielki wkład w pracę śląskiego ruchu katolickiego. W uznaniu Jego wybitnych osiągnięć pastoralnych w 1962 r. Papież Jan XXIII mianował go tytularnym arcybiskupem *Euchaity*. W Episkopacie Polski pełnił czasowo funkcję przewodniczącego Komisji ds. Ziem Zachodnich. Przez cały natomiast okres pobytu we Wrocławiu przewodniczył Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa Ogólnego. Jego wzrastająca pozycja w kraju i na arenie międzynarodowej była powodem Jego dalszych wyróżnień. Należą do nich: członkostwo Papieskiej Komisji *Iustitia et Pax* oraz w Sekretariacie dla Niewierzących⁴³. Jego czynny udział w spotkaniach Konferencji Episkopatów Europejskich zaowocował wyborem na wiceprzewodniczącego Rady Konferencji Episkopatów Europy.

Arcybiskup B. Kominek wziął też aktywny udział w pracach Soboru Watykańskiego II, m.in. jako członek Komisji ds. Apostolstwa Świeckich i Komisji ds. Prasy i Widowisk. Podczas jednej z sesji Soboru, razem z Kard. Karolem Wojtyłą,

⁴² Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 52–53.

⁴³ I. Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, zarys historii i pracownicy naukowcy PWT we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 177; Także, J. Majka, Kardynał Kominek (1903–1974), Człowiek jakiegośmy znali, CS 6 (1974), s. 27–34.

należał do grupy biskupów polskich, którzy zajmowali się redakcją Konstytucji *Gaudium et Spes*. Przez wiele lat Arcybiskup Kominek starał się o pojednanie polsko – niemieckie. Podczas obrad ostatniej sesji Soboru, z upoważnienia Prymasa Wyszyńskiego i Episkopatu Polski został głównym autorem orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich, w którym znalazło się wezwanie do pojednania polsko – niemieckiego (18.11.1965 r.)⁴⁴.

List ten ułatwił zawarcie 7 grudnia 1970 r. traktatu pokojowego między Polską a Republiką Federalną Niemiec. Po ratyfikowaniu tego traktatu przez parlamenty obu krajów, papież Paweł VI wydał 28 czerwca 1972 r. bullę *Episcoporum Poloniae coetus*, która uregulowała pod względem kanonicznym sytuację kościelną na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski. W 1972 r. Wrocław stał się ponownie Stolicą Metropolii Kościelnej, a Arcybiskup Bolesław Kominek otrzymał tytuł metropolity wrocławskiego i arcybiskupa – ordynariusza Archidiecezji Wrocławskiej⁴⁵. Ustanowiono także dwie diecezje sufragalne w Opolu i Gorzowie⁴⁶. Ogromną wagę miało, w tej sytuacji, mianowanie przez Papieża Pawła VI, arcybiskupa Kominka członkiem Kolegium Kardynalskiego, dnia 5 czerwca 1973 r. z tytułem Kościoła Świętego Krzyża w Rzymie⁴⁷.

Arcybiskup Kominek od początku objęcia rządów w Archidiecezji Wrocławskiej starał się o należyte miejsce sprawowania liturgii, o wygląd i wystrój kościołów. W 1958 r. wprowadził składki na cele odbudowy zniszczonych kościołów. W trosce o rozwój intelektualny kapłanów i wiernych erygował 5 czerwca 1957 r. Katolicki Instytut Naukowy we Wrocławiu. Instytut ten posiadał Wydział Katechetyczny i Wydział Wyższej Kultury Religijnej i Społeczny. Niestety władze komunistyczne w 1958 r. zabroniły dalszej działalności tej placówki, w jej miejsce powstało Studium Katechetyczne. Staraniem Kard. Kominka reaktywowano Polskie Towarzystwo Teologiczne, którego głównym celem była formacja intelektualna, także liturgiczna, pracowników naukowych Arcybiskupiego Seminarium Duchownego i urzędu Kurii Arcybiskupiej. Ważnym wydarzeniem było przyznanie 28 lutego 1964 r. Wyższemu Seminarium Duchownemu we Wrocławiu prawa

⁴⁴ Bochnak, Refleksje w 35 rocznicę śmierci..., s. 22–23.

⁴⁵ Ordynariusz Wrocławski Bolesław Kominek mianowany Arcybiskupem we Wrocławiu, WWK 17 (1962), nr 2–3, s. 56; Także, Uroczystość Ingresowa J. E. Ks. Arcybiskupa Metropolity Bolesława Kominka w Archikatedrze Wrocławskiej dnia 28 sierpnia 1972 r., WWK 27 (1972), nr 10, s. 270–271.

⁴⁶ Archidiecezja Wrocławska – Metropolia, prowincją kościelną z sufraganiami: diecezja opolską i gorzowską! (dokumenty), WWK 27 (1972), nr 10, s. 247–261.

⁴⁷ Komunikat Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu z dnia 6 lutego 1973 r. o podniesieniu naszego Arcypasterza ks. abp Bolesława Kominka do godności kardynalskiej, WWK 28 (1973), nr 3–4, s. 53–54; Także Powiadomienie Ojca Świętego Papieża Pawła VI z dnia 18 stycznia 1973 r. o przyznaniu J. E. Ks. Arcybiskupowi Metropolicie Bolesławowi Kominkowi godności kardynalskiej, WWK 28 (1973), nr 5, s. 105.

nadawania stopni naukowych bakalaureatu i licencjatu. 28 lutego 1968 r. Stolica Apostolska uznała Akademickie Studium Teologii przy Seminarium Duchownym za prawną kontynuację przedwojennego Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. 2 czerwca 1974 r. Ojciec święty Paweł VI oficjalnie przyznał Wydziałowi Teologicznemu miano „Papieski” i od tej pory pełna nazwa wrocławskiej uczelni brzmi: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu⁴⁸. Papieski Wydział Teologiczny organizował corocznie Wrocławskie Dni Duszpasterskie, przeznaczone dla kapłanów i osób świeckich. Trzeba także nadmienić, że Arcybiskup Kominek wysoko cenił pisarzy i naukowców, dlatego też w 1969 r. powołał Wydawnictwo Diecezjalne.

Za jego rządów nominacje biskupie otrzymało czterech kapłanów: Andrzej Wronka, Wincenty Urban, Paweł Latusek i Józef Marek⁴⁹.

Ks. Kard. Bolesław Kominek zmarł po ciężkiej i długiej chorobie 10 marca 1974 r.⁵⁰ Został pochowany w podziemiach Katedry Wrocławskiej, w kaplicy św. Kazimierza. W uroczystościach pogrzebowych, którym przewodniczył Prymas Polski Stefan Wyszyński, wziął udział Kardynał Karol Wojtyła – Metropolita Krakowski oraz biskupi zagraniczni na czele z Metropolita Monachijskim, Kard. Juliuszem Döpfnerem.

1.2 Kardynał dr Henryk Gulbinowicz

Urodził się 17 października 1923 roku w Szukiszkach na Wileńszczyźnie. Jego rodzicami byli Antoni i Waleria, z domu Gajewska. Szkołę podstawową ukończył w Wilnie. Tam też podjął naukę w gimnazjum jezuickim. W 1944 r. został przyjęty do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego. Maturę uzyskał w 1945 r. już jako kleryk. Wskutek zmian politycznych, związanych z przebiegiem II wojny światowej, przeniósł się do Białegostoku. Po ukończeniu studiów filozoficzno – teologicznych przyjął w dniu 18 czerwca 1950 r. w prokatedrze białostockiej święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa metropolity dr Romualda Jałbrzykowskiego. Po święceniach pracował jako wikariusz i prefekt w parafii Szudziałowo w powiecie sokólskim. W latach 1951 – 1955 odbył studia na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w zakresie teologii moralnej. Ukończył je w 1955 r. ze stopniem doktora teologii na podstawie rozprawy „Zagadnienie niewolnictwa, wolności i pracy u św. Ambrożego”⁵¹.

⁴⁸ J. Pater, Rządcy diecezji wrocławskiej wobec Seminarium Duchownego, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, Wrocław 1997, s. 25–35.

⁴⁹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s.55.

⁵⁰ Na wezwanie Chrystusa Najwyższego Kapłana przeszedł do wieczności pierwszy kapłan Archidiecezji Wrocławskiej Bolesław Kardynał Kominek, Arcybiskup Metropolia Wrocławski, WWK 29 (174), nr 5, s. 82.

⁵¹ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 121.

Po uzyskaniu doktoratu powrócił do Białegostoku, gdzie przez kilka lat prowadził duszpasterstwo akademickie przy parafii św. Rocha. W roku 1955, na prośbę rządcy diecezji warmińskiej biskupa Tomasz Wilczyńskiego, podjął wykłady z teologii moralnej i etyki w Wyższym Seminarium Duchownym w Olsztynie⁵². Równocześnie prowadził pracę duszpasterską wśród młodzieży akademickiej i pracowników nauki przy parafii p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa⁵³. Dnia 23 stycznia 1960 roku został mianowany prefektem ds. wychowania w Warmińskim Seminarium Duchownym. 4 lipca 1962 r. objął funkcję wicerektora, a od dnia 3 sierpnia 1968 r. rektora tegoż Seminarium. Jako wychowawca alumnów dał się poznać jako doskonały pedagog, ceniony wykładowca i utalentowany organizator. W dniu 8 stycznia 1970 r. Papież Paweł VI mianował go administratorem apostolskim Archidiecezji w Białymstoku i biskupem tytularnym *Acci. Święcenia* biskupie przyjął w prokatedrze białostockiej z rąk Prymasa Polski – Kardynała Stefana Wyszyńskiego dnia 8 lutego 1970 r. Współkonsekratorami byli: biskup warmiński Józef Drzazga i biskup pomocniczy z Włocławka Kazimierz Majdański⁵⁴.

Jako rządcą archidiecezji w Białymstoku bp Henryk Gulbinowicz zreorganizował sieć parafialną, tworząc kilka nowych dekanatów i parafii. Założył pierwszy w Polsce Diecezjalny Ośrodek Kształcenia Soborowego Księży, a także Ośrodek Duszpastersko – Katechetyczny dla kształcenia przyszłych katechetów. Szerzył także na terenie Archidiecezji kult Matki Bożej, będąc świadomy potrzeby inkulturacji Ewangelii poprzez kult Bogarodzicy⁵⁵.

Bp dr Henryk Gulbinowicz posłuszny woli Papieża Pawła VI, po nominacji 15 grudnia 1975 r., przeniósł się w 1976 r. z Białegostoku do Wrocławia⁵⁶. Kanoniczne objęcie Archidiecezji miało miejsce 12 stycznia 1976 r.⁵⁷, natomiast uroczysty ingres do Archikatedry Wrocławskiej jej 57 arcypasterza, odbył się 2 lutego tegoż roku. 25 maja 1985 r. Ojciec święty Jan Paweł II podniósł Arcybiskupa Henryka Gulbinowicza

⁵² G. Polak, *Kto jest kim w Kościele?*, Warszawa 1996, s. 122.

⁵³ *Życiorys Nowego Arcypasterza*, WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 31–36.

⁵⁴ Tamże, s. 31.

⁵⁵ J. Swastek, *Christo militans. Z życia i działalności arcypasterskiej Kardynała Henryka Gulbinowicza*, w: I. Dec (red.), *Patientia et Caritas* W hołdzie Księdzu Kardynałowi Henrykowi Gulbinowiczowi Arcybiskupowi Metropolicie Wrocławskiemu w 25 – lecie sakry biskupiej 8 luty 1970 – 8 luty 1995, Wrocław 1995, s. 36.

⁵⁶ Powiadomienie ks. biskupa Henryka Gulbinowicza, administratora apostolskiego w Białymstoku o powołaniu go przez Ojca Świętego Pawła VI na wakującą Stolicę Arcybiskupią we Wrocławiu, WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 2–3; Także, Powiadomienie Kapituły Wrocławskiej o powołaniu na wakującą Stolicę Arcybiskupią we Wrocławiu, ks. biskupa Henryka Gulbinowicza, administratora apostolskiego w Białymstoku, WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 3–4.

⁵⁷ Nowy Arcybiskup objął w Kanoniczne posiadanie Archidiecezję Wrocławską dnia 12 stycznia 1976 r., WWK 31 (1976), nr 1–2, s. 4–5; Także *Życiorys Nowego Arcypasterza...*, s. 36.

do godności kardynalskiej i przydzielił mu tytularny kościół kardynalski p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Rzymie⁵⁸.

W okresie stanu wojennego uwidoczniły się niepospolite zdolności organizacyjne wrocławskiego metropolity. Organizował on wszechstronną pomoc dla internowanych opozycjonistów oraz ludzi biednych. Pomoc ta objęła zarówno sferę materialną jak i duchową. Dużą pomocą dla społeczeństwa dolnośląskiego była powołana przez niego Arcybiskupia Rada Społeczna oraz Arcybiskupi Komitet Charytatywny. Dnia 16 listopada 1989 r. powołał on Caritas Diecezji Wrocławskiej. Instytucja ta, z chwilą zgłoszenia jej w Urzędzie Rady Ministrów, uzyskała osobowość prawną. W 1994 r. przy Archidiecezjalnej Caritas *Christiana* powstało biuro pomocy dla uchodźców. Dodatkowo, mając na uwadze dobro duchowe i materialne katolików za wschodnią granicą, Kardynał Gulbinowicz powołał 20 lutego 1990 r. Komitet do Spraw Pomocy Parafianom na terytorium Związku Sowieckiego. Dla ludzi bezdomnych, niedomagających fizycznie i psychicznie, niezaradnych życiowo, powołano we Wrocławiu już w drugim roku rządów arcybiskupa Henryka Gulbinowicza, Schronisko im. Św. Brata Alberta Chmielowskiego. Ponadto Ks. Kardynał pomógł zorganizować Wrocławskie Towarzystwo Opieki nad więźniami⁵⁹.

Najważniejszym wydarzeniem w czasie biskupiej posługi Kardynała Henryka Gulbinowicza we Wrocławiu była dwukrotna wizyta Ojca świętego Jana Pawła II w stolicy Dolnego Śląska. Pierwsza miała miejsce 21 czerwca 1983 r., druga – od 31.05 do 2.06.1997 r. – na zakończenie 46 Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego. Ukoronowaniem bogatej aktywności pastoralnej Kardynała Gulbinowicza był 59 w historii diecezji, a pierwszy po zakończeniu II wojny światowej, Synod diecezjalny. Jego obrady trwały od 30 grudnia 1985 r. do 20 maja 1991 r. Uczestniczyli w nim zarówno duchowni, jak i świeccy członkowie wrocławskiego Kościoła lokalnego⁶⁰.

Dzięki zabiegom wrocławskiego arcybiskupa doszło w 1983 r. do wydawania dolnośląskiego pisma katolickiego pod nazwą „Nowe Życie”. Początkowo ukazywało się jako dwutygodnik, a od 1992 r. jako miesięcznik.

Mając na uwadze liczne zagrożenia katolickiej rodziny powodowane laicyzacją życia, Kardynał Gulbinowicz powołał w 1993 r. Katolickie Radio „Rodzina”. Ponadto

⁵⁸ Powiadomienie Jego Świątobliwości Ojca Św. Jana Pawła II z dnia 16 kwietnia 1985 r. o zamiarze wyniesienia J. E. Ks. Arcybiskupa Henryka R. Gulbinowicza, Metropolity Wrocławskiego do godności kardynalskiej, WWK 38 (1985), nr 7–9, s. 141–142.

⁵⁹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 68–69.

⁶⁰ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 121–122.

w oparciu o kanony Prawa Kanonicznego zatwierdził na terenie Archidiecezji Wrocławskiej Stowarzyszenie Matek Katolickich. Uaktywnił również działalność Archidiecezjalnego Studium nad Rodziną oraz duszpasterstwa rodzin i poradnictwa rodzinnego.

Zdając sobie sprawę z roli czci Matki Bożej w kształtowanie chrześcijańskich postaw, Kard. Henryk Gulbinowicz zabiegał nieustannie o rozwój Jej kultu w Archidiecezji Wrocławskiej. Za jego rządów odbyły się cztery uroczyste koronacje łaskami słynących Wizerunków Bogarodzicy:

- 17 sierpnia 1980 r. koronacja Cudownej Figury Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Wambierzycach, czczonej jako Opiekunka i Królowa Rodzin,
- 21 czerwca 1983 r. koronacja Figury Matki Bożej „Śnieżnej” z Góry Iglicznej
- 10 września 1989 r. koronacja Obrazu Matki Boskiej Mariampolskiej we Wrocławiu
- 11 września 1994 r. koronacja Cudownego Obrazu Matki Bożej Łaskawej, Patronki i Opiekunki małżeństw i rodzin, we Wrocławiu.

Kardynał przyczynił się także do upowszechnienia czci Matki Boskiej Ostrobramskiej, tak w Katedrze, jak i w Archidiecezji. Od 1981 r. odbywają się piesze pielgrzymki wiernych (w sierpniu) na Jasną Górę. Zainicjował również piesze pielgrzymki do Barda Śląskiego, na Górę Igliczną oraz do Wambierzyc.

Za jego rządów miała miejsce także powtórna peregrynacja kopii Cudownego Obrazu Jasnogórskiego w okresie od 29.08.1993 r. do 18.12.1994 r., która przyczyniła się do pogłębienia pobożności maryjnej i chrystocentrycznej wśród wiernych.

Kierując się wytycznymi Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, uchwalonej w czasie obrad Soboru Watykańskiego II, położył akcent na różnego rodzaju akcje duszpasterskie, na kult świętych i błogosławionych. Żaden z jego poprzedników, w dotychczasowej historii Archidiecezji Wrocławskiej nie uczynił tyle dla rozwoju czci Patronki Śląska, co Kardynał Gulbinowicz. Zainicjował piesze pielgrzymki do Sanktuarium św. Jadwigi w Trzebnicy, natomiast od roku 1984, tj. objęcia stanowiska przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ludzi Pracy, zapoczątkował – obok Krzeszowa i Barda Śląskiego – także pielgrzymki świata pracy do Sanktuarium w Trzebnicy. Należy wspomnieć także, że Metropolita Wrocławski na prośbę Gerwazego Świdzkiego – wielkiego propagatora czci św. Andrzeja Świerada –

– wprowadził w każdy II piątek miesiąca celebrację nabożeństw w Archikatedrze Wrocławskiej⁶¹.

Kardynał w swej posłudze biskupiej zwracał szczególną uwagę na katechizację tak dzieci wieku przedszkolnym, szkolnym, młodzieży, jak też osób niepełnosprawnych fizycznie i umysłowo. Po powrocie religii do szkół, na mocy decyzji Konferencji Episkopatu Polski z 2 sierpnia 1990 r. oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej, Metropolita Wrocławski wydał specjalne zarządzenie związane z tym wydarzeniem⁶². Ważne są również jego instrukcje o przygotowaniu dzieci do pełnego uczestnictwa we Mszy św. (1989 r.)⁶³, o przygotowaniu młodzieży do sakramentu bierzmowania (1989 r.)⁶⁴, o katechizowaniu osób specjalnej troski (1993 r.)⁶⁵ oraz o katechizacji osób dorosłych. Uwieńczeniem jest opracowana przez niego szczegółowa Instrukcja o katechizacji w Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 22 maja 1993 r.⁶⁶

Dużą uwagę poświęcał trosce o duchową i intelektualną formację kandydatów do kapłaństwa, jak też duchowieństwa pracującego w Archidiecezji. Dla alumnów I roku utworzył on we wrześniu 1990 r. tzw. *annus propedeuticus* w dawnym opactwie cystersów w Henrykowie. Od 1971 r. są organizowane dla duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, katechetów, katechetek oraz katolickiego laikatu z całego kraju Wrocławskie Dni Duszpasterskie. Dobra znajomość życia duchowieństwa była jednym z powodów, dla których reprezentował on Episkopat Polski na VIII Zwyczajnym Zgromadzeniu Generalnym Synodu Biskupów w Rzymie w 1990 r., który był poświęcony problematyce życia kapłańskiego oraz teologicznym podstawom ich kapłańskiej posługi.

Za rządów Kardynała, dzięki licznym zabiegom ks. prof. dr hab. Jana Kruciny, zbudowano koło archikatedry wrocławskiej okazałą księgarnię archidiecezjalną, zakupiono wyposażenie i uruchomiono Drukarnię Tumską, rozbudowano i uaktywniono Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej⁶⁷.

⁶¹ H. Gulbinowicz, Słowo Metropolity Wrocławskiego do mieszkańców Wrocławia o celebrowaniu w Katedrze nabożeństwa ku czci św. Andrzeja Świerada – Patrona ludzi niepełnosprawnych, WWK 40 (1987), nr 1–3, s. 6–7.

⁶² H. Gulbinowicz, Zarządzenie w sprawie powrotu nauki religii do szkół w Archidiecezji Wrocławskiej, NŻ 1990, nr 18, s. 1, 4–5.

⁶³ H. Gulbinowicz, Instrukcja o przygotowaniu dzieci do pełnego uczestnictwa w Eucharystii, WWK 42 (1989), nr 2, s. 121–135.

⁶⁴ H. Gulbinowicz, Instrukcja o przygotowaniu do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej, WWK 42 (1989), nr 2, s. 135–138.

⁶⁵ H. Gulbinowicz, Instrukcja o katechizacji osób niepełnosprawnych fizycznie umysłowo, WWK 46 (1993), nr 3, s. 74–83.

⁶⁶ H. Gulbinowicz, Katechizacja w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 46 (1993), nr 3, s. 60–73.

⁶⁷ I. Dec, Papiński Wydział Teologiczny 1968–2001, Wrocław 2000, s. 19.

Jednakże trzeba zaznaczyć, że Ks. Kardynał w sposób ostrożny podchodził do odnowy liturgicznej. Nie narażał, podobnie, jak i Prymas Tysiąclecia Kardynał Stefan Wyszyński, swoich diecezjan na nieprzemyślane eksperymenty. Arcypasterz Wrocławski, który pochodzi z Wileńszczyzny bogatej w nabożeństwa dodatkowe i zwyczaje religijne, nie chciał dopuścić, na drodze odnowy, do zubożenia form życia religijnego⁶⁸.

Kard. Henryk Gulbinowicz jest doktorem honoris causa Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu (1996 r.) i Akademii Rolniczej we Wrocławiu (2000 r.). Jest także odznaczony honorowym tytułem miasta Wrocławia: *Civitate Wratislaviensi Donatus* (1996 r.)⁶⁹.

1.3 Biskup prof. dr hab. Wincenty Urban

Urodził się 13 lutego 1911 roku w Grodzisku Dolnym koło Przeworska. Rodzicami jego byli: Antoni i Maria. Po ukończeniu czteroletniej szkoły w Chałupkach, w 1923 roku zapisał się do Państwowego Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Leżajsku. W roku 1931 otrzymał świadectwo dojrzałości i wstąpił do Seminarium Duchownego we Lwowie, studiując równocześnie na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, na Wydziale Teologicznym. W kwietniu 1936 roku kleryk Wincenty Urban przyjął święcenia subdiakonatu i diakonatu. Święceń kapłańskich udzielił mu 28 czerwca 1936 roku Ks. Arcybiskup Bolesław Twardowski w Katedrze Lwowskiej. Po święceniach kapłańskich, ks. Wincenty Urban pracował jako wikariusz w Sokolnikach, Biłce Szlacheckiej i Kamionce Strumiłowej⁷⁰.

Dnia 22 czerwca 1945 r. przybył na Ziemię Zachodnie i uzyskał jurysdykcję na terenie Śląska Opolskiego. Dnia 1 października 1946 r. przybył do Wrocławia i został dyrektorem Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej⁷¹. Powierzone mu funkcje z wielką gorliwością i odpowiedzialnością pełnił do końca życia. W 1947 r. uzyskał tytuł doktora na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie pracy „Konwersja Melecjusza Smotrzyckiego polemisty i dyzunickiego arcybiskupa płockiego w latach 1620–1627”⁷². Od 1947 r. aż do ostatnich dni swego życia wykładał historię Kościoła, patrologię i sztukę sakralną w Seminarium Duchownym we Wrocławiu,

⁶⁸ Swastek, *Christo militans. Z życia i działalności...*, s. 55–56.

⁶⁹ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 122.

⁷⁰ H. Gulbinowicz, Homilia Metropolity Wrocławskiego wygłoszona podczas Mszy św. pogrzebowej za śp. ks. biskupa Wincentego Urbana, Sufragana Archidiecezji Wrocławskiej w Katedrze Wrocławskiej, 17 grudnia 1983 r.; WWK 37 (1984), nr 3–7, s. 62–66.

⁷¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 56.

⁷² Z. Zieliński, Biskup Wincenty Urban – pasterz i uczony, WWK 37 (1984), nr 8–12, s. 204–211.

a następnie na Papieskim Wydziale Teologicznym. W latach 1949–1961 był wykładowcą w seminarium duchownym w Nysie, później także w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie⁷³. To twórca wrocławskiej szkoły historyków Kościoła. W latach 1947–1983 prowadził wykłady z zakresu dogmatyki, liturgiki, historii Kościoła, Pisma św., ślubów zakonnych dla postulantek, nowicjuszek i juniorek w domu formacyjnym elżbietanek we Wrocławiu⁷⁴.

Dnia 26 maja 1952 roku ks. Wincenty Urban został mianowany przez Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej. Papież Jan XXIII ustanowił go 8 maja 1959 roku prałatem domowym, a 25 października 1959 roku obdarzył ks. Urbana godnością biskupa tytularnego Abitine, z przeznaczeniem do pomocy rządcy Archidiecezji Wrocławskiej. Uroczysta konsekracja odbyła się 7 lutego 1960 roku w katedrze wrocławskiej. Przewodniczył jej Prymas Stefan Wyszyński w towarzystwie Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka z Krakowa i Biskupa Bolesław Kominka z Wrocławia. Biskup Wincenty Urban brał udział: w 4 sesji Soboru Watykańskiego II, w Wielkiej Nowennie, peregrynacji obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, milenium Chrztu Polski. Od marca 1974 roku do końca stycznia 1976 roku bp Urban pełnił urząd wikariusza kapitulnego Archidiecezji Wrocławskiej, a zarazem administratora i rządcy tejże Archidiecezji. Wybór bpa prof. W. Urbana na wikariusza kapitulnego przez Kapitułę Metropolitalną był ostatnim tego typu wyborem, gdyż od promulgowania nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, ogłoszonego 25 stycznia 1983 r., do wyboru administratora diecezji – po śmierci Ordynariusza – są uprawnieni konsultorzy⁷⁵.

Biskup W. Urban był też członkiem Rady Naukowej Episkopatu Polski. W 1976 r. brał udział w 41 Międzynarodowym Kongresie Eucharystycznym w Filadelfii⁷⁶.

Doceniając jego wysiłek i dorobek naukowy, Rada Państwa uchwałą z dnia 6 czerwca 1974 roku nadała mu tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego teologii, a 17 września 1982 roku profesora zwyczajnego.

Biskup Wincenty Urban był człowiekiem czynu, odpowiedzialności i wielu udanych inicjatyw pastoralnych. Dla współczesnych Mu był świetlanym przykładem autentycznej miłości Boga i bliźniego, szczególnie ludzi pokrzywdzonych przez los i zapomnianych. Był także duchowym oparciem dla księży oraz cenionym spowiednikiem.

⁷³ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 153.

⁷⁴ 25 lat pracy naukowej J. E. Ks. Biskupa Wincentego Urbana (*Misericordia et Veritas – Miłosierdzie i Prawda*), WWK 27 (1973), nr 8, s. 237.

⁷⁵ Swastek, Rządcy Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 102.

⁷⁶ B. Konopka, Życie wypełnił służbą Bogu i człowiekowi, w: <http://nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/numery/122007/10.html>

Warto wspomnieć, że kierując się troską o życie duchowe, głównie młodzieży, wprowadził praktykę comiesięcznego bierzmowania w katedrze wiernych z terenu całej Archidiecezji Wrocławskiej, po uprzednim przygotowaniu ich przez kapłanów w swoich parafiach. Praktyka ta okazała się bardzo przydatna i trwa aż do czasów współczesnych. Godnym wspomnienia jest także fakt, że zapoczątkował on 8 stycznia 1983 r. w Oławie kult św. Andrzeja Świerada, pierwszego kanonizowanego Polaka (1083 r.) i apostoła ziemi śląskiej⁷⁷. Biskup W. Urban, jako wytrawny historyk, opracował wiele wrocławskich źródeł liturgicznych, przyczyniając się tym do ukazania bogatej tradycji liturgicznej Kościoła Wrocławskiego⁷⁸.

Biskup Wincenty Urban zmarł, po krótkiej chorobie w Szpitalu Kolejowym we Wrocławiu, 13 grudnia 1983 roku i został pochowany w podziemiach Katedry Wrocławskiej⁷⁹.

1.4 Biskup dr Andrzej Wronka

Urodził się 21 października 1897 r. w Biskupicach Zabarycznych k. Ostrowa Wielkopolskiego, jako syn Józefa i Marii, z domu Potera. W latach 1909–1917 kształcił się w niemieckim gimnazjum klasycznym w Ostrowie Wielkopolskim. W lipcu 1917 r. służył w wojsku pruskim, ale ze względu na zły stan zdrowia został zwolniony z tego obowiązku. 14 czerwca 1918 r. uzyskał egzamin dojrzałości w gimnazjum klasycznym w Kępnie Wielkopolskim w dniu. W latach gimnazjalnych sławę jednego z najlepszych piłkarzy w Wielkopolsce⁸⁰.

Po wybuchu powstania wielkopolskiego zgłosił się jako ochotnik do nowo powstałego wojska polskiego. Należał do batalionu ostrzeszowskiego Stanisława Thiela, który stał się częścią 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich. W dniu 1 lipca 1919 r. został przyjęty do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu. Świecenia kapłańskie przyjął, po ukończeniu teologii w Gnieźnie, 26 maja 1923 r. z rąk prymasa Polski – Kardynała Edmunda Dalbora. Po święceniach pracował przez krótki okres w duszpasterstwie. Od 1 grudnia 1923 r. do czerwca 1928 r. był prokuratorem Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Poznaniu, wykładowcą liturgii i lektorem

⁷⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 64.

⁷⁸ W. Urban, Rękopisy liturgiczne Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu, ABMK 6(1963), s. 155–190; Tenże, Agendy katolickie polskie, EK I 172–174; Tenże, W sprawie komunii świętej pod obiema postaciami w diecezji wrocławskiej, CT 9(1969), s. 77–83.

⁷⁹ Dec, Papieski Wydział Teologiczny..., s. 256–258.

⁸⁰ J. Pietrzak, Na polskich szlakach kościelnej wiosny, w: F. Lenort (red.), Byli wśród nas, Poznań 1978, s. 415–429.

języków: greckiego i hebrajskiego. W dniu 4 czerwca 1924 r. uzyskał na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego stopień naukowy doktora filozofii na podstawie pracy „Jahwe jako nomen ineffabile”⁸¹. Pełnił bardzo wiele odpowiedzialnych funkcji kościelnych w Gnieźnie, między innymi profesora patrystyki, liturgiki, języków biblijnych, wstępu do Pisma św. w Seminarium Duchownym, a w latach 1923–1938 funkcję sędziego posynodalnego, był redaktorem schematyzmów diecezjalnych i kalendarza liturgicznego.

W 1930 r. jako jedyny reprezentował Polskę na pierwszym Międzynarodowym Kongresie Liturgicznym w Antwerpii, gdzie wygłosił referat „La methode d’action liturgique en Polotne”. Wydana przez niego w 1933 r. książka „Liturgia na ambonie”, wyprzedzała swym nowatorskim ujęciem nie tylko encykliki Papieża Piusa XII, ale i soborową Konstytucję o Liturgii świętej. Dzieło to otrzymało najwyższe recenzje profesjonalistów, a jej autorowi, ks. Andrzejowi Wronce zjednało tytuł „pioniera odrodzenia liturgicznego w Polsce”⁸².

Dnia 1 listopada 1938 r. ks. dr Andrzej Wronka został rektorem Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie, gdzie równocześnie wykładał liturgikę i teologię pastoralną⁸³. W dniu 15 sierpnia 1945 r. został administratorem apostolskim Diecezji Chełmińskiej oraz Gdańskiej. Kiedy w 1946 r. został ordynariuszem diecezji pelplińskiej ks. Kazimierz Józef Kowalski, ks. Wronka przeniósł się do Gdańska Oliwy, gdzie pracował do 26 stycznia 1951 r. Został pozbawiony przez władze państwowe funkcji administratora apostolskiego. Zamieszkał wówczas w Poznaniu i poświęcił się pracy naukowej i dydaktycznej w Seminarium Zagranicznym Towarzystwa Chrystusowego, jako profesor egzegezy Starego Testamentu, wstępu do Pisma św., liturgiki i języka hebrajskiego.

Ks. Andrzej Wronka cieszył się ogromnym szacunkiem Prymasa Polski, Sługi Bożego Augusta Hlonda, który w roku 1946 zabiegał o jego nominację na funkcję biskupa chełmińskiego. Nie doszło jednak do niej. Dopiero Papież Pius XII mianował go biskupem tytularnym Vatarby 30 maja 1957 r., z przeznaczeniem do pomocy Rządcy Archidiecezji Wrocławskiej. Nominacja ta została podana do wiadomości dopiero pod koniec listopada 1957 r. Sakrę biskupią otrzymał na Jasnej Górze 29 grudnia 1957 r. Do Wrocławia przybył

⁸¹ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 179.

⁸² Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s.56.

⁸³ J. Pietrzak, Biskup Andrzej Wronka jako profesor i pionier odrodzenia liturgicznego, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium..., s. 105–110.

17 stycznia 1958 roku. Odtąd pełnił urząd biskupa sufragana i wikariusza generalnego we Wrocławiu. Wykładał też liturgikę we Wrocławskim Seminarium Duchownym⁸⁴.

Bp Andrzej Wronka zmarł 29 sierpnia 1974 r.⁸⁵ W Jego pogrzebie, który odbył się 3 września 1974 r., wzięli między innymi udział Metropolita Krakowski – Kardynał Karol Wojtyła oraz jego bratanek ks. Józef Wronka, który przemówił nad jego mogiłą, na cmentarzu św. Wawrzyńca we Wrocławiu.

Biskup Andrzej Wronka należy do najwybitniejszych pasterzy w Diecezji Wrocławskiej w czasach nowożytnych. Przeszedł do historii Kościoła w Polsce jako człowiek wielkiej dobroci, osobistego uroku, wybitny uczony.

Jako doskonały liturgista brał czynny udział w pracach Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii i był pionierem odrodzenia liturgicznego w Polsce⁸⁶, natomiast na terenie lokalnym w latach 1964–1974 był przewodniczącym Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej⁸⁷. Przygotowywał między innymi postulaty reformy liturgicznej na Sobór Powszechny, które przedstawił podczas I Sesji Soborowej Komisji Episkopatu Polski do spraw liturgicznych pod przewodnictwem Arcybiskupa A. Baraniaka. Postulaty te dotyczyły między innym reformy kalendarza liturgicznego. Biskup Wronka proponował wysunięcie na pozycję czołową okresów liturgicznych: Adwentu, Wielkiego Postu, Wielkanocy. Proponował także zmiany w liturgii paschalnej, uproszczenie obrzędów liturgicznych, był również zwolennikiem większej wolności w używaniu mowy ojczystej podczas sprawowania liturgii. Ponadto uczestniczył w I i IV sesji Soboru Watykańskiego II, tj. w 1962 r. i 1965 r. Przemawiał na XIV Kongregacji Generalnej Soboru 7 listopada 1962 r. podczas dyskusji nad rozdziałem IV (modlitwa brewiarzowa) projektu Soborowej Konstytucji o Liturgii⁸⁸. Jego działalność naukowa posoborowa miała swoje odbicie w publikowanych artykułach na łamach „Przewodnika Katolickiego” i „Biblioteki Kaznodziejskiej”. Podkreślał w nich centralne miejsce liturgii w duszpasterstwie. W swoich artykułach wiele miejsca poświęcił Konstytucji o Liturgii *Sacrosanctum Concilium*. Na 23 artykuły opublikowane w latach 1963 – 1972, 17 z nich poświęcił

⁸⁴ Złoty jubileusz biskupa Andrzeja Wronki we Wrocławiu, dnia 26 maja 1973 r. (*In Christo* – W Chrystusie), WWK 28 (1973), nr 8, s. 233–235.

⁸⁵ Zgon ks. biskupa Andrzeja Wronki, wikariusza generalnego Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 207.

⁸⁶ Dec, Papiński Wydział Teologiczny..., s. 340–341.

⁸⁷ Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1964, Wrocław 1964, s. 28; Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1971, E. Balasiński, H. Kocylowski, J. Smyk (red.), Wrocław 1971, s. 32.

⁸⁸ J. Pietrzak, Biskup Andrzej Wronka..., s. 110.

problematyce posoborowej, a w 8 dokładnie omówił treść wspomnianej Konstytucji, podkreślając, że „otwiera ona nowe horyzonty dla życia liturgicznego”⁸⁹.

1.5 Biskup dr Paweł Latusek

Biskup Paweł Latusek urodził się 23 lutego 1910 r. w Tychach, w głęboko religijnej i ciężko pracującej rodzinie kolejarza Pawła i jego małżonki Franciszki, z domu Goj. 4 czerwca 1930 r. po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w Pszczynie, z wynikiem bardzo dobrym, wraz ze swoim bratem Alojzym, wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Święcenia kapłańskie, wraz ze swoim bratem, otrzymał w Katowicach 29 czerwca 1935 r., z rąk bpa Stanisława Adamskiego. Został skierowany do pracy duszpasterskiej, w charakterze wikariusza, do parafii p.w. św. Barbary w Chorzowie. Ks. Paweł Latusek obronił w dniu 11 maja 1938 r. pracę doktorską, uzyskując tytuł doktora teologii na podstawie rozprawy „Problem cierpienia u św. Augustyna”. Po trzech latach pracy duszpasterskiej w Chorzowie, został skierowany przez władze diecezjalne na studia specjalistyczne z zakresu nauk społecznych do Francji. Studiował w Lille w École des Sciences Sociales – Section Missionaires du Travail⁹⁰. Po powrocie do Polski w 1939 r., pełnił obowiązki osobistego kapelana ordynariusza katowickiego Stanisława Adamskiego. Po wysiedleniu bpa Stanisława Adamskiego w dniu 28 lutego 1941 r. do Krakowa, a następnie do Warszawy, ks. dr Paweł Latusek był stałym łącznikiem między nim a diecezją katowicką, włączoną do III Rzeszy. Podczas okupacji prowadził tajne duszpasterstwo wśród robotników francuskich, belgijskich i holenderskich, przywiezionych do prac przymusowych w przemyśle górniczym. Szczególnie cenna, choć bardzo niebezpieczna była pomoc niesiona przez ks. Pawła Latuska księżom aresztowanym i wywożonym do obozów koncentracyjnych. Przez tę działalność znalazł się na czarnej liście gestapo⁹¹. Po zakończeniu wojny ks. dr Paweł Latusek przeszedł do pracy w Opolu. Od dnia 15 sierpnia 1945 r. był współpracownikiem ks. dr Bolesława Kominka. Zajmował się organizacją od podstaw Kurii Diecezjalnej w Opolu, Seminarium Duchownego oraz innych instytucji

⁸⁹ M. Maj, Ks. biskup prof. dr Andrzej Wronka jako pionier odnowy liturgicznej w Polsce, s. 73–74. Praca magisterska napisana na PWT na seminarium z historii kościoła pod kierunkiem ks. prof. Józefa Swastka Wrocław 2002, (mps).

⁹⁰ J. Swastek, Kapłan wielki, 30 rocznica śmierci ks. bp prof. dr Pawła Latuska, sufragana wrocławskiego (1910–1973), Biuletyn Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, 13 (2003/2004), s. 226 – 238.

⁹¹ I. Dec, Biskup Paweł Latusek (1910–1973) – miłośnik kapłaństwa i Kościoła, Biuletyn Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, 13 (2002/2004), s. 165 – 169.

diecezjalnych takich jak drukarni, wydawnictwa i księgarń. W dniu 20 sierpnia 1948 r. Kanclerz Kurii ks. dr Paweł Latusek został mianowany Wikariuszem Generalnym. Jako Kanclerz i Wikariusz Generalny wspierał odbudowywanie kościołów, plebani, ośrodków duszpasterskich, klasztorów⁹².

W 1950 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i poddany torturom. Został skazany, pod spreparowanymi zarzutami wrogiej działalności przeciw Polsce Ludowej, na jeden rok więzienia, które opuścił schorowany i ze znacznym uszczerbkiem na zdrowiu. Nie wrócił już do pracy w Kurii Opolskiej, ale podjął studia specjalistyczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w zakresie prawa kanonicznego i filozofii chrześcijańskiej. Studia ukończył w 1956 r. doktoratem z prawa kanonicznego i absolutorium z filozofii.

Po ustanowieniu w dniu 5 grudnia 1956 r. bpa Bolesława Kominka, Administratorem Apostolskim we Wrocławiu, ks. Paweł Latusek podjął pracę u jego boku⁹³. Zlecono mu prowadzenie Referatu Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu oraz redagowanie miesięcznika „Wiadomości Kościelne” zmienione wówczas na „Wrocławskie Wiadomości Kościelne”. Ponadto objął wykłady z teologii pastoralnej i administracji pastoralnej w Arcybiskupim Wyższym Seminarium Duchownym. Piastował też funkcję rektora erygowanego w dniu 5 czerwca 1957 r. Katolickiego Instytutu Naukowego.

Dnia 1 lipca 1958 r. ks. dr Paweł Latusek został mianowany rektorem Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Wtedy też, jako zastępca profesora, podjął wykłady zlecone i ćwiczenia z teologii pastoralnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Jako Rektor Seminarium wprowadził wieczorną Mszę św. w każdy czwartek, której główną intencją była modlitwa o powołania kapłańskie i zakonne. Zainicjował także tzw. Niedzielę Otwartych Drzwi w Seminarium, która przekształciła się później w rekolekcje dla młodzieży licealnej. Innym pomysłem ks. rektora były Niedziele Powołaniowe, ze szczególnym uwzględnieniem Niedzieli Dobrego Pasterza.

13 listopada 1961 r. papież Jan XXIII podniósł ks. dr Pawła Latuska do godności biskupiej, ustanawiając go biskupem tytularnym *Aninety* i sufraganem w Archidiecezji

⁹² Śp. ks. bp dr Paweł Latusek – biskup pomocniczy we Wrocławiu „*Ut vitam habeeant – Aby miały życie*” (J10,10), WWK 28 (1973), nr 8, s. 244–251.

⁹³ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s.57.

Wrocławskiej⁹⁴. Był 53 sufraganem wrocławskim. Święcenia biskupie przyjął, we wspomnienie liturgiczne Matki Bożej z Lourdes, 11 lutego 1962 r., w Archikatedrze Wrocławskiej z rąk bpa Bolesława Kominka, przy współudziale bpa Andrzeja Wronki i bpa Franciszka Jopa⁹⁵. Jako biskup pomocniczym był również wikariuszem generalnym i pełnił nadal funkcję rektora Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego aż do roku 1970.

Wyrazem troski o formację intelektualną alumnów i kapłanów były starania Biskupa Latuska o reaktywowanie przedwojennego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Kongregacja do spraw Seminariorów i Uniwersytetów przyznała w dniu 28 lutego 1964 r. Wyższemu Seminarium Duchownemu we Wrocławiu prawa nadawania stopni akademickich bakalaureatu i licencjatu. W następstwie tej decyzji zorganizowano osobne studium akademickie dla duchowieństwa i osób świeckich pod nazwą Akademickiego Studium Teologicznego. W efekcie dalszych starań bpa Pawła Latuska w dniu 22 II 1968 r., wspomniana już Kongregacja wydała deklarację, w której uznała Wrocławskie Studia Teologiczne za kontynuację przedwojennego Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Nowo reaktywowany Wydział Teologiczny otrzymał wszystkie uprawnienia w zakresie nadawania stopni akademickich. Bp Rektor Paweł Latusek był pierwszym Rektorem Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. W 1974 r. Stolica Apostolska obdarzyła Wydział Teologiczny we Wrocławiu tytułem Wydziału Papieskiego, pod którym to szyldem Wydział funkcjonuje do dziś.

Bp Paweł Latusek dwukrotnie uczestniczył w obradach Soboru Watykańskiego II. Był także członkiem Komisji Episkopatu Polski do spraw Powołań i protektorem Liturgicznej Służby Ołtarza⁹⁶. Na podstawie dekretu Soboru Watykańskiego II *Ecclesiae Sanctae*, zorganizował w 1968 r., na polecenia Arcybiskupa Bolesława Kominka, Radę Kapłańską i Radę Duszpasterską w Archidiecezji Wrocławskiej. Od 22 lutego 1968 r. pełnił także funkcję rektora Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. W 1970 r. bp Paweł Latusek został zwolniony z funkcji rektora Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego i rektora Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Głównym zainteresowaniem naukowym Biskupa Latuska były zagadnienia związane z teologią

⁹⁴ Ks. dr Paweł Latusek, rektor Arcybiskupiego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, mianowany biskupem sufraganem we Wrocławiu, WWK 17 (1962), nr 4–5, s. 93–94.

⁹⁵ Konsekracja J. E. Ks. Biskupa Pawła Latuska w dniu 11 lutego 1962 r., WWK 17 (1962), nr 4–5, s. 96–97; Także, W. Urban, Homilia wygłoszona w Katedrze Wrocławskiej dnia 13 lutego 1973 r., Wspomnienie o śp. Księdzu biskupie Pawle Latusku sufraganie wrocławskim (1910–1973), WWK 28 (1973), nr 8, s. 251–255.

⁹⁶ Dec, Papieski Wydział Teologiczny..., s. 337.

pastoralną, uwzględniającą także duszpasterstwo liturgiczne. Zachowały się w maszynopisach przygotowane przez Biskupa wykłady⁹⁷.

Bp Paweł Latusek zmarł w dniu 11 lutego 1973 r., w godzinach wieczornych, w Uroczystość Matki Bożej z Lourdes, dokładnie w jedenastą rocznicę swojej biskupiej konsekracji. Doczesne szczątki Księdza Biskupa Pawła Latuska zostały złożone na cmentarzu św. Wawrzyńca we Wrocławiu, w grobowcu biskupów wrocławskich⁹⁸.

1.6 Biskup dr Józef Marek

Pochodził z wielodzietnej rodziny Józefa i Katarzyny z domu Przybyła. Urodził się 10 marca 1932 r. w Szczyrku, tam też ukończył szkołę podstawową. Do szkoły średniej uczęszczał w Białej Krakowskiej, gdzie w 1952 r. zdał maturę. Święcenia kapłańskie otrzymał z rąk biskupa Bolesława Kominka dnia 23 czerwca 1957 r., po ukończeniu Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Bezpośrednio po święceniach kapłańskich został wysłany na studia doktoranckie na Katolicki Uniwersytet Lubelski, gdzie w 1961 r. obronił pracę doktorską z zakresu prawa kanonicznego, pt. „Czas udzielania święceń w ustawodawstwie Kościoła Zachodniego”⁹⁹. Pracował jako wikariusz w Głuszynie, Jedlinie Zdroju i Nowej Soli. W 1962 r. rozpoczął pracę w Seminarium Duchownym we Wrocławiu w charakterze prefekta i wykładowcy teologii moralnej, a od 1967 r. – prawa kanonicznego¹⁰⁰. W Kurii Biskupiej od 1964 r. był notariuszem, od 1968 r. – wicekanclerzem, od 1969 r. – kanclerzem, a od 1971 r. – wikariuszem generalnym¹⁰¹. Ponadto pełnił funkcję egzaminatora i sędziego posynodalnego, diecezjalnego referenta duszpasterstwa rodzin, członka Rady Administracyjnej i Rady duszpasterskiej¹⁰². W 1970 r. otrzymał godność kapelana honorowego Ojca świętego, natomiast 1973 r. wszedł do grona kapituły katedralnej, a 10 listopada tegoż roku został mianowany biskupem tytularnym *Tigillava* i sufraganem wrocławskim. Sakrę biskupią otrzymał 27 grudnia 1973 r. w Katedrze Wrocławskiej z rąk

⁹⁷ P. Latusek, Formacja audio-wizualna w Seminarium Duchownym we Wrocławiu, Wrocław 1967 (mps); Tenże Hodogetyka czyli nauka pasterzowania, Wrocław 1958 (mps); Tenże, Teologia pastoralna, Wrocław 1964 (mps).

⁹⁸ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 178.

⁹⁹ W. Urban, Homilia żałobna wygłoszona w kościele Najświętszej Maryi Panny we Wrocławiu (4 marca 1978 r.), WWK 33 (1978), nr 3–4, s.90–94.

¹⁰⁰ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 153.

¹⁰¹ Nowy Biskup pomocniczy wrocławski Józef Marek. Konsekracja w Katedrze Wrocławskiej, dnia 27 grudnia 1973 r., WWK 29 (1974), nr 1–2, s. 38–44.

¹⁰² Dec, Papiński Wydział Teologiczny..., s. 338

Kardynała Karola Wojtyły¹⁰³. Zmarł, po ciężkiej chorobie 3 marca 1978 r. i został pochowany w grobowcu sufraganów wrocławskich na cmentarzu św. Wawrzyńca¹⁰⁴.

1.7 Biskup dr Tadeusz Rybak

Syn Bolesława i Heleny z domu Tylman, urodził się 7 listopada 1929 roku w Milanówku koło Warszawy. Tam też ukończył szkołę podstawową i liceum ogólnokształcące. Świadectwo dojrzałości otrzymał w 1948 roku i tegoż roku wstąpił do Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Świecenia kapłańskie otrzymał 2 sierpnia 1953 roku z rąk biskupa Franciszka Sonika, sufragana kieleckiego¹⁰⁵. Po święceniach pracował w duszpasterstwie, pełniąc obowiązki wikariusza parafii p.w. Wniebowzięcia NMP w Bielawie, parafii p.w. św. Stanisława i św. Doroty we Wrocławiu oraz parafii św. Stanisława Biskupa w Świdnicy¹⁰⁶. W latach 1956–1957 był wykładowcą w Instytucie Katolickim w Trzebnicy – Będkowie¹⁰⁷. Instytut ten kształcił szereg doskonale przygotowanych do katechizacji świeckich katechetek. Po przeniesieniu Instytutu w 1958 r. do Gietrzwałdu, ks. Tadeusz Rybak przez pewien czas dojeżdżał tam z wykładami z dogmatyki i liturgiki. W roku 1957 rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, które ukończył, uzyskawszy tytuł doktora teologii w 1962 roku¹⁰⁸.

Od 1 września 1962 do 1977 roku był wicerektorem Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu oraz wykładowcą teologii dogmatycznej i liturgiki. W tym samym czasie był członkiem Komisji Episkopatu do spraw Seminariów Duchownych oraz członkiem Rady Duszpasterskiej i Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej¹⁰⁹. W 1969 roku, na wniosek ks. arcybiskupa Bolesława Kominka, został mianowany kapelanem honorowym Ojca Świętego. Bullą Papieża Pawła VI z dnia 16 marca 1977 r.¹¹⁰ został podniesiony do godności biskupa, otrzymując tytuł

¹⁰³ Homilia wygłoszona przez J. Em. Ks. Kardynała Karola Wojtyłę, po Mszy św. pogrzebowej za duszę śp. ks. biskupa Józefa Marka, w Katedrze Wrocławskiej, dnia 6 marca 1978 r., WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 98–103; Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s.57–58.

¹⁰⁴ Choroba – śmierć – ostatnia droga śp. ks. biskupa Józefa Marka, WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 82–89.

¹⁰⁵ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 79.

¹⁰⁶ Nowy biskup pomocniczy wrocławski Tadeusz Rybak, konsekracja w Katedrze Wrocławskiej dnia 24 czerwca 1977 r., WWK 32 (1977), nr 9–10, s. 226–231.

¹⁰⁷ G. Polak, Kto jest kim w Kościele?..., s. 317.

¹⁰⁸ W. Bochnak, Geneza i ustanowienie Diecezji Legnickiej, w: S. Regmunt (red.), W trosce o wiarę, Dziesięciolecie Diecezji Legnickiej, Legnica 2002, s. 32.

¹⁰⁹ AKLAW, Prot., nr 1.

¹¹⁰ Paweł VI, Bulla prekonizacyjna Ojca Świętego Papieża Pawła VI ustanawiająca ks. prałata dr Tadeusza Rybaka, wicerektora Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego we Wrocławiu – biskupem pomocniczym ks. arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego Henryka Gulbinowicza, WWK 32 (1977), nr 9–10, s. 232.

diecezji *Benepota* i ustanowiony biskupem pomocniczym wrocławskim. Sakrę biskupią otrzymał 24 czerwca 1977 roku w Katedrze Wrocławskiej w dniu św. Jana Chrzciciela z rąk Arcybiskupa Henryka Gulbinowicza. Współkonsekratorami byli biskup Wincenty Urban i biskup Jerzy Modzelewski¹¹¹.

Od 1 lipca 1977 biskup Tadeusz Rybak został ustanowiony wikariuszem generalnym. Będąc zamiłowanym i gruntownie wykształconym teologiem liturgistą, był najpierw członkiem (1969–1977)¹¹², a następnie (1977–1992) przewodniczącym Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej¹¹³. Pracował nad stosowaniem postulatów liturgicznych i duszpasterskich Soboru Watykańskiego II, czuwał nad wprowadzaniem nowych ksiąg liturgicznych. Jako biskup nominat został poproszony przez metropolitę wrocławskiego o powołanie specjalnej komisji, celem przygotowania Diecezjalnego Podręcznika Nabożeństw. W jego gestii były też prace przygotowawcze do uroczystej koronacji Matki Boskiej Wambierzyckiej, 17 sierpnia 1980 r. Biskup Tadeusz Rybak czuwał również nad przygotowaniem liturgicznej oprawy wizyty Ojca św. Jana Pawła II w 1983 r. we Wrocławiu.

W 1978 roku został członkiem Kapituły Metropolitarnej Wrocławskiej, a w 1982 r. jej prepozytem. Dnia 31 grudnia 1985 r. uczestniczył w Katedrze, w inauguracji Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, a następnie brał aktywny udział w Jego pracach, początkowo jako Przewodniczący Komisji Przygotowawczej, a następnie jako Przewodniczący Główny Komisji.

Zgodnie z kompetencją, zainteresowaniem i osiągniętymi doświadczeniami księdzu biskupowi były powierzane odpowiedzialne zadania w kilku Komisjach Episkopatu Polski, a więc najpierw członkostwo, a od roku 1983 przewodnictwo Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, przypadające na okres wdrażania uchwał Soboru Watykańskiego II i przygotowania ksiąg liturgicznych, jakimi obecnie posługuje się duszpasterstwo w Polsce. Biskup Rybak wchodził również w skład Komisji Episkopatu ds. Duszpasterstwa Ogólnego oraz Komisji ds. Seminariów Duchownych¹¹⁴.

25 marca 1992 roku Ojciec Święty Jan Paweł II ustanowił biskupa Tadeusza Rybaka Pierwszym Biskupem Diecezji Legnickiej. Uroczysty Ingres odbył się 24 maja

¹¹¹ Dec, Papiński Wydział Teologiczny..., s. 334.

¹¹² AKLAW, Prot., nr 1,

¹¹³ AKLAW, Prot., nr 14; Także, Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1979..., s. 56, Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1990..., s. 45.

¹¹⁴ S. Turkowski, Biskup dr Tadeusz Rybak w moich wspomnieniach, w: J. Lisowski, R. Kristman, A. Jarosiewicz (red.), *Vox Pastoris*, Dokumenty Pastoralne 1992–2002 Pierwszego Biskupa Legnickiego Tadeusza Rybaka, Legnica 2003, s. 6–28.

1992 roku. Urząd Biskupa Legnickiego – z powodu osiągnięcia wieku emerytalnego – pełnił do 30 kwietnia 2005 roku, tj. dnia Ingresu nowego Biskupa Legnickiego, Stefana Cichego¹¹⁵.

1.8 Biskup dr Adam Dyczkowski

Pochodzi z inteligenckiej rodziny Feliksa i Julii z domu Jurasz. Urodził się 17 listopada 1932 r. w Kętach. Tam też ukończył szkołę podstawową i średnią, uzyskując w 1950 r. maturę. Dnia 16 września 1952 r. wstąpił do Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Po jego ukończeniu otrzymał święcenia kapłańskie z rąk ks. bpa Bolesława Kominka, 23 czerwca 1957 r. Jeszcze tego samego roku został skierowany na Katolicki Uniwersytet Lubelski, gdzie studiował filozofię. W roku 1961 uzyskał stopień magistra filozofii, a 16 grudnia 1965 r. uzyskał doktorat z filozofii chrześcijańskiej na podstawie rozprawy „Sposoby ustalania sensu terminów w Kosmologii Selvaggie’go”¹¹⁶. W latach 1963–1971 pełnił obowiązki wikariusza w parafii katedralnej we Wrocławiu, wykładowcy filozofii w Metropolitalnym Seminarium Duchownym oraz katechety w Liceum Ogólnokształcącym Sióstr Urszulanek¹¹⁷. Od 1969 r. został skierowany przez Arcybiskupa Bolesława Kominka do pracy w Centralnym Ośrodku Duszpasterstwa Akademickiego we Wrocławiu¹¹⁸.

Dnia 22 lipca 1978 r. Papież Paweł VI mianował ks. dr Adama Dyczkowskiego biskupem tytularnym Altawy, ustanawiając go biskupem sufraganiem wrocławskim¹¹⁹. Sacrę biskupią przyjął dnia 25 listopada 1978 r. w Katedrze Wrocławskiej z rąk Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego Henryka Gulbinowicza. Współkonsekratorami byli: Biskup Stefan Baryła – ordynariusz częstochowski oraz Biskup Wincenty Urban – sufragan wrocławski. Biskup Adam Dyczkowski objął funkcję wikariusza generalnego. Był też cenzorem wydawnictw religijnych oraz członkiem Rady Kapłańskiej i Rady Konsultorów. W 1978 r. wszedł do grona kapituły katedralnej. Na arenie ogólnopolskiej był przewodniczącym Krajowego Duszpasterstwa Pracowników Lecznictwa, zastępcą

¹¹⁵ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 171.

¹¹⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 79–80.

¹¹⁷ G. Polak, Kto jest kim w Kościele?..., s. 78–79.

¹¹⁸ Nowy biskup pomocniczy wrocławski Adam Feliks Dyczkowski, konsekracja w Katedrze Wrocławskiej dnia 25 listopada 1978 r., WWK 33 (1979), nr 5–6, s. 136–142; Także, Bochnak, Geneza i ustanowienie Diecezji Legnickiej..., s. 33.

¹¹⁹ Powiadomienie Ks. Prymasa Polski Stefana Kardynała Wyszyńskiego skierowane do ks. profesora dr Adama Dyczkowskiego, że został powołany do godności biskupiej w charakterze biskupa pomocniczego we Wrocławiu, WWK 33 (1979), nr 5–6, s. 135; Także, Powiadomienie Archidiecezji Wrocławskiej o przyjęciu sakry biskupiej przez ks. biskupa Adama Dyczkowskiego w Katedrze Wrocławskiej, dnia 25 listopada 1978 r., WWK 33 (1979), nr 5–6, 135–136.

przewodniczącego Komisji ds. Duszpasterstwa Akademickiego oraz członkiem Komisji ds. Zakonnych i ds. Trzeźwości. Jest znany w szerokich kręgach inteligencji katolickiej w Polsce, z wielu konferencji i rekolekcji oraz jako miłośnik gór¹²⁰.

Dnia 25 marca 1992 r. został mianowany biskupem pomocniczym w nowo utworzonej Diecezji Legnickiej. W dniu 17 lipca 1993 r. Ojciec święty Jan Paweł II mianował go biskupem diecezjalnym Diecezji Zielonogórsko–Gorzowskiej¹²¹. Po osiągnięciu 75 roku życia złożył na ręce Papieża rezygnację z zajmowanego urzędu. Ojciec Święty Benedykt XVI przyjął rezygnację, jednocześnie prosząc o sprawowanie obowiązków do czasu objęcia diecezji przez nowego biskupa.

1.9 Biskup lic. Józef Pazdur

Urodził się 22 listopada 1924 r. w Woli Skrzydlańskiej, jako syn Bronisława i Heleny z domu Krupów. Nauki elementarne pobierał we Francji, gdzie przebywał z rodzicami. W 1937 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum w Nowym Sączu, następnie w Szkole Rolniczej w Łososinie Górnej i w kompletach tajnego nauczania. W 1945 r. w Szczyrzycu uzyskał maturę i rozpoczął studia na Wydziale Agronomii Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1947 r. wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego, które po działaniach wojennych rozpoczęło w tymże roku w polskim Wrocławiu swoją działalność. Święcenia kapłańskie otrzymał dnia 23 grudnia 1951 r. w Katedrze Wrocławskiej z rąk Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego¹²². Pełnił obowiązki administratora majątków kościelnych: kurialnych i seminaryjnych, prefekta i prokuratora Seminarium Duchownego, wychowawcy w katedralnej *Schola Cantorum* oraz asystenta ojca duchownego w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. Od 1957 r. kontynuował studia w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie oraz na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie z zakresu duchowości chrześcijańskiej, zdobywając licencjat z teologii. W 1965 r. objął funkcję ojca duchownego w Seminarium Duchownym i wykładowcy teologii życia wewnętrznego¹²³. Ponadto w latach 1971–1974 pracował jako duszpasterz w parafii p.w. św. Józefa w Świdnicy oraz w Chojnowie¹²⁴.

Ks. Józef Pazdur otrzymał godność kapelana honorowego Ojca Świętego, a dnia 18 grudnia 1984 r. został mianowany biskupem pomocniczym wrocławskim, ze stolicą

¹²⁰ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 172.

¹²¹ Dec, Papieski Wydział Teologiczny..., s. 330–331.

¹²² Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 80.

¹²³ G. Polak, Kto jest kim w Kościele?..., s. 280–281.

¹²⁴ H. Gulbinowicz, Odezwa do duchowieństwa i wiernych o nowym biskupie pomocniczym, WWK 38 (1985), nr 1–3, s. 45–46.

tytułarną *Dulcigno*. Sakrę biskupią przyjął w Katedrze Wrocławskiej 12 stycznia 1985 r. z rąk Arcybiskupa Henryka Gulbinowicza. Współkonsekratorami byli: biskup Jerzy Ablewicz i biskup Ignacy Jeż.

Biskup Józef Pazdur został w 1985 r. dyrektorem Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego oraz Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu oraz objął funkcję wikariusza generalnego Archidiecezji Wrocławskiej. Jest członkiem Rady Kapłańskiej i Rady Konsultorów oraz przewodniczącym Referatu ds. życia konsekrowanego. Sprawuje opiekę nad duszpasterstwem księży. W roku 1987 wszedł do grona wrocławskiej kapituły katedralnej. Na arenie ogólnopolskiej jest członkiem Komisji Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa i ds. Duszpasterstwa Ludzi Pracy¹²⁵.

1.10 Biskup dr Jan Tyrawa

Urodził się 4 listopada 1948 r. w Kuźnicach Świdnickich w rodzinie górniczej Emila i Florentyny, z domu Karbowniczek. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnej miejscowości, natomiast szkołę średnią – Liceum Ogólnokształcące, w Wałbrzychu. Po uzyskaniu w 1966 r. świadectwa dojrzałości wstąpił do Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Studia teologiczne przerwała w latach 1967–1969 służba wojskowa, którą odbywał w Szczecinie – Podjuchy. Jako absolwent Papieskiego Wydziału Teologicznego i Seminarium Duchownego otrzymał święcenia kapłańskie w Katedrze Wrocławskiej w dniu 26 maja 1973 r. z rąk Metropolity Wrocławskiego Kard. Bolesława Kominka¹²⁶. Następnie został skierowany do pracy duszpasterskiej w parafii p.w. św. Stanisława w Świdnicy. W latach 1974–1980 odbył studia na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie w roku 1980 uzyskał stopień doktora z zakresu teologii dogmatycznej na podstawie pracy „Nauka Wojciecha Nowopolczyka (1508–1559) o Eucharystii”. Od 1980 r. rozpoczął pracę w Seminarium Duchownym we Wrocławiu, jako ojciec duchowny¹²⁷. Funkcję tę sprawował w latach 1980–1985. Ponadto w latach 1981–1988 pełnił funkcję sekretarza generalnego Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu i jednocześnie wykładowcy teologii dogmatycznej¹²⁸. W czerwcu 1988 r. został proboszczem wrocławskiej parafii p.w. Bożego Ciała, a 24 września tegoż roku otrzymał nominację

¹²⁵ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 173.

¹²⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 81.

¹²⁷ Przemówienie J. Em. H. Gulbinowicza na rozpoczęcie Mszy św. konsekracyjnej, WWK 42 (1989), nr 1, s. 56–57.

¹²⁸ G. Polak, Kto jest kim w Kościele?..., s. 387.

na biskupa tytularnego Novasinny i sufragana wrocławskiego¹²⁹. Świecenia biskupie przyjął 5 listopada 1988 r. w Katedrze Wrocławskiej z rąk Kard. Henryka Gulbinowicza, Metropolity Wrocławskiego¹³⁰.

Biskup Jan Tyrawa objął urząd wikariusza generalnego. Ponadto pełni funkcję cenzora wydawnictw religijnych, należy do Rady Kapłańskiej i Rady Konsultorów. W 1989 r. wszedł do grona kapituły katedralnej. Należy wspomnieć, że przewodniczył Komisji Głównej Synodu Wrocławskiego. Jest także członkiem Komisji Episkopatu Polski *Justitia et Pax*. Uczestniczył w Colloquium Europäischer Pfarregemeinde w Ludwigshafen w 1983 r. i w Tarragonie w 1985 r.¹³¹

W roku 1985 biskup Jan Tyrawa otrzymał nagrodę im. Franciszka Skowry za współpracowanie dzieła „Polska teologia narodu”. Należy też wspomnieć, iż pełnił funkcję sekretarza generalnego 46 Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego we Wrocławiu. W chwili obecnej jest członkiem Rady Episkopatu Polski ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego, członkiem Rady Programowej KAI oraz od roku 1998 członkiem Rady Nadzorczej Fundacji „Opoka”¹³². Jest autorem Instrukcji duszpastersko-liturgiczna w sprawie II Peregrynacji Matki Bożej w Kopii Obrazu Jasnogórskiego w Archidiecezji Wrocławskiej wydanej przez Kurie Metropolitalną w 1992 r. oraz szeregu publikacji z sakramentologii.

2. Udział Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej i Komisji ds. Sztuki Sakralnej w upowszechnianiu idei odnowy liturgicznej

Obowiązkowe istnienie w każdej diecezji Komisji Liturgicznej lub jednej Komisji dla kilku diecezji wprowadzało postanowienie Soborowej Konstytucji Liturgicznej, stwierdzając: „dla popierania nadal w Kościele akcji duszpasterstwa liturgicznego Sobór św. postanawia, iż (...) należy ustanowić Komisję Liturgiczną poszczególnych w diecezjach dla popierania działalności liturgicznej pod kierunkiem biskupa. Czasami może się okazać właściwe, aby kilka diecezji utworzyło jedną Komisję” (por. KL 43–45).

¹²⁹ H. Gulbinowicz, Słowo Metropolity Wrocławskiego do duchowieństwa i wiernych o ustanowieniu przez Ojca świętego Jana Pawła II nowego biskupa dla Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 41 (1988), nr 4, s. 258–260.

¹³⁰ Z uroczystości konsekracji nowego sufragana wrocławskiego, WWK 42 (1989), nr 1, s. 54–56.

¹³¹ Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 174

¹³² Dec, Papieski Wydział Teologiczny..., s. 320–323.

2.1 Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna

Kontynuacją postanowienia soborowego odnośnie powoływania diecezjalnych Komisji Liturgicznych był nakaz papieski Pawła VI sformułowany w Motu Proprio *Sacra Liturgiæ* z dnia 25 stycznia 1964 r. W nim to, powołując się na apostolską powagę, nakazuje oraz postanawia, „aby stosownie do przepisów art. 45 i 46 Konstytucji Liturgicznej, w każdej diecezji powstała Komisja (Rada), która pod kierunkiem biskupa będzie się troszczyła o lepsze poznanie i pielęgnowanie liturgii”.

W oparciu o oba te dokumenty Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła pierwszy statut Diecezjalnej Komisji Liturgicznej i wezwała do ich zakładania w poszczególnych diecezjach. Nic więc dziwnego, że w latach 60–tych powstała większość Diecezjalnych Komisji Liturgicznych w Polsce. Na te lata przypada również największa ich aktywność.¹³³

Rozpatrując w świetle dokumentów Kościoła zadania Diecezjalnej Komisji ds. Liturgii, można wśród nich rozróżnić zadania ogólne i szczegółowe.

Zadania ogólne wymienia Instrukcja *Inter Oecumenici* (art.47), zgodnie z nią:

- Członkowie Komisji mają poznać aktualny stan działalności duszpastersko – liturgicznej na terenie swej diecezji,
- Członkowie Komisji mają sami wprowadzać w życie postanowienia Stolicy Apostolskiej, Konferencji Episkopatu i Ordynariusza miejsca w zakresie liturgii, czuwać, aby inni te postanowienia realizowali oraz interesować się studiami i inicjatywami dokonywanymi w tej dziedzinie w innych diecezjach,
- Komisja ma sugerować i popierać różne praktyczne inicjatywy, które mogą się przyczynić do rozwoju liturgii oraz ma w tym kierunku pomagać kapłanom pracującym w duszpasterstwie,
- Komisja ma podsuwać odpowiednie i urzeczywistniane etapami plany pracy duszpastersko – liturgicznej w poszczególnych kościołach i parafiach oraz na terenie diecezji; doradzać albo sprowadzać odpowiednich ludzi, którzy mogą pomagać kapłanom w dziedzinie liturgii; proponować odpowiednie środki i pomoce,
- Komisja ma usilnie zabiegać, aby inicjatywy podejmowane dla pogłębienia życia liturgicznego pomyślnie się rozwijały, przy wzajemnej i zgodnej współpracy z innymi organami, które pracują na terenie diecezji w dziedzinie biblijnej, katechetycznej,

¹³³ H. J. Sobeczko, Znaczenie Diecezjalnej Komisji Liturgicznej, LitS 3–4 (1996), s. 39–48.

duszpasterskiej, muzyki i sztuki kościelnej oraz przy współpracy z wszelkiego rodzaju religijnymi stowarzyszeniami świeckimi¹³⁴.

Wśród zadań szczegółowych wyodrębnić można:

- 1) Zadania w odniesieniu do Komisji Liturgicznej Episkopatu:
 - a) Komisja Diecezjalna powinna utrzymywać łączność z Komisją Episkopatu oraz nadsyłać jej swoje wnioski,
 - b) Komisja powinna wykonywać prace zleczone przez Komisję Episkopatu, np. przygotowanie polskich przekładów nowych ksiąg i dokumentów liturgicznych albo wydanie opinii o projektach takich przekładów.
- 2) Zadania wobec Ordynariusza miejsca i Kurii Diecezjalnej:
 - a) Diecezjalna Komisja ds. Liturgii jest przede wszystkim organem doradczym i wykonawczym Biskupa i jego Kurii,
 - b) Pomaga Ordynariuszowi miejsca i Kurii w kierowaniu życiem liturgicznym diecezji oraz w formacji liturgicznej kapłanów i ludu Bożego,
 - c) Komisja przygotowuje projekty liturgicznych dekretów, instrukcji dla diecezji oraz odpowiedzi na wątpliwości przedstawione przez kapłanów i wiernych,
 - d) Komisja wskazuje bądź opracowuje materiały używane w liturgii, tj. schematy oraz teksty nabożeństw liturgicznych i pozaliturgicznych.
- 3) Zadania w stosunku do innych organów diecezjalnych:
 - a) Komisja ds. Liturgii powinna współdziałać z Komisją ds. Muzyki Sakralnej oraz Komisją ds. Sztuki Sakralnej, wskazane jest, by te trzy Komisje zbierały się i razem omawiały i rozwiązywały wspólne zadania,
 - b) Komisja Liturgiczna ma obowiązek czuwać nad formacją liturgiczną służby ołtarza,
 - c) Komisja powinna współpracować z Wydziałem Katechetycznym Kurii mając na względzie liturgiczne wychowanie dzieci i młodzieży,
 - d) Komisja powinna czuwać nad skutecznym i wszechstronnym wychowaniem liturgicznym alumnów w Seminarium Duchownym.

¹³⁴ R. Michałek, Zadania Diecezjalnej Komisji do spraw Liturgii w świetle dokumentów Kościoła, RBL 34 (1981), nr 1, s. 60–71.

4) Zadania w stosunku do kapłanów i wiernych:

- a) Naczelnym zadaniem Diecezjalnej Komisji Liturgicznej w odniesieniu do kapłanów i wiernych jest liturgiczne ich wychowanie oraz wyrobienie w kapłanach większego zrozumienia dla roli, jaką liturgia spełnia w duszpasterstwie¹³⁵.

Kardynał Bolesław Kominek w Archidiecezji Wrocławskiej, w myśl Konstytucji Liturgicznej Soboru Watykańskiego II oraz Motu Proprio *Sacra Liturgiam* i Instrukcji *Inter Oecumenici* ustanowił Archidiecezjalną Komisję Liturgiczną i Muzyki Sakralnej. Postanowił także, że ta Komisja będzie działać zgodnie ze Statutem Diecezjalnej Komisji Liturgicznej, zatwierdzonym na 106 Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w dniu 24 stycznia 1968 r. oraz zgodnie z dyrektywami Podkomisji dla spraw Muzyki Sakralnej przy Komisji Liturgicznej Episkopatu¹³⁶.

Należy jednak pamiętać, że mimo iż Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna i Muzyki Sakralnej została powołana dopiero w 1968 r., to jednak wcześniej w diecezji zajmowano się problematyką liturgiczną. Według Schematyzmu z 1964 r. w Archidiecezji istniała Komisja Liturgiczna, którą tworzyli: bp Andrzej Wronka, ks. inf. Józef Marcinowski, ks. mgr Franciszek Wołczański¹³⁷. Ponadto zgodnie ze sprawozdaniem z duszpasterstwa liturgicznego za 1966 r. podpisanym przez ks. Tadeusza Rybaka w dniu 20 grudnia 1966 r. w Archidiecezji Wrocławskiej podjęto m.in. następujące działania:

- W lipcu i sierpniu odbyły się 3 serie rekolekcji dla kapłanów, mające na celu wprowadzenie w ducha liturgii, prowadził je ks. dr R. Zielasko z KUL,
- W dniach 20–21 września zostały wygłoszone wykłady na tematy liturgiczne dla alumnów Seminarium Duchownego. Wygłosili je: ks. Blachnicki, ks. Boliński, ks. Biernat, ks. Greniuk – pracownicy naukowci KUL
- 15 października odbył się Dzień Liturgiczny dla muzyków kościelnych i katechetek,
- Przed rozpoczęciem Adwentu odbyło się spotkanie poświęcone duszpasterstwu liturgicznemu, w którym wzięli udział proboszczowie miasta Wrocławia. Prelekcje wygłosili: ks. prałat Tomaszewski, ks. Pęcherek oraz ks. Rybak,

¹³⁵ Michałek, Zadania Diecezjalnej Komisji do spraw Liturgii..., s. 64–71.

¹³⁶ B. Kominek, Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję dla spraw Liturgii i Muzyki Kościelnej (z dnia 1 lutego 1968 r., l. dz. 481/68), ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 3, s. 1–3.

¹³⁷ Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1964..., s. 28.

- Na każdą niedzielę roku Wydział Duszpasterski Kurii rozprawdzał komentarze liturgiczne, przesyłane przez księży z KUL bądź przygotowywane na miejscu¹³⁸.

W skład pierwszej – powołanej na podstawie wspomnianego już wyżej Dekretu – Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej i Muzyki Sakralnej weszli: bp Andrzej Wronka – przewodniczący, ks. dr Tadeusz Rybak – sekretarz, ks. prał. dr Stanisław Turkowski, ks. prof. dr Jan Krucina, ks. prof. Leon Pęcherek, ks. dr Leon Czaja, ks. Jan Dębski, o. proboszcz Euzebiusz Kowalla¹³⁹.

Już w pierwszym roku działalności Komisja, w wyżej wymienionym składzie, odbyła trzy posiedzenia, których tematami wiodącymi było:

- przygotowanie do Liturgii Wielkiego Tygodnia w języku polskim przez odpowiednie przygotowanie praktyczne zarówno księży, organistów, katechetek, jak i wiernych. Zostały wydane na piśmie wskazania dotyczące Liturgii, teksty liturgiczne w języku polskim wraz z nutami, a odpowiedzialnym za dostarczenie ich do wszystkich parafii uczyniono ks. prof. Leona Pęchera. On też przeprowadził we Wrocławiu, w Jeleniej Górze, w Żarach i w Kłodzku spotkania z odpowiedzialnymi za śpiew podczas liturgii¹⁴⁰.
- postanowiono przygotować polskie śpiewy podczas udzielania sakramentu bierzmowania oraz zestawy pieśni na Msze święte i inne nabożeństwa¹⁴¹.
- wydano teksty z melodiami, które mogą być śpiewane we wspólnym przeżywaniu zjednoczenia z Chrystusem Eucharystycznym po Komunii świętej w myśl II Instrukcji o należyтым wykonaniu Konstytucji o Liturgii. Praktyczne ćwiczenia przeprowadzono podczas dorocznych rekolekcji organistów w Bardzie Śląskim, rozprawdano także teksty muzyczne Mszy świętej w układzie ks. Pawłaka dla ujednoczenia melodii liturgicznych w Archidiecezji¹⁴².

Na przestrzeni kolejnych lat można wyodrębnić główne nurty działalności i osiągnięcia Komisji Liturgicznej związane z wprowadzaniem posoborowej reformy liturgicznej na terenie Archidiecezji Wrocławskiej. Wśród nich należy wymienić:

¹³⁸ T. Rybak, Duszpasterstwo liturgiczne, Sprawozdanie za rok 1966 z dnia 20.12.1966 r., AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, brak syg.

¹³⁹ B. Kominek, Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję dla spraw Liturgii i Muzyki Kościelnej (z dn. 1 lutego 1968 r., l. dz. 481/68), ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 3, s. 1–3.

¹⁴⁰ AKLAW, Prot. nr 1; Także, A. Wronka, Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1968, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 7.

¹⁴¹ AKLAW, Prot. nr 2.

¹⁴² AKLAW, Prot. nr 3.

- troskę o śpiew podczas sprawowanej Liturgii; rozprowadzono w parafii śpiewnik z wykazem pieśni polskich¹⁴³,
- wygłaszano podczas Konferencji Rejonowych referaty dotyczące kierunków odnowy liturgicznej: Liturgii Mszy świętej oraz referaty związane z zagadnieniami śpiewu w odnowionej liturgii¹⁴⁴,
- rozprowadzano w parafii *Ordo lectionum* do Mszy świętych na wszystkie dni roku kościelnego¹⁴⁵,
- przygotowano votum w sprawie reformy brewiarza¹⁴⁶,
- wprowadzano nowe obrzędy sakramentów w aspekcie teologicznym, pastoralnym, muzycznym oraz wymagań estetyczno – funkcjonalnych¹⁴⁷,
- przypomniano, iż tradycyjne nabożeństwa takie, jak: majowe czy październikowe powinny być odprawiane wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu¹⁴⁸,
- zajmowano się tłumaczeniami na język polski obrzędów sakramentów i sakramentaliów wydawanych w języku łacińskim przez Stolicę Apostolską¹⁴⁹,

Swoistą formą działalności Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej i Muzyki Sakralnej byli Dekanalni Referenci Liturgiczni¹⁵⁰. Zostali oni powołani zgodnie ze Statutem Diecezjalnej Komisji Liturgicznej zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu Polski, „dla skuteczniejszego rozwijania duszpasterstwa liturgicznego”. Bp Andrzej Wronka zalecił w piśmie skierowanym do księży dziekanów w dniu 27 listopada 1969 r.¹⁵¹, by w miarę możliwości referenci byli powoływani z grona proboszczów, a będąc pomocnikami dziekanów w zakresie spraw liturgicznych, pozostawali w ścisłej łączności z Diecezjalną Komisją Liturgiczną, przy czym stawiano im wymóg, aby interesowali się zagadnieniami liturgicznymi i na swoim odcinku pracy duszpasterskiej realizowali obiektywnie odnowę liturgiczną. Dnia 15 czerwca 1970 r.

¹⁴³ A. Wronka, Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1969, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 11, Także AKLAW, Prot. nr 4.

¹⁴⁴ Konferencje rejonowe 14–18 kwietnia 1969 r., WWK 24 (1969), nr 6, s.155–156, Konferencje rejonowe 15–25 września 1970 r., WWK 25(1970) nr 10–11, s. 308–309, Także AKLAW, Prot. nr 8 i 9.

¹⁴⁵ A. Wronka, Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1969, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 11.

¹⁴⁶ AKLAW, Prot. nr 4.

¹⁴⁷ A. Wronka, Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1972, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 17, Także AKLAW, Prot. nr 12 – chrzest, AKLAW, Prot. nr 13 – bierzmowanie i święcenia udzielane w Seminarium Duchownym.

¹⁴⁸ AKLAW, Prot. nr 4.

¹⁴⁹ AKLAW, Prot. nr 5 – Posiedzenie poświęcone sprawie tłumaczenia *Ordo Exsequiarum*.

¹⁵⁰ AKLAW, Prot. nr 6.

¹⁵¹ A. Wronka, Pismo do przewielebnych księży dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej (z dn. 27.11.1969 r. l. dz. 5402/69), AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, brak sygn.

Arcybiskup Bolesław Kominek zatwierdził Regulamin dla Dekanalnych Referentów Liturgicznych¹⁵². Z uwagi na to, iż zadaniem referentów dekanalnych, po przeszkoleniu przez Diecezjalną Komisję Liturgiczną, było wprowadzanie księży w danym dekanacie w ducha i praktykę odnowionej liturgii, uczestniczyli oni w organizowanych dla nich konferencjach¹⁵³.

W dniu 10 marca 1974 r., po śmierci Kardynała Bolesława Kominka, zgodnie z prawem kościelnym została zawieszona działalność dotychczasowej Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej.

Nowy Ordynariusz, Arcybiskup Henryk Gulbinowicz stosownie do postanowień Konstytucji o Liturgii Świętej oraz wskazań Instrukcji o należyтым wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej z dnia 26 września 1964 r., ustanowił z dniem 26 sierpnia 1977 r. Archidiecezjalną Komisję Liturgiczną. W dekrecie powołującym wspomnianą Komisję podkreślił, iż celem jej będzie staranie się o właściwe sprawowanie i rozwój liturgii oraz troska o duszpasterstwo liturgiczne w Archidiecezji Wrocławskiej, zgodnie z wymaganiami Soboru Watykańskiego II, obowiązującymi zarządzeniami Stolicy Apostolskiej, wytycznymi Episkopatu Polski oraz Ordynariusza Archidiecezji. Jednocześnie Komisja powinna uwzględniać religijne tradycje istniejące w Polsce, a zwłaszcza w Archidiecezji Wrocławskiej. W skład ustanowionej na nowo Komisji Liturgicznej weszli: bp dr Tadeusz Rybak, ks. dr Leon Czaja, ks. prał. dr Hieronim Kocyłowski, ks. prał. dr Stanisław Turkowski, ks. prał. Alojzy Schmidt (po jego śmierci członkiem Rady został ks. Andrzej Oramus), o. prowincjał Fidelis Klosa OFM, ks. dr Eugeniusz Mitek, ks. mgr Henryk Piotrowski, ks. mgr Jan Dębski, ks. Norbert Jonek, ks. mgr Mirosław Drzewiecki, ks. mgr Andrzej Jagiełło, s. Gloriosa Gruszka – Przełożona Generalna Sióstr Służebniczek NMP, mgr Elżbieta Krawiec, prof. dr Marian Suski, natomiast od dnia 23 lutego 1984 r. do Rady dołączyli: ks. dr Marek Adaszek i ks. mgr Ludwik Sosnowski. Biskup Ordynariusz polecił prace Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej Opiece Maryi Królowej Polski oraz Św. Jadwigi Patronki Ziemi Śląskiej¹⁵⁴.

Szczególnym przedmiotem działań nowej Komisji było przygotowanie Podręcznika do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej, gdyż poprzedni – wydany w 1956 r. – nie odpowiadał aktualnym potrzebom duszpasterskim. Do zespołu

¹⁵² B. Kominek, Regulamin dla Dekanalnych Referentów Liturgicznych, WWK 25 (1970), nr 9, s. 227–228.

¹⁵³ A. Wronka, Sprawozdanie z działalności Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1972, ANKAW, Segregator, Komisja Liturgiczna, nr 17.

¹⁵⁴ H. Gulbinowicz, Dekret powołujący Archidiecezjalną Komisję Liturgiczną (z dnia 26.08.1977 r., l. dz. 3756/77), ANKAW, segregator, Komisja Liturgiczna, nr 20.

redakcyjnego, oprócz członków Komisji, zostali powołani: ks. prał. Aleksander Zienkiewicz, ks. prał. Jan Krucina, ks. kan. Aleksander Oberc. Pracę oraz osoby odpowiedzialne za nią podzielono wg następującego porządku:

- Modlitwy wspólnoty chrześcijańskiej – ks. prał. Stanisław Turkowski,
- Eucharystia w życiu Ludu Bożego – ks. prał. Aleksander Zienkiewicz, ks. mgr Henryk Piotrowski,
- Kult Serca Bożego – ks. prał. Hieronim Kocyłowski, s. Gloriosa Gruszka,
- Nabożeństwo do Męki Pańskiej – ks. mgr. Andrzej Jagiełło, mgr Elżbieta Krawiec,
- Nabożeństwa do NMP – ks. prał. Alojzy Schmidt, o. prowincjał Fidelis Klosa OFM,
- Nabożeństwa do Świętych Pańskich – ks. dr Eugeniusz Mitek,
- Nabożeństwa pokutne – ks. mgr Mirosław Drzewiecki,
- Rok Liturgiczny – ks. dr Leon Czaja,
- Nabożeństwa i modlitwy okolicznościowe – ks. kan. Aleksander Oberc, ks. Norbert Jonek¹⁵⁵.

Kolejne posiedzenia Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej, od dnia 12 grudnia 1977 r. (Posiedzenie 15), aż do 12 czerwca 1978 r. (Posiedzenie 22), były poświęcone omawianiu poszczególnych zagadnień dotyczących wspomnianego Podręcznika. Odpowiedzialne osoby przedstawiały projekty przygotowanego tematu, następnie odbywała się dyskusja, po niej uzupełniony i poprawiony projekt był oddawany ks. dr Leonowi Czaji – sekretarzowi Komisji¹⁵⁶. Z przykrością należy stwierdzić, że przygotowywany „Podręcznik do Nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” nie został wydrukowany.

Kolejne lata pracy Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej to ciągła troska o wprowadzanie reformy liturgicznej, zapoczątkowanej przez Sobór Watykański II.

Na posiedzeniu w dniu 12 marca 1980 r. ks. dr Eugeniusz Mitek, w świetle bogatych obserwacji, jakich dostarczyły mu liczne wyjazdy do różnych ośrodków duszpasterskich Archidiecezji, w swoim referacie ukazał główne braki i niedociągnięcia, występujące w ramach sprawowanej liturgii eucharystycznej. Zaznaczył w nim m.in., że:

– zakryście przedstawiają często stan daleki od poprawnego, zwłaszcza, jeśli chodzi o przechowywanie naczyń, ksiąg i szat liturgicznych,

¹⁵⁵ AKLAW, Prot. nr 14.

¹⁵⁶ AKLAW, Prot. nr 15 – Nabożeństwo do Męki Pańskiej, Prot. nr 16 – Kult Serca Bożego, Prot. nr 17 – Modlitwy wspólnotowe oraz Nabożeństwa do Świętych Pańskich, Prot. nr 18 – Nabożeństwa i modlitwy okolicznościowe, Prot. nr 19 – Nabożeństwa pokutne, Prot. nr 20 – Nabożeństwa do NMP, Prot. nr 21 – Kult Najświętszego Sakramentu, Prot. nr 22 – Rok kościelny.

- w niewielu parafiach istnieje dobrze zorganizowana służba liturgiczna,
- wiele do życzenia pozostawia stosunek duszpasterzy do Liturgii Słowa Bożego, zauważa się skracanie czytań, ograniczanie ilości czytań biblijnych w niedziele i święta, posługiwanie się – szczególnie w kościołach filialnych – układem czytań obowiązującym przed wydaniem lekcjonarza,
- rzadkością jest przestrzeganie modlitewnego milczenia w ramach celebry eucharystycznej.

Nie można jednak generalizować problemu, pomimo iż wielu kapłanów z rezerwą odnosi się do reformy liturgicznej, to jednak zdecydowana większość stara się systematycznie wcielać w życie zasady reformy w swoich placówkach duszpasterskich. Na tym posiedzeniu przypomniano także, że do zadań Komisji Liturgicznej należy przełamywanie oporu wobec odnowy, a następnie przez pogłębione naświetlenie jej podstaw, kierunków i skutków duszpasterskich. Postanowiono, że jedna z serii Rejonowych Dni Skupienia dla duchowieństwa będzie poświęcona liturgii Mszy świętej.

Wiele uwagi na kolejnych posiedzeniach poświęcano bieżącemu wprowadzaniu aktualnie tłumaczonych na język polski ksiąg liturgicznych:

- Obrzęd Namaszczenia chorych¹⁵⁷, dla Archidiecezji przygotowywano także Instrukcję dla parafii na temat Dnia Chorego i udzielania sakramentów świętych ludziom chorym (projekt przygotowywali: ks. dr M. Adaszek, ks. kan. A. Oramus, ks. dyr. W. Bochnak)¹⁵⁸,
- Nowy Mszał Papieża Pawła VI¹⁵⁹,
- Breviarz – tom II i III,
- Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą¹⁶⁰,
- Obrzędy Chrztu dzieci¹⁶¹,
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych¹⁶².

Warto nadmienić, że Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej opiniowała dla potrzeb Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski przygotowywane polskie tłumaczenia ksiąg liturgicznych oraz projekty Instrukcji, dotyczących wprowadzenia powyższych ksiąg:

- Obrzędy Sakramentu Bierzmowania¹⁶³,

¹⁵⁷ AKLAW, Prot. nr 23.

¹⁵⁸ AKLAW, Prot. nr 28.

¹⁵⁹ AKLAW, Prot. nr 30.

¹⁶⁰ AKLAW, Prot. nr 29.

¹⁶¹ AKLAW, Prot. nr 31.

¹⁶² AKLAW, Prot. nr 32.

- Obrzędy Sakramentu Małżeństwa¹⁶⁴,
- Obrzędy święceń biskupa¹⁶⁵, kapłana i diakona¹⁶⁶,
- List Ojca Świętego Jana Pawła II: „O Tajemnicy i Kulcie Eucharystii” oraz Instrukcja „*Inaestimabile Donum*”¹⁶⁷,
- „*Ordo Missae*”¹⁶⁸,
- Projekt Instrukcji Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego dotyczący Mszy świętych wieczornych na rozpoczęcie niedzieli i uroczystości obowiązujących¹⁶⁹.

Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna działała w terenie poprzez Dekanalnych Referentów Liturgicznych Archidiecezji Wrocławskiej. Organizowała dla nich odpowiednie szkolenia i konferencje¹⁷⁰.

2.2 Komisja ds. Sztuki Sakralnej

Konstytucja o liturgii świętej Soboru Watykańskiego II podkreśla, że do najszlachetniejszych dzieł ducha ludzkiego zalicza się sztuki piękne, zwłaszcza sztukę religijną i jej szczyt – sztukę kościelną (por. KL 122). Konstytucja przypomina, że Kościół dba ze szczególną troską o to, aby sprzęty liturgiczne godnie i pięknie uświetniały kult. W czasie studiów seminaryjnych alumni mają poznać historię sztuki sakralnej i jej rozwój, by potem móc w oparciu o zdrowe zasady szanować i konserwować zabytki Kościoła (por. KL 129).

Zgodnie z zaleceniami Konstytucji o Liturgii św. w każdej diecezji należało ustanowić Komisję Sztuki Sakralnej, a miejscowi Ordynariusze mieli zasięgać u niej opinii przy ocenianiu dzieł sztuki (por. KL 126)¹⁷¹.

¹⁶³ List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu sakramentu bierzmowania z dnia 25 lipca 1972 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 66, s. 1–8

¹⁶⁴ List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu sakramentu małżeństwa z dnia 2 maja 1972 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 64, s. 1–4

¹⁶⁵ List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu święceń biskupa z dnia 30 czerwca 1971 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 48, s. 1–2

¹⁶⁶ List do Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Liturgii w sprawie uwag do obrzędu święceń diakonatu i kapłaństwa z dnia 14 maja 1972 r., ANKAW, Segregator Duszpasterstwo Liturgiczne nr 924, 1970–1971, nr 46, s. 1–2.

¹⁶⁷ AKLAW, Prot. nr 24.

¹⁶⁸ AKLAW, Prot. nr 25 i 26.

¹⁶⁹ AKLAW, Prot. nr 28.

¹⁷⁰ Zob. Aneks nr 3: Konferencja Dekanalnych Referentów Liturgicznych Archidiecezji Wrocławskiej.

¹⁷¹ J. Dębski, Z problematyki posoborowego wystroju liturgicznego na przykładzie niektórych kościołów Archidiecezji Wrocławskiej, CS 5 (1973), s.205–217.

Stosownie do powyższych założeń, przy Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej istnieje Archidiecezjalna Komisja Sztuki Sakralnej, która działa w archidiecezji w myśl wytycznych Soboru i prawa kościelnego¹⁷².

Pierwsza Komisja powołana za rządów Ordynariusza Kard. Bolesława Kominka nosiła miano Komisji Artystycznej i Budowlanej. W jej skład wchodził: bp Andrzej Wronka, bp Wincenty Urban, ks. Zdzisław Kiwacz oraz inż. Aleksander Krzywobłocki¹⁷³. Schematyzm Metropolii Wrocławskiej z 1971 r. podaje już nową nazwę i skład Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej: bp Wincenty Urban, pan inż. Aleksander Krzywobłocki, ks. mgr Edward Górecki oraz ks. Jan Dębski¹⁷⁴. W tymże roku Ordynariusz Wrocławski wydał Rozporządzenie w sprawie troski o piękno i estetykę kościołów i kaplic Archidiecezji Wrocławskiej¹⁷⁵. Zalecał w nim, ze szczególną troską skierowaną do rządców kościołów, aby dbali o powierzone im świątynie i byli stróżami i opiekunami dzieł sztuki sakralnej. Wszelkie sprawy remontowe, renowacyjne czy też budowlane polecił zgłaszać na piśmie do Wydziału Gospodarczego Kurii Arcybiskupiej, który kieruje je z kolei do Diecezjalnej Komisji Artystycznej i Budowlanej. W razie potrzeby Komisja ta korzysta z rad i projektów zaangażowanych artystów oraz konsultacji z Wojewódzkimi Konserwatorami Zabytków¹⁷⁶.

Archidiecezjalna Komisja Sztuki Sakralnej, na łamach Wrocławskich Wiadomości Kościelnych, każdego roku publikowała sprawozdanie ze swojej działalności. W tych sprawozdaniach możemy znaleźć przedmiot i zakres działania Komisji, m.in.:

- Urządzenie prezbiteriów, zgodnie z duchem II Soboru Watykańskiego¹⁷⁷,
- Budowa i rozbudowa kościołów oraz wystroje i elementy wnętrza (tabernakulum, konfesjonały, figury, okna, witraże, ławki, polichromie, wieczne lampki, dzwony)¹⁷⁸,
- Akceptacja projektów kaplic, salek katechetycznych¹⁷⁹,

¹⁷² W. Urban, Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1982, WWK 36 (1983), nr 4–6, s. 135.

¹⁷³ Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1964..., s. 28.

¹⁷⁴ Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1971..., s. 33.

¹⁷⁵ B. Kominek, Rozporządzenie Ordynariusza Wrocławskiego w sprawie o piękno i estetykę kościołów i kaplic Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 5 sierpnia 1971 r., WWK 26 (1971), nr 9, s. 237–239.

¹⁷⁶ Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1978, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 35.

¹⁷⁷ Komisja Sztuki Sakralnej przy Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu w 1976 r., WWK 32 (1977), nr 5–6, s. 113.

¹⁷⁸ Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1978, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 34–36.

¹⁷⁹ Komisja Sztuki Sakralnej przy Kurii Metropolitalnej we Wrocławiu w 1977 r., WWK 33 (1978), nr 1–2, s. 49; Także, W. Urban, Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1982, WWK 36 (1983), nr 4–6, s. 135–143.

- Konserwacja i zabezpieczenie sztuki kościelnej oraz rejestracja zabytków¹⁸⁰.

Celem pogłębienia wśród duchowieństwa zainteresowań związanych z zabytkami sztuki kościelnej oraz rozbudzenia większej czujności w celu ich zabezpieczenia zorganizowano w dniach od 19 do 22 lutego 1979 r. Rejonowe Dni Skupienia. Tematami prelekcji były:

- „Ochrona, użytkowanie oraz estetyka zabytkowej i współczesnej sztuki sakralnej”
- „Ochrona ruchomych zabytków kościelnych”
- „Rola sztuki sakralnej w służbie Bożej”¹⁸¹.

3. Udział Rady Kapłańskiej i Rady Duszpasterskiej w upowszechnianiu idei odnowy liturgicznej

Powstanie Rady Kapłańskiej w diecezji postulują dwa dokumenty soborowe: Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele oraz Dekret o posłudze i życiu kapłanów. Ten drugi dokument stwierdza, że kapłani są niezbędnymi pomocnikami i doradcami biskupów w ich posłudze nauczania, uświęcania i rządzenia Ludem Bożym. Dlatego też z racji „wspólnoty w tym samym kapłaństwie i posłudze” biskupi winni ich uważać za swoich braci i przyjaciół, z nimi się spotykać, zasięgać ich rady, rozmawiać z nimi o tym, co dotyczy potrzeb pracy duszpasterskiej i dobra diecezji. W tym celu biskup ma powołać „radę, czyli senat kapłanów, reprezentujących ogół prezbiterów”, który mógłby go skutecznie wspierać swymi radami w rządzeniu diecezją¹⁸².

3.1 Rada Kapłańska

W oparciu o dekrety Soboru Watykańskiego II: *Christus Dominus* i *Presbyterorum Ordinis* oraz zgodnie z *Motu Proprio* Papieża Pawła VI *Ecclesiae Sanctae* z dnia 6 sierpnia 1966 r., bp Bolesław Kominek ustanowił w Archidiecezji Wrocławskiej Dekret z dnia 21 października 1967 r. Radę Kapłańską, jednak jako tymczasowy organ próbny¹⁸³.

¹⁸⁰ Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca konserwacji i zabezpieczenia sztuki kościelnej z dnia 16 kwietnia 1966 r., WWK 21 (1966), nr 8, s.180.

¹⁸¹ Rejonowe Dni Skupienia 19–22.02.1979 r., WWK 33 (1979), nr 5–6, s. 144–146, Także, Sprawozdanie Archidiecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej za rok 1979, WWK 34 (1980), nr 1–3, s. 55–58.

¹⁸² E. Górecki, Zadania diecezjalnej rady kapłańskiej, CS 10 (1978), s. 215–222.

¹⁸³ B. Kominek, Dekret o utworzeniu Rady Kapłańskiej w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 23 (1968), nr 5–6, s. 134–135.

W świetle przytoczonych wyżej dokumentów Rada Kapłańska miała spełniać następujące zadania:

1. Rada Kapłańska, reprezentująca wszystkich księży pracujących w diecezji, diecezjalnych i zakonnych, jest organem doradczym biskupa Ordynariusza; wspiera go swą radą, doświadczeniem i znajomością potrzeb terenu i przez to służy pomocą w kierowaniu diecezją.

2. Ułatwia biskupowi prowadzenie dialogu z kapłanami, to znaczy – zasięgania ich opinii o potrzebach i trudnościach życia religijnego w diecezji oraz o swych zamierzeniach.

3. Duchowieństwu Rada Kapłańska daje możliwość dzielenia się z biskupem swymi spostrzeżeniami, różnymi wnioskami, ponadto stwarza warunki czynnej, zorganizowanej i systematycznej współpracy z biskupem w dziele planowania i realizowania różnych zadań diecezjalnych, a w tym i spraw dotyczących materialnej egzystencji księży pracujących w diecezji.

Zgodnie z Dekretem ustanawiającym skład Rady Kapłańskiej tworzy 25 księży: 18 z wyborów oraz 7 mianowanych przez Ordynariusza. W wyniku dwustopniowego głosowania w dniu 5 lutego 1968 r. w skład pierwszej Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej weszli następujący członkowie: ks. kan. Stefan Helowicz – Wrocław Katedra, ks. prałat Antoni Reczuch – Wrocław–Leśnica, ks. prałat Franciszek Sudoł – – Oleśnica, ks. prałat dr Eugeniusz Tomaszewski – Wrocław–Sępólno, ks. proboszcz Jan Kozak – Zgorzelec, ks. proboszcz Kazimierz Malinoś – Kamienna Góra, ks. dziekan Władysław Rączka – Bolesławiec, ks. dziekan Wawrzyniec Bochenek – Trzebnica, ks. proboszcz dr Zygmunt Barmiński – Polanica Zdrój, ks. proboszcz Stanisław Gawlik – – Zawidów, ks. Jan Tympalski – wik. subst. – Strzelin, ks. Stanisław Jakubowski – – Świebodzice, ks. Wojciech Tokarz – wik. parafii św. Bonifacego Wrocław, ks. Andrzej Oramus – wik. parafii św. Mikołaja Nowa Ruda, ks. Jan Korczyński – wik. parafii Wałbrzych – Piaskowa Góra, ks. Jan Szetelnicki – wik. parafii Oleśnica, ks. Florian Rumiński – wik. parafii Boguszów, ks. Bronisław Szymula – wik. parafii w Sieniawce Żarskiej¹⁸⁴. Natomiast mianowanymi przez Ordynariusza członkami Rady zostali: o. proboszcz Albert Odelga OFM – Wrocław–Karłowice, ks. proboszcz Sylwester Balcarek CM – Żagań, o. proboszcz Celestyn Szawan TJ – św. Ignacego Wrocław, ks. proboszcz Kazimierz Nawrotek – Lubomierz, ks. dziekan Władysław Pyrcak –

¹⁸⁴ Członkowie Rady Kapłańskiej wybrani w wyniku dwustopniowego głosowania w dniu 5 lutego 1968 r., WVK 23 (1968), nr 5–6, s. 135.

Szprotowa,

ks. dziekan Rudolf Ujda – Gryfów Śląski, ks. Jan Krych – wik. par. św. Piotra i Pawła Kamienna Góra¹⁸⁵.

Po 5–letniej kadencji, w skład nowej Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej, weszli wyżej wymienieni członkowie, natomiast księży: Floriana Rumińskiego i Sylwestra Balcarka zastąpili powołani z racji pełnionych funkcji księży biskupi: Andrzej Wronka, Wincenty Urban i Paweł Latusek¹⁸⁶.

Po śmierci Kard. Bolesława Kominka wygasła dawna rada kapłańska. Powołanie do życia nowej Archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej musiało czekać na nowego Ordynariusza.

Zgodnie z ordynacją wyborczą, zatwierdzoną przez Metropolitę Wrocławskiego, Arcybiskupa Henryka Gulbinowicza, przeprowadzono dwustopniowe wybory przyszłej reprezentacji duchowieństwa wrocławskiego. W dekanatach wyłoniono 96 elektorów, którzy to podczas zebrania wyborczego, 14 kwietnia 1977 r. w Arcybiskupim Seminarium Duchownym we Wrocławiu wybrali spośród siebie 18 członków Rady Kapłańskiej – 9 spośród księży proboszczów oraz 9 spośród księży wikariuszy.

Metropolita Wrocławski, wytyczając zadania przyszłej Radzie Kapłańskiej, zatwierdził dokonany wybór i zapowiedział pełne jej ukonstytuowanie poprzez nominacje dalszych 6 członków oraz poprzez jej uzupełnienie tymi kapłanami, którzy są jej członkami na mocy spełnianego urzędu. Dnia 1 września 1977 r. Dekretem Biskup Ordynariusz ustanowił Archidiecezjalną Radę Kapłańską, podając jej skład wraz z nominowanymi przez niego członkami:

a) księży proboszczowie: ks. mgr Edmund Balasiński, ks. mgr Kazimierz Fedyk, ks. Jan Gorczyca, ks. kan. Stefan Helowicz, ks. Andrzej Oramus, ks. Zdzisław Ostapiuk, ks. Stanisław Pasyk, ks. Bogusław Wermiński, ks. Józef Zawada,

b) księży wikariusze: ks. Bonawentura Boryczka, ks. Henryk Bujok, ks. Franciszek Foks, ks. Jan Korczyński, ks. mgr Jan Mazur, ks. Franciszek Skorusa, ks. Jan Szetelnicki, ks. Władysław Wawrzonek, o. dr Maurycy Wszolek,

c) nominowani przez Ordynariusza: bp Wincenty Urban, bp Józef Marek, bp Tadeusz Rybak, ks. infułat Józef Marcinowski, ks. prof. Józef Majka oraz Ojciec Duchowny Kleru, Kanclerz Kurii, Kierownik Wydziału Duszpasterstwa, Kierownik

¹⁸⁵ Członkowie Rady Kapłańskiej zamianowani przez Ordynariusza, WWK 23 (1968), nr 5–6, s. 135.

¹⁸⁶ Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1971..., s. 31.

Wydziału Katechetycznego, Kierownik Wydziału Dobroczynności i Bratniej Pomocy Kapłańskiej, Kierownik Wydziału Gospodarczego, Przedstawiciel Zakonów Męskich¹⁸⁷.

Zadania oraz charakter pracy Archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej określa jej statut, zatwierdzony przez Metropolitę Wrocławskiego¹⁸⁸. Okres kadencji Rady trwał 5 lat.

Na posiedzeniach Rady Kapłańskiej, które zawsze rozpoczynały się Eucharystią pod przewodnictwem ks. biskupa Ordynariusza, przez kolejne lata przewijały się między innymi następujące tematy:

- „Kolegialność na szczeblu dekanatu i parafii” – referat biskup Adam Dyczkowski, posiedzenie dnia 14 grudnia 1978 r.¹⁸⁹
- Formacja ascetyczna kapłanów – referat ks. prałata Józefa Pazdura, posiedzenie z dnia 5 grudnia 1979 r.¹⁹⁰
- Formacja duchowa kapłana „Głoszenie Słowa Bożego” – wykład ks. prałata Stanisława Pietraszki, posiedzenie z dnia 27 kwietnia 1982 r.¹⁹¹
- Sprawowanie Sakramentów Świątych we wspólnocie Ludu Bożego, wykład ks. prałata Stanisława Pietraszki, posiedzenie z dnia 16 grudnia 1982 r.¹⁹²

Ponadto poruszano zagadnienia dotyczące udzielenia pomocy parafiom potrzebującym i kapłanom w nich pracującym, omawiano program dorocznych rekolekcji kapłańskich, a przez to sprawy duchowej formacji kapłanów. Ważnym elementem działalności Rady była Bratnia Pomoc Kapłańska. Postulowane przez Radę Kapłańską tematy związane z odnową liturgiczną były realizowane podczas Rejonowych Dni duszpastersko–katechetycznych¹⁹³.

3.2 Rada Duszpasterska

Posoborową instytucją, której zadaniem jest „śledzenie i przemyślenie wszystkiego, co ma związek z duszpasterskimi pracami oraz wyciąganie z tego praktycznych wniosków” jest Diecezjalna Rada Duszpasterska (por. DB 27). Sobór Watykański II umiejscawia ją wśród instytucji, które mają uczestniczyć w realizacji odnowy soborowej

¹⁸⁷ Dekret ustanawiający Archidiecezjalną Radę Kapłańską, WWK 32 (1977), nr 11–12, s. 286–287.

¹⁸⁸ Statut Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 120–123.

¹⁸⁹ Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej dnia 14 grudnia 1978 r. w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 17.

¹⁹⁰ Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej dnia 5 grudnia 1979 r., WWK 34 (1980), nr 1–3, s. 37.

¹⁹¹ Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, dnia 27 kwietnia 1982 r., WWK 35 (1982), nr 3–5, s. 137.

¹⁹² Posiedzenie Rady Kapłańskiej Archidiecezji Wrocławskiej dnia 16 grudnia 1982 r. w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, WWK 36 (1983), nr 1–3, s. 52–53.

¹⁹³ Zob. Aneks nr 1: Rejonowe Dni duszpastersko–katechetyczne.

w różnych dziedzinach życia diecezjalnego. Ma ona głos doradczy (por. KPK kan. 514 §1). Rada pomaga biskupowi zrozumieć wielorakie potrzeby wiernych.

Rozpoznawanie aktualnej sytuacji religijno – moralnej oraz stan posługi duszpasterskiej upoważnia wiernych świeckich do zgłaszania stosownych propozycji ułatwiających wspólnocie diecezjalnej planowanie, prawidłową organizację i skuteczną realizację zadań pastoralnych. Właśnie w gestii Rady Duszpasterskiej są możliwości wskazywania sposobów i środków duszpasterskiego posługiwania, do budzenia współodpowiedzialności katolików świeckich za Kościół i zaktywizowania ich w dziele budowania wspólnoty Kościoła lokalnego¹⁹⁴.

Pierwowzorem Rady Duszpasterskiej Archidiecezji Wrocławskiej były spotkania duszpasterzy specjalistycznych. Na takim właśnie spotkaniu w dniu 19 października 1967 r. Arcybiskup Bolesław Kominek, nawiązując do Motu proprio Pawła VI *Ecclesiae Sanctae*, zakomunikował, że w perspektywie zostanie powołana Diecezjalna Rada Duszpasterska, choć, jak Metropolita sam zaznaczył – praktycznie już istniejąca, jednak wymagająca gruntownych adaptacji względem wspomnianego Motu proprio Pawła VI. Warto nadmienić, że w tym samym dniu ks. Zdzisław Seremak wygłosił referat, pt. „Cel i zadania Rady Duszpasterskiej według wskazań soborowych”. W nim to przedstawił analizę Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, dotyczącą Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej, poinformował także o komentarzach związanych z tym problemem i pierwszych praktycznych próbach powstania i działania Diecezjalnych Rad Duszpasterskich¹⁹⁵.

W Archidiecezji Wrocławskiej Radę Duszpasterską ustanowił Arcybiskup Bolesław Kominek Dekretem z dnia 18 stycznia 1968 r., opierając się na Dekrecie II Soboru Watykańskiego *Christus Dominus* i Motu proprio Papieża Pawła VI z dnia 6 sierpnia 1966 r.¹⁹⁶ W tym dekrete zawarł też regulamin, którym miała się kierować w swej pracy powołana Rada. Zgodnie z nim:

- Rada Duszpasterska Archidiecezji Wrocławskiej jest organem doradczym Arcybiskupa Ordynariusza diecezji,
- Zarówno Rada, jak i Regulamin normujący jej pracę, są tymczasowe, ustanowione i zatwierdzone w formie próby,

¹⁹⁴ Matwiejuk, *Recepcja odnowy liturgicznej...*, s. 173.

¹⁹⁵ Protokół spotkania diecezjalnych duszpasterzy specjalistycznych w dniu 19 października 1967 r., AWDAAW Segregator Rada Duszpasterska, brak sygn.

¹⁹⁶ B. Kominek, Dekret powołujący do życia Radę Duszpasterską w Archidiecezji Wrocławskiej (z dn. 18.01.1968 r.), AWDAAW, Segregator Rada Duszpasterska, brak sygn.

- Jednym z podstawowych zadań Rady jest opracowywanie dla duszpasterzy parafialnych i specjalistycznych zasad i wytycznych, które mogą pomóc w jak najszybszym i najskuteczniejszym urzeczywistnieniu zamierzeń Soboru Watykańskiego II – życia i czynów Ludu Bożego zgodnych z Ewangelią,
- Liczbę członków Rady ustala sam Ordynariusz, dobierając ich i mianując spośród księży diecezjalnych i zakonnych, przede wszystkim pracujących w duszpasterstwie parafialnym i specjalistycznym (zawodowym, stanowym), a także spośród sióstr zakonnych i ludzi świeckich, zarówno mężczyzn, jak i kobiet,
- Ordynariusz może zapraszać na członków Rady specjalistów i rzeczoznawców jedynie na pewien okres czasu, do wykonania zadań wymagających fachowego przygotowania,
- Wszystkie uchwały i wnioski Rady mają charakter doradczy, a moc wiążącą uzyskują dopiero po zatwierdzeniu ich przez Ordynariusza lub z jego upoważnienia – przez Wikariusza Generalnego,
- Organem wykonawczym Rady Duszpasterskiej jest Kurialny Wydział Duszpasterski, reprezentowany przez właściwego Wikariusza Generalnego i Referenta Duszpasterskiego, który z urzędu pełni funkcję sekretarza Rady Duszpasterskiej. Do zadań Wydziału Duszpasterskiego należy również koordynacja prac poszczególnych Komisji, wniosków przez nie opracowywanych¹⁹⁷.

Na pierwszym posiedzeniu Rady Duszpasterskiej w dniu 30 stycznia 1968 r. Arcybiskup Bolesław Kominek wygłosił referat pt. „Aktualne wytyczne duszpasterskie w Polsce na tle sytuacji Kościoła Posoborowego”. Referat ten zawierał charakterystykę prądów teologiczno–duszpasterskich na Zachodzie, ich ocenę oraz wnioski dla pracy Kościoła w Polsce. Kardynał przedstawił także zadania duszpasterskie dla Archidiecezji, wynikające z rocznego planu duszpasterskiej akcji obronnej, mającej się przeciwstawić zagrożeniom religijnym i moralnym w narodzie polskim, kładąc przy tym nacisk na społeczną krucjatę miłości. Wynikiem dyskusji, jaka wywiązała się po przemówieniu Ordynariusza Wrocławskiego, były m.in. następujące postulaty i propozycje:

- Podział wewnątrzparafialny na rejony duszpasterskie, powierzone pojedynczym duszpasterzom, odpowiedzialnym wobec proboszcza parafii,
- Regularne udzielania sakramentu bierzmowania w określonych wieku, np. co roku w jednej miejscowości dekanatu dla przyległej okolicy

¹⁹⁷ Tamże.

- Rozwijanie duszpasterstwa rodzin oraz kształtowanie kultury małżeńskiej, jak również prowadzenie rekolekcji dla rodziców,
- Rozwój duszpasterstwa młodzieży poprzez odpowiednią modyfikację sposobu nauczania i utrzymanie kontaktu duszpasterskiego, zwłaszcza po ukończeniu nauki szkolnej,
- Uruchomienie dobroczynności, charytatywności w parafiach¹⁹⁸.

Natomiast na posiedzeniu w dniu 14 października 1968 r. Członkowie Rady Duszpasterskiej przedstawili sugestie związane z koniecznością organizowania kursu katechetycznego pod kątem nauczania prawd religijnych młodzieży. Postulowali także utworzenie Ośrodka Ćwiczeń Katechetycznych w Seminarium Duchownym¹⁹⁹. Problem duszpasterstwa młodzieży przewijał się także na posiedzeniu Rady w dniu 8 kwietnia 1969 r., kiedy to omawiano zwrócenie uwagi młodzieży na prawdziwą wolność życia wynikającą z Ewangelii. Nadal kładziono nacisk na podnoszenie poziomu życia rodzinnego przez rozbudowywanie poradnictwa rodzinnego i organizowanie kursów dla nupturientów i młodych małżeństw. A co najważniejsze, proponowano rozbudować ośrodki dziekańskie, stwarzając bazy specjalistów w różnych dziedzinach duszpasterstwa²⁰⁰.

Dnia 8 kwietnia 1969 r. Arcybiskup, w swym słowie wstępnym stwierdził, że „w duszpasterstwie jak w życiu – nie może być przerw, zastoju, stagnacji”. To właśnie na Radzie Duszpasterskiej spoczywa obowiązek poszukiwania nowych dróg duszpasterzowania, które zdynamizują pracę Kurii²⁰¹. Nakreślił on także ważne, a zarazem trudne cele, które stoją przed duszpasterstwem diecezjalnym:

- Problem laikatu,
- Problem przebudowy i reorganizacji diecezji, która teraz powinna mieć charakter misyjny,
- Problem bloków mieszkalnych w miastach i związana z nimi trudność dotarcia do poszczególnych rodzin.

Arcybiskup uczulał Członków Rady, jako duszpasterzy, by mając na uwadze dobro Kościoła, czuli się gospodarzami Winnicy Pańskiej, a przez to nieustannie starali się

¹⁹⁸ Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 1/68 z dnia 30 stycznia 1968 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.

¹⁹⁹ Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 3/68 z dnia 14 października 1968 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.

²⁰⁰ Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 4/69 z dnia 8 kwietnia 1969 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.

²⁰¹ Tamże.

o lepsze wyniki w swej duszpasterskiej pracy. Ważnym zagadnieniem podjętym na tym samym posiedzeniu przez ks. Barmińskiego była kwestia duszpasterstwa wczasowego i związanych z nim prelekcji w ośrodkach wczasowych, jak też podanie terminarza nabożeństw na szlakach turystycznych²⁰².

Godnym uwagi jest także przebieg posiedzenia Rady Duszpasterskiej Archidiecezji Wrocławskiej w dniu 23 września 1969 r., na którym Arcybiskup Kominek wygłosił referat, pt. „Odnowa posoborowa w Kościele”. Podkreślił w nim, iż „Kościół się rozwija, odnawia, a Sobór dał temu początek i ze swoimi dekretami stał się wzorem, do którego należy zmierzać we wszystkich reformistycznych pociągnięciach. Rozwój jest zależny od wielu czynników, m.in. gospodarczych, kulturowych i społecznych”. Zauważył też, iż nie ma odnowy bez krytyki, która przyczynia się do szukania nowych dróg, rozwiązań, ulepszeń. Krytyka powinna opierać się na dokumentach soborowych, szczególnie Konstytucji *Gaudium et Spes*. To one wytyczają odnowę, która jest rozważna, powolna, ale ciągła²⁰³. W dalszej części posiedzenia ks.prał. Kocyłowski i ks.dr Krucina poruszyli temat budzenia elit przyparafialnych oraz duszpasterstwa stanowego i specjalistycznego. Zwrócono też uwagę na akcję „pomocnic i pomocników Maryi”, czyli małych nieformalnych grup działających na terenie parafii. Grupy te, czyli elity czy oazy życia parafialnego mają się rozwijać pod orędownictwem Maryi – Matki Kościoła. Temat grup nieformalnych w parafii przewijał się przez kolejne posiedzenia rady, także w roku 1970. Na posiedzeniu 5 lutego 1970 r. ks.prał. Kocyłowski wygłosił referat: „Grupy nieformalne w parafii jako problem duszpasterski”. Temat ten był na tyle istotny, ponieważ dotyczył angażowania osób świeckich w sprawę Kościoła. Docelowo elity parafialne skupione w grupach nieformalnych miały stać się załączkiem rad duszpasterskich na terenie parafii, których zadaniem było odciążać proboszczów w pewnych czynnościach, dając tym samym możliwość owocniejszej pracy²⁰⁴. Jednym z ważniejszych zadań Rady Duszpasterskiej było wyznaczanie tematów na posiedzenia różnych gremiów kościelnych. Do ważniejszych należały Konferencje Księży Dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej. Konferencje te służyły także do ukazywania zasad odnowy liturgicznej²⁰⁵.

²⁰² Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 4/69 z dnia 8 kwietnia 1969 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.

²⁰³ Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 5/69 z dnia 23 września 1969 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.

²⁰⁴ Uzupełnienie do Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 5/69 z dnia 23 września 1969 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.; Także Protokół z posiedzenia Rady Duszpasterskiej, nr 6/70 z dnia 5 lutego 1970 r., AWDAW, Segregator, Rada Duszpasterska, brak sygn.

²⁰⁵ Zob. Aneks nr 2: Konferencje Księży Dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej.

4. Wkład Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego i Papieskiego Wydziału Teologicznego w odnowę liturgiczną

Początki Seminarium Duchownego we Wrocławiu sięgają XVI w. Wówczas to, za sprawą Soboru Trydenckiego (1545–1563), nastąpił decydujący zwrot w historii formacji kandydatów do kapłaństwa. Ojcowie Soboru na XXIII sesji 15 lipca 1563 r. wydali Dekret *Cum adolescentium aetas*, w którym zobowiązali biskupów diecezjalnych do kształcenia kandydatów do kapłaństwa w seminariach duchownych przy katedrach lub też w innych odpowiednich szkołach bądź na uniwersytetach.

Pierwsze seminarium po Soborze Trydenckim założył św. Karol Boromeusz w Mediolanie w 1564 r., drugie zostało założone w Rzymie przez wuja św. Karola Boromeusza – Papieża Piusa IV., trzecie zaś założono we Wrocławiu. Do powstania tu seminarium duchownego przyczyniła się głównie Wrocławska Kapituła Katedralna. Wrocławscy kanonicy uzależnili wybór nowego biskupa, tj. Kaspra z Łagowa, od założenia przez niego instytucji kształcącej duchowieństwo i przeznaczenia na nią co roku 1000 guldenów węgierskich, z dochodów biskupich. Seminarium wrocławskie rozpoczęło swoją działalność w połowie października 1565 r., a jego pierwszym rektorem został dr Teodor Lindanus z Nimwegen, wychowanek *Collegium Germanicum* w Rzymie²⁰⁶. Klerycy mieszkali w jednym z budynków kapitulnych, a na wykłady uczęszczali do kościoła św. Marcina. W 1575 roku biskup wrocławski Marcin Gerstman, chcąc chronić przyszłych kapłanów przed nadmiernym wpływem protestantyzmu, przeniósł seminarium do Nysy, gdzie prowadzeniem formacji alumnów zajęli się Jezuici. W roku 1656 Seminarium powróciło do Wrocławia, a od 1702 roku klerycy studiowali w nowopowstałej dwuwydziałowej Akademii Leopoldyńskiej²⁰⁷. W latach 1798–1811 oraz w okresie kulturkampfu (1876–1886) kształcili się w specjalnie zorganizowanym dla nich *studium domesticum*. Od 1811 r. aż do 1945 r. odbywali studia na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego²⁰⁸.

4.1 Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu

Bezpośrednio po ustaniu działań wojennych, rządca diecezji ks. infułat Karol Milik w związku z ogromnymi problemami w reaktywowaniu Wyższego Seminarium

²⁰⁶ J. Swastek, Korzenie uniwersyteckiej teologii na Śląsku do 1702 r., w: Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 22.

²⁰⁷ I. Dec, Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu, WWK 43 (1990), nr 4, s. 411–414.

²⁰⁸ J. Swastek, Wznowienie działalności Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium..., s. 17.

Duchownego, zwrócił się do biskupa katowickiego, Stanisława Adamskiego o zarezerwowanie miejsc w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie dla alumnów z Wrocławia. Jednocześnie, nie zważając na trudności 3 lipca 1946 r., zlecił ks.dr Józefowi Marcinowskiemu przygotowanie gmachu *Georgianum* przy pl. Katedralnym, celem uruchomienia w nim studiów filozoficzno–teologicznych. Dnia 8 października 1947 r. odbyła się pierwsza po wojnie inauguracja roku akademickiego, na który zgłosiło się 24 alumnów. Oficjalna nazwa uczelni brzmiała wówczas Wyższe Seminarium Duchowne²⁰⁹. Ks. Karol Milik, Administrator Apostolski, zdając sobie sprawę z naglącej potrzeby zapewnienia opieki duszpasterskiej na terenie Ziem Odzyskanych, ustanowił w 1947 r. w uroczystość św. Piotra i Pawła (29 czerwca) dzień Seminarium Duchownego we Wrocławiu, by rozbudzić wśród wiernych i duszpasterzy współpracę w wyprasaniu łaski powołań kapłańskich. Ustanowił także „Tydzień powołań”, w tygodniu po Wielkanocy. Do Seminarium przyjeżdżali chłopcy z terenu Archidiecezji, by uczestniczyć w nabożeństwach i specjalnych imprezach powołaniowych²¹⁰.

Na początku lat pięćdziesiątych ówczesny Ordynariusz Wrocławski ks. Kazimierz Lagosz wydał Dekret powołujący do życia jedno „Arcybiskupie Seminarium Duchowne we Wrocławiu” zamiast istniejących dotychczas Seminariów: Niższego i Wyższego²¹¹. Podał w nim jako obowiązujący czas studiów – 7 lat, z których pierwszy rok stanowiło studium przygotowawcze, następne dwa lata były poświęcone filozofii, kolejne cztery – teologii. W wydanym Regulaminie egzaminów alumnów Arcybiskupiego Seminarium Duchownego we Wrocławiu został podany ramowy program studiów teologicznych²¹². Regulamin podzielił przedmioty wykładane w Seminarium na główne i pomocnicze. Do nauk głównych zaliczono w nim: nauki filozoficzne, historię kościoła, apologetykę, nauki biblijne, prawo kanoniczne, teologię dogmatyczną i moralną. Zawierał on także szczegółowe wskazania dotyczące egzaminów. Ważny element współtworzący odpowiednie warunki prowadzenia działalności dydaktycznej i badań naukowych stanowi biblioteka. Jej organizowanie rozpoczęto od dnia erygowania po wojnie Seminarium

²⁰⁹ W. Urban, 30–lecie Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu (1947–1977), CS 15 (1983), s. 210.

²¹⁰ Tamże, s. 237.

²¹¹ AMWSD, na Dekrecie brak daty wydania, ks. Kazimierz Lagosz był ordynariuszem wrocławskim w latach 1951–1956.

²¹² AMWSD, brak daty wydania. Po analizie dokumentów uważam, że jest to regulamin zapowiedziany przez Ordynariusza Wrocławskiego w Dekrecie powołującym Arcybiskupie Seminarium Duchowne we Wrocławiu.

Duchownego. Powstała ona na bazie dawnego księgozbioru Alumnatu Wrocławskiego i Konwiktu Teologicznego we Wrocławiu²¹³.

Regulamin seminaryjny i *ratio studiorum* zostały opracowane na nowo, gdy w 1958 r. rektorem seminarium został mianowany ks. dr Paweł Latusek, bliski współpracownik bpa Bolesława Kominka – nowego rządcy diecezji wrocławskiej. Zgodnie z myślą bp B. Kominka seminarium duchowne miało być instytucją otwartą, ale instytucją zdyscyplinowaną, w której klerycy mieliby większą możliwość samowychowania²¹⁴. Zaostrzono dyscyplinę oraz wprowadzono instytucję patronacką. W związku z postanowieniami Soboru Watykańskiego II wprowadzono wcześniej niż w innych seminariach polskich szereg nowych rozwiązań, między innymi: tygodnie powołań kapłańskich z wyjazdami kleryków na parafie, praktyki wakacyjne i wielkopostne, święcenia kapłańskie w różnych parafiach diecezji²¹⁵.

Arcybiskup Kominek starał się utrzymać dobry kontakt z profesorami i alumnami Seminarium. Przynajmniej raz w miesiącu spotykał się z klerykami, chętnie dzielił się swoimi refleksami i spostrzeżeniami, przestrzegał, czego należy unikać i przed czym się bronić. Był doskonałym praktykiem. Często powtarzał „idzie nowe” i „czas pracuje dla nas”²¹⁶. Osobisty kontakt Metropolity Wrocławskiego ze Stolicą Apostolską zaowocował reaktywowaniem Wydziału Teologicznego z prawem nadawania stopni naukowych. Kierując się troską o odpowiednią kadrę profesorską i właściwe przygotowanie wykładowców, posyłał stosunkowo liczną grupę młodych kapłanów na dalsze studia specjalistyczne w uczelniach krajowych i zagranicznych. Warto wspomnieć, że Papież Jan XXIII w 1960 r. podarował Seminarium Duchownemu i Katedrze we Wrocławiu relikwie św. Piusa X. Efektem starań zarówno ordynariusza wrocławskiego, jak i rektora było w dniu 22 lutego 1968 r. uznanie przez Kongregację ds. Seminariów i Studiów Uniwersyteckich, Seminarium Duchownego jako kontynuacji dawnego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego²¹⁷.

Po śmierci Kard. Kominka diecezją wrocławską przez dwa lata zarządzał biskup Wincenty Urban w charakterze wikariusza kapitulnego. Kontynuując rządy swego

²¹³ M. Biskup, Kształcenie teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu w latach 1947–1968, w: Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 88.

²¹⁴ B. Kominek, W służbie Ziem Zachodnich. Z teki pośmiertnej wybrał i przygotował do druku J. Krucina, Wrocław 1977, s. 52.

²¹⁵ J. Pater, Rządcy diecezji wrocławskiej..., w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium Duchownego..., s. 31–32.

²¹⁶ J. Swastek, Przeszłość i terażniejszość Kościoła na Dolnym Śląsku, w: Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 50–61.

²¹⁷ M. Biskup, Kształcenie teologiczne..., s. 90.

poprzednika, zabiegał o odpowiedni poziom naukowy wrocławskiej uczelni. Jako wieloletni wykładowca i profesor zachęcał swych wychowanków do zdobywania kolejnych stopni naukowych²¹⁸.

Arcybiskup Henryk Gulbinowicz w chwili obejmowania rządów w Archidiecezji Wrocławskiej – po biskupie Wincentym Urbanie – cieszył się opinią przyjaciela kapłanów. Udało mu się wytworzyć atmosferę spokoju, wzajemnego zaufania i życzliwości. W okresie jego pasterzowania na Dolnym Śląsku okazał się cierpliwym i wybaczącym ojcem szczególnie dla kapłanów. Był szczerze zatroskany o każdego kłeryka, o jego właściwy rozwój intelektualny i duchowy. Należy zauważyć, iż Arcypasterz Wrocławski wyprzedził na Dolnym Śląsku zalecenia VIII Synodu Biskupów z 1990 r., gdyż jeszcze przed jego obradami, powołał dla alumnów Archidiecezji Wrocławskiej pierwszy w Polsce, a drugi w Europie *Annus propedeuticus*, specjalny rok formacyjny w pocysterskim klasztorze w Henrykowie. W trosce o nowe powołania do stanu kapłańskiego utworzył Sekretariat Powołań Kapłańskich, którego zadaniem jest prowadzenie korespondencji z młodzieżą na tematy powołaniowe, a także we Wrocławiu i w Henrykowie organizowanie dni skupienia²¹⁹. Przejawem jego troski o Seminarium Duchowne było także troska o fundusze stypendialne oraz kierowanie młodych kapłanów na dalsze studia specjalistyczne w kraju i za granicą. Godna uwagi jest także niemal stała jego obecność na Radach Pedagogicznych, wieloletnie wykłady z teologii moralnej dla V roku i „praktyka konfesjonatu” dla diakonów, przewodniczenie ważniejszym uroczystościom seminaryjnym, prowadzenie dwa razy do roku tzw. „sobotynek” dla całej wspólnoty seminaryjnej. Przeprowadzał także indywidualne rozmowy z kłerykami przed diakonatami i święceniami kapłańskimi²²⁰. Wiele troski o powołania kapłańskie i ich formacje można zauważyć także w postanowieniach Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, zwołanego przez Kardynała Gulbinowicza w latach 1985–1991 oraz w wydanych z tej okazji dokumentach.

Papież Jan Paweł II w Adhortacji *Pastores dabo vobis* naucza, że powinniśmy na seminarium duchowne patrzeć, jak na „określony czas i miejsce”, ale przede wszystkim jako „na wspólnotę wychowawczą” (por. PDV 60). Na przestrzeni lat „wrocławskiej wspólnocie wychowawczej w drodze” przewodzili następujący rektorzy: poczet

²¹⁸ J. Pater, Życie i działalność ks. biskupa prof. Wincentego Urbana (1911–1983), w: J. Mandziuk, J. Pater (red.), *Misericordia et Veritas*. Księga pamiątkowa ku czci księdza biskupa Wincentego Urbana, Wrocław 1986, s. 7–38.

²¹⁹ J. Swastek, *Christo militans*. Z życia i działalności..., s. 59–60.

²²⁰ I. Dec, Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu w latach 1976–1994, w: Tenże (red.), *Patientia et Caritas* W hołdzie Księdzu Kardynałowi..., s. 271–292.

powojennych rektorów Wyższego Seminarium Duchownego otwiera ks. dr Józef Marcinkowski (1897–1980). Kierował on Seminarium w latach 1947–1953. Jemu to ówczesny administrator Ks. Karol Milik powierzył tworzenie Wyższego Seminarium. Jako pierwszy powojenny rektor położył także duże zasługi na polu przyciągania kadry profesorskiej. W gronie wykładowców, którzy rozpoczynali pierwszy rok akademicki, trzech miało habilitację, a kilku pozostałych legitymowało się także odpowiednimi kwalifikacjami naukowymi i dobrym stażem pedagogicznym²²¹.

Po ks. dr Józefie Marcinkowskim funkcję rektora przez kolejne pięć lat (1953–1958) pełnił ks. Aleksander Zienkiewicz. Trzecim rektorem w powojennej historii Seminarium Duchownego był bp Paweł Latusek (1958–1970). Jako rektor włożył wiele wysiłku w organizację Seminarium, urządzenie czytelnicy, biblioteki i kaplic. Wykładał teologię pastoralną i administrację parafialną. Wprowadził wieczorne czwartkowe Msze św. z udziałem księży wychowawców i profesorów. Podjął także praktykę sobotnich spotkań z całą wspólnotą seminaryjną (tzw. soboty). Był wielkim apostołem powołań kapłańskich²²². Wprowadzone przez niego Msze czwartkowe i spotkania sobotnie przetrwały aż po dzień dzisiejszy i są kontynuowane. Kolejny rektor Seminarium Duchownego to ks. prof. dr hab. Józef Majka (1970–1988). Wprowadził on metodę kolektywnego kierownictwa seminarium. Wszystkich moderatorów włączał w proces wychowania i czynił ich współodpowiedzialnymi za właściwe przygotowanie kandydatów do kapłaństwa. Przestrzegał alumnów przed niebezpieczeństwem współpracy z panującym reżimem. Stawiając klerykom wysoko poprzeczkę, zmierzał do wyrobienia w nich ducha modlitwy, pokory, pracowitości i prawości. Piątym rektorem Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego był ks. Ignacy Dec (1988–1995). W dziedzinie formacji intelektualnej egzaminy magisterskie alumnów zostały przesunięte z roku VI na koniec roku V. Ksiądz rektor wprowadził nowy model praktyki pastoralnej diakonów, równocześnie podjęto rekolekcje z rodzicami kleryków. To za jego kadencji rektorskiej Ksiądz Kardynał Henryk Gulbinowicz wprowadził w Henrykowie rok formacji wstępnej – *annus propedeuticus*.

Konstytucja o liturgii stawia wykładowcom tej dziedziny konkretne wymagania odnośnie ich fachowego przygotowania (por. Kl 15). „Natomiast od wykładowców innych przedmiotów, zwłaszcza teologii dogmatycznej, Pisma Świętego, teologii życia

²²¹ W. Urban, Archidiecezja wrocławska w latach 1954–1965, NP 22 (1965), s. 50.

²²² I. Dec, Apostoł powołań kapłańskich. W 20 rocznicę śmierci Bp Pawła Latuska, NŻ 10 (1993), nr 3, s. 16–17.

wewnętrznego i pastoralnej żąda, aby w swoich wykładach tak uwydatniali misterium Chrystusa i dzieje zbawienia, aby jasno uwidocznili się związki tych przedmiotów z liturgią i jedność formacji kapłana” (por. KL 16)²²³.

W interesującym nas okresie i dziedzinach kadre naukową wprowadzającą i przygotowującą duchowieństwo do odnowy liturgicznej po Soborze Watykańskim II na terenie Archidiecezji, tworzyli:

- z zakresu liturgiki: ks. Wacław Schenk, ks. Józef Kubica, ks. Leon Jezierski, ks. Wierusz Kowalski, bp Andrzej Wronka, ks. Tadeusz Demel, bp Tadeusz Rybak, ks. Marek Adaszek, ks. Leon Czaja,

- z zakresu kultury muzycznej: ks. Hieronim Feicht, ks. Józef Kubica, ks. Leon Pęcherek, ks. Norbert Jonek, ks. Franciszek Wołczański,

- z zakresu sztuki sakralnej: ks. Piotr Śledziewski, ks. Józef Umiński, ks. Kazimierz Fedyk, ks. Jan Gwalbert Dębski, Włodzimierz Lenkiewicz, bp Wincenty Urban²²⁴.

Istotą seminariów duchownych jest właściwa formacja liturgiczna kandydatów do kapłaństwa, aby – jak znajdujemy w studium przygotowawczym nad pierwszym rozdziałem Konstytucji o Liturgii – „mocą ducha liturgii mogli stać się właściwymi nauczycielami i wodzami pośród wiernych”²²⁵.

Spośród bogatej listy dokumentów dotyczących formacji w seminariach fundamentalne znaczenie mają dekrety Soboru Watykańskiego II, a mianowicie: Dekret *Oblatam totius* o formacji kapłańskiej i Dekret *Presbyterorum Ordinis* o życiu i posłudze kapłanów. Swą treścią nawiązują do problematyki Konstytucji *Lumen gentium* oraz Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*²²⁶. Zgodnie z zaleceniami Soboru „należało zreformować zarówno nauczanie liturgii, jak i jej sprawowanie, a nawet całemu wychowaniu seminaryjnemu nadać kierunek liturgiczny”²²⁷. Dnia 25 grudnia 1965 r. Kongregacja ds. Seminariów i Uniwersytetów opracowała Instrukcję o liturgicznym wychowaniu alumnów, której treścią była odpowiedź na problemy w formacji liturgicznej w seminariach, które ujawniły się po zakończeniu Soboru. Została ona promulgowana dopiero 3 czerwca 1979 r., była przez długie lata opracowywana, konsultowana i dyskutowana. Poruszano w niej najbardziej pilne problemy Kościoła w dziedzinie liturgii,

²²³ W. Głowa, *Odnowa liturgii w Seminariach Duchownych*, RBL 38 (1985), nr 4–5, s.332.

²²⁴ Urban, *30-lecie Wyższego Seminarium Duchownego...*, s. 251–256.

²²⁵ Cichy, *Wychowanie liturgiczne...*, s. 173.

²²⁶ J. Bagrowicz, *Temat ciągle aktualny*, AK 83 (1991), t. 116, z. 1, s. 3–8.

²²⁷ Głowa, *Odnowa liturgii w Seminariach Duchownych...*, s. 331.

jak też duchowe i duszpasterskie wątpliwości związane z odnową²²⁸. Zgodnie z zaleceniem II Polskiego Synodu Plenarnego wskazania wspomnianej Instrukcji miały być przestrzegane w Seminariach Duchownych, a za ich wypełnienie są odpowiedzialni Ordynariusze.

Istotnym dokumentem było także opublikowane na początku 1970 r. przez Kongregację ds. Wychowania Katolickiego *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*. W oparciu o ten dokument Konferencja Episkopatu Polski opracowała *Ratio Institutionis Sacerdotalis pro Polonia*, które uzyskało aprobatę Kongregacji w 1971 r. oraz uległo pewnym zmianom w latach 1977 i 1983²²⁹. Uwieńczeniem reformy w seminariach duchownych było wydanie 25 marca 1992 r. przez Papieża Jana Pawła II adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis*.

Dekret o formacji kapłańskiej II Soboru Watykańskiego podkreśla, że „całe kształcenie alumnów w seminariach winno zmierzać do tego, aby na wzór Pana Naszego Jezusa Chrystusa, Nauczyciela, Kapłana i Pasterza, wyrabiali się oni na prawdziwych duszpasterzy”. Sobór zaleca przygotowanie do „posługi słowa”, „posługi kultowej”, „posługi pasterskiej”, aby „umieli ukazywać ludziom Chrystusa”. „Wszystkie sposoby formacji duchowej, intelektualnej i dyscyplinarnej winny być harmonijnie skierowane do tego celu pasterskiego, do którego osiągnięcia niech usilnie i zgodnie współpracują wszyscy przełożeni i nauczyciele w wiernym posłuszeństwie biskupowi”²³⁰. Dokument ten akcentuje także, iż „formacja alumnów zależy zarówno od mądrych przepisów, jak też w mierze najwyższej od odpowiednich wychowawców”²³¹.

Formacja duchowa, intelektualna i dyscyplinarna alumnów Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu na przestrzeni lat przybierała różne formy odpowiadające potrzebom czasów oraz posoborowym wymogom reformy liturgicznej.

W drugim roku powojennego istnienia Seminarium, pojawiła się ciekawa forma aktywności alumnów, a mianowicie koła dokształceniowe: literackie, odczytowe i artystyczne. W tym czasie były przygotowywane też Misteria okolicznościowe związane z rokiem liturgicznym. Założono Koło Humanistyczne Alumnów przy Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu. W skład zarządu Koła wszedł kleryk Tadeusz

²²⁸ J. Stefański, Instrukcja o liturgicznym wychowaniu w Seminariach w kontekście aktualnej sytuacji odnowy liturgicznej, RBL 35 (1982), nr 2, s. 81.

²²⁹ Głowa, Odnowa liturgii w Seminariach Duchownych..., s. 332–333.

²³⁰ S. Kunowski, Elementy pedagogiczne teorii Seminarium Duchownego jako instytucji wychowawczej, CS 2 (1970), s. 211–241; Także, S. Kunowski, Wychowanie autentycznego człowieka w Seminarium Duchownym, CS 5 (1973), s. 177–204.

²³¹ Urban, 30-lecie Wyższego Seminarium Duchownego..., s. 238.

Rybak, dzisiejszy biskup legnicki. Owocem jego działalności były organizowane odczyty, na które zapraszano licznych prelegentów.

Żywe wówczas zainteresowania misyjne wśród alumnów dały początek w 1948 r. Kołu Misyjnemu. W pracy Koła skorzystano ze Statutu Koła Misjologicznego przy Seminarium Historii Kościoła Powszechnego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Lata pięćdziesiąte (1950–1956) należą do nadzwyczaj bogatego rozwoju i rozkwitu życia muzycznego w Seminarium. W tym czasie istniały w Seminarium trzy wielkie zespoły muzyczne: Orkiestra Symfoniczna, Orkiestra Dęta i Chór Chłopięco – Męski. Kierownikiem i dyrygentem orkiestr był p. Józef Pajdak, natomiast chóru – p. Edmund Kajdasz. Członkami tych zespołów byli przede wszystkim klerycy. Zarówno chór, który liczył 200 osób, jak i orkiestry w szybkim czasie osiągnęły wysoki poziom artystyczny. Dlatego często koncertowały w katedrze i w innych kościołach naszej Archidiecezji, a także w innych diecezjach.

Szczególnie aktywne roczniki alumnów pojawiają się w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, a zatem w okresie, w którym Kościół żyje Soborem Watykańskim II i zaczyna wdrażać jego postanowienia dotyczące reformy liturgicznej. W tym czasie Seminarium Wrocławskim, jak było już wspomniane, kieruje ks. bp Paweł Latusek. Wiele wypracowanych wówczas dziedzin w działalności kleryków kontynuowanych jest do dziś.

Z uwagi na to, że formacja duchowa powinna być duszą całej formacji seminaryjnej i kapłańskiej, jej centralnym ośrodkiem była i jest codziennie sprawowana Eucharystia. Ważnymi elementami wspomnianej formacji są też: codzienna modlitwa wspólna (Liturgia Godzin) i indywidualna, codzienna medytacja, dwukrotny w ciągu dnia rachunek sumienia, cotygodniowe środowe nabożeństwo pokutne wraz z sakramentem pojednania, miesięczne dni skupienia, okresowe rekolekcje, konferencje ascetyczne i rozmowy indywidualne z ojcami duchownymi. Eucharystia jako główne przeżycie liturgiczne każdego dnia, jest sprawowana w Seminarium w godzinach porannych. Jest to Msza św. koncelebrowana, której przewodniczy sukcesywnie ktoś z ojców duchownych lub księży przełożonych. W czwartki wspólnota seminaryjna gromadzi się na Mszę św. w godzinach wieczornych. Przewodniczy jej rektor lub wicerektor. On też wygłasza homilię. Eucharystia ta jest poprzedzona godziną adoracją Najświętszego Seminarium. W okresie Adwentu i Wielkiego Postu diakoni zazwyczaj na rannych Msza św. wygłaszają krótkie homilie.

Ważną rolę w formacji duchowej alumnów odgrywają pielgrzymki. Alumni III roku przed przyjęciem stroju duchownego, odbywają każdego roku na przełomie sierpnia i września pieszą pielgrzymkę na Jasną Górę, jako tygodniowe rekolekcje w drodze. Ponadto uroczystością św. Jadwigi, Patronki Ziemi Śląskiej, cała wspólnota seminaryjna udaje się z pielgrzymką do jej grobu w Trzebnicy. Jest to dzień, w którym do Sanktuarium Trzebnickiego przybywa młodzież duchowna męska i żeńska z seminariów, nowicjatów i junioratów, znajdujących się na terenie Archidiecezji Wrocławskiej. Tradycją jest, że w dniu 3 maja, alumni wraz z przełożonymi udają się z pielgrzymką do wybranego sanktuarium maryjnego na terenie Archidiecezji Wrocławskiej²³².

Na uwagę zasługuje też seminaryjna działalność charytatywna: w Tygodniu Miłosierdzia klerycy angażowali się w sposób szczególny w niesienie pomocy ubogim, w Dniu Chorych pomagali w przywożeniu chorych do Katedry na Msze św., brali udział w akcjach charytatywnych Caritas Archidiecezji Wrocławskiej. Ks. bp Latusek, w trosce o powołania kapłańskie, zgodził się na wyjazdy powołaniowe alumnów do parafii Archidiecezji. Miały one miejsce w Niedzielę Dobrego Pasterza. Klerycy wszystkich roczników, po dwóch wyruszali do wyznaczonych parafii, gdzie głosili kazania, pogadanki dla dzieci i młodzieży. Inną formą działalności powołaniowej była tzw. niedziela otwartych drzwi, kiedy to Seminarium było otwarte dla młodzieży przyjeżdżającej z różnych parafii. Dodatkowo były organizowane wyjazdy obłóczonych roczników do wybranych parafii, w których klerycy głosili kazania, prowadzili komentarze liturgiczne, asystowali podczas Mszy św., a po południu spotykali się z młodzieżą i ministrantami na nabożeństwach biblijnych, ale także na meczach piłki nożnej.

Seminarium Duchowne, jako „serce diecezji”, stanowi w jakimś sensie centrum życia Archidiecezji. Wspólnota seminaryjna uczestniczy we wszystkim, co dzieje się ważnego w Katedrze. Alumni biorą udział co drugą niedzielę we Mszy św., w Katedrze o godz. 10.00, uczestniczą w celebrowanym w Katedrze Triduum Paschalnym, jak też biorą udział w centralnej procesji Bożego Ciała we Wrocławiu²³³.

Nowością lat siedemdziesiątych była praktyka niedzielna alumnów IV i V roku, mająca na celu zapoznanie kleryków z przyszłą pracą duszpasterską. Jednocześnie dawała możliwość wprowadzania nowych praktyk liturgicznych przez odpowiednie przygotowanie lektorów i kantorów oraz zaznajomienie wiernych z nowymi czynnościami

²³² Dec, Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne..., s. 285–287.

²³³ M. Biskup, Alumni – działalność w Seminarium i w Archidiecezji (1947–1997), w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), 50 lat Wyższego Seminarium Duchownego... s. 85–96

liturgicznymi. Obowiązywała też wcześniej wprowadzona wrześnieowa praktyka w parafii dla roku V i VI, dla diakonów dodatkowo w Wielkim Tygodniu. Od momentu, gdy Wyższe Seminarium Duchowne stało się integralną częścią Papieskiego Fakultetu Teologicznego, alumni brali udział w różnego rodzaju sympozjach naukowych organizowanych w innych środowiskach teologicznych w Polsce. Uczestniczyli w Tygodniach Filozoficznych, Eklezjologicznych, Socjologicznych organizowanych przez Katolicki Uniwersytet Lubelski. Brali też udział w Tygodniu Ekumenicznym. Służyli pomocą w organizowaniu Wrocławskich Dni Duszpasterskich.

W 1972 r. powstało Koło Teologiczne alumnów, którego prezesem został diakon Jan Tyrawa, późniejszy wrocławski biskup pomocniczy, a dziś Ordynariusz w Bydgoszczy. Każdego roku w listopadzie Zarząd Koła organizuje Forum Młodych, na które są zapraszani alumni ze wszystkich seminariów diecezjalnych i zakonnych naszego kraju. Ponadto w trakcie roku organizuje wykłady i spotkania z ciekawymi osobistościami z dziedziny teologii i duszpasterstwa. Prowadzi także działalność wydawniczą, publikując materiały z odbytych sympozjów i serii wykładów²³⁴.

We wspomnianej wcześniej Adhortacji Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* czytamy m.in. „bez odpowiedniej formacji ludzkiej cała formacja kapłańska byłaby pozbawiona swego niezbędnego fundamentu (...) przyszli kapłani powinni rozwijać w sobie zespół ludzkich cech, bez których nie można kształtować osobowości zrównoważonych, silnych i wolnych, zdolnych dźwigać ciężary duszpasterskiej odpowiedzialności. Potrzebne więc jest wychowanie do umiłowania prawdy, do prawości i rzetelności, do szacunku wobec każdej osoby, do poczucia sprawiedliwości, do wierności danemu słowu, do prawdziwego współczucia, do konsekwentnego postępowania, a zwłaszcza do zrównoważonego sądu i zachowania” (por. PDV 43). Mając bogate doświadczenie wychowawcze, wiedząc o tych wymogach stawianych kapłanowi, Ks.Kardynał, jeszcze przed VIII Synodem Biskupów, którego owocem jest cytowana Adhortacja, we wrześniu 1990 r. powołał do istnienia tzw. *annus propedeuticus* w Henrykowie. Właśnie w tej formacji wstępnej jest kładziony duży nacisk na zdobywanie wyżej wyszczególnionych cech, przymiotów ludzkich.²³⁵

11 listopada 1990 r. Jego Eminencja, Ksiądz Kardynał Henryk Gulbinowicz dokonał uroczystego otwarcia henrykowskiej siedziby Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Wrocławskiej dla alumnów pierwszego roku. Formacja duchowa *annus propedeuticus* wypływa z rozpoznania aktualnej religijności

²³⁴ Dec, Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne..., s. 289.

²³⁵ Tamże, s. 285.

młodego pokolenia. Jej pierwszym etapem jest zwracanie uwagi na „pre-formację” – formację ludzką i chrześcijańską. To także pogłębianie chrześcijańskich doświadczeń, które kandydat wniósł do Seminarium z domu rodzinnego i wspólnoty parafialnej czy z różnych grup młodzieżowych, tak aby je uaktywnić i rozwinąć, zakładając równocześnie mocne fundamenty indywidualnej i wspólnotowej modlitwy.

Znamiennym rysem formacji duchowej w Henrykowie jest wychowanie do umiłowania liturgii, ze szczególnym akcentem ukochania Eucharystii. Aktywne uczestnictwo we Mszy świętej z udziałem scholi, asysty, ze specjalnym przygotowaniem liturgicznym, z dłuższym dziękczynieniem (15 minut) po jej celebracji (pomocą są teksty Pisma świętego podawane codziennie przez ojca duchownego), to jeden z zasadniczych akcentów formacji roku wstępnego. Umilowanie Pisma świętego jako lektury duchowej, uwielbianie Boga Liturgią Godzin, oswojenie się z ciszą, milczeniem – to kierunki pracy wewnętrznej.

Formacja intelektualna przebiega zgodnie z obowiązującym *ratio studiorum* dla pierwszego roku Wyższych Seminarium Duchownych. Wykłady prowadzą dojeżdżający do Henrykowa księża profesorowie Papieskiego Wydziału Teologicznego z Wrocławia.

Należy podkreślić, że jednym z głównych postulatów Adhortacji dotyczącej formacji seminaryjnej, jest tworzenie wspólnoty i braterstwa. Specyfika henrykowskiego *annus propedeuticus* sprzyja wzajemnemu poznawaniu się i wypracowaniu wzajemnej odpowiedzialności za swoje powołanie. Wielkim wydarzeniem na początku roku akademickiego w Henrykowie jest poświęcenie i nałożenie tunik liturgicznych seminarzystom roku propedeutycznemu. Uroczystości tej przewodniczy Ks. Kardynał. Uczestniczą w niej księża przełożeni i profesorowie, jak też księża proboszczowie z rodzinnych parafii oraz rodziny kleryków. Nałożenie tunik jest zewnętrznym znakiem przynależności do grona alumnów, a także pierwszym potwierdzeniem pragnienia realizacji powołania do kapłaństwa²³⁶. Ważną inicjatywą Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu była organizacja „Forum Młodych”. W programie „Forum Młodych” znajdowały się zawsze zagadnienia związane z odnową liturgiczną. Przygotowywane też były celebracje liturgiczne w duchu odnowy soborowej²³⁷.

²³⁶ M. Biskup, *Annus propedeuticus* – nowość formacji seminaryjnej, w: I. Dec (red.), *Patientia et Caritas*. W hołdzie Księdzu Kardynałowi..., s. 239–245.

²³⁷ Zob. Aneks nr 7: Sympozja „Forum Młodych”.

4.2 Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu

Początek kształcenia teologicznego we Wrocławiu, jak już wspomniano, sięga roku 1565 r., kiedy to utworzono tutaj pierwsze na ziemiach polskich seminarium duchowne²³⁸. Jego zadaniem, zgodnie ze wskazaniem dekretu Soboru Trydenckiego – *Cum adolescentium aetas* z dnia 15 lipca 1563 r. – miało być przygotowanie kandydatów do kapłaństwa pod względem ascetycznym, duszpasterskim, ale także intelektualnym. Powołał je do życia Kasper z Łagowa pod wpływem stanowczych wymogów ze strony Kapituły Katedralnej. Biskup Marcin Gertsman (1574–1585) w obawie przed szerzącym się w mieście protestantyzmem przeniósł seminarium do Nysy²³⁹. Do Wrocławia powróciło za sprawą bp Leopolda I Wilhelma w 1656 r. Klerycy uczęszczali na wykłady do założonego w 1638 r. Gimnazjum Jezuickiego, przemianowanego w 1646 r. na Kolegium. Jezuici chcąc przekształcić kolegium na czterowydziałowy uniwersytet o charakterze międzynarodowym, sprowadzili do Wrocławia wybitnych profesorów i dydaktyków, podnosząc tym samym poziom naukowy uczelni i już w 1662 r. nadano w niej pierwszy tytuł magistra filozofii²⁴⁰.

W latach sześćdziesiątych XVII w. rozpoczęto w kolegium systematyczny wykład teologii. Mimo wielu zabiegów o powołanie we Wrocławiu akademii, z uwagi na silny opór ze strony protestanckiego mieszczaństwa wrocławskiego, dopiero na początku XVIII w. powstała tu wyższa uczelnia. Cesarz Leopold I podpisał dnia 21 października 1702 r. zredagowaną przez jezuitów Żółtą Bullę Fundacyjną Uniwersytetu Wrocławskiego. Uroczysta inauguracja i otwarcie dwuwydziałowego uniwersytetu oraz pierwsza obrona i promocja doktorska miały miejsce 15 listopada 1702 r., w uroczystość św. Leopolda, patrona cesarza. Stąd wrocławska uczelnia otrzymała nazwę Akademia Leopoldina²⁴¹, z prawem używania także nazwy Uniwersytet. Posiadała ona prawo nadawania stopni bakalarjatu, licencjatu, magisterium i doktoratu z zakresu filozofii, prawa kanonicznego i teologii²⁴².

Po zajęciu Śląska przez Prusy w 1741 r. nastąpiły poważne ograniczenia przywilejów i praw uczelni oraz zakresu i celu działalności. Według króla pruskiego Fryderyka II uniwersytet miał służyć interesom państwa, a zatem musiał być państwu podporządkowany. Zadanie to ułatwiło rozwiązanie zakonu jezuitów przez Papieża

²³⁸ Informator na rok Akademicki 2008/2009, G. Sokołowski (red.), Wrocław 2009, s. 7.

²³⁹ J. Swastek, Starania i próby założenia uczelni akademickiej na przełomie XVI– XVII wieku, CS 6(1974), s. 99–113.

²⁴⁰ Z. Lec, Jezuici we Wrocławiu (1581–1776), Wrocław 1995, s. 91–96.

²⁴¹ Tamże, s. 97–98.

²⁴² M. Pater, Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918, Wrocław 1997, s. 18–23.

Klemensa XIV na mocy ogłoszonego w dniu 21 lipca 1773 r. *breve Dominus ac Redemptor noster*. W 1776 r. uczelnia została przekształcona w katolicko-pruski Uniwersytet, zachowując do 1800 r. resztki dawnej jezuickiej i cesarskiej tradycji²⁴³.

Historia Akademii Leopoldyńskiej kończy się w roku 1811, kiedy to nastąpiło połączenie protestanckiego uniwersytetu we Frankfurcie (*Universitas Viadrina*) z katolickim uniwersytetem we Wrocławiu. Z tego zjednoczenia powstał Uniwersytet Wrocławski. Od tego czasu funkcjonowało na nim pięć wydziałów: teologii katolickiej, teologii protestanckiej, filozofii, prawa i medycyny. Specyficzny status miał wydział teologii katolickiej, (z sześcioma katedrami: dogmatyką, prawem kościelnym, teologią moralną, historią Kościoła, teologią pastoralną, Starym Testamentem i Nowym Testamentem). Kształcił on kandydatów do stanu duchownego, w związku z czym pozostawał w ścisłym związku z kurią biskupią, a w traktowaniu swoich studentów różnił się od innych wydziałów, gdyż zobowiązywał do większej dyscypliny. Ponadto wydział teologii katolickiej miał świadomość, że na nowym uniwersytecie jest kontynuatorem Akademii Leopoldyńskiej i tradycji jezuickiej. Wydział Teologiczny pozostawał też zawsze w szczególnych związkach z władzami kościelnymi we Wrocławiu, mimo iż chciano go niejednokrotnie odizolować od biskupa i jego wpływu²⁴⁴. Przez wiele lat Wydział Teologii Katolickiej nadawał stopnie licencjata, doktora i doktora honorowego na podstawie praw i przywilejów Akademii Leopoldyńskiej. Nieoczekiwanie prawa te zostały zakwestionowane w 1858 r. przez Stolicę Apostolską, która odmówiła uznania praw promocyjnych fakultetowi, gdyż – jak stwierdzono – nie przysługują one wydziałom teologicznym na uniwersytetach mieszanych wyznaniowo. Ostatecznie kwestia dalszych promocji została rozstrzygnięta dopiero w 1888 r., kiedy to powrócono do zasad nadawania stopni naukowych z 1840 r.

Do wybuchu drugiej wojny światowej Wydział Teologii Katolickiej przeżywał swoiste trudności związane z Kulturkampfem, który oznaczał walkę zjednoczonego w 1871 r. państwa niemieckiego przeciw Kościołowi. Walka ta odnosiła się do ograniczenia suwerenności Kościoła katolickiego i współdecydowania o mianowaniu profesorów, programie wykładów oraz zajęć dla studentów Wydziału Teologii Katolickiej. W kolejnych latach, za rządów kardynała Adolfa Bertrama, odmłodzono kadre naukową Uniwersytetu. Powołano profesorów z różnych diecezji niemieckich,

²⁴³ M. Kogut, Działalność Akademii Leopoldyńskiej (1702–1811), w: Dec, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 38.

²⁴⁴ Pater, Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918..., s. 103.

gdyż brakowało miejscowych. Reprezentowali oni jednak dobry poziom naukowy. Poważne kłopoty na Wydziale Teologicznym zaczęły się wraz z rozwojem narodowego socjalizmu. Zwolniono wówczas kilku wybitnych profesorów i narzucono nową ideologię. Kardynał Bertram zabronił więc klerykom uczęszczać na niektóre wykłady i zdawać egzaminy u tych profesorów, którzy głosili zasady narodowego socjalizmu²⁴⁵.

Zakończenie II wojny światowej i zmiana politycznych granic Polski w wyniku umowy jałtańskiej z lutego 1945 r. zmieniły dotychczasową sytuację polityczną Archidiecezji Wrocławskiej. Nastąpiły tak daleko idące zmiany, zarówno na Śląsku, jak i na Uniwersytecie Wrocławskim, że dla Wydziału Teologii Katolickiej zabrakło miejsca w strukturach odrodzonej uczelni. Zabiegi władz kościelnych o przywrócenie wydziału w ramach uniwersyteckich, okazały się bezskuteczne. Zawiodła droga państwowa i cywilna, dlatego podjęto drogę kościelną²⁴⁶. Administrator Apostolski ks.infułat Karol Milik podjął starania o reaktywowanie Wydziału Teologicznego i zlecił ks.dr Józefowi Marcinowskiemu (mianowanemu przez niego rektorem seminarium duchownego) organizację teologicznego ośrodka naukowego. Mimo ogromnych trudności przystąpiono do odbudowy zniszczonego przez działania wojenne tzw. *Collegium Georgianum* przy pl. Katedralnym 14, w którym miało znajdować się Seminarium Duchowne z własnym studium. Inauguracja roku akademickiego w zmienionej rzeczywistości powojennej odbyła się 8 października 1947 r.

W roku 1964, po usilnych zabiegach arcybiskupa Bolesława Kominka i biskupa Pawła Latuska, Kongregacja ds. Seminariów i Uniwersytetów uznała studia filozoficzno – teologiczne w Seminarium Duchownym za podstawę utworzenia we Wrocławiu Akademickiego Studium Teologicznego. Cztery lata później, tj. w roku 1968 wspomniana wcześniej Kongregacja Watykańska uznała Akademickie Studium Teologiczne we Wrocławiu za kontynuację Wydziału Teologicznego funkcjonującego na przedwojennym Uniwersytecie Wrocławskim, przekazując mu wszystkie przywileje przedwojennego wydziału²⁴⁷. Od tego czasu Wydział posiada kościelne prawo nadawania stopnia bakalaureatu (magisterium) i licencjatu z teologii, natomiast od roku 1972 – prawo

²⁴⁵ K. Dola, Duszpasterstwo w (archi)diecezji wrocławskiej i jej ustrój za rządów arcybiskupa Ks. Kardynała Adolfa Bertrama (1914–1945), STHSO 15 (1995), s. 166–167.

²⁴⁶ I. Dec Srebrne gody Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, w: Tenże (red.), *Patientia et Caritas*. W hołdzie Księdzu Kardynałowi... s. 293–294.

²⁴⁷ W. Wrzesiński, Wokół Wydziału Teologii Uniwersytetu Wrocławskiego po II wojnie światowej, w: I. Dec, K. Matwijowski (red.), *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, Wrocław 1996, s. 146–153.

nadawania doktoratu z teologii. Państwowe uznanie tych uprawnień nastąpiło w późniejszych latach.

Pierwsze lata funkcjonowania Wydziału Teologicznego, poza Uniwersytetem, były okresem budowania struktur uczelni. Fakultet był zmuszony korzystać z pomocy pracowników naukowych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie oraz Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W 1971 r. funkcjonowały już na Wydziale cztery zespoły katedr: filozofii chrześcijańskiej (6 katedr), teologii pozytywnej (4 katedry), teologii systematycznej (7 katedr) i teologii praktycznej (7 katedr). Ważnym etapem było przybycie do Wrocławia ks.prof. Józefa Majki, który wraz z ks.prof. Janem Kruciną położył fundament pod organizację Fakultetu. Wkrótce Stolica Apostolska zatwierdziła statut uczelni. Od roku 1971 r. Wydział rozpoczął przeprowadzanie egzaminów magisterskich i licencjackich. W roku 1974 Fakultet otrzymał miano „Wydziału Papieskiego”. Odtąd jego nazwa brzmi: *Pontificia Facultas Theologica Wratislaviensis*. W 1977 r. za wyraźną sugestią Stolicy Apostolskiej, wprowadzono na Wydziale stacjonarne studia teologii dla świeckich, z odrębnymi od alumnów, wykładami. W 1981 r. rzymska Kongregacja *Pro Institutione Catholica* zatwierdziła umowę o współpracy między Papieskim Wydziałem Teologicznym we Wrocławiu i Wyższym Seminarium Diecezji Opolskiej w Nysie. Podobną umowę zawarł Papieski Wydział Teologiczny w 1989 r. z: Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Gorzowskiej w Gościkowie–Paradyżu, z Wyższym Seminarium Księży Salwatorianów

w Bagnie oraz z Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Franciszkanów w Kłodzku.

Po wyborze Metropolity Krakowskiego, Kardynała Karola Wojtyły na Papieża i po powstaniu Solidarności, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu zyskał osobowość prawną, chociaż nie zawsze honorowano instytucjach państwowych nadawane przez niego stopnie naukowe.

Dalsza stabilizacja Wydziału miała miejsce pod koniec lat osiemdziesiątych. Było to w dużym stopniu wynikiem zmiany społeczno–politycznych, jakie zaszły w naszym kraju oraz była także owocem zabiegów ludzi Kościoła, którzy realizowali kierunek wytyczony przez Kardynała Karola Wojtyłę, jako przewodniczącego Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej, a od 1973r Rady Naukowej Episkopatu Polski, który zabiegał o prężne ośrodki teologii akademickiej w głównych regionach naszego kraju. Decyzją Metropolity Wrocławskiego Ks. Kardynała Henryka Gulbinowicza w 1988 r. Papieski Wydział Teologiczny został rozłączony z Metropolitalnym Wyższym Seminarium

Duchownym. Odtąd współistnieją dwie, ściśle ze sobą związane instytucje: Papieski Fakultet Teologiczny i Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne. Alumni Seminarium są studentami Fakultetu²⁴⁸.

Dnia 30 czerwca 1989 r. doszło w Polsce do podpisania długo negocjowanej Umowy między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie. Natomiast dnia 31 stycznia 1996 r. ukazało się Zarządzenie nr 3 Ministra Edukacji Narodowej stwierdzające, że Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu od dnia 30 września 1990 r. posiada uprawnienia do nadawania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego nauk teologicznych. Uprawnienia te zostały potwierdzone Decyzją Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 lutego 2000 r. oraz Obwieszczeniem Monitorze Polskim nr 11 z roku 2000 pod pozycją 240 – Przewodniczącego Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych²⁴⁹.

Należy też dodać, iż Papieski Fakultet Teologiczny we Wrocławiu został włączony w międzynarodowe, uczelniane struktury organizacyjne tj. został przyjęty do organizacji, zwanej COCTI (Conference of Catholic Theological Institutions), zrzeszającej blisko 100 członków z ponad 30 krajów świata. Ponadto w dniu 6 czerwca 2001 r. Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu został przyjęty w poczet uczelni akademickich zrzeszonych KRASP (Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich). W uznaniu wysokiej jakości kształcenia, na wniosek Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej uchwałą z dnia 23 marca 2002 r. uzyskał „Certyfikat Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich”. Należy wspomnieć też, że Rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego należy do Kolegium Rektorów Uczelni Wrocławia i Opola i bierze udział w comiesięcznych posiedzeniach tego gremium²⁵⁰.

Już od wczesnych lat swego istnienia Wydział prowadzi trzy cykle studiów, wytyczone przez Konstytucję Apostolską *Sapientia Christiana*, tj.:

1. cykl I – *ad bacalauream* – studia magisterskie. Mają one dwa odgałęzienia: studia stacjonarne i zaoczne. Studia stacjonarne dzienne obejmują dwa cykle:
 - sześcioletni dla kandydatów do kapłaństwa (teologia „A” – specjalizacja kapłańska),

²⁴⁸ Dec, Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne..., s. 273.

²⁴⁹ I. Dec Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, w: Tenże, 300 lat Wydziału Teologicznego..., s. 79.

²⁵⁰ Tamże.

- pięcioletni dla osób świeckich i zakonnych (teologia „B” – specjalizacja katechetyczno–pastoralna)

Studia podstawowe magisterskie kończą się egzaminem „*ex universa teologia*” i egzaminem magisterskim, połączonym z obroną pracy magisterskiej.

2. cykl II – *ad licentia* – studia do licencjatu kościelnego. Trwa on trzy lata i kończy się egzaminem licencjackim, połączonym z obroną pracy licencjackiej.
3. cykl III – *od lauream* – studia doktoranckie. Trwają one dwa lata i otwierają drogę do egzaminu z dyscypliny dodatkowej, dyscypliny kierunkowej, języka obcego i do publicznej obrony rozprawy doktorskiej, pozytywnie ocenionej przez dwóch recenzentów²⁵¹.

Aktualnie strukturę naukowo–dydaktyczną Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu tworzą 4 instytuty, w ramach których funkcjonuje 25 katedr: Instytut Historii Kościoła (4 katedry), Instytut Teologii Systematycznej (12 katedr), Instytut Teologii Pastoralnej (5 katedr), Instytut Filozofii (4 katedry). Ponadto na Papieskim Wydziale Teologicznym funkcjonują następujące studia podyplomowe:

- Studia Dziennikarskie,
- Studia Nauk o Rodzinie,
- Studia Zarządzania w Oświacie
- Studia Teologii Życia Konsekwentnego
- Studia Biblijne
- Studia Teologii dla absolwentów innych kierunków
- Studia Pastoralno–Katechetyczne (Studia Wikariuszowskie i Studia Proboszczowskie)
- Studium Języków Biblijnych i Nowożytnych²⁵².

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu w ramach czasowych ujętych w niniejszej pracy włączał się w reformę odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II nie tylko poprzez ustawiczne kształcenie z zakresu liturgiki, ale także zorganizował 22 razy Wrocławskie Dni Duszpasterskie. Warto wspomnieć, że pierwsze takie dni odbyły się w dniach 30 sierpnia – 1 września 1971 r. i były to Wrocławskie Dni Liturgiczno–Duszpasterskie, których tematyka była ściśle związana z zagadnieniami liturgii, zarówno w odniesieniu do teologii, muzyki jak i sztuki sakralnej. Wykłady głosili: ks. bp Andrzej Wronka, ks. dr Stanisław Czerwik, ks. dr Władysław Witkowski, ks. dr Jan Charytański,

²⁵¹ Tamże, s. 80.

²⁵² Informator na rok akademicki 2008/2009..., s. 70–74.

dr Jacek Woźniakowski, ks. Ireneusz Pawlak, ks. dr Wacław Schenk, ks. Stanisław Hartlieb. Wśród wykładów podczas kolejnych Wrocławskich Dni Duszpasterskich cyklicznie pojawiały się tematy związane z odnową liturgiczną, a mianowicie dotyczące: rodziny jako domowego kościoła (VIII WWD, IX WWD), sakramentów świętych (XV WWD, XVI WWD), życiu sakramentalnemu parafii (III WWD, IV WWD, IX WWD, XVIII WWD), uświęcania czasu (XXII WWD)²⁵³.

Cykliczne sympozja uzupełniają konferencje i sesje naukowe podkreślające ważne dla Kościoła i regionu wydarzenia, są związane także z ukazującymi się dokumentami papieskimi. Koło Teologiczne Studentów cyklicznie od 1985 r. w listopadzie organizuje „Forum Młodych”. Uczelnia współorganizuje imprezy kulturalne propagujące myśl teologiczną, takie, jak: spotkania połączone z muzyką „Wieczory Tumskie” i „*Verbum cum Musica*”, Dni Kultury Chrześcijańskiej. Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu sprawuje opiekę nad Chórem Archidiecezji Wrocławskiej *Pueri Cantores Wratislavienses*²⁵⁴.

Warto wspomnieć, że mimo skromnych środków finansowych Fakultet prowadził dość prężną działalność wydawniczą. Wydawano w latach 1969–1993 rocznik „Colloquium Salutis – Wrocławskich Studiów Teologicznych” (ukazało się 25 tomów) pod redakcją ks. bp Jana Tyrawy, Ks. Jana Kruciny i Ks. Ignacego Deca. Od 1990 r. ukazuje się rocznik „Biuletyn Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu”, jego redaktorem naczelnym jest ks. Ignacy Dec²⁵⁵. Wiele pozycji książkowych ukazało się nakładem Wydawnictwa Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej kierowanego przez ks. prof. Jana Krucinę.

Ważnym elementem współtworzącym odpowiednie warunki do prowadzenia badań naukowych i działalności dydaktycznej stanowi Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego. Biblioteka ta należy do Federacji Bibliotek Kościelnych (FIDES), posiada połączenie internetowe i katalog komputerowy z opisem 44 tys. woluminów i bibliografią zawartości wrocławskich czasopism teologicznych.

W systemie władz Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu centralną pozycję zajmuje Wielki Kanclerz, którym jest każdorazowo Ordynariusz Archidiecezji Wrocławskiej. Jego kompetencje określa Statut Papieskiego Wydziału Teologicznego

²⁵³ Dec, Papieski Wydział Teologiczny..., s. 537–553.

²⁵⁴ Informator na rok akademicki 2008/2009..., s. 11.

²⁵⁵ Dec, Papieski Wydział Teologiczny..., s. 583.

z dnia 29 września 1980 r. Wielkim wkładem w recepcje odnowy liturgicznej w Archidiecezji Wrocławskiej były organizowane przez Papieski Wydział Teologiczny Dni Duszpasterskie. Pierwsze były poświęcone prawie w całości problematyce liturgicznej, a kolejne w swoim programie zawsze zawierały zagadnienia związane z odnową liturgiczną²⁵⁶. Gromadziły one nie tylko duchownych i świeckich z terenu Archidiecezji, ale i z całej Polski.

5. Reforma śpiewu liturgicznego

Odnowa życia liturgicznego w Kościele katolickim zainicjowana przez Sobór Watykański II objęła również dziedzinę sztuki kościelnej i przyczyniła się do wypracowania nowej koncepcji *musica sacra*. Wypowiedzi Ojców soborowych potwierdzają przekonanie o integralnym i istotnym związku muzyki ze Słowem Bożym i akcją liturgiczną, dlatego też poświęcili jej cały osobny rozdział Konstytucji o Liturgii (por. rozdz. VI, p. 112–121). Już na początku wspomnianego rozdziału czytamy: „tradycja muzyczna całego Kościoła stanowi skarbiec nieocenionej wartości, wybijający się ponad inne sztuki, przede wszystkim przez to, że śpiew kościelny związany ze słowami, jest nieodzowną oraz integralną częścią uroczystej liturgii” (por. KL 112). Całe soborowe prawodawstwo muzyczne zgodne jest co do tego, że dopiero liturgia śpiewana przedstawia uroczystą w pewnym sensie najwłaściwszą postać celebry liturgicznej (por. KL 113).

5.1 Referat Śpiewu i Muzyki Kościelnej

Konstytucja o Liturgii, wprowadzając języki narodowe do liturgii, umożliwiła tworzenie śpiewów liturgicznych w języku ojczystym, a przez to w duchu tradycji muzycznych narodu. Dało to możliwość pełniejszego wypełnienia funkcji muzyki w liturgii, którą zgodnie z Magisterium Kościoła jest oddanie chwały Bogu i uświęcenie wiernych. Muzyka kościelna nie jest sztuką samą dla siebie, jej źródłem i sensem jest służba na rzecz liturgii. Konstytucja o Liturgii mówi: „muzyka kościelna będzie tym świętsza, im ściślej zwiąże się z czynnością liturgiczną, serdeczniej wyrażając modlitwę, przyczyniając się do jedności, wreszcie nadając uroczysty charakter obrzędom świętym” (por. KL 112), a przez to pomaga ona modlącemu się chrześcijaninowi w drodze do świętości. Jednakże nie wolno porównywać „uświęcającego” działania muzyki sakralnej ze zbawczą mocą sakramentów lub Słowa Bożego, niemniej jednak nie można nie docenić wagi orzeczeń Magisterium Ecclesiae, które stwierdzają, że dzięki

²⁵⁶ Zob. Aneks nr 6: Wrocławskie Dni Duszpasterskie.

uczestnictwu w śpiewie liturgicznym potęguje się, pomnaża się dyspozycyjność modlącego się chrześcijanina do przyjęcia łaski Bożej²⁵⁷.

Sobór Watykański II zdefiniował główne przymioty muzyki sakralnej:

- Ortodoksję tekstów przeznaczonych do śpiewów, których głównym źródłem powinno być Pismo Święte oraz źródła liturgiczne (por. KL 121),
- Dystans do muzyki kojarzonej bezpośrednio z muzyką świecką, zarówno w zakresie form, gatunków, instrumentalium, jak i stylu wykonania (por. MS 43, 60, 63),
- Walory prawdziwej sztuki, a więc odpowiedni poziom artyzmu muzyki liturgicznej²⁵⁸.

Podstawowe zasady prawodawstwa kościelno–muzycznego, zawarte w Konstytucji *Sacrosanctum concilium* doczekały się rozwinięcia w dokumentach publikowanych sukcesywnie w okresie posoborowym:

- Instrukcja Świętej Kongregacji Obrzędów z dnia 5 marca 1967 r. *Musicam sacram – De musica in sacra liturgia*²⁵⁹ – jest ona podstawowym i obowiązującym zbiorem norm kościelnych dotyczących muzyki liturgicznej,
- Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego,
- Wprowadzenie Ogólne do Liturgii Godzin,
- Instrukcja Świętej Kongregacji do spraw Seminariów i Studiów Uniwersyteckich: *De sacrorum alumnorum liturgica institutione*,
- Dokument Świętej Kongregacji Kultu Bożego: O koncertach w Kościele²⁶⁰.

Konstytucja o liturgii domaga się, aby „z największą troskliwością (...) zachować i otaczać opieką skarbiec muzyki kościelnej” (por. KL 114), aby „rozwijać zespoły śpiewacze, zwłaszcza przy kościołach katedralnych” (por. KL 114), by „przywiązywać dużą wagę do wykształcenia i wykonywania muzyki w seminariach, w nowicjatach, i domach studiów zakonnych obojga płci oraz w innych instytucjach i szkołach katolickich” (KL 115).

Mając powyższe na względzie, zgodnie z zaleceniem *Musicam Sacram* Konferencja Episkopatu Polski w dniu 8 lutego 1979 r. wydała Instrukcję o muzyce

²⁵⁷ J. Waloszek, *Odnowa muzyki kościelnej w świetle Konstytucji o Liturgii Sacrosanctum concilium. Założenie i realizacja*, w: *Wprowadzenie soborowej odnowy liturgicznej*, Opole 1999, s. 193.

²⁵⁸ Tamże, s. 189–197.

²⁵⁹ Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja o muzyce w świętej liturgii Musicam Sacram*, w: A. Filaber (red.), *Prawodawstwo muzyki liturgicznej*, Warszawa 1997, s. 41–58.

²⁶⁰ Święta Kongregacja Kultu Bożego, *Koncerty w Kościołach*, WWK 41(1988), nr 4, s. 224–229.

liturgicznej po Soborze Watykańskim II²⁶¹. Instrukcja ta była wynikiem pracy Podkomisji Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski ds. Muzyki Kościelnej i zawierała najważniejsze zasady dotyczące muzyki liturgicznej, m.in. podkreślono, że:

- Liturgia jest dziełem całego Ludu Bożego, dlatego podczas jej sprawowania należy mieć na względzie dobro duchowe wszystkich zgromadzonych bardziej niż poszczególnych jednostek (por. OWMR 313). Ten wzgląd należy mieć zawsze na uwadze przy włączaniu w ramy liturgii odpowiednich śpiewów,
- Modlitwa Eucharystyczna stanowi kulminacyjny moment Mszy świętej, dlatego nie wolno podczas niej wykonywać jakiegokolwiek muzyki (por. OWMR 54). Jedynie celebrans może wykonywać śpiewem niektóre części samej Modlitwy Eucharystycznej (prefacja, słowa konsekracji i in.),
- Poza organami wolno używać w liturgii innych instrumentów, z wyjątkiem tych, które są zbyt hałaśliwe lub wprost przeznaczone do wykonywania współczesnej muzyki rozrywkowej. Wyłącza się z użytku liturgicznego, zgodnie z tradycją, takie instrumenty, jak fortepian, akordeon, mandolina, gitara elektryczna, perkusja, wibrafon itp.

Organem doradczym Episkopatu Polski jest Podkomisja ds. Muzyki Kościelnej przy Komisji Episkopatu ds. Liturgii. Podkomisja ta wyjaśnia wszelkie wątpliwości z dziedziny muzyki kościelnej. Organem doradczym natomiast Biskupa Ordynariusza jest Diecezjalna Komisja Muzyki Kościelnej, która powinna być w stałym kontakcie z Podkomisją Episkopatu ds. Muzyki Kościelnej. Z terenem Diecezji utrzymuje ona łączność przez dekanalnych albo rejonowych referentów muzycznych.

W Archidiecezji Wrocławskiej w 1951 r. został powołany do istnienia przez rządca diecezji Referat Śpiewu i Muzyki Kościelnej. Zadaniem referatu i kierującego nim referenta było śledzenie życia muzycznego w diecezji i informowanie o nim Ordynariusza oraz przekazywanie do wykonywania jego zarządzeń i poleceń. W interesującym nas okresie referentami byli ks. Leon Pęcherek (1951–1969) oraz ks. Norbert Jonk (1970–2003). W rok później tj. w 1952 r. ks. infułat Kazimierz Lagosz powołał Komisję Archidiecezjalną dla Spraw Śpiewu Kościelnego²⁶².

Kontynuację jej działań podjęła powołana w 1957 r. przez Ordynariusza Wrocławskiego Biskupa Bolesława Kominka Komisja Archidiecezjalna do Czuwania

²⁶¹ Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II, WWK 33(1979), nr 11–12, s. 261–267.

²⁶² B. Staniszewski, Ksiądz infułat Kazimierz Lagosz jako rządca Archidiecezji Wrocławskiej 1951–1956, t. I, Wrocław 2000, s. 254–255.

nad Śpiewem i Muzyką Kościelną oraz nad Ścisłym Przestrzeganiem Regulaminu dla Spraw Organistowskich. W 1964 r. Komisja liczyła 11 osób: ks. inf. Kazimierz Bilczewski, ks. mgr Leon Pęcherek, ks. Dionizy Baran, ks. Feliks Oko, ks. Kazimierz Palichowski, ks. Antoni Reczuch, ks. Franciszek Wołczański, p. Jan Foryś, p. Romuald Sroczyński, p. Józef Żarski, p. Waldemar Ciesielski²⁶³.

Do zadań Komisji należało:

- Sprawdzanie, czy obowiązujące przepisy kościelne w sprawie muzyki i śpiewu kościelnego na terenie archidiecezji są należycie przestrzegane,
- Badanie i ocenianie ogólnych i zawodowych kwalifikacji tak kandydatów na stanowiska organistów, jak i organistów już pracujących oraz wydanie opinii przy zatwierdzaniu umów organistowskich,
- Podnoszenie poziomu zawodowego i moralnego pracujących w archidiecezji organistów, urządzenie kursów doszkalających, egzaminów kwalifikacyjnych, zjazdów i rekolekcji,
- Klasyfikowanie stanowisk organistowskich,
- Ewidencja organistów i ich kwalifikacji oraz prowadzenie wykazu wolnych placówek,
- Czuwanie nad stanem instrumentów w archidiecezji,
- Rozstrzyganie sporów pomiędzy organistą a jego bezpośrednim przełożonym²⁶⁴.

W 1971 r. sprawami muzyki w archidiecezji zajmowały się aż trzy organy: Referat do Spraw Liturgii i Muzyki Kościelnej, Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna i Muzyki Kościelnej oraz Komisja do Czuwania nad Muzyką Kościelną²⁶⁵. Na ich czele stał wikariusz generalny Archidiecezji Wrocławskiej ks. bp Andrzej Wronka (do roku 1974). Po śmierci bpa Andrzeja Wronki na czele Komisji stanął ks. Norbert Jonek.

Jednym z najistotniejszych owoców prac Komisji było opracowanie dwóch regulaminów dotyczących spraw organistowskich: Regulamin dla Muzyków Kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej z 1952 r. oraz Regulamin dla spraw organistowskich z 1957 r. Pierwszy z nich określał formację duchową, liturgiczną i muzyczną organistów, obowiązki i uprawnienia muzyka kościelnego, procedurę objęcia stanowiska, wynagrodzenie a także rozwiązywanie sporów. Natomiast Regulamin z 1957 r. składał się z 7 rozdziałów dotyczących:

²⁶³ Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1964..., s. 28–29.

²⁶⁴ Prasał, Kultura muzyczna..., s. 143.

²⁶⁵ Schematyzm Archidiecezji Wrocławskiej 1971..., s. 32.

- 1) Charakteru prawnego i ogólnych warunków pełnienia obowiązków muzyka kościelnego,
- 2) Podziału stanowisk organistowskich i wymaganych kwalifikacji zawodowych organistów,
- 3) Przyjmowania organistów,
- 4) Obowiązków organistów,
- 5) Wynagrodzenia organistów,
- 6) Rozwiązania stosunku służbowego,
- 7) Komisji do Czuwania nad Muzyką Kościelną i dla Spraw Organistowskich²⁶⁶.

Kolejnym dokumentem normującym przepisy dotyczące organistów był: Regulamin wynagradzania organistów w Archidiecezji Wrocławskiej z 1989 r.²⁶⁷ Ponadto zagadnienia muzyczne diecezji podjął Synod Archidiecezji Wrocławskiej, wprowadzając mimo powołanej Podkomisji ds. Muzyki Kościelnej nie wypracował odrębnego dokumentu dotyczącego muzyki kościelnej, ale muzyce w liturgii zostały poświęcone: § 12 oraz § 114–121 rozdziału piątego dokumentów synodalnych²⁶⁸.

Wśród działań Komisji należy wymienić dbałość o formację liturgiczną i ascetyczną organistów w Archidiecezji Wrocławskiej. W związku z tym organizowano rekolekcje, pielgrzymki (jak chociażby 17.09.1974 r. Pielgrzymka jubileuszowa do Barda Śląskiego), każdego roku z racji wspomnienia św. Cecylii – Dni Skupienia Organistów Archidiecezji Wrocławskiej, koncerty organowe, gdyż, jak podkreślono, w dokumentach synodalnych: „Każdy organista pracujący na terenie Archidiecezji Wrocławskiej jest zobowiązany uczestniczyć w rekolekcjach, dniach skupienia i kursach organizowanych przez Archidiecezjalną Komisję ds. Muzyki Kościelnej i Śpiewu. Proboszcz parafii winien powiadomić muzyka kościelnego o terminie rekolekcji, dniach skupienia lub kursu, udzielić mu urlopu i pokryć wszystkie koszty z tym związane”²⁶⁹.

Godnym uwagi jest także fakt, że staraniem Komisji w 1974 r. Kuria Metropolitalna Wrocławska wydała Zarządzenie w sprawie budownictwa organowego na terenie Archidiecezji Wrocławskiej²⁷⁰. Dokument ten określa opis, projekt techniczny,

²⁶⁶ Prasał, *Kultura muzyczna...*, s. 144.

²⁶⁷ H. Gulbinowicz, *Regulamin zasad wynagradzania organistów w Archidiecezji Wrocławskiej*, WWK 43 (1990), nr 1, s. 26–28.

²⁶⁸ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 281–282 i s. 309–310.

²⁶⁹ Tamże, s. 310.

²⁷⁰ B. Kominek, *Zarządzenie w sprawie budownictwa organowego na terenie Archidiecezji Wrocławskiej*, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 240–250.

wzór umowy w sprawie budowy (rozbudowy lub remontu), a także odbiór techniczny organów.

5.2 Studium Organistowskie

Pomocnikiem duszpasterza w sprawowaniu liturgii jest muzyk kościelny (organista), gdyż muzyka i śpiew kościelny stanowią integralną część uroczystej liturgii (por. KL 112). Problem kształcenia muzyków kościelnych, jak i formalno–prawny aspekt ich zatrudnienia, był zawsze przedmiotem troski powojennych rządców Archidiecezji Wrocławskiej.

W 1952 r. kształceniem kandydatów na organistów i doksztalcaniem organistów już pracujących w zawodzie zajęło się Studium Organistowskie. Placówka ta należy do najstarszych tego typu szkół w powojennych dziejach Kościoła w Polsce²⁷¹. Historię rozwoju Studium Organistowskiego we Wrocławiu można podzielić na cztery etapy²⁷²:

I etap obejmuje lata 1952–1958. W 1952 r. decyzją rządcy diecezji ks. inf. Kazimierza Lagosza zorganizowano przy Wrocławskiej Kurii Arcybiskupiej kurs doksztalcający dla organistów, którego kierownikiem został Ks.mgr Leon Pęcherek²⁷³. W pierwszym kursie – doksztalcającym, wzięli udział organiści już służący w parafiach. Właściwy kurs, z myślą o początkujących organistach, został zorganizowany we wrześniu 1953 r. W kolejnych latach szkolenie muzyków kościelnych zostało przekształcone z kilkumiesięcznego w dwuletni kurs doksztalcający dla organistów amatorów.

II etap obejmuje lata 1958–1961. Ustanowiono wówczas trzyletnie kursy doksztalcające, a zatem ich czas trwania przedłużono o jeden rok. Nauka odbywała się w dwóch kursach: I kurs przeznaczony dla organistów, którzy nie mieli dyplomu szkoły organistowskiej, a zajmowali placówki II kategorii, zajęcia odbywały się w I i III wtorek miesiąca; II kurs przeznaczony dla organistów, którzy pracowali na palcówkach I kategorii, a nie posiadali dyplomu Wyższej Szkoły Muzycznej, zajęcia dla nich odbywały się w II i IV wtorek miesiąca. Kuria Wrocławska opłacała lekcje zbiorowe, a organiści pokrywali koszty lekcji indywidualnych²⁷⁴.

²⁷¹ Prasał, *Kultura muzyczna...*, s. 148.

²⁷² Uroczystości Jubileuszowe XX–lecia Studium Organistowskiego we Wrocławiu, WWK 27 (1972), nr 8–9, s. 243.

²⁷³ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 245.

²⁷⁴ Kursy doksztalcające dla organistów Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 14 (1959), nr 4, s. 26–27; Także A. Wronka, Odezwa do organistów Archidiecezji Wrocławskiej w sprawie wznowienia kursu doksztalcającego, WWK 14 (1959), nr 4, s. 27–28.

III etap obejmuje lata 1961–1965. W tym okresie dotychczasowy trzyletni kurs przekształcił się w czteroletnie Studium Organistowskie²⁷⁵. Odtąd mogło się w nim kształcić nie tylko osoby praktykujące w zawodzie organisty, ale także osoby bez doświadczenia muzycznego.

IV etap datuje się od roku 1965. Wtedy to ustanowiono pięcioletnie Diecezjalne Studium Organistowskie, które z czasem przyjęło nazwę „Archidiecezjalne Studium Organistowskie przy Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej”. Głównym zadaniem Studium jest kształcenie od podstaw kandydatów do funkcji muzyka kościelnego (organisty), drugorzędny – doksztalcanie zarówno organistów bez właściwego wykształcenia muzycznego (tzw. amatorów), jak i tych muzyków, którzy nie posiadają odpowiedniego przygotowania liturgicznego²⁷⁶. Warto nadmienić, że od 1997 r. z myślą o młodych ludziach, którzy chcą rozpocząć naukę gry na organach, ale wcześniej nie mieli kontaktu z tym instrumentem, został zorganizowany tzw. „rok zerowy”²⁷⁷.

Studium Organistowskie daje swoim słuchaczom teoretyczną i praktyczną wiedzę muzyczną, a także zasób wiadomości z zakresu liturgiki i dziedzin jej pokrewnych. Od wielu lat program nauczania jest podzielony na trzy bloki:

- Przedmioty muzyczne (m.in. teoria muzyki, harmonia, emisja głosu),
- Przedmioty kościelno–liturgiczne,
- Blok praktyczny polegający na opanowaniu instrumentu – najpierw fortepianu, a potem organów²⁷⁸.

Siedziba Studium znajduje się od 1960 roku w budynku przy ul. Katedralnej 4 i posiada trzy sale wykładowe oraz pokój nauczycielski. Studium posiada obecnie następujące instrumenty:

- 9 – głosowe organy piszczałkowe, zbudowane w kościele św. Piotra i Pawła przez organmistrza, Theodora Böhmego,
- 10 – głosowe organy piszczałkowe, zbudowane przez organmistrza Józefa Cynara, ufundowane w 1969 roku przez księży Archidiecezji Wrocławskiej z inicjatywy Ks. biskupa Andrzeja Wronki, ówczesnego opiekuna Studium,

²⁷⁵ P. Zeman, Wkład Metropolitalnego Studium Organistowskiego we Wrocławiu w kształcenie muzyków kościelnych, Wrocław 1996 (praca magisterska w Bibliotece PWT we Wrocławiu, mps), s. 9–12.

²⁷⁶ Uroczystości Jubileuszowe XX–lecia Studium Organistowskiego we Wrocławiu, WWK 27 (1972), nr 8–9, s. 242–244.

²⁷⁷ Prasał, Kultura muzyczna..., s. 149.

²⁷⁸ A. Pasierski, Muzyka w Kościele. Rozmowa z ks. Norbertem Jonkiem, referentem ds. muzyki sakralnej w Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, NŻ 5 (1987), nr 10, s. 4–5.

- 38 – głosowe trzymanualowe organy elektroniczne „Viscont”, подарowane w 1994 roku przez ks. prałata Ryszarda Mroziuka z Dortmundu,
- Dwa fortepiany i dwa pianina.

Od 1952 r. obowiązki najpierw kierownika kursów organistowskich, a od 1961 r. dyrektora Archidiecezjalnego Studium Organistowskiego pełnił Ks. mgr Leon Pęcherek. Po jego tragicznej śmierci w 1969 r. dyrektorem został mianowany Władysław Sobula. Grono wykładowców wrocławskiego studium stanowiły zarówno osoby duchowne, jak i świeckie.

Pierwszą kadrę kursów organistowskich tworzyli:

- ks. Leon Pęcherek – kierownik, chorał gregoriański, liturgika, organy
- P. Jarzyna – emisja głosu
- Władysław Kasperkowicz – harmonia, organy,
- Władysław Oćwieja – solfeż, dyrygowanie, organy
- ks. Józef Kubica – chorał gregoriański.

W następnych latach kadrę Studium tworzyli:

Władysław Kasperkowicz – organy

- prof. Franciszka Platówna – emisja głosu
- prof. Feliks Rączkowski – organy
- Eugeniusz Stępiak – organy, ćwiczenia z harmonii
- Maria Tomaszewska – harmonia
- Władysław Winiewicz – organy²⁷⁹.

W latach siedemdziesiątych zajęcia z poszczególnych przedmiotów prowadzili:

• Dyrektor Władysław Sobula – fortepian, organy, formy muzyczne, harmonia, historia muzyki, kształcenie słuchu, zasady muzyki

- ks. Leon Czaja – liturgika
- ks. Norbert Jonek – fortepian, organy, chorał gregoriański, chór, dyrygowanie
- Janina Paślawska–Czechowska – emisja głosu
- Eugeniusz Stępiak – fortepian, organy, chór, kształcenie słuchu, harmonia,

zasady muzyki

- prof. Romuald Sroczyński – harmonia, organy²⁸⁰.

Ten skład profesorski prowadził zajęcia przez ponad 30 lat. Warto nadmienić, że studium było otaczane zawsze życzliwą opieką rządców diecezji wrocławskiej.

²⁷⁹ Zeman, Wkład Metropolitalnego Studium Organistowskiego..., s. 41.

²⁸⁰ Tamże, s. 70.

W latach 1958–1974 bezpośrednim opiekunem studium z ramienia Kurii był sufragan wrocławski bp Andrzej Wronka. Po jego śmierci tę funkcję objął bp prof. Wincenty Urban. W latach 1977–1992 opiekunem Studium był bp dr Tadeusz Rybak. Od 1992 r. bezpośrednią opiekę nad placówką sprawuje bp Józef Pazdur.

O szczególnej trosce wobec Studium świadczą postulaty i zalecenia Synodu Archidiecezji Wrocławskiej: „mając na uwadze duży wkład w religijne życie Archidiecezji Studium Organistowskiego, należy popierać wszelkie inicjatywy, które zmierzają do udoskonalenia jego działalności. W dalszym funkcjonowaniu Studium należy zwrócić uwagę na doskonalenie wśród jego słuchaczy formacji liturgicznej i ascetycznej. Ma się ona przyczyniać do tego, by przyszli muzycy kościelni (organiści) wykonywali swoją służbę w Kościele w duchu prawdziwie ewangelicznym, by byli przykładem dla wiernych, by rzeczywiście swoim zaangażowaniem apostołskim pomagali wiernym lepiej przeżywać świętą liturgię”²⁸¹.

Słuchaczami i uczniami Studium były i są osoby w różnym wieku i różnego stanu, pochodzące przede wszystkim z terenu Archidiecezji Wrocławskiej, jak również diecezji sąsiednich. Obecnie do Studium uczęszczają uczniowie od pierwszych klas gimnazjum, poprzez młodzież szkół ponadgimnazjalnych, studentów, aż do osób pracujących zawodowo. Warunkiem przyjęcia do Studium jest posiadanie odpowiednich uzdolnień muzycznych oraz pozytywne świadectwo moralności od księdza proboszcza.

Dzięki działalności Studium Organistowskiego w diecezji zaczęło systematycznie przybywać dostatecznie przygotowanych, pod względem muzycznym i liturgicznym, organistów. Absolwenci Studium zapewniali poprawną oprawę muzyczną nabożeństw parafialnych, organizowali chóry i schole, często też kształcili uzdolnione muzycznie dzieci, będąc w swoich środowiskach, niejednokrotnie, jedynymi nauczycielami muzyki²⁸².

6. Rola Synodu Archidiecezji Wrocławskiej w odnowie liturgicznej

Sobór Watykański II już na początku postawił sobie za cel „przyczynić się do coraz większego rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, lepiej dostosować do potrzeb naszych czasów podlegające zmianom instytucje, popierać to, co może ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących w Chrystusa i umocnić to, co prowadzi do powołania wszystkich ludzi na łono Kościoła” (por. KL 1). Życzeniem Soboru było, „by poszczególne instytucje Soborów i Synodów nabrały nowej mocy, dzięki czemu

²⁸¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 250.

²⁸² Prasał, Kultura muzyczna..., s. 157.

można by należycie i skuteczniej zatroszczyć się o wzrost wiary i zachowanie karności w różnych Kościołach stosownie do okoliczności czasu” (por. DB 36)²⁸³. Synody, greckie *sinhodon* to w dokładnym tłumaczeniu zejście się dróg, w tym wypadku dróg ludzkich – dróg wszystkich wspólnot parafialnych.

Pierwsze wzmianki o synodach znajdujemy w średniowieczu, określano je mianem jurydycznych. Jednakże na przestrzeni wieków domagano się istotnych zmian, w sposobie ich przeprowadzania, argumentując, iż nie można kierować Kościołem tylko przy pomocy ustaw odgórnych, obwarowanych sankcjami karnymi. Postulowano, by w prace synodalne włączyć również wiernych świeckich, nawiązać dialog z całą wspólnotą Ludu Bożego, gdyż dotychczas w pracach synodalnych uczestniczyli wyłącznie duchowni²⁸⁴.

6.1 Komisja Przygotowawcza Synodu

Synody diecezjalne w Polsce sięgają okresu średniowiecza, a ich historia odzwierciedla dzieje narodu i Kościoła w Ojczyźnie. Zmiany, jakie zaszły podczas trwania Soboru Watykańskiego II i bezpośrednio po nim, wykształciły stopniowo nowy model synodu, który nazwano pastoralnym lub duszpasterskim. Taki bowiem cel miały założenia Vaticanum II²⁸⁵. Kościół powszechny widział potrzebę uczestniczenia w pracach synodalnych także przedstawicieli środowisk świeckich. W świetle dokumentów soborowych Synody diecezjalne powinny stanowić prawną formę przedłużenia nauczania Soboru.²⁸⁶

Wiek XIII był dla Kościoła polskiego epoką synodów legackich, odbywających się pod przewodnictwem legatów papieskich działających w imieniu Stolicy Apostolskiej i reprezentujących stanowisko Kościoła powszechnego. Prócz wspomnianych już synodów legackich, nieodłącznym czynnikiem dziejów naszego Kościoła były synody metropolitalne (zwane prowincjalnymi) i diecezjalne²⁸⁷.

Wszystkie wymienione wyżej rodzaje synodów są trwale wpisane w historię Archidiecezji Wrocławskiej. Pierwsze synody Diecezji Wrocławskiej miały miejsce w latach 1256, 1279, 1294 za biskupów: Tomasza I i Tomasza II oraz Jana III Romki²⁸⁸. Obecny synod, który odbył się w latach 1985–1991, był pięćdziesiątym dziewiątym

²⁸³ J. Dudziak, Synod diecezjalny, jego struktura i rola w Kościele partykularnym (Refleksja kanonistyczno – pastoralna), CS 16 (1984), s. 47–79.

²⁸⁴ K. Wojtyła, U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II, Kraków 1972, s. 10–14.

²⁸⁵ Tamże, s. 10–14.

²⁸⁶ W. Świerzawski, Synody diecezjalne i reforma liturgii po Soborze Watykańskim II, RBL 27 (1974), s. 176.

²⁸⁷ R. Drozd, Tradycja synodów legackich, WWK 43 (1990), nr 4, s. 414–420.

²⁸⁸ Tamże, s. 418.

w blisko tysiącletniej historii diecezji, a zarazem pierwszym w 45–letniej działalności Kościoła na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej. Uroczysta inauguracja tego synodu dokonała się 30 grudnia 1985 r. w Katedrze biskupów wrocławskich przy bardzo licznym udziale duchowieństwa i świeckich²⁸⁹.

Drogę przygotowania Synodu w Archidiecezji Wrocławskiej wyznaczały określone dokumenty i podjęte w oparciu o nie działania. Zainicjowaniem tych przygotowań był list z dnia 22 kwietnia 1984 r. Kardynała Henryka Gulbinowicza z okazji świąt Zmartwychwstania Pańskiego, w którym to Metropolita Wrocławski powiadomił wiernych Archidiecezji Wrocławskiej o planowanym Synodzie. Wśród zadań postawionych synodowi Metropolita Wrocławski wymieniał następujące:

- Pogłębienie wiary w wymiarze personalnym i społecznym;
- Pełniejsze związanie z Kościołem parafialnym, diecezjalnym, powszechnym;
- Poprawienie obyczajów w życiu osobistym i społecznym;
- Osobiste doskonalenie się w konkretnej rzeczywistości geograficzno–społecznej. Tą rzeczywistością dla naszego synodu jest nasza ojczyzna w jej specyfice Dolnego Śląska;
- Ustanowienie jednakowych przepisów dla sprawnego spełniania posługi przez kapłanów i inne grupy osób lub instytucji związanych z misją Kościoła Wrocławskiego²⁹⁰.

Metropolita Wrocławski powiadomił w liście z dnia 16 października 1984 r. Stolicę Apostolską o zwołaniu pierwszego po II wojnie światowej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej²⁹¹. W odpowiedzi Stolica Apostolska, za pośrednictwem Sekretariatu Stanu, przesłała list z błogosławieństwem Ojca Świętego Jana Pawła II Kardynałowi i wszystkim uczestnikom Synodu Wrocławskiego. Ojciec Święty zapewniał w nim o swojej modlitwie w intencji, aby pasterskie spojrzenie Synodu Wrocławskiego na człowieka we współczesnym świecie przyczyniło się do rozwoju cywilizacji miłości wyrastającej z nienaruszonego depozytu nauki objawionej, w której mamy ustawicznie trwać zgodnie z wolą Chrystusa Pana²⁹².

²⁸⁹ R. Drozd, Synod Archidiecezji Wrocławskiej (1985–1991), w: I. Dec (red.), *Patientia et Caritas*. W hołdzie Księdzu Kardynałowi..., s.305.

²⁹⁰ H. Gulbinowicz, List pasterski do duchowieństwa i wiernych z życzeniami wielkanocnymi i zapowiedzią Synodu Archidiecezjalnego, WWK 37 (1984), nr 3–7, s. 55–58.

²⁹¹ H. Gulbinowicz, Wierni Bogu i Kościołowi, Homilia mszalna podczas inauguracji Synodu, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 2.

²⁹² List Sekretariatu Stanu nr 144075 z dn. 4 XII 1984 r.

Sprawą zasadniczą było powołanie przez Kardynała w dniu 4 lutego 1985 r. Komisji Przygotowawczej Synodu. W jej skład weszło 18 osób reprezentujących Kapitułę Wrocławską, Papieski Wydział Teologiczny, Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne, duchowieństwo diecezjalne i zakonne, siostry zakonne oraz katolików świeckich. Przewodniczącym Komisji został mianowany ks. prof. dr hab. Józef Majka, dziekan PWT i rektor MSWD, a jej wiceprzewodniczącym ks. prof. Julian Michalec²⁹³. Komisja przygotowawcza pracowała od 14 lutego do 12 grudnia 1985 r. W tym czasie odbyła siedem posiedzeń plenarnych oraz kilka zebrań w grupach roboczych. Należy wspomnieć, że na piątym posiedzeniu w dniu 9 maja 1985 r. Ks. dr Leon Czaja przedstawił projekt programu prac Komisji ds. Liturgii i Sakramentów. Miała ona skupiać się wokół dziewięciu tematów: znaczenie liturgii w życiu Kościoła Wrocławskiego, Najświętsza Eucharystia w życiu Ludu Bożego, inne sakramenty święte, sakramentalia w życiu Ludu Bożego Kościoła Wrocławskiego, rok liturgiczny, modlitwa Ludu Bożego, miejsca święte, muzyka sakralna i śpiew liturgiczny, budownictwo, architektura i sztuka sakralna²⁹⁴.

Zadaniem Komisji Przygotowawczej – zgodnie z Dekretem nominacyjnym – było wszechstronne przygotowanie synodu. Komisja wypracowała koncepcję synodu, określiła jego cele i zadania, wstępnie przedyskutowała problematykę synodalną, z której wyselekcjonowała problemy żywotne dla Kościoła Wrocławskiego oraz zorganizowała struktury synodalne²⁹⁵. Głównym dokumentem Komisji stał się Statut Synodu Archidiecezji Wrocławskiej²⁹⁶. Statut ten został napisany w oparciu o normy Kodeksu Prawa Kanonicznego, o doświadczenia diecezji, które już odbyły, względnie aktualnie odbywają synod oraz o własne przemyślenia członków Komisji Przygotowawczej Synodu. W statucie zostały określone cele i zadania, uczestnicy, struktury i środki realizacji synodu.

Do udziału w synodzie zostali zaproszeni wszyscy członkowie Kościoła Wrocławskiego, duchowni i świeccy, którzy zdecydują się i podejmą pracę polegającą na osobistym poznaniu i zapoznawaniu innych z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, wspólnym zastanowieniu się nad możliwościami i sposobami wprowadzania jej w życie, głównie we własnym i najbliższym otoczeniu.

²⁹³ H. Gulbinowicz, Dekret o powołaniu Komisji Przygotowawczej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 4 lutego 1985 r., l.dz. 353/85, AAW, Segregator Komisja Przygotowawcza, brak sygn.

²⁹⁴ Protokół z V posiedzenia Komisji Przygotowawczej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej w dniu 9 maja 1985 r., AAW, Segregator Komisja Przygotowawcza, brak sygn.

²⁹⁵ E. Górecki, Synod diecezjalny w Kościele posoborowym, CS 17 (1985), s. 295–306.

²⁹⁶ Statut Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, AAW, Segregator, Komisja Przygotowawcza Synodu, brak sygn.

6.2 Struktury Synodu

Struktura Synodu została określona następująco: na czele Synodu stoi biskup diecezjalny, wspomagany przez Komisję Główną, których członków sam mianuje. Komisji Głównej podlegają komisje problemowe i parafialne zespoły synodalne. Całość prac synodalnych obsługuje sekretariat synodu²⁹⁷.

1. **Biskup diecezji**, który zgodnie z Kodeksem Prawa Kanonicznego stoi na czele Synodu. To biskup zwołuje Synod i jemu przewodniczy, powołuje jego członków i jest jedynym ustawodawcą na Synodzie, podpisuje dekryty i w jego imieniu są one promulgowane. Ma też prawo zawiesić lub rozwiązać Synod.
2. **Zgromadzenie plenarne Synodu**, zgodnie ze Statutem stanowi najpełniejszą reprezentację Ludu Bożego Kościoła Wrocławskiego na Synodzie. Jego członkowie duchowni i świeccy zostali powołani przez Ks.Kardynała dekretem z dn. 4 grudnia 1985 r. Zgodnie z podstawowym dokumentem Synodu, zgromadzenie plenarne wytycza kierunki działania Komisji Głównej i komisjom problemowym, podejmuje uchwały i przedstawia je biskupowi diecezjalnemu do zatwierdzenia. Synod Wrocławski odbył siedem uroczystych sesji plenarnych (nie licząc sesji zamykającej)²⁹⁸. Należy wspomnieć, że III i IV sesja były w sposób szczególny poświęcone liturgii. Podczas III sesji zostały wygłoszone trzy referaty dotyczące Eucharystii, a mianowicie: ks. dr Jan Tyrawa – „Kult Eucharystii”, ks. prof. dr hab. Romuald Rak – „Eucharystia jako uczestnictwo i zadanie w parafii”, ks. doc. dr hab. Roman Rogowski – „Eucharystia jako źródło i szczyt życia chrześcijańskiego”²⁹⁹. W sesji IV natomiast wygłoszono referaty: ks. prof. Jan Krucina – „Liturgia we współczesnej cywilizacji”, ks. dr Leon Czaja – „Niedzielne sprawowanie Eucharystii podstawą egzystencji Kościoła”, doc. dr hab. Zygmunt Gładzicki – „Niedziela w rodzinie (Dzień Pański święcić)”³⁰⁰.

²⁹⁷ R. Drozd, Tradycja synodów legackich..., s. 418–420.

²⁹⁸ Sesje plenarne: I – inauguracja synodu (30 XII 1985 r.), II – poświęcona Kościołowi w XX rocznicę zakończenia Soboru Watykańskiego II (7 VI 1986 r.), III – powiązana z Kongresem Eucharystycznym w Polsce skupiła się na Najświętszej Eucharystii (9 V 1987 r.), IV – dotyczyła Niedzieli – Dnia Pańskiego (28 V 1988 r.), V – podjęła temat zaangażowania świeckich w Kościele i świecie (15 VI 1989 r.), VI – poświęcona wspólnocie parafialnej (28 IV 1990), VII – skupiła się na problemach młodzieży (10 XI 1990 r.).

²⁹⁹ III sesja plenarna, AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.

³⁰⁰ IV sesja plenarna, AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.

3. **Komisja Główna Synodu** została powołana dekretem Kardynała z dn. 22 stycznia 1986 r.³⁰¹ W jej skład weszli: biskupi sufragani, wikariusz sądowy, dziekan Papieskiego Wydziału Teologicznego, rektor Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego, sekretarz Synodu oraz wszyscy przewodniczący komisji problemowych. Pracom Komisji przewodniczył bp T. Rybak. Zgodnie ze statutem Komisja Główna kierowała całością prac synodalnych i troszczyła się o ich dynamiczny rozwój oraz utrzymywała łączność z biskupem diecezji. Realizując założenia synodu zawarte w jego statucie, Komisja starała się objąć i zharmonizować działania wszystkich struktur synodalnych centralnych i terenowych.
4. **Komisje problemowe Synodu.** Ich członkowie zostali wyłonieni na zasadzie dobrowolnego zgłoszenia się według zainteresowania określoną problematyką synodalną. W skład poszczególnych komisji weszli także eksperci świeccy i duchowni zaproponowani przez ich przewodniczących. W Synodzie Wrocławskim było jedenaście komisji problemowych:
- Komisja ds. kształcenia teologicznego
 - Komisja ds. katechizacji
 - Komisja ds. liturgii
 - Komisja ds. duszpasterstwa
 - Komisja ds. struktur kościelnych
 - Komisja ds. duchowieństwa
 - Komisja ds. życia konsekrowanego
 - Komisja ds. rodziny
 - Komisja ds. świeckich
 - Komisja ds. młodzieży
 - Komisja społeczna
- Wszystkie komisje problemowe zostały powołane Dekretem Kardynała H. Gulbinowicza z dnia 17 lutego 1986 r.³⁰² Ich wewnętrzny ustrój określał

³⁰¹ H. Gulbinowicz, Dekret o powołaniu Komisji Głównej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej (z dn. 22.01.1986 r., l. dz. 196/86), Biuletyn Synodalny I (1986), nr 1, s. 27.

³⁰² H. Gulbinowicz, Dekret o powołaniu Komisji Problemowych Synodu Archidiecezji Wrocławskiej (z dn. 17 lutego 1986 r., l.dz. 563/86), AAN, Segregator Komisja Przygotowawcza, brak sygn.

regulamin ramowy zatwierdzony przez Metropolitę Wrocławskiego dnia 25 lutego 1986 r.³⁰³

5. **Sekretariat Synodu** został powołany Dekretem Kardynała z dnia 11 października 1984 roku. Zgodnie z Dekretem skład osobowy sekretariatu miał liczyć trzech sekretarzy: ks. H. Piotrowski – sekretarz koordynator oraz ks. R. Drozd i ks. F. Filipek – sekretarze wspomagający. Od stycznia 1988 roku w biurze Synodu została zatrudniona wolontariuszka – pani T. Trzciniowicz. Sekretariat redagował, drukował i kolportował dwa periodyki: Biuletyn Synodalny i Niedzielę Synodalną, zorganizował także wraz z Papieskim Wydziałem Teologicznym w dniu 7 czerwca 1986 r. Sympozjum, nt. „Synod realizacją Vaticanum II”³⁰⁴.

W Biuletynie były publikowane dokumenty synodalne, dostępne bibliografie do poszczególnych dokumentów Soboru Watykańskiego II, gotowe teksty robocze i zestawy problemów, które były przedmiotem pracy struktur terenowych, a także komunikaty na bieżący rok synodalny oraz kalendarium prac synodalnych. W latach 1986–1991 wydano 16 numerów Biuletynu Synodalnego, których odbiorcami byli członkowie komisji centralnej Synodu, wszystkie parafie archidiecezji, alumni oraz rodziny zakonne mające swoje domy w Archidiecezji.

Niedziela Synodalna ukazała się w liczbie siedmiu numerów, z przeznaczeniem dla parafii Archidiecezji³⁰⁵. Warto wspomnieć, że również w dwutygodniku „Nowe Życie” systematycznie zamieszczano publikacje dotyczące Synodu, m.in.: informacje o uroczystych sesjach plenarnych, relacje z prac poszczególnych komisji synodalnych, kalendarium prac synodalnych, jak też artykuły o tematyce synodalnej. Oddzielnym rodzajem publikacji synodalnych były ankiety, na które odpowiadali członkowie parafialnych zespołów synodalnych.

Jak już wspomniano, w ramach Synodu Wrocławskiego zostało powołanych 11 komisji problemowych. W sposób szczególny zostanie omówiona Komisja ds. Liturgii, z uwagi na temat niniejszej pracy, ale nie umniejsza to wkładu pozostałych Komisji,

³⁰³ H. Gulbinowicz, Ramowy Regulamin Pracy Komisji Problemowych Synodu Archidiecezji Wrocławskiej (z dnia 25.02.1986 r., l.dz. 673/86), Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 35–36.

³⁰⁴ Referaty wygłoszone podczas Sympozjum w dniu 7 czerwca 1986 r.: Prof. dr Kazimierz Czaplinski – Kościół obecny przez laikat w świecie, ks. doc. dr hab. Stanisław Czerwik – Liturgia jako urzeczywistniania się Kościoła, ks. prof. dr hab. Stanisław Nagy – Teologia synodu biskupów.

³⁰⁵ Niedziela Synodalna, III Niedziela Wielkanocna, 29 kwietnia 1990 r., materiał przygotowała Komisja ds. Liturgii, AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn. W powyższym numerze opublikowano: 1. Materiał do homilii – Ewangelia na dziś, 2. Modlitwę wiernych, 3. Nabożeństwo synodalne, 4. Wykład synodalny – Sprawowanie i kult Eucharystii w Kościele.

których celem była także praca nad wdrażaniem nauki Soboru Watykańskiego II we właściwych dla nich dziedzinach życia Kościoła diecezjalnego³⁰⁶.

6.3 Komisja ds. Liturgii

Komisja ta liczyła 35 członków, w tym 34 księży i 1 osoba świecka. Komisji przewodniczył Ks. Leon Czaja. Za przedmiot pracy Komisja uznała udział Kościoła Wrocławskiego w kapłańskiej funkcji Chrystusa – w uświęcającej działalności Kościoła. Świętość osobowa każdego członka Ludu Bożego jest bowiem – jak uczy Sobór Watykański II – zadaniem, do którego każdy jest wezwany i uzdolniony. Komisja odbyła 16 posiedzeń roboczych. Całość problematyki wchodzącej w zakres zainteresowań Komisji można uporządkować w sposób następujący:

- sakrament Eucharystii: źródło i szczyt liturgii,
- chrześcijańskie wtajemniczenie (sakramenty chrztu i bierzmowania),
- formowanie Ludu Bożego w duchu pokuty (sakramenty pokuty i namaszczenia chorych),
- udział chrześcijan w cierpieniu Chrystusa i Jego zwycięstwie nad śmiercią (sakrament namaszczenia chorych),
- kapłaństwo hierarchiczne,
- sakrament małżeństw,
- wykonywanie kapłaństwa Chrystusa poprzez uświęcanie czasu i działalności w roku liturgicznym i godzinach dnia,
- miejsca kultu, gdyż one są pomocą do głębszego przeżycia liturgii.

Swoj program Komisja realizowała przez referaty i dyskusje. Wysłuchano i przedyskutowano 15 referatów, a mianowicie:

- Czym jest liturgia Kościoła w swej istocie, co jest jej źródłem i celem? (ks. M. Adaszek),
- Podstawy czynnego udziału Ludu Bożego w liturgii (ks. L. Sosnowski),
- Warunki owocnego udziału w Eucharystii i sakramentach św. (ks. Z. Herbut),
- Eucharystia źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego (ks. M. Staneta),
- Sprawowanie Eucharystii jest czynnością Chrystusa i Kościoła (ks. Z. Seremak),
- Zgromadzenie eucharystyczne spotkaniem ze Zmartwychwstałym Chrystusem przy dwu stołach (ks. A. Jagiełło),

³⁰⁶ Komisja ds. katechizacji – referat: Inspiracje liturgiczne w katechezie na podstawie Konstytucji o Liturgii (ks. E. Sajda), Komisja ds. duchowieństwa – referat: Kapłan a Eucharystia (bp J. Tyrawa), Komisja ds. młodzieży – referat: Służba liturgiczna (ks. E. Mitek).

- Sprawowanie Eucharystii jest dziękczynieniem za dobrodziejstwo zbawienia (ks. Z. Kaleński);
- Sprawowanie Eucharystii jest Ofiarą Chrystusa i Kościoła (ks. F. Krosman);
- Eucharystia jest świętą ucztą, w której Lud Boży posila się Ciałem Pańskim, uczestniczy w dobrach ofiary paschalnej (ks. Z. Chojecki),
- Sprawowanie Eucharystii jest źródłem kultu oddawanego Jej poza Mszą św. (ks. K. Kudryński),
- Muzyka i śpiew w sprawowaniu Eucharystii (ks. N. Jonek),
- Dzień Pański w życiu chrześcijanina w świetle dokumentów odnowy (ks. E. Mitek),
- Czterdziestodniowe przygotowanie do Wielkanocy w świetle dokumentów odnowy (ks. S. Rogalski),
- Chrześcijańskie wtajemniczenie w praktyce duszpasterskiej Kościoła (ks. M. Staneta);
- Formowanie w Ludzie Bożym ducha pokuty (ks. J. Krych).

Dodatkowo Dekretem z dnia 21 listopada 1988 r. Arcybiskup Metropolita Wrocławski powołał Podkomisję ds. Muzyki Kościelnej przy Komisji Liturgicznej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej³⁰⁷. Ważnym osiągnięciem Komisji ds. liturgii było przygotowanie specjalnej ankiety³⁰⁸. Ankieta ta, przeprowadzona w parafiach dała obraz aktualnego stanu odnowy liturgicznej w Archidiecezji Wrocławskiej.

6.4 Etapy prac Synodu

Synod diecezjalny, jako ważne wydarzenie w życiu Kościoła partykularnego, jest nie tylko dialogiem, dyskusją, głosowaniem czy promulgowaniem nowych praw diecezjalnych, ale jest jednocześnie akcją liturgiczną, która sprawia, że mamy do czynienia z celebrowaniem duchowego wydarzenia Kościoła³⁰⁹.

Za jeden z istotnych sposobów działania Synodu, została uznana modlitwa indywidualna i wspólnotowa. Ksiądz Biskup Metropolita Wrocławski w Liście Pastorskim z dnia 22 kwietnia 1984 r. podkreślając rolę modlitwy prosił, aby: „we wszystkich parafiach archidiecezji cały miesiąc maj, a następnie uroczystość Zesłania Ducha Świętego i święto Matki Kościoła (10 i 11 czerwca) były dniami szczególnej modlitwy

³⁰⁷ H. Gulbinowicz, Dekret o powołaniu Podkomisji ds. Muzyki Kościelnej przy Komisji Liturgicznej Synodu Archidiecezji Wrocławskiej z dnia 21 listopada 1988 r., AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.

³⁰⁸ Zob. Aneks nr 8: Ankieta Komisji Synodalnej ds. liturgii.

³⁰⁹ T. Rozkrut, Synod diecezjalny – aspekt liturgiczny zgromadzenia Kościoła partykularnego, w: R. Biel (red.), Ku liturgii nadziei, Tarnów 2005, s. 437–447.

o pomyślność w przygotowaniach synodu³¹⁰. Zgodnie z wolą Księdza Kardynała pierwszy rok przygotowań do prac synodalnych, był rokiem modlitwy Kościoła Wrocławskiego w intencjach mającego się odbyć synodu. W modlitwę włączały się zarówno osoby indywidualne, rodziny zakonne, a także modlitewne zespoły synodalne powstające na terenie Archidiecezji. Na polecenie Komisji Przygotowawczej Synodu opracowano teksty modlitwy w intencji Synodu, które zostały opublikowane w Nowym Życiu i Biuletynie Synodalnym³¹¹.

Punktem centralnym Synodu Diecezjalnego – jak stwierdza Instrukcja z 1973 r. *Ecclesiae imago* – w którym wierni powinni brać najszerzy udział, jest nabożeństwo liturgiczne, a zwłaszcza sprawowanie Eucharystii. Zgodnie ze wskazaniem Stolicy Apostolskiej, w pracach Synodu Wrocławskiego, sprawowanie Eucharystii zajmowało miejsce centralne. Wszystkie sesje plenarne i dekanalne zawsze rozpoczynały się uroczystą liturgią Mszy świętej. We wspólnotach parafialnych w sposób szczególny obchodzono 1 – 2 razy w roku tzw. „Niedzielę Synodalną”, podczas której centralne miejsce zajmowała liturgia Mszy świętej z modlitwą wiernych w intencjach Synodu oraz kazaniem jemu poświęconym. Po południu odprawiano nabożeństwo z wykładem o Synodzie oraz informacjami o działalności miejscowego zespołu synodalnego. Ponadto w komunikatach skierowanych do ks. proboszczów zwracano się z prośbą, aby we Mszy św. zwłaszcza niedzielnej, zapraszali do modlitwy w intencji Synodu zarówno wspólnoty, jak i osoby prywatne, a zwłaszcza chore i cierpiące.

Synod, mając wymiar ogólnodiecezjalny, dotykał w swych działaniach struktur podstawowych Kościoła, jakimi są wspólnoty parafialne. Księża proboszczowie w oparciu o wytyczne zawarte w Regulaminie zespołów synodalnych³¹² i Instrukcji o działalności parafialnych zespołów synodalnych powoływali zespoły synodalne na terenie swoich parafii³¹³. Zgodnie z danymi, jakimi dysponował Sekretariat Synodu na dzień 3 marca 1988 r., nie było w Archidiecezji dekanatu, w którym nie zostałyby powołany przynajmniej jeden taki zespół³¹⁴.

³¹⁰ H. Gulbinowicz, List pasterski do duchowieństwa i wiernych z życzeniami wielkanocnymi i z zapowiedzią Synodu Archidiecezjalnego, WVK 37(1984), nr 3–7, s. 58.

³¹¹ Modlitwy w intencji Synodu, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 41; Módlmy się wspólnie w intencji Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 2, s. 1–2.

³¹² H. Gulbinowicz, Regulamin zespołów synodalnych (l.dz. 2944/85, z dn. 22.08.1985 r.), AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, brak sygn.

³¹³ H. Gulbinowicz, List do księży proboszczów o powoływaniu w parafii zespołów synodalnych, (l.dz. 2943/85, z dn. 22.08.1985 r.), AWDAAW, Segregator Duszpasterstwo liturgiczne, brak sygn.

³¹⁴ Komunikat Komisji Głównej o sytuacji Parafialnych Zespołów Synodalnych w Archidiecezji, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 1, s. 37–41.

Komisja Główna, świadoma roli parafialnych zespołów synodalnych w obecnym modelu Synodu, starała się dynamizować ich działania. Czyniła to m.in. na okresowych konferencjach dziekańskich i rejonowych³¹⁵, na dekanalnych posiedzeniach synodalnych, a także poprzez listowy kontakt Sekretariatu Synodu z osobami odpowiedzialnymi za działalność zespołów w poszczególnych parafiach.

Zasada wspólnotowości w działaniu wszystkich struktur synodalnych jest pochodną posoborowego rozumienia Synodu Diecezjalnego jako zgromadzenia Ludu Bożego danej diecezji, tj. wszystkich duchownych i świeckich. Równie istotne jest wzajemne przenikanie się wszystkich struktur synodalnych przez cały czas trwania Synodu. Takie rozumienie natury Synodu spowodowało, że Komisja Główna Synodu i Sekretariat podejmowały liczne inicjatywy zmierzające do nawiązywania wzajemnej współpracy z parafialnymi zespołami synodalnymi. Członkowie Komisji Głównej raz w roku uczestniczyli w dekanalnym spotkaniu synodalnym, w centrum którego była koncelebrowana Eucharystia z homilią lub nabożeństwo, po nich następowały: referat z dyskusją, relacje z pracy synodalnej składane przez przedstawicieli parafialnych zespołów synodalnych. Cechą tych spotkań była często dyskusja wokół istotnych problemów Kościoła Wrocławskiego .

Patrząc na całokształt prac synodalnych można wyodrębnić w nich trzy etapy:

1. Katecheza synodalna (1986–1988),
2. Badania ankietowe (1988–1990),
3. Redagowanie dokumentów synodalnych (od 1990 r.)

Katecheza Synodalna była prowadzona w latach 1986 – 1988 we wszystkich strukturach synodu. Jej tematy były związane z nauką Soboru Watykańskiego II, nauczaniem Papieża Jana Pawła II, a także z ważnymi i aktualnymi problemami Kościoła Wrocławskiego. W rezultacie uczestnicy Synodu pogłębili swoją świadomość i odpowiedzialność eklezjalną oraz przygotowali się do dalszych etapów pracy synodalnej. Wydaje się, że Synod wyszedł naprzeciw oczekiwaniom ludzi świeckich w Kościele, którzy coraz częściej chcą angażować się w życie parafii, dekanatu, diecezji. Tworzące się lub już istniejące rady parafialne, zespoły charytatywne, stowarzyszenia, bractwa – to dzieła apostołskie, które należy postrzegać jako owoce wzrostu świadomości i odpowiedzialności laikatu za Kościół lokalny, są one wynikiem sześcioletniej działalności Synodu. Należy tu podkreślić – na co zwraca uwagę Jan Paweł II

³¹⁵ T. Rybak, Instrukcja Komisji Głównej o działalności Zespołów Synodalnych w parafii, Biuletyn Synodalny 1 (1986), nr 2, s. 4–11.

w Adhortacji *Christifideles laici* – że funkcjonowanie tych dzieł, zgodnie z oczekiwaniem Kościoła, domaga się od katolików świeckich odpowiedniej formacji duchowej.

Badania ankietowe. Prace nad ankietami w komisjach centralnych Synodu podjęto od lutego 1988 roku. Komisja Główna najpierw wypracowała sposób przeprowadzania badań i zobowiązała wszystkie komisje problemowe do przygotowania ankiet. Podjęła też uchwałę, że za sprawny przebieg ankietowania w dekanacie odpowiada Ks.dziekan, a w parafii Ks.proboszcz. Dyskusja nad projektami ankiet synodalnych przedkładanych przez komisje problemowe odbywała się w czasie sześciu posiedzeń Komisji Głównej, które miały miejsce w okresie od kwietnia 1988 do października 1989 roku. Wypracowane ankiety były owocem 22 posiedzeń komisji problemowych.

Czasem, jaki przewidziano na wypełnienie w trzech etapach ankiet, był okres 2 lat. Pierwszy etap trwał od kwietnia do czerwca 1989 r., w tym czasie materiały uzyskiwały komisje: ds. struktur kościelnych, ds. młodzieży, ds. społecznych. Drugi etap trwał od września do listopada 1989 r., odpowiedzi na ankiety otrzymały komisje: ds. kształcenia teologicznego, ds. duchowieństwa, ds. zakonów. Trzeci etap obejmował okres styczeń – czerwiec 1990 r., dotyczył ankietowania prowadzonego przez komisje: ds. liturgii, ds. duszpasterstwa oraz ds. świeckich. Komisja ds. rodziny przeprowadziła swoją ankietę już wcześniej, tj. w 1987 r.

W rezultacie ułożono 15 ankiet zaadresowanych do parafialnych zespołów synodalnych, duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, wspólnot zakonnych i alumnów. Głównym celem przeprowadzonych badań było zgromadzenie materiału empirycznego, dotyczącego żywotnych problemów Kościoła Wrocławskiego. Uzyskane materiały zostały poddane analizie socjologicznej, w wyniku której uzyskano dość jasny obraz życia archidiecezji w takich dziedzinach, jak: wiara, modlitwa, życie liturgiczne i sakramentalne, posługa duszpasterska i działalność apostołska oraz podstawowe wspólnoty religijne.

6.5 Redagowanie i przygotowywanie do druku dokumentów końcowych Synodu

Od początku 1990 r. Komisja Główna Synodu skupiła się na redagowaniu dokumentów synodalnych. Komisja ta opracowała procedurę pisania dokumentów i określiła rodzaje dokumentów, jak też wyznaczała zespoły redakcyjne do poszczególnych dokumentów. Ks.Kardynał dekretem z dnia 15 lipca 1990 r. powołał zespół redakcyjny koordynujący, którego pracami kierował osobiście. Dodatkowo powołał 17 zespołów redakcyjnych. Ich kierownikami zostali przewodniczący Komisji problemowych,

względnie osoby wyznaczone dokumentem nominacyjnym. W skład zespołu redakcyjnego Komisji ds. liturgii weszli: ks. dr Leon Czaja, ks. dr Marek Adaszek, ks. dr Andrzej Jagiełło, ks. Norbert Jonek, ks. mgr Zdzisław Seremak i ks. mgr Ludwik Sosnowski³¹⁶.

Materiał źródłowy do napisania tych dokumentów stanowiły: wnioski, postulaty i propozycje zapisane w protokołach z posiedzeń sesji plenarnych zgromadzenia ogólnego Synodu, Komisji Głównej, Komisji problemowych oraz parafialnych zespołów synodalnych, a także wyniki ankiet synodalnych.

Zewnętrznym wyrazem bogatej i twórczej refleksji synodalnej jest 31 dokumentów, które dotyczą przepowiadania słowa Bożego, liturgii, duchowieństwa, zakonów, duszpasterstwa, katolików świeckich, rodziny, młodzieży, problemów społecznych, struktur kanoniczno – prawnych, kształcenia teologicznego duchownych i świeckich, ekumenizmu, środków społecznej komunikacji, sztuki i budownictwa sakralnego oraz archiwum, biblioteki kapitulnej i muzeum Archidiecezji Wrocławskiej. Każdy dokument składa się z części teologicznej, społecznej i pastoralnej. Wszystkie zostały zredagowane pod kątem wypełnienia przez Kościół wrocławski *tria munera*: nauczania, uświęcania i kierowania wspólnotą Kościoła na Dolnym Śląsku³¹⁷. Wszystkie dokumenty były opiniowane przez dwóch niezależnych recenzentów i poddane pod dyskusję na dwudziestu posiedzeniach Komisji Głównej Synodu. W oparciu o recenzje i wnioski wynikające z dyskusji nad projektem dokumentów, wszystkie zostały poprawione, względnie uzupełnione przez poszczególnych redaktorów i przygotowane do druku przez Sekretariat Synodu.

W dwa lata po zakończeniu prac synodalnych tj. w 1993 r. Ksiądz Kardynał Henryk Gulbinowicz słowem wprowadzającym przekazał postanowienia Synodu na ręce wszystkich członków Kościoła Wrocławskiego³¹⁸ oraz za zgodą i na życzenie ks. bp dr Tadeusza Rybaka także członkom Kościoła Legnickiego³¹⁹. Drukiem ukazały się w 1995 r. w pozycji książkowej „Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985–1991” nakładem Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, pod redakcją ks. dr Romana Drozda. Warto nadmienić, że w rozdziale piątym, zatytułowanym „Zadania duszpasterskie”,

³¹⁶ H. Gulbinowicz, Dekret o powołaniu zespołu redakcyjnego dokumentu końcowego Komisji ds. liturgii z dnia 15 lipca 1990 r., AAW, Segregator Komisje ds. Liturgii i Sakramentów, Duszpasterstwa, Struktur kościelnych, brak sygn.

³¹⁷ R. Drozd, Synod Archidiecezji Wrocławskiej (1985–1991)..., s. 328.

³¹⁸ H. Gulbinowicz, Słowo wprowadzające Metropolity Wrocławskiego, w: R. Drozd (red.), Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 5–7.

³¹⁹ Dekret promulgujący dokumenty i postanowienia Synodu Archidiecezji Wrocławskiej jako obowiązujące w Diecezji Legnickiej (z dn. 29.06.1994 r., l.dz. 2342/94), w: R. Drozd (red.), Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 494.

w dziale pierwszym „Życie liturgiczne” znajdujemy zalecenia i wskazania Synodu dotyczące reformy struktur liturgii, jej obrzędów oraz formacji liturgicznej duchowieństwa i wiernych. Dział ten składa się z sześciu paragrafów poświęconych kolejno:

- A. Naturze liturgii i jej znaczenia w życiu Kościoła Wrocławskiego .
- B. Ogólnym zasadom sprawowania liturgii
- C. Najświętszej Eucharystii
- D. Innym sakramentom i sakramentaliom
- E. Uświęceniu czasu
- F. Muzyce w liturgii

Metropolita w swym słowie wstępnym wyraził zachętę do studiowania głównych tematów synodalnych, aby na ich podstawie zreformować zarówno życie osobiste, jak też życie parafii, dekanatu i diecezji.

7. II Synod Plenarny

Znaczącym wydarzeniem także dla Archidiecezji Wrocławskiej był zwołany przez biskupów polskich na lata 1991–1997 II Polski Synod Plenarny, którego inauguracja odbyła się 8 kwietnia 1991 r. w Warszawie, w obecności Jana Pawła II.

W ramach przygotowań Episkopat Polski powołał w 1989 r. 15 Komisji Synodalnych, których zadaniem było przedstawić problemy Kościoła w Polsce w kontekście nauki Soboru Watykańskiego II oraz podjąć pracę nad określonymi zagadnieniami w celu opracowania dokumentów roboczych, stanowiących podstawę do późniejszej dyskusji. Owocem tychże prac było siedemnaście dokumentów roboczych. Ich treść miała fundament w dokumentach soborowych, które posłużyły jako wyznacznik do oceny rozważanych zagadnień³²⁰. Każdy ze wspomnianych siedemnastu dokumentów składał się z czterech części: teologicznej, socjologicznej, pastoralnej i prawnej.

Wartym szczególnej uwagi jest dokument poświęcony liturgii, który powstał w oparciu o Konstytucję o Liturgii, a nosił tytuł: „Życie liturgiczne w Polsce, po Soborze Watykańskim II”. Był on dziełem prac Komisji, której przewodniczył ks. Stanisław Czerwik i składał się z czterech części, podzielonych w sumie na 77 punktów. Część I – teologiczna, nosiła tytuł: „Natura liturgii, jej znaczenie w życiu Kościoła. Zasady jej odnowy.” (24 punkty). Część II – zatytułowana – „Próba oceny poziomu życia

³²⁰ T. Pieronek, Wprowadzenie, w: II Polski Synod Plenarny, teksty robocze, Poznań – Warszawa 1991, nr 6.

liturgicznego w Kościele w Polsce” (14 punktów). Część III – „Zalecenia pastoralne” (20 punktów). W części IV zawarto „Zarządzenia” (16 punktów).

Mając na uwadze prawidłowy i owocny przebieg prac II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej Ksiądz Kardynał Henryk Gulbinowicz Dekretem z dnia 23 czerwca 1992 r. powołał Sekretariat Archidiecezjalny II Polskiego Synodu Plenarnego w składzie: bp Jan Tyrawa jako odpowiedzialny za prace Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, ks. dr Michał Machał – sekretarz oraz członkowie: ks. prałat Roman Drozd, ks. lic. Mirosław Drzewiecki, ks. dr Mirosław Drzewiecki, ks. dr Bolesław Orłowski, ks. dr Stanisław Paszkowski, ks. dr Józef Pater³²¹. Równocześnie z powołaniem Sekretariatu Archidiecezjalnego Metropolia Wrocławski wydał Dekret o ustanowieniu Diecezjalnej Komisji Synodalnej II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej. Przewodniczącym Komisji, a zarazem koordynatorem prac nad Synodem ustanowił ks. bp Jana Tyrawę, jako członków powołał: ks. inf. Stanisława Turkowskiego, ks. prał. Stanisława Pietraszko, ks. prał. Leona Czaję, ks. prał. Zbigniewa Bąkowskiego, ks. prał. Ignacego Deca, ks. prał. Adama Drwięgę, ks. prał. Stanisława Dudka, ks. prał. Franciszka Głoda, ks. prał. Sylwestra Irłę, ks. prał. Jana Janowskiego, ks. prał. Jana Krucinę, ks. prał. Stanisława Pawlaczka, ks. prał. Bolesława Robaczka, ks. prał. Jana Tympalskiego, ks. dziekana Kazimierza Jandziszaka, ks. dziekana Eugeniusza Kuźmika, ks. dziekana Aleksandra Matykę, ks. dziekana Jana Przytockiego, ks. dziekana Władysława Ozimka, ks. dziekana Stefana Smotera, ks. dziekana Bolesława Sylwestrzaka, ks. prob. Romualda Brudnowskiego, ks. dr Edwarda Janiaka, ks. prob. Józefa Kijaka, ks. dr Andrzeja Nowickiego, ks. prob. Adama Prażaka, ks. prob. Jana Odziomka, ks. prof. dr hab. Romana Rogowskiego, ks. prob. Jana Sucheckiego, ks. prob. Zbigniewa Wolanina, o. lic. Mieczysława Rećko SS. CC, ks. inspektora dr Stanisława Semika, ks. dr Tadeusza Skwarczka, s. dr Ewę Jezierską, s. Lucję Russell Foks, s. Bernardę Janusiewicz, s. Marię Pytel SDB, p. prof. dr hab. Andrzeja Grocholskiego, p. doc. dr hab. Kazimierza Czaplńskiego, p. doc. dr hab. Zygmunta Gałdzickiego, p. prof. Józefa Łukaszewicza, p. doc. dr hab. Herberta Myśliwca, p. prof. dr hab. Mieczysława Patera. Im to powierzył podjęcie trudu odrodzenia Kościoła Wrocławskiego poprzez nową ewangelizację³²². Również 23 czerwca 1992 r. Kardynał Henryk Gulbinowicz wydał Instrukcję

³²¹ H. Gulbinowicz, Dekret o powołaniu Diecezjalnego Sekretariatu II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WVK 45 (1992), nr 4, s. 330.

³²² H. Gulbinowicz, Dekret o ustanowieniu Diecezjalnej Komisji Synodalnej II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WVK 45 (1992), nr 4, s. 331–332.

o parafialnych zespołach synodalnych II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej. Zalecał w niej, aby „wszędzie tam, gdzie zespoły synodalne Synodu Archidiecezji Wrocławskiej nie zaniechały swojej działalności, należy nadać im charakter zespołu synodalnego II Polskiego Synodu Plenarnego. Jeśli po zakończeniu Synodu Archidiecezji Wrocławskiej zespoły synodalne zostały przekształcone w Rady Parafialne czy Rady Duszpasterskie, niech obok nich zostanie powołany odrębny zespół synodalny”³²³. Jako załącznik do wspomnianej wyżej Instrukcji Metropolita Wrocławski na łamach Wrocławskich Wiadomości Kościelnych zamieścił wskazania oraz programowe wytyczne dla Parafialnych Zespołów Synodalnych. Zalecał w nich, by w pracach synodalnych kierowali się nauką zawartą w Piśmie Świętym, a przedmiotem ich prac miały być dokumenty robocze II Polskiego Synodu Plenarnego, w odniesieniu do dokumentów Soboru Watykańskiego II, Katechizmu Kościoła Katolickiego oraz Encyklik i Adhortacji Ojca Świętego³²⁴.

Rozpoczęcie procesu odnowy życia liturgicznego było milowym krokiem na drodze do realizacji zasadniczego celu Kościoła, którym jest: „przyczyniać się do coraz większego rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, lepiej dostosować do potrzeb naszych czasów podlegające zmianom instytucje, popierać to, co może ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących w Chrystusa i umocnić to, co prowadzi do powołania wszystkich ludzi na łono Kościoła, dlatego uznał, że w szczególny sposób należy zatroszczyć się także o odnowienie i rozwój liturgii” (KL 1). Poprawne zrozumienie przemian doktrynalnych i nadanie właściwego kierunku posoborowej odnowie liturgicznej, w znacznej mierze zależało od działań rządców archidiecezji i instytucji kościelnych. Można było zauważyć, że w Archidiecezji Wrocławskiej zastosowano przede wszystkim ogólne kryterium reformy liturgii, w myśl którego obrzędy mają odznaczać się szlachetną prostotą, mają być krótkie i jasne, bez niepotrzebnych powtórzeń, dostosowane do pojętności wiernych, aby na ogół nie potrzebowały wielu wyjaśnień. Ponadto zadbano, aby nowe formy obrzędowe, niejako organicznie, wyrastały z form już istniejących, a zwłaszcza, aby lud chrześcijański mógł je lepiej zrozumieć i uczestniczyć w nich w sposób pełny, czynny i społeczny.

³²³ H. Gulbinowicz, Instrukcja o parafialnych zespołach synodalnych II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 45 (1992), nr 4, s. 332–334.

³²⁴ H. Gulbinowicz, Parafialne Zespoły Synodalne II Polskiego Synodu Plenarnego w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 45 (1992), nr 4, s. 334–336.

Rozdział II

Msza święta i pozamszalny kult Chrystusa w Eucharystii

„W Najświętszej Eucharystii zawiera się całe duchowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha i Chleb żywy” (DK 5). Z woli Chrystusa Pana najwyższą formą kultu Eucharystii pozostanie zawsze jej sprawowanie i spożywanie, stąd Msza święta jest początkiem i celem innych form pobożności i kultu Eucharystii oddawanego jej poza Mszą świętą (por. EM 2,50). Dlatego sprawowanie Mszy świętej, jako czynności Chrystusa i zorganizowanego hierarchicznie Ludu Bożego, stanowi ośrodek całego życia chrześcijańskiego, tak Kościoła powszechnego, jak i lokalnego oraz poszczególnych wiernych (por. KL 47; KK 17)³²⁵. We Mszy świętej osiąga punkt szczytowy zarówno działanie Boga, które w Chrystusie uświęca świat, jak i kult, który ludzie składają Ojcu, uwielbiając Go przez Chrystusa, Syna Bożego (por. KL 10). Ponadto we Mszy świętej tak wspomina się w ciągu roku boskie tajemnice Odkupienia, że stają się one w pewien sposób obecne (por. KL 102). Natomiast pozostałe czynności sakralne i wszystkie inne akty życia chrześcijańskiego wiążą się ze Mszą świętą, wypływają z niej i ku niej się kierują (OWMR 1; por. DK 5; KL 10)³²⁶.

1. Etapy wprowadzania odnowionych obrzędów mszalnych

Sobór Watykański II poprzez pierwszy swój dokument, tj. Konstytucję o Liturgii świętej z dnia 4 grudnia 1963 r. zainaugurował dzieło odnowy liturgii i zarazem zbliżenia jej do współczesnego człowieka. Konstytucja uchwalona dokładnie w 400-lecie zakończenia Soboru Trydenckiego „kończyła epokę potrydencką rubryk i centralizacji, a otworzyła nową erę w dziejach liturgii”³²⁷. Faktem było, że od dłuższego czasu istniał rozdźwięk między liturgią a wierzącym ludem, że „człowiek odszedł od liturgii, a liturgia oddaliła się od człowieka”³²⁸. Wierni świeccy katolicy byli, jak to zauważa Konstytucja, jak obcy i milczący widzowie (por. KL 48). Przez całe wieki trwało też nastawienie, że w liturgii nic nie można zmienić. Jednakże Sobór, rozróżniając to, co w liturgii jest niezmienne, bo pochodzi z woli Chrystusa, od tego, co jest zmienne, bo pochodzi z ustanowienia Kościoła, postanowił podjąć reformę liturgii poprzez odrzucenie tego, co wydaje się być niezrozumiałym i nieczytelnym dla dzisiejszego człowieka;

³²⁵ List Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich biskupów Kościoła o tajemnicy i kulcie Eucharystii, WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 73–98.

³²⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 283.

³²⁷ S. Czerwik, *Odnowa Liturgii w świetle Konstytucji i Instrukcji Liturgicznej*, RBL 18 (1965), nr 3, s. 162.

³²⁸ W. Schenk, *Geneza i założenia reformy liturgicznej*, RBL 18 (1965), nr 4, s. 205–211.

wprowadzając czy przywracając tym samym to wszystko, co może uczynić z liturgii prawdziwe dzieło całego ludu zjednoczonego przez chrzest z Jezusem Chrystusem, Najwyższym i Jedynym Kapłanem³²⁹.

Drugi rozdział Konstytucji liturgicznej, zatytułowany Misterium Eucharystii, został poświęcony Mszy świętej. Wszystkie późniejsze dokumenty Kościoła dotyczące Eucharystii pozostają w związku z soborową Konstytucją o liturgii i zawierają szczegółowe postanowienia zmierzające do wprowadzenia w życie odnowy liturgii mszalnej. Encyklika Papieża Pawła VI *Misterium fidei* z dnia 3 września 1965 roku jest poświęcona w całości tajemnicy Eucharystii. Mówi o Eucharystii jako tajemnicy wiary i jako ofierze, przypomina o sakramentalnej obecności Chrystusa. Encyklika wzywa także do oddawania czci Chrystusowi obecnemu w Najświętszym Sakramencie i zachęca do rozwijania kultu eucharystycznego.

Instrukcja Kongregacji Obrzędów na temat kultu Eucharystii, *Eucharysticum misterium* z dnia 25 maja 1967 r., przypominała naukę Kościoła o Eucharystii i nakazywała przekazywanie tej nauki wiernym oraz porządkowała ogólne normy dotyczące sprawowania Mszy świętej. Natomiast Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego, wydane dnia 26 marca 1970 r. i księga liturgiczna Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, wydana przez Świętą kongregację Sakramentów i Kultu Bożego dnia 21 czerwca 1973 r. podkreślają, że sprawowanie Eucharystii stoi w centrum życia Kościoła powszechnego i poszczególnych wspólnot wierzących. Jest ono źródłem duchowego życia wszystkich wierzących w Chrystusa.

Liturgia, jak wiadomo, jest zespołem świętych znaków (por. KL 24 i 30), a Kościołowi chodzi o to, aby nie były one dla wiernych znakami magicznymi, lecz ułatwiały im nadprzyrodzony dialog i wymianę, jaka dokonuje się w liturgii między Bogiem i człowiekiem³³⁰. W pierwszej kolejności została podjęta w Kościele reforma liturgii Mszy świętej. I na tym właśnie odcinku cała odnowa liturgii stała się widzialna, niejako namacalna. Ona też wymagała najwięcej trudu i troski ze strony duszpasterzy, aby z jednej strony została właściwie przyjęta przez wiernych, a z drugiej strony, by dokonana była zgodnie z duchem i zamierzeniem Kościoła. W tej odnowie nie chodziło wyłącznie o zewnętrzne zmiany, jak rubryki, teksty, język ojczysty, choć sprawy te są ważne, bo przybliżyły one liturgię ludowi, ale w tej odnowie, którą rozpoczął Sobór, chodziło przede wszystkim o odnowę teologii liturgii, o budowanie duszpasterstwa w taki

³²⁹ Sadko, Percepcja soborowej odnowy..., s. 152.

³³⁰ Czerwik, Odnowa Liturgii w świetle Konstytucji..., s. 168–171.

sposób, by liturgia, a zwłaszcza Eucharystia, stała się rzeczywiście źródłem i szczytem całej działalności apostołowskiej Kościoła (por. KL 10) i istotnym centrum duchowego życia wszystkich jego członków³³¹.

Zasada czynnego uczestnictwa wiernych w sprawowanej liturgii znalazła swoje odbicie w duchu soborowych reform, bowiem uczestnictwo wiernych w liturgii na wzór starożytnych zebrań chrześcijan powinno być: „świadome, czynne, społeczne, pełne, wewnętrzne i zewnętrzne, pobożne, doskonałe, owocne, ma polegać na pełnym zharmonizowaniu ciała i duszy wiernych ze strukturą sprawowanych czynności liturgicznych”³³². Celowi temu służyło: dopuszczenie języków ojczystych, ubogacenie stołu słowa o trzyletni cykl niedzielnych czytań i dwuletni w ciągu roku, wprowadzenie nowych modlitw Eucharystycznych, uproszczenie obrzędów, doprowadzenie świeckich do czynności liturgicznych – jak czytania, modlitwa wiernych itd.³³³

Skuteczność przeprowadzania każdej reformy, w tym także liturgicznej, w dużym stopniu zależy od sposobu wprowadzania jej w życie. Kościół w Polsce pod przewodnictwem Prymasa Tysiąclecia kardynała Stefana Wyszyńskiego reformy tej dokonywał stopniowo, uwzględniając własne uwarunkowania i możliwości, oraz mając na względzie to, że reformy liturgii nie można wiernym narzucać odgórnie, gwałtownie, bez przygotowania. Dlatego też przyjęto zasadę stopniowej realizacji postulatów soborowych, w myśl zaleceń Konstytucji o Liturgii i kolejnych instrukcji wykonawczych. Konstytucja o Liturgii Soboru Watykańskiego II podkreśliła, że „nikomu, choćby nawet był kapłanem, nie wolno na własną rękę niczego dodawać, ujmować lub zmieniać w liturgii”, a prawo kierowania sprawami liturgii należy do Stolicy Apostolskiej, Konferencji Biskupów oraz Biskupa miejsca (por. KL 22). Zgodnie z powyższym wszelkie decyzje dotyczące liturgii zastrzeżono dla Episkopatu i przypomniano, że tylko te zmiany są objęte odnową liturgii, które są zarządzane przez właściwych przełożonych kościelnych³³⁴.

1.1 Ukształtowanie przestrzeni celebracji odnowionej liturgii

Sobór Watykański II wrócił do najstarszej koncepcji Kościoła jako domu ludzi gromadzących się w imię Boga. Podkreślił, że Kościół jest kościołem nie tylko dlatego,

³³¹ Schenk, *Geneza i założenia reformy liturgicznej...*, s. 207.

³³² S. Czerwik, *Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii świętej*, w: *Konstytucja o Liturgii świętej...*, s. 48–50; Także, *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 14/15, Lublin 1968, s. 15–21.

³³³ Sadko, *Percepcja soborowej odnowy...*, s. 155–156.

³³⁴ H. J. Sobeczko, *W trosce o liturgiczne dziedzictwo: życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1976)*, Opole 1986, s. 150–152.

że w tabernakulum przechowuje się Eucharystię, lecz także dlatego, że w nim gromadzi się nowy Lud Boży, czyli Kościół pod przewodnictwem biskupa lub jego pełnomocnika, kapłana, dla sprawowania liturgii³³⁵.

Dokumenty Stolicy Apostolskiej mówią zarówno o dostosowaniu już istniejących budowli sakralnych do współczesnych wymogów liturgicznych, jak i zachowaniu koniecznych warunków przy budowaniu nowych³³⁶. Należy pamiętać, „że Kościół nie uważał żadnego stylu za swój własny, lecz stosownie do charakteru i uwarunkowań narodów oraz potrzeb różnych obrządków dopuszczał formy artystyczne każdej epoki, tworząc z biegiem wieków skarbiec sztuki, który z całą troską winien być zachowany. Także sztuka współczesna wszystkich narodów i regionów może się swobodnie rozwijać w Kościele, byle z należną czcią i szacunkiem służyła świątyniom i obrzędom liturgicznym. Wówczas będzie ona mogła dołączyć swój głos do tego wspaniałego hymnu chwały, jaki w minionych wiekach najwięksi artyści wyśpiewali na cześć katolickiej wiary” (por. KL 123).

W Instrukcji o Kulcie Tajemnicy Eucharystycznej czytamy: „Dom modlitwy (...) powinien być schludny, zdatny do modlitwy i świętych uroczystości (...), a urządzenie świętego miejsca ma bardzo wielkie znaczenie, gdy chodzi o właściwe zorganizowanie nabożeństwa i czynnego uczestnictwa wiernych” (por. EM 24).

Dla poprawności celebracji liturgicznych i odpowiedniego wykonania liturgicznych funkcji przez posługujących ważna jest odpowiednio zorganizowana przestrzeń sakralna, bowiem jej ukształtowanie jest włączone w sprawowanie liturgii, gdzie dokonuje się uświęcenie człowieka i uwielbienie Boga. Przestrzeń sakralna stoi w służbie zbawczego dialogu dokonującego się w liturgii³³⁷.

Dokumenty posoborowe rezygnują z miejsca centralnego na rzecz sprawowanej czynności liturgicznej, gdyż tym, co łączy wszystkich zgromadzonych, jest przede wszystkim sprawowana liturgia, czyli zbawcze działanie Boga, które tu i teraz dokonuje się przez widzialne znaki. Odbywa się to w różnych miejscach, stąd też mówi się o „strefach”, podkreślając szczególnie strefę liturgii Słowa Bożego i strefę liturgii Ofiary³³⁸. Dotychczasowe „prezbiterium” było przeznaczone dla prezbiterów – duchownych, przy czym było oddzielone od wiernych podwójną nieraz balustradą.

³³⁵ B. Filarska, *Początki architektury chrześcijańskiej*, Lublin 1983, s. 23–26.

³³⁶ Z. Wit, *Uwarunkowania przestrzenne i funkcje w zgromadzeniu liturgicznym*, *Studia liturgiczno – pastoralne I* (1988), Opole 1988, s. 154.

³³⁷ B. Nadolski, *Liturgika fundamentalna*, t. 1, Poznań 1989, s. 144–145.

³³⁸ J. Popiel, *Wnętrze kościoła w świetle odnowionej liturgii*, w: F. Blachnicki (red.), *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań – Warszawa – Lublin 1967, s. 534–549.

Wprowadzenie ogólne do mszału podaje: „prezbiterium powinno się odróżniać od nawy kościoła albo przez lekkie podwyższenie, albo przez specjalną strukturę i wystrój”. Przeznaczenie prezbiterium jest bowiem koncentrujące, powinno zatem być odpowiednio obszerne, gdyż w nim znajduje się zarówno strefa liturgii Słowa, jak i strefa liturgii Ofiary, aby wszyscy mogli swobodnie sprawować swoje funkcje w świętych obrzędach³³⁹. Pierwsza strefa obejmuje miejsce dla celebransa i ministrantów, czyli miejsce przewodniczenia oraz ambonę, miejsce głoszenia Słowa Bożego. W pobliżu należy także przewidzieć miejsce dla scholi. Strefa liturgii Ofiary koncentruje się wokół ołtarza.

Ołtarz jest „stołem ofiary i uczy, na którym kapłan, przedstawiający Chrystusa Pana, dokonuje tego samego, co Chrystus uczynił i przekazał swoim uczniom, aby czynili na Jego pamiątkę”³⁴⁰. Instrukcja o Kulcie Tajemnicy Eucharystycznej mówi, że główny ołtarz jest znakiem samego Chrystusa, miejscem, na którym dokonują się zbawcze tajemnice, centrum zgromadzenia wiernych oraz podkreśla, że ołtarzowi należy się najwyższy szacunek (por. EM 24).

Ołtarz główny jest zazwyczaj ołtarzem stałym, powinien znajdować się „w oddaleniu od ściany, aby go można było łatwo obejść i (...) odprawiać twarzą do wiernych”³⁴¹. Powinien być ustawiony w takim miejscu, by rzeczywiście stanowił ośrodek, ku któremu spontanicznie będzie zwracać się uwaga całego zgromadzenia wiernych (por. OWMR 258 – 267)³⁴². Należy dodać, że w nowo budowanych kościołach ma znajdować się „jeden tylko ołtarz, aby na wspólnym zgromadzeniu wiernych jeden ołtarz oznaczał jednego Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa oraz jedną Eucharystię Kościoła” – jak podają obrzędy poświęcenia ołtarza (por. ODEA 10)³⁴³. Ołtarzowi oddaje się należny szacunek przez ukłon, okadzenie i ucałowanie ołtarza na początku i na zakończenie Zgromadzenia Eucharystycznego.

Sobór Watykański II podkreślił godność ołtarza, zalecając, aby był przykryty przynajmniej jednym obrusem, który pod względem formy, rozmiarów, ornamentacji powinien być dostosowany do kształtu ołtarza. Świeczniki, które są wymagane przy poszczególnych czynnościach liturgicznych dla podkreślenia szacunku i uroczystego charakteru akcji liturgicznej, należy umieścić na ołtarzu lub obok niego. Stawia się przynajmniej dwa świeczniki z zapalonymi świecami. Może ich być więcej – cztery

³³⁹ Wit, Uwarunkowania przestrzenne..., s. 155.

³⁴⁰ Nadolski, Liturgika fundamentalna..., s. 150.

³⁴¹ Wit, Uwarunkowania przestrzenne..., s. 158; Także, Msza święta *versus populum*, WWK 21 (1966), nr 1, s. 24–26.

³⁴² H. Nadrowski, Kościoły naszych czasów, Dziedzictwo i perspektywy, Kraków 2000, s. 190–207.

³⁴³ Araszczuk, Obrzędy poświęcenia kościoła..., s. 222.

lub sześć, zwłaszcza w niedzielę albo obowiązujące święto. Natomiast gdy celebryje biskup diecezjalny, stawia się siedem świec (por. OWMR 117). Na ołtarzu lub obok niego znajduje się krzyż dobrze widoczny dla zgromadzonych wiernych (por. OWMR 308)³⁴⁴.

Istnieją dwa bieguny liturgii słowa: miejsce przewodniczenia, czyli modlitw zanoszonych przez celebransa w imieniu całego ludu oraz ambona służąca do głoszenia Słowa Bożego³⁴⁵.

Odnowa liturgiczna, mająca na celu lepsze podkreślenie społecznego charakteru czynności liturgicznych, przywróciła pierwotne znaczenie miejsca dla celebransa. Miejsce przewodniczenia jest szczególnym znakiem liturgicznym, bowiem w osobie biskupa czy prezbitera sam Chrystus wchodzi w zgromadzenie, bo jest Głową tego ciała, które uczestniczy w modlitwach. Krzesło kapłana – celebransa powinno uwydatniać jego funkcję przewodniczącego zgromadzenia i kierującego modlitwą. Dlatego najodpowiedniejsze dla niego miejsce będzie u szczytu prezbiterium, zwrócone w stronę ludu. Należy unikać wszelkiego podobieństwa do tronu³⁴⁶.

Odprawiając Mszę świętą celebrans pozostaje przy krześle w czasie obrzędów wstępnych (por. OWMR 86), liturgii słowa, jeśli nie musi proklamować Ewangelii (por. OWMR 94), dziękczynienia (OWMR 121), modlitwy po Komunii świętej (por. OWMR 122) oraz podawania ogłoszeń i obrzędów rozesłania (OWMR 138–140). Obok krzesła celebransa powinno być miejsce dla koncelebransów oraz ministrantów, „aby mogli łatwo spełniać powierzone im czynności” (por. OWMR 271).

Kolejnym elementem w przestrzeni celebracji liturgii słowa jest miejsce proklamacji Słowa Bożego – ambona. Z zasady powinna to być stała ambona, a nie zwykły przenośny pulpit. Ambona odpowiednio wkomponowana we wnętrze kościoła powinna być tak umieszczona, by czytający i mówiący byli dobrze widziani i słyszani przez wiernych. Z ambony wykonuje się jedynie czytania, psalm responsoryjny oraz orędzie wielkanocne. Można też stąd wygłaszać homilie oraz intencje modlitwy powszechnej. Powaga ambony wymaga, aby wstępował na nią tylko sługa słowa, nie powinien na nią wchodzić komentator, kantor lub dyrygent śpiewu (por. OWMR 272). *Ordo lectionum* z 1981 r. zaleca, „aby ambona mogła dogodnie służyć do sprawowania obrzędów, winna być dość obszerna, skoro niekiedy musi zmieścić się na niej kilku usługujących. Należy także zadbać o to, aby lektorzy mieli na ambonie oświetlenie

³⁴⁴ B. Nadolski, Ołtarz, w: Tenże (red.), *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1093–1100; Także, *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 5, Lublin 1966, s. 9–10.

³⁴⁵ M. E. Rosier – Siedlecka, *Posoborowa architektura sakralna*, Lublin 1979, s. 223.

³⁴⁶ Araszczuk, *Obrzędy poświęcenia kościoła...*, s. 224–226.

wystarczające do czytania tekstów, by w razie potrzeby mogli skorzystać ze współczesnych środków technicznych zapewniających wiernym dobrą słyszalność” (por. OWLM 24, 26)³⁴⁷.

W architekturze wnętrza świątyni ważną rolę obok trzech głównych miejsc tj. miejsca przewodniczenia, ambony do głoszenia słowa i ołtarza, stanowią: miejsce udzielania sakramentu chrztu świętego – chrzcielnica, miejsce sprawowania sakramentu pokuty – konfesjonał oraz miejsce przechowywania Najświętszego Sakramentu – tabernakulum.

Sobór Watykański II podkreślił znaczenie chrztu w życiu chrześcijanina. Obrzęd chrztu dzieci podaje, że „chrzcielnica, z której wypływa woda do chrztu albo w której się ją przechowuje, niech będzie przeznaczona wyłącznie do sakramentu chrztu i w pełni godna tego, aby tam chrześcijanie odradzali się z wody i Ducha Świętego. Bez względu na to, czy mieści się ona w jakiejś kaplicy wewnątrz lub obok kościoła czy w jakiejś części kościoła na widoku wiernych, należy ją tak urządzić, by w obrzędach chrztu mogło uczestniczyć wiele osób. Po skończeniu Okresu Wielkanocnego w miejscu udzielania chrztu wypada ze czcią przechowywać paschał i zapalać go podczas udzielania chrztu, aby od niego łatwo było zapalać świece ochrzczonych” (por. OCD 25)³⁴⁸.

W kościele powinno być specjalne miejsce do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wskazuje jako właściwe miejsce słuchania spowiedzi i udzielania absolucji kościół lub kaplicę. Dobrze jest podkreślić w ikonografii głęboki sens pojednania: miłosierdzie Boże oraz związek sakramentu z misterium zbawienia. Ze względów psychologicznych należy umieszczać miejsce spowiedzi blisko wejścia do kościoła – niektórzy nie mają odwagi wejść głębiej. Za takim usytuowaniem przemawiają również względy praktyczne: idzie o to, żeby nie przeszkadzać w skupieniu w kościele i aby osoby oczekujące na spowiedź nie tamowały ruchu. Miejsce powinno być łatwo dostępne, ale mało widoczne, lub zapewniać dyskrecję. Nie wolno umieszczać konfesjonałów w prezbiterium³⁴⁹.

W przestrzeni sakralnej przeznaczonej w pierwszym rzędzie do sprawowania Eucharystii powinno istnieć także miejsce i możliwość osobistej modlitwy. Jest nim

³⁴⁷ B. Nadolski, Ambona, w: *Leksykon liturgii...*, s. 79–80; Także, Araszcuk, *Obrzędy poświęcenia kościoła...*, s. 223–224.

³⁴⁸ P. Gajda, Miejsce chrztu w nowej koncepcji wnętrza kościelnego, *RBL* 25 (1972), nr 2, s. 126–134; Także Cz. Krakowiak, Błogosławieństwo chrzcielnicy, *RTK* 45 (1998), z. 8, s. 281–290.

³⁴⁹ Araszcuk, *Obrzędy poświęcenia kościoła...*, s. 231–234; Także B. Nadolski, Konfesjonał, w: *Leksykon liturgii...*, s. 673–675.

miejsce adoracji Najświętszej Eucharystii – tabernakulum oraz jego otoczenie³⁵⁰. W tabernakulum przechowuje się Najświętszy Sakrament przede wszystkim w celu udzielania Wiatyku, czyli Komunii świętej umierającym, w drugiej kolejności natomiast w celu udzielania Komunii świętej poza Mszą świętą i wspomnianej wyżej adoracji³⁵¹. Przepisy kościelne w dwóch dokumentach: Instrukcji *Inter oecumenici* Rady do Wykonywania KL z dnia 26 września 1964 r. i Instrukcji *Eucharisticum mysterium* z 25 maja 1967 r., podają warunki przechowywania w kościele Najświętszych Postaci. Biorąc pod uwagę przestrzenny układ każdego kościoła Najświętszy Sakrament, należy przechowywać w tabernakulum umieszczonym w jego części odpowiednio godnej i przyozdobionej oraz sprzyjającej modlitwie³⁵². Tabernakulum powinno być jedno, nieruchome, mocne i nieprzeźroczyste. Ma ono być tak zamknięte, aby wykluczało niebezpieczeństwo profanacji (por. OWMR 314). Uwzględniając decyzję biskupa diecezjalnego, tabernakulum można umieścić:

1. w prezbiterium, poza ołtarzem przy którym sprawuje się Mszę świętą,
2. w jakiejś kaplicy, organicznie związanej z kościołem, nadającej się do prywatnej adoracji i modlitwy wiernych oraz dla nich widocznej (por. OWMR 315)³⁵³.

Obecność Najświętszej Eucharystii w tabernakulum należy zaznaczyć poprzez symbole eucharystyczne, nie jest konieczne konopeum, powinna natomiast płonąć przy nim nieustannie specjalna lampka, wskazująca na obecność Chrystusa, a przez to pobudzać wiernych do Jego czci³⁵⁴. Należy dodać, że zawsze na ołtarzu przechowywania Eucharystii lub w jego pobliżu ustawia się świece, które zapala się podczas udzielania Komunii świętej poza Mszą świętą. Znajduje się tam także korporał do rozłożenia pod puszkę, patena komunijna, a także naczynko z wodą do obmycia palców i mały ręczniczek do ich wytarcia³⁵⁵.

W Archidiecezji Wrocławskiej przestrzenią do sprawowania odnowionej liturgii zajęła się Komisja do Spraw Sztuki Sakralnej. Szczególnie aktywnie w tej Komisji działał ks. J. Dębski, który jako wykładowca w Seminarium Duchownym skutecznie wpływał

³⁵⁰ R. Walczak, Świątynia chrześcijańska i jej wystrój w świetle soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła, Kalwaria Zebrzydowska 1999, s. 96.

³⁵¹ A. Rafałko, Dzieje tabernakulum w Polsce, w: W. Schenk (red.), Studia z dziejów liturgii w Polsce IV, Lublin 1982, s. 237–241.

³⁵² Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985, s. 13–14; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 3, Lublin 1966, s. 3.

³⁵³ Przypomnienie Instrukcji Świętej Kongregacji Obrzędów w sprawie tabernakulum, WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 149–150; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 12, Lublin 1967, s. 6–10.

³⁵⁴ Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą..., s. 14.

³⁵⁵ Tamże, s. 26.

na zrozumienie istotnych przemian w dziedzinie sztuki sakralnej³⁵⁶. Synod Archidiecezji Wrocławskiej, dokonując pewnego podsumowania działań Komisji, zauważył pozytywne rezultaty w dziedzinie urządzania wnętrz kościołów. Budowane licznie w Archidiecezji nowe obiekty sakralne są urządzone zgodnie z posoborowymi zasadami prawnymi – liturgicznymi. W wielu wypadkach bardzo starannie adaptowano dawne świątynie do nowych form kultu³⁵⁷.

1.2 Wprowadzanie języka polskiego do celebracji liturgii

Odnowienie liturgii świętej, dokonywane zgodnie z uchwałami Soboru Watykańskiego II, obejmuje m.in. zastępowanie w dość znacznym stopniu używanego dotychczas w liturgii języka łacińskiego przez języki ojczyste. Podejmując tak ważną decyzję, Kościół katolicki kierował się względami duszpasterskimi. Pragnął przez użycie ojczystego języka w służbie Bożej ułatwić wiernym zrozumienie tekstów liturgicznych. Tym samym chciał uczynić udział wiernych w tych obrzędach – tak wewnątrz, jak i zewnątrz – bardziej świadomym i czynnym, a jednocześnie jak najbardziej owocnym³⁵⁸. Obrazuje to najlepiej ewolucja formuł: od „Mszy świętej wysłuchać”, przez „we Mszy świętej nabożnie uczestniczyć”, aż do zaleconego przez Sobór „Mszę świętą współsprawować”³⁵⁹.

Episkopat Polski przyjął zasadę stopniowej realizacji reformy liturgii w Polsce, kładąc nacisk na spokojne przeszkolenie duchowieństwa i wiernych oraz staranne przygotowanie nowych ksiąg liturgicznych³⁶⁰. W oparciu o Konstytucję o Liturgii i Instrukcję Kongregacji Obrzędów z 26 września 1964 r., Episkopat Polski wydał 27 stycznia 1965 r. dwa Listy – do duchowieństwa i wiernych, precyzujące w niektórych punktach prawo powszechne³⁶¹. Ich postanowieniem, od 7 marca 1965 r. wprowadzono język polski w czytaniach mszalnych i obrzędzie Komunii świętej. Należało się posługiwać specjalnymi tymczasowymi wydaniem czytania mszalnych na poszczególne

³⁵⁶ Por. Dębski, Z problematyki posoborowego wystroju liturgicznego..., s. 205–217.

³⁵⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 279.

³⁵⁸ List Biskupów Polskich o wprowadzeniu do liturgii Mszy świętej Mszału łacińsko-polskiego, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pastorskie Episkopatu Polski 1945–2000, Marki 2003, s. 637.

³⁵⁹ W. Świerzawski, Duszpasterskie implikacje tłumaczenia liturgii, RBL 31 (1978), nr 2, s. 94–100.

³⁶⁰ Sobeczko, W trosce o liturgiczne dziedzictwo..., s. 155.

³⁶¹ List do wiernych na wejście w życie Instrukcji o wykonywaniu liturgii świętej (z dn. 27.01.1965 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pastorskie Episkopatu Polski..., s. 433–437; Także, Instrukcja Biskupów do duchowieństwa o wejściu w życie Instrukcji w sprawie należytego wykonywania Konstytucji o liturgii świętej (z dn. 27.01.1965 r.), w: T. Pieronek, Prawodawstwo Kościoła w Polsce, I, Warszawa 1971, s. 194–203.

okresy liturgiczne³⁶². Stopniowo także publikowano, a tym samym przekazywano do stosowania przekłady części stałych Mszy świętej³⁶³.

Kierując się troską o pełniejszy, świadomy udział wiernych w liturgii mszalnej Biskupi Polscy wydali 17 października 1966 r. nowe Zarządzenie, podpisane przez Kardynała Stefana Wyszyńskiego, dotyczące dalszego rozszerzenia użycia języka polskiego w liturgii Mszy świętej. Zarządzenie to obowiązywało od 1 stycznia 1967 r. i zawierało wskazania dotyczące zakresu użycia języka polskiego w liturgii mszalnej, który w częściach stałych obejmował: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus i Agnus Dei*, w częściach zmiennych natomiast: antyfonę na Wejście, Ofiarowanie i Komunię świętą oraz pieśń międzylekcyjną. Wszystkie pozostałe części powinno odmawiać się w języku łacińskim³⁶⁴.

Kolejnym etapem było wydanie Mszału łacińsko-polskiego w 1968 r.³⁶⁵ Był to zasadniczo Mszał Rzymski Piusa V. Zgodnie z Listem Biskupów Polskich o wprowadzeniu do liturgii Mszy świętej Mszału łacińsko-polskiego (z dnia 16.09.1968 r.) miał obowiązywać od pierwszej niedzieli Adwentu, tj. 1 grudnia 1968 r. Zredagowano go w taki sposób, aby układ tekstów i obrzędów jaśniej wyrażał „święte tajemnice, które są znakiem, aby lud chrześcijański, o ile to możliwe, mógł je zrozumieć i w sposób pełny, czynny i społeczny w nich uczestniczyć” (por. KL 21)³⁶⁶. We Mszy świętej odprawianej z czynnym udziałem wiernych, wszystkie teksty, z wyjątkiem kanonu mszalnego, miały być wygłaszane po polsku. Msze święte bez czynnego udziału wiernych należało zawsze odprawiać w języku łacińskim³⁶⁷.

Ostatnim etapem wprowadzania języka polskiego była uchwała Konferencji Episkopatu Polski z dnia 5 maja 1970 r. dopuszczająca używanie w całym kraju polskiego przekładu nowego *Ordo Missae*³⁶⁸, w tym także podczas Modlitw Eucharystycznych. Nastąpiło to od 29 listopada 1970 r., tj. od pierwszej niedzieli Adwentu.

Należy jednak nadmienić, iż Sobór Watykański II wyrażając zgodę na wprowadzenie języków ojczystych do liturgii, polecił „dbać o to, aby wierni umieli

³⁶² Instrukcja Biskupów do duchowieństwa o wejściu w życie Instrukcji w sprawie należytego wykonywania Konstytucji o Liturgii świętej..., s. 200; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 3, Lublin 1966, s. 5–7.

³⁶³ Zmiany w przekładach części stałych Mszy św., WWK 21 (1966), nr 5–6, s. 136; Także, W sprawie przekładu tekstów liturgicznych na język polski, WWK 21 (1966), nr 5–6, s. 137.

³⁶⁴ Zarządzenie Biskupów Polskich dotyczące dalszego rozszerzenia użycia języka polskiego w liturgii Mszy świętej (z dn. 17.10.1966 r.), WWK 22 (1967) nr 2–3, s. 64–65.

³⁶⁵ Mszał Rzymski łacińsko – polski, Paryż 1968.

³⁶⁶ A. Grzelak, „Oto Słowo Boże” – mszalna liturgia słowa, w: Tenże, J. Stefański, L. Bilicki (red.), Liturgia źródłem i szczytem życia Kościoła, Gniezno 1993, s. 87.

³⁶⁷ List Biskupów Polskich o wprowadzeniu do liturgii Mszy świętej Mszału łacińsko-polskiego..., s. 638; Także Wskazania i uwagi praktyczne do Mszału ołtarzowego łacińsko-polskiego (z dn. 13.11.1968 r.), ANKW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

³⁶⁸ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 8/9, Lublin 1967, s. 32–33.

wspólnie odmawiać lub śpiewać stałe teksty mszalne, dla nich przeznaczone także w języku łacińskim” (por. KL 54)³⁶⁹. To zalecenie znalazło także swoje odbicie w późniejszych roboczych zarządzeniach II Polskiego Synodu Plenarnego (por. ŻLP 73)³⁷⁰. Ordynariusze powinni rozważyć ewentualność zachowania w niektórych kościołach, zwłaszcza wielkich miast i miejsc ożywionego ruchu turystycznego, jednej lub więcej Mszy świętych w języku łacińskim, odprawianych o ustalonej i ogłoszonej godzinie³⁷¹.

W Archidiecezji Wrocławskiej wprowadzenie Mszału łacińsko–polskiego zostało poprzedzone wydaniem Komunikatu Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu³⁷².

1.3 Wprowadzenie nowego Ordo Missae

Sprawą podstawową, bardzo wyraźnie zaakcentowaną w Konstytucji o Liturgii, było doprowadzenie wszystkich wiernych do pełnego, świadomego i czynnego w niej uczestnictwa. Takiego udziału domaga się bowiem sama natura liturgii, która została scharakteryzowana przez soborowy dokument jako przedłużenie historii zbawienia, wykonywanie kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa oraz działanie Chrystusa–Kapłana i jego Ciała, czyli Kościoła (por. KL 7), a także jako przedsmak uczestnictwa w liturgii niebiańskiej sprawowanej w świętym mieście, Jeruzalem, do którego pielgrzymujemy. Liturgia została też nazwana szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła i źródłem, z którego wypływa cała jego moc (por. KL 10). Lud Boży na mocy chrztu ma prawo i obowiązek świadomego i czynnego uczestnictwa w sprawowanych obrzędach. Pisząc o udziale czynnym, Sobór miał na myśli nie tyle zaangażowanie polegające na spełnianiu jakiś zewnętrznych gestów, ile przede wszystkim należyte usposobienie duchowe, zgodność myśli z wypowiedzianymi słowami (por. KL 11).

Sobór wyraża troskę, aby chrześcijanie uczestniczyli we Mszy świętej rozumnie, a nie jak obcy i milczący widzowie, aby byli kształtowani przez Słowo Boże, aby posilali się przy stole Ciała Pańskiego oraz aby ofiarowując Hostię nie tylko przez ręce kapłana,

³⁶⁹ Przypomnienie o śpiewie gregoriańskim pewnych tekstów mszalnych, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 231.

³⁷⁰ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 215.

³⁷¹ Święta Kongregacja Kultu Bożego do Księży Biskupów w sprawie śpiewów gregoriańskiego w języku łacińskim, WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 126–129; Także, *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 4, Lublin 1966, s. 2.

³⁷² Komunikat Wydziału Duszpasterskiego Kurii Arcybiskupiej we Wrocławiu w sprawie używania języka polskiego we Mszy świętej, WWK 24 (1969), nr 1, s. 20–21; Także, ANKW, *Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne* nr 613, 1965–1969, brak syg.

ale wraz z nim, składali w ofierze siebie i codziennie doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą, aby w końcu Bóg był wszystkim we wszystkich.

Dopiero w tym kontekście Konstytucja o liturgii przedstawia pewne postulaty dotyczące rewizji obrzędów Mszy świętej. Najpierw zasada ogólna: Obrzędy Mszy świętej należy tak opracować, aby wyraźniej uwidocznic właściwe znaczenie i wzajemny związek poszczególnych części, zachowując wiernie istotę obrzędów, należy je uprościć i opuścić to, co z biegiem czasu dodano jako powtórzenie lub co stało się zbędnym dodatkiem. Natomiast pewne elementy niesłusznie zatracone w ciągu wieków należy przywrócić, o ile okaże się to pożyteczne i konieczne (por. KL 50–54). Potem następują wskazania bardziej szczegółowe: udostępnienie wiernym Słowa Bożego w szerszym zakresie, homilia jako część samej liturgii, przywrócenie modlitwy powszechnej, przyjmowanie przez wiernych w Komunii Ciała Pańskiego konsekrowanego w czasie tej samej ofiary – ten postulat Soboru jest, zresztą, do dziś nagminnie lekceważony. Ponadto Konstytucja zezwoliła na zastosowanie w liturgii języka ojczystego w czytaniach i modlitwie powszechnej, a jeśli miejscowe warunki tego wymagają, także w innych kwestiach wypowiedzianych przez wiernych. Sobór poleca przy tym, aby wierni potrafili odmawiać lub śpiewać części dla nich przeznaczone także w języku łacińskim.

Patrząc na rolę i znaczenie Mszy świętej w życiu Kościoła – jako wspólnoty oraz dla poszczególnych wiernych, jest rzeczą zrozumiałą, że najczęściej ukazujących się dokumentów i podejmowanych prac poświęconych było właśnie zagadnieniu *Ordo Missae*. Starano się porządek Mszy świętych tak przerobić, by jej obrzędy odznaczały się szlachetną prostotą, dostosowaną do mentalności współczesnego człowieka (por. KL 34), czyniąc treść świętych tajemnic bardziej zrozumiałymi³⁷³. W ogólnym zarysie reformy struktury Mszy świętej podała Konstytucja o liturgii (KL 47–58), a podjęła specjalna Rada – *Consilium ad exequendam Constitutionem de Sacra liturgia*, kierując się konkretnymi wskazówkami późniejszych dokumentów³⁷⁴.

Zapowiedziana przez Konstytucję o liturgii i wprowadzona w życie przez Instrukcję Kongregacji Obrzędów *Inter oecumenici* (z dn. 26.09.1964 r.)³⁷⁵ nowa forma liturgii mszalnej, została opracowana rubrycystycznie w wydany przez Stolicę

³⁷³ Por. List Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych z okazji V rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II (z dn. 26.11.1970 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), *Listy Pastorskie Episkopatu Polski...*, s. 763–765.

³⁷⁴ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 217.

³⁷⁵ R. Michałek, *Zmiany obrzędowe wprowadzone przez Instrukcję do Konstytucji o świętej liturgii z dnia 26.09.1964 r.*, RBL 18 (1965), nr 4, s. 280–292.

Apostolską w dniu 27 stycznia 1965 r. *Ritus servandus in celebratione Missae i Ordo Missae*³⁷⁶.

Kolejnym dokumentem wprowadzającym istotne zmiany w odnowie liturgicznej była wydana 4 maja 1967 r. II Instrukcja Świętej Kongregacji Obrzędów *Tres abhinc annos*³⁷⁷. Dotyczyła ona przede wszystkim Mszy świętej, choć wspominała też o modlitwie brewiarzowej i innych funkcjach liturgicznych. Najbardziej znaczące były zmiany, jakim uległy obrzędy Modlitwy Eucharystycznej, a następnie Komunii świętej. Dnia 21 marca 1967 r. Krajowa Komisja Duszpasterstwa Liturgicznego Służby Ołtarza wydała Pouczenie o dostosowaniu użycia dzwonek do nowych rubryk podczas Mszy świętej³⁷⁸. Obejmowało ono opis ilości i sposobu dzwonienia podczas: zapowiedzi przeistoczenia, konsekracji, zapowiedzi Komunii i Komunii świętej.

Wydanie przez Stolicę Apostolską nowego *Ordo Missae*³⁷⁹ i Ogólnego Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego³⁸⁰ oraz decyzja Episkopatu Polski o ich obowiązywaniu od 29 listopada 1970 r. (tj. I niedzieli Adwentu), postawiła duchowieństwo przed poważnym i istotnym dla misji kapłańskiej zadaniem, jakim było kształtowanie uczestnictwa Ludu Bożego w nowym modelu sprawowania Eucharystii, w duchu i według prawa odnowionej liturgii. Jest rzeczą zrozumiałą, że aby to osiągnąć, najpierw sami duszpasterze musieli przyswoić sobie właściwy sposób sprawowania funkcji liturgicznych.

W Archidiecezji Wrocławskiej nowe *Ordo Missae*, zgodnie z postanowieniem Komisji Liturgicznej z dnia 12 czerwca 1970 r.³⁸¹, zostało wprowadzone w dwóch etapach: we wrześniu 1970 r. dla dekanalnych referentów liturgicznych oraz dla wszystkich księży – na jesiennych konferencjach rejonowych. Na program powyższych spotkań złożyły się referaty: „Śpiewy liturgiczne w nowym porządku Mszy św. – ks. prof. Norbert Jonek;

³⁷⁶ Kongregacja Obrzędów, Dekret promulgujący *Ordo Missae*, zawierający obrzędy Mszy świętej oraz defekty zdarzające się podczas jej odprawiania (z dn. 27.01.1965 r.) PPK I, 2, nr 1026–1027; Także, Najnowsze zmiany we Mszy św. na podstawie *Ordo Missae et Ritus servandus in celebratione Missae* (z dn. 27.01.1965 r.) oraz uchwały Komisji Episkopatu Polski, ANKW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

³⁷⁷ Kongregacja Obrzędów, Druga Instrukcja *Tres abhinc annos* podająca normy wykonawcze do Konstytucji o Liturgii (z dn. 04.05.1967 r.), PPK I, 2, nr 977–1014, Także, Zasadnicze uproszczenia obrzędowe obowiązujące od 29 czerwca 1967 r., ANKW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

³⁷⁸ Krajowa Komisja Duszpasterstwa Liturgicznego Służby Ołtarza, Pouczenie o dostosowaniu użycia dzwonek do nowych rubryk podczas Mszy świętej (z dn. 21.06.1967 r.), ANKW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak syg.

³⁷⁹ Kongregacja Obrzędów, Dekret promulgujący nowe obrzędy Mszy świętej *Ordo Missae* (z dn. 06.04.1969 r.), PPK II, 3, nr 3586–3587.

³⁸⁰ Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego (wersja I, z dn. 06.04.1969), PPK II, 3, nr 3588–4152.

³⁸¹ AKLAW, Prot., nr 8.

„Nowy porządek Mszy św.” – ks. dr Leon Czaja oraz odprawienie Mszy świętej według nowych przepisów³⁸².

Pewną pomocą było udostępnienie im zmian w Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego³⁸³ oraz Zarządzenia Konferencji Episkopatu z dnia 4 września 1970 r., w sprawie szczegółowych przepisów dotyczących nowych obrzędów³⁸⁴. Biskupi podali w nim pewne praktyczne wskazania ujednolicające liturgię, a dotyczące: gestów i postaw wiernych podczas Mszy świętej, znaków czci należnych ołtarzowi i księdze Ewangelii, znaku udzielania pokoju. Pozwolono w wyjątkowych sytuacjach na dwa czytania we Mszy świętej w niedziele i święta nakazane oraz na to, by teksty przed Ewangelią czytały kobiety. Zalecenia te po pewnej modyfikacji powtórzono w komunikacie z dnia 26 listopada 1974 r.³⁸⁵ oraz w Zarządzeniu Konferencji Biskupów Polskich wydanym w związku z przepisami Trzeciej Instrukcji Świętej Kongregacji Kultu Bożego o należytych wykonywaniu Konstytucji o Liturgii świętej³⁸⁶.

Wprowadzana odnowa liturgiczna nie była próbą zerwania z tradycją liturgiczną ani tym bardziej pomniejszaniem Wielkiej Tajemnicy Wiary. Sobór Watykański II, będący niewątpliwie dziełem Ducha Świętego, postanowił tak przerobić porządek Mszy świętej, aby wyraźniej uwidocznili właściwe znaczenie i wzajemny związek poszczególnych części, a wiernym bardziej ułatwić pobożny i czynny w niej udział. W tym celu uproszczono obrzędy, zachowując wiernie ich istotę. Opuszczono to, co z biegiem czasu stało się powtórzeniem lub dodatkiem, bez większej duchowej korzyści. Natomiast przywrócono pewne elementy, zatracone w ciągu wieków. W tym celu sięgnięto do pierwotnej tradycji Ojców Kościoła i wykorzystano niektóre elementy, które okazały się pożyteczne lub nawet konieczne do pełniejszego zrozumienia przez współczesnych wyznawców Chrystusa liturgicznego uobecnienia Jego Tajemnicy Paschalnej (por. KL 50).

Nowy porządek celebracji Eucharystii zachował bez zmian istotne treści i elementy Mszy świętej. Msza święta pozostaje pamiątką Ostatniej Wieczery Chrystusa, w czasie

³⁸² Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej (dn. 15–17 i 21–25.09.1970), WWK 25(1970) nr 10–11, s. 308–309; Także, AKLAW, Prot., nr 9.

³⁸³ Zmiany w Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego (według Mszału Rzymskiego – editio typica – 1970), WWK 26 (1971), nr 6, s. 153–157.

³⁸⁴ Zarządzenie Konferencji Biskupów Polskich w sprawie pewnych szczegółów „Obrzędów Mszy Świętej”, które zostały zlecone Konferencjom Biskupim do zadecydowania, WWK 26 (1971), nr 5, 134–137.

³⁸⁵ Komunikat Biskupów Polskich w sprawie przestrzegania szczególnych przepisów, dotyczących obrzędów Mszy świętej, których sformułowanie i wydanie zostało zlecone Konferencjom Biskupim (z dn. 26.11.1974 r.), WWK 29 (1974), nr 11–12, s. 304–307.

³⁸⁶ Zarządzenie Konferencji Biskupów Polskich wydane w związku z przepisami Trzeciej Instrukcji Świętej Kongregacji Kultu Bożego o należytych wykonywaniu Konstytucji o Liturgii świętej, WWK 26 (1971), nr 6, s. 167–168.

której przemienił On chleb i wino w swoje Ciało i Krew. W ten sposób ustanowił eucharystyczny obrzęd swojej Ofiary, która jest Ofiarą Nowego Przymierza. Uobecnia ją mocą Ducha Świętego, w sposób bezkrwawy, sakramentalny, aż do swego powtórnego przyjścia w Dniu Ostatecznym. Chrystus czyni to przez posługę kapłanów, których uzdolnił do sprawowania Eucharystii, dając im udział w swoim jedynym i wiecznym kapłaństwie. W Wieczerniku polecił Apostołom: „To czyńcie na moją pamiątkę” (por. Łk 22, 19). Dlatego kapłan musi zatroszczyć się o właściwą materię Eucharystii, którą zgodnie z Tradycją Kościoła stanowi pszenny chleb praśny oraz naturalne gronowe wino³⁸⁷. Ma też pamiętać, że po Mszy świętej jest obecny Chrystus pod eucharystycznymi postaciami, dlatego pozostałe cząstki eucharystycznego Chleba z najwyższym szacunkiem umieści w miejscu przechowywania Eucharystii³⁸⁸.

Odnowa soborowa dotyczy zmian w kwestiach drugorzędnych, tj. w dziedzinie znaków liturgicznych, gestów i formuł modlitewnych. Zamierzeniem Soboru była pomoc wiernym w ich bardziej świadomym, czynnym i owocnym, a przez to uświęcającym udziale w liturgicznej celebracji Misterium paschalnego Chrystusa. Nie jest to „nowa Msza”, ale „nowa epoka życia Kościoła”³⁸⁹.

Najbardziej wizualną zmianą, którą wprowadziła wspomniana już I Liturgiczna Instrukcja Wykonawcza, było zwrócenie się przewodniczącego zgromadzenia liturgicznego, podczas celebracji, twarzą do ludu (por. *Inter oecumenici* nr 91)³⁹⁰. Uproszczone także wstępne obrzędy mszalne, m.in. nakazano opuszczać Ps. 42 w modlitwach u stopni ołtarza³⁹¹. Odtąd pomija się akt pokutny, jeśli bezpośrednio przed nim odbyła się inna czynność liturgiczna, np. aspersion wodą święconą³⁹² w niedzielę, poświęcenie gromnic, popiołu, palm, obrzędy odprowadzane w Wigilię Zmartwychwstania Pańskiego³⁹³.

Zmiany w sposobie sprawowania Eucharystii zmierzały do uproszczenia obrzędów i eliminacji gestów, które powtarzały się wielokrotnie. W przygotowaniu do sprawowania

³⁸⁷ Kongregacja dla Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy eucharystycznej *Inaestimabile donum* (z dnia 03.04.1980), WWK 34 (1980), nr 7–9, s. 169–177.

³⁸⁸ Święta Kongregacja Doktryny Wiary, Okruchy Eucharystyczne, WWK 29 (1974), nr 6, s. 142–145; Także, Pro memoriał w sprawie puryfikacji naczyń użytych przy sprawowaniu Najświętszej Eucharystii, WWK 42 (1989), nr 1, s. 49–50.

³⁸⁹ Matwiejuk, *Recepcja odnowy liturgicznej...*, s. 239–240.

³⁹⁰ Kongregacja Obrzędów, Instrukcja o należyтым wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej, WWK 20 (1965), nr 1, s. 1–17.

³⁹¹ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 6, Lublin 1967, s. 19–20.

³⁹² Komisja Liturgiczna Episkopatu Polski, Obrzęd poświęcenia i pokropienia wodą święconą (według Mszału Rzymskiego, wydanie typiczne 1970), WWK 25 (1970), nr 12, s. 330–331.

³⁹³ Kongregacja Obrzędów, Instrukcja o należyтым wykonywaniu Konstytucji o Liturgii Świętej..., s. 8.

Eucharystii opuszczono całkowicie całowanie szat liturgicznych: humerału, manipularza i stuy przy ich wkładaniu. W liturgii Mszy świętej opuszczono znak krzyża św. na początku introitu i na końcu hymnu „Chwała” i „Wierzę” oraz po śpiewie „Święty” na słowa: Błogosławiony, który idzie. Zrezygnowano także z żegnania się pateną przy odmawianiu embolizmu. Prezbiter nie podnosi rąk na początku hymnu „Chwała” i „Wierzę”. Odmawia te liturgiczne formuły ze złożonymi rękami, podobnie, jak aklamację „Święty”. Znacznie ograniczono ukłony. Zachowano je przy wypowiedaniu imienia Jezus oraz zachęty módlmy się przed oracjami.

Znaczną zmianą było rozpoczynanie odmawiania Kanonu dopiero po zakończeniu śpiewu „Święty”. Doksologię i embolizm należało odmawiać głośno; przy doksologii kapłan nie czynił żadnych znaków, tylko trzymał Hostię nieco podniesioną nad kielichem. Kończąc embolizm, podkładał patenę pod Hostię. Celebrans przygotowywał wino do kielicha po prawej stronie ołtarza. W tym samym miejscu obmywał palce w czasie *lavabo*³⁹⁴.

Zdawano sobie sprawę z tego, że soborowa odnowa sposobu celebrowania Eucharystii odpowiada duszpasterskiej misji Kościoła, jednocześnie jest wierna wobec liturgicznej tradycji strzeżonej przez Kościół. Dlatego też w liturgii nie może być miejsca na samowolę czy improwizację³⁹⁵. Mając to na względzie, przewodniczący zgromadzenia liturgicznego musiał pamiętać o tym, iż nie tylko wykonuje różne czynności liturgiczne i znaki, ale także kształtuje świadomość i postawę uczestników świętej liturgii w jedności z całym Kościołem³⁹⁶. Odnowiona liturgia dała przewodniczącemu zgromadzenia liturgicznego możliwość kierowania uczestnictwem wiernych w liturgii przez odpowiednie pouczenia i komentarze³⁹⁷. Należy je czynić tylko w określonych momentach celebracyjnych: na samym początku celebracji, przed czytaniem, przed prefacją i przed obrzędem zakończenia. Podczas liturgii eucharystycznej celebrans winien powstrzymać się od ich wygłaszania.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej podkreślił, że sprawowanie liturgii wymaga zawsze odpowiedniego przygotowania, aby wszyscy uczestnicy zgromadzenia czuli się wspólnotą, w której każdy spełnia wyłącznie swoją funkcję. Szczególny wkład w kształtowanie tej wspólnoty wnosi kapłan, który jej przewodniczy w imieniu samego

³⁹⁴ Kongregacji Kultu Bożego, Trzecia Instrukcja o należytych wykonaniu Konstytucji o świętej liturgii, WWK 26 (1971), nr 3, s. 55.

³⁹⁵ Deklaracja w sprawie Modlitw Eucharystycznych i eksperymentów w liturgii, WWK 42 (1989), nr 1, s. 41–43.

³⁹⁶ Zob. Ojciec Święty Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Kraków 2003, s. 65–73.

³⁹⁷ Kongregacji Kultu Bożego, Trzecia Instrukcja o należytych wykonaniu..., s. 49–60.

Chrystusa i biskup, który go posłał. Prezbiter, świadomy tej funkcji, nie powinien zastępować tych, którzy na mocy prawa mają spełniać w zgromadzeniu określone czynności, ale z pokorą i godnością służyć Ludowi Bożemu, stale pouczając wiernych o ich prawach i obowiązkach we wspólnocie liturgicznej oraz pomagając w harmonijnym wypełnianiu przypadających im czynności. Synod podkreślił też, że wobec rozległych możliwości wyboru różnych części Mszy świętej jest nieodzowne, aby diakon, lektorzy, psalterzysta, kantor, komentator i chór, przed rozpoczęciem liturgii dokładnie wiedzieli, jakie teksty mają wykonać. Nie powinny się zdarzać sytuacje nieprzewidziane. Harmonijne ułożenie i sprawowanie obrzędów bardzo ułatwia duchowy udział wiernych w liturgii (por. OWMR 313)³⁹⁸.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej podkreślił znaczenie słowa i znaków widzialnych, tworzących obrzędy liturgiczne, które to wyrażają, kształtują i pogłębiają wiarę uczestników zgromadzenia³⁹⁹.

Odnowione obrzędy mszalne stanowiły także istotną pomoc dla wiernych, którzy teraz mogli uważnie śledzić święte czynności i słyszeć doskonale zrozumiały język ojczysty. W ten sposób duchowe dobro zawarte w celebrowanej Tajemnicy Odkupienia w łatwiejszy sposób stawało się udziałem uczestników liturgii. Dzięki temu bardziej świadomie tworzyli eklezjalną wspólnotę⁴⁰⁰.

1.4 Przywrócenie homilii i Modlitwy wiernych

Nowy sposób sprawowania Mszy świętej eksponował związek, jaki istnieje między liturgią słowa i liturgią eucharystyczną, czyniąc te dwa elementy jednym aktem kultu (KL 56). Stąd uwaga i zachęta, że „nie powinno się przystępować do stołu Chleba Pańskiego, jeśli wprawdzie nie było się u stołu jego słowa”⁴⁰¹. Czytanie Pisma świętego podczas liturgii zawsze było funkcją zaszczytną i świętą. Soborowe dopuszczenie do tej godności osób nieposiadających święceń, będące powrotem do tradycji wczesnochrześcijańskiej oraz przyznanie działalności lektora charakteru liturgicznego (por. KL 29), znalazło dopelnienie w wielu późniejszych dokumentach. Episkopat Polski w wydanej Instrukcji w związku z wydaniem nowego Mszału (z dn. 11.03.1987 r.) stwierdził, że „czytania poza

³⁹⁸ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 281; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 2, Lublin 1966, s. 6–7.

³⁹⁹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 282.

⁴⁰⁰ Tamże, s. 279.

⁴⁰¹ Kongregacja dla Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy eucharystycznej..., s. 171.

Ewangelią winni wykonywać odpowiednio przygotowani lektorzy, chłopcy lub dorośli mężczyźni⁴⁰², (...) w wypadkach szczególnych funkcję lektora i psalterzysty może pełnić kobieta, wykonując czytania i śpiewy z miejsca głoszenia Słowa Bożego⁴⁰³. Czytanie perykopy ewangelicznej pozostało diakonowi, a z jego braku prezbiterowi. Do nich należy również głoszenie, przywróconej przez Konstytucję liturgiczną Soboru Watykańskiego II, homilii. Odtąd stanowi ona część liturgii słowa i „jest bardzo zalecana jako nieodzowny czynnik zasilający życie chrześcijańskie” (por. OWMR 41). Zadaniem homilii jest ułatwić słuchaczom zrozumienie tajemnicy wiary, o której mówią teksty biblijne i liturgiczne, nie tylko jako rzeczywistości historycznej, ale również jako wydarzenia, które dokonuje się dziś w sprawowanej aktualnie Mszy świętej. Ma podkreślić nieprzemijalność Słowa Bożego i realizm liturgii, który słowu nadaje wymiar sakramentalny. Homilia powinna też prowadzić wspólnotę wiernych do czynnego sprawowania Eucharystii, tak, „aby zachowali w życiu, co otrzymali przez wiarę” (por. KL 10). Cel będzie osiągnięty, jeśli słowo głoszone przez kapłana będzie wynikiem rozmyślenia i zostanie dobrze przygotowane, uwzględniając czas trwania i poziom intelektualny obecnych⁴⁰⁴.

Zgodnie z zaleceniami Synodu Archidiecezji Wrocławskiej homilia jako część liturgii obowiązuje we wszystkich Mszach świętych celebrowanych z udziałem wiernych w niedziele i uroczystości nakazane oraz w Mszach świętych obrzędowych, złączonych z udzielaniem sakramentów i sakramentaliów. Zalecano także głoszenie homilii w dni powszednie Adwentu, Wielkiego Postu i Okresu Wielkanocnego oraz przy innych okazjach, gdy wierni liczniej uczestniczą we Mszy świętej. Z wielką starannością należy zachować proporcje między różnymi obrzędami Mszy świętej i dlatego czas trwania homilii powinien pozostać we właściwym odniesieniu do całej Mszy świętej (w granicach 15 – 20 minut). Homilie codzienne powinny być krótsze, tj. 5 – 10 minut. Należy także zachować chwilę milczenia po homilii i po Komunii świętej⁴⁰⁵.

Według zaleceń Soboru Watykańskiego II, postanowiono po Ewangelii i homilii przywrócić dawną modlitwę wiernych, zwłaszcza podczas Mszy świętych niedzielnych

⁴⁰² Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 4, Lublin 1966, s. 12–13; Także, AKLAW, Prot. nr 13.

⁴⁰³ Instrukcja Episkopatu w związku z wydaniem nowego Mszału (z dn. 11.03.1987 r.), nr 23, w: Cz. Krakowiak, L. Adamowicz (red.), Dokumenty duszpastersko – liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993, Lublin 1994, s. 53.

⁴⁰⁴ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Catechesi tradendae*, w: S. Małyśiak (red.), Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, s. 48

⁴⁰⁵ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 286.

i świątecznych (por. KL 53)⁴⁰⁶. Nazwano ją modlitwą powszechną. „Modlitwa powszechna” oznacza modlitwę błagalną, czyli wstawienniczą, którą zanosi do Boga zgromadzenie wiernych, odpowiadając na wezwanie prowadzącego. Błagania zanosi się w różnych potrzebach kościoła i całego świata⁴⁰⁷. W wydanej w 1966 r. księdze liturgicznej *De oratione communi seu fidelium* omówiono naturę, strukturę i znaczenie tej modlitwy oraz podano szczegółowe wzorce i wskazówki⁴⁰⁸. Polski tekst Modlitwy powszechnej, który został wydany w 1970 r., był gotowy do druku, zanim ukazał się w 1969 r. *Ordo lectionum Missae*, ustalając nowy, trzyletni cykl czytań niedzielnych i dwuletni na dni powszednie⁴⁰⁹. Ponieważ pierwsze wydanie nie było dostosowane do wspomnianego wyżej Ordo, następne wydania uwzględniły już nowy Kalendarz i ukazały się: w Akademii Teologii Katolickiej – Módlmy się wspólnie⁴¹⁰ oraz w księgarni św. Jacka „Modlitwa wiernych” (w dwóch tomach)⁴¹¹. Obie księgi były stosowane na terenie Archidiecezji Wrocławskiej.

Modlitwa powszechna, będąc wyrazem wiary całego kościoła oraz potwierdzeniem udziału wiernych w powszechnym kapłaństwie Chrystusa, jest także skutkiem działania słowa Bożego, poprzez które słuchający zostali pouczeni, pobudzeni i odnowieni (por. OWMR 45)⁴¹². Modlitwy tej nie należy zbytnio rozbudowywać. Wezwań modlitewnych nie powinno być więcej niż sześć. Można je również śpiewać. W grupach specjalnych winny być uprzednio przygotowane i sprawdzone. Należy objąć nimi sprawy Kościoła powszechnego, świata, ludzi cierpiących oraz aktualnych uczestników celebracji eucharystycznej⁴¹³.

Rozpoczęte zmiany uzupełniła kolejna, wcześniej wspomniana Instrukcja *Tres abhinc annos*. Po trzech latach trwającej odnowy liturgicznej celebrans otrzymał możliwość wyboru formularza mszalnego, czytań, modlitw i śpiewów. Mógł teraz sprawować Mszę św., zgodną z oficjum albo odpowiadającą wspomnieniu liturgicznemu.

⁴⁰⁶ W. Bomba, Najświętsze Misterium Eucharystii (Uwagi na tle Konstytucji o Liturgii Soboru Watykańskiego II), w: J. J. Koperek (red.), *Euentes docete*. XXV lat Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Kraków 1993 s. 72–80.

⁴⁰⁷ J. Janicki, Obrzędy liturgii Mszy świętej, w: W. Świerżawski (red.), *Misterium Christi*, cz. III, Msza święta, Kraków 1992, s. 241

⁴⁰⁸ *De oratione communi seu fidelium*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1966.

⁴⁰⁹ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 2, Lublin 1966, s.1–3; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 4, Lublin 1966, s. 5–6; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 11, Lublin 1967, s. 8–10.

⁴¹⁰ I. Żołnierczyk, Módlmy się wspólnie, Tenże (red.), Warszawa 1983.

⁴¹¹ L. M. Put, Modlitwa wiernych, t. I – II, Tenże (red.), Katowice 1987.

⁴¹² Janicki, Obrzędy liturgii Mszy świętej..., s. 239; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 8/9, Lublin 1967, s. 18–19.

⁴¹³ Kongregacja dla Sakramentów i Kultu Bożego, Instrukcja w sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy eucharystycznej..., s. 172.

Obowiązywała tylko jedna kolekta. We Mszy św. obrzędowej można było jeszcze dodać drugą kolektę, złączoną jednym zakończeniem.

1.5 Kształtowanie czytelnych postaw, gestów i znaków

Instrukcja wprowadziła także kolejne uproszczenia w obrzędach, gestach oraz w postawach celebransa. Zostały zredukowane przyklęknięcia. Celebrans w czasie Mszy św. przyklękał tylko w przypadkach, gdy przychodził do ołtarza i od niego odchodził, o ile w prezbiterium było tabernakulum z Najświętszym Sakramentem; po podniesieniu Hostii i Kielicha, po przeistoczeniu; po doksologii; przed Komunią św., zanim wypowiedział słowa: *Panem caelestem accipiam* oraz po udzieleniu wiernym Komunii świętej – po włożeniu puszek do tabernakulum. Cześć ołtarzowi zaś oddawał, całując go na początku Mszy św. i na końcu po udzieleniu wiernym błogosławieństwa. Postanowieniami tej instrukcji zmieniono również sposób trzymania rąk przez celebransa po konsekracji. Odtąd nie trzeba już łączyć palców, którymi dotykało się konsekrowanej Hostii przy jej ukazaniu. Przy podawaniu zaś Komunii św. nie należało czynić Hostią znaku krzyża. Należy w tym miejscu wspomnieć, że poprzez przyjętą Komunię „wchodzi się” w ścisły związek z Jezusem. Dlatego w posoborowej liturgii uczucie wdzięczności i dziękczynienia za ten wielki dar zachowało prostotę i umiar. Wyrażało się ono w cichej modlitwie, podczas której wierni „w sercu swoim wielbią Boga” (por. OWMR 23) albo we wspólnie odśpiewanym hymnie, psalmie bądź innej pieśni uwielbienia (por. OWMR 56j).

Swoistym *novum*, wprowadzonym przez Sobór Watykański II, było udzielanie znaku pokoju. Stolica Apostolska wybór najwłaściwszego gestu – jako znaku pokoju – pozostawiła Konferencjom Biskupim (por. OWMR 56b). Konferencja Episkopatu Polski ustaliła 4 września 1970 r., że znak pokoju będzie polegać na pochyleniu głowy w stronę osób znajdujących się najbliżej, po obu stronach i cichym wypowiedzeniu słów: „Pokój nam wszystkim”⁴¹⁴. Później, tj. 11 grudnia 1980 r. zmieniono to zarządzenie ustalając, że ten znak przekazuje się skłonem głowy w kierunku osób najbliższych, z jednej i z drugiej strony, z jednoczesnym opuszczeniem przyjętych wcześniej słów. Te słowa bowiem w wielu okolicach stały się aklamacją głośną, co według wyjaśnienia Kongregacji jest niedopuszczalne. Przekazywanie znaku pokoju nie jest obrzędem obowiązującym,

⁴¹⁴ Zarządzenie Episkopatu o nowych przepisach (z dn. 04.09.1970 r.), nr 3, PKP I, nr 92; Także, Komunikat Biskupów Polskich w sprawie przestrzegania szczególnych przepisów, dotyczących obrzędów Mszy świętej, których sformułowanie i wydanie zostało zlecone Konferencjom Biskupim (z dn. 26.11.1974 r.), WWK 29 (1974), nr 11–12, s. 304.

lecz zależnym od okoliczności⁴¹⁵. Dnia 11 marca 1987 r. powtórzono te wskazania, mówiąc, że gestem pokoju na terenie Polski jest ukłon w stronę najbliższych stojących uczestników Mszy świętej. W małych grupach znakiem pokoju może być podanie ręki. Zgromadzenie nie wypowiada wtedy żadnej aklamacji⁴¹⁶.

Reforma objęła także strój celebransa liturgii – Instrukcja o kulcie i Tajemnicy Eucharystycznej (z dnia 25.05.1967 r.) zniósła używanie manipularza. Pozwoliła koncelebransom – z wyjątkiem głównego celebransa – jeśli brakuje szat, celebrować tylko w albie i w stule. Pod albę wkłada się humerał, jeśli alba dokładnie nie przykrywa zwykłego stroju. Ponadto kielich przygotowany do Mszy św. ma być nakryty welonem, także wówczas, gdy kapłan sam niesie go do ołtarza (por. OWMR 80).

Konferencja Episkopatu Polski określiła również sposób uczestnictwa wiernych w celebracji Eucharystii, ustalając dla nich postawy i gesty, dostosowując je do mentalności Polaków (por. OWMR 43)⁴¹⁷. Jedność postaw i gestów była znakiem wspólnoty i jedności zgromadzenia oraz pełniej wyrażała myśli i uczucia wiernych, biorących udział we Mszy świętej. Dlatego też wszyscy uczestnicy celebracji Eucharystii powinni stać: od rozpoczęcia śpiewu na wejście aż do kolekty włącznie, podczas śpiewu Alleluja przed Ewangelią i podczas jej proklamacji, podczas wyznania wiary i modlitwy powszechnej oraz modlitwy nad darami ofiarnymi aż do zakończenia Mszy św. z wyjątkami, gdy mają klęczeć lub siedzieć. Uczestnicy Mszy św. wstają, gdy prezbiter odchodzi od ołtarza do zakrystii po odprawieniu Mszy św. Postawę siedzącą mogą zajmować w czasie czytań biblijnych, przed Ewangelią, podczas psalmu responsoryjnego, w czasie homilii i przygotowania darów ofiarnych, a także według uznania, gdy zachowuje się milczenie po Komunii św. Wierni zaś klękają na modlitwę epikletyczną, konsekrację oraz obrzęd komunijny.

Istotną zmianą została objęta także Komunia święta – jej obrzęd, częstotliwość oraz sposób przyjmowania. Temu zagadnieniu będzie poświęcony odrębny paragraf niniejszej pracy. Podstawową zasadą obowiązującą w posoborowej odnowie liturgicznej jest ta, że liturgia jest własnością Kościoła. Stróżami zaś życia liturgicznego w Kościołach lokalnych są biskupi. Przestrzeganie zasad liturgicznych jest znakiem

⁴¹⁵ Przepisy wykonawcze Konferencji Episkopatu Polski do Instrukcji *Inaestimabile donum* (z dn. 11.12.1980 r.), w: J. Miazek, To czynicie na moją pamiątkę, Eucharystia w dokumentach Kościoła, Warszawa 1987, s. 278 – 286.

⁴¹⁶ Instrukcja Episkopatu w związku z wydaniem nowego mszału (z dn. 11.03.1987 r.), w: Dokumenty duszpastersko – liturgiczne..., s. 53.

⁴¹⁷ Komunikat Biskupów Polskich w sprawie przestrzegania szczególnych przepisów, dotyczących obrzędów Mszy świętej..., s. 305.

jedności, węzłem miłości oraz wyrazem karności i porządku. Nie wolno na własną rękę zmieniać tekstów liturgicznych. Posługiwanie kapłańskie może być właściwie wykonane tylko w posłuszeństwie i w łączności z biskupem oraz chęcią służenia Bogu i braciom w Kościele⁴¹⁸.

2. Formy celebracji Mszy świętej

Odnowa liturgiczna Soboru Watykańskiego II objęła także, jak już było wspomniane, księgi liturgiczne, zwłaszcza Mszał Rzymski, który jest podstawową księgą liturgiczną Kościoła. Został on ogłoszony Konstytucją apostolską Pawła VI *Missale Romanum* dnia 3 kwietnia 1969 r.⁴¹⁹ Sam Mszał Rzymski jako owoc siedmioletnich prac międzynarodowego *Consilium ad exequendam Constitutionem de Sacra liturgia* został opublikowany 26 marca 1970 r.⁴²⁰ Po ukazaniu się pierwszego typicznego wydania Mszału Pawła VI przystąpiono do pracy nad jego przekładem na języki narodowe. Zgłoszono wiele poprawek i zaproponowano wiele zmian, które przyczyniły się do wydania w 1975 r. drugiego wydania typicznego⁴²¹. Duszpasterze w Polsce domagali się od Episkopatu polskiego przekładu Mszału Rzymskiego. W 1970 r. Kuria Metropolitalna Warszawska, uwzględniając te postulaty, opublikowała wydanie studyjne Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich⁴²². Mszał zawierał obrzędy mszalne oraz najpotrzebniejsze formularze mszalne. Archidiecezja Wrocławska korzystała z niego aż do wydania Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich. Ks. Biskup Andrzej Wronka na łamach Wrocławskich Wiadomości Kościelnych opublikował artykuł pod tytułem: „Nowe modlitwy eucharystyczne”, w którym to ukazywał reformę Soboru Watykańskiego dotyczącą odnowy liturgicznej, w tym w sposób szczególny dotyczącą modlitw eucharystycznych. Zwrócił uwagę, iż posoborowy ruch, by odnowić całą bez wyjątku liturgię, objął i Kanon Mszalny. Interwencja Ojca Świętego Pawła VI zdecydowała, że kanon mszalny pozostawiono bez zmian, a ułożono obok niego trzy nowe modlitwy eucharystyczne.

⁴¹⁸ Komunikat Biskupów Polskich w sprawie przestrzegania szczególnych przepisów, dotyczących obrzędów Mszy świętej..., s. 307.

⁴¹⁹ Konstytucja Apostolska *Missale Romanum* promulgująca Mszał Rzymski odnowiony z polecenia Powszechnego Soboru Watykańskiego II (AAS 61 (1969) 217–222), WWK 25 (1970), nr 7–8, s. 157–160; Także, Instrukcja Świętej Kongregacji Kultu Bożego o stopniowym wprowadzaniu w życie Konstytucji Apostolskiej *Missale Romanum* (AAS tom LXI z 10.12.1969 r., str. 749), WWK 25 (1970), nr 5, s. 93–97.

⁴²⁰ *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratur, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970.

⁴²¹ B. Nadolski, Mszał, w: *Leksykon liturgii...*, s. 990–993.

⁴²² Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Warszawa 1979.

Odtąd w naszej liturgii mamy cztery modlitwy eucharystyczne. Dotychczasową modlitwę eucharystyczną nie nazywamy już Kanonem, lecz pierwszą modlitwą eucharystyczną⁴²³.

Podczas sesji generalnej w dniu 1 grudnia 1983 r. Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła jego przekład. Dnia 19 kwietnia 1984 r. polski przekład zaaprobowala Kongregacja Kultu Bozego. Parafie otrzymały go w 1986 r.⁴²⁴ W związku z wydaniem Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich została opublikowana specjalna instrukcja, w której przypomniano zasady i bogactwo treściowe nowego Mszału⁴²⁵.

Mszał Rzymski dla diecezji polskich w swoim układzie i zawartości różni się od wersji typycznej Mszału Rzymskiego. Nie wnosi, co prawda, żadnych zmian obrzędowych w sposobie odprawiania Mszy świętej, lecz wprowadza wiele nowych tekstów i formuł do wyboru, stosuje inny układ formularzy mszalnych w poszczególnych okresach roku liturgicznego i uwzględnia polskie liturgiczne zwyczaje. Do tego Mszału włączono 10 Modlitw Eucharystycznych, w tym 3 anafory do celebracji Eucharystii z udziałem dzieci. Polski przekład jest jedynym Mszałem w Europie, który oficjalnie, za zgodą Kongregacji Kultu Bozego, włączył do swego korpusu wszystkie Modlitwy eucharystyczne Mszy z udziałem dzieci⁴²⁶. „Redaktorzy Mszału Pawła VI podjęli trud, by to bogactwo, którego Duch Święty użycza ludowi Bożemu żyjącemu w różnych kręgach kulturowych, przekazać współczesnemu człowiekowi. Mszał Soboru Watykańskiego II jest w tym względzie Mszałem żywej tradycji Kościoła”⁴²⁷.

Mszał Pawła VI wprowadził i podał teologiczne uzasadnienie nowych form celebracji uwarunkowanych specyfiką danej wspólnoty oraz „kościelną rangą” celebransa, jak np. biskup w diecezji, kapłan – proboszcz w parafii, (por. OWMR 74–76). Z racji tego, że liturgia sakramentów i sakramentaliów uświęca prawie wszystkie wydarzenia życia wiernych, dlatego też nowy Mszał podał wzorce takich Mszy świętych i modlitw, które można stosować w różnych okolicznościach życia chrześcijańskiego, w potrzebach całego świata, Kościoła powszechnego lub lokalnego (por. OWMR 326).

W Archidiecezji Wrocławskiej duchowieństwo zostało przygotowane do wprowadzenia Nowego Mszału przez Rejonowe Dni Skupienia dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, podczas których, między innymi, został wygłoszony

⁴²³ A. Wronka, Nowe modlitwy eucharystyczne, WWK 25 (1970), nr 9, s. 230–238.

⁴²⁴ Mszał Rzymski dla diecezji polskich, Poznań 1986.

⁴²⁵ Konferencja Episkopatu Polski, Instrukcja w związku z wydaniem nowego Mszału ołtarzowego (z dn. 11.03.1987 r.), w: Dokumenty duszpastersko – liturgiczne..., s. 57–68.

⁴²⁶ J. Stefański, Modlitwy Eucharystyczne z udziałem dzieci – nowa szansa pastoralna, RBL 49 (1988), nr 5, s. 427–439.

⁴²⁷ B. Nadolski, Teologiczne i pastoralne założenia Mszału Pawła VI, w: Tenże (red.), Mszał księgą życia chrześcijańskiego, Poznań 1989, s. 16.

przez ks. Leona Czają referat pt. „Nowy Mszał – księgą kształtującą sprawowanie liturgii Kościoła”⁴²⁸ oraz Instrukcję Episkopatu Polski dla Duchowieństwa w związku z wydaniem Nowego Mszału ołtarzowego⁴²⁹. Jednocześnie zatroszczono się także o przygotowanie wiernych do zmian w liturgii. We Wrocławskich Wiadomościach Kościelnych został opublikowany List Pastorski Episkopatu Polski do wiernych przed wprowadzeniem do liturgii „Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich”⁴³⁰.

2.1 Msza uroczysta

Wśród różnych form sprawowania Mszy na pierwszym miejscu OWMR stawia Mszę, której przewodniczy biskup w otoczeniu swych kapłanów i duchowieństwa i w której w pełni i czynnie uczestniczy święty Lud Boży. W takim sprawowaniu Mszy świętej, w sposób szczególny, objawia się Kościół (por. OWMR 74). Takie ujęcie Mszy świętej wynika z jednej strony z założeń teologicznych, z drugiej zaś jest powrotem do tradycji liturgicznej, w której ta forma była preferowana⁴³¹.

2.2 Niedzielna Msza parafialna

Niedzielna Msza parafialna, ujawniając Kościół powszechny w formie najbardziej „typowej i stałej”, posiada duże znaczenie liturgiczne i duszpasterskie (por. OWMR 75)⁴³². Powinna ona być uwieńczeniem wszelkiej pracy w parafii, dlatego też winna być sprawowana ze śpiewem i odpowiednią liczbą asysty liturgicznej, odznaczać się „klimatem paschalnej radości oraz podniosłym nastrojem”⁴³³. W tym dniu każdy proboszcz jest zobowiązany do odprawienia Mszy w intencji parafian, podobnie, jak w każdą wyznaczoną prawem uroczystość (zob. KPK, kan. 388 §1; 429; 510 §2; 516 §1; 534 §1; 540 §1)⁴³⁴.

⁴²⁸ L. Czaja, Nowy Mszał – księgą kształtującą sprawowanie liturgii Kościoła, WWK 42 (1989), nr 1, s. 70–82; AKLAW, Prot. nr 30.

⁴²⁹ Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa w związku z wydaniem Nowego Mszału ołtarzowego, WWK 40 (1987), nr 4, s. 82–89.

⁴³⁰ List Pastorski Episkopatu Polski do wiernych przed wprowadzeniem do liturgii „Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich”, WWK 40 (1987), nr 4, s. 79–82; Por. AKLAW, Prot. nr 30.

⁴³¹ B. Nadolski, Liturgika t. 4, Eucharystia, Poznań 1992, s. 79.

⁴³² B. Mokrzycki, Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia, Warszawa 1983, s. 548; Także, R. Kamiński, Parafia wspólnotą kultu, RTK 31 (1984), s. 107–125; Także, H. J. Sobeczko, Niedzielna Eucharystia sakramentem permanentnego wtajemniczenia chrześcijańskiego, w: T. Dola (red.), *Ineffabile Eucharistiae donum*, Księga pamiątkowa z okazji 65 rocznicy urodzin oraz 25-lecia święceń biskupich ks. bpa Alfonsa Nossola, Opole 1997, s. 393–406.

⁴³³ W. Schenk, Msza święta w duszpasterstwie parafialnym, w: Wprowadzenie do liturgii..., s. 355–363.

⁴³⁴ B. Nadolski, Msza za parafian, w: Leksykon liturgii..., s. 989–990; Także, T. Kujawski, Msza święta za lud, RBL 27 (1974), nr 6, s. 327–336; Także, Święta Kongregacja dla spraw duchowieństwa, Dekret o obowiązku aplikowania Mszy świętej *pro populo*, WWK 25 (1970), nr 10–11, s. 242–243.

Od pierwszej niedzieli Adwentu 1984 r. w całym Kościele rzymskokatolickim zaczął obowiązywać nowy Kodeks Prawa Kanonicznego. Wraz z nim wszedł w życie przepis rozszerzający czas sposobny dla spełnienia obowiązku udziału we Mszy świętej niedzielnej na sobotnie popołudnie, a w święta nakazane na popołudnia poprzedzające święta (por. KPK kan. 1248 §1). Ten liturgiczny początek obchodu niedzieli i uroczystości, zawarty już w Instrukcji *Eucharisticum Mysterium* z 1967 r., jest nawiązaniem do starodawnej tradycji liturgicznej Kościoła, której świadectwo zachowało się najlepiej w obchodzie samej Niedzieli Zmartwychwstania poprzedzonej sobotnią Wigilią Paschalną. Ponadto jest wyrazem rozumienia przez Kościół zmieniającego się rytmu współczesnej cywilizacji i człowieka, pozostaje jednak problem budowania jedności wspólnoty⁴³⁵. Synod Archidiecezji Wrocławskiej przypomniał przywilej odprawiania niedzielnej i świątecznej Mszy świętej w przeddzień wieczorem, według formularza niedzieli lub uroczystości, obowiązuje w tej Mszy świętej homilia (por. KPK kan. 12, 48 §1). Zobowiązał jednocześnie duszpasterzy, aby przez odpowiednie pouczenie wiernych zabiegali o to, by z tej przyczyny nie zostało pomniejszone znaczenie Dnia Pańskiego (por. EM 28)⁴³⁶.

Nie można nie wspomnieć tu o Mszy świętej w uroczystość tytułu kościoła, która raz w roku gromadzi całą wspólnotę parafialną. Uroczystości tej jest przypisana możliwość uzyskania odpustu zupełnego pod zwykłymi warunkami, tj. spowiedź św., przyjęcie Komunii Świętej, odmówienie „Ojcze nasz” i „Zdrowaś Maryjo” w intencji Ojca świętego, nawiedzenie Kościoła i odmówienie „Ojcze nasz” i „Wierzę w Boga”⁴³⁷.

2.3 Msza w małych grupach

Zjawisko anonimowości we współczesnych społecznościach stało się źródłem dowartościowania małych grup, zwanych w dokumentach *coetus particularis*. Stanowią one, z jednej strony nadzieję Kościoła, a z drugiej – rodzą pewne problemy. Kryterium określenia grupy szczególnej, czyli małej, nie stanowi liczba. Przez małą grupę wiernych rozumie się zebranych w celu duszpasterskim, np. odprawianie rekolekcji, grupę zebraną wokół chorego, zmarłego, przyjmującą sakramenty. O małej grupie decyduje idea wiążąca⁴³⁸.

⁴³⁵ B. Nadolski, Msza wieczorem, w: *Leksykon liturgii...*, s. 985–986.

⁴³⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 285, Także, AKLAW, Prot. nr 28, Także, ANKAW, Msza św. w sobotę wieczorem jako Msza niedzielna (z dn. 5.12.1983 r., l.dz. 4651/83), Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, nr 133, s. 1–2.

⁴³⁷ Przypomnienie w sprawie odpustów parafialnych, WWK 27 (1972), nr 5, s. 113–114.

⁴³⁸ Nadolski, *Liturgika t. 4...*, s. 82–83.

Dnia 15 maja 1969 r. została wydana Instrukcja *Actio pastoralis* regulująca działanie wspomnianych wyżej grup. Jest ona wyrazem troski Kościoła o grupy wiernych istniejące w łonie wspólnoty Kościoła lokalnego, wychodzeniem naprzeciw tych, którzy pragną pełniej naśladować Chrystusa⁴³⁹. Instrukcja ta uporządkowała przepisy liturgiczno–prawne związane z odprawianiem Mszy świętych dla małych grup. Zalecono w niej, aby sprawowanie Eucharystii odbywało się w miejscu świętym i nie naruszało struktury Mszy świętej, choć jest dopuszczalne dostosowanie do charakteru małej grupy. Podkreślono, że nie można uważać Mszy świętej jako prywatnej praktyki, gdyż każda Eucharystia jest zawsze celebracją eklezjalną. Powinien jej przewodniczyć kapłan jako sługa Kościoła, który posiada szczególne uprawnienia (twórczość liturgiczna, wybór formularzy, śpiewów, czytań, prefacji, Modlitw Eucharystycznych).

Msze w małych grupach służą temu, aby wspomagać działalność misyjną parafii, ponieważ mogą bezpośrednio osiągnąć niektórych wiernych, innych zaś dogłębniej formować. Temu zadaniu służy pełniejsze zaangażowanie wiernych w czynny udział w liturgii przez czytanie Słowa Bożego, podawanie intencji modlitwy wiernych dostosowanych do szczególnych okoliczności małej grupy oraz procesja z darami⁴⁴⁰.

Na zakończenie Instrukcja podała zalecenia dla duszpasterzy, aby „głębiej rozważali pożytek duchowy podanych sposobów odprawiania w aspekcie formacji duchowej. Tylko bowiem wtedy stają się one owocne, gdy uczestnicy otrzymują sposobność dogłębniejszego poznania tajemnicy chrześcijańskiej, potęgowania Kultu Bożego, włączania się we wspólnotę kościelną oraz praktykowania między braćmi apostołstwa i miłości”⁴⁴¹.

2.4 Msza konwentualna

Pojęciem tym definiuje się Msze sprawowane w zakonach zobowiązanych do wspólnego odmawiania Liturgii Godzin (obowiązek chóru) oraz przez kapituły (*Missae capitularis*), jak również sprawowaną we wspólnotach niemających obowiązku chórowego

⁴³⁹ Kongregacja Kultu Bożego, Instrukcja dotycząca odprawiania Mszy świętej dla grup specjalnych, *Actio pastoralis*, w: To czyńcie na moją pamiątkę..., s. 213–218; Także WWK 40 (1987), nr 4, s. 73–78.

⁴⁴⁰ B. Nadolski, Msza w małych grupach, w: Leksykon liturgii..., s. 986–988; Także, S. Lech, Odnowa liturgii w małych grupach, RBL 38 (1985), nr 5, s. 381–386.

⁴⁴¹ Kongregacja Kultu Bożego, Instrukcja dotycząca odprawiania Mszy świętej dla grup specjalnych, *Actio pastoralis*, w: To czyńcie na moją pamiątkę..., s. 218; Także W. Świerzawski, Eucharystia duszą apostołstwa świeckich, CS 18–19 (1986–1987), s. 43–58.

odmawiania Liturgii Godzin: „Msza zgromadzenia”⁴⁴². W Mszy konwentualnej powinni uczestniczyć wszyscy należący do danej wspólnoty zakonnej, nawet zajęci w duszpasterstwie. Oni też powinni pełnić właściwe sobie funkcje liturgiczne (por. OWMR 76). Dopelnieniem zaangażowania i poczucia wspólnoty jest możliwość przystąpienia podczas takiej Mszy świętej do Komunii świętej pod dwiema postaciami (por. OWMR 242 pkt. 14). Biskupi Polscy dnia 8 lutego 1979 r. postanowili, że będzie to możliwe podczas wszystkich uroczystości, w święta NMP Matki Kościoła, święto Stanisława Kostki – patrona Polski, w święta Patrona Zgromadzenia oraz w czasie Kapituły Generalnej Zgromadzenia, w domu, w którym się ona odbywa. W innych przypadkach była konieczna zgoda Ordynariusza⁴⁴³. Msza konwentualna powinna być śpiewana; traktowana jest jako część oficjum dnia, stąd sprawuje się ją codziennie (por. OWMR 114; KL 57, 93)⁴⁴⁴.

2.5 Msza wotywna

Jeżeli odpowiednie modlitwy i czytania do Mszy świętej bierze się nie z dnia bieżącego, tj. święta czy wspomnienia świętych, lecz posługuje się modlitwami uwzględniającymi różne potrzeby ludzkie, wówczas mówi się o Mszach wotywnych.

Mszał Rzymski rozróżnia Msze wotywny w ścisłym znaczeniu, przez które rozumie Msze związane z tajemnicami zbawienia (o Trójcy Najświętszej, o Krzyżu świętym, o Sercu Pana Jezusa, o Miłosierdziu Bożym), jak i o świętych (NMP, św. Józef, św. Piotr i Paweł) oraz Msze wotywny w szerszym znaczeniu. Do tych ostatnich należą: Msze obrzędowe, Msze i modlitwy w różnych potrzebach: życia Kościoła, społeczności świeckiej, życia publicznego i w szczególnych potrzebach, Msze za zmarłych.

Należy pamiętać, że Msze wotywny nie należą do klasyki liturgicznej. Liturgia sprawuje przede wszystkim *mysterium Dei*, a nie jakiegokolwiek wydarzenie czy sytuacje życiowe ludzi współcześnie żyjących, czy nawet kanonizowanych świętych. Anamneza liturgiczna dotyczy Misterium Paschalnego, w którym zamykają się wszystkie problemy ludzi wszechczasów. Misterium Paschalne dokonuje się nie dla samego siebie, lecz „dla naszego zbawienia”⁴⁴⁵.

⁴⁴² B. Nadolski, Msza konwentualna, w: *Leksykon liturgii...*, s. 979.

⁴⁴³ Uchwała Episkopatu Polski w sprawie Komunii świętej pod dwiema postaciami w zgromadzeniach zakonnych i wspólnotach życia konsekrowanego (z dn. 08.02.1979 r.), w: *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne...*, s. 69–71.

⁴⁴⁴ Nadolski, *Liturgika t. 4...*, s. 82.

⁴⁴⁵ Tamże, s. 84.

W 1971 roku Konferencja Episkopatu Polski wydała zarządzenie w sprawie Mszy św. wotywnych, w którym udzieliła zgody, aby:

- w pierwsze czwartki miesiąca (z wyjątkiem tych, kiedy wypadają uroczystości i święta Pańskie oraz w Wielki Czwartek) odprawić jedną Mszę św. o Chrystusie Wiecznym Kapłanie – według formularza Mszy o Najświętszej Eucharystii albo Mszy św. o powołania kapłańskie,
- w pierwsze piątki miesiąca odprawić Mszę św. o Najświętszym Sercu Pana Jezusa (z tymi samymi wyjątkami jw. oraz w Wielki Piątek),
- w pierwsze soboty miesiąca odprawić Mszę św. o Niepokalanym Sercu NMP (z tymi samymi wyjątkami oraz świętami NMP i Wielką Sobotą),
- w dni powszednie Adwentu odprawić Mszę Rorate, z prefacją o NMP lub II adwentową i z hymnem „Chwała na wysokości Bogu”⁴⁴⁶.

Kościół z biegiem roku liturgicznego odsłania całe misterium Jezusa, otwierając bogactwo jego zbawczych czynów i zasług (por. KL 102). Czyni to także w osobach Świętych, „którzy współcierpieli i zostali współuwielbieni z Chrystusem” (por. KL 104). Uroczystości, święta i obchody ku ich czci były w tradycji Kościoła związane przede wszystkim ze sprawowaniem Eucharystii, posiadającej własny, pełny formularz mszalny. Liczba Świętych spowodowała jednak konieczność zredagowania tekstów wspólnych, przeznaczonych dla większej grupy osób, o podobnym charakterze życia i świętości. Nowy Mszał podaje 7 grup formularzy⁴⁴⁷.

2.6 Msza obrzędowa

Nazwa ta obejmuje Msze, podczas których udzielane są sakramenty święte, np. inicjacji chrześcijańskiej, święceń. Zalicza się do nich także Msze, podczas których następuje konsekracja dziewic, profesja zakonna, dedykacja kościoła i ołtarza, błogosławieństwo opata lub ksieni, udzielanie Wiatyku⁴⁴⁸.

⁴⁴⁶ Zarządzenie 124 Konferencji Episkopatu Polski w sprawie Mszy wotywnych (z dn. 31.03.1971 r.), WWK 26 (1971), nr 6, s. 165–167.

⁴⁴⁷ J. Stefański, Msze wspólne o świętych (*Commune Sanctorum*) w liturgii rzymskiej, RBL 22 (1969), nr 6, s. 333–342; Także, Tenże, Nowa redakcja mszy wspólnych (*Communio*) w Mszale Pawła VI, RBL 45 (1992), nr 2–6, s. 74–82; Także, B. Nadolski, *Sanctorale* – Msze o świętych, w: Mszał księgą życia chrześcijańskiego..., s. 135–140.

⁴⁴⁸ B. Nadolski, Msza rytualna, obrzędowa, w: *Leksykon liturgii...*, s. 980; Także, Tenże, *Liturgika t. 4...*, s. 84.

2.7 Msza za zmarłych

Kościół od najdawniejszych czasów składał za swoich wiernych zmarłych ofiarę Mszy świętej⁴⁴⁹. Stanowiły one najprostszą formę Mszy świętej wotywniej⁴⁵⁰.

Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego określa cel takich Mszy świętych: „aby dzięki jedności wiążącej wszystkie członki Chrystusa jednym wypraszać duchową pomoc, a innym przynosić pociechę płynącą z nadziei” (por. OWMR 335, ŻLP 21). Wśród Mszy św. za zmarłych pierwsze miejsce zajmuje Msza święta pogrzebowa⁴⁵¹, następnie msze po otrzymaniu wiadomości o zgonie, z okazji ostatecznego pogrzebania zmarłego, w pierwszą rocznicę śmierci oraz tzw. Msze święte „codzienne”. Określono także możliwości celebrowania tych mszy w poszczególne dni roku liturgicznego. W liturgii pogrzebu zgodnie ze wskazaniem Episkopatu wydanymi w Liście o wprowadzeniu nowego obrzędu pogrzebu, należy uwydatnić ważność Mszy świętej, „ona bowiem wyjednywa zmarłemu oczyszczenie z win mocą Ciała i Krwi Pańskiej wydanych na odpuszczenie grzechów”⁴⁵². Podczas Mszy świętej za zmarłych należy zadbać także o właściwy dobór tekstów, pieśni i modlitw⁴⁵³.

2.8 Msza z udziałem dzieci

Posoborowa odnowa liturgiczna objęła swoją reformą także Msze św. z udziałem dzieci. Do Soboru Watykańskiego II, choć w Mszach św. brały udział dzieci wraz z rodzicami, to nie miało żadnego przełożenia na dostosowanie języka, tekstów czy obrzędów dostosowanych do mentalności dzieci. Jedyłą troską było objęcie przygotowanie dzieci do pierwszego pełnego uczestnictwa w Eucharystii⁴⁵⁴.

Kongregacja do spraw Kultu Bożego w odpowiedzi na liczne listy w sprawie uregulowania problemu adaptacji liturgii Mszy św. z udziałem dzieci wydała 20 grudnia 1973 r. *Directorium de missis cum pueris*. Dyrektorium to wypełniło zalecenie Konstytucji o Liturgii, która naucza, iż udział w liturgii powinien być dostosowany do stanu, wieku

⁴⁴⁹ B. Nadolski, Liturgika t. 3, Sakramenty, sakramentalia, błogosławieństwa, Poznań 1992, s. 276–277.

⁴⁵⁰ A. Labudda, Msza za zmarłych, RBL 27 (1974), nr 1, s. 29–41.

⁴⁵¹ A. Labudda, Teologia Mszy pogrzebowej *Praesente corpore*, RBL 33 (1980), nr 3, s. 145–162.

⁴⁵² List Biskupów o wprowadzeniu nowych obrzędów pogrzebu (z dn. 05.05.1978 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pasterskie Episkopatu Polski..., s. 1174–1178.

⁴⁵³ Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu o pogrzebie i modlitwach za zmarłych (z dn. 05.05.1978 r.), WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 159–163.

⁴⁵⁴ Cz. Krakowiak, Liturgia Mszy św. z udziałem dzieci, w: Mszał księgą życia chrześcijańskiego..., s. 437; Także, Tenże, Modlitwy eucharystyczne z Mszach świętych z udziałem dzieci, Anam 6 (1998/1999) nr 21 specjalny, s. 61–75.

i rodzaju życia, stopnia kultury uczestniczących, a także uwzględniać różnice regionalne (por. KL 19 i 38)⁴⁵⁵.

Kościół zdawał sobie sprawę, jak trudno jest dzieciom uczestniczyć w Eucharystii, której modlitwy, czytania i obrzędy są przeznaczone dla ludzi dorosłych i jak trudno jest duszpasterzom prowadzić dzieci do świadomego udziału w takiej Mszy świętej. Należy jednak pamiętać, że ogłoszone dyrektorium nie zmierza jednak do opracowania jakiegoś zupełnie odrębnego obrzędu Mszy świętej z udziałem dzieci, ale ukazuje możliwości dostosowania obrzędów mszalnych do mentalności dziecka. Dyrektorium jest niejako uzupełnieniem Ogólnego Wprowadzenia do Mszału Rzymskiego⁴⁵⁶.

Dyrektorium ma na uwadze dzieci, które jeszcze nie weszły w okres tak zwanej „preadulescencji” – co w naszych warunkach dotyczy dzieci do 10–12 roku życia. Tak określona granica wiekowa wskazuje, że pod uwagę bierze się grupę dzieci, które przygotowują się do sakramentów: pokuty i Eucharystii oraz te, które niedawno przystąpiły do tych sakramentów. Dostosowania liturgii Mszy św. do ich potrzeb domaga się psychologia wieku dziecka – chodzi o właściwy język, śpiew, odpowiednio dobrany tekst biblijny⁴⁵⁷.

Dyrektorium zawiera: wstęp (nr 1–7), trzy rozdziały (nr 8–54) i zakończenie (nr 55). Pierwszy rozdział, pt. „Wprowadzenie dzieci w liturgię Mszy świętej” (nr 8–15) ukazuje różne sposoby wprowadzania dzieci w liturgię eucharystyczną, szczególną rolę odgrywają w tym celebracje inicjacyjne. Rozdział drugi, pt. „Msza święta dla dorosłych z udziałem dzieci” (nr 16–19). W czasie takiej Mszy świętej, gdzie dzieci są w mniejszości, należy zauważyć dzieci na początku Mszy świętej przy pozdrowieniu, w homilii, na zakończenie Najświętszej Ofiary, a także wskazanym jest, by powierzyć im wykonywanie niektórych funkcji, np. czytanie Słowa Bożego, przynoszenie darów ofiarnych, śpiew. Kolejny rozdział, pt. „Msza święta dla dzieci z udziałem tylko nielicznych dorosłych”. Z całego dokumentu ten rozdział jest najbardziej praktyczny, zawiera bowiem bardzo konkretne wskazania, co do sprawowania Mszy świętej, w której partycypują prawie wyłącznie dzieci. Wskazania te dotyczą głównie Mszy świętych sprawowanych w ciągu tygodnia,

⁴⁵⁵ B. Nadolski, Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci, w: *Leksykon liturgii...*, s. 355–358.

⁴⁵⁶ Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci, *WWK* 32 (1977), nr 1–2, s. 8–22.

⁴⁵⁷ T. Chromik, Jak wprowadzić dziecko w wieku przedszkolnym w uczestnictwo we Mszy św.?, *RBL* 21 (1968), nr 3, s. 258–265; Także, J. Tarnowski, Język modlitwy liturgicznej a język dziecka, *RBL* 30 (1970), nr 2–3, s. 127–135; Także, G. Skop, Śpiew i muzyka w Mszach z udziałem dzieci, *RBL* 30 (1977), nr 2–3, s. 135–145; Także, J. Kudasiwicz, Adaptacja tekstów biblijnych we Mszach św. z udziałem dzieci, *RBL* 30 (1977), nr 2–3, s. 113–126; Także, W. Dekiel, Gesty i funkcje liturgiczne dzieci, *RBL* 30 (1977), nr 2–3, s. 149–151.

ale nie wyłącznie. Priorytetem jest tu angażowanie dzieci do pełnienia różnych funkcji liturgicznych takich, jak: ozdobienie i przygotowanie ołtarza, przygotowanie i wykonywanie śpiewów, proklamacja Słowa Bożego, podawanie prośb w modlitwie powszechnej, przynoszenie darów ofiarnych. Dyrektorium daje celebransowi szerokie uprawnienia (prawo doboru odpowiednich czytań, modyfikacja kolekty, odpowiednie komentarze), a wszystko po to, by stworzyć atmosferę radości, święta, medytacji i braterstwa. Warto wspomnieć, że zamiast tekstów: „Chwała”, „Wierzę”, „Święty”, „Baranku Boży”, można używać innych, zatwierdzonych przez Konferencję Biskupów⁴⁵⁸.

Msza święta z dziećmi jest zatem tylko etapem, który powinien prowadzić do uczestnictwa we Mszy świętej z dorosłymi.

Zalecenia Dyrektorium były wielokrotnie przedmiotem dyskusji.⁴⁵⁹ Konferencja Episkopatu Polski, uwzględniając lokalne warunki życia, zwyczaje i potrzeby wydała Zalecenia duszpasterskie⁴⁶⁰, w których wszystkim duszpasterzom poleciła następujące zadania:

- zwiększenie troski o przygotowanie dzieci do uczestnictwa we Mszy świętej,
- szczególną dbałość o obecność dzieci na niedzielnej i świątecznej Mszy św. oraz ich aktywne uczestnictwo,
- sprawowanie Mszy świętej dla dzieci w dni powszednie,
- szczególną troskę duszpasterzy i katechetów o dobre przygotowanie dzieci do pierwszej spowiedzi i Komunii świętej,
- organizowanie nabożeństw słowa Bożego, zwłaszcza w okresie Adwentu i Wielkiego Postu,
- podtrzymywanie zwyczajów związanych z rokiem liturgicznym,
- podkreślenie roli chrześcijańskiej rodziny w wychowywaniu dzieci do obojętnego i owocnego udziału we Mszy świętej,
- wychowanie dzieci do udziału we Mszy świętej dla dorosłych;
- stosowanie adaptacji według zasad:
 - a) wprowadzenia i zachęty powinny być krótkie i poprawne pod względem teologicznym,
 - b) nie należy zmniejszać elementów w obrzędach wstępnych Mszy św.

⁴⁵⁸ Nadolski, *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci...*, s. 357.

⁴⁵⁹ Kudasiewicz, *Adaptacja tekstów biblijnych...*, s. 113 –126; Także, Dekiel, *Gesty i funkcje liturgiczne dzieci...*, s. 149–151.

⁴⁶⁰ Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z *Dyrektorium o Mszach św. z udziałem dzieci*, WWK 32(1977), nr 1–2, s. 23–28.

- c) można ograniczyć czytania (nawet do Ewangelii)⁴⁶¹ i odmówić „Skład Apostolski”,
- d) przygotować na piśmie treść modlitw mszalnych (kolekta, modlitwa nad darami, modlitwa po Komunii),
- e) uczyć dzieci tradycyjnych pieśni kościelnych, nowe powinny być wcześniej zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski lub przez miejscowego ordynariusza,
- f) oprócz organów wolno używać także innych instrumentów, nie stosować muzyki mechanicznie odtwarzanej,
- g) obrazy wykonane przez dzieci można umieszczać w przedsionku kościoła⁴⁶².

Mimo wielu ułatwień nadal duże problemy stwarzały dzieciom długie i trudne Modlitwy eucharystyczne (z wyjątkiem drugiej). Zmianę przyniósł dokument *Preces eucharisticae pro Missis cum pueris et de reconciliatione*, opublikowany przez Stolicę Apostolską 1 listopada 1974 r.⁴⁶³ Trzy nowe modlitwy eucharystyczne z udziałem dzieci (z odrębnymi prefacjami) zostały zamieszczone w nowym Mszałe rzymskim dla diecezji polskich⁴⁶⁴.

2.9 Msza koncelebrowana

Nowy Mszał Rzymski, wśród różnych form sprawowania Eucharystii w IV rozdziale Ogólnego Wprowadzenia wylicza również Msze koncelebrowane (por. OWMR 153–207)⁴⁶⁵.

Msza koncelebrowana (wg B. Nadolskiego – koncelebracja) oznacza wspólne sprawowanie liturgii, zwłaszcza Eucharystii, pod przewodnictwem biskupa lub wyznaczonego prezbitera, razem z otaczającym go prezbiterium, przy współudziale osób pełniących inne posługi liturgiczne⁴⁶⁶.

⁴⁶¹ R. Pierskała, *Słowo Boże dla dzieci, Adaptacja lekcjonarza do Mszy św. z udziałem dzieci*, Opole 1996.

⁴⁶² Zalecenia duszpasterskie Episkopatu Polski w związku z Dyrektoriem o Mszach świętych z udziałem dzieci, w: *To czyńcie na moją pamiątkę...*, s. 237–240

⁴⁶³ Z. Wit, *Specjalne Modlitwy eucharystyczne*, RBL 30 (1977), nr 2–3, s. 98–112; J. Stefański, *Modlitwy eucharystyczne z udziałem dzieci – nowa szansa pastoralna*, RBL 41 (1998), nr 5, s. 327–439.

⁴⁶⁴ *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, s. 353–367, Także, A. Rojewski, *Modlitwy eucharystyczne w Mszałe Pawła VI*, *Studia liturgiczno-pastoralne I*, Opole 1988, s. 143–151.

⁴⁶⁵ S. Madeja, *Msze koncelebrowane w posoborowej reformie liturgicznej, Wprowadzanie soborowej odnowy liturgicznej*, Opole 1999, s. 135–144.

⁴⁶⁶ B. Nadolski, *Koncelebracja*, w: *Leksykon liturgii...*, s. 670–672.

Sobór Watykański II przywrócił koncelebrację, znaną i praktykowaną w Kościele na Wschodzie i Zachodzie już w początkach chrześcijaństwa, a ograniczoną w Kościele zachodnim do kilku przypadków⁴⁶⁷.

Sobór nakazał ułożyć nowy obrzęd koncelebry i umieścić go w Pontyfikale i Mszałe Rzymskim (por. KL 58). Zadanie to Papież Paweł VI zlecił Radzie powołanej do wykonywania Konstytucji o Liturgii, która po zatwierdzeniu opracowanego projektu 19 czerwca 1964 r., postanowiła za zgodą Papieża, aby przed ostatecznym wprowadzeniem został on praktycznie wypróbowany w różnych stronach świata i w różnych okolicznościach.

Rada ta, na prośbę kard. Wyszyńskiego Dekretem z dnia 27 listopada 1964 r., zezwoliła, „aby każdy ordynariusz na własnym terenie mógł koncelebrować przy udzielaniu święceń, podczas zjazdów kapłańskich i z okazji specjalnych uroczystości diecezjalnych”⁴⁶⁸.

Po zebraniu opinii i dokonaniu poprawek Papież Paweł VI zatwierdził ryt koncelebry i kazał ogłosić, by „wszyscy wierni go przestrzegali od Wielkiego Czwartku, tj. 15 kwietnia 1965 r.”⁴⁶⁹ *Ritus servandus in concelebratione Missae et ritus communionis sub utraque specie*⁴⁷⁰ podany został później w Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego (por. OWMR 153–208). Tam też zezwolono na kilkakrotne koncelebrowanie w ciągu jednego dnia – dotyczyło to Wielkiego Czwartku (Msza Krzyżma i Wieczery Pańskiej), Wigilii Paschalnej, Uroczystości Narodzenia Pańskiego oraz Synodu, wizytacji biskupiej i zjazdu kapłańskiego (por. OWMR 157–158)⁴⁷¹.

Koncelebracja objawia „jedność kapłaństwa” (por. KL 59)⁴⁷² i ofiary oraz jedność całego ludu chrześcijańskiego (kapłaństwo hierarchiczne i powszechne) (por. OWMR 199). Jedność kapłaństwa wypływa z faktu, że kapłaństwo posługi jest sakramentalnym przedłużeniem kapłaństwa samego Chrystusa. Kapłan działa *in persona Christi*. Koncelebracja manifestuje też hierarchiczność kapłaństwa, zwłaszcza gdy koncelebrują prezbiterzy z biskupem, a także jedność ludu Bożego (por. *Ritus servandus*, 153). Koncelebracja wyraża i umacnia braterskie więzy kapłanów (por. *Eucharisticum*

⁴⁶⁷ Nadolski, Liturgika t. 4..., s. 80.

⁴⁶⁸ Rada wykonawcza Konstytucji o świętej liturgii, Dekret zezwalający biskupom Polski na koncelebrę (z dn. 27.11.1964 r.), PKP I, nr 35–36.

⁴⁶⁹ Kongregacja Obrzędów, Dekret ogłaszający obrzędy koncelebry oraz Komunii pod obiema postaciami (z dn. 07.03.1965 r.), RBL 19 (1966), nr 3, s. 145–147. Do dekretu dołączono obrzęd Mszy koncelebrowanej.

⁴⁷⁰ *Ritus servandus in concelebratione Missae et ritus communionis sub utraque specie*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1965.

⁴⁷¹ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 1, Lublin 1965, s. 7–8.

⁴⁷² Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 3, Lublin 1966, s. 2–3.

Mysterium, 47)⁴⁷³; „na mocy wspólnych wszystkim święceń kapłańskich i posłannictwa wszyscy prezbiterzy są złączeni wzajemnie węzłem głębokiego braterstwa” (por. KK 28; DP 8)⁴⁷⁴.

Kościół zaleca koncelebrację we Mszy wieczornej Wieczerzy Pańskiej, Mszy poświęcenia oleju krzyżma, na soborach, synodach, w benedykcji opata, we Mszy konwentualnej, Mszy głównej w kościołach, kaplicach, Mszach sprawowanych z okazji zjazdów duszpasterskich diecezjalnych i zakonnych⁴⁷⁵.

Koncelebra w Wielki Czwartek nie wymaga specjalnego pozwolenia Ordynariusza, nie jest ona nakazana, ale przepisy posoborowe na nią zezwalają, podkreślając, iż koncelebranie w Wielki Czwartek jest czymś stosowniejszym niż dotychczas praktykowane przyjmowanie Komunii świętej przez kapłanów, którzy nie celebrują z rąk jednego celebransa. Przynosi ona bowiem większą chwałę Bożą i może stanowić większe zbudowanie wiernych. Wypada więc, aby wszędzie tam, gdzie jest przynajmniej dwóch kapłanów w parafii, a względy duszpasterskie nie wymagają odprawienia drugiej Mszy świętej, w Wielki Czwartek była koncelebra⁴⁷⁶.

Koncelebracja zobowiązuje koncelebransów do włożenia szat liturgicznych, jakich używają, gdy celebrują indywidualnie (por. OWMR 209), jednakże przy dużej ich liczbie może być użyta tylko stuła na albie.

Koncelebrujący wykonują akt kolegialny, który nie polega na tym, iż każdy z nich spełnia to samo, co inni, lecz na tym, że realna współpraca wszystkich konkretyzuje się w jednym akcie i to w ten sposób, iż czyn ten można przypisać wszystkim i z osobna. „Gdy w ten sposób odprawia się Mszę, liczni kapłani, na mocy tego samego kapłaństwa i w imieniu Najwyższego Kapłana równocześnie działają jedną wolą i jednym głosem, i jednym aktem sakramentalnym, równocześnie dokonują i składają jedną Ofiarę i w niej razem uczestniczą”⁴⁷⁷. Należy jednak pamiętać, że każda Msza koncelebrowana winna być przygotowana, dokładnie omówiona przed wyjściem do ołtarza. Przewodniczący Mszy świętej koncelebrowanej ustala, który kanon będzie odmawiany oraz wyznacza koncelebransów do odmówienia poszczególnych tekstów. Wartym podkreślenia jest zalecenie z „Wprowadzenia ogólnego do Mszału Rzymskiego” (nr 170), że teksty wspólne

⁴⁷³ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 13, Lublin 1968, s. 12–13.

⁴⁷⁴ Kongregacja Kultu Bożego, Deklaracja Kongregacji Kultu Bożego w sprawie koncelebrzy (AAS, 64(1972), str. 561–562), WWK 31 (1976), nr 3–5, s. 60–61.

⁴⁷⁵ B. Nadolski, Koncelebracja, w: *Leksykon liturgii...*, s. 671.

⁴⁷⁶ M. Pastuszko, Czas sprawowania Eucharystii, WWK 39 (1986), nr 1–3, s. 71–77; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 2, Lublin 1966, s. 5–6.

⁴⁷⁷ Kongregacja Obrzędów, Dekret ogłaszający obrzędy koncelebrzy oraz Komunii pod obiema postaciami (z dn. 07.03.1965 r.), RBL 19 (1966), nr 3, s. 146.

koncelebranci odmawiają głosem przyciszonym, aby można było wyraźniej słyszeć głos celebransa głównego. W ten sposób ułatwia się wiernym zrozumienie tekstu⁴⁷⁸.

Szczególnie podkreślono znaczenie takiej koncelebry, w której – oprócz Ludu Bożego – biorą udział kapłani danej diecezji wraz ze swoim biskupem – wtedy to „ukazuje się w sposób bardziej wyrazisty znak kapłaństwa i Kościoła” (por. OWMR 157). Jan Paweł II nazwał taką Eucharystię „objawieniem się Kościoła samemu sobie”⁴⁷⁹.

Dnia 7 sierpnia 1972 r. Kongregacja Kultu Bożego wydała dodatkową, pomocniczą deklarację, pt. „O koncelebrze”. Zagadnienie koncelebry porusza również wiele innych dokumentów i instrukcji, jednakże w różnym zakresie i znaczeniu teologiczno–pastoralnym (por. EM 17; 47–48; ID 7)⁴⁸⁰.

Koncelebracja jest traktowana w sposób uprzywilejowany, jednak każdy kapłan zachowuje możliwość indywidualnego sprawowania Mszy świętej (por. EM 47).

2.10 Msza bez ludu

Chodzi tutaj o Msze, podczas której kapłanowi asystuje i odpowiada jeden tylko ministrant. Wykonuje on części przeznaczone dla ludu. W samym obrzędzie tak sprawowanej Mszy zachodzą drobne zmiany wyliczone w OWMR 213–231. Społeczny charakter Mszy nie wyklucza sprawowania Eucharystii pod nieobecność wiernych⁴⁸¹. Zawsze jest ona czynnością Chrystusa i Kościoła. Kościół pozwala nie tylko chorym kapłanom, ale też w różny sposób „oddalonym” od wiernych, na sprawowanie Mszy bez udziału ludu, jest ona bowiem sensem i szczęściem kapłaństwa, które narodziło się w Eucharystii i skierowane jest ku jej sprawowaniu.

Tylko z ważnej przyczyny można sprawować Eucharystię bez żadnego wiernego (opuszcza się wtedy wszystkie pozdrowienia i końcowe błogosławieństwo)⁴⁸².

Arcybiskup Metropolita Wrocławski zezwolił kapłanom Archidiecezji na odprawianie Mszy świętej prywatnej w godzinach popołudniowych, a nawet wieczornych, jeśli ważna przeszkoda uniemożliwiła im odprawienie tej Mszy w godzinach przedpołudniowych⁴⁸³.

⁴⁷⁸ Sposób odmawiania Modlitw eucharystycznych we Mszy świętej koncelebrowanej, WWK 28 (1973), nr 3–4, 92–93; Także, Sposób odmawiania Modlitw eucharystycznych we Mszy świętej koncelebrowanej, WWK 31 (1976), nr 3–5, s. 99–100.

⁴⁷⁹ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 282.

⁴⁸⁰ Przepisy wykonawcze do *Inaestimabile donum...*, s. 285; Instrukcja Episkopatu w związku z wydaniem nowego Mszału (z dn. 11.03.1987 r.), nr 32, w: *To czyńcie na moją pamiątkę...*, s. 330.

⁴⁸¹ Uwagi dotyczące odprawiania Mszy świętej *sine populo*, WWK 26 (1971), nr 9, s. 239–240.

⁴⁸² Nadolski, *Liturgika t. 4...*, s. 88; Także, *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 3, Lublin 1966, s. 9–11.

⁴⁸³ Msze święte prywatne po południu, WWK 24 (1969), nr 6, s. 154.

3. Komunia święta wiernych podczas Mszy świętej

Jako chrześcijanie nie mamy pewniejszego zadatku i wyraźniejszego znaku wielkiej nadziei na nowe niebo i nową ziemię, w której zamieszka sprawiedliwość (2P 3,13) niż Eucharystia. Istotnie, ile razy celebruje się to misterium, „dokonuje się dzieło naszego odkupienia” (por. KK 3) i „łamiemy jeden chleb, który jest pokarmem nieśmiertelności, lekarstwem pozwalającym nam nie umierać, lecz żyć wiecznie w Chrystusie” (por. KKK 1405). Jezus Chrystus jest Chlebem Życia, który zstąpił z nieba (por. J 6,35; 41), spożywanie Jego Ciała jest zadatkami życia wiecznego (por. J 6,51). Przyjęcie Komunii świętej, w której Jezus dał życie światu⁴⁸⁴, pogłębia miłość i zjednoczenie z Nim, gładzi grzechy powszednie i zachowuje od ciężkich oraz umacnia jedność Kościoła, Mistycznego Ciała Chrystusa (por. KKK 1416)⁴⁸⁵.

3.1 Częstotliwość przyjmowania Komunii świętej

Odnowa liturgiczna wpłynęła znacząco na częstotliwość przyjmowania Komunii świętej⁴⁸⁶. Zasadniczo wierni przystępują do Komunii świętej podczas Mszy świętej. Zdarzają się jednak przypadki, że proszą o nią poza celebracją Eucharystii. Dla ożywienia pełnego uczestnictwa wiernych w Eucharystii poprzez Komunię świętą wielkie znaczenie miały coraz łagodniejsze przepisy dotyczące postu eucharystycznego. W dobie zmian posoborowych Papież Paweł VI na zamknięcie piątej sesji Soboru Watykańskiego II (21 listopada 1964 r.) ogłosił, że post eucharystyczny zarówno w odniesieniu do duchownych, jak i świeckich obejmuje jedną godzinę (bez odróżniania pokarmów stałych i napojów) (por. AAS 57 [1965] 666)⁴⁸⁷. Wynikało to ze zrozumienia nowej sytuacji współczesnych katolików oraz ich duchowych potrzeb. Kościół w ten sposób wyszedł do licznych pracowników, urzędników, działwy i młodzieży, by mogli przyjąć Boski posiłek, zanim zaangażują się w swą zawodową pracę⁴⁸⁸. Dla chorych, starszych oraz osób im posługujących zredukowano ten czas do jednego kwadransa⁴⁸⁹.

⁴⁸⁴ Por. Modlitwa błogosławieństwa pokarmów na stół wielkanocny.

⁴⁸⁵ J. Sroka, Komunia święta zacieśnieniem więzi człowieka ze Zbawicielem, w: J. Stancel, Eucharystia, Kolekcja Communio I, Poznań – Warszawa 1986, s. 371–375.

⁴⁸⁶ Kongregacja Obrzędów, Instrukcja o Kulcie Tajemnicy Eucharystycznej *Eucharysticum misterium* (z dn. 25.05.1967 r.), w: To czyńcie na moją pamiątkę..., s. 156.

⁴⁸⁷ WWK 19 (1964), nr 12, s. 285; Także, B. Nadolski, Post eucharystyczny, w: Leksykon liturgii..., s. 1210.

⁴⁸⁸ Episkopat Polski, Zmiany przepisów kościelnych o poście eucharystycznym (z dn. 31.12.1964 r.); ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak sygn.

⁴⁸⁹ Instrukcja Kongregacji Sakramentów na temat ułatwienia w niektórych wypadkach przyjmowania Komunii sakramentalnej (L' Osservatore Romano, z 30.03.1973, s.1), WWK 28 (1973), nr 11–12, s. 329–336.

Sobór Watykański II zalecał „doskonalszy sposób uczestniczenia we Mszy świętej, który polega na tym, że po Komunii kapłana wierni przyjmują Ciało Pańskie z tej samej Ofiary” (por. KL 55). Zachęcał także wiernych, by przyjmowali Komunię świętą zawsze, ilekroć uczestniczą w sprawowaniu Eucharystii (por. KPK kan. 917), zaś obowiązkowo przynajmniej raz w roku – jeśli to możliwe w Okresie Wielkanocnym (por. KPK kan. 920; KKK 1389). Przypomniano także, że stałą troską Kościoła jest, ażeby wierni podczas Eucharystii nie byli obecni jak obcy i milczący widzowie, ale posilali się przy stole Ciała Pańskiego (por. KL 48).

Synod Archidiecezji Wrocławskiej odnotował z uznaniem, że ilość Komunii świętych, rozdawanych w Archidiecezji, wzrastała z roku na rok. Jest to niewątpliwie owoc gorliwej pracy duszpasterzy i katechetów. Coraz częściej wierni przyjmują Komunię świętą z okazji chrztu, bierzmowania, ślubu czy pogrzebu osób bliskich lub znajomych. Synod podkreślił też, że upowszechnia się najbardziej właściwa forma przyjmowania Ciała Pańskiego, tzn. podczas Mszy świętej, nierzadko z darów konsekrowanych z tej samej Ofiary. Jednocześnie z troską zauważył, że duża część wiernych Archidiecezji Wrocławskiej ogranicza się do przyjmowania Eucharystii tylko raz w roku. Ponadto zbyt mało osób przystępuje do Komunii świętej przez dłuższy czas po przystąpieniu do sakramentu pokuty i pojednania. Istnieje często nieuzasadnione przeświadczenie, że przystąpienie do Komunii świętej wymaga zawsze uprzedniej spowiedzi. Należało zatem upowszechnić świadomość tego, że do Komunii świętej powinni przystępować wszyscy uczestnicy Mszy świętej, którzy są wolni od grzechów ciężkich i posiadają szczerą intencję sakramentalnego zjednoczenia się z Chrystusem. Przyjęcie Ciała Pańskiego należy bowiem w sposób istotny do Mszy świętej, która jest nierozdzielnie i równocześnie Ofiarą i Ucztą Świętą. Komunia święta gładzi grzechy lekkie i chroni przed ciężkimi, dlatego też powinni do niej przystępować wszyscy żyjący w łasce uświęcającej i urzeczywistniać w ten sposób wspólnotę z Bogiem i bliźnimi.

Dlatego też Synod zobowiązał kapłanów, aby przez posługę w sprawowaniu sakramentu pojednania i pokuty tak formowali sumienia wiernych, aby byli oni gotowi często i godnie przystępować do Stołu Pańskiego. Ponadto zalecił, aby kapłani zachęcali do częstej Komunii świętej, zwłaszcza mężczyzn i młodzież męską; w tych bowiem środowiskach zauważono szczególne zaniedbania i skłonność do minimalizmu (Komunia święta raz w roku, a nawet rzadziej)⁴⁹⁰.

⁴⁹⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 286–287.

Skoro pełne uczestnictwo we Mszy świętej dokonuje się poprzez przyjęcie Komunii świętej, dlatego też dokumenty prawodawstwa posoborowego dopuściły możliwość przyjmowania jej po raz drugi tego samego dnia, ilekroć wierni uczestniczą w dwóch Mszach świętych⁴⁹¹. Początkowo niejako była zgoda (1964 r.) na przyjęcie Komunii po raz drugi nie tyle w tym samym dniu, ile w ramach celebracji tej samej uroczystości. Ten przypadek dotyczy Wigilii Paschalnej i Bożego Narodzenia. Trzy lata później rozciągnięto tę możliwość na Wielki Czwartek (Msza błogosławienia olejów i poświęcenia krzyżma oraz Msza Wieczery Pańskiej). Rozpowszechnianie się Mszy niedzielnej w sobotę wieczorem również uwydatniło ten problem. Instrukcja z 1967 r. zezwalała na dwukrotną Komunię w tym samym dniu (por. EM 28). Instrukcja *Immensae caritatis* z 29 stycznia 1973 r.⁴⁹² poszerzyła możliwość przyjmowania Komunii świętej dwukrotnie tego samego dnia. Oprócz wyżej wspomnianych przypadków dopuszczono dwukrotną Komunię w następujących okolicznościach: w Mszach świętych, podczas których udzielane są sakramenty (chrzest, bierzmowanie, namaszczenie chorych, święcenia, małżeństwo), podczas I Komunii świętej, podczas poświęcenia kościoła, ołtarza, przy składaniu profesji zakonnej, przy udzielaniu misji kanonicznej, w Mszach za zmarłych, podczas uroczystości Ciała i Krwi Chrystusa, przy wizytacji kanonicznej w parafii oraz zakonach, obradach kapituły, podczas międzynarodowych, narodowych i diecezjalnych kongresów eucharystycznych lub mariologicznych, a także sympozjów, pielgrzymek, misji oraz przy udzielaniu Wiatyku.

Ordynariusz miejsca, kierując się konkretnymi okolicznościami, mógł pozwolić na ponowne przyjęcie Komunii świętej przez wiernych w ciągu tego samego dnia⁴⁹³. Ze słusznej przyczyny wolno rozdawać Komunię świętą w godzinach popołudniowych i wieczornych bez łączności z Mszą świętą czy jakimś innym nabożeństwem⁴⁹⁴.

Co do kwestii sposobu udzielania Komunii świętej po ogłoszeniu przez Świętą Kongregację dla Kultu Bożego Instrukcji *Memoriale Domini* (z dn. 29.05.1969 r.), Ojciec Święty Papież Paweł VI polecił wypowiedzieć się na ten temat poszczególnym Biskupom Kościoła Łacińskiego. Z uwagi na to, że Biskupi dalecy byli od tego, by zmieniać obecny

⁴⁹¹ M. Pastuszko, Jednorazowa lub dwukrotna Komunia święta w czasie dnia, WWK 38 (1985), nr 1–3, s. 66–71.

⁴⁹² Instrukcja Kongregacji Sakramentów na temat ułatwienia w niektórych wypadkach przyjmowania Komunii Sakramentalnej, Instrukcja *Immensae caritatis* (z dn. 29.01.1973 r.), PPK VI, 2, nr 11257–11299.

⁴⁹³ B. Nadolski, Komunia eucharystyczna, w: *Leksykon liturgii...*, s. 664–665.

⁴⁹⁴ Komunia święta w godzinach popołudniowych, WWK 24 (1969), nr 6, s. 155.

sposób rozdawania Komunii świętej, Papież Paweł I postanowił, że obecny sposób rozdzielania Komunii świętej nie będzie zmieniony⁴⁹⁵.

3.2 Komunia święta pod dwiema postaciami

Udzielanie Komunii świętej pod dwiema postaciami było regułą w Kościele wschodnim i zachodnim do XIII wieku. Na Wschodzie zwyczaj ten trwa nieprzerwanie, natomiast na Zachodzie od XIII wieku ustaliła się praktyka Komunii pod jedną postacią. Stało się tak z powodu braku wina w niektórych krajach, powstrzymywania się niektórych uczestników od spożywania z tego samego kielicha (względy higieniczne), niebezpieczeństwa rozlania⁴⁹⁶.

Radykalną zmianę w przywróceniu Komunii pod dwiema postaciami przyniósł Sobór Watykański II. W ramach odnowy posoborowej Konstytucja o liturgii stanowi pierwszy jej krok, art. 55 daje możliwość udzielania Komunii pod dwiema postaciami nie tylko duchowieństwu, ale i świeckim. Zgodę wyraża ordynariusz według norm wydanych przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów⁴⁹⁷. W latach następnych możliwości te poszerzono w dokumentach: *Eucharisticum Mysterium* (1967) i *Sacramentali communionem* (1970).

Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego podało doktrynalne zasady i szczegółowe normy obowiązujące przy udzielaniu Komunii świętej pod dwiema postaciami (por. OWMR 240–253). W numerze 242 zostało omówionych czternaście dozwolonych przypadków przyjęcia Komunii świętej, za zgodą ordynariusza⁴⁹⁸. Komunię pod dwiema postaciami należy poprzedzić odpowiednim przygotowaniem (katechezą), którego treścią – powinno być nauczanie Soboru Trydenckiego dotyczące przyjmowania Komunii (przyjęcie Komunii pod jedną postacią jest przyjęciem całego Chrystusa). W tym dokumencie podano szczegółowo sposoby udzielania Komunii pod dwiema postaciami: Komunia z kielicha (por. OWMR 244–245), przez zanurzenie (por. OWMR 246–247), przy użyciu rurki (por. OWMR 248–250), przy użyciu łyżeczki

⁴⁹⁵ Akta Prymasa Polski, Komunikat o sposobie udzielania Komunii świętej, WWK 24 (1969), nr 7–8, s. 208–209.

⁴⁹⁶ Komunia święta pod dwiema postaciami dla świeckich (Kielich świeckich), w: *Leksykon liturgii...*, s. 669.

⁴⁹⁷ *Ritus servandus in concelebratione Missae et ritus communionis sub utraque specie*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1965; Także, Komunia święta pod dwiema postaciami dla świeckich (Kielich świeckich), w: *Leksykon liturgii...*, s. 669.

⁴⁹⁸ Załącznik zawierający wykaz wypadków, podanym w Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego (nr 242), kiedy wolno jest udzielać Komunię świętą pod dwiema postaciami, WWK 26 (1971), nr 9, s. 228–229; Także, Uchwała Konferencji Episkopatu Polski (z dn. 08.02.1979 r.) w sprawie Komunii pod dwiema postaciami w zgromadzeniach zakonnych oraz wspólnotach życia konsekrowanego, WWK 33 (1979), nr 9–10, s. 235–236.

(por. OWMR 251–252)⁴⁹⁹. Z racji, że praktyka udzielania Komunii świętej nie jest jednolita, zarówno pod względem sposobów, jak i okoliczności, Instrukcja Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego *Inaestimabile Donum* (1980) przypominała, aby Konferencje Episkopatów i ordynariusze nie wykraczali poza wyznaczone normy⁵⁰⁰.

Należy pamiętać, że Komunia święta pod dwiema postaciami jest realizacją nakazu Chrystusa: „Bierzcie i jedzcie”, „Bierzcie i pijcie” i skupia w sobie całą symbolikę biblijną. Stanowisko Soboru Watykańskiego II ma także duże znaczenie ekumeniczne; wzbogaca wymowę znaku. Pamiątka Pana posiada charakter posiłku (chleb i wino) oraz wymiar ofiarniczy – Baranek zabity, Przymierze we Krwi Chrystusa na odpuszczenie grzechów; podkreśla jedność z Chrystusem⁵⁰¹.

3.3 Pierwsza Komunia święta

Urzeczywistnienie odnowy liturgii w taki sposób, jak to widzi i pojmuje Konstytucja Liturgiczna Soboru, jest możliwe ostatecznie tylko na drodze długofalowej i w głąb sięgającej pracy wychowawczej, która musi objąć przede wszystkim dzieci i młodzież. Tutaj natomiast szczególnie ważnym i decydującym momentem jest wychowanie eucharystyczne związane z Pierwszą Komunią świętą.

Głównym brakiem, jaki zaznacza się w istniejącej praktyce pierwszokomunijnej, jest wyizolowane traktowanie Komunii świętej w oderwaniu od Mszy świętej. Główny akcent spoczywa jeszcze często „na pierwszej Komunii świętej” a nie na pierwszym, pełnym uczestnictwie we Mszy świętej i we wspólnocie zgromadzenia eucharystycznego, jak zaleca Sobór Watykański II⁵⁰². Bardzo częstym zjawiskiem jest urządzenie osobnego, starannie przygotowanego „nabożeństwa komunijnego” w dniu Pierwszej Komunii świętej obok Mszy świętej, która jest odprawiana właściwie na marginesie całej uroczystości, sposobem całkowicie przedsoborowym, przy jakimś zasadniczym ignorowaniu jej przez dzieci, których uwaga od samego początku jest skoncentrowana tylko na momencie samego „przyjęcia Pana Jezusa”⁵⁰³.

⁴⁹⁹ Instrukcja Świętej Kongregacji Kultu Bożego w sprawie rozszerzonej możliwości przyjmowania Komunii świętej pod dwiema postaciami (Acta Apostolich Sedes, T. LXII, 1970 R. S. 664 NN), WWK 26 (1971), nr 9, s. 226–228.

⁵⁰⁰ J. Mielcarek, Komunia pod dwiema postaciami w ustawodawstwie Kościoła Zachodniego, Lublin 1983, s. 52.

⁵⁰¹ Komunia eucharystyczna, w: *Leksykon liturgii...*, s. 661–662; Także, *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 13, Lublin 1968, s. 13–14

⁵⁰² B. Nadolski, Msza święta z pełnym udziałem w Eucharystii, w: *Leksykon liturgii...*, s. 982.

⁵⁰³ *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 8/9, Lublin 1967, s. 24–25.

Ojciec Święty Jan Paweł II przemawiając 13 maja 1979 r. do wiernych zgromadzonych na placu Świętego Piotra, przed modlitwą Anioł Pański, powiedział: „Jakże bardzo zależy nam na tym, aby spełniło się w tym roku oczekiwanie tylu dziecięcych serc i aby Pierwsza Komunia święta stała się dla nich początkiem tej mocy Ducha, do której będą mogli sięgać przez całe życie. Dlatego właśnie tak doniosłe jest całe przygotowanie do Pierwszej Komunii świętej, które przede wszystkim polega na gruntownej katechezie”⁵⁰⁴.

Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 777 mówi, że odpowiedzialnym za przygotowanie i dopuszczenie dzieci do sakramentu pokuty i Eucharystii jest ksiądz proboszcz. Katecheci powinni uwzględniać i realizować, w porozumieniu z nim, cały program przygotowania i przebiegu Pierwszej Komunii świętej w parafii.

Program katechizacji w Polsce przewiduje dopuszczenie do sakramentu pokuty i Eucharystii dzieci w klasie drugiej szkoły podstawowej. Jeśli jednak roztropność pasterska dyktuje inaczej, można ewentualnie Pierwszą Komunię świętą przesunąć na klasę trzecią.

W Archidiecezji Wrocławskiej przygotowanie do pierwszego pełnego, świadomego i czynnego udziału w Eucharystii (por. KL 14) trwa, zgodnie ze wspomnianym wyżej obowiązującym programem katechizacji 3 lata i obejmuje klasy: zerową, pierwszą i drugą. W tym czasie katecheta przekazuje dzieciom te słowa i czyny z Objawienia Bożego, które w szczególny sposób ukazują uprzedzającą miłość Boga do człowieka⁵⁰⁵. Ważnym jest, aby cały ten materiał był rozwijany na kanwie roku liturgicznego, by obchodzone w nim pamiątki zbawczych dzieł Boga pomogły dziecku przeżywać i lepiej rozumieć poznawane na katechezie treści. W ostatnim roku przygotowania do pierwszego pełnego uczestnictwa we Mszy świętej powinny być wręczane dzieciom uroczystości dewocjonalia:

- książeczka i różaniec na początku października,
- medalik w Uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP,
- świeca w Święto Ofiarowania Pańskiego.

Nieodzowną jest współpraca rodziców z katechetą. Synod Archidiecezji Wrocławskiej zalecał, aby rodzice brali udział w katechezach, konferencjach i nabożeństwach, interesowali się poziomem wiedzy religijnej swojego dziecka oraz jego

⁵⁰⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 445; Także, Pierwsza Komunia Święta, tradycja, czcigodny zwyczaj, czy naprawdę głębokie przeżycie religijne dziecka i jego rodziców, WWK 31 (1976), nr 10–11, s. 297–304.

⁵⁰⁵ H. Gulbinowicz, Instrukcja o przygotowaniu dzieci do pełnego uczestnictwa w Eucharystii, WWK 42 (1989), nr 2, s. 121–135.

zachowaniem, czynnej pomocy w zewnętrznym przygotowaniu oprawy uroczystości. Chcąc uwrażliwić duszpasterzy na wspomnianą kwestię w dniach 10–13 września 1990 r. podczas Rejonowych Dni Skupienia podjęto dwa tematy: „Współpraca katechety z rodzicami dzieci przygotowanych do I – szej Komunii św.”, „Spotkania wychowawcze z rodzicami dzieci pokomunijnych oraz młodzieży”⁵⁰⁶. Ponadto do dyspozycji duszpasterzy we Wrocławskich Wiadomościach Kościelnych były publikowane pomoce i wskazania w celu wspólnotowego przeżywania Uroczystości I Komunii Świętej przez całą parafię⁵⁰⁷.

Dziecko ochrzczone i zgłoszone przez rodziców na katechizację wchodzi w szczególny związek z Kościołem instytucjonalnym. Dlatego też katecheta ma prawo wymagać od dziecka:

- wypełniania praktyk religijnych, zwłaszcza codziennej modlitwy i udziału w niedzielnej Mszy świętej,
- regularnej frekwencji na katechezie,
- odpowiedniego zachowania się,
- przyswojenia sobie prawd wiary.

Należy pamiętać, że podstawę dopuszczenia do sakramentu pokuty i Eucharystii stanowi realizowanie przez dziecko tych wszystkich wymagań łącznie, a nie tylko pamięciowe opanowanie określonych wiadomości religijnych⁵⁰⁸.

Dzieci w sakramencie pojednania i Eucharystii powinny dostrzec osobowe spotkanie z Bogiem obdarowującym, ale jednocześnie domagającym się współdziałania od przyjmującego sakrament⁵⁰⁹. Dzień przystąpienia dziecka do pierwszej Komunii świętej jest tak ważnym wydarzeniem w jego życiu, że często utrwała się na całe życie i decyduje o jego więzi z Chrystusem i Kościołem na dalsze lata. Musi więc być on dobrze przygotowany i właściwie przeżyty. W Archidiecezji Wrocławskiej w dzień pierwszej Komunii świętej rano poza kościołem, w wyznaczonym przez księdza proboszcza miejscu, katecheta gromadzi dzieci wraz z rodzicami i najbliższymi. W oznaczonej godzinie przychodzi ksiądz proboszcz w szatach liturgicznych w asyście ministrantów i lektorów. Ministranci niosą krzyż, świece, trybularz i wodę święconą. Po przyjściu na miejsce kapłan zwraca się do wszystkich z pozdrowieniem. Po przywitaniu i pokropieniu ze śpiewem

⁵⁰⁶ Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 43 (1990), nr 4, s. 425.

⁵⁰⁷ Uroczystość Pierwszej Komunii Świętej, WWK 27 (1972), nr 5, s. 117.

⁵⁰⁸ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 447.

⁵⁰⁹ Pierwsza Komunia święta dzieci winna być poprzedzona spowiedzią, WWK 28 (1973), nr 9–10, s. 313–314.

wprowadza procesjonalnie dzieci do kościoła. Rozpoczyna się Msza święta, w czasie której można powierzyć dzieciom czytania, śpiew międzylekcyjne, modlitwę powszechną. Po homilii dzieci zapalają świece i następuje odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Po modlitwie powszechnej wybrane dzieci przynoszą w procesji do ołtarza dary ofiarne. W czasie Komunii świętej zdjęć powinien wykonać tylko jeden fotograf, dokładnie przez księdza proboszcza poinformowany. Pod koniec Mszy świętej dzieci mogą wyrazić podziękowanie rodzicom i wychowawcom.

Po południu, w czasie nabożeństwa, po odpowiednim krótkim pouczeniu, odbieramy od dzieci dobrowolne przyrzeczenia wstrzymania się od picia alkoholu i palenia papierosów⁵¹⁰.

Po nabożeństwie następuje poświęcenie i rozdanie obrazków pierwszokomunijnych i wspólne zdjęcie⁵¹¹.

Uroczystością pierwszej spowiedzi i Komunii świętej nie może zakończyć się proces wychowania religijnego dziecka⁵¹². Proces ten musi być kontynuowany tak w życiu rodzinnym, jak i w ramach systematycznej katechezy. Przeżycie Rocznicy Pierwszej Komunii świętej powinno stworzyć szansę nie tylko pogłębieniu życia sakramentalnego dziecka, ale też dalszego systematycznego uczęszczania na katechezę⁵¹³.

4. Komunia święta i kult Eucharystii poza Mszą świętą

Kościelne prawodawstwo regulujące kult Eucharystii poza Mszą św., wprawdzie wynika z ducha Konstytucji o Liturgii, ale jest wynikiem działań posoborowych.

Podstawowe dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła normujące wszelkie przejawy kultu Eucharystii to (w kolejności ich wydawania): Instrukcja o kulcie tajemnicy Eucharystii *Eucharisticum Mysterium*⁵¹⁴, Sakrament chorych – obrzęd i duszpasterstwo⁵¹⁵, Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą⁵¹⁶, Kodeks Prawa Kanonicznego⁵¹⁷. Należy jednak pamiętać, że wszystkie późniejsze wypowiedzi

⁵¹⁰ E. Mitek, Wychowawcze znaczenie przyrzeczeń I – Komunijnych, CS 18–19 (1986–1987), s. 299–306; Także, Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970, „Chrystus działający w sakramentach św. przez łaskę”, WWK 25 (1970), nr 2, s. 39.

⁵¹¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 453.

⁵¹² Pierwsza Komunia Święta początkiem pełniejszego życia chrześcijańskiego (Rodzice a przygotowanie dzieci do udziału we Mszy Świętej), WWK 26 (1971), nr 1–2, s. 47–56

⁵¹³ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 454–456.

⁵¹⁴ Kongregacja Obrzędów, Instrukcja o Kulcie Tajemnicy Eucharystycznej *Eucharisticum mysterium* (z dn. 25.05.1967 r.), w: To czyńcie na moją pamiątkę..., s. 154–190.

⁵¹⁵ Sakrament chorych, Obrzęd i duszpasterstwo, Katowice 1978

⁵¹⁶ Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985.

⁵¹⁷ Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984.

magisterium Kościoła są – można stwierdzić – nawiązaniem, komentarzem do wspomnianej wyżej Instrukcji o Kulcie Tajemnicy Eucharystii⁵¹⁸.

Sprawowanie Eucharystii w ofierze Mszy świętej jest prawdziwie źródłem i celem kultu oddawanego jej poza Mszą świętą (por. EM 3). Z ofiary i uczty eucharystycznej wynika udzielanie Wiatyku i Komunii poza Mszą świętą oraz kult adoracji Chrystusa, który prawdziwie, rzeczywiście, substancjalnie i trwale jest obecny pod postaciami eucharystycznymi po zakończeniu ofiary (por. ŻLP 8).

Zjawiskiem charakterystycznym jest fakt, że mówiąc o przechowywaniu Eucharystii, wspomniane wcześniej dokumenty niezmiennie powołują się na uchwały Soboru Trydenckiego. Ten ostatni z kolei, jak wiadomo, nawiązywał do całej tradycji Kościoła, mówiąc: „Zwyczaj przechowywania Eucharystii świętej jest tak dawny, że znano go już w okresie Soboru Nicejskiego”⁵¹⁹. Wymienia się dalej, również w niezmienionej postaci, cele tego przechowywania. Na pierwszym miejscu zawsze jest udzielanie Wiatyku, a dalej dopiero udzielanie Komunii św. poza Mszą św. tym wszystkim, którzy nie mogą jej przyjąć w zgromadzeniu liturgicznym i wreszcie na trzecim miejscu – adorację.

We współczesnej praktyce Kościoła, jako formy kultu Eucharystii należy przede wszystkim wymienić, za księgą obrzędów Komunia święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą⁵²⁰, stanowiącą część odnowionego po Soborze Watykańskim II Rytuału Rzymskiego:

- wystawienie Najświętszej Eucharystii,
- procesje eucharystyczne,
- kongresy eucharystyczne⁵²¹.

4.1 Wiatyk i Komunia święta chorych

„Udzielanie Wiatyku było pierwszym i najobszerniej poświadczonym celem i fundamentem przechowywania *Sanctissimum*”⁵²². Udzielany w niebezpieczeństwie bliskiej śmierci, jako ostatnia posługa sprawowana przez Kościół, staje się

⁵¹⁸ M. Adaszek, Kult Eucharystii poza Mszą świętą we współczesnej praktyce Kościoła, w: W. Irek, P. Cembrowicz (red.), Eucharystia – tradycja czy teraźniejszość, Wrocław 2008, s. 132.

⁵¹⁹ W. Bomba, Kult Eucharystii poza Mszą świętą, w: W. Świerzawski (red.), *Misterium Christi*, cz. III, Msza święta, Kraków 1992, s. 336

⁵²⁰ Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985.

⁵²¹ Adaszek, Kult Eucharystii poza Mszą świętą..., s. 131.

⁵²² Nadolski, Liturgika t. 4..., s. 285.

dla przyjmujących „zadatkem zmartwychwstania”⁵²³. W praktyce – jeśli chory może – to przyjmuje sakrament pokuty, namaszczenie i Eucharystię jako Wiatyk.

W odniesieniu do udzielania Wiatyku na uwagę zasługują dwie sprawy. Pierwszą z nich określa już soborowa Konstytucja o liturgii, gdy mówi; „Namaszczenia udzielać się będzie choremu po spowiedzi, a przed przyjęciem wiatyku” (por. KL 74). Wprowadza to zmianę w stosunku do dotychczasowych obrzędów, w których obowiązywała kolejność: spowiedź, wiatyk i namaszczenie. Sprawa druga, to uwaga zawarta w teologicznym i pastoralnym wprowadzeniu do obrzędów udzielania sakramentu chorych: „O ile to możliwe, wiatyk należy przyjmować podczas Mszy świętej, by chory mógł otrzymać Komunię świętą pod dwiema postaciami, a także i z tej przyczyny, że Komunia święta przyjmowana jako Wiatyk jest szczególnym znakiem uczestnictwa w tajemnicy śmierci Pana i Jego przejścia do Ojca, sprawowanej w Ofierze Mszy świętej”⁵²⁴.

W pierwszym wypadku uzasadnieniem zmiany jest fakt, iż namaszczenie jest sakramentem odpuszczającym grzechy: „jeśliby popełnił grzechy, będą mu odpuszczone” (Jk 5,15), a więc poprzedza zjednoczenie z Chrystusem w Komunii świętej. W odniesieniu do drugiej uwagi, już sam przytoczony tekst jest wystarczającym jej uzasadnieniem.

Zwyczajnym szafarzem Wiatyku jest proboszcz i jego współpracownicy, kapelan szpitala, przełożony zakonny wspólnoty kleryckiej, a w nagłej potrzebie każdy kapłan. Wiatyk może zanieść także diakon, akolita czy inny nadzwyczajny szafarz Eucharystii (mężczyzna, kobieta)⁵²⁵. Dekret Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z dnia 12 września 1983 r. stwierdza, że w razie braku któregośkolwiek z tych szafarzy Wiatyk może podać każdy wierny – w konieczności jest on upoważniony do takiego działania⁵²⁶.

Praktyka Wiatyku współcześnie bywa trudna do zrealizowania, gdyż wielu ludzi umiera w szpitalach. Potrzebna jest mistagogia wprowadzająca w sens Wiatyku jako sakramentu umierających, jako wejścia ostatecznego i najpełniejszego w Paschę Chrystusa⁵²⁷.

Kościół zaleca, by oprócz osób znajdujących się w niebezpieczeństwie bliskiej śmierci, także obłożnie chorzy oraz starsi mogli przyjmować Najświętszy Sakrament

⁵²³ Sakrament chorych, Obrzęd i duszpasterstwo, Katowice 1978, s. 26.

⁵²⁴ Wprowadzenie teologiczne i pastoralne, w: Sakrament chorych, Obrzęd i duszpasterstwo, Katowice 1978, s. 23; J. Stafański, Liturgia dla każdego, Gniezno 1995, s. 127.

⁵²⁵ Instrukcja w sprawie formacji i sposobu wykonywania posługi Nadzwyczajnego Szafarza Komunii świętej, WWK 44 (1991), nr 4, s. 537–542.

⁵²⁶ B. Nadolski, Wiatyk, w: Leksykon liturgii..., s. 1675.

⁵²⁷ Tamże.

często, a nawet jeśli to możliwe codziennie, zwłaszcza w okresie wielkanocnym (por. KKTE 14)⁵²⁸. Komunię świętą można zanosić chorym każdego dnia i o każdej porze, z wyjątkiem jednak Wielkiej Soboty, kiedy to można jej udzielać tylko jako Wiatyku (por. KKTE 16c).

4.2 Komunia święta poza Mszą świętą

Udział w Ofierze eucharystycznej jest doskonalszy, gdy Komunię sakramentalną przyjmuje się w czasie Mszy świętej⁵²⁹. Wiernych należy tak wychowywać, żeby przystępowali do Komunii w czasie eucharystycznej Ofiary (por. KKTE 14). Zwraca się w tym wypadku uwagę na fakt, iż Msza święta jest „ofiara uwieczniającą Ofiarę Krzyża” oraz „świętą ucztą” dającą udział w Tajemnicy Paschalnej Chrystusa. Te dwa aspekty eucharystycznej Ofiary są nierozdzielne i jakkolwiek wielkie znaczenie ma samo przyjmowanie Ciała Chrystusa, to ważniejsze jest uczestniczenie w sposób pełny w tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Zbawiciela. On to podczas Ostatniej Wieczerzy, a więc w odniesieniu do całego obrzędu mówi: „to czyńcie na moją pamiątkę” (Łk 22,19)⁵³⁰.

Jednocześnie należy podkreślić fakt, iż swoją Ofiarę uobecniającą się w czasie Mszy świętej Chrystus powierzył Kościołowi. Sprawowanie jej jest zatem działaniem nie tylko Chrystusa, lecz i Kościoła. W ten sposób zaś Kościół wraz z Chrystusem składa i siebie w ofierze Ojcu. Wraz z Chrystusem też w Dniu Świętym składa dzięki za wszelkie dobra otrzymane w dziele stworzenia i odkupienia. W konsekwencji, właśnie uczestniczenie we Mszy świętej jest dla wiernych znakiem zjednoczenia z Chrystusem, ale równocześnie znakiem jedności Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa.

Mając powyższe na względzie, Instrukcja *Eucharisticum mysterium* stwierdza: Kapłani niech nie odmawiają Komunii świętej wiernym, którzy o nią proszą ze słusznej przyczyny, także poza Mszą świętą (por. EM 33a). Podkreślono też, że może to mieć miejsce każdego dnia i o każdej porze dnia, za wyjątkiem *Triduum Sacrum*, kiedy Komunii świętej udziela się jedynie w czasie obrzędów liturgicznych. Zaleca się dalej, że tam, gdzie byłoby to wskazane, wypada określić godziny udzielania Komunii świętej w porze dogodnej dla wiernych (por. KKTE 16)⁵³¹.

⁵²⁸ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 16, Lublin 1968, s. 19.

⁵²⁹ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 8/9, Lublin 1967, s. 20–21.

⁵³⁰ Bomba, Kult Eucharystii poza Mszą świętą..., s. 337.

⁵³¹ Por. AKLAW, Prot. nr 29.

W celu ujednolicenia obrzędów, a tym samym uniknięcia rozbieżności w spełnianiu posług liturgicznych, sprawowanych przy udzielaniu Komunii świętej poza Mszą świętą, 173 Konferencja Episkopatu Polski dnia 6 maja 1980 r. zatwierdziła polski przekład księgi liturgicznej Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą (wydanie typiczne 1973 r.). Dnia 7 czerwca 1980 r. uchwałę Konferencji Episkopatu Polski potwierdziła Święta Kongregacja dla Sakramentów i Kultu Bożego⁵³². Wymieniona wyżej księga liturgiczna obowiązywała od I niedzieli Adwentu 1981 r., była dostępna wyłącznie w urzędowych pismach diecezjalnych⁵³³. Wydanie wzorcowe na mocy Dekretu Prymasa Polski opublikowano w 1985 r.⁵³⁴ Księga ta składała się z trzech dekretów (Prymasa Polski, Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego oraz Kongregacji Obrzędów), Wprowadzenia teologicznego i pastoralnego oraz z czterech rozdziałów: Komunia święta poza Mszą św. (Rozdział I), Różne formy kultu Najświętszej Eucharystii (Rozdział II), Procesja na Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa (Rozdział III), Teksty do wyboru przy udzielaniu Komunii świętej poza Mszą oraz w czasie adoracji i procesji eucharystycznych (Rozdział IV).

Istotne znaczenie ma dla nas w tym miejscu Rozdział I, w którym to zawarto szczegółowy obrzęd udzielania Komunii poza Mszą świętą, z uwzględnieniem szafarza zwyczajnego (kapłan, diakon) i nadzwyczajnego (akolita, bądź inny upoważniony katolik). Obrzęd posiada dwie formy: dłuższą – obejmującą pozdrowienie, akt żalu, liturgię słowa (jedno lub więcej czytań), modlitwę powszechną, Modlitwę Pańską, uwielbienie i błogosławieństwo (por. KKTE 26–41), oraz krótszą – z tymi samymi elementami, ale z krótszymi czytaniem (kilkudzaniowymi) i bez modlitwy powszechnej (por. KKTE 42–54)⁵³⁵.

W Archidiecezji Wrocławskiej temat Tajemnicy i Kultu Eucharystii był rozważany i niejednokrotnie podejmowany. W dniu 25 września 1980 r. na posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej zapoznano się z projektem Instrukcji Episkopatu Polski dotyczącej liturgii Mszy świętej. Instrukcję tą zaprezentował przewodniczący Komisji Ks. Biskup Tadeusz Rybak. Postanowiono, aby pierwszą serię Rejonowych Dni Skupienia w 1981 r. poświęcić właśnie liturgii Mszy świętej. Zaproponowano tematy

⁵³² Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985, s. 5.

⁵³³ Święta Kongregacja Kultu Bożego, Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, WWK 34 (1981), nr 7, s. 164–196.

⁵³⁴ Dekret Prymasa Polski Kard. Józefa Glempa, Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski (z dn. 20.03.1984 r.), w: Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, Katowice 1985, s. 5.

⁵³⁵ B. Nadolski, Komunia Eucharystyczna, w: Leksykon liturgii..., s. 665–666.

prelekcji oraz kandydatury prelegentów. Homilię na temat „Eklezjalny wymiar liturgii” mieli wygłosić ks. prałat Józef Pazdur, ks. prałat Aleksander Zienkiewicz, ks. prałat Stanisław Pietraszko; wykład pierwszy „Obowiązujące normy sprawowania Eucharystii” – ks. wicerektor Henryk Piotrowski, Ks. prof. dr Eugeniusz Mitek, ks. dr Leon Czaja; wykład drugi „Aktualne problemy śpiewu i muzyki kościelnej w świetle Instrukcji z 8 II. 1979 r.” – ks. mgr Jerzy Sienkiewicz, ks. mgr Ludwik Sosnowski, ks. prof. Norbert Jonek⁵³⁶.

Zgodnie z postanowieniem Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej planowane Dni Skupienia odbyły się w terminie 23–26 lutego 1981 r.⁵³⁷, zostały one podsumowane na kolejnym, tj. 25 posiedzeniu Komisji w dniu 6 marca 1981 r. Ksiądz przewodniczący oraz księża prelegenci podkreślili w swoich spostrzeżeniach duże zainteresowanie duchowieństwa omawianą problematyką, potrzebę powracania co pewien czas do tematyki liturgicznej oraz konieczność zorganizowania spotkania formacyjnego dla muzyków Archidiecezji Wrocławskiej z tematyką analogiczną do podjętej podczas lutowych kapłańskich Dni Skupienia⁵³⁸.

Dnia 7 października 1985 r. na 29 posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej ks. prof. Eugeniusz Mitek zapoznał zebranych z treścią księgi liturgicznej „Komunia święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą”. W sposób szczególny zwrócił uwagę na Wprowadzenie teologiczno – pastoralne do księgi, które przypomina główne zasady regulujące wzajemne relacje między Mszą świętą i kultem oddawanym Chrystusowi obecnemu pod Postaciami Eucharystycznymi, po zakończeniu Ofiary⁵³⁹.

Zarządzeniem z dnia 30 października 1985 r. (l.dz. 367/85) Henryk Kard. Gulbinowicz Arcybiskup Metropolita Wrocławski wprowadził od I Niedzieli Adwentu 1985 r. we wszystkich kościołach i kaplicach Archidiecezji Wrocławskiej księgę liturgiczną „Komunia święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą św.” wydaną przez Księgarnię Św. Jacka w Katowicach⁵⁴⁰.

⁵³⁶ AKLAW, Prot. nr 24.

⁵³⁷ Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 34 (1981), nr 4–6, s. 147–150.

⁵³⁸ AKLAW, Prot. nr 25.

⁵³⁹ AKLAW, Prot. nr 29.

⁵⁴⁰ H. Gulbinowicz, Zarządzenie dotyczące wprowadzenia księgi liturgicznej „Komunia św. i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą św.” (z dn. 30.10.1985 r., l. dz. 3671/85), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, nr 141.

4.3 Wystawienie i adoracja Najświętszego Sakramentu

Przed problemem recepcji wskazań posoborowych dotyczących kultu Eucharystii stanął również Kościół w Polsce. Konferencja Episkopatu Polski w Zarządzeniu wydanym w 1967 r. w związku z instrukcją *Eucharisticum mysterium* podkreśla jej znaczenie, gdyż zawiera ona postanowienia nadające czci Najświętszej Eucharystii odpowiednie formy, które są dostosowane do ogólnego kierunku soborowego odnowienia liturgii⁵⁴¹. Zasadniczym przejawem kultu Eucharystii jest modlitwa wiernych, zarówno przed tabernakulum, jak też wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu czy to w puszcze, czy w monstrancji. Myślą przewodnią tego rodzaju nabożeństw jest „uznanie cudownej obecności Chrystusa oraz pragnienie zjednoczenia z Nim”⁵⁴², ponieważ podstawą adoracji Najświętszego Sakramentu jest wiara w rzeczywistą obecność Chrystusa Zmartwychwstałego pod postacią konsekrowanego Chleba⁵⁴³. Dokumenty Kościoła (począwszy od encykliki Piusa XII *Mediator Dei* z 20.11.1947 r., przez Konstytucję o liturgii i Instrukcję *Eucharisticum Mysterium*) usilnie podkreślają dążenie do ukazania ścisłego związku tych nabożeństw z Ofiarą Mszy świętej, w której ta obecność bierze początek (por. KKTE 56). Płyne stąd zachęta, aby wystawienie, zwłaszcza o charakterze bardziej uroczystym, rozpoczynało się po Mszy świętej, podczas której konsekruje się wystawianą Hostię⁵⁴⁴. Obrzędy Mszy świętej kończą się wówczas modlitwą po Komunii z opuszczeniem pozdrowienia, błogosławieństwa i rozesłania.

Zdecydowanie jest zakazane odprawianie Mszy świętej, gdy w tej samej nawie kościoła trwa wystawienie. Jeżeli więc wystawienie trwa dłużej i w tym czasie należy odprawić Mszę świętą, wówczas wystawienie należy przerwać (por. KKTE 59). Tego rodzaju przerwy (nie więcej niż dwie w ciągu dnia)⁵⁴⁵ mogą być dokonywane w uproszczony sposób. Jeżeli byłoby wskazane – nawet bez udzielania błogosławieństwa⁵⁴⁶. W podobny sposób dokonuje się po przerwie ponownego wystawienia. Wierni powinni być wcześniej powiadomieni o terminach tego rodzaju przerw. Wyjątek od przedstawionej zasady stanowi sytuacja, gdy wystawienie trwa w oddzielonej części kościoła i gdy pozostają tam wierni dla adoracji.

⁵⁴¹ Por. R. Pierskała, *Pozamszalny kult Chrystusa...*, s. 49.

⁵⁴² Bomba, *Kult Eucharystii poza Mszą świętą...*, s. 339

⁵⁴³ B. Nadolski, *Adoracja*, w: *Leksykon liturgii...*, s. 42.

⁵⁴⁴ Adaszek, *Kult Eucharystii poza Mszą świętą...*, s. 133.

⁵⁴⁵ *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 14–15, Lublin 1968, s. 30.

⁵⁴⁶ Adaszek, *Kult Eucharystii poza Mszą świętą...*, s. 133; Także, B. Nadolski, *Wystawienie Najświętszego Sakramentu*, w: *Leksykon liturgii...*, s. 1707.

Zalecana jest adoracja wystawionego Najświętszego Sakramentu, trwająca dłużej (np. adoracja całodzienna). Wypada, aby odbywała się przynajmniej raz w roku w danym kościele. Dzieje się to zawsze za zgodą Ordynariusza miejsca.

Podczas II Krajowego Kongresu Eucharystycznego, który odbył się w Warszawie w 1987 roku, przypomniano wyraźne zalecenia Instrukcji *Eucharisticum Mysterium* oraz księgi obrzędów Komunia święta i Kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, aby na modlitwy przed wystawionym Najświętszym Sakramentem składały się: czytanie Słowa Bożego, śpiewy i rozmaite formy modlitw, jak litanie, oracje, akty strzeliste. Niezbędnym jest też zachowanie pełnego czci milczenia. Treścią tych wszystkich elementów, z natury rzeczy modlitwy chrześcijańskiej, jest uwielbienie⁵⁴⁷.

W związku z wymogiem ukierunkowania całego nabożeństwa na adorację Chrystusa, pojawiły się wątpliwości, czy można odprawiać nabożeństwa majowe i październikowe z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. Episkopat Polski przedstawił tę wątpliwość wraz z prośbą o odpowiednie pozwolenia Papieżowi Pawłowi VI podczas audiencji w dniu 7 grudnia 1968 r. Odpowiedź: „aprobujemy chętnie propozycje, które wysunęliście” pozwoliła na wydanie polecenia: „Tradycyjne nabożeństwa do Najświętszej Maryi Panny, szczególnie nabożeństwo majowe i różaniec październikowy, należy nadal odprawiać wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu”⁵⁴⁸.

Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej na swoim posiedzeniu w dniu 28 lutego 1969 r. odpowiadając na zapytanie ks.prof. Czaji, czy nabożeństwa majowe i październikowe muszą być odprawiane wobec Najświętszego Sakramentu poinformowała o uchwaleniu przez Konferencję Episkopatu instrukcji mówiącej, iż wymienione tradycyjne nabożeństwa winny być odprawiane wobec Najświętszego Sakramentu⁵⁴⁹.

Arcybiskup, Metropolita Wrocławski, Henryk Gulbinowicz w Dekrecie o czci Przenajświętszego Sakramentu na terenie Archidiecezji z dnia 9 czerwca 1977 r. zaapelował do duchowieństwa Archidiecezji o to, by w sposób szczególny zadbali o czynny i pełny udział wiernych w sprawowaniu Eucharystycznej Ofiary Ciała i Krwi Pańskiej oraz pogłębienie Kultu Najświętszego Sakramentu poza Mszą świętą. Dlatego też zarządził, aby począwszy od 1 października 1977 r. w każdą I niedzielę miesiąca odbywała się we wszystkich kościołach parafialnych Archidiecezji Wrocławskiej

⁵⁴⁷ Adaszek, Kult Eucharystii poza Mszą świętą..., s. 134.

⁵⁴⁸ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 289; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 14–15, Lublin 1968, s. 28.

⁵⁴⁹ AKLAW, Prot., nr 4.

publiczna adoracja Najświętszego Sakramentu. W tym Dekrecie podano przykładowe formy adoracji Najświętszego Sakramentu, pozostawiając ich wybór duszpasterzom⁵⁵⁰.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej przypomniał, że: „zakazane jest wystawienie, które ma na celu tylko udzielenie błogosławieństwa”⁵⁵¹. Jeżeli więc zachowuje się w niektóre dni zwyczaj wystawienia Najświętszego Sakramentu po Mszy świętej, wówczas należy jakiś czas poświęcić na adorację. Jej program powinien być analogiczny, z zachowaniem oczywiście właściwych proporcji, do adoracji długotrwałej. Przykładem wspomnianego zwyczaju może być postanowienie Synodu Archidiecezji Wrocławskiej, który zalecał zachować we wszystkich świątyniach parafialnych sprawdzone już, formy adoracji Najświętszego Sakramentu, wspomniane już i zatwierdzone w wymienionym wyżej Dekrecie. Wśród nich wymieniał:

a) całodzienne wystawienie Najświętszego Sakramentu w ramach adoracji wieczystej, według porządku ogłoszonego w Kalendarzu Liturgicznym Archidiecezji. Zgodnie z przepisami liturgicznymi, wystawienie Najświętszego Sakramentu można rozpocząć po ostatniej Mszy świętej porannej, a zakończyć błogosławieństwem eucharystycznym przed Mszą świętą wieczorną,

b) dłuższe uroczyste wystawienie Najświętszego Sakramentu w niedzielę, poniedziałek i wtorek przed Środą Popielcową albo przed odpustem parafialnym, względnie w innym terminie dogodnym dla wiernych,

c) Godzina święta przed pierwszym piątkiem miesiąca,

d) wystawienie i adoracja Najświętszego Sakramentu połączona z odmówieniem Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa po Mszy świętej w pierwszy piątek miesiąca,

e) adoracja Najświętszego Sakramentu po każdym Nieszporach i Drodze Krzyżowej,

f) wystawienie Najświętszego Sakramentu i uroczysta procesja teoforyczna po głównej Mszy świętej w dniu odpustu parafialnego,

g) według zwyczaju polskiego odprawiamy wobec Najświętszego Sakramentu: Gorzkie Żale, nabożeństwa majowe, czerwcowe i październikowe oraz nabożeństwo na zakończenie roku kalendarzowego,

⁵⁵⁰ Dekret o czci Przenajświętszego Sakramentu na terenie Archidiecezji (z dn. 09.06.1977 r.), WWK 32 (1977), nr 9–10, s. 215–217.

⁵⁵¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 290; Także, Adaszek, Kult Eucharystii poza Mszą świętą..., s. 134; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 3, Lublin 1966, s.12–13.

h) adoracja w pierwszą niedzielę każdego miesiąca zakończona procesją⁵⁵².

Warto wspomnieć, że zagadnieniu „Kultu Eucharystii” były poświęcone Konferencje Księży Dziekanów, które odbyły się w dniu 21 kwietnia oraz 6 września 1977 r. w Arcybiskupim Seminarium Duchownym. Wykłady, pt. „Kult Eucharystii” oraz Wprowadzenie zarządzenia o kulcie eucharystycznym w archidiecezji wygłosił ks. bp dr Tadeusz Rybak⁵⁵³. Konferencje Rejonowe przeprowadzane w dniach 19 – 22 września 1977 r.

4.4 Procesje Eucharystyczne

Procesje eucharystyczne (teoforyczne) są szczególnie uroczystym wyrazem kultu Najświętszego Sakramentu, w którym wierni składają publicznie świadectwo swojej wiary i pobożności. Są one również znakiem Ludu Bożego do wiecznej Ojczyzny (por. EM 59, KKTE 77)⁵⁵⁴.

Procesje eucharystyczne stały się powszechną praktyką w Kościele i zasadniczo są wzorowane na procesji obchodu Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa⁵⁵⁵. Przewodniczący procesji może być tylko jeden. Także wtedy, gdy procesja ma miejsce po Eucharystii. Tylko jeden z kapłanów (biskupów lub prezbiterów), jako przewodniczący, jest *in persona Christi* (por. KL 7). Przy długich procesjach o uroczystym charakterze, gdy przewodniczącymi są starsi kapłani, mogą się oni wyręczać pomocą innych, ale zawsze tak, aby bez cienia wątpliwości było jasne, że przewodniczącym jest tylko jeden. On zajmuje miejsce przewodniczenia przy poszczególnych *statio* procesji; on przywdziewa najokazalsze szaty; on wreszcie błogosławi i odsyła wiernych po skończonej procesji⁵⁵⁶.

Procesje rozpoczynały się wystawieniem oraz okadzeniem, po których następowała adoracja (choćby bardzo krótka), następnie podczas śpiewu ku czci Najświętszego Sakramentu lub Serca Pana Jezusa ruszała procesja. Po powrocie do ołtarza następowało błogosławieństwo eucharystyczne i schowanie⁵⁵⁷. Z upływem czasu podobne procesje organizowano również w innych okolicznościach. Według Instrukcji Eucharisticum

⁵⁵² Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 289; Także, T. Rybak, Kult Eucharystii w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 32 (1977), nr 5–6, s. 118–128; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 16, Lublin 1968, s. 20.

⁵⁵³ Konferencja Księży Dziekanów, WWK 32 (1977), nr 5–6, s. 115.

⁵⁵⁴ B. Nadolski, Procesje eucharystyczne (teoforyczne), w: Leksykon liturgii..., s. 1228.

⁵⁵⁵ Instrukcja Episkopatu Polski o kulcie tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą (z dn. 11.03.1987 r.), WWK 40 (1987), nr 4, s. 89–94.

⁵⁵⁶ Adaszek, Kult Eucharystii poza Mszą świętą..., s. 135.

⁵⁵⁷ Bereszyński, Reforma liturgiczna s. 318.

Mysterium tego rodzaju procesje stanowią publiczne świadectwo wiary i pobożności (por. EM 59). W tym samym dokumencie znajdujemy zapis, iż w procesji „celebrans niesie Najświętszą Eucharystię poza kościół” (por. EM 59). Stąd też wnioskować można, iż procesje eucharystycznych nie można odprawiać wewnątrz kościoła. Wprawdzie żaden dokument Nauczycielskiego Urzędu Kościoła nie zakazuje tego wprost, ale zawsze mowa jest o „wychodzeniu poza kościół”, o „wystroju placów i ulic”, o przejściu „z jednego kościoła do drugiego”. Mówi się ponadto o sytuacji, w której nie może odbyć się procesja. Wtedy zaleca się „urządzić inną publiczną uroczystość”. Odnosi się to do procesji Bożego Ciała, ale przez analogię można to odnieść do każdej innej okoliczności. Jest to tym bardziej uzasadnione, że zawsze gdy mowa jest o procesji, poleca się troskę „aby mogła się odbyć z godnością i bez ujmy czci należnej Najświętszemu Sakramentowi”⁵⁵⁸.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej polecił, aby z największą starannością przygotowywać w parafii i obchodzić Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej (Boże Ciało), zgodnie z opracowanym przez Komisję Liturgiczną Episkopatu Polski nowym rytym procesji Bożego Ciała. Ryt ten został zatwierdzony na Konferencji Episkopatu Polski w dniu 15 lutego 1967 r.⁵⁵⁹ i został on opublikowany we Wrocławskich Wiadomościach Kościelnych⁵⁶⁰. Ośrodkiem Uroczystości powinna być Msza święta z pełnym, sakramentalnym udziałem ogółu wiernych. Procesja teoforyczna po Mszy świętej winna być aktem społecznego wyznania wiary oraz aktem uwielbienia i wdzięczności za powierzoną Kościołowi Tajemnicę Eucharystii.

Synod zalecał, aby zatroszczyć się o jak najliczniejszy udział różnych grup wiernych w przygotowaniu ołtarzy na trasie procesji. Winny one być godne, estetyczne i przyozdobione symbolami eucharystycznymi⁵⁶¹.

Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej, na swoim posiedzeniu w dniu 30 maja 1968 r., ustosunkowała się do dekretu ks. Prymasa pozwalającego na odprawienie Mszy świętej o Najświętszym Sakramencie jako wotywy II klasy w ciągu ośmiu dni, bezpośrednio po Świącie Bożego Ciała, z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i procesją⁵⁶².

Postanowiono zwrócić się do Księdza Arcybiskupa Ordynariusza o wydanie zarządzenia zawierającego pozwolenie na procesję z Najświętszym Sakramentem po Mszy

⁵⁵⁸ Bomba, Kult Eucharystii poza Mszą świętą..., s. 340.

⁵⁵⁹ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 7, Lublin 1967, s. 11–13; Procesja Bożego Ciała – nowy formularz, WWK 22 (1967), nr 6–7, s. 151–155.

⁵⁶⁰ Procesja Bożego Ciała – nowy przekład, WWK 22 (1967), nr 6–7, s. 151–155.

⁵⁶¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 290.

⁵⁶² Komunikat w sprawie Mszy świętej i procesji Bożego Ciała, WWK 24 (1969), nr 5, s. 133.

świętej wotywniej, o jakiej mowa w dekreście Księdza Prymasa z zaznaczeniem, że wystawienie Najświętszego Sakramentu winno nastąpić po Mszy świętej w myśl Instrukcji o Kulcie Tajemnicy Eucharystycznej z dnia 25 maja 1967 r. nr 61⁵⁶³.

Godnym podtrzymania jak zauważył Synod jest zwyczaj obchodzenia tygodnia eucharystycznego w czasie siedmiu dni następujących po uroczystości Bożego Ciała przez sprawowanie Mszy świętych wotywnych o Eucharystii, Nieszporów z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i procesji wokół kościoła.

Synod nakazał, aby szczególną uwagę poświęcić sprawowaniu nabożeństw eucharystycznych i procesji teoforycznych, podczas których należy ściśle przestrzegać wskazań duszpasterskich i przepisów zawartych w księdze liturgicznej, pt. „Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą, dostosowane do zwyczajów diecezji polskich” (nr 58–131)⁵⁶⁴.

4.5 Kongresy Eucharystyczne

Szczególnie uroczystym przejawem czci dla Najświętszego Sakramentu, jest organizacja kongresów eucharystycznych. Na program kongresów składają się elementy doktrynalne: wykłady i konferencje; obrzędowe: uroczyste Msze święte, adoracje, procesje⁵⁶⁵.

Pierwszy Światowy Kongres Eucharystyczny odbył się za zgodą Papieża Leona XIII w dniach od 28 do 30 czerwca 1881 r. w Lille we Francji, pod hasłem „Społeczne Królestwo Chrystusa”⁵⁶⁶. Na jego zakończenie uczestnicy powołali Komitet przygotowujący Międzynarodowe Kongresy Eucharystyczne. Współcześnie organizacją Kongresów Eucharystycznych zajmuje się Komitet Papieski działający przy Stolicy Apostolskiej⁵⁶⁷. Warto wspomnieć, że na rozwój kongresów eucharystycznych miał wpływ Ruch Liturgiczny, a w nim „wiosna eucharystyczna” zapoczątkowana działalnością Papieża Piusa X⁵⁶⁸.

Rozróżnia się kongresy regionalne, krajowe i międzynarodowe. Do dnia dzisiejszego odbyło się 49 Kongresów Eucharystycznych. Początkowo zwoływano je każdego roku, w okresie międzywojennym co dwa lata, a po drugiej wojnie światowej

⁵⁶³ AKLAW, Prot., nr 2.

⁵⁶⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 290.

⁵⁶⁵ EK 4, 1278–1279.

⁵⁶⁶ J. Miazek, Kongresy eucharystyczne, WWK 39 (1986), nr 1–3, s. 62–70.

⁵⁶⁷ Adaszek, Kult Eucharystii poza Mszą świętą..., s. 136; Także W. Urban 41 Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Filadelfii 1976 roku, CS 8 (1976), s. 299–327.

⁵⁶⁸ B. Nadolski, Eucharystyczne kongresy, w: Leksykon liturgii..., s. 446–448.

raz na cztery lub pięć lat. Godnym podkreślenia jest fakt, iż Archidiecezja Wrocławska była gospodarzem 46 Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, który odbył się we Wrocławiu w dniach od 25 maja do 1 czerwca 1997 r.⁵⁶⁹ Uczestniczył w nim Sługa Boży Papież Jan Paweł II. Z uwagi na to, iż miało to miejsce po roku 1992, tj. wykraczającym poza ramy czasowe, będące przedmiotem analizy niniejszej pracy, nie zostanie on szerzej omówiony.

Z kongresów krajowych w Polsce, pierwszy odbył się w 1930 r. w Poznaniu, a drugi i trzeci w Warszawie odpowiednio w czerwcu 1987 r. i czerwcu 2005 r.⁵⁷⁰.

Instrukcja *Eucharisticum Mysterium* w numerach 85–88 określa cele i zadania Kongresów, ich idee i podstawowe zasady; stwierdzając, że wszystko powinno zmierzać do rozwoju kultu Eucharystii oraz do coraz wnikliwszego poznawania tej tajemnicy⁵⁷¹.

Wszystkie formy kultu powinny zmierzać do celebracji Mszy świętej. Cel ten jest związany z całokształtem życia religijnego i dlatego każdy Kongres Eucharystyczny powinien ożywiać wiarę oraz przyczyniać się do uzgadniania z nią życia wiernych. Kongresy są nośnikami wiary Kościoła w Eucharystię i stałą refleksją teologiczną – duszpasterską nad nią. Podkreślają wagę częstej Komunii świętej i są narzędziem odnowy życia Kościoła, eksponując przede wszystkim rolę laikatu⁵⁷².

Dnia 16 grudnia 1986 r. na 30 posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej ks.Przewodniczący wprowadził zebranych w bogatą problematykę związaną z Kongresem Eucharystycznym w Archidiecezji Wrocławskiej. Poinformował o terminie kongresu 08–14.06.1987 r., oraz o postanowieniu Konferencji Episkopatu Polski, by uroczystości związane z Kongresem trwały na terenie parafii aż do Uroczystości Bożego Ciała. Uroczystą procesją, w tym dniu, każda parafia miała zakończyć swój udział w obchodach Kongresu Krajowego. Dyskusja na temat przebiegu Kongresu w Archidiecezji skupiała się wokół trzech zagadnień:

- rozpoczęcie i przebieg Kongresu w parafiach,
- czyny Kongresowe, zwłaszcza sakramentu pokuty i pojednania,
- Dekanalnych Kongresów Eucharystycznych⁵⁷³.

⁵⁶⁹ Ciekawą syntezę teologicznych idei Kongresów Eucharystycznych dał R. Mroziuk. Por. R. Mroziuk, *Teologiczne idee Polskich Kongresów Eucharystycznych*, Wrocław 1996.

⁵⁷⁰ B. Nadolski, *Eucharystyczne kongresy*, w: *Leksykon liturgii...*, s. 448.

⁵⁷¹ Adaszek, *Kult Eucharystii poza Mszą świętą...*, s. 136–138.

⁵⁷² S. Koperek, *Założenia teologiczno-pastoralne Kongresów Eucharystycznych i wnioski na dziś*, w: *Eucharystia, Misterium – Ofiara – Kult*, s. 205–226.

⁵⁷³ AKLAW, Prot. nr 30.

W Archidiecezji Wrocławskiej w celu przygotowania wiernych i duchowieństwa do obchodów II Krajowego Kongresu Eucharystycznego w jedności z całym Kościołem w Polsce, a w szczególności w jedności z Ojcem Świętym Janem Pawłem II, miały miejsce Wrocławskie Dni Duszpasterskie (wrzesień 1986), Rejonowe Dni Skupienia, Dni Eucharystyczne przeprowadzane w parafiach i dekanatach, comiesięczne adoracje Najświętszego Sakramentu oraz trzy niedziele bezpośredniego przygotowania (niedziela trzeźwości, miłości bliźniego i pojednania). Ponadto Arcybiskup Metropolita Wrocławski Ks. Henryk Kard. Gulbinowicz wydał Instrukcję Duszpasterską dla Archidiecezji Wrocławskiej na okres II Krajowego Kongresu Eucharystycznego, czerwiec 1987 r., w której zalecił, aby w każdej parafii miało miejsce uroczyste rozpoczęcie Kongresu Eucharystycznego, poprzez odprawienie uroczystej Mszy św., adoracje Najświętszego Sakramentu. Zalecał także procesje eucharystyczne. W poszczególne dni Kongresu w kościołach Archidiecezji, powinna być odprawiona uroczysta Msza św. oraz powinna odbyć się adoracja Najświętszego Sakramentu połączona z Nieszporami o Najświętszym Sakramencie lub nabożeństwem czerwcowym. Ks. Arcybiskup zalecał, aby w każdej parafii, w czasie Kongresu, przez jeden dzień trwała całodzienna adoracja. Każda parafia powinna nabyć podręcznik, pt. „II Krajowy Kongres Eucharystyczny – pomoce liturgiczne” oraz „II Krajowy Kongres Eucharystyczny – pomoce teologiczno – duszpasterskie”⁵⁷⁴. i posługiwać się nim.

W celu upamiętnienia II Krajowego Kongresu Eucharystycznego oraz pogłębienia jego nauki, Arcybiskup Henryk Kard. Gulbinowicz w Uroczystość Chrystusa Króla skierował do wiernych List Pastorski na rozpoczęcie wieczystej Adoracji w 15 świątyniach Archidiecezji. Zachęcał w nim do regularnego uczestnictwa we Mszy świętej niedzielnej, godnego i częstego przyjmowania Komunii świętej, a także do indywidualnych i zbiorowych adoracji Najświętszego Sakramentu. Dlatego też polecił, aby od I Niedzieli Adwentu rozpocząć Wieczystą Adorację Najświętszego Sakramentu w 15 świątyniach Dolnego Śląska⁵⁷⁵.

Sobór Watykański II był wyjątkowym wydarzeniem w historii Kościoła, zdolnym ukazać światu swoje nowe oblicze. Rozpoczął obrady od dyskusji nad liturgią

⁵⁷⁴ H. Gulbinowicz, Instrukcja duszpasterska dla Archidiecezji Wrocławskiej na okres II Krajowego kongresu Eucharystycznego czerwiec 1987 r., WWK 40 (1987), nr 5–12, s. 153–154; Także AWDAW, Segregator: Duszpasterstwo liturgiczne.

⁵⁷⁵ H. Gulbinowicz, List pasterski na rozpoczęcie wieczystej adoracji w 15 świątyniach Archidiecezji, WWK 40 (1987), nr 5–12, s. 169–172.

i przypomniał, że w sferze widzialnej może ona podlegać zmianom. Nie oferował gotowych rozwiązań wszystkich praktycznych i aktualnych problemów Kościoła, lecz ustalił punkty odniesienia, które stały się wymagającym wezwaniem do nawrócenia. Podejmując dzieło odnowy życia religijnego, rozpoczął od reformy liturgii Mszy świętej i pozamszalnego kultu Chrystusa w Eucharystii. Jego głównym założeniem było dążenie, by liturgia stała się miejscem prawdziwej wypowiedzi i praktyki ludu chrześcijańskiego, a eschatologiczna treść orędzia nie była przekazywana tylko w formie symbolicznej i złagodzonej. Sobór nie potępiał błędów epoki, ale w sposób jasny ukazał moc i piękno nauki wiary. Dzięki jego światłu, Kościół pomnożył swoje bogactwo i czerpie nową energię, by móc śmiało patrzeć w przyszłość. Archidiecezja Wrocławska dokonując recepcji tej odnowy, starała się uchwycić najistotniejsze elementy, które wskazują na wielką troskę o poprawny przebieg zachodzących procesów.

Rozdział III

Sakramenty i sakramentalia

Celem sakramentów, według Konstytucji o Liturgii, jest „uświęcenie człowieka, budowanie Mistycznego Ciała Chrystusa oraz oddawanie kultu Bogu. Jako znaki mają one także pouczać. Sakramenty nie tylko zakładają wiarę, lecz za pomocą słów i rzeczy ją podtrzymują, umacniają i wyrażają” (KL 59). Natomiast „Święta Matka Kościół ustanowił ponadto sakramentalia. Są to święte znaki, które na podobieństwo sakramentów wskazują przede wszystkim na duchowe dobra osiągnięte dzięki wstawiennictwu Kościoła. Przygotowują one ludzi do przyjęcia właściwego skutku sakramentów i uświęcają różne okoliczności życia” (KL 60)⁵⁷⁶. Aby sakramenty święte miały tym większą skuteczność wychowawczego oddziaływania na wiernych, a tym samym skuteczniej uświęcały, Kościół zezwolił przy ich udzielaniu na posługiwanie się językiem ojczystym. Dokonał również reformy ich obrzędów⁵⁷⁷. Katechizm Kościoła Katolickiego przypomina, że „całe życie liturgiczne Kościoła koncentruje się wokół Ofiary eucharystycznej i sakramentów. W Kościele jest siedem sakramentów: chrzest, bierzmowanie, Eucharystia, pokuta, namaszczenie chorych, sakrament święceń, małżeństwo” (KKK 1113).

1. Sakrament chrztu

Chrzest święty jest pierwszym sakramentem Nowego Przymierza, bramą życia w Duchu i bramą otwierającą dostęp do innych misterii zbawienia. Przez chrzest zostajemy wyzwoleni z jarzma grzechu i powołani do godności synów Bożych dostępujących wszczępienia w Chrystusa i Kościół (KKK 1213). „Zgodnie z wolą Pana jest on konieczny do zbawienia, tak jak Kościół, do którego chrzest wprowadza.” (KKK 1277). Katechizm Kościoła Katolickiego uczy, iż skutkiem chrztu świętego, polegającego na zanurzeniu kandydata w wodzie lub polaniu wodą jego głowy z równoczesnym wezwaniem Trójcy Świętej, jest odpuszczenie grzechu pierworodnego i wszystkich grzechów osobistych, narodzenie do nowego życia, przez które człowiek staje się

⁵⁷⁶ Realizacja Programu duszpasterskiego i kaznodziejskiego w roku 1978, „Człowiek we wspólnocie Kościoła”, „Odpowiedzialność za Kościół”, WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 134–140; Także, W. Świerzawski, Życie sakramentalne w parafii, CS 20 (1988), s. 51–68.

⁵⁷⁷ Sakramenty Święte jako szczególne urzeczywistnienie Kościoła i jako środki realizacji powołania człowieka w Kościele, WWK 32 (1977), nr 7–8, s. 159–162; Także, Sadko, Percepcja soborowej odnowy..., s. 186.

przybranym synem Ojca, członkiem Chrystusa i świątynią Ducha Świętego (KKK 1278–1279)⁵⁷⁸.

Od dnia Pięćdziesiątnicy, kiedy to Kościół ukazał się światu, napełnieni Duchem Świętym Apostołowie oraz ich współpracownicy udzielali chrztu każdemu, kto wierzył w Jezusa (Dz 2,41; 8,12–13), wypełniając w ten sposób nakaz dany im przez Zmartwychwstałego Pana, by nauczali narody i udzielali im chrztu (Mt 28,19–20; Mk 16,15–16).

Od początku przepowiadania apostołowskiego całe „domy” przyjmowały chrzest (por. Dz 16,15.33; 1 Kor 1, 16). Można więc przypuszczać, że przy chrztach rodzinnych także dzieci otrzymywały ten sakrament, bo praktyka chrztu dzieci od niepamiętnych czasów należy do tradycji Kościoła, choć wyraźne jej świadectwa sięgają II wieku (KKK 1226;1252)⁵⁷⁹. Od około VI wieku nastąpiła istotna zmiana. Powszechną praktyką stał się chrzest niemowląt – zaś przyjmowanie go przez dorosłych należało do rzadkości⁵⁸⁰.

Alberto Castellani opublikował w 1523 r. *Liber sacerdotalis*, w której podał obrzędy chrztu dorosłych i dzieci. Obrzędy chrztu dzieci, choć krótsze od stosowanych dla dorosłych, były w istocie takie same⁵⁸¹. *Rituale Romanum* z 1614 r. przejęło je, dodając *Ordo supplendi* – uzupełnienie chrztu dla ochrzczonych w nagłej potrzebie⁵⁸². W tej wersji rytuał przetrwał do Soboru Watykańskiego II, który dokonał istotnych zmian w sprawowaniu liturgii. Pragnąc, by udzielanie sakramentu było prawdziwym narzędziem spotkania i wymiany dokonującej się między Bogiem a człowiekiem, polecił dopracować dotychczasowe obrzędy chrztu dorosłych, między innymi: przywrócić katechumenat⁵⁸³ oraz dostosować obrzędy chrztu dzieci do rzeczywistej sytuacji niemowląt⁵⁸⁴, ponadto zwrócić szczególną uwagę na rolę i obowiązki rodziców oraz rodziców chrzestnych dziecka (KL 64–69)⁵⁸⁵.

⁵⁷⁸ E. Jezierska, Chrzest jako śmierć i zmartwychwstanie z Chrystusem w ujęciu Św. Pawła, CS 18–19 (1986/1987), s. 141–157.

⁵⁷⁹ A. Skowronek, Z teologii chrztu, w: S. Czerwik (red.), Sakrament chrztu: liturgia, teologia, Pismo św., Katowice 1973, s. 18.

⁵⁸⁰ S. Czerwik, Nowy obrzęd chrztu świętego dzieci w świetle historii wtajemniczenia chrześcijańskiego, w: S. Porębski (red.), Nowe życie w Chrystusie: materiały V Kursu homiletyczno–katechetycznego dla duchowieństwa odbytego w Akademii Teologii Katolickiej w dniach 9–11 września 1971 r., Warszawa 1973, s. 32.

⁵⁸¹ Bereszyński, Reforma liturgiczna..., s. 329.

⁵⁸² J. J. Kopeć, Chrzest dzieci, w: Tenże (red.), Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego, Opole 1995, s. 48.

⁵⁸³ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 7, Lublin 1967, s. 13–17.

⁵⁸⁴ B. Nadolski, Chrzest, w: Leksykon liturgii..., s. 248; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 8/9, Lublin 1967, s. 33–35.

⁵⁸⁵ List Pastorski Biskupów Polskich o wprowadzeniu nowych obrzędów chrztu dzieci, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), Listy Pastorskie Episkopatu Polski..., s. 892.

„Po Vaticanum II istnieją w Kościele Zachodnim dwa podstawowe modele rytuału inicjacji chrześcijańskiej. Jeden dotyczy dzieci otrzymujących chrzest w okresie niemowlęstwa, a następnie w różnych odstępach czasowych bierzmowanie i Eucharystię. Drugi odnosi się do dorosłych katechumenów, przyjmujących chrzest, bierzmowanie i Eucharystię podczas jednego obrzędu liturgicznego. Obydwa są zwyczajną praktyką Kościoła, która znajduje swoje potwierdzenie w księgach liturgicznych”⁵⁸⁶.

1.1 Obrzęd chrztu dzieci

Odpowiedzią na wskazania soborowe było wydanie 15 maja 1969 r. przez Kongregację Kultu Bożego odnowionych obrzędów chrztu dzieci, które w Kościele Powszechnym miały obowiązywać od dnia 8 września tegoż roku⁵⁸⁷. Jednakże na prośbę niektórych Konferencji Biskupich Święta Kongregacja ds. Kultu Bożego postanowiła, aby nowy obrzęd chrztu świętego dla dzieci zaczął obowiązywać od dnia 29 marca 1970 r. Od 8 września 1969 r. mógł być stosowany dowolnie albo nowy obrzęd, albo ten, który figuruje w Rytuale lub Pontyfikale; natomiast od dnia 29 marca 1970 r. miał być używany wyłącznie nowy ceremoniał⁵⁸⁸.

W wyniku prac Konferencji Episkopatu Polski tekst obrzędów został przetłumaczony z łaciny na język polski i dostosowany do zwyczajów polskich⁵⁸⁹. Po zatwierdzeniu przez Biskupów Polskich i przez Świętą Kongregację (14.10.1970 r.) został wydrukowany w 1972 r. w książce mającej tytuł: „Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego”⁵⁹⁰. Natomiast w praktyce duszpasterskiej zaczął obowiązywać od Wielkiej Soboty 1973 r.

Odnowione obrzędy chrztu poprzedza dwuczęściowe wprowadzenie teologiczno – – pastoralne Praenotanda. Pierwsza część to wtajemniczenie chrześcijańskie traktowane jako całość, druga – chrzest dzieci, obowiązki i czynności przy jego udzielaniu oraz czas i miejsce jego sprawowania, a także struktura samego rytu⁵⁹¹. Rytuał zawierał podstawowe zasady dogmatyczne, duszpasterskie i liturgiczne oraz przepisy prawne, na których jest oparta odnowiona liturgia. Szczególną uwagę poświęcono roli i obowiązkowi rodziców

⁵⁸⁶ Cz. Krakowiak, Katechumenat dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, *Anam* 8 (1996), nr 1, s. 68; Także, *Biuletyn Odnowy Liturgicznej*, nr 12, Lublin 1967, s. 17–18.

⁵⁸⁷ Święta Kongregacja Kultu Bożego, Dekret ogłaszający nowe obrzędy chrztu dzieci (z dnia 15.05.1969 r.), *RBL* 24 (1971), nr 6, s. 273.

⁵⁸⁸ Święta Kongregacja dla spraw Kultu Bożego, Dekret w sprawie obrzędu chrztu świętego dla dzieci (z dn. 10.07.1969 r.), *WWK* 25 (1970), nr 5, s. 93.

⁵⁸⁹ *List Pastorski Biskupów Polskich o wprowadzeniu nowych obrzędów chrztu dzieci...*, s. 892

⁵⁹⁰ *Obrzęd chrztu dzieci*, Katowice 1972.

⁵⁹¹ Święta Kongregacja Kultu Bożego, Dekret ogłaszający nowe obrzędy chrztu dzieci (z dnia 15.05.1969 r.), *RBL* 24 (1971), nr 6, s. 274–288; Także, B. Nadolski, *Chrzest*, w: *Leksykon Liturgii...*, s. 249.

i rodziców chrzestnych, w których wierze jest udzielany sakrament chrztu świętego. Aspekt ten był przedmiotem troski Episkopatu Polski oraz Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej⁵⁹².

Dnia 14 września 1972 r. odbyło się posiedzenie Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej pod przewodnictwem ks. biskupa Andrzeja Wronki. Posiedzenie było poświęcone omówieniu form przygotowania do wprowadzenia nowego rytu chrztu św. dzieci, jaki będzie obowiązywał w Polsce od Wielkiej Soboty 1973 r.

Postanowiono zwołać na dzień 6 listopada 1972 r. konferencję Dekanalnych Referentów Liturgicznych i omówić na niej nowy Ryt chrztu w aspekcie teologicznym, pastoralnym i muzycznym oraz wymagań estetyczno – funkcjonalnych. Jako referentów wybrano: ks. bp A. Wronkę, ks. dr L. Czaję, ks. mgr J. Dębskiego, ks. N. Jonka, ks. dr T. Rybaka i ks. W. Międała.

Postanowiono również, że drugim etapem przygotowania duchowieństwa do wprowadzenia nowego obrzędu chrztu dzieci będą konferencje rejonowe, względnie konferencje dekanalne, na których członkowie Komisji Liturgicznej lub zaproszeni prelegenci wygłoszą odpowiednie referaty⁵⁹³.

Konferencja Dekanalnych Referentów Liturgicznych odbyła się 6 listopada 1972 r. w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Tematem konferencji był nowy obrzęd chrztu świętego.

Dnia 6 lutego 1973 r. na kolejnym posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej, w związku z przygotowaniem do wprowadzenia nowego obrzędu chrztu, Komisja zwróciła się do ks.dr Czaji – sekretarza Wydziału Duszpasterskiego Kurii o wysłanie zarządzenia, by każdy dekanat przeprowadził konferencję dekanalną na temat nowego obrzędu chrztu.

Zgodnie z Listem Pastorskim Biskupów Polskich o wprowadzeniu nowych obrzędów chrztu dzieci z dnia 6 września 1972 r. w Archidiecezji Wrocławskiej zwrócono szczególną uwagę na „większy i bardziej czynny udział rodziców, rodziców chrzestnych i wszystkich uczestników obrzędu tak w przygotowaniu chrztu, jak i w udzielaniu sakramentu. Pożądane jest zatem szczere uczestnictwo członków rodziny, przyjaciół,

⁵⁹² E. Stencel, Przygotowanie rodziców i chrzestnych w parafii do chrztu ich dzieci w praktyce Kościoła w Polsce, w: R. Pięskala, H. J. Sobeczko (red.), Sakramenty inicjacji w liturgii i w praktyce duszpasterskiej: materiały sympozjum zorganizowanego przez Katedrę Liturgiki i Hagiografii Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Kamieniu Śląskim w dniach 4–5.11.1996, Opole 1996, s. 107–118; Także, Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970..., s. 38

⁵⁹³ AKLAW, Prot., nr 12.

sąsiadów i przedstawiciele parafii. W ten sposób bowiem jest wyrażana wspólna wiara i wspólna radość, z jaką wprowadzani są do Kościoła nowo ochrzczeni”⁵⁹⁴.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej – nawiązując do Instrukcji duszpasterskiej Episkopatu Polski z dnia 15 grudnia 1977 r. o udzielaniu sakramentu chrztu dzieciom⁵⁹⁵ – przypomina, że duszpasterze winni organizować w swoich parafiach katechezy przygotowawcze dla rodziców i chrzestnych, których celem jest udzielenie im odpowiednich pouczeń o misterium chrztu, o wychowaniu w wierze, o roli apostołskiego przykładu rodziców i chrzestnych, i o roli liturgii tego sakramentu⁵⁹⁶. Zwraca szczególną uwagę na kwestię właściwego doboru rodziców chrzestnych, którzy sami winni być ludźmi wiary „ich misja jest prawdziwą funkcją eklezjalną (officjum)” (KKK 1255). Chrzestni wraz z rodzicami wyznają wiarę Kościoła, mają nowo ochrzczonego pomóc w jej realizacji w życiu. Muszą być oni odpowiednio dojrzałi – to znaczy mieć ukończony szesnasty rok życia, jeśli biskup miejscowy nie określił innej granicy wieku, być katolikami, którzy sami przyjęli sakramenty inicjacji chrześcijańskiej, to jest: chrzest, bierzmowanie, Eucharystię, oraz prowadzić życie z wiary, należąc do Kościoła katolickiego i nie będąc z niego w jakiś sposób wyłączonymi⁵⁹⁷.

Gdy chodzi o czas i miejsce udzielania chrztu, to odnowione obrzędy tego sakramentu przypominają, że należy mieć na uwadze zbawienie dziecka, a więc nie można chrztu niemowlęcia zbytnio odkładać, lecz należy mu go udzielić w pierwszych tygodniach jego życia. Dzieci chore, a przez to znajdujące się w większym niebezpieczeństwie śmierci, powinny być ochrzczone bezzwłocznie⁵⁹⁸. Dniem najodpowiedniejszym do udzielania chrztu jest Wigilia Paschalna, a poza tym dzień niedzielny, kiedy Kościół obchodzi pamiątkę Zmartwychwstania Pańskiego. Zgodnie z zaleceniami Synodu chrzest powinien być udzielany w Kościele parafialnym w czasie Mszy świętej, z udziałem miejscowej wspólnoty, dla ukazania eklezjalnego charakteru tego wydarzenia. Ponadto Synod apeluje, by wszyscy szafarze sakramentu chrztu troszczyli się o sprawowanie jego

⁵⁹⁴ List Pastorski Biskupów Polskich o wprowadzeniu nowych obrzędów chrztu dzieci..., s. 893.

⁵⁹⁵ Instrukcja duszpasterska Episkopatu Polski o udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom, WWK 33 (1978), nr 1–2, s. 20–24.

⁵⁹⁶ Kongregacja do spraw nauki i wiary, Instrukcja o chrzcie dzieci, WWK 34 (1981), nr 4–6, s. 87–100; Także, Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 291.

⁵⁹⁷ Kopeć, Chrzest dzieci..., s. 47–48.

⁵⁹⁸ List Pastorski Biskupów Polskich o wprowadzeniu nowych obrzędów chrztu dzieci..., s. 894; Także, A. Jerie, Czy chrzczyć dzieci bez ich zgody, czy poczekać aż same wybiorą?, w: M. Biskup, A. Małachowski (red.), Tak będziesz w jedności z Chrystusem i Kościołem, Wrocław 2009, s. 99–100.

obzędów z wielką starannością, z zachowaniem zasad podanych w rytuale, bez nieprzewidzianych dowolności⁵⁹⁹.

1.2 Obrzęd chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych

Sobór Watykański II zdecydował, że katechumenat ma odzyskać swoje miejsce w Kościele. Dostrzeżono jednak pewne różnice między katechumenatem pierwotnego Kościoła a obecnym. Katechumenat pierwotnego Kościoła był typowo przedchrzcielny. Natomiast ten, który pragnie się teraz odnowić w sytuacji, kiedy Kościół ma głosić Ewangelię nie tylko niewierzącym, lecz także już ochrzczonym, musi w praktyce założyć dwutorowość: przedchrzcielną i pochrzcielną (por. KKK 1231)⁶⁰⁰.

Posoborowe ustalenia w sprawie procesu katechumenalnego, jako przygotowania do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, są zawarte przede wszystkim w niektórych dokumentach oficjalnych⁶⁰¹, które są nastawione głównie na działanie duszpasterskie i ewangelizacyjne w krajach misyjnych. Od kilku lat zaś można zauważyć działania zmierzające mniej lub bardziej oficjalne, reinicjacji dla już ochrzczonych⁶⁰². Nade wszystko istnieją coraz liczniejsze inicjatywy i doświadczenia rzeczywistego odtworzenia katechumenatu w krajach chrześcijańskich.

Niektóre prowadzą do odtworzenia katechumenatu jako takiego, co praktycznie można zrobić tylko w miejscach dotychczas nieschryścianizowanych. Inne dążą do prowadzenia reewangelizacji osób już ochrzczonych, by wspomóc je w dojrzewaniu i pogłębianiu wiary za pomocą metodologii katechumenalnej. Katechizm Kościoła Katolickiego – jako najaktualniejszy dokument po Soborze Watykańskim II zachęca nas do podjęcia katechumenatu pochrzcielnego, w którym: „nie chodzi tylko o późniejsze nauczanie, lecz także o konieczny rozwój łaski chrztu w miarę dorastania osoby. Pomocą służy nam katechizm”(KKK 1231).

Przywrócenie katechumenatu jest w pewnym stopniu faktem dokonany, częściowo jest sprawą przyszłych wieków⁶⁰³. Podstawowe decyzje zostały podjęte w dwóch etapach. Nie czekając na bliskie już otwarcie obrad Soboru Watykańskiego II, Kongregacja do Spraw Kultu opublikowała 16 kwietnia 1962 roku Dekret przywracający

⁵⁹⁹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 291.

⁶⁰⁰ S. Movilla, *Od katechumenatu do wspólnoty*, Warszawa 1990, s. 80.

⁶⁰¹ Wspomnijmy choćby tylko dekret Soboru Watykańskiego II *Ad gentes divinitus* (DM 1965 r.) i Obrzęd chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych Kongregacji Kultu Bożego (OCWD 1972 r.).

⁶⁰² Wystarczy wymienić Ogólną instrukcję duszpasterstwa katechetycznego (nr 6) z 1971 r.; Adhortację *Evangelię nuntiandi* (nr 44 i 52) Pawła VI (1975 r.); niektóre Propozycje IV Synodu Biskupów, 1977 r.

⁶⁰³ W. Świerżawski, *Katechumenat znowu aktualny*, Słowo wprowadzające, *Anam* 8 (1996), nr 1, s. 13–18.

obrzędy chrztu dokonywane etapami. Obrzędy chrztu zostały podzielone na różne etapy, które według starożytnej tradycji Kościoła będą pomagać katechumenowi podczas całej jego formacji i drogi prowadzącej do chrztu. Biskupi mieli zdecydować wprowadzenie lub nie tych obrzędów. W tym obrzędzie zastosowano jeszcze tekst starego rytuału chrztu dorosłych, czego konsekwencją był podział na siedem etapów, niezmodyfikowane obrzędy i modlitwy, z których wiele nie znajduje się na swoim autentycznym miejscu i stanowi nieprzyjemne powtórzenia. Dekret ten, ważny ze względu na perspektywy, które otwierał, domaga się jakby reformy obrzędów.

Sobór Watykański II potwierdził i sprecyzował tę decyzję w różnych dokumentach, zalecając odnowienie katechumenatu przy adaptowaniu go do miejscowych zwyczajów i potrzeb:

- Konstytucja o liturgii świętej promulguje przywrócenie katechumenatu dorosłych podzielonego na etapy (KL 64).
- Dekret o działalności misyjnej Kościoła prezentuje istotę i znaczenie różnych momentów drogi wtajemniczenia chrześcijańskiego (DM 13–14).
- Kilka tekstów wnosi okazjonalnie pewne uściślenie:
 - O przywróceniu katechumenatu jako obowiązku biskupów (DB 14).
 - O macierzyńskiej funkcji Kościoła wobec katechumenów (KK 14 i DK 6).
 - O reformie obrzędów wtajemniczenia chrześcijańskiego (KL 65–66).
 - O Eucharystii jako szczycie wtajemniczenia (DK 5)⁶⁰⁴.

Nauczanie Soboru Watykańskiego II dotyczące katechumenatu jest zawarte zasadniczo w Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła, ale do tego tekstu podstawowego należy dołączyć inne, rozproszone wzmianki, podkreślające, w jakim duchu należy przeżywać wtajemniczenie dorosłych.

W dekrecie *Ad gentes divinitus* (DM) na temat działalności misyjnej Kościoła stawia się to jako konkretną możliwość i nawet określa się jego charakterystyczne cechy. Chodzi tu o model katechumenalny ważny i nadający się do zastosowania w warunkach duszpasterstwa misyjnego, tak podobnych do istniejących w początkach Kościoła, a więc o model katechumenatu przedchrzcielnego.

Przede wszystkim należy w tym dokumencie zauważyć globalną perspektywę, w jakiej ustawia się katechumenat, co niewątpliwie pozwala lepiej zrozumieć jego funkcje. Na początku drogi katechumenalnej zauważamy działanie ewangelizacyjne (DM 11 –12),

⁶⁰⁴ M. Dujarier, *Krótką historia katechumenatu*, Poznań 1990, s. 94–95.

a więc bezpośrednio głoszenie słowa, aby w ten sposób doprowadzić do szczerego nawrócenia na Ewangelię pod działaniem Ducha Świętego (DM 13). To pierwsze świadectwo może u niewierzących osiągnąć coś w rodzaju podziwu lub sympatii do chrześcijańskiego stylu życia, natomiast żywe głoszenie słowa ma prowadzić do wzbudzenia wiary i nawrócenia. Z racji, że to nawrócenie, tak nagle pod wpływem łaski, jak i to, które przeżywa się jako „postępującą zmianę uczuć i zwyczajów”, stanowi już pierwszy stopień przyłgnięcia do Chrystusa, Kościół ma obowiązek badać i nawet oczyszczać prawdziwe motywy tego nawrócenia (DM 13).

Nawrócony jest już w stanie rozpocząć drogę katechumenalną. „Nie polega ona na samym wyjaśnianiu dogmatów i przykazań, lecz na kształtowaniu całego życia chrześcijańskiego i na wystarczająco długich ćwiczeniach (DM 14). Wskazuje się ponadto, że te długie ćwiczenia obejmują różne elementy: nauczanie doktrynalne niezbędne do zrozumienia tajemnicy zbawienia i praktykę obyczajów ewangelicznych, bo orędzie, które by nie miało wpływu na postawę moralną, byłoby całkiem gołosłowne. Ponadto ma mieć charakter wspólnotowy, gdyż przeżywanie i wyrażanie wiary musi następować we wspólnocie. I w ten sposób poprzez święte rytury, sprawowane w kolejnych okresach, i w których dokonuje się cały proces, kandydaci są wtajemniczani w życie wiary, liturgii i miłości Ludu Bożego” (DM 14 i KL 64).

Jednakże cały ten proces ma prowadzić do określonego celu. Pierwszorzędnym celem katechumenatu jest zbliżenie do wspólnoty chrześcijańskiej (DM 15), gdzie wierni, tworzący jedyny Lud Boży, pragną znaleźć odpowiednie miejsce dla urzeczywistnienia ewangelicznego projektu chrześcijańskiego braterstwa. Projekt ten stawia podwójne wymagania idące w dwóch kierunkach: do wewnątrz wspólnoty, celem osiągnięcia coraz bardziej braterskiego stylu życia oraz na zewnątrz – dla uwolnienia i przekształcenia świata⁶⁰⁵.

Sobór Watykański II zażądał przywrócenia wielostopniowego katechumenatu dla przygotowania dorosłych do chrztu (KL 64) oraz rewizji obrzędów chrzcielnych dla dorosłych kandydatów (KL 66).

Zgodnie z postanowieniami Soboru przywrócono prawdziwy katechumenat dla dorosłych kandydatów, przygotowujących się do chrztu i opracowano specjalną księgę liturgiczną, która zawiera całokształt liturgii przygotowania i wtajemniczania ludzi

⁶⁰⁵ Movilla, *Od katechumenatu ...*, s. 81 – 84; Także, Dujarier, *Krótką historia ...*, s. 97–100.

dorosłych – „Obrzęd wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych”. Wydanie typiczne ukazało się 6 stycznia 1972 roku⁶⁰⁶.

Wieloletni (lub dość długi) oraz wielostopniowy okres przygotowania do wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych nawiązuje do najstarszej tradycji Kościoła pod tym względem i zbiera wszystkie osiągnięcia czy doświadczenia prawie dwudziestu wieków. Katechumenat przywrócono na nowo (zgodnie z poleceniem soboru – por. KL 64–66) i jego przedłużenie zawierają różne „stopnie” przybliżające do sakramentalnego wejścia w życie Boże w Kościele; poprzedzają czy przegradzają je odpowiadające im „czasy” przygotowania lub pogłębienia.

Wielka elastyczność w lokalnym dostosowywaniu tych obrzędów oraz uwzględnienie różnych okoliczności w konkretnych wypadkach nadaje rytowi cech prawdziwego realizmu i zapewnia wielką przydatność duszpasterską. Wypada tu zasygnalizować przynajmniej zasadniczy zrąb całości.

Wyraźnie rysują się w całym procesie inicjacji trzy „stopnie”, przez które kandydat zbliża się ku Kościołowi w głębi jego misterium:

- a) przyjęcie do katechumenatu.
- b) wpisanie na listę „wybranych”, przygotowujących się bezpośrednio do przyjęcia sakramentów wtajemniczenia.
- c) przyjęcie trzech sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, wprowadzających w pełne życie Kościoła.

Pierwszy stopień przygotowania powinien być poprzedzony pewnym okresem poszukiwania i dojrzwania decyzji, dlatego też nazywamy go czasem „ewangelizacji” lub „prekatechumenatu”. Drugi okres, czas „katechumenatu”, może trwać kilka lat; wypełnia go ścisła katecheza, pewne obrzędy, a kończy się wpisaniem na listę „wybranych”. Trzeci okres to czas oczyszczenia i oświecenia, związany w normalnych warunkach

z liturgicznym okresem Wielkiego Postu.⁶⁰⁷ Czwarty okres następuje tuż po przyjęciu trzech sakramentów wtajemniczenia (chrzest, bierzmowanie i Eucharystia), przyjmowanych zazwyczaj w Wigilię Paschalną; trwa zaś nie przez jeden tydzień – do drugiej Niedzieli Paschy (Niedziela Biała), jak to miało miejsce

⁶⁰⁶ *Ordo initiationis christianae adultorum, editio typica*, Typis Polyglottis, Vaticanis 1972.

⁶⁰⁷ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, Lublin 1967, nr 7, s. 13–17.

w starożytności, ale przez cały okres Paschy. Jest to również tradycyjny „czas mistagogii” z czasów klasycznego „złotego okresu katechumenatu”, choć znacznie poszerzony⁶⁰⁸.

Zauważamy, że adresatami tego procesu katechumenalnego, który obrzęd tak szczegółowo planuje i rozwija, są dorośli. Oni po podjęciu decyzji i wejściu na drogę wiary i nawrócenia, mają przygotować się do owocnego przyjęcia sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego⁶⁰⁹. Oczywiście, przedstawiony w nim model katechumenalny jest modelem przedchrzcielny. Nadaje się on dla krajów o większości katolickiej, gdzie wyjątkowo któryś z dorosłych, spośród nielicznych nieochrzczonych, prosi o chrzest, ale przede wszystkim jest on ważny na terytoriach misyjnych, gdzie takie przypadki są na porządku dziennym.

Należy mieć na uwadze także samą intencję, z jaką opracowano ten obrzęd. Z jego wstępu wynika, że intencją tą było spełnienie zalecenia Soboru Watykańskiego II o odnowieniu katechumenatu. Dlatego Obrzęd „nie przedstawia tylko celebracji sakramentów chrztu, bierzmowania i Eucharystii, lecz także wszystkie rytmy katechumenalne, (...) które Sobór kazał odtworzyć i przystosować do miejscowych zwyczajów i potrzeb”⁶¹⁰.

W Archidiecezji Wrocławskiej istniał już sprawdzony model przygotowania duchowieństwa i wiernych do przyjęcia nowych ksiąg liturgicznych. Uznano, że tą samą drogą winno przebiegać przygotowanie do wprowadzenia Księgi „Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych”, która weszła w życie we wszystkich diecezjach polskich w Uroczystość Zesłania Ducha Świętego, dnia 14 maja 1989 r. W celu umożliwienia duchowieństwu Archidiecezji Wrocławskiej korzystania z polskiego przekładu, jeszcze przed jego wydrukowaniem, we Wrocławskich Wiadomościach Kościelnych został opublikowany uproszczony obrzęd wtajemniczenia dorosłych⁶¹¹. Pomocą duszpasterską była także zatwierdzona dnia 1 maja 1989 r. przez 234 Konferencję Plenarną Episkopatu Polski Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Zgodnie z poleceniem Konferencji Episkopatu Polski, aby ogłosić wspomnianą Instrukcję w pismach urzędowych, w Archidiecezji Wrocławskiej wydano ją we Wrocławskich Wiadomościach

⁶⁰⁸ Nadolski, Liturgika t. 3..., s. 45–52; Także Mokrzycki, Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia..., s. 196.

⁶⁰⁹ OCWD. Uwagi wstępne nr 1.

⁶¹⁰ Tamże, nr 2.

⁶¹¹ Obrzęd chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, WWK 40 (1987), nr 5–12, s. 131–141.

Kościelnych⁶¹². Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej na swoim 32 posiedzeniu w dniu 26 października 1989 r. postanowiła, że zimowe dni skupienia duchowieństwa w roku 1982 będą poświęcone tej problematyce. Komisja zaproponowała następujące tematy i prelegentów zimowego dnia skupienia:

– homilia: „Kapłan przewodnikiem w procesie chrześcijańskiego wtajemniczenia – służebna rola kapłana wobec kandydatów do sakramentów chrztu, bierzmowania i Eucharystii”, wygłoszą: ks. dr Andrzej Jagiełło, ks. prałat Mirosław Ratajczak i ks. dziekan Ludwik Sosnowski,

– wykład: „Obrzędy wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych w duszpasterstwie parafialnym”, wykłady przygotują i przedstawią ks. dr Marek Adaszek, ks. doc. dr hab. Eugeniusz Mitek i ks. dr Leon Czaja.

Rejonowe dni skupienia odbyły się w dniach 4–7 grudnia 1989 r.⁶¹³

Z racji braku ogólnopolskich wytycznych dotyczących chrztu dzieci w wieku szkolnym Synod Archidiecezji Wrocławskiej postanowił, że „dzieci w wieku szkolnym oraz dorośli, którzy pragną przyjąć sakrament chrztu, winni podjąć, w porozumieniu z duszpasterzem i pod jego kierunkiem, dłuższy okres przygotowania obejmującego naukę prawd wiary, zasad życia chrześcijańskiego i wtajemniczenia w sakramentalne życie Kościoła. O ich chrzcie należy powiadomić biskupa diecezjalnego, ażeby jeżeli uzna to za wskazane, sam udzielił chrztu (kan. 863 KPK). Należy też pamiętać, że jeśli nie stoi na przeszkodzie poważna racja, udziela się także sakramentu bierzmowania i Eucharystii (kan. 866 KPK).”⁶¹⁴

2. Sakrament bierzmowania

Kolejnym etapem chrześcijańskiego wtajemniczenia jest bierzmowanie, w którym odrodzeni już z wody i Ducha Świętego otrzymują dar Ducha Świętego zesłany przez Pana na Apostołów w dniu Pięćdziesiątnicy. Jest to następny etap na drodze do pełnego wejścia w misterium Chrystusa i Kościoła⁶¹⁵. Ta jedność sakramentów inicjacji wynika stąd,

⁶¹² Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, WWK 44 (1991), nr 2, s. 214–217.

⁶¹³ AKLAW, Prot. nr 32.

⁶¹⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 292.

⁶¹⁵ S. Czerwik, Wychowanie do wolności we wspólności znaku liturgicznego, w: I. Dec (red.), W blasku Eucharystii, Wrocław 1996, s. 392; Także, Cz. Krakowiak, Bierzmowanie w kontekście inicjacji chrześcijańskiej, AK 70 (1977), z.2, s. 242 – 256; Tenże, Z teologii wtajemniczenia chrześcijańskiego, RBL 45 (1992) nr 2 – 6, s. 65 – 74.

że przez nie dokonuje się stopniowe i całkowite upodobnienie do Chrystusa w Kościele. Sakramenty te mają więc wymiar osobisty, jak i eklezjalny⁶¹⁶.

Chrzest odradza do nowego życia, bierzmowanie je doskonali, Eucharystia kończy i wieńczy cały proces inicjacji⁶¹⁷. Taki porządek sakramentów jest z natury teologicznej i wynika z jedności ekonomii zbawienia. Widoczny jest w nim pewien dynamizm, o którym nie należy zapominać. Przez sam chrzest człowiek nie został jeszcze wprowadzony w całe misterium, nie osiągnął pełni. Konieczne jest dalsze i jeszcze doskonalsze włączenie w tajemnicę Chrystusa i Kościoła przez dwa kolejne sakramenty inicjacyjne: bierzmowanie i Eucharystię.

Soborowa odnowa sakramentu bierzmowania została ukierunkowana na uwydatnienie ścisłego związku sakramentu chrześcijańskiej dojrzałości z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim (KL 71). Ten związek z chrztem uwidacznia się przez fakt wprowadzenia do struktury celebracyjnej sakramentu bierzmowania odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych, również wyznania wiary, a także uwzględnienia treści chrzcielnych w modlitwie epikletycznej, odmawianej przez szafarza przy włożeniu rąk na głowy kandydatów do bierzmowania. Natomiast związek z Eucharystią jest podkreślony przez fakt udzielania tego sakramentu podczas Mszy świętej, chociaż można go udzielać także poza Mszą świętą⁶¹⁸.

Owocem posoborowej odnowy sakramentu bierzmowania było wydanie nowego *Ordo confirmationis* opublikowanego 13 września 1971 r.⁶¹⁹, a ogłoszonego przez Papieża Pawła VI konstytucją apostolską *Divinae consortium naturae* dnia 15 sierpnia 1971 r.⁶²⁰ Zgodnie z zarządzeniem Papieża nowe obrzędy miały obowiązywać od 1 stycznia 1973 r. Polski przekład został zatwierdzony przez Kongregację Kultu Bożego (16.09.1972 r.) i Konferencję Episkopatu Polski (25.03.1973 r.), natomiast opublikowano go i trafił do duchowieństwa w roku 1975⁶²¹. Księga ta zawierała:

- Dekret Kongregacji Kultu Bożego z dnia 22 sierpnia 1971 r.,
- Konstytucję Apostolską Pawła VI o sakramencie bierzmowania *Divinae consortium naturae* z dnia 15 sierpnia 1971 r.,

⁶¹⁶ S. Czerwik, Refleksja teologiczna nad liturgią sakramentu bierzmowania, RBL 28 (1975), nr 1–2, s. 34.

⁶¹⁷ S. Zalewski, Duchowość sakramentu bierzmowania, RBL 28 (1975), nr 1–2, s. 44–50.

⁶¹⁸ Matwiejuk, Recepcja odnowy liturgicznej..., s. 282.

⁶¹⁹ *Ordo confirmationis*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1971.

⁶²⁰ Paweł VI, Konstytucja apostolska o sakramencie bierzmowania (15.08.1971), WWK 28 (1973), nr 9–10, s. 263–291; Także, B. Nadolski, Bierzmowanie, w: Tenże (red.), *Leksykon Liturgii...*, s. 153.

⁶²¹ *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikatu rzymskiego*, Katowice 1975.

- Wstęp mówiący o godności bierzmowania, obowiązkach i czynnościach przy jego sprawowaniu, przedstawia także sposób udzielania, możliwe adaptacje rzeczy potrzebne do wcześniejszego przygotowania,
- 6 rozdziałów:
 1. Obrzęd bierzmowania w czasie Mszy świętej,
 2. Obrzęd bierzmowania poza Mszą świętą,
 3. Bierzmowanie udzielane przez szafarza nadzwyczajnego,
 4. Bierzmowanie chorego w niebezpieczeństwie śmierci,
 5. Teksty do wyboru przy udzielaniu tegoż sakramentu,
 6. 2 formularze mszalne, zbiór czytań biblijnych oraz śpiewy w czasie namaszczenia.

W Konstytucji Apostolskiej Pawła VI *Divinae consortium naturae*, czytamy, że od czasów Pięćdziesiątnicy Paschalnej apostołowie, wypełniając wolę Chrystusa przez wkładanie rąk, udzielali neofitom daru Ducha Świętego, mającego na celu dopełnienie łaski chrztu (por. Dz 8, 15 – 17). Powołując się na Hbr 6,2 zaznacza również, że nauka o chrzcie i wkładaniu rąk należy do pierwszych elementów formacji chrześcijańskiej oraz że w tradycji katolickiej to wkładanie rąk jest uważane za początek sakramentu bierzmowania, które w pewien sposób przedłuża w Kościele łaskę Pięćdziesiątnicy (KKK 1288; 699).

Bardzo wcześnie do gestu wkładania rąk dodawano namaszczenie wonną oliwą (krzyżmem), aby lepiej wyrazić dar Ducha Świętego (KKK 1288; 699). Wschód na określenie tego sakramentu przyjął czynność, nazywając ją „chryzmacją” (namaszczeniem krzyżmem)⁶²², Zachód zaś używa określenia „bierzmowanie” (*confirmatio*)⁶²³, zwracając przez ten termin uwagę na zawarte w tym sakramencie potwierdzenie chrztu, dopełniające wtajemniczenie chrześcijańskie, a równocześnie umocnienie łaski chrzcielnej, pełnię owoców Ducha Świętego (por. KKK 1289)⁶²⁴.

Odnowione obrzędy bierzmowania mówią o dwóch tradycjach w sprawowaniu sakramentu bierzmowania. Wschód pozostał przy udzielaniu tego sakramentu wraz z chrztem, natomiast Zachód dąży do tego, aby sakramentu tego udzielali biskupi⁶²⁵ (por. KKK 1291). Wraz ze wzrostem liczby chrztów, obecność biskupa przy chrztach,

⁶²² Czerwik, Refleksja teologiczna ..., s. 39.

⁶²³ Cz. Krakowiak, Nazwa sakramentu bierzmowania, RBL 28 (1975), nr 1–2, s. 66–71.

⁶²⁴ Po raz pierwszy ryt nakładania rąk i namaszczenia krzyżmem nazwał tak I Synod w Orange w r. 441, por. B. Snela, Bierzmowanie, EK II 548.

⁶²⁵ B. Margański, Celebracja chrześcijańskiego misterium, TST 13 (1994), s. 364.

tak, aby zaraz udzielić bierzmowania po chrzcie sprawowanym przez diakona czy prezbitera, była niemożliwa, stąd wprowadzono rozdzielenie w czasie obu tych sakramentów (KKK 1290). Praktyka Kościoła łacińskiego podkreśla więc nowego chrześcijanina z biskupem, który jest gwarantem i sługą jedności swego Kościoła oraz jego powszechności i apostołskości (KKK 1292).

W Archidiecezji Wrocławskiej, podobnie jak w innych diecezjach Polski wiek kandydatów do bierzmowania był tematem spornym. Temu zagadnieniu było poświęcone posiedzenie Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w dniu 6 lutego 1973 r.⁶²⁶ oraz Konferencja Rejonowa dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, podczas której ks. wicerektor Tadeusz Rybak oraz ks. dr Leon Czaja omówili instrukcję Episkopatu Polski o przygotowaniu do sakramentu bierzmowania⁶²⁷.

Nowe obrzędy bierzmowania podtrzymały dotychczasową praktykę Kościoła, według której udziela się tego sakramentu około siódmego roku życia (wiek używania rozumu), wcześniej zaś tylko w wypadku niebezpieczeństwa śmierci (OB 11). Zaznaczono jednak, że Konferencja Episkopatu może tę granicę podwyższyć, z uwagi na to, że „wiek powinien być taki, aby umożliwiał kandydatom dojście do świadomego zjednoczenia z Chrystusem i dojrzałej zażyłości z Duchem Świętym, i aby mogli podjąć apostolską odpowiedzialność chrześcijańskiego życia”⁶²⁸. Zgodne z ustaleniami Konferencji Episkopatu Polski (Instrukcja Episkopatu Polski z 16.01.1975 r.⁶²⁹) oraz praktyką diecezjalną na terenie Archidiecezji Wrocławskiej, sakramentu bierzmowania udziela się w zasadzie młodzieży ostatnich lat szkoły podstawowej. Po reformie szkolnictwa są to uczniowie ostatnich klas gimnazjum⁶³⁰. Chodzi o to, by młody człowiek, opuszczając szkołę podstawową i wchodząc do nowej grupy społecznej, często religijnie obojętnej, a może i wrogo nastawionej do spraw wiary – otrzymał w sakramencie bierzmowania siły niezbędne do świadczenia o Chrystusie⁶³¹.

Wstęp do nowych obrzędów bierzmowania podkreśla, że obowiązek przygotowania ochrzczonych spoczywa na całym Ludzie Bożym, natomiast szczególna troska o staranne przygotowanie należy do rodziców, katechetów i duszpasterzy (OB 3). Synod

⁶²⁶ AKLAW, Prot. Nr 13.

⁶²⁷ Konferencje rejonowe duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 30 (1975) nr 4–6, s. 151–152; Także, Instrukcja o przygotowaniu do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiego (z dn. 30.1988 r., l.dz. 4525/88), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, nr 148, s. 1–3.

⁶²⁸ Matwiejuk, *Recepcja odnowy* ..., s. 282.

⁶²⁹ Instrukcja duszpasterska dotycząca sakramentu bierzmowania przyjęta przez 146 Konferencję Episkopatu Polski dnia 16.01.1971 r. do ogłoszenia i stosowania, WWK 30 (1975), nr 1–3, s. 87–91.

⁶³⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 293.

⁶³¹ Tamże, s. 459.

Archidiecezji Wrocławskiej przypomina, że katecheza przygotowująca do tego sakramentu winna nie tylko przekazywać prawdy wiary, ale również zaprawiać do pełnienia dobrych uczynków i postępowania zgodnego z zasadami moralności chrześcijańskiej, wprowadzać w życie modlitwy i umiejętność czynnego udziału w liturgii Kościoła, a także budować postawę apostołską. Poza formacją katechetyczną ważną rolę odgrywa bezpośrednie przygotowanie duchowe, obejmujące radosne oczekiwanie na dar Ducha Świętego na modlitwie oraz oczyszczenie się z grzechów w sakramencie pokuty⁶³². W związku z powyższym przygotowanie ludzi młodych do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej nie może ograniczać się do wyegzekwowania wiedzy religijnej w formie uczonych na pamięć formułek, ale powinno uwzględniać szersze studium Pisma świętego⁶³³. Wielce pomocne są żywe wzory postępowania chrześcijańskiego. Młodym należy ukazywać sylwetki świętych, patronów młodzieży i na tych wzorach kształtować ducha odpowiedzialności za dar przyjętej wiary⁶³⁴.

Dotychczasowe rozważania dotyczyły głównie bierzmowania dzieci i młodzieży, nie mniej problem bierzmowania dorosłych staje się w naszych warunkach coraz bardziej aktualny⁶³⁵. Chodzi tu przede wszystkim o dwie grupy osób: katechumenów przygotowujących się do chrztu oraz kandydatów zgłaszających się do sakramentu małżeństwa. Ta ostatnia grupa staje się coraz liczniejsza, zwłaszcza w dużych ośrodkach miejskich. Dorosłym katechumenom oraz dzieciom, które chrzci się w wieku nauczania katechizmu, udziela się wszystkich trzech sakramentów wtajemniczenia łącznie, tzn. w czasie Mszy po chrzcie świętym kapłan udziela bierzmowania i Pierwszej Komunii świętej. Podobnie dorośli, ochrzczeni w dzieciństwie, gdy przyjmują po odpowiednim przygotowaniu Pierwszą Komunię, otrzymują również podczas tej samej Mszy świętej bierzmowanie (OB. 11)⁶³⁶.

Przygotowanie dorosłego do bierzmowania w praktyce będzie pokrywało się z przygotowaniem do małżeństwa, gdyż brak bierzmowania z reguły stwierdza się w trakcie spisywania protokołu przedmałżeńskiego⁶³⁷. Z zasady chrześcijanin winien

⁶³² Tamże, s. 293; Także, Komisja do spraw apostołstwa świeckich o sakramencie bierzmowania, WWK 30 (1975), nr 1–3, s. 91–93.

⁶³³ Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970..., s. 38–39.

⁶³⁴ H. Gulbinowicz, Instrukcja o przygotowaniu do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej, WWK 42 (1989), nr 2, s. 135–138; Także, Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 458.

⁶³⁵ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 293.

⁶³⁶ H. J. Sobeczko, Sakrament bierzmowania w duszpasterstwie, RBL 28 (1975), nr 1–2, s. 63–64; Także, Dekret w sprawie udzielania sakramentu bierzmowania, WWK 25 (1970), nr 10–11, s. 243.

⁶³⁷ T. Panuś, Katechetyczne implikacje ujęcia sakramentu bierzmowania przez Katechizm Kościoła Katolickiego, AK 88 (1996), z. 3, s. 391.

przyjąć sakramenty wtajemniczenia przed zawarciem sakramentu małżeństwa. Przed ślubem, po odpowiednim przygotowaniu, należałoby kandydatów do bierzmowania skierować do katedry lub innego kościoła albo kaplicy, gdzie w ustalonym dniu, np. jedna niedziela w miesiącu i o ustalonej godzinie biskup odprawi Mszę świętą i udzieli bierzmowania⁶³⁸. W Archidiecezji Wrocławskiej sakrament bierzmowania jest udzielany oprócz parafii także w Katedrze p.w. św. Jana Chrzciciela w pierwszy poniedziałek każdego miesiąca o godzinie 17 – tej.

3. Sakrament pokuty i pojednania

Grzech jest przede wszystkim obrazą Boga, zerwaniem jedności z Nim. Narusza on równocześnie komunie z Kościołem. Dlatego też nawrócenie przynosi przebaczenie ze strony Boga, a także pojednanie z Kościołem, co wyraża i urzeczywistnia w sposób liturgiczny sakrament pokuty i pojednania (KKK 1440).

Sobór Watykański II, mając na uwadze troskę o nawrócenie serca i wewnętrzną poprawność, nakazał odnowienie obrzędów sakramentu pokuty⁶³⁹. Zalecił tak przejrzeć i ująć nowe obrzędy i formułę, by jaśniej wyrażały naturę i skutek tego sakramentu (KL 72)⁶⁴⁰. Od 1966 r. rozpoczęto prace nad reformą sakramentu pokuty i pojednania. Miały one na celu lepiej wyrazić naturę grzechu, ukazać pojednanie realizowane zarówno w odniesieniu do Boga, jak i Kościoła oraz współpracę całego Kościoła w nawróceniu grzesznika⁶⁴¹. Inspiracją dla tych prac była wydana 17 lutego 1966 r. przez Pawła VI Konstytucja apostolska *Poenitemini*⁶⁴² oraz *Normae pastorales* Kongregacji Doktryny Wiary z 16 czerwca 1972 r. dotyczące zbiorowej absolucji⁶⁴³. Pierwszy projekt z 1969 r. nie uzyskał pełnej aprobaty, drugi zaś ukończony w 1973 r. został zatwierdzony przez Papieża Pawła VI 2 grudnia tegoż roku. Był to ostatni z serii dekretów promulgujących odnowioną liturgię sakramentów⁶⁴⁴. Wydanie typiczne *Ordo Paenitentiae*

⁶³⁸ Sobeczko, Sakrament bierzmowania ..., s. 64; Także, Uchwała 179 K. E. P. w sprawie bierzmowania osób ochrzczonych dorosłych, WWK 34 (1981), nr 9–10, s. 250–251.

⁶³⁹ W. Świerżawski, Sakrament pokuty i pojednania (aspekty liturgiczne i duszpasterskie), CS 17 (1985), s. 225–239.

⁶⁴⁰ B. Nadolski, Sakrament pokuty i pojednania, w: Leksykon Liturgii..., s. 1394; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 2, Lublin 1966, s.4–5.

⁶⁴¹ S. Czerwik, Odnowiona liturgia sakramentu pokuty w świetle *Ordo Paenitentiae*, RBL 29 (1976), nr 2–3, s. 135–136.

⁶⁴² Paweł VI, Konstytucja apostolska *Poenitemini* wprowadzająca pewne zmiany w kościelnej praktyce pokutnej (z dn. 17.02.1966 r.), WWK 21 (1966), nr 5–6, s. 105–113.

⁶⁴³ Kongregacja Doktryny Wiary, Normy duszpasterskie na temat udzielania generalnej absolucji sakramentalnej (z dn. 16.02.1972 r.), PPK V, z. 1, nr 9081–9103; Także, P. Greger, Percepcja obrzędów pokuty w Polsce po Soborze Watykańskim II, Bielsko – Biała 2000, s. 139.

⁶⁴⁴ Bereszyński, Reforma liturgiczna..., s. 352.

ukazało się w 1974 r.⁶⁴⁵ Polskie tłumaczenie zatwierdzone przez Konferencję Episkopatu Polski potwierdziła Stolica Apostolska dekretem z dnia 10 marca 1978 r. Polski przekład odnowionych obrzędów sakramentu pokuty został wydany pod koniec 1981 r.⁶⁴⁶, natomiast do praktyki duszpasterskiej od pierwszej niedzieli Adwentu w 1982 r.⁶⁴⁷

Na wzór wszystkich dotychczas opublikowanych ksiąg liturgicznych, *Ordo Paenitentiae* jest poprzedzone obszernym wstępem o charakterze biblijno – teologicznym i liturgiczno – pastoralnym. Wstęp ten składa się z sześciu krótkich rozdziałów:

1. Tajemnica pojednania w dziejach zbawienia.
2. Pojednanie pokutujących w życiu Kościoła.
3. Obowiązki i posługi w pojednaniu pokutujących.
4. Sprawowanie sakramentu pokuty.
5. Nabożeństwa pokutne.
6. Przystosowanie obrzędów do potrzeb różnych regionów i okoliczności.

W samym obrzędzie są przewidziane trzy formy sprawowania sakramentu pokuty:

- a) Obrzęd pojednania pojedynczych penitentów (Rozdział I),
- b) Obrzęd pojednania wielu penitentów połączony ze spowiedzią i rozgrzeszeniem pojedynczym (Rozdział II),
- c) Obrzęd pojednania wielu penitentów ze spowiedzią i rozgrzeszeniem generalnym (Rozdział III).

Rozdział IV zawiera teksty przeznaczone do użycia w liturgii pojednania (zachęty poprzedzające wyznanie grzechów, teksty Pisma Świętego, modlitwy penitenta, modlitwy nad zgromadzonym ludem, śpiewy, wzory modlitwy powszechnej, formuły dziękczynienia, modlitwy odmawiane na zakończenie nabożeństw pokutnych).

Ponadto zamieszczono w rytuale dwa Dodatki:

- Formuły uwolnienia od kar kościelnych i nieregularności,
- Dodatek o charakterze nieoficjalnym: wzory nabożeństw pokutnych, przeznaczone na różne okresy liturgiczne i dla różnych grup wiernych⁶⁴⁸.

⁶⁴⁵ *Ordo Paenitentiae*, Typis Polyglottis Vaticanis 1974.

⁶⁴⁶ Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1981.

⁶⁴⁷ Episkopat Polski, Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych obrzędów pokuty, WWK 35 (1982), nr 3–5, s. 97–102; Także, P. Greger, Percepcja obrzędów pokuty w Polsce..., s. 139.

⁶⁴⁸ Czerwik, Odnowiona liturgia..., 134–135; Także, B. Nadolski, Sakrament pokuty i pojednania, w: *Leksykon Liturgii...*, s. 1394–1395; Także, Cz. Krakowiak, Teologia celebracji pokutnych, w: R. Biel (red.), *Ku liturgii nadziei: księdzu dr. Bolesławowi Margańskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, Tarnów 2005, s. 231–246.

Odnowione obrzędy sakramentu pokuty nie zmieniają elementów istotnych, te bowiem ustanowił Chrystus Pan i Kościół nie może ich zmieniać. Należą do nich: władza odpuszczania grzechów pozostawiona w Kościele w sakramencie kapłaństwa – jest to element Boży – oraz element ludzki, mianowicie zdecydowana wola pokutującego chrześcijanina nawrócenia się, czyli powrotu do Boga. Wola ta objawia się w szerszym wyznawaniu grzechów, żalu za nie i postanowieniu poprawy wraz z zadośćuczynieniem⁶⁴⁹.

Odnowione więc zostały obrzędy, które mają charakter objaśniający, tzn. ukazujący treść sakramentu i jego skutek oraz pomagający penitentom przyjąć jak najowocniej sakrament pojednania.

Szczególną uwagę w odnowionym rycie sakramentu pokuty należy zwrócić uwagę na formułę rozgrzeszenia i na wprowadzenie do obrzędów Słowa Bożego, one bowiem w dokonanej odnowie należą do zasadniczych⁶⁵⁰.

Odnowiona formuła rozgrzeszenia, zatwierdzona w języku polskim, choć krótsza od dotąd używanej, w pełniejszy sposób wyraża naturę i skutki tego sakramentu. Obecnie brzmi ona „Bóg, Ojciec miłosierdzia, który pojednał świat ze sobą przez śmierć i zmartwychwstanie swojego Syna i zesłał Ducha Świętego na odpuszczenie grzechów, niech ci udzieli przebaczenia i pokoju przez posługę Kościoła. I ja odpuszczam tobie grzechy w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego.”⁶⁵¹ Sam penitent – jak przy przyjmowaniu Komunii Świętej – ma odpowiedzieć na słowa rozgrzeszenia: „Amen” – czyli wyznać swoją zgodę na świadome i zdecydowane podjęcie procesu nawrócenia⁶⁵².

Odnowiona formuła rozgrzeszenia składa się z dwóch zdań. Zdanie drugie, które jest właściwym rozgrzeszeniem, pozostaje bez zmian. Zdanie pierwsze jest nowe i ono właśnie, zgodnie z zaleceniem Soboru, ukazuje jasno treść sakramentu. Streszcza mianowicie naukę objawioną o bezgranicznej miłości Boga do świata, której dowodem jest dzieło odkupienia⁶⁵³.

Słowo Boże w obrzędach sakramentu pokuty, z jednej strony ukazuje nam zło i skutki doczesne, i wieczne grzechów, z drugiej zaś ukazuje nam miłość Boga do nas, która jest tak bardzo dotykana w całym dziele odkupienia dokonanego przez Syna

⁶⁴⁹ Czerwik, *Odnowiona liturgia...*, s. 142–143.

⁶⁵⁰ Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych obrzędów pokuty*, WWK 35 (1982), nr 3–5, s. 98; Także, *List Pastorski Episkopatu Polski o wprowadzeniu odnowionych obrzędów Sakramentu Pokuty*, WWK 35 (1982), nr 8–10, s. 282–286.

⁶⁵¹ Świerżawski, *Sakrament pokuty i pojednania...*, s. 231–232.

⁶⁵² H. J. Sobeczko, *Sprawowanie sakramentu pokuty w odnowionej liturgii Kościoła*, w: E. Szczotok, A. Liskowacka (red.), *Ewangelizacja i nawrócenie*, Katowice 1995, s. 374.

⁶⁵³ Episkopat Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych obrzędów pokuty*, WWK 35 (1982), nr 3–5, s. 98.

Bożego, Jezusa Chrystusa, szczególnie w Jego męce i śmierci na krzyżu. Słowo Boże ma w sobie przedziwną nadprzyrodzoną moc przenikania naszych dusz, odwracania ich od grzechu, a zwracania się ku Bogu⁶⁵⁴.

Biskupi polscy, zgromadzeni na Konferencji Plenarnej Episkopatu w Warszawie (15.09.1982 r.), proponują dwie możliwości praktycznego wykorzystania Słowa Bożego w obrzędzie sakramentu pokuty. Pierwsza z nich – spowiednik przypomni penitentowi słowa Pisma Świętego o grzechu i złu, jakie ze sobą niesie oraz o miłości Pana Boga, który szuka człowieka i pragnie jego nawrócenia. Druga – penitent w czasie przygotowywania się do spowiedzi rozważy modlitewnie w skupieniu, odpowiedni fragment Pisma Świętego⁶⁵⁵.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej podkreśla, że owocnemu i skutecznemu spotkaniu z Chrystusem w sakramencie pokuty służy odpowiednie wychowanie chrześcijanina, kształtujące jego wrażliwość moralną i formujące jego sumienie. Odpowiedzialność w tym względzie spoczywa w rodzicach, katechetach i wychowawcach, a zwłaszcza na duszpasterzach. Ich szczególne zadanie, które winni realizować zarówno w katechezie, jak i w przepowiadaniu, obejmuje:

- ukazywanie pokuty i sakramentu pojednania jako integralnego elementu całego chrześcijańskiego życia,
- przeciwdziałanie błędnym pojęciom grzechu i potrzeby pośrednictwa Kościoła w jego odpuszczeniu,
- przeciwdziałanie atmosferze pobłażliwości dla grzechu, relatywizmowi moralnemu i destrukcyjnym wpływom etyki laickiej⁶⁵⁶.

W Archidiecezji Wrocławskiej postawiono duży nacisk na uświadomienie wiernym, że sakrament pokuty stanowi integralny element życia chrześcijańskiego, staje się dla człowieka wierzącego pomocą na drodze duchowej przemiany i wytrwania w dobrym. Uzasadnia to praktykę częstej spowiedzi, nawet jeżeli dotyczy ona grzechów powszednich.

Wiernych należy zachęcać do korzystania z sakramentu pokuty, zwłaszcza w okresach liturgicznych, których charakter w szczególny sposób skłania do odnowy wewnętrznej przez pielęgnowanie w sobie ducha pokuty i nawrócenia. Okresami takimi

⁶⁵⁴ List Pastorski Episkopatu Polski o wprowadzeniu odnowionych obrzędów Sakramentu Pokuty, WWK 35 (1982), nr 8–10, s. 283–284.

⁶⁵⁵ Episkopat Polski, Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa dotycząca wprowadzenia w życie nowych obrzędów pokuty, WWK 35 (1982), nr 3–5, s. 100

⁶⁵⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 294.

są w pierwszym rzędzie Adwent i Wielki Post. Okazję do spowiedzi winny stwarzać także większe uroczystości, święta patronalne, odpust parafialny, pierwsze piątki miesiąca, uroczystości rodzinne itp.⁶⁵⁷

Odnowiona liturgia sakramentu pokuty może być celebrowana jako akt liturgiczny w trzech różnych formach, ukazujących różne aspekty tego sakramentu i uwzględniające wielorakie warunki pastoralne Kościoła oraz potrzeby wiernych⁶⁵⁸.

Obrzęd pojednania jednego penitenta został zachowany, nie wprowadzono w nim istotnych zmian. Potwierdzono, że indywidualna spowiedź oraz rozgrzeszenie pozostają zwyczajnym sposobem, w jaki grzesznik jedna się z Bogiem i Kościołem, chyba, że istnieje niemożność fizyczna albo moralna uwalniająca ich od takiej spowiedzi (OP 31,38)⁶⁵⁹.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej położył nacisk na to, aby wiernych systematycznie pouczać, że spowiedź w trakcie Mszy Świętej nie stwarza odpowiednich warunków ani do owocnego korzystania z tego sakramentu, ani nie sprzyja czynnemu udziałowi we Mszy Świętej (EM 35; OP 13). Dlatego też zobowiązuje kapłanów, aby przed każdym sprawowaniem liturgii w niedzielę, święta i dni powszednie wystarczająco długo pozostawali do dyspozycji wiernych w konfesjonalach i umożliwiali im w ten sposób przygotowanie się do pełnego udziału w Eucharystii. Należy jednak zachować dotychczasowy zwyczaj spowiadania także podczas Mszy świętej, aby umożliwić korzystanie z tej posługi osobom przybywającym do świątyni z dalszych odległości⁶⁶⁰.

Obrzęd pojednania wielu penitentów połączony ze spowiedzią i rozgrzeszeniem pojedynczym wymaga wspólnego przygotowania do sakramentu pokuty przez udział w celebracji Słowa Bożego, rachunek sumienia i akt żalu.

Obrzęd ten stanowił istotne *novum* i zasadnicze ubogacenie dotychczasowej liturgii sakramentu pokuty, z którym wiązano największe nadzieje.⁶⁶¹ Ojciec Święty Jan Paweł II w adhortacji *Reconciliatio et paenitentia* stwierdził, że jest to zwyczajny sposób

⁶⁵⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 295.

⁶⁵⁸ Cz. Krakowiak, Nowe *Ordo Paenitentiae*, CT 45 (1975), z. 1, s. 68; Także, P. Greger, Percepcja obrzędów pokuty..., s. 280.

⁶⁵⁹ E. Górecki, Odnowa prawa karnego w służbie sakramentu pojednania, CS 11 (1979), s. 297–312.

⁶⁶⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 295.

⁶⁶¹ Sobeczko, Sprawowane sakramentu pokuty ..., s. 376–378.

sprawowania sakramentu, który ukazuje jako działanie angażujące całą społeczność Kościoła⁶⁶², a zarazem każdego z pokutujących osobiście (KKK 1482).

Ten obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem (OP 22–29; 49–60) w Archidiecezji Wrocławskiej był zalecany, np. z okazji dnia skupienia, rekolekcji, misji, spowiedzi grup dzieci i młodzieży na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego. W takich wypadkach konieczna jest do dyspozycji penitentów większa liczba spowiedników, by sama spowiedź nie trwała zbyt długo.⁶⁶³ Ten sposób celebracji sakramentu pojednania pełniej ukazuje jego wymiar eklezjalny oraz wspólnotowy charakter całej liturgii Kościoła. W wielu też wypadkach pomaga wiernym w lepszym przygotowaniu się do przeżycia przyjmowanego sakramentu⁶⁶⁴.

Obrzęd pojednania wielu penitentów z ogólną spowiedzią i rozgrzeszeniem to nadzwyczajna droga pojednania, jaką jest ogólna spowiedź i rozgrzeszenie (OP 61–68). Konferencja Episkopatu Polski zawiesiła korzystanie z tej formy pokuty, gdyż „w naszym kraju każdy wierny przy dobrej woli może korzystać z łaski pojednania przez spowiedź indywidualną” (OP 38). Udzielenia rozgrzeszenia ogólnego wielu penitentom – jak przypomina Synod Archidiecezji Wrocławskiej⁶⁶⁵ – bez uprzedniej indywidualnej spowiedzi, w warunkach polskich, jest dozwolone jedynie w niebezpieczeństwie śmierci (OP 38).

W obecnej odnowie jest uwzględniony społeczny wymiar sakramentu pokuty⁶⁶⁶. Mając na względzie ten właśnie wymiar, Sobór Watykański II odnowił nabożeństwa pokutne, które „są zgromadzeniem Ludu Bożego w celu słuchania słowa, przez które dokonuje się wezwanie do nawrócenia i odnowy życia oraz jest zwiastowane nasze wybawienie z grzechu przez śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa”⁶⁶⁷. Nabożeństwa pokutne nie stanowią sposobu sprawowania sakramentu pokuty, ale służą do rozwijania i pogłębiania ducha pokuty u wiernych. Stanowią szansę do podjęcia pogłębiającej refleksji nad grzechem, nawróceniem, pojednaniem z Bogiem i z braćmi. Pomagają wiernym w przygotowaniu do spowiedzi, którą mogą odbyć potem pojedynczo w odpowiednim czasie. Przygotowują do pełniejszego przeżycia danego okresu

⁶⁶² Jan Paweł II, Adhortacja *Reconciliatio et paenitentia* (2.12.1984 r.), nr 32, w: Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II..., s. 259.

⁶⁶³ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 295.

⁶⁶⁴ F. Blachnicki, Wspólnotowa celebacja sakramentu pojednania, CT 45 (1975), z. 2, s. 102–103.

⁶⁶⁵ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 295.

⁶⁶⁶ J. Kowalski, Pokuta sakramentalna wyznanie grzechów, CS 4 (1972), s. 139–148.

⁶⁶⁷ Wprowadzenie teologiczno – pastoralne nr 36, w: Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1981.

liturgicznego (zwłaszcza Wielki Post i Adwent). Kształtują także sumienia u wiernych, budząc poczucie grzechów i odpowiedzialność za nie, tym samym prowadzą do wzbudzenia żalu doskonałego motywowanego miłością Boga (OP 37)⁶⁶⁸.

Duchowieństwo Archidiecezji Wrocławskiej, w ramach wygłaszanych referatów podczas Rejonowych Dni Skupienia w dniach 14–17 lutego 1977 r., zostało przygotowane do wprowadzenia *Ordo Paenitentiae*. Ich uczestnicy wysłuchali dwóch referatów na temat: „Teologia Sakramentu Pokuty” oraz „Spowiedź młodych (młodzieży, narzeczonych i młodych małżeństw) na tle Deklaracji kongregacji Doktryny Wiary w sprawie pewnych kwestii etyki seksualnej”⁶⁶⁹. Zagadnienie to było kontynuowane na kolejnym Rejonowym Dniu Skupienia w dniach 20–23 września 1982 r. Wygłoszono wtedy referaty: „Chrześcijanin to człowiek grzeszny i powstający dzięki zbawczej łasce Chrystusa”, „Pokuta i pojednanie w nauce Chrystusa i praktyce Kościoła”, „Odnowiony obrzęd pokuty”⁶⁷⁰.

Na posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w dniu 24 września 1977 r.⁶⁷¹ postanowiono, że istnieje potrzeba opracowania nowego wydania „Podręcznika do nabożeństw dla Archidiecezji Wrocławskiej”. Realizując postanowienia soborowe podjęto decyzję, by w nowopowstającym podręczniku zamieścić także nabożeństwa pokutne. Komisja zleciła to zadanie ks. mgr Mirosławowi Drzewieckiemu. Dnia 10 kwietnia 1978 r. na kolejnym posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej ks. Drzewiecki omówił przygotowany przez siebie projekt nabożeństw pokutnych, zawierający oddzielne teksty dla dzieci, młodzieży i osób starszych. Przedstawiony materiał uzyskał ogólną aprobatę zespołu redakcyjnego wspomnianego podręcznika.

4. Sakrament namaszczenia chorych

Nasz Pan Jezus Chrystus, lekarz naszych dusz i ciał, który odpuścił grzechy paralitykowi i przywrócił mu zdrowie ciała (Mk 2,1–12), chciał, aby Kościół mocą Ducha Świętego kontynuował Jego dzieło uzdrawiania i zbawiania, które obejmuje także jego

⁶⁶⁸ Czerwik, *Odnowiona liturgia...*, s. 141–142.

⁶⁶⁹ Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 32 (1977) nr 3–4, s. 61–64.

⁶⁷⁰ Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 35 (1982), nr 8–10, s. 335–338; Także, *Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970...*, s. 39.

⁶⁷¹ AKLAW, Prot. nr 18.

członki. Jest to celem dwóch sakramentów uzdrowienia: sakramentu pokuty i sakramentu namaszczenia chorych (KKK 1421).

Człowiek chory, cierpiący fizycznie i duchowo, uporczywie stawia sobie, jak najbardziej uzasadnione, pytanie o sens cierpienia, choroby i śmierci. Pomocą w zrozumieniu i zaakceptowaniu tych egzystencjalnych problemów jest sakrament namaszczenia chorych⁶⁷². Dzięki niemu Chrystus Zbawiciel daje człowiekowi poznać zbawczy wymiar cierpienia. Sakrament ten ma pomóc chorym, aby w duchu Ewangelii znosili i przeżywali dolegliwości choroby i cierpienia. Dzięki łasce Ducha Świętego jest umacniana ufność chorego wobec Pana Boga, a także jest przymnażana siła do walki z pokusami szatana jak i z lękiem, który niesie choroba. Przynosi także ulgę w cierpieniu i podnosi na duchu, a jeśli w zamyśle Pana Boga jest to dla człowieka dobre, przywraca zdrowie. Namaszczenie chorych odpuszcza grzechy, gdyby chory w danej chwili nie mógł się spowiadać⁶⁷³.

Sobór Watykański II postanowił ostatecznie uporządkować i ujednolicić sakrament namaszczenia chorych, jego istotne elementy, miejsce i czas udzielania oraz szafarza i przyjmującego tenże sakrament⁶⁷⁴. Postulowano wydanie nowej księgi, w której nastąpiłaby zmiana dotychczasowej nazwy „ostatnie namaszczenie” na „namaszczenie chorych”, ponieważ nie jest to sakrament przeznaczony tylko dla tych, którzy znajdują się w krańcowym niebezpieczeństwie utraty życia, ale także dla tych, którym zaczyna zagrażać śmierć z powodu choroby i starości (KL 73)⁶⁷⁵. Podjęto również pracę nad tym, aby liczbę namaszczeń dostosować do okoliczności, a modlitwy wchodzące w skład obrzędu namaszczenia tak opracować, aby odpowiadały różnym stanom chorych przyjmujących ten sakrament (KL 75). Życzeniem Soboru było wydanie nowej księgi, w której oprócz oddzielnych obrzędów namaszczenia chorych i Wiatyku, znalazłby się obrzęd ciągły, w którym namaszczenie udziela się po spowiedzi, a przed przyjęciem Wiatyku (KL 74).

Spełniając te postulaty, Papież Paweł VI Konstytucją Apostolską *Sacram unctionem infirmorum* z 30 listopada 1972 r. zatwierdził opracowane nowe obrzędy oraz formułę namaszczenia. *Ordo unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae* podpisany 7 grudnia 1972 r. został ogłoszony i opublikowany przez Kongregację Kultu

⁶⁷² Matwiejuk, *Recepcja odnowy liturgicznej...*, s. 295–296.

⁶⁷³ Stefański, *Liturgia dla każdego...*, s. 144–146.

⁶⁷⁴ Nadolski, *Liturgika t. 3...*, s. 133–134; 137–148; W. Schenk, *Liturgia sakramentów świętych*, cz. II, Lublin 1964, s. 56–82.

⁶⁷⁵ B. Nadolski, *Namaszczenie chorych (sakrament)*, w: *Leksykon Liturgii...*, s. 1006; Także, P. de Clerck, *Zrozumieć liturgię*, (przekład z jęz. francuskiego S. Czerwik), Kielce 1997, s. 114.

Bożego 18 stycznia 1973r⁶⁷⁶. Polski przekład księgi zatwierdzony przez rzymską Kongregację 15 listopada 1971 r., podpisał kardynał Stefan Wyszyński 25 marca 1978 r.⁶⁷⁷ Natomiast do praktyki duszpasterskiej nowa księga liturgiczna Sakramenty chorych weszła 6 kwietnia 1980 r., w Uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego⁶⁷⁸.

Nowemu rytuałowi nadano tytuł „Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo”, aby już przez to podkreślić eklezjalny i wspólnotowy charakter sakramentu namaszczenia chorych. Rytuał rozpoczyna się Dekretem Kongregacji Kultu Bożego i Konstytucją Pawła VI oraz Wprowadzeniem teologicznym i pastoralnym. Polska wersja zawierała dodatkowo Dekret Prymasa Polski i Dekret zatwierdzający polskie tłumaczenie. Właściwe obrzędy podzielono na trzy części:

- Duszpasterstwo chorych (odwiedzenie i Komunia chorych, namaszczenie chorych – obrzęd zwykły, obrzęd namaszczenia podczas Mszy świętej i namaszczenia chorych w wielkim zgromadzeniu wiernych)
- Duszpasterstwo umierających (Wiatyk, udzielenie sakramentu choremu w bliskim niebezpieczeństwie śmierci, bierzmowanie w niebezpieczeństwie śmierci i modlitwy przy konających)
- Teksty do wyboru (poświęcenie oleju chorych, czytania biblijne, czytania we Mszy świętej przy udzielaniu Wiatyku, formularze mszalne – polskie wydanie obejmowało formularze: za chorych, za umierających i przy udzielaniu Wiatyku).

Struktura celebracji namaszczenia chorych (z wyjątkiem bezpośredniego niebezpieczeństwa śmierci) składa się z liturgii słowa i liturgii sakramentu. Pierwsza opiera się na strukturze Mszy świętej, druga zaś jest wzorowana na Liście św. Jakuba i zawiera: nałożenie rąk na chorego, modlitwę dziękczynną nad olejem, namaszczenie sakramentalne oraz zakończenie obrzędu⁶⁷⁹.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej, w odpowiedzi na dwa Listy Episkopatu Polski z 14 grudnia 1979 r. poprzedzające wprowadzenie na terenie Polski nowych obrzędów namaszczenia chorych⁶⁸⁰, przypomniał, że ważnym zadaniem wychowawczym Kościoła

⁶⁷⁶ *Ordo unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*, Editio typical, Typis Polyglottis Vaticanis 1972.

⁶⁷⁷ Sakrament chorych, Obrzędy i duszpasterstwo, Katowice 1978.

⁶⁷⁸ Episkopat Polski, Słowo do duchowieństwa z okazji nowej księgi liturgicznej Sakramenty chorych (14.12.1979), WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 109–113; Także, Episkopat Polski, Słowo do wiernych o nowej księdze liturgicznej Sakramenty chorych (14.12.1979), WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 105–108.

⁶⁷⁹ J. Stefański, Sakramenty chorych w praktyce duszpasterskiej, w: *Ewangelizacja i nawrócenie...*, s. 485–506.

⁶⁸⁰ Episkopat Polski, Słowo do duchowieństwa z okazji nowej księgi liturgicznej Sakramenty chorych (14.12.1979); WWK 34, nr 4–6, s. 109–113; Także, Słowo do wiernych o nowej księdze liturgicznej Sakramenty chorych, WWK 34 (1980), nr 4–6, s. 105–108.

jest kształtowanie takich postaw ludzi wierzących wobec choroby, które pozwolą im przeżywać to trudne doświadczenie życiowe w duchu chrześcijańskim. Konieczne jest przeciwdziałanie uprzedzeniom chorych i ich rodzin do sakramentu namaszczenia i odkładaniu go na moment ostatecznego niebezpieczeństwa śmierci. Wierni powinni dostrzegać w nim znak odpuszczenia grzechów i kar doczesnych za nie, a także umocnienie duchowe w walce z pokusami i pomoc w cierpieniach fizycznych (SCh 6,13).

Chorym należy ukazywać zbawczy sens cierpienia i jego znaczenie dla całego Kościoła i świata oraz wielki pożytek płynący z częstego przyjmowania Komunii Świętej, a także sakramentu namaszczenia, który można przyjmować wielokrotnie, jeśli choroba się powtarza lub stan zdrowia ulega pogorszeniu. Synod zaleca, aby zwłaszcza w większych parafiach wspólnie udzielać sakramentu namaszczenia osobom, które nie chorują obłóźnie i mogą zostać przewiezione do świątyni, np. z okazji dnia chorych, misji lub rekolekcji. Ta forma sprawowania liturgii sakramentu namaszczenia uświadamia wszystkim uczestnikom, że nie jest on sakramentem umierających oraz kształtuje postawę chrześcijańskiej solidarności między chorymi i zdrowymi we wspólnocie Kościoła⁶⁸¹.

Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej na posiedzeniu w dniu 23 lutego 1984 r. postanowiła przygotować specjalną instrukcję dla parafii na temat Dnia Chorych i udzielania sakramentów świętych ludziom chorym. Projekt instrukcji polecono przygotować i przedstawić na następnym posiedzeniu przez ks. prof. Marka Adaszka i ks. kanonika Andrzeja Oremusa, przy współpracy ks. dyr. Władysława Bochnaka reprezentującego Referat Charytatywny Kurii Metropolitalnej⁶⁸².

Synod przypominał, iż sakramentu namaszczenia wolno również udzielić nieprzytomnym, co do których można przypuszczać, że gdyby byli świadomi tej sytuacji, chcieliby ten sakrament przyjąć. Natomiast tym, którzy już na pewno zmarli, nie udziela się namaszczenia; w razie wątpliwości czy chory zmarł, można mu udzielić tego sakramentu warunkowo (SCh 15, kan. 1005 KPK).

Na terenie Archidiecezji Wrocławskiej położono duży nacisk na duszpasterstwo ludzi chorych, samotnych, rencistów i emerytów, bowiem Kościół spieszy z duchową pomocą nie tylko przez sprawowanie sakramentu namaszczenia, ale posiada także inne środki pomocy wiernym w czasie ich cierpienia. Temu tematowi zostały poświęcone wrześniowe dni skupienia w roku 1980. Wygłoszono na nich dwa referaty:

⁶⁸¹ Stefański, Liturgia dla każdego..., s. 150.

⁶⁸² AKLAW, Prot. nr 28.

- „Duszpasterstwo chorych, samotnych, rencistów i emerytów w środowisku miejskim i wiejskim”, prelegenci: ks. dziekan Kazimierz Marks, ks. mgr Józef Strugarek, ks. mgr Michał Augustyn,
- „Odnowiony obrzęd sakramentów chorych w praktyce duszpasterskiej”, referenci: ks. proboszcz Józef Mielczarek, ks. mgr Franciszek Filipek, ks. dr Leon Czaja⁶⁸³.

Duszpasterstwo chorych we wspólnocie parafialnej winno obejmować także odwiedziny chorych, połączone z poznaniem ich potrzeb duchowych i materialnych.

Sami duszpasterze winni osobiście odwiedzać chorych w miarę często, spiesząc im z posługą słowa pociechy, modlitwy oraz sakramentu: pokuty i pojednania, namaszczenia i Komunii Świętej. Zgodnie z przepisami diecezjalnymi duszpasterz może, przynajmniej kilka razy w roku, odprawić w domu chorego Mszę świętą⁶⁸⁴.

Biskupi Wrocławscy, mając na względzie troskę o wiernych poszkodowanych w wypadkach samochodowych zalecili, aby kapłani – zwłaszcza podróżujący samochodami – posiadali ze sobą oleje święte, aby w nagłej potrzebie mogli udzielić sakramentu namaszczenia. Stąd też zachęta dla wiernych, aby zawsze posiadali ze sobą wyraźny symbol religijny, np. krzyżyk, medalik, obrazek⁶⁸⁵.

Szczególną troską otacza Matka – Kościół te swoje dzieci, które – niezależnie od przyczyny – stają u kresu swej ziemskiej pielgrzymki. Umacnia je mianowicie „pokarmem na drogę”, czyli Wiatykiem Ciała i Krwi Pańskiej, stanowiącym zadatek zmartwychwstania, zgodnie ze słowami Chrystusa: „Kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne, a Ja go wskreszę w dniu ostatecznym” (J 6,54).

Namaszczenie jest sakramentem chorych, natomiast Wiatyk jest sakramentem tych, którym grozi prawdziwe niebezpieczeństwo śmierci – bez względu na to, czy rodzi się ono z choroby czy też z innej przyczyny. Do przyjęcia Wiatyku są zobowiązani wszyscy ochrzczeni, którzy mogą przyjąć Komunię Świętą.

Z liturgią Wiatyku jest związany bardzo ważny problem pastoralny, mianowicie odwaga mówienia o śmierci, o jej teologii i jej miejscu w życiu wierzącego człowieka. O Wiatyku należy pouczać zdrowych, a nie dopiero umierających. Biskupi Polscy w „Liście do wiernych o nowej księdze liturgicznej Sakramenty Chorych” podkreślili,

⁶⁸³ AKLAW, Prot. nr 23; Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 34 (1980), nr 11–12, s. 344–346.

⁶⁸⁴ Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970..., s. 39–40.

⁶⁸⁵ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 295–297.

że jeśli ktoś z chorych świadomie odmawia Komunii Świętej, ten odwraca się od Chrystusa i nie zasługuje na pogrzeb katolicki⁶⁸⁶.

Należy wspomnieć, że z uwagi na konieczność dokonania pewnych uzupełnień Kongregacja Kultu Bożego opublikowała specjalny Dekret „Promulgato” z dnia 12 września 1983 r.⁶⁸⁷, w wyniku czego powstało w roku 1993 drugie polskie wydanie rytuału chorych, poprzedzone Dekretem Prymasa Polski Kardynała Glempa z dnia 4 maja 1991 r. W zawartym w nim Dodatku znalazł się obrzęd błogosławieństwa wody i dewocjonaliów.

5. Sakrament święceń

W Chrystusie wszystkie starotestamentalne zapowiedzi kapłaństwa znajdują swoje wypełnienie. A choć sam nigdy nie nazwał siebie kapłanem, to jednak świadomość kapłaństwa przejawiała się w całym Jego życiu, znajdując dopełnienie w Ofierze krzyżowej.⁶⁸⁸ Jako jedyny i wieczny Kapłan dzieli się tą godnością z całym Kościołem – swoim Mistycznym Ciałem, w którym wszystkich uczynił „królestwem – kapłanami dla Boga i Ojca swojego” (Ap 1,6; por. DK 2). Wszelkie zatem kapłaństwo jest zawsze udziałem w Jego kapłaństwie (KK 10,28).

W Ludzie Bożym istnieje ono w podwójny sposób. Kapłaństwo powszechne wiernych, budowane na chrzcie i bierzmowaniu (KKK 1535) uprawnia do „współdziałania w ofiarowaniu Eucharystii” oraz realizuje się przez „przyjmowanie sakramentów, modlitwę i dziękczynienie, świadectwo życia świątobliwego, zaparcie się siebie i czynną miłość” (KK 10). Różni się ono nie tylko stopniem, ale i istotą od kapłaństwa urzędowego, czyli hierarchicznego (KK 10)⁶⁸⁹.

Kapłaństwo hierarchiczne przekazuje się przez osobny sakrament, a mianowicie sakrament święceń, dzięki któremu posłanie powierzone przez Chrystusa Apostołom, nadal jest spełniane w Kościele aż do końca czasów. Wyświęceni działają *in persona Christi* – tzn. w swojej osobie aktualizują działającą obecność Pana: Proroka (Nauczyciela), Kapłana i Pasterza. Jest to więc sakrament posługi apostoelskiej. Obejmuje on trzy stopnie: episkopat, prezbitera, diakonat (KKK 1536; KK 28).

⁶⁸⁶ Episkopat Polski, Słowo do wiernych o nowej księdze liturgicznej Sakramenty chorych, WWK 34 (1980), nr 3–4, s. 105–108.

⁶⁸⁷ Bereszyński, Reforma liturgiczna ..., s. 366.

⁶⁸⁸ K. Romaniuk, Kapłaństwo w Piśmie świętym Nowego Testamentu, w: E. Szczotok, A. Liskowacka (red.), Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła, Katowice 1994, s. 83–84.

⁶⁸⁹ M. Thurian, Tożsamość kapłana, Kraków 1996, s. 58–62.

Oprócz wspomnianych wyżej stopni w ciągu wieków pojawiły się pewne posługi, zwane „święceniami niższymi”. Od II wieku były związane one głównie z liturgią i miejscem jej sprawowania i tak:

- lektor – wykonywał czytania poprzedzające Ewangelię i troszczył się o księgi święte (podczas obrzędu otrzymywał lekcjonarz),
- akolita – usługiwał przy ołtarzu, pomagał przy udzielaniu Komunii Świętej i troszczył się o światło (otrzymywał świecę i zbiorniczek na oliwę),
- egzorcysta – początkowo obdarzony charyzmatem uzdrawiania, od IV wieku dbał o porządek w Kościele (otrzymywał księgę z egzorcyzmami),
- ostiariusz – pilnował drzwi świątyni oraz porządku podczas liturgii (otrzymywał klucze do kościoła),
- subdiakon – otrzymywał patenę (bez hostii), kielich, naczynko do oliwy, tacę i manipularz.

Ten ostatni urząd dopiero w XII wieku został zaliczony do święceń wyższych. Tonsura, wprowadzona w VI wieku oznaczała przyjęcie do stanu duchownego. Uprawnienia związane z wyżej wymienionymi posługami przekazywano urzędowo i publicznie poprzez wręczenie odpowiednich atrybutów⁶⁹⁰.

Święcenia niższe z biegiem czasu przestały łączyć się z wykonywaniem określonych funkcji i często stanowiły przedmiot dyskusji⁶⁹¹.

W odniesieniu do rewizji obrzędów święceń Sobór Watykański II skoncentrował się wokół pięciu propozycji zmian:

- a) zredukować nadmierne ceremonie wraz z towarzyszącymi im tekstami, zwłaszcza w odniesieniu do święceń biskupa oraz prezbitera;
- b) zrewidować ceremonie odnoszące się do nakładania szat i przekazywania insygniów względnie kielicha i pateny (*traditio instrumentorum*);
- c) przemówienia biskupa kierowane do ordynowanych treściowo dostosować do zakresu obowiązków i posług spełnionych przez nowo wyświęconych w czasach współczesnych;
- d) podobną zasadę zastosować przy rewizji niektórych formuł, które w odniesieniu do aktualnej dyscypliny czy warunków życia, na pewno się zestarzały (*rerum conditionem obsoletam sapiunt*);

⁶⁹⁰ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 368–369.

⁶⁹¹ Nadolski, *Liturgika t. 3...*, s. 165–167.

e) przemówienia biskupa do wyświęconych, ze względu na udział w tych obrzędach wiernych świeckich, powinny być wygłaszane w języku ludowym. Pomoże to łatwiej zrozumieć naturę i skutki poszczególnych święceń⁶⁹².

Już Konstytucja Piusa XII *Sacramentum ordinis* (z 30.11.1947 r.) określiła istotne elementy święceń wyższych – biskupstwa, prezbiteratu i diakonatu⁶⁹³, znajdując później swoje dopełnienie w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. Reforma święceń wyższych, dotycząca ceremonii i tekstów liturgicznych została zatwierdzona Konstytucją Pawła VI *Pontificalis Romanis recognito* z 18 czerwca 1968 r.⁶⁹⁴ Tenże Papież, kontynuując dzieło Soboru, Listem apostolskim *Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 r.⁶⁹⁵ zniósł święcenia niższe, ustanawiając w ich miejsce posługę lektoratu i akolitu. Zniesiono też tonsurę i subdiakoniat, wprowadzając obrzęd przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu⁶⁹⁶.

Święcenia wyższe⁶⁹⁷, tj. diakonat, prezbiterat i episkopat przekazywane są mocą aktu sakramentalnego *ordinatio*. Jego istotny obrzęd – taki sam dla wszystkich stopni – stanowi włożenie rąk przez biskupa na głowę wyświęcanego oraz specjalna modlitwa konsekracyjna, która jest prośbą do Boga o wylanie Ducha świętego i udzielenie Jego darów dostosowanych do posługi, do której kandydat jest wyświęcony (por. KKK 1573). Święcenia wyciskają niezatarty charakter sakramentalny (por. KKK 1594), udzielane są raz na zawsze, nie można ich powtarzać ani też udzielać na pewien czas (por. KKK 1582).

Jako miejsce święceń wskazano katedrę, gdzie koncentruje się życie liturgiczne diecezji (KL 41). Szafarzem sakramentu święceń, w każdym ze stopni, jest biskup, jako ten, który „naznaczony jest pełnią kapłaństwa” (KK 26). W przypadku ordynacji biskupa powinni być obecni jeszcze przynajmniej dwaj inni biskupi, jako przedstawiciele kolegium

⁶⁹² J. Stefański, Kalendarium prac nad pierwszym i drugim wydaniem topicznym Pontyfikatu Rzymskiego *De Ordinatione* z roku 1968 i 1990, w: K. Konecki (red.), *Odnowa liturgii trwa*, Włocławek 2008, s. 125.

⁶⁹³ Pius XII, Konstytucja *Sacramentum ordinis* (z dn. 30.11.1947 r.), BF VII, 582–586.

⁶⁹⁴ Paweł VI, Konstytucja Apostolska *Pontificalis Romanis recognito* (z dn. 18.06.1968 r.), PPK II, z. 3, nr 3374–3391.

⁶⁹⁵ Tenże, List Apostolski *Ministeria quaedam* (z dn. 15.08.1972 r.), w: *Enchiridion documentorum* I, nr 2877–2893.

⁶⁹⁶ A. Jankowski, Z teologii prezbiteratu w dokumentach II Soboru Watykańskiego, RBL 22 (1969), nr 1, s. 21–33; Także, List apostolski *Ministeria quaedam* o odnowie kościelnej dyscypliny dotyczącej tonsury, święceń niższych, Subdiakonatu (AAS 64 (1972) – 529 – 534), WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 133–137.

⁶⁹⁷ Nazwy tej używano do roku 1972, por. Zarządzenie 134 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski [w sprawie instrukcji Episkopatu Polski w sprawie posługi święceń udzielanych w seminariach duchownych] (z dn. 25.01.1973 r.), w: M. Dąbrowska, J. Żaryn, *Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945–2000*, Poznań 2006, s. 122–124.

biskupiego. Sobór nie określił dokładnie terminu święceń, jednakże powinien to być dzień świąteczny, zwłaszcza jeśli chodzi o ordynację biskupa⁶⁹⁸.

Soborowe zalecenia, aby dotychczasowy obrzęd święceń „krytycznie opracować i co do ceremonii i co do tekstów” (KL 76) zrealizowano w 1968 r., kiedy to ukazała się część nowego Pontyfikału Rzymskiego zawierająca obrzędy udzielania święceń diakonatu, prezbiteratu i episkopatu⁶⁹⁹. Nowy obrzęd rozpoczynał Dekret Kongregacji Obrzędów i Konstytucja Apostolska Pawła VI *Pontificalis Romani*, kończył zaś Dodatek obejmujący: zestaw czytań przewidzianych do Mszy święceń i teksty z nutami: *Hanc igitur, Veni Creator i Te Deum*. Przedstawiono osiem struktur obrzędowych odnoszących się do święceń diakona, prezbitera, względnie biskupa: ordynację diakonów, prezbiterów, diakonów i prezbiterów w jednym działaniu liturgicznym, ordynację jednego biskupa, jednego prezbitera, jednego diakona, ordynację diakona i prezbitera w jednej akcji liturgicznej oraz ordynację wielu biskupów⁷⁰⁰.

Pod adresem obrzędów święceń pojawiały się liczne głosy krytyki. Pierwszą oficjalną inicjatywę kierunku ewentualnych prac nad udoskonaleniem edycji z roku 1968 „uzewnętrznił” urzędowo prefekt powstałej w roku 1969 Kongregacji Kultu Bożego, przesyłając pismo do Sekretariatu Stanu w dniu 4 czerwca 1973 r., w którym prosił o opinię w kwestii podjęcia prac nad korektą księgi *De ordinationibus* z roku 1968. Głównym motywem tych nowych inicjatyw, zgodnie z treścią tego pisma, była potrzeba organicznego ujednoczenia rubryk, i dodania „Ogólnego wstępu” praktykowanego już rutynowo w ówczesnych nowo redagowanych i publikowanych księgach liturgicznych. W tym celu Kongregacja Kultu Bożego powołała specjalną grupę roboczą dla przygotowania nowej edycji obrzędów święceń. Grupa ta opracowała cztery robocze schematy, w których zajmowano się takimi problemami, jak: doktrynalnym ubogaceniem modlitwy święceń prezbitera oraz diakona, włączeniem przyrzeczenia celibatu do święceń diakona. Uwzględnienie rytualnego przyrzeczenia celibatu było niezbędne na tle wydania przez Pawła VI w roku 1972 Motu proprio dotyczącego niektórych norm związanych z diakonatem (*Ad pascendum*)⁷⁰¹.

⁶⁹⁸ J. Janicki, Sakramenty i sakramentalia według Konstytucji o Liturgii świętej, w: Sakramenty inicjacji w liturgii i w praktyce duszpasterskiej..., s. 128–129.

⁶⁹⁹ *De ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi*, Typis Polyglottis Vaticanis 1968.

⁷⁰⁰ Nadolski, Liturgika t. 3..., s. 173–177; Także, B. Nadolski, Sakrament święceń (*Sacramentum ordinis*), w: Leksykon Liturgii..., s. 1417–1419; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 16, Lublin 1968, s. 12–15; Także, J. Stefański, Kalendarium prac nad pierwszym i drugim wydaniem topicznym Pontyfikału Rzymskiego *De Ordinatione* z roku 1968 i 1990, w: Odnowa liturgii trwa..., s. 135.

⁷⁰¹ Paweł VI, List Apostolski *Ad pascendum*, w: AAS 64 (1972), s. 534–540; Także, Motu proprio *Ad pascendum* promulgujące przepisy dotyczące diakonatu, WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 138–144.

Na posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej dnia 6 lutego 1973 r. po zapoznaniu się z głównymi postanowieniami Instrukcji Episkopatu Polski w sprawie posług i święceń udzielanych w polskich seminariach duchownych, członkowie Komisji postanowili wnieść wotum, aby w Instrukcji uwzględnić obrzęd obłóczyn i ewentualnie połączyć go z uroczystym włączeniem alumnów do grona kandydatów do diakonatu i kapłaństwa⁷⁰².

W Polsce staraniem Kurii Metropolitalnej Warszawskiej w 1977 r. wydano księgę: „Posługi i święcenia. Ustanowienie lektorów i akolitów i przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa oraz obrzędy święceń diakonów, kapłanów i biskupa”⁷⁰³.

Polskie wydanie otwierał Dekret Prymasa Polski – Kard. Wyszyńskiego z 2 kwietnia 1977 r. zatwierdzający nowe obrzędy (po uprzedniej zgodzie Stolicy Apostolskiej i Konferencji Episkopatu Polski). Rytuał zawierał:

- ustanowienie lektorów,
- ustanowienie akolitów,
- przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa,
- święcenia diakonów,
- święcenia kapłanów,
- święcenia jednego biskupa – konsekracja.

We Wrocławskich Wiadomościach Kościelnych Archidiecezji Wrocławskiej opublikowano zaaprobowany przez Konferencję Episkopatu Polski polski przekład: Ustanowienie lektorów i akolitów, przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa, zobowiązania do zachowania świętego celibatu. Zawierał on teksty ustanowienia lektorów, akolitów, przyjęcia kandydatów do diakonatu i kapłaństwa oraz zestaw czytań biblijnych na wyżej wymienione posługi⁷⁰⁴.

Drugą fazę prac redakcyjnych datuje się na początek roku 1985. W tym roku zostaje powołana nowa grupa studyjna, która koncentruje się wokół trzech głównych wytycznych:

⁷⁰² AKLAW, Prot. nr 13.

⁷⁰³ Posługi i święcenia. Ustanowienie lektorów i akolitów i przyjęcie kandydatów do diakonatu oraz obrzędy święceń diakonów, kapłanów i biskupa, Warszawa 1977.

⁷⁰⁴ Ustanowienie lektorów i akolitów, przyjęcie kandydatów do diakonatu i kapłaństwa, zobowiązania do zachowania świętego celibatu, WWK 32 (1977), nr 11–12, s. 269–281; Także, Zmodyfikowana Instrukcja w sprawie posług oraz święceń udzielanych w Seminariach Duchownych, WWK 35 (1982), nr 6–7, s. 230–234; Także, Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970..., s. 40.

- a) nowego podziału – dyspozycji całości obrzędów i powrócenia do zwyczaju znanego już w *Traditio Hippoliti*, aby najpierw traktować o święceniach biskupa, a potem prezbitera i diakona;
- b) opracowania „Wprowadzenia ogólnego” (*Praenotanda*) oraz „Wprowadzeń” do poszczególnych stopni święceń;
- c) włączenia obrzędu przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu w struktury obrzędu święceń⁷⁰⁵.

Owoce tej pracy było opublikowanie nowego *Ordo* 29 czerwca 1989 r. Księga ta nosiła tytuł: *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Consilii Vaticani II renovatum, auctoritate Pauli PP VI editum. Ioannis Pauli PP II cura recognitum De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum, Editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMXC*⁷⁰⁶. Tekst zatwierdził Papież Jan Paweł II 10 maja 1989 r.

Nowa księga zawierała: Dekret Kongregacji Kultu Bożego i Sakramentów, wprowadzenie ogólne, *Praenotanda* do poszczególnych rozdziałów, które dotyczyły przedstawianych święceń z podaniem tekstów euchologijnych i całego przebiegu ordynacji. W nowym *Ordo* zamieszczono także teksty biblijne do czytań oraz teksty euchologijne Mszy udzielania święceń. W Dodatku umieszczono śpiewy, a także obrzęd przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu⁷⁰⁷. Wszystkie obrzędy dotyczyły tak jednego, jak i wielu kandydatów⁷⁰⁸.

6. Sakrament małżeństwa

„Przymierze małżeńskie, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury na dobro małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczonymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu” (por. KPK, kan. 1055, § 1).

Małżeństwo chrześcijan z woli Chrystusa jest sakramentem, świętym znakiem prawdziwego powołania małżonków do świętości. Od zawsze uważano je za instytucję świętą i ważną dla rodziny i społeczeństwa. Kościół otoczył zawarcie małżeństwa rytuałem

⁷⁰⁵ J. Stefański, Kalendarium prac nad pierwszym i drugim wydaniem topicznym Pontyfikału Rzymskiego *De Ordinatione* z roku 1968 i 1990, w: *Odnowa liturgii trwa...*, s. 139.

⁷⁰⁶ Polski przekład: *Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II*, wydanym z upoważnienia Papieża Pawła VI, poprawiony staraniem Papieża Jana Pawła II, *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Wydanie drugie wzorcowe, Katowice 1999.

⁷⁰⁷ B. Nadolski, *Drugie wydanie typiczne obrzędów święceń (1989)*, RBL 45 (1992), nr 2–6, s. 93–98.

⁷⁰⁸ Cz. Krakowiak, *Święcenia prezbiterów w Pontyfikalne rzymskim z 1990*, w: W. Słomka (red.), *Kapłan pośród ludu kapłańskiego (Homo meditant XIV)*, Lublin 1993, s. 87–98.

religijnym i prawnym. Sakrament małżeństwa postrzegamy jako małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą wspólnotę całego życia, czerpią siłę i moc z aktu stworzenia⁷⁰⁹.

Sobór Watykański II nakazał rozpatrzyć i wzbogacić obrzęd zawierania sakramentalnego małżeństwa tak, aby „jaśniej oznaczał łaskę sakramentu i podkreślał obowiązki małżonków” (KL 77). Konstytucja o liturgii zaleciła, aby małżeństwo zawierać podczas Mszy świętej, po odczytaniu Ewangelii i po homilii, a przed modlitwą wiernych. Zmianie powinna ulec również modlitwa nad małżonką, tak, „aby wyrażała te same obowiązki wzajemnej wierności obojga małżonków” (KL 78)⁷¹⁰. Podkreślono również prawo przysługujące Konferencjom Episkopatu na własne modyfikacje lokalne. Na podstawie Konstytucji o Liturgii świętej (KL 37–40 i 63b) mogą one dostosowywać Rytuał Rzymski do zwyczajów i potrzeb poszczególnych krajów. Warunkiem wprowadzenia w życie adaptacji jest uzyskanie aprobaty i zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską⁷¹¹.

Owocem prac Soborowych było nowe łacińskie wydanie typiczne *Ordo celebrandi matrimonium*⁷¹², które zostało opublikowane 19 marca 1969 r. i zatwierdzone przez Papieża Pawła VI. W praktyce duszpasterskiej miało być stosowane od 1 lipca tegoż roku⁷¹³. Księga ta, pomijając niektóre trydenckie elementy, wprowadziła wiele nowych, i tak:

- Wstęp (zawierał teologiczne treści sakramentu małżeństwa oraz zakres możliwości opracowania rytuałów krajowych),
- Rozdział I – Obrzęd zawierania małżeństwa w czasie Mszy świętej,
- Rozdział II – Obrzęd zawierania małżeństwa poza Mszą świętą,
- Rozdział III – Obrzęd zawierania małżeństwa między osobą należącą do Kościoła katolickiego, a osobą niekatolicką lub nieochrzczoneą,
- Rozdział IV – Teksty do wyboru w obrzędach małżeństwa (teksty Starego i Nowego Testamentu nawiązywały do stworzenia człowieka oraz małżeństwa, rozumianego jako symbol zaślubin Chrystusa z Kościołem)⁷¹⁴.

⁷⁰⁹ Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1996.

⁷¹⁰ Schenk, Liturgia sakramentów świętych..., s. 131–150.

⁷¹¹ W. Nowak, Misterium Paschalne celebrowane w liturgii sakramentów, Olsztyn 2001, s. 157–158.

⁷¹² *Ordo celebrandi matrimonium*, Typis Polyglottis Vaticanis 1969.

⁷¹³ K. Majdański, Teologia małżeństwa i rodziny w nauce Soboru Watykańskiego II, w: E. Szczotok, A. Liskowacka (red.), Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej, Katowice 1993, s. 27–39.

⁷¹⁴ Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 12, Lublin 1968, s. 16–17.

Konferencja Episkopatu Polski zgodnie z uprawnieniami zawartymi w Konstytucji o Liturgii (KL 63b, 77), jak też we Wstępie do rzymskiego wydania *Ordo celebrandi matrimonium* (nr 17), dokonała tłumaczenia nowej księgi i dostosowania jej treści do tradycji polskiej. Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich zostały wydane w 1974 r.⁷¹⁵ Na początku księgi zamieszczono Dekret Prymasa Polski i dwa Dekrety Kongregacji Obrzędów. Polskie tłumaczenie, oparte m.in. na agendzie Henryka Powodowskiego z 1591 r. i Marcina Kromera z 1574 r. w porównaniu do wydania rzymskiego, było poszerzone o śpiew: *Veni Creator* poprzedzający konsens, ponadto połączono w nim wymiar historiozbowczy i moralny sakramentu małżeństwa⁷¹⁶. Polski przekład zawierał na końcu także melodię hymnu zaznaczając, że może być również użyta inna, wcześniej zatwierdzona. Zamieszczono w nim także zmianę w wyrażeniu konsensusu, podkreślającą nierozzerwalność związku i wspólnotę życia opartą na miłości, wierności i uczciwości małżeńskiej. Aby pomóc w wytrwaniu w związku odwołano się do Trójcy Świętej i Wszystkich Świętych. W polskim opracowaniu rzymska formuła potwierdzenia małżeństwa, która jest wezwaniem, by Pan potwierdził i pobłogosławił zawarty związek, została złączona z kapłanem, który działa *in persona Christi et Ecclesiae*⁷¹⁷. W Dodatku zawarto Obrzędy jubileuszu małżeństwa, połączone z odnowieniem ślubowania, błogosławieństwem jubilatów, wręczeniem krzyży oraz pełny zestaw modlitw mszalnych na 25–cio i 50–lecie. Nowa księga zawierała także trzy Msze za nowożeńców oraz sześć formuł modlitwy powszechnej⁷¹⁸.

Wprowadzenie w życie nowego rytuału 1 stycznia 1975 r. poprzedziły dwa dokumenty Episkopatu Polski. Pierwszy z dnia 26 listopada 1974 r. dotyczący odnowionej liturgii sakramentu małżeństwa oraz jego sakramentalności został odczytany we wszystkich Kościołach Archidiecezji Wrocławskiej. Podkreślał on, że młodzi ludzie poprzez liturgiczny obrzęd małżeństwa, przez fakt wejścia Boga w ich życie, mają udział w zbawczej i przemieniającej świat miłości Chrystusa i Kościoła. A co za tym idzie, powinno się to przyczynić do uzdrowienia polskiej rodziny⁷¹⁹.

⁷¹⁵ Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, wyd. I, Katowice 1974, wyd. II, Katowice 1986.

⁷¹⁶ Nadolski, Liturgika t. 3..., s. 208–209.

⁷¹⁷ W. Nowak, Akomodacja liturgii sakramentu małżeństwa nowego rytuału rzymskiego do potrzeb diecezji polskich, CT 47 (1977), f. 3, s. 182; Także, B. Nadolski, Sakrament małżeństwa, w: Leksykon Liturgii..., s. 1358–1363.

⁷¹⁸ Bereszyński, Reforma liturgiczna..., s. 377–378; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 8/9, Lublin 1967, s. 35–36.

⁷¹⁹ Bereszyński, Reforma liturgiczna..., s. 377–378.

W Archidiecezji Wrocławskiej duchowieństwo do wprowadzenia nowego rytuału małżeństwa było przygotowywane podczas Konferencji Rejonowych oraz Konferencji Księży Dziekanów. Już na konferencji w dniach 14–22 listopada 1966 r. rozważano tematy: „Wskazania dla spowiedników w zakresie spowiedzi małżonków” – prelegent ks. dr Józef Marek; „Kapłan wobec problemu współczesnego małżeństwa” – księża biskupi przewodniczący danej konferencji oraz „Regulacja poczęć w oficjalnym nauczaniu Kościoła Katolickiego” – ks. dr Józef Marek⁷²⁰. Tematami referatów, które wygłaszali: ks. prałat dr Eugeniusz Tomaszewski, ks. dziekan Jan Tympalski, ks. mgr Henryk Piotrowski, ks. mgr Stanisław Orzechowski, na kolejnej konferencji, która odbyła się w dniach 22 – 25 kwietnia 1974 r. były: „Wychowanie do małżeństwa i życia w rodzinie” oraz „Wychowanie w rodzinie”⁷²¹. Dodatkowo podczas Konferencji Księży Dziekanów w dniu 6 listopada 1978 r. zostały wygłoszone dwa wykłady: „Propozycje dotyczące przeprowadzenia katechumenatu przedmałżeńskiego” – Ks. proboszcz mgr Marian Staneta oraz „Zadania poradnictwa rodzinnego i jego miejsce w duszpasterstwie rodzin” – p. prof. Krystyna Maciejewska⁷²².

Drugi dokument – Instrukcja z dnia 11 marca 1975 r.⁷²³ – wyjaśniał w sposób wiążący formy przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz przepisy zawarte w nowej księdze. Instrukcja ta składała się z dwóch części, w których omówiono:

1) przygotowanie do małżeństwa:

- bliższe – katechizacja przedmałżeńska,
- bezpośrednio – katechizacja przedślubna z uwzględnieniem formacji liturgicznej⁷²⁴,

2) liturgię sakramentu.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej, mając powyższe na uwadze, zalecił, aby powierzona Kościołowi nauka Bożego Objawienia o małżeństwie jako związku, który od Boga pochodzi i przez Chrystusa został podniesiony do godności sakramentu, winna być przedmiotem katechezy zarówno w ostatnich latach szkoły podstawowej, jak i w religijnym nauczaniu młodzieży i starszych. Tematyka ta winna stanowić również

⁷²⁰ Konferencje rejonowe duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 22(1967) nr 4–5, s. 94–95.

⁷²¹ Konferencje rejonowe duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 29 (1974), nr 6, s. 159–160; Konferencje rejonowe duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 30 (1975) nr 4–6, s. 151–152.

⁷²² Konferencja Księży Dziekanów, WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 14.

⁷²³ Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa, WWK 25 (1975), nr 1–3, s. 94–102.

⁷²⁴ Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim (z dn. 13.12.1989 r.), w: Dokumenty duszpastersko – liturgiczne ..., s. 162–163.

przedmiot nauk stanowych podczas misji i rekolekcji parafialnych. Szczególną wagę należy przywiązywać do istotnych przymiotów małżeństwa: nierozzerwalności, jedności, płodności i wierności. Natomiast treścią konferencji i nauk głoszonych narzeczonym winna być także nauka Bożego Objawienia o małżeństwie oraz „obrzędy, modlitwy i czytania liturgii sakramentu małżeństwa, aby narzeczeni mogli świadomie i owocnie sprawować ten sakrament” (OSM 5). Katechumenat przedmałżeński⁷²⁵ powinien obejmować także wspólną modlitwę, uczestnictwo młodych w nabożeństwach Słowa Bożego i Eucharystii, a także możliwość pogłębienia wiary przez rozmowę z duszpasterzem i dyskusję w mniejszych grupach tematycznych⁷²⁶.

Nowym i jakże ważnym aspektem było uwydatnienie związku sakramentu małżeństwa z tajemnicą paschalną Chrystusa. Zgodnie z zaleceniem nowego *Ordo* małżeństwo należy zawierać podczas Mszy świętej (KL 78; OSM 6)⁷²⁷. Związek z Eucharystią wskazuje, że misterium paschalne Chrystusa jest źródłem mocy zbawczych, które Chrystus przez ten sakrament pragnie przekazać nowożeńcom⁷²⁸. Związek ten ukazuje także ofiarny charakter miłości małżeńskiej, która winna być na wzór oblubieńczej miłości Chrystusa do Kościoła.⁷²⁹ W czasie Mszy św. ślubnej małżonkowie mogą przyjąć Komunię św. pod dwiema postaciami, pod warunkiem, że zostali do tego wcześniej odpowiednio przygotowani⁷³⁰.

Warto wspomnieć, że Synod zobowiązał duszpasterzy, aby w czasie sprawowania każdego małżeństwa, tak w łączności z Mszą św., jak i poza nią, głosili homilię opartą na tekstach biblijnych i modlitwach obrzędu sakramentalnego, uwzględniając duchowe potrzeby uczestników, zwłaszcza chrześcijan obojętnych w wierze i rzadko lub nigdy nie uczestniczących w liturgii Kościoła.

Synod przypomniał także o mocy przykazania kościelnego zakazującego hucznych wesel i zabaw w czasach pokuty i postu, tzn. w okresie Adwentu i Wielkiego Postu, a także w poszczególne piątki całego roku (OSM 11, kan. 1250 KPK)⁷³¹.

Drugie wydanie Obrzędów sakramentu małżeństwa zostało opublikowane w roku 1986. Wydanie to zostało rozszerzone między innymi o: trzecią formułę powitania

⁷²⁵ Przeprowadzenie Programu Duszpasterskiego w Archidiecezji Wrocławskiej w roku 1970..., s. 40.

⁷²⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 298.

⁷²⁷ List Pastorski Episkopatu Polski o miłości małżeńskiej oraz o prawie wszystkich dzieci poczętych do życia, WWK 45 (1992), nr 1, s. 8–27.

⁷²⁸ P. Gajda, Związek obrzędów sakramentu małżeństwa ze sprawowaniem Eucharystii, w: *Ku liturgii nadziei...*, s. 185–210.

⁷²⁹ Matwiejuk, *Recepcja odnowy liturgicznej...*, s. 308

⁷³⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 298.

⁷³¹ Tamże.

oraz teksty zawarcia małżeństwa w 5 językach obcych, opuszczono natomiast Msze za nowożeńców⁷³².

W roku 1991 Stolica Apostolska wydała dokument podpisany 19 marca 1990 r., wprowadzający nowy obrzęd sprawowania sakramentu małżeństwa⁷³³. Zawierał on Adhortację apostolską Jana Pawła II *Familiaris consortio* z dnia 21 listopada 1981 r. oraz Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. Natomiast treść samej księgi stanowiły:

- Dekret prefekta Kongregacji do Spraw Sakramentów i Kultu Bożego,
- Rozbudowane Praenotanda,
- Obrzęd małżeństwa podczas Mszy św.,
- Obrzęd małżeństwa poza Mszą św.,
- Obrzęd małżeństwa, któremu asystuje chrześcijanin świecki,
- Obrzęd małżeństwa, w którym jedna ze stron jest katechumenem lub niechrześcijaninem,
- Zestaw czytań i tekstów euchologicznych (rozszerzony),
- Dodatek, w którym zawarto wzory modlitwy powszechnej, formuły błogosławienia zaślubionych, błogosławieństwa w rocznicę małżeństwa i odnowienie przyrzeczeń.

Z uwagi na to, że polski przekład powyższej księgi ukazał się w czasie wykraczającym poza zakres niniejszej pracy – nie zostanie tu omówiony.

7. Błogosławieństwa i sakramentalia

Kościół najpełniej realizuje się w sakramentach, które jednak nie wyczerpują pełni jego życia sakramentalnego. Dlatego też, obok siedmiu sakramentów, uobecnia misterium w innych znakach, zwanych sakramentaliami⁷³⁴. Konstytucja o Liturgii określa je następująco: „Są to święte znaki, które z pewnym podobieństwem do sakramentów oznaczają skutki przede wszystkim duchowe, a osiągają je przez modlitwę Kościoła. Przygotowują one ludzi do przyjęcia właściwego skutku sakramentów i uświęcają różne okoliczności życia” (KL 60). Sakramentalia stanowią jakby wieniec wokół sakramentów⁷³⁵.

Sakramenty istnieją z ustanowienia Chrystusa, należą do istoty Kościoła, podczas gdy sakramentalia określa, ustanawia (znosi) bądź zmienia Kościół i chociaż także należą do jego istoty, to jednak dają Kościołowi szerszy zakres dowolności w ich realizacji.

⁷³² Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, wyd. II, Katowice 1986.

⁷³³ *Ordo celebrandi matrimonium*, Editio typica Waltera, Typis Polyglottis Vaticanis 1991.

⁷³⁴ B. Nadolski, Sakramentalia, w: *Leksykon Liturgii...*, s. 1429.

⁷³⁵ Tamże, s. 1429.

W przyjmującym sakramenty działa sam Chrystus, kapłan udzielający sakramentów działa *in persona Christi*, czyli urzeczywistnia obecność działającego Chrystusa. Sakramenty działają *ex opere operato* na mocy ich dokonania. W sakramentaliach natomiast kapłan działa *in persona Ecclesiae*, ponieważ są one szczególnym działaniem Kościoła i udziela ich na mocy modlitwy Kościoła⁷³⁶. Łaska udzielana w sakramentaliach nie zależy od pobożności szafarza⁷³⁷. Szafarzami sakramentaliów są: biskup, prezbiter, diakon⁷³⁸, lektor, akolita i chrześcijanin świecki. Reforma po Soborze Watykańskim II w zakresie łączenia sakramentaliów z odpowiednimi osobami przyjmuje zasadę: *in sacramentale* ważniejsze (np. dla całej parafii), tym wyższa ranga szafarza⁷³⁹.

Sobór Watykański II, pragnąc uporządkować dotychczasowe zwyczaje, nakazał wszystkie sakramentalia „starannie rozpatrzyć w duchu naczelnej zasady o świadomym, czynnym i łatwym do zrealizowania udziale wiernych i z uwzględnieniem potrzeb współczesnych” (KL 79). Liczba sakramentaliów nie została zamknięta⁷⁴⁰ i pozwolono na dodanie nowych⁷⁴¹, gdyż „prawie każde wydarzenie życia odpowiednio usposobionych wiernych zostaje uświęcone przez łaskę, wypływającą z paschalnego misterium Męki, Śmierci i Zmartwychwstania Chrystusa. W ten sposób niemal każde godziwe użycie rzeczy materialnych może zostać skierowane do uświęcenia człowieka i uwielbienia Boga” (KL 61).

Istnieje wiele kryteriów podziału sakramentaliów, jednakże podstawą do precyzyjnego ich rozróżnienia jest wydany w 1983 r. Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II, zgodnie z którym rozróżnia się:

- konsekracje,
- poświęcenia,
- błogosławieństwa,
- egzorcyzmy,
- obrzędy pogrzebowe (por. KKK 1671–1673)⁷⁴².

⁷³⁶ Nadolski, Liturgika t. 3..., s. 218.

⁷³⁷ B. Nadolski, Sakramentalia, w: Leksykon Liturgii, ..., s. 1430; Także, Komisja Episkopatu do spraw duszpasterstwa ogólnego, Kapłan jako szafarz sakramentów we wspólnocie parafialnej, WWK 31 (1976), nr 3–5, s. 89–93

⁷³⁸ Papińska Komisja do tłumaczenia dekretów Soboru Watykańskiego II, O władzach diakona co do udzielania sakramentaliów i błogosławieństw, WWK 30 (1975), nr 4–6, s. 146–147.

⁷³⁹ F. Małaczyński, Szafarz błogosławieństw, RBL 46 (1993), nr 2, s. 57–64.

⁷⁴⁰ Nadolski, Liturgika t. 3..., s. 219

⁷⁴¹ B. Nadolski, Sakramentalia, w: Leksykon Liturgii ..., s. 1430.

⁷⁴² Kodeks Prawa Kanonicznego, Pozostałe akty kultu Bożego (kanony 1166–1172), Poznań 1984; Także, S. Czerwik, Odnowa liturgii błogosławieństw po Soborze Watykańskim II, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 81–95.

Konsekracja oznacza profesję rad ewangelicznych, przez którą osoby tę profesję składające wchodzi do instytutów życia konsekrowanego lub podejmują życie pustelnicze, czyli anachoretyczne (por. KPK 573–603).

Poświęcenie odnosi się do takich obrzędów, jak poświęcenie kościoła czy ołtarza. Obrzęd ten powoduje uroczyste przeznaczenie budowli lub ołtarza do służby Bożej i jest złączony z namaszczeniem ścian kościoła i ołtarza Krzyżem Świętym (por. KPK 1217; 1237).

Błogosławieństwa są świętymi znakami, przez które Kościół wielbi Boga i modlitwą wyprasza uświęcenie dla ludzi⁷⁴³. Wyróżniamy trzy kategorie błogosławieństw:

a) błogosławieństwa ustanawiające, powodują skutek analogiczny do poświęceń – to znaczy przeznaczenie miejsc lub przedmiotów do użytku liturgicznego, np. błogosławieństwo kościoła (KPK 1217), kaplicy (KPK 1229), katedry, ambony, dzwonu itp.

b) błogosławieństwa wzywające, Kościół wyprasza w nich Bożą pomoc dla wiernych, którzy zamierzają posługiwać się pewnymi przedmiotami w celu wyrażania i pogłębiania swojej osobistej, prywatnej pobożności – błogosławieństwa dewocjonaliów: różańca, krzyża, modlitewnika itp.

c) błogosławieństwa upraszające, w których wypraszamy Bożą pomoc dla różnych osób oraz form codziennej aktywności wiernych, złączonych z określonym miejscem lub przedmiotem, np. błogosławieństwo małżonków, dzieci, szkoły, szpitala, posiłku⁷⁴⁴.

Egzorcyzmy są formą modlitwy błagalnej Kościoła, zanoszonej do Ojca przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, by jakaś osoba lub przedmiot były strzeżone przez Opatrzność Bożą od napaści szatana. Nie oznacza to jednak, jakoby zły duch był w posiadaniu rzeczy przez Boga stworzonych lub miał decydujący wpływ na nie. Wszystkie one „z samego faktu, że są stworzone, mają własną trwałość, prawdziwość, dobroć i równocześnie własne prawa” (KDK 13). Człowiek potrafi jednak niewłaściwie korzystać ze swojej wolności i źle używać rzeczy stworzonych, a nawet świadomie zwracać się ku złu⁷⁴⁵.

Pogrzeb chrześcijański nie udziela zmarłemu ani sakramentu, ani sakramentaliów; zmarły znajduje się już poza porządkiem ekonomii sakramentalnej. Pogrzeb jest jednak obrzędem liturgicznym Kościoła (por. KKK 1684). Sobór Watykański II pragnął,

⁷⁴³ S. Cichy, Błogosławieństwa w liturgii Kościoła, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 101.

⁷⁴⁴ Czerwik, Odnowa liturgii błogosławieństw..., s. 82; Także, W. Schenk, Błogosławieństwa w praktyce duszpasterskiej, RBL 32 (1979), nr 4, s. 239–242.

⁷⁴⁵ Matwiejuk, Recepcja odnowy liturgicznej..., s. 320.

aby obrzędy pogrzebu jaśniej wyrażały paschalny charakter śmierci chrześcijanina, z uwzględnieniem warunków i tradycji poszczególnych regionów, także co do barwy liturgicznej (KL 81)⁷⁴⁶. Poleciał także rozpatrzyć dotychczasowy obrzęd pogrzebu dzieci i dołączyć do niego własną Mszę.

Odpowiedzią na Soborowe postulaty reformy liturgii pogrzebu było opublikowane dnia 15 sierpnia 1969 r. łacińskie wydanie typiczne księgi obrzędów pogrzebowych⁷⁴⁷. Księgę rozpoczynał Dekret Kongregacji Kultu Bożego, który nakazał, aby odnowione obrzędy zaczęły obowiązywać od dnia 1 czerwca 1970 r.⁷⁴⁸

Polskie tłumaczenie księgi z liturgią pogrzebową zatwierdziła 152 Konferencja Episkopatu Polski dnia 26 czerwca 1976 r., co zostało potwierdzone przez Kongregację Sakramentów i Kultu Bożego 10 czerwca tegoż roku. Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich ukazały się w 1977 r.⁷⁴⁹ Konferencja Episkopatu Polski na 161 posiedzeniu postanowiła, że nowe obrzędy będą obowiązywały we wszystkich polskich diecezjach od 1 listopada 1978 r.

Polski przekład zawierał Dekrety Prymasa Polski; Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego, Dekret ogólny Kongregacji Kultu Bożego; Wprowadzenie teologiczne i pastoralne; Formy pogrzebu dorosłych (rozdz. I–V); Wprowadzenie ciała do Kościoła, jeżeli bezpośrednio nie następuje liturgia pogrzebowa (rozdz. VI); Formy pogrzebu dzieci (rozdz. VII–IX); Teksty do wyboru (rozdz. X): modlitwy za zmarłego, pieśni na ostatnie pożegnanie, formuły modlitwy powszechnej, modlitwy końcowe na cmentarzu, litanie za zmarłych, ostatnie pożegnanie dziecka nieochrzczonego, czytania biblijne, poświęcenie krzyża nagrobego, kwiatów i lampek na groby. Polska wersja zawierała także Jutrznie i Nieszpory za zmarłych traktowane jako dodatek⁷⁵⁰.

Nowością wprowadzoną w Obrzędach pogrzebu było zróżnicowanie obrzędów przejawiające się w trzech formach pogrzebu, tak w odniesieniu do dorosłych, jak i dzieci⁷⁵¹.

Formy pogrzebu dorosłych:

⁷⁴⁶ B. Margański, Podstawy teologiczne odnowionego rytu pogrzebowego, RBL 27 (1974), nr 1–2, s. 6–14.

⁷⁴⁷ *Ordo Exsequiarum, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1969.*

⁷⁴⁸ Kongregacja Kultu Bożego, Dekret (15.08.1969), w: Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1977, s. 7–8.

⁷⁴⁹ Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Katowice 1977; wyd. II uzupełnione w 1991 r.

⁷⁵⁰ B. Nadolski, Liturgia pogrzebu, w: *Leksykon Liturgii ...*, s. 798; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 11, Lublin 1967, s. 10–15.

⁷⁵¹ List Biskupów o wprowadzeniu nowych Obrzędów pogrzebu, WWK 33 (1978), nr 5–6–7, s. 156–159.

- Forma pierwsza przewiduje do odprawienia trzy stacje: w domu zmarłego, w kościele i przy grobie, połączone z procesjami: z domu do kościoła i z kościoła na cmentarz. Jest to najpełniejsza i najbardziej uroczysta forma liturgii pogrzebowej.

- Druga forma obejmuje stacje w kaplicy cmentarnej lub w domu pogrzebowym, gdzie odbywają się obrzędy i modlitwy wstępne, Liturgia słowa oraz ostatnie pożegnanie i stąd wyrusza procesja do grobu, a także stację przy grobie. Forma ta nie przewiduje Mszy świętej w czasie obrzędów pogrzebowych – odprawia się ją w dogodnym czasie, bez obecności ciała zmarłego.

- Trzecia forma pogrzebu zawiera tylko jedną stację i ma miejsce wtedy, gdy nie można odbyć żadnej procesji i całą liturgię sprawuje się na jednym miejscu, którym może być kościół lub kaplica cmentarna, dom zmarłego lub dom pogrzebowy, względnie grób na cmentarzu. Mszę świętą, za zgodą Ordynariusza miejsca, można odprawić w kościele lub w domu zmarłego, w pozostałych zaś wypadkach sprawuje się Liturgię Słowa Bożego⁷⁵².

Formy pogrzebu dzieci są analogiczne do pogrzebu dorosłych, choć z własnymi tekstami liturgicznymi. Pogrzeb dzieci, które przystąpiły już do sakramentu pokuty i Eucharystii odprawia się jak pogrzeb dorosłych. Natomiast pogrzeb dzieci, które zmarły przed dojściem do używania rozumu zróżnicowano pod względem tego, czy zostały ochrzczone⁷⁵³.

We wszystkich obrzędach odnowionej liturgii pogrzebowej Kościół obchodzi z wiarą paschalne misterium Jezusa Chrystusa i wyraża pełne ufności przekonanie, że odchodzący z tego świata chrześcijanie, przez sakrament chrztu wszczępieni w Chrystusa umarłego i zmartwychwstałego, przechodzą wraz z Nim przez śmierć do nowego życia w wieczności.

Sprawując za zmarłych Eucharystię i modląc się za nich w obrzędach pogrzebowych, Kościół pragnie zarazem umacniać w chrześcijańskiej nadziei swoje żyjące dzieci, budząc w nich wiarę w zmartwychwstanie z Chrystusem wszystkich ochrzczonych⁷⁵⁴. Synod Archidiecezji Wrocławskiej polecił duszpasterzom, aby zachęcali rodzinę zmarłego do przyjęcia Komunii świętej w jego intencji, a tym samym umożliwili chętnym przystąpienie do sakramentu pokuty. Zwrócono także uwagę, by podczas każdego pogrzebu obowiązkowo głosić homilię, opartą na Słowie Bożym, bowiem nie może się ona

⁷⁵² R. Michałek, Nowe obrzędy pogrzebu i związane z nimi problemy prawno-liturgiczne, RBL 27 (1974), nr 1–2, s. 14–29; Także, B. Nadolski, Liturgia pogrzebu, w: *Leksykon Liturgii ...*, s. 798–799.

⁷⁵³ S. Szamota, Odnowiony ryt chrześcijańskiego pogrzebu, RBL 25 (1972), nr 4–5, s. 249–252.

⁷⁵⁴ Synod Archidiecezji..., s. 299.

stać mową pochwalną na cześć zmarłego⁷⁵⁵. Ponadto zalecono, aby cmentarz był otoczony należnym szacunkiem zarówno przez duszpasterza, jak i przez wiernych. Polecono, aby na grobach zmarłych były umieszczane symbole i napisy wyrażające wiarę w zmartwychwstanie i życie wieczne⁷⁵⁶.

Nowością rytuału była również możliwość odprawienia obrzędów pogrzebowych w wypadku, gdy odbywa się palenie zwłok zmarłego. Kremacja nie stanowi przeszkody w zastosowaniu obrzędu pogrzebu chrześcijańskiego, jeżeli nie jest ona wyrazem niewiary w nieśmiertelność duszy. Rytuał zauważa, że w przypadku spopielenia zwłok należy odprawić obrzędy pogrzebowe w formie przyjętej w danym kraju, tak jednak, by było wiadome, iż Kościół wyżej ceni zwyczaj grzebania zwłok, ponieważ sam Chrystus chciał być pogrzebany⁷⁵⁷. Konferencja Episkopatu Polski nie zajęła jednak na ten temat oddzielnego stanowiska⁷⁵⁸.

Członkowie Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej po zapoznaniu się z projektem tłumaczenia na język polski „Obrzędów pogrzebu” w swej opinii wnioskowała, aby projekt ten przedstawić znawcom języka polskiego, aby w ten sposób zapewnić księżce liturgicznej możliwie najpiękniejszą szatę językową. Opinia ta została przesłana na ręce Sekretarza Komisji Episkopatu ds. Liturgii Ojca Franciszka Małaczyńskiego w dniu 12 czerwca 1975 r. (l.dz. 2712/75)⁷⁵⁹

Wprowadzenie nowych Obrzędów pogrzebu zostało w Archidiecezji Wrocławskiej poprzedzone wykładami w ramach Konferencji Rejonowych dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej oraz Konferencji Księży Dziekanów. Podczas obu konferencji zostały wygłoszone wykłady na temat: „Odnowione obrzędy chrześcijańskiego pogrzebu” oraz „Śpiewy w odnowionym ordo pogrzebowym”⁷⁶⁰.

Współcześnie możemy przyjąć inne kryterium podziału sakramentaliów:

a) ze względu na obchód tajemnic zbawienia cyklu roku liturgicznego. Tę zasadę uwzględnia część rytuału błogosławieństw, która obejmuje błogosławieństwa dostosowane

⁷⁵⁵ J. Kudasiewicz, Słowo Boże w Nowych obrzędach pogrzebu, RBL 27 (1974), nr 1–2, s. 51; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 2, Lublin 1966, s. 7.

⁷⁵⁶ Synod Archidiecezji..., s. 299–301; Także, Instrukcja liturgiczno–duszpasterska Episkopatu o pogrzebie i modlitwach za zmarłych, WWK 33 (1978), nr 5–6–7, s. 162.

⁷⁵⁷ B. Nadolski, Liturgia pogrzebu, w: Leksykon Liturgii..., s. 802.

⁷⁵⁸ Michałek, Nowe obrzędy pogrzebu..., s. 15.

⁷⁵⁹ AWDAAW, List do Ojca Franciszka Małaczyńskiego dotyczący opinii na temat polskiego projektu „Obrzędów pogrzebu”, Segregator: Duszpasterstwo liturgiczne.

⁷⁶⁰ Konferencje Księży Dziekanów, WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 182; Także, Konferencje rejonowe duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 33 (1978) nr 10–11, s. 325–328; Także, Komunikat w sprawie pogrzebu chrześcijańskiego, WWK 19 (1964), nr 3–5, s. 109; Także, Komunikat w sprawie pogrzebu chrześcijańskiego, WWK 34 (1980), nr 3–4, s. 109.

do zwyczajów diecezji polskich, np. błogosławieństwo kredy i kadzidła w Uroczystość Objawienia Pańskiego, błogosławieństwo kierowców i pojazdów mechanicznych (25.07.), błogosławieństwa krzyża nagrobnego, lampek, zniczy i kwiatów na groby w Uroczystość Wszystkich Świętych.

b) ze względu na związek sakramentaliów z sakramentami. Ten podział pozwala zrozumieć sakramentalia jako wyjaśnienie istotnych czynności sakramentalnych. Z sakramentem chrztu jest związane błogosławieństwo wody chrzcielnej w Wigilię Paschalną, jak również błogosławieństwo wody przed pokropieniem nią wiernych na początku niedzielnej Eucharystii; poświęcenie oleju krzyża w Wielki Czwartek – łączy się z sakramentem bierzmowania i święceń prezbiteratu i biskupstwa; z sakramentem święceń wiąże się błogosławieństwo, mocą którego ustanawia się lektorów i akolitów (posługi te zostały wprowadzone w miejsce dawnych święceń niższych).

Oddzielną grupę stanowią sakramentalia, które nie są związane z żadnym z sakramentów. Można je rozważać w powiązaniu z różnymi okolicznościami życia (por. KL 60–61) czy też ze spoczywającą na wiernych powinnością uświęcenia świata⁷⁶¹.

Od roku 1964 rozpoczęła pracę specjalna komisja powołana przez Radę do wykonywania Konstytucji o Liturgii w celu rozpatrzenia sakramentaliów. Prace nad Księgą błogosławieństw z uwagi na konieczność uwzględnienia wielu postulatów trwały 20 lat⁷⁶². Pierwszy etap do 1974 r. obejmował problemy dotyczące podkreślenia motywu dziękczynienia z uwzględnieniem elementu prośby, poszerzenia kręgu szafarzy błogosławieństw, przewagi błogosławieństw osób i ich działalności nad błogosławieństwami rzeczy. Zajmowano się także inkulturacją i adaptacją⁷⁶³. Zagadnieniom tym były poświęcone także posiedzenia Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej⁷⁶⁴. Podczas drugiego etapu opracowano Praenotanda, struktury błogosławieństw i podział księgi⁷⁶⁵. Ostateczną wersję zatwierdziła i ogłosiła Kongregacja Kultu Bożego 31 maja 1984 r.⁷⁶⁶

Księgę otwiera Dekret Kongregacji Kultu Bożego oraz Wprowadzenie teologiczne i pastoralne. Na początku zamieszczono błogosławieństwa związane bezpośrednio z osobami (część I), po czym błogosławieństwa odnoszące się do pomieszczeń

⁷⁶¹ Czerwik, *Odnowa liturgii błogosławieństw...*, s. 82–83.

⁷⁶² B. Nadolski, *Zasady odnowy błogosławieństw*, RBL 32 (1979), nr 4, s. 222–228; Także, F. Małaczyński, *Praca nad odnową błogosławieństw w Polsce*, RBL 32 (1979), nr 4, s. 237–239.

⁷⁶³ J. J. Kopeć, *Kształtowanie się obrzędów błogosławieństw na przestrzeni dziejów*, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 53–79.

⁷⁶⁴ AKLAW, Prot. nr 22.

⁷⁶⁵ Nadolski, *Liturgika t.3...*, s. 241–242.

⁷⁶⁶ *De Benedictionibus*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1984.

i wielorakiej działalności chrześcijan (część II). Część trzecia obejmuje błogosławieństwa rzeczy związane z budynkiem kościelnym i sprawowaniem liturgii, część czwarta podaje błogosławieństwa rzeczy sprzyjających rozwojowi pobożności wiernych, a piąta – błogosławieństwa różne⁷⁶⁷. W Księdze podkreślono, w sposób szczególny, że wśród błogosławieństw niektóre są związane z rokiem kościelnym, inne zaś z sakramentami (mogą być sprawowane podczas Mszy świętej), niektórych zaś nie wolno łączyć z Eucharystią.

Polska wersja *De benedictionibus* ukazała się w 1994 r.⁷⁶⁸ Zawierała dodatkowo część szóstą, w której zamieszczono obszerny zbiór polskich błogosławieństw. Z uwagi na to, iż rok wydania polskiego przekładu wykracza poza ramy czasowe niniejszej pracy nie będzie szerzej omawiany.

W praktyce duszpasterskiej najczęściej stosuje się tzw. błogosławieństwa ludzi, rzeczy i miejsc oraz przedmiotów kultu⁷⁶⁹. Synod Archidiecezji Wrocławskiej nakazał, aby przy sprawowaniu poświęceń i błogosławieństw, do czasu opublikowania polskiej wersji księgi *Obrzędy błogosławieństw* należy używać przepisanej w rytuale formuły modlitewnej, wypowiadając ją głośno i wyraźnie oraz wykonać dokładnie przypisane gesty (nałożenie, wzniesienie, rozłożenie lub złożenie rąk, znak krzyża, pokropienie błogosławioną wodą i okadzenie⁷⁷⁰). Szafarz tych czynności winien pamiętać, że należycie sprawowany obrzęd już sam w sobie jest przepowiadaniem.

Przed sprawowaniem sakramentaliów szafarz powinien wyjaśnić wiernym sam obrzęd liturgiczny, jego sens katechetyczny, sens modlitw i cel sprawowanego obrzędu, aby wierni należycie korzystali z tych świętych znaków, przez które Kościół uświęca wszelkie przejawy ich życia w świecie.

Synod przypomniał, że sprawowanie sakramentaliów można łączyć z liturgią Mszy świętej; poświęceń i błogosławieństw przedmiotów dokonuje się w obrzędzie zakończenia, natomiast osób – po homilii. Również przy sprawowaniu sakramentaliów, poza Mszą świętą kapłan winien nakładać strój liturgiczny, tzn. sutannę, komżę i stułę bądź albę i stułę⁷⁷¹.

⁷⁶⁷ Nadolski, *Liturgika* t. 3..., s. 241.

⁷⁶⁸ *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. I–II, Katowice 1994, nr 28.

⁷⁶⁹ Synod Archidiecezji..., s. 299.

⁷⁷⁰ A. Rojewski, *Strukturalne elementy obrzędów błogosławieństw*, AK 87 (1995), z. 1, s. 66.

⁷⁷¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 299.

Kościół jest dziś dla świata sakramentem Chrystusa Wcielonego, jest Jego znakiem, narzędziem, przez które Chrystus udziela się człowiekowi. Jak czyny zbawcze Chrystusa, jako historyczne, uchwytny, a więc mające charakter znaku, wypływały z sakramentalności Jego człowieczeństwa, tak samo obrzędy sakramentalne Kościoła muszą wypływać z jakiejś jednej trwałej zasady sakramentalnej, którą jest cały Kościół jako sakrament podstawowy. Kościół jest nie tylko sakramentem Chrystusa wcielonego, lecz także uwielbionego. Kościół jako sakrament jest założony bezpośrednio na tajemnicy paschalnej. To, co było widzialne w Chrystusie, przeszło w misteria Kościoła. Po odejściu Chrystusa do Ojca konieczne było przedłużenie na ziemi podstawowego sakramentu zbawienia. Znalazło ono miejsce w sakramentach Kościoła i Jego liturgii. Liturgię więc jako całość, czyli zespół znaków można nazwać *sacramentum*. Jeśli Chrystusa nazywamy znakiem lub sakramentem Boga, a Kościół znakiem lub sakramentem Chrystusa, to liturgie można określić jako znak lub sakrament Kościoła, ile razy więc Kościół sprawuje liturgię uobecniając misterium paschalne– tylekroć zanurza się w źródle swego istnienia, przez co zostaje uzdolniony do pełniejszego życia.

Rozdział IV

Uświęcanie czasu i nabożeństwa Ludu Bożego

Podobnie jak Chrystus, zapowiedziany przez proroków Zbawiciel, namaszczone Duchem Świętym (Dz 4,25;10,38) łączy w swojej Osobie i w swoim działaniu posłannictwo Proroka, Kapłana i Króla – Pasterza, tak i Kościół wypełnia Jego misję wobec świata przez przepowiadanie Słowa Bożego (misje, rekolekcje, katechizacja), przez sprawowanie liturgii (Eucharystii i innych sakramentów świętych, sakramentaliów, Liturgii Godzin, tajemnic zbawienia w roku liturgicznym) oraz przez różne dzieła apostołstwa i miłosierdzia.

Liturgia nie wyczerpuje całej działalności Kościoła (por. KL 9), stanowi jednak „szczyt do którego zmierza działalność Kościoła i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10). Synod Archidiecezji Wrocławskiej, mając na uwadze nauczanie Soboru Watykańskiego II, przypomniał, że „życie duchowe wiernych nie ogranicza się do udziału w samej tylko liturgii” (por. KL 12). W Kościele jest także miejsce dla licznych praktyk religijnych, ćwiczeń ascetycznych oraz nabożeństw, które jakkolwiek nie stanowią wprost czynności liturgicznych, to jednak albo z liturgii wypływają, albo wiernych do niej prowadzą (por. KL 13). Dwa sposoby uświęcania człowieka i składania Bogu czci, mianowicie liturgia i bogate formy pozaliturgiczne, jakimi są nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, stanowią trwałe i historyczne dziedzictwo Kościoła⁷⁷².

1. Liturgia Godzin

Liturgia Godzin, podobnie jak inne czynności liturgiczne, nie jest czynnością prywatną, lecz całego Ciała Kościoła. Ona to czyni je widocznym i nań oddziałuje (por. OWLG 20). Jest to najbardziej dostrzegalne – i dlatego najbardziej zalecane – – gdy ją sprawuje Kościół miejscowy wraz ze swoim biskupem w otoczeniu kapłanów i sług ołtarza. Forma celebracji powinna być dostosowana do typu wspólnoty, w której jest celebrowana Liturgia Godzin, zachowując prawdziwość i autentyczność znaków⁷⁷³. Należy ona do głównych powinności Kościoła (por. KL 99; OWLG 1). W niej Kościół spełnia kapłańską posługę Chrystusa składającego Bogu nieustannie ofiarę czci, to znaczy

⁷⁷² Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 277–278.

⁷⁷³ V. Raffa, *Liturgia delle Ore*, w: D. Sartore, A. Triacca, C. Cibien (red.), *Il Nuovo Dizionario di Liturgia*, Milano 2001, s.1071–1072.

owoc warg, które wzywają Jego imię. Modlitwa ta jest głosem Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca; jest ona modlitwą Chrystusa i Jego Ciała skierowaną do Ojca (por. OWLG 15)⁷⁷⁴. Swymi korzeniami modlitwa ta sięga do judaizmu, kiedy to Żydzi o określonych godzinach dnia i nocy zanosili swe modły do Boga⁷⁷⁵.

Liturgia Godzin zrodziła się głównie z zafascynowania osobą i działalnością Jezusa Chrystusa. Jezus udawał się „swoim zwyczajem” (Łk 4,16) do synagogi, brał udział w modlitwach swego narodu (porannych i wieczornych), stosował błogosławieństwa w różnych okolicznościach swego życia: rozmnożenie chleba (Mt 14,19), Ostatnia Wieczerza (Mt 26,26 i par.) itp. Modlitewne życie Jezusa wychodziło jednak daleko poza zwyczaje żydowskie. Jego modlitwa, tak często podkreślana w Ewangeliach, nie wiązała się tylko z „dawaniem dobrego przykładu” uczniom. Łączyła się z pełnieniem misji mesjańskiej, była wyrazem synowskiej miłości do Ojca Niebieskiego i przyjmowaniem Jego woli. Modlitwa, której Chrystus nauczył uczniów, jest modelem chrześcijańskiej modlitwy. Jezus żądał od swoich wyznawców ustawicznej modlitwy: „zawsze powinni się modlić i nie ustawać” (Łk 18,1)⁷⁷⁶. Poprzez Liturgię Godzin realizuje się uświęcanie czasu i wszelkiej ludzkiej działalności, a przede wszystkim nieustanne uwielbienie Boga⁷⁷⁷. Odmawianie Liturgii Godzin stanowi jedną z form dialogu między Bogiem a człowiekiem⁷⁷⁸ i może być sprawowana zarówno wspólnotowo, jak i indywidualnie (por. OWLG 33)⁷⁷⁹. Wspólnota Kościoła wyraża się w modlitwie, dlatego też: „czynności liturgiczne nie są prywatnymi czynnościami, lecz uroczyste sprawowanymi obrzędami Kościoła, który jest sakramentem jedności” (por. KL 26)⁷⁸⁰.

Reforma odnowy Liturgii Godzin podjęta przez Sobór Watykański II została zawarta w Konstytucji o Liturgii (por. KL 83–101). Dotyczyła ona:

- istoty modlitwy brewiarzowej,
- reformy jej struktury oraz jej części (psalterz, czytania, hymny),
- zobowiązania do odmawiania i czytania we wspólnocie,

⁷⁷⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 301.

⁷⁷⁵ W. Głowa, Modlitwa liturgiczna, Liturgia Godzin, Przemyśl 1996, s. 20–22.

⁷⁷⁶ B. Nadolski, Liturgia Godzin, w: Leksykon liturgii..., s. 759; Także, D. Brzeziński, Publiczna Modlitwa Kościoła w starożytności chrześcijańskiej, w: H. J. Sobeczko (red.), *Mirabile laudis canticum*. Liturgia godzin. Dzieje i teologia, Opole 2008, s. 65–90.

⁷⁷⁷ Paweł VI, Konstytucja apostolska *Laudis canticum* (z dn. 01.11.1970 r.), LG I, s. 11.

⁷⁷⁸ Z. Janiec, Liturgia Godzin, komunikacją Boga z człowiekiem, w: *Mirabile laudis canticum...*, s. 461–471.

⁷⁷⁹ S. Araszczuk, Indywidualne odmawianie i wspólnotowa celebrowanie Liturgii Godzin, w: *Mirabile laudis canticum...*, s. 401–408.

⁷⁸⁰ Z. Wit, Uświęcanie czasu w Liturgii Godzin, AK 75 (1983), z. 3, s. 384.

- oficjum⁷⁸¹.

Starano się dostosować tę modlitwę do tradycji Kościoła, a z drugiej strony uwzględnić aktualną sytuację życia Ludu Bożego⁷⁸².

Specjalna rada powołana do wykonywania Konstytucji o Liturgii wytypowała dziewięć sekcji, które wykorzystując szczegółowe wskazania Instrukcji *Inter oecumenici* z dnia 26 września 1964 r. oraz konsultacje z biskupami i wyższymi przełożonymi zakonnymi, przygotowywały reformę brewiarza⁷⁸³. Jednym z owoców reformy była zmiana nazwy: „brewiarz” na *Liturgia Horarum* w 1969 r.⁷⁸⁴ Uwieńczeniem prac nad nową księgą było wydanie w dniu 1 listopada 1970 r. przez Pawła VI Konstytucji apostolskiej *Laudis canticum* oraz jej promulgacja przez Kongregację Kultu Bożego dnia 11 kwietnia 1971 r. Wzorcowe wydanie ukazało się w latach 1971–1972 w 4 tomach. Księga zawierała ponadto stosowne Dekrety oraz Ogólne Wprowadzenie⁷⁸⁵.

Sobór Watykański II zatroszczył się, aby liturgiczna modlitwa Kościoła stała się dla całego Ludu Bożego „źródłem pobożności i zasileniem modlitwy osobistej” (KK 90). Odnowiona modlitwa uświęcenia czasu jest stałą formą modlitwy liturgicznej, która uwzględnia różne sytuacje i możliwości życiowe członków różnego stanu w Kościele. Mając powyższe na uwadze, poczyniono pewne zmiany, między innymi:

- podzielono psalmy na cztery tygodnie,
- zrezygnowano z Prymy,
- z Godzin mniejszych pozostawiono jedną do wyboru: Godzina przedpołudniowa, południowa albo popołudniowa,
- *Matutinum* (faktycznie wigilia – dawna modlitwa nocna) zostało przekształcone w Godzinę czytań,
- powrócono do *veritas horarum*,
- przywrócono modlitwy wstawiennicze⁷⁸⁶,
- ujednotwiono strukturę wszystkich Godzin (elementy składowe: psalmy, antyfony, kantyki, czytania z Pisma Świętego, czytania z Pism Ojców Kościoła i pisarzy

⁷⁸¹ M. Zielnik, *Brewiarz w Konstytucji o Liturgii świętej Drugiego Soboru Watykańskiego*, w: *Wprowadzenie do liturgii...*, s. 414–426.

⁷⁸² A. Rojewski, *Liturgia Godzin jako efekt posoborowej odnowy liturgii*, w: *Mirabile laudis canticum...*, s. 137–151.

⁷⁸³ J. Stefański, *Reforma Liturgii Godzin według Vaticanum II. Prace redakcyjne*, w: Tenże (red), *Liturgia w odnowie*, Gniezno 2000, s. 212–213.

⁷⁸⁴ Tamże, s. 212.

⁷⁸⁵ *Liturgia Horarum iuxta ritum Romanum*, t. I–IV, Editio typical, Typis Polyglottis Vaticanis, 1971–1972.

⁷⁸⁶ B. Nadolski, *Liturgia Godzin*, w: *Leksykon liturgii...*, s. 771.

kościelnych, czytania hagiograficzne, responsoria, hymny, modlitwy błagalne lub wstawiennicze, Modlitwa Pańska, modlitwa końcowa i święte milczenie)⁷⁸⁷.

Aktualną strukturę Liturgii Godzin tworzą:

- Wezwanie, Wprowadzenie do całości Liturgii Godzin (por. OWLG 34–36),
- Jutrznia (poranna modlitwa Kościoła) i Nieszpory (wieczorna modlitwa Kościoła), stanowiące główną część oficjum (por. OWLG 37–54),
- Godzina czytań (por. OWLG 55–69),
- Wigilie, odprawiane przed niedzielami lub uroczystościami, mają swoje źródło w Wigilii Paschalnej (por. OWLG 70–73),
- Modlitwa przedpołudniowa, południowa, popołudniowa, czyli modlitwa w ciągu dnia (OWLG 74–83),
- Modlitwa na zakończenie dnia, czyli Kompleta (por. OWLG 84–92)⁷⁸⁸.

Wprowadzono również możliwość łączenia poszczególnych Godzin ze sobą lub ze Mszą świętą, nie powinna być to jednak reguła⁷⁸⁹ (por. OWLG 93–99). Muszą one wtedy odpowiadać temu samemu oficjum. Na poszczególne dni liturgiczne w ciągu roku wypadają zarówno obchody Tajemnic Jezusa Chrystusa, jak i obchody ku czci Świętych, dlatego też Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin zawiera specjalne przepisy regulujące użycie modlitw związanych z konkretnymi wydarzeniami (por. OWLG 204–252)⁷⁹⁰.

Po ukazaniu się Ogólnego Wprowadzenia do Liturgii Godzin obowiązującego od Adwentu 1971 r. zadaniem Konferencji Episkopatów poszczególnych krajów było przygotowanie tłumaczeń w językach narodowych. Episkopat Polski początkowo odniósł się z rezerwą do możliwości tłumaczenia księgi na język polski⁷⁹¹. Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej już na IV posiedzeniu w dniu 28 lutego 1969 r. omówiła wotum w sprawie proponowanej reformy brewiarza. Zostało ono przedłożone Ks. Arcybiskupowi, który miał wysłać wotum w tej sprawie do Rzymu⁷⁹².

Biorąc pod uwagę sytuację w diecezjach polskich, gdzie powszechnym był brak nowych tekstów Konferencja Episkopatu nakazała 3 grudnia 1971 r. dotychczasowy

⁷⁸⁷ J. Janicki, Elementy składowe Liturgii Godzin, w: W. Świerzawski (red.), *Mysterium Christi*, cz. V, Liturgia uświęcenia czasu, Kraków 1984, s. 111–124.

⁷⁸⁸ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 402; Także, B. Nadolski, Liturgia Godzin, w: *Leksykon liturgii...*, s. 772.

⁷⁸⁹ Tamże, s. 773; Także, Z. Wit, Liturgia Godzin i nabożeństwa ludu chrześcijańskiego w dzień niedzielny, w: *Studia liturgiczno – pastoralne...*, s. 216–218.

⁷⁹⁰ G. Balcerek, Sposoby celebracji Liturgii Godzin, w: *Mirabile laudis canticum...*, s. 397–400.

⁷⁹¹ F. Małaczyński, Praca nad polskim przekładem Liturgii Godzin, *AK 75* (1983), z.1, s. 24.

⁷⁹² AKLAW, Prot. nr 4.

sposób odmawiania aż do czasu wydania polskiego przekładu⁷⁹³. Zmiana nastąpiła w 1974 r., kiedy to Episkopat Polski uznał, że nastąpiła poprawa, z uwagi na to, iż pewna część kapłanów zwłaszcza zakonnych zaopatrzyła się już w księgę „Liturgii Godzin” a profesorowie liturgii w seminariach zapoznali się z Liturgią Godzin, zgodził się uchwałą z dnia 25 listopada tegoż roku na stosowanie wydanych w 1971 r. Norm tymczasowych. Ponieważ w liturgicznym kalendarzu „Liturgii Godzin” istnieją zmiany dotyczące dat różnych świąt – dlatego w Polsce należy stosować się do dawnego Kalendarza liturgicznego (*Rubrycella*), aż do nowego postanowienia Konferencji Episkopatu Polski. Postanowienie to weszło w życie z dniem 2 lutego 1975 r.⁷⁹⁴

Polski przekład *Liturgii Horarum* ukazał się w czterech tomach w latach 1982–1988, nosił tytuł Liturgia Godzin, Codzienna modlitwa Ludu Bożego⁷⁹⁵. Tomy te zawierały:

- Dekret Prymasa Polski,
- Dekret Kongregacji Sakramentów i Kultu Bożego, zatwierdzający kolejne tomy przekładu,
- Konstytucję apostolską Pawła VI wprowadzającą w życie Liturgię Godzin (tom I),
- Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin (tom I),
- Tabelę pierwszeństwa dni liturgicznych,
- Tabelę świąt ruchomych,
- Kalendarz diecezji polskich (zatwierdzony przez Kongregację Kultu Bożego 16.10.1974 r.),
- Część zasadniczą: teksty okresowe, części stałe – psalterz rozłożony na cztery tygodnie, modlitwa na zakończenie dnia, psalmodia dodatkowa oraz teksty własne o świętych, teksty wspólne i oficjum za zmarłych,
- Dodatek: pieśni i Ewangelie Wigilii, krótsze formy prośb w Nieszporach, formuły dowolne, wprowadzenie do Modlitwy Pańskiej, pieśni zastępujące hymn, psalmy niedzielne i świąteczne, a także różne dodatki, np. przygotowanie

⁷⁹³ Zarządzenie 128 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski [w sprawie dotychczasowego sposobu odmawiania brewiarza kapłańskiego] (z dn. 03.12.1971 r.), w: M. Dąbrowska, J. Żaryn, Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski..., s. 108–110.

⁷⁹⁴ Święta Kongregacja Kultu Bożego, Normy dotyczące tymczasowego użycia tekstów, zwłaszcza w śpiewie, przy odmawianiu brewiarza i odprawianiu Mszy świętej, WWK 29 (1974), nr 11–12, s. 278–382; Także, Postanowienie 145 Konferencji Episkopatu w sprawie odmawiania brewiarza według „Norm tymczasowych”, WWK 29 (1974), nr 11–12, s. 303–304.

⁷⁹⁵ Liturgia Godzin, Codzienna modlitwa Ludu Bożego, Poznań, t. I 1982, t. II 1984, t. III 1987, t. IV 1988.

i dziękczynienie po Mszy świętej, wybór litanii, formuły rozgrzeszenia, namaszczenia i odpustu zupełnego w godzinę śmierci,

- Indeks psalmów i pieśni.

Konferencja Episkopatu Polski w dniu 2 grudnia 1982 r. skierowała do kapłanów list, pt. „List Pasterski do kapłanów z okazji prowadzenia Liturgii Godzin w języku polskim”, ustalając I Niedzielę Adwentu 1982 r. jako dzień, od którego można korzystać z brewiarza w języku polskim⁷⁹⁶.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej⁷⁹⁷ podkreślił, że modlitwa publiczna w zgromadzeniu wierzących tworzy wspólnotę Kościoła. Jest nie tylko znakiem przynależności do Kościoła, lecz także wspólnym słuchaniem Słowa Bożego, wspólnym uwielbieniem Boga przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, wspólnym dziękczynieniem za dzieło zbawienia, wspólnym błaganiem o wybaczenie win oraz modlitwą wstawienniczą wszystkich za wszystkimi w Chrystusie (OWLG 9, 20, 27, 33).

Z racji szczególnego udziału w kapłańskim posłannictwie Chrystusa do sprawowania Liturgii Godzin zobowiązani są biskupi, prezbiterzy i diakoni, bowiem „modlitwa i posługa słowa” (Dz 6,4) stanowią istotne elementy kapłańskiego powołania. Uczestnicząc w niej, sprawiają oni, że modlitwy i błagania, które Chrystus wypowiadał za dni swego Ciała (Hbr 5,7), trwają nieprzerwanie w Kościele, modlą się oni do Boga za lud chrześcijański powierzony ich pasterskiej pieczy, wyrażają prośby i pragnienia wiernych oraz wypraszają dla całego świata zbawienie (por. OWLG 17)⁷⁹⁸.

Dlatego Liturgia Godzin powinna ożywiać ich pobożność i modlitwę osobistą, powinna być dla nich źródłem kontemplacji oraz natchnieniem pracy duszpasterskiej (OWLG 28).

Gorącym pragnieniem Kościoła jest, aby Liturgia Godzin stała się modlitwą całego Ludu Bożego oraz by każdą inną modlitwą inspirowała i formowała⁷⁹⁹.

Publiczny charakter tej modlitwy domaga się, by wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, główne Godziny – Jutrznia i Nieszpory – były odprawiane przy współudziale wspólnoty wiernych, przede wszystkim wspólnoty parafialnej⁸⁰⁰. Wierni uczestniczący

⁷⁹⁶ List Pasterski do kapłanów z okazji wprowadzenia Liturgii Godzin w języku polskim, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), *Listy Pasterskie Episkopatu Polski...*, s. 1391.

⁷⁹⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 301–303.

⁷⁹⁸ P. Maciaszek, Liturgia Godzin w życiu duchowym kapłana, w: *Mirabile laudis canticum...*, s. 201–213.

⁷⁹⁹ S. Koperek, Udział świeckich w Liturgii Godzin, w: *Mysterium Christi*, cz. V, s. 198.

⁸⁰⁰ Z. Narecki, Odnowiona Liturgia Godzin w służbie ewangelizacji parafialnej, RBL 40 (1987), nr 6, s. 427; Także, P. Cembrowicz, Codzienna modlitwa Ludu Bożego, czyli kto powinien modlić się Liturgią Godzin,

w Liturgii Godzin pod przewodnictwem pasterzy zastępujących biskupa, w jedności serc i głosów, czynią widocznym Kościół, który sprawuje misterium Chrystusa (por. OWLG 21–22).

Synod zalecał sprawowanie niektórych części Liturgii Godzin z udziałem mniejszych grup wiernych, np. uczestników dni skupienia i rekolekcji zamkniętych, członków zespołów synodalnych, rad parafialnych, młodzieży skupionej w Ruchu Światło – Życie i innych zespołów o charakterze formacyjnym. Synod ponadto zachęcał do wspólnej modlitwy liturgicznej chrześcijańskiej rodziny⁸⁰¹.

Celem umożliwienia wiernym świeckim udziału w Liturgii Godzin, Synod postulował wydanie, w zakresie diecezjalnym, tekstów Jutrzn i nieszpórów na niedziele i główne uroczystości roku kościelnego. Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej na posiedzeniu w dniu 20 lutego 1978 r. postulowała, aby do nowo opracowywanego „Podręcznika do nabożeństw”, do rozdziału zatytułowanego „Modlitwy wspólnoty chrześcijańskiej” włączyć kompletne teksty Laudesów i Nieszporów z niedzieli pierwszego tygodnia według *Liturgia Horarum*⁸⁰².

Synod polecił także przywrócić niedzielne i świąteczne Nieszpory, które powinny na stałe wejść do niedzielnej i świątecznej liturgii, by przeżywanie niedziel i świąt w parafiach rozpoczynało się udziałem w pierwszych Nieszporach, a kończyło uczestnictwem w drugich. W Nieszporach z udziałem wiernych należy korzystać z możliwości doboru hymnów, czytań biblijnych i wezwań modlitwy powszechnej, należy też głosić homilię.

Kościół święty, wiążąc rozwój życia chrześcijańskiego z liturgią, docenia równocześnie wartość osobistej pobożności i modlitwy. Życie duchowe, bowiem człowieka nie ogranicza się do udziału w samej tylko liturgii. Chrześcijanin, choć powołany do modlitwy wspólnej, powinien mimo to wejść także do swego mieszkania i w ukryciu modlić się do Ojca (Mt 6,6), a nawet, jak uczy Apostoł, powinien modlić się nieustannie (por. KL 12; 1 Tes 5, 15).

Między modlitwą liturgiczną a nawet modlitwą osobistą istnieje ścisły związek. Żadna bowiem modlitwa, choćby najbardziej ukryta, nie jest wyizolowana ze wspólnoty Kościoła. Chrześcijanin modląc się do Boga udziela głosu Chrystusowi i jego

w: Tak będziesz w jedności z Chrystusem i Kościołem..., s. 65–67; Także, Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 8/9, Lublin 1967, s. 30–32.

⁸⁰¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym (z dn. 22.11.1981 r.), nr 61, w: Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II..., s. 129–130.

⁸⁰² AKLAW, Prot. nr 17.

Oblubienicy – Kościołowi. Z Chrystusem i z Kościołem złączony, zwraca się w Duchu Świętym do Ojca (Ga 4,6). Modlitwa najbardziej nawet samotna stanowi w ten sposób część wspólnej modlitwy wszystkich przybranych dzieci Bożych, które są nimi o tyle, o ile żyją życiem Chrystusa.

2. Rok kościelny i kalendarz liturgiczny

W roku liturgicznym Kościół przeżywa całe Misterium Chrystusa – począwszy od Wcielenia i Narodzenia, poprzez mękę, śmierć i zmartwychwstanie i Zesłanie Ducha Świętego, aż do oczekiwania na Jego chwalebne przyjście – i otwiera bogactwa zbawczych czynów i zasług swojego Pana, które uobecniają się w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z nimi i dostąpili zbawienia (por. KL 102). Dlatego udział w liturgii niedziel, uroczystości i świąt, jakie Kościół obchodzi w ramach roku liturgicznego, jest dla wiernych źródłem uświęcenia, szkołą życia chrześcijańskiego, modlitwy i kontemplacji, zarazem liturgia ta stanowi ustawiczną katechezę, ukazującą całość objawionej prawdy.

Fundamentem uświęcającej mocy roku liturgicznego jest wieloraka obecność Chrystusa w liturgii Kościoła, przede wszystkim realna i substancjalna obecność uwielbionego Zbawiciela w Eucharystii i Jego rzeczywista obecność w proklamowanym Słowie Bożym, które nadaje Eucharystii, sprawowanej w poszczególnych okresach liturgicznych i świątach, historiozbawczy wymiar i koloryt.

Liturgia roku kościelnego to celebrowanie z Chrystusem Jego misterium zbawienia, które On dziś uobecnia, prowadząc Kościół, w Duchu Świętym ku Paruzji, do pełnego zjednoczenia z Ojcem.

Dążenie do pełniejszego udziału w liturgii roku kościelnego powinno przynaglać zarówno duszpasterzy, jak i wiernych, a zwłaszcza rodziny chrześcijańskie do coraz głębszego poznania tajemnic wiary, które leżą u podstaw poszczególnych okresów liturgicznych⁸⁰³.

Zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa jest istotnym momentem, które Kościół kontempluje, oddając jednocześnie cześć Najświętszej Maryi Matce Bożej. Ona jest bowiem najwspanialszym owocem Odkupienia (por. KL 103). Również w dni poświęcone wspomnieniom męczenników i innych Świętych jest głoszone Misterium Paschalne. Wszyscy oni ukazani są jako ci, którzy przez współcierpienie z Chrystusem lub dzięki wielorakiej łasce Bożej doszli do doskonałości. W nich Kościół objawia

⁸⁰³ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 305

skuteczność i powszechność zbawienia. Głosząc „cuda łaski” (prefacja o męczennikach) stają się oni wzorem dla innych (por. KL 104; KKK 1173).

Z biegiem czasu, zważywszy na mnożące się wigilie, święta i oktawy oraz wzrastający kult Świętych, stale zaciemniał się obchód Misterium Paschalnego⁸⁰⁴. Chcąc zatem uporządkować kalendarz i uczynić go bardziej przejrzystym, wielokrotnie podejmowano się jego reformy. Radykalną zmianę podjął jednak Sobór Watykański II. Obraz liturgii uświęcenia czasu, dotyczącej roku kościelnego odnajdujemy w Konstytucji o liturgii (por. KL 102–111). Wskazując na Misterium Paschalne Chrystusa jako szczytowy moment planu zbawienia, podkreślono w niej znaczenie niedzieli, jako cotygodniowej paschy i zaakcentowano doniosłość *Triduum Sacrum* z poprzedzającym go okresem Wielkiego Postu, jak również jego kontynuację w okresie wielkanocnym, kończącym się obchodem Pięćdziesiątnicy⁸⁰⁵. Nakazano niedzielę „tak przedstawić i wpoić w pobożności wiernych, aby stała się [...] dniem radości i odpoczynku od pracy” (por. KL 106)⁸⁰⁶, a praktykę wiary połączyć ze świętami Pańskimi, tzn. uwypuklić Misterium Paschalne. Dlatego też okresy roku kościelnego (*Proprium de tempore*) powinny mieć pierwszeństwo przed uroczystościami Świętych (por. KL 108), których część należało przenieść do kalendarzy partykularnych, zostawiając tylko te, które dotyczyły Świętych o powszechnym znaczeniu (por. KL 111). Zalecano także zrewidować katechezę o Wielkim Poście (por. KL 109)⁸⁰⁷.

14 lutego 1969 r. zostało wydane, jako owoc prac nad reformą roku liturgicznego Kongregacji Obrzędów i Specjalnej Rady, *Motu proprio Misterii paschalis*, w którym Papież Paweł VI zatwierdził normy regulujące rok liturgiczny i nowy kalendarz powszechny⁸⁰⁸. Kongregacja Obrzędów w dniu 21 marca 1969 r. na mocy specjalnego polecenia Papieża Pawła VI ogłosiła, że nowy dokument będzie obowiązywać od 1 stycznia 1970 r.⁸⁰⁹ Dokument ten składał się z dwóch części. W pierwszej przedstawiono normy ogólne roku liturgicznego i kalendarza, jego tekst oraz zmieniony

⁸⁰⁴ Odezwa Biskupów Polskich w sprawie czci świętych w świetle przepisów nowego kalendarza liturgicznego, w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łącki (red.), *Listy Pasterskie Episkopatu Polski...*, s. 698–701; Także, F. Małaczyński, *Reforma roku kościelnego i kalendarza*, RBL 23 (1970), nr 1, s. 1.

⁸⁰⁵ S. Koperek, *Duszpasterskie implikacje liturgii uświęcenia czasu*, w: *Euentes docete...*, s. 204–217.

⁸⁰⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 303

⁸⁰⁷ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 414.

⁸⁰⁸ Paweł VI, *Motu proprio Misterii paschalis*, promulgujące przepisy, dotyczące roku liturgicznego i nowego Kalendarza Rzymskiego (z dn. 14.02.1969 r.), PPK II, z. 3, nr 4348–4359.

⁸⁰⁹ Kongregacja Obrzędów, Dekret *Calendarium Romanum* w sprawie nowego kalendarza liturgicznego i nowej Litani do Wszystkich Świętych (z dn. 21.03.1969 r.), RBL 23 (1970), nr 1, s. 4–5; Także, AKLAW, Prot. nr 6.

tekst litanii do Wszystkich Świętych. Część drugą stanowił komentarz. Całość zamykał kalendarz na 1970 rok.

Nowy kalendarz wyróżniał następujące rodzaje dni liturgicznych:

- *Dies Dominica* (niedziela),
- *Solemnitatis* (uroczystość – odpowiadająca dawniejszym świętom I klasy),
- *Festa* (święta – odpowiednik dawnej II klasy),
- *Memoriae* (wspomnienia),
 - a. *Obligatoria* (obowiązkowe),
 - b. *Ad libitum* (dowolne),
- *Feriae* (dni powszednie)⁸¹⁰.

Wspomniany wyżej kalendarz powszechny stanowił wzór dla powstających kalendarzy lokalnych. Konferencja Episkopatu Polski rozpoczęła prace zarówno nad polskim opracowaniem kalendarza, jak i nad zmianami w Litanii do Wszystkich Świętych. Komisja Liturgiczna przygotowała stosowny projekt w oparciu o dotychczasowy kalendarz i *Proprium Dioecesium Poloniae* powstałe w latach 1962–1965, a także o wydany w dniu 29 czerwca 1969 r. List o kulcie Świętych w nowym kalendarzu oraz szereg innych dokumentów, który był konsultowany w wielu diecezjalnych Komisjach Liturgicznych. Niestety dzieło polskiego kalendarza liturgicznego zostało przeprowadzone rubrycystycznie, a nie pastoralnie. Zagubiło ono cały bogaty dorobek polskiej tradycji religijnej, przyjmując nowe daty obchodów Świętych, a przekreślając dawne, z którymi w Polsce były powiązane lokalne zwyczaje⁸¹¹. Uwieńczeniem natomiast prac nad litaniami do Wszystkich Świętych było zatwierdzenie nowego projektu przez Kongregację Kultu Bożego w dniu 16 października 1974r⁸¹².

Każdego roku w Archidiecezji Wrocławskiej był wydawany kalendarz liturgiczny na dany rok. Był on omawiany we „Wrocławskich Wiadomościach Kościelnych” w pierwszym zeszycie na dany rok. Na końcu kalendarza umieszczono „dodatek liturgiczny”, zawierający między innymi: poświęcenia, modlitwy dodatkowe na Triduum Paschalne, obrzędy pogrzebowe, Msze za nowożeńców z liturgią sakramentu małżeństwa,

⁸¹⁰ K. Bukowski, Nowy kalendarz liturgiczny, RBL 22 (1969), nr 6, s. 344; Także, W. Danielski, Reforma roku liturgicznego i nowy kalendarz, CT 40 (1970) z. I, s. 106–113; EK VIII, s. 375.

⁸¹¹ Bereszyński, Reforma liturgiczna..., s. 415.

⁸¹² W. Danielski, „Litania Świętych” według nowego kalendarza, CT 40 (1970) z. III, s. 91–94.

zestaw czytań mszalnych na poszczególne dni roku, czytania mszalne wspólne wotywnie i okolicznościowe oraz dni adoracji⁸¹³.

W cyklu rocznym Kościół wspomina misteria Chrystusa od Wcielenia aż do Zesłania Ducha Świętego i oczekiwania na przyjście Pana (ONRLK 17). Choć Triduum Paschalne stanowi serce roku liturgicznego, rok rozpoczyna okres Adwentu.

Struktura roku liturgicznego:

- Adwent – od I Nieszporów niedzieli, która przypada między 28 listopada a 3 grudnia, do I nieszporów Narodzenia Pańskiego,
- Okres Narodzenia Pańskiego – od I Nieszporów Narodzenia Pańskiego do niedzieli po Objawieniu Pańskim, czyli do niedzieli po 6 stycznia,
- Okres Wielkiego Postu – od Środy Popielcowej do Mszy Wieczery Pańskiej wyłącznie,
- Triduum Paschalne – od Mszy Wieczery Pańskiej do II Nieszporów Niedzieli Wielkanocnej,
- Okres Wielkanocny – od II Nieszporów Wielkanocy do II Nieszporów Pięćdziesiątnicy (Zesłanie Ducha Świętego),
- Okres zwykły („w ciągu roku”) – od poniedziałku po niedzieli przypadającej po 6 stycznia do wtorku przed Środą Popielcową i po przerwie – od poniedziałku po niedzieli Zesłania Ducha Świętego do I Nieszporów Adwentu⁸¹⁴.

Nieodzownym elementem roku liturgicznego jest także przeżywanie Misterium Chrystusa w Świętych.

Nim zostaną omówione poszczególne elementy struktury roku kościelnego, należy nadmienić, iż w Archidiecezji Wrocławskiej w ramach Wrocławskich Dni Liturgiczno – duszpasterskich księży diecezjalnych i zakonnych, w dniu 1 września 1971 r. Ks. Prob. Stanisław Hartlieb wygłosił referat na temat: „Rok liturgiczny w duszpasterstwie parafialnym”⁸¹⁵.

Jako pierwsza zostanie omówiona niedziela ze względu na jej wyjątkowość oraz z uwagi na fakt jej szczególnego dowartościowania przez Konstytucję o Liturgii (por. KL 106), a następnie utrzymując wyżej wspomnianą strukturę roku liturgicznego, poznamy obchody wydarzeń zbawczych, według ich kolejności w życiu Chrystusa.

⁸¹³ Kalendarz liturgiczny dla duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej na rok 1972, WWK 26 (1971), nr 1–2, s. 45–46.

⁸¹⁴ B. Nadolski, Rok liturgiczny, w: *Leksykon liturgii...*, s. 1309; Także, Stefański, *Liturgia dla każdego...*, s. 63–65.

⁸¹⁵ Wrocławskie Dni Liturgiczno–Duszpasterskie (dn. 30.08 – 1.09.1971 r.), WWK 26 (1971), nr 7–8, s. 189–190.

2.1 Niedziela

Niedziela jest najstarszym i pierwszym dniem świątecznym Kościoła; stanowi podstawę i rdzeń całego roku liturgicznego (por. KL 106). Jest ona nie tylko kontynuacją starotestamentalnego szabatu, dnia modlitwy, religijnej lektury i szczególnego skupienia, lecz nade wszystko jest świętowaniem szczytowego wydarzenia w historii zbawienia, jakim na zawsze pozostanie Chrystusowa Pascha. Jest to bowiem dzień historycznego wydarzenia zmartwychwstania Chrystusa, Jego tryumfu i zwycięstwa nad grzechem i śmiercią, dzień, w którym – dzięki zmartwychwstaniu Pana – została dopełniona zbawcza wola Ojca, osiągnęła swój punkt kulminacyjny cała historia zbawienia i powstał lud Boży Nowego Przymierza – Kościół święty, w dniu Pięćdziesiątnicy paschalnej ubogacony wielkanocnym darem Ducha Świętego.

Paschalna treść chrześcijańskiej niedzieli wiąże się organicznie przede wszystkim z Eucharystią, w której uobecnia się sakramentalnie całe paschalne misterium Chrystusa. Dlatego już od czasów apostoelskich istotę świętowania niedzieli stanowi sprawowanie Eucharystii⁸¹⁶.

Uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii jest zasadniczym i najbardziej powszechnym sposobem publicznego wyznania wiary w Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego oraz w Jego obecność w zgromadzeniu Kościoła. Uczestniczenie w niedzielnej Eucharystii stanowi też konsekwencje włączenia chrześcijanina w misterium śmierci i zmartwychwstania, dokonanego w sakramencie chrztu i dopełnionego podczas bierzmowania; potwierdza ono przynależność ochrzczonego do wspólnoty Kościoła, jest wreszcie prawem i zaszczytnym obowiązkiem chrześcijanina powołanego do ustawicznego wzrostu według miary wielkości Chrystusa.

Biskup Wincenty Urban w dniu 15 maja 1974 r. wydał do wiernych Archidiecezji Wrocławskiej List w sprawie święcenia niedzieli, ukazując wartość niedzieli, „którą w liturgii określamy pięknym mianem *Dies Dominica* – Dzień Pański. W nim Chrystus zmartwychwstał i w nim mają się odbywać sprawy naprawdę Boże, święte, wzniosłe i uszlachetniające”⁸¹⁷.

Msza święta nie wyczerpuje całego bogactwa Dnia Pańskiego. Wszakże z Eucharystii – centrum i szczytu niedzieli chrześcijańskiej płynie łaska i moc, które powinny wypełniać cały Dzień Pański, a także rozciągać się na wszystkie dni tygodnia

⁸¹⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 303.

⁸¹⁷ W. Urban, List w sprawie święcenia niedzieli, WWK 29 (1974), nr 6, s. 157–159.

i przesycać paschalnym klimatem całe życie wierzących: ich pracę, odpoczynek, cierpienia i radości, osiągnięcia oraz niepowodzenia.

Niedziela powinna być ponadto dniem intensywniejszego rozważania Słowa Bożego⁸¹⁸, indywidualnej i zbiorowej modlitwy, zwłaszcza dziękczynnej, budowania i utrwalania osobowych więzi z innymi oraz wypoczynku, jako znaku i zadatku wiecznego życia i wieczystej liturgii⁸¹⁹.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej, dostrzegając liczne niebezpieczeństwa zagrażające sakralnemu charakterowi Dnia Pańskiego, polecił duszpasterzom i katechetom, by na wszystkich poziomach nauczania dzieci i młodzieży, w ramach katechizacji dorosłych, w programie przygotowania do małżeństwa, a także w przepowiadaniu ogólnym, systematycznie przedstawiali teologię Dnia Pańskiego i tajemnicy sprawowanej Eucharystii. Dzieciom i młodzieży należy ukazywać ścisły związek między wyznawaną wiarą, uczestnictwem w katechizacji a udziałem w niedzielnej Mszy świętej. Temat ten polecono podejmować także w ramach adwentowych i wielkopostnych rekolekcji parafialnych i nauk stanowych. Ponadto w przypadku stwierdzenia zaniedbań w tej dziedzinie podczas spowiedzi, kapłani – spowiednicy powinni prostować niewłaściwe postawy i przypominać motywacje świętowania niedzieli.

Synod równocześnie zwrócił się z gorącym apelem do wszystkich duszpasterzy, aby traktowali niedzielę jako główny dzień swojej bogatej posługi wierzącemu ludowi, który w tym dniu gromadzi się w świątyni nie tylko po to, by wyznać wiarę w Chrystusa Zmartwychwstałego, ale także w tym celu, by siebie w wierze umocnić oraz pogłębić osobową więź ze Zbawicielem i wspólnotą Kościoła. Szczególnej trosce duszpasterzy Synod powierzył:

- Staranne przygotowanie i sprawowanie niedzielnej liturgii, z udziałem wszystkich zainteresowanych osób (ministranci, lektorzy, schola, chór),
- Gruntowne przygotowanie komentarzy, homilii i modlitwy wiernych,
- Właściwy rozkład godzin sprawowania niedzielnych Mszy świętych. Odprawianie co godzinę prowadzi do zgubnego pośpiechu, uniemożliwia znalezienie chociaż kilku chwil na zalecane milczenie po liturgii słowa czy dziękczynienie po Komunii świętej, a także na spokojną wymianę wiernych między poszczególnymi Mszami. Synod

⁸¹⁸ S. Czerwik, *Teologia Dnia Pańskiego*, WWK 38 (1985), nr 4–6, s. 123–136.

⁸¹⁹ H. J. Sobeczko, *Teologiczno – pastoralna problematyka niedzielnego świętowania*, w: *Studia liturgiczno – pastoralne...*, s. 158.

postulował dlatego, aby w niedziele i uroczystości nakazane celebrować w odstępach minimum 90 minut.

- Posługę kapłanów w konfesjonale, zwłaszcza przed Mszą świętą⁸²⁰.

Ze świętowaniem Dnia Pańskiego łączy się problem obchodów uroczystości przypadających w niedzielę. Postanowienia zawarte we Wprowadzeniu do roku i kalendarza liturgicznego (nr 5) stanowiły, że obchód liturgiczny uroczystości wypadającej w niedzielę należało antycypować. Kongregacja Kultu Bożego przypominała nauczanie Soboru Watykańskiego II, że niedziela jest podstawą i rdzeniem całego roku liturgicznego. Należy ją przedstawić i wpajać w pobożność wiernych jako pierwotny dzień świąteczny (por. KL 106). Dlatego niedziele okresu zwykłego ustępują tylko uroczystościom oraz Świętom Pańskim. Natomiast „niedziele Adwentu, Wielkiego Postu i Okresu Wielkanocnego mają pierwszeństwo przed wszystkimi świętami Pańskimi i wszystkimi uroczystościami. Uroczystości wypadające na te niedziele przenosi się na następujący poniedziałek, chyba że zbieżność zachodzi w Niedzielę Palmową albo w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego”.

Odnowa liturgiczna wyeksponowała chrzcielny charakter niedzieli. Synod Archidiecezji Wrocławskiej zalecił, aby na początku głównych Mszy świętych sprawować obrzęd błogosławieństwa wody i pokropienia wiernych na znak, że w sakramencie chrztu zostali oni pogrzebani z Chrystusem w Jego śmierci i zmartwychwstali z Nim do nowego życia, dlatego mają obowiązek i zaszczyt udziału w niedzielnej Eucharystii⁸²¹.

Nagłącą potrzebą było umożliwienie wiernym pracującym w niedziele lub niemogącym przybyć do Kościoła w niedzielę uczestniczenia w niedzielnej Mszy świętej w sobotni wieczór. Taka duszpasterska szansa została stworzona przez prawodawstwo kościelne⁸²². Na posiedzeniu Komisji Liturgicznej Archidiecezji Wrocławskiej w dniu 23 lutego 1984 r. zebrani członkowie zapoznali się z treścią –
– przygotowywanego przez Komisję Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego –
– projektu Instrukcji dotyczącej Mszy świętych wieczornych na rozpoczęcie niedzieli i uroczystości obowiązujących.

Problem Mszy świętych wieczornych na rozpoczęcie niedzieli i uroczystości obowiązujących powstał w związku z wprowadzeniem w życie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, który w kan. 1248, § 1 stwierdza, że „nakazowi uczestniczenia we Mszy

⁸²⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 304.

⁸²¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 305; Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej. Nabożeństwa, poświęcenia i błogosławieństwa, Opole 1981, s. 38–40.

⁸²² B. Nadolski, Msza wieczorem, w: Leksykon liturgii..., s. 985–986.

świętej czyni zadość ten, kto bierze w niej udział, gdziekolwiek jest odprawiana w obrządku katolickim, bądź w sam dzień świąteczny, bądź też wieczorem dnia poprzedniego⁸²³. Synod Archidiecezji Wrocławskiej podkreślił, że treść cytowanego Kanonu oznacza, iż Msza święta sprawowana w sobotę wieczorem (po godz. 16) jest pierwszą Mszą niedzielą. Należy podczas tej Mszy świętej stosować formularz z niedzieli lub uroczystości obowiązującej z własnymi czytaniem, homilią i ogłoszeniami duszpasterskimi⁸²⁴. Pomocą w dbaniu o frekwencję na Mszach świętych jest umieszczenie estetycznie wykonanej tablicy z informacją o godzinach odprawiania Mszy świętych, natomiast w miejscowościach wczasowych, turystycznych i kuracyjnych powinny znajdować się również w gablotach informacje o godzinach odprawiania Mszy świętych w innych świątyniach w najbliższej okolicy.

2.2 Adwent

Adwent jest okresem przygotowania do uroczystości Narodzenia Pańskiego, przez które wspominamy pierwsze przyjście Syna Bożego do ludzi. Równocześnie jest okresem, w którym przez wspomnienie pierwszego przyjścia Chrystusa, kieruje się dusze ku oczekiwaniu Jego powtórnego przyjścia na końcu czasów. Z obu tych względów Adwent jest okresem pobożnego i radosnego oczekiwania (por. ONRLK 39). Zgodnie z nauczaniem Synodu Archidiecezji Wrocławskiej obydwie te przygotowania powinny się konkretyzować w gotowości przyjmowania Pana już dziś przychodzącego do swej wspólnoty: w Eucharystii, w swoim słowie, jak i w bliźnich, którzy ze strony wyznawców Chrystusa oczekują szczególnej życzliwości i pomocy (por. Mt 25,40)⁸²⁵.

Okres Adwentu, który trwa cztery niedziele, dzieli się na dwie części:

- Od pierwszej niedzieli Adwentu do 17 grudnia – akcentuje wyczekiwanie na paruzję,
- 17 – 24 grudnia to bezpośrednie przygotowanie do Narodzenia Pańskiego⁸²⁶.

Charakterystyczną cechą przeżywania Adwentu w Polsce, a tym samym w Archidiecezji Wrocławskiej, jest celebrowanie Mszy, zwanych roratami.

„Podręcznik do Nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” zaleca, aby roraty odprawiać na primarii. Idąc za starodawnym polskim zwyczajem, odprawia się je przez cały Adwent z wyjątkiem niedziel i świąt I klasy (Św. Kongr. Obrz. 18.12.1909 r.

⁸²³ AKLAW, Prot. nr 28, Także, Wskazania dotyczące Mszy św. wieczornych w tygodniu, ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak sygn.

⁸²⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 305; AKLAW, Prot. nr 28.

⁸²⁵ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 307.

⁸²⁶ B. Nadolski, Liturgia t. 2, Liturgia i czas, Poznań 1991, s. 111.

i 20.04.1955 r.) w białym kolorze, z Gloria i Credo. Tam, gdzie jest dwóch kapłanów, odprawia się je codziennie; gdzie jest jeden, przynajmniej dwa do trzech razy w tygodniu⁸²⁷.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej zalecał podtrzymać tradycję odprawiania Mszy świętych ku czci Najświętszej Maryi Panny wraz z homilią opartą na biblijnych czytaniach adwentowych i maryjnych. Bowiem w Adwencie Kościół czci Matkę Chrystusa. Ona jako Boża Rodzicielka uczestniczy w tajemnicy Odkupienia. Jest w najściślejszym związku ze swoim Synem. W Adwencie w sposób szczególny wybrzmiewa Jej przesłanie: „Zróbcie wszystko, cokolwiek Syn mój wam powie” (J 2,5)⁸²⁸. Ujednolicenie praktyki celebrowania rorat dokonał kard. S. Wyszyński dekretami z lat 1957 i 1961⁸²⁹.

W Archidiecezji Wrocławskiej istnieją liczne zwyczaje adwentowe. Należą do nich: wspomniane już roraty, dodatkowa świeca zapalana podczas rorat, umieszczana na środku lub z boku ołtarza, wieniec adwentowy czterema świecami symbolizującymi cztery niedziele Adwentu⁸³⁰, kalendarz Adwentowy zwykle w kształcie drabiny, po której Dziecią Jezus zstępuje w kierunku żłóbka⁸³¹. Ponadto w celu umożliwienia wiernym głębszego przeżywania Okresu Adwentu do dyspozycji duszpasterzy w Agendach liturgicznych Diecezji Opolskiej i Katowickiej podano teksty nabożeństw na poszczególne niedziele Adwentu⁸³², nabożeństwa pokutnego⁸³³ oraz adwentowych nabożeństw biblijnych⁸³⁴.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej zachęcał, aby rozpowszechnić praktykę organizowania rekolekcji adwentowych, w celu umożliwienia wiernym duchowego przygotowania się do świąt Bożego Narodzenia i odnowienia postawy gotowości na ostateczne przyjście Pana⁸³⁵.

2.3 Okres Narodzenia Pańskiego

Okres Narodzenia Pańskiego upamiętnia pierwsze przyjście Syna Bożego do ludzi oraz Jego pierwsze publiczne wystąpienia. Nowa organizacja kalendarza po Soborze

⁸²⁷ Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej, Warszawa 1956, s. 102; Także, Wskazania dotyczące rorat (z dn. 9.12.1967 r., l. dz. 5234/67), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak sygn.

⁸²⁸ J. Janicki, Misterium Adwentu w tekstach Mszału Rzymskiego, LitS 1 (1995), nr 3–4, s. 6.

⁸²⁹ Nadolski, Liturgika t. 2..., s. 112.

⁸³⁰ B. Nadolski, Wieniec adwentowy, RBL 44 (1991), nr 4–6, s. 141–146.

⁸³¹ T. Sinka, Zarys liturgiki, Kraków 2004, s. 118.

⁸³² Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 52–64.

⁸³³ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 64–66; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej. Agenda Liturgiczna, Katowice 1987, s. 68–69.

⁸³⁴ Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 63–68.

⁸³⁵ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 307.

Watykańskim II (1969) określiła liturgiczny czas Narodzenia Pańskiego od I Nieszporów 25 grudnia i do I niedzieli po Epifanii, tj. niedzieli Chrztu Pańskiego.

Narodzenie Pańskie posiada od IV wieku oktawę o następującej strukturze:

- w niedzielę w czasie oktawy obchodzi się święto Świętej Rodziny,
- dnia 26 grudnia obchodzi się święto świętego Szczepana, pierwszego męczennika,
- dnia 27 grudnia obchodzi się święto świętego Jana, Apostoła i Ewangelisty,
- dnia 28 grudnia obchodzi się święto świętych Młodzianków,
- dni 29, 30, 31 grudnia są dniami w czasie oktawy,
- dnia 1 stycznia, w oktawę Narodzenia Pańskiego, obchodzi się Uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki. W tym dniu wspomina się również nadanie Najświętszego Imienia Jezus⁸³⁶.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej podkreślił, że ze Świętami Bożego Narodzenia wiąże się liczny udział wiernych w pasterce, której liturgia – dobrze przygotowana i właściwie sprawowana – ma swoją wagę, zwłaszcza ze względu na uczestniczenie w niej osób, które w ciągu roku bardzo rzadko biorą udział w liturgii Kościoła. Urządzenie tzw. złóbka i adoracja przy nim jest prostym sposobem przybliżania tajemnicy Narodzenia Pańskiego, zwłaszcza dzieciom, choć ma ona znaczenie również dla dorosłych, uwzględnia bowiem wrażliwość człowieka na obraz. Teksty do adoracji duszpasterze Archidiecezji Wrocławskiej mogli czerpać z obu Agend liturgicznych dopuszczonych do użytku przez Synod⁸³⁷.

Synod ponadto przypomniał wszystkim wiernym o religijnym i rodzinnym charakterze Świąt Bożego Narodzenia. Z rodzinnym charakterem tego święta są związane obyczaje o powszechnej wymowie takie, jak powstrzymanie się od pokarmów mięsnych⁸³⁸, dzielenie się opłatkiem, w którym trwa dawny zwyczaj Kościoła posyłania wiernym poświęconego chleba na znak jedności, a także zwyczaj wzajemnego obdarowywania się i gotowość przyjęcia każdego gościa na wieczerzę wigilijną.

⁸³⁶ ONRLK, w: *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, s. 69; Także, B. Nadolski, *Narodzenie naszego Pana Jezusa Chrystusa*, w: *Leksykon liturgii...*, s. 1023.

⁸³⁷ *Nabożeństwa Diecezji Katowickiej...*, s. 87–96; Także, *Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej...*, s. 78–82.

⁸³⁸ *Pismo Sekretariatu Stanu w sprawie obowiązku wstrzymania się od pokarmów mięsnych w Wigilię Bożego Narodzenia w Polsce*, WWK 22 (1967), nr 4–5, s. 73.

Podtrzymywanie lub przywracanie tym zwyczajom ich religijnego sensu jest powinnością wszystkich wiernych Archidiecezji⁸³⁹.

Zgodnie z obowiązującym w Archidiecezji Wrocławskiej „Podręcznikiem do nabożeństw” w dzień świętego Szczepana, po sumie, można było poświęcić owies, a w dniu świętego Jana Ewangelisty – wino i podawać je do spożycia wiernym. Natomiast na zakończenie starego roku należało odprawić uroczyste Nieszpory z wystawieniem Najświętszego Sakramentu w monstrancji. Po zakończonych Nieszporach należało dzwonić na pożegnanie starego roku. Inną formę pożegnania starego roku podają Agendy liturgiczne, mianowicie znajdujemy w nich wskazania dotyczące nabożeństwa sprawowanego na zakończenie roku. Agenda Diecezji Opolskiej, jak i Księga Nabożeństw Diecezji Katowickiej podają formularz Mszy świętej i następującego po niej nabożeństwa, podczas którego przewodniczący podaje zestawienie ważniejszych wydarzeń z życia Kościoła powszechnego i parafialnego⁸⁴⁰.

W uroczystość Objawienia Pańskiego należało przed sumą poświęcić mirrę, kadzidło, złoto i kredę. Pobłogosławioną kredą znaczone drzwi na znak, że w naszym mieszkaniu przyjęliśmy Wcielonego Syna Bożego⁸⁴¹.

Do całości świąt epifanijnych dochodzi celebracja Chrztu Jezusa i święto Ofiarowania Pańskiego⁸⁴².

2.4 Okres Wielkiego Postu

Okres Wielkiego Postu jest czasem czterdziestodniowej pokuty, mającym na celu duchowe przygotowanie wiernych do obchodu Świąt Paschalnych. Sobór Watykański II, który sprecyzował normy dotyczące roku liturgicznego i kalendarza, jasno określił początek Wielkiego Postu (Środa Popielcowa) i jego zakończenie (przed Mszą Wieczery Pańskiej w Wielki Czwartek). Ujednolicono nazwy niedziel. Odtąd nazywają się one: pierwsza, druga, trzecia, czwarta, piąta niedziela Wielkiego Postu, szósta nazywa się Niedzielą Palmową Męki Pańskiej (ONRLK 28–30). Przez cały okres Wielkiego Postu nie odmawia się „Gloria” i „Alleluja”. W jego miejsce wykonuje się śpiew przed Ewangelią⁸⁴³.

⁸³⁹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 307.

⁸⁴⁰ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 96–103; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 103–108.

⁸⁴¹ Podręcznik do nabożeństw..., s. 102.

⁸⁴² Nowak, Zarys liturgii Kościoła domowego..., s. 78.

⁸⁴³ B. Nadolski, Wielki Post, w: Leksykon liturgii..., s. 1680

Synod Archidiecezji Wrocławskiej w nawiązaniu do bogatej katechezy wpisanej w teksty liturgiczne Okresu Przygotowania Paschalnego, nakazał, aby duszpasterze – w przepowiadaniu, w katechezie i w kierownictwie duchowym – powinni budzić u wiernych świadomość ich osobowej tożsamości wynikającej z przyjętego przez nich sakramentu chrztu, i ukazywać im płynące z tego zobowiązania życiowe, zwłaszcza powołanie do nawrócenia i pokuty, która powinna być zarówno wewnętrzna, jak i zewnętrzna, indywidualna i społeczna (KL 109–110).

Wielkopostna asceza chrześcijanina powinna wyrażać się nie tylko w abstynencji od pokarmów mięsnych (w Środę Popielcową i wszystkie piątki) i w poście ścisłym (Środa Popielcowa i Wielki Piątek), lecz nade wszystko w intensywnym słuchaniu Słowa Bożego, modlitwie i czynach miłosierdzia chrześcijańskiego, a także w ofiarnym podejmowaniu obowiązków stanowych i zawodowych oraz różnych dolegliwości życia, w rezygnacji z alkoholu, tytoniu czy udziału w dozwolonych rozrywkach⁸⁴⁴.

„Podręcznik do Nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” podkreślał, że w Popielec należy poświęcić popiół i posypać wiernym głowy, obrzędu tego można dokonać także w pierwszą niedzielę Wielkiego Postu. Niejednokrotnie zdarza się, że wierni biorą popiół ze sobą do domu, aby posypać nim głowy swoich domowników, którzy nie mogli uczestniczyć w liturgii popielcowej w kościele. Biorą oni popiół do książeczek do nabożeństwa albo do przygotowanych chusteczek⁸⁴⁵. Wierni przyjmując posypanie popiołem, „wkraczają w czas ustanowiony dla wewnętrznego oczyszczenia”⁸⁴⁶.

Okres przygotowania do Świąt Wielkanocnych jest czasem nawrócenia. Synod Archidiecezji Wrocławskiej zauważył, iż powszechna już praktyka rekolekcji wielkopostnych, stanowi dodatkową okazję przygotowania ogółu wiernych do świadomego odnowienia przymierza chrztu podczas liturgii Wigilii Paschalnej oraz owocnego przeżycia Świąt Wielkanocnych⁸⁴⁷. Zalecono organizowanie nauk stanowych i spowiedzi wielkanocnej⁸⁴⁸. W celu lepszego przygotowania, a co za tym idzie, godniejszego przeżywania Świąt Wielkanocnych duchowieństwo Archidiecezji Wrocławskiej w dniach 13–16 lutego 1989 r. podczas Rejonowych Dni Skupienia wysłuchało wykładu na temat: Przygotowanie i sprawowanie liturgii Świąt Wielkanocnych

⁸⁴⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 306–307.

⁸⁴⁵ Podręcznik do nabożeństw..., s. 103; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 119–122; Także, Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 109–113.

⁸⁴⁶ Kongregacja Kultu Bożego, List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu Świąt Paschalnych, WWK 42 (1989), nr 1, s. 19–41.

⁸⁴⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 307; AKLAW, Prot. nr 15.

⁸⁴⁸ Podręcznik do nabożeństw..., s. 103.

w świetle dokumentu Kongregacji Kultu Bożego *De Festis Paschalibus praeparandis et celebrandis*⁸⁴⁹.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej zalecił, aby duszpasterze i muzycy kościelni – przygotowując liturgię Okresu Wielkiego Postu – korzystali nie tylko z tekstów śpiewów pasyjnych, ale również z bogatego skarbca często zapomnianych pieśni pokutnych i tzw. przygodnych⁸⁵⁰.

Szczególnymi dniami w czasie przygotowania do Paschy są dni Wielkiego Tygodnia, który rozpoczyna się w Niedzielę Palmową Męki Pańskiej, a kończy w Wielki Czwartek wieczorem przed Mszą świętą Wieczery Pańskiej. Liturgia Niedzieli Palmowej kładzie nacisk na wspomnienie wjazdu Chrystusa do Jerozolimy, dlatego też szczególne miejsce zajmuje w niej poświęcenie palm, procesja z palmami⁸⁵¹ i opis Męki Pańskiej.

W Wielki Czwartek przed południem w katedrze biskup diecezjalny błogosławi oleje do udzielania sakramentów świętych i sakramentaliów. Dokonuje tego podczas Mszy świętej koncelebrowanej z przedstawicielami prezbiterium diecezjalnego, którzy w tym dniu odnawiają swoje kapłańskie przyrzeczenia. Ożywiają w ten sposób swoją gorliwość w pełnieniu kapłańskiej misji.

2.5 Święte Triduum Paschalne

Święte Triduum Paschalne jest centralnym wydarzeniem całego roku kościelnego, a zarazem największym świętem Kościoła, ponieważ dzieła odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga Ojca dokonał Jezus Chrystus przez swoją śmierć i zmartwychwstanie (por. ONRLK 18; KL 102)⁸⁵². „Podobnie jak tydzień bierze swój początek i osiąga szczyt w obchodzeniu Dnia Pańskiego, który ma zawsze charakter paschalny, tak szczyt całego roku liturgicznego jaśnieje w Świętym Triduum Męki i Zmartwychwstania Pańskiego”⁸⁵³.

Odnowiona struktura Triduum Paschalnego, zawarta w Mszału Pawła VI (1970) i wydaniu 3 wzorcowym (2002), jest przejrzysta, konsekwentna, łatwo w niej dostrzec

⁸⁴⁹ Konferencje rejonowe dla Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 42 (1989), nr 2, s. 145–146.

⁸⁵⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 307.

⁸⁵¹ Mszał z 1970 r. i 2002 r. podaje trzy formy procesji:

1 – wyruszenie z kościoła poza miastem lub innego miejsca do kościoła głównego,

2 – odbycie procesji wewnątrz kościoła,

3 – zwykłe wejście jak podczas celebracji Mszy świętej.

⁸⁵² Biuletyn Odnowy Liturgicznej, nr 12, Lublin 1967, s. 18–19.

⁸⁵³ Kongregacja Kultu Bożego, List okólny o przygotowaniu..., s. 23.

ordo sprawowania liturgii paschalnej IV wieku w Jerozolimie. Na strukturę Triduum Paschalnego składają się:

- Msza Wieczery Pańskiej w czwartek wieczorem – inauguracja Triduum Paschalnego,
- Wielki Piątek – Męka naszego Pana Jezusa Chrystusa – pierwszy dzień Triduum Paschalnego,
- Wielka Sobota – Misterium Grobu – drugi dzień Triduum Paschalnego,
- Najświętsza Noc Paschy – Wigilia inicjacji chrześcijańskiej – Rezurekcja,
- Święty Dzień Paschy – „Oto Dzień” Zmartwychwstania – trzeci dzień Triduum Paschalnego⁸⁵⁴.

Odnowa obrzędów uroczystości wielkanocnych i całego Wielkiego Tygodnia rozpoczęła się już za pontyfikatu Piusa XII 1951 r. i 1955 r. Sobór Watykański II podkreślił centralne znaczenie Misterium Paschalnego, przypominając, że z niego czerpią moc wszystkie sakramenty i sakramentalia (por. KL 5; 6; 61). Najważniejszą zmianą było jednak przejście od pojmowania Triduum Paschalnego jako przygotowania do świętowania Zmartwychwstania do właściwego celebrowania Paschy⁸⁵⁵.

Zgodnie z zaleceniami Synodu Archidiecezji Wrocławskiej w przepowiadaniu i katechezie należy ukazywać Triduum Paschalne jako jednolity, zwarty okres czasu, będący w całości świątecznym i najuroczystszy w ciągu roku obchodem tajemnicy naszego Odkupienia. Należy zwłaszcza uwydatnić szczytową pozycję Wigilii Paschalnej, jako liturgicznej celebracji Zmartwychwstania Pańskiego.

Obrzędy Triduum Paschalnego odznaczają się szczególną mocą i skutecznością dla ożywienia życia chrześcijańskiego. Dlatego należy je starannie przygotować i z pietyzmem sprawować; asystujący oraz wszyscy posługujący, tak duchowni, jak i świeccy, zwłaszcza ministranci, powinni dobrze poznać ducha czynności, które mają spełniać.

Należy usilnie zachęcać wiernych do licznego i do pełnego udziału w liturgii Świętego Triduum. W tym celu winni oni tak zorganizować swój czas, by zewnętrzne przygotowania świąteczne nie przeszkadzały im w tym uczestnictwie⁸⁵⁶.

W Archidiecezji Wrocławskiej w celu właściwego przeżywania Triduum Paschalnego wydano Wskazania liturgiczne na Wielki Tydzień⁸⁵⁷ oraz Postanowienie

⁸⁵⁴ B. Nadolski, Triduum Paschalne, w: *Leksykon liturgii...*, s. 1618.

⁸⁵⁵ Nadolski, *Liturgika t. 2...*, s. 65.

⁸⁵⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 305–306.

157 Konferencji Episkopatu Polski, w której zawarto wskazania dotyczące adoracji Najświętszego Sakramentu przy Bożym Grobie oraz procesji rezurekcyjnej⁸⁵⁸. Każdego roku w Wielki Czwartek o godz. 9.00 w Katedrze Wrocławskiej była odprawiana Msza św. koncelebrowana pod przewodnictwem Arcycpasterza Metropolity Wrocławskiego lub Biskupa Sufragana, podczas której dokonywano poświęcenia olejów oraz następowało uroczyste odnowienie przyrzeczeń kapłańskich. Po uroczystościach w Katedrze odbywały się spotkania prezbiterium Archidiecezji w Metropolitalnym Seminarium Duchownym, zaś poświęcone oleje były wydawane w Katedrze po zakończeniu spotkania w Seminarium⁸⁵⁹. Msza Wieczerzy Pańskiej z zasady była koncelebrowana zarówno w Katedrze jak, i w parafiach, gdzie pracuje więcej kapłanów. W katedrze i wielu parafiach diecezji był sprawowany obrzęd umywania nóg, jako realizacja Chrystusowego przykazania braterskiej miłości. W Archidiecezji Wrocławskiej sprawowano w tym dniu w zasadzie tylko jedną Mszę wieczorną, ale tam, gdzie wymagały tego względy duszpasterskie (kościół filialne), na podstawie pozwolenia Świętej Kongregacji Sakramentów, Ordynariusz mógł zezwolić, na odprawienie drugiej Mszy św. w godzinach wieczornych⁸⁶⁰. Zgodnie z Listem Kongregacji Kultu Bożego o Świątowaniu Paschy⁸⁶¹ przed Mszą Wieczerzy Pańskiej tabernakulum w kościele powinno być puste. Komunikanty do Komunii powinny być konsekrowane podczas sprawowania Najświętszej Ofiary. Podczas Mszy wielkoczwartkowej konsekruje się takie ilości, by wystarczyły na Wielki Piątek. W wielu parafiach podczas Mszy Wieczerzy Pańskiej udzielano Komunii św. z komunikantów przechowywanych w tabernakulum. Należy zauważyć pozytywną odpowiedź na wspomniany wyżej List Kongregacji – odchodzenie od koncepcji przygotowywania kaplicy przechowywania Najświętszego Sakramentu jako „ciemnicy”. W dekoracjach ołtarza adoracji zauważalny jest umiar i powaga: dominuje kolor biały, jest

⁸⁵⁷ Wskazania liturgiczne na Wielki Tydzień (z dn. 29.01.1968 r., l. dz. 420/68), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 613, 1965–1969, brak sygn.

⁸⁵⁸ Konferencja Episkopatu Polski, Adoracja Najświętszego Sakramentu w Grobie Pańskim i procesja rezurekcyjna, WWK 32 (1977), nr 5–6, s. 102–106.

⁸⁵⁹ Odnowienie przyrzeczeń kapłańskich w Katedrze Wrocławskiej w Wielki Czwartek, dnia 26 marca 1970 r., WWK 25 (1970), nr 5, s. 107–108; Także, Uroczyste odnowienie przyrzeczeń kapłańskich w Wielki Czwartek, dnia 23 marca 1978 roku, WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 131; Także, Zaproszenie kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej do udziału we Mszy św. koncelebrowanej w Wielki Czwartek w Katedrze Wrocławskiej, WWK 41 (1988), nr 3, s. 207–208.

⁸⁶⁰ Święta Kongregacja Sakramentów, O Mszach świętych w Wielki Czwartek, WWK 25 (1971), nr 5, s. 97.

⁸⁶¹ Kongregacja Kultu Bożego, List okólny o przygotowaniu..., s. 19–41.

dużo światła i symbole eucharystyczne, a nie narzędzia Męki Pańskiej. Sprzyja to modlitwie i rozważaniu tajemnicy obecności Chrystusa w Najświętszej Eucharystii⁸⁶².

Obchody Wielkiego Piątku w Katedrze rozpoczynała – pod przewodnictwem ks. biskupa – wspólnotowa celebracja Jutrznii i Godziny czytań, w której uczestniczyli klerycy Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego, przełożeni Seminarium, pracownicy Kurii biskupiej oraz wierni świeccy. Powszechną praktyką w tym dniu było przestrzeganie postu ilościowego i jakościowego. W Wielki Piątek nie sprawowano sakramentów świętych, za wyjątkiem sakramentu pokuty i namaszczenia chorych. Pogrzeby odprawiono bez śpiewu i bez stacji w kościele. Liturgia Wielkiego Piątku rozpoczynała się w godzinach popołudniowych, jej głównym elementem była adoracja Krzyża. Zgodnie z tradycją po zakończeniu Liturgii Męki Pańskiej przenoszono Najświętszy Sakrament do Grobu Pańskiego i wystawiano w monstrancji okrytej welonem do adoracji, która trwała do późnych godzin nocnych. W Wielką Sobotę przez cały dzień trwała adoracja Pana Jezusa w Najświętszym Sakramencie, w którą włączały się różne grupy modlitewne oraz zawodowe (strażacy, górnicy, hutnicy), które dość często trzymały wartę przy Grobie Pańskim. W katedrze podobnie, jak w Wielki Piątek była odprawiana Jutrznia i Godzina czytań. Wigilia Paschalna niestety rozpoczynała się przed zachodem słońca – w godzinach popołudniowych, tj. około godz. 17–19. W tym dniu wznowiona adoracja Najświętszego Sakramentu przy Grobie Pańskim (nadał z pieśniami pasyjnymi i pokutnymi) trwała aż do Procesji Rezurekcyjnej w Niedzielę Wielkanocną.

2.6 Okres Wielkanocy

Okres Wielkanocy, trwający pięćdziesiąt dni, obchodzi się w liturgii jako jeden dzień świąteczny, a nawet jako jedną Wielką Niedzielę (por. ONRLK 22), świętowany uroczyście przez siedem niedziel wielkanocnych i ukoronowany dniem Pięćdziesiątnicy Paschalnej, czyli Zesłaniem Ducha Świętego na Kościół. Jest to okres radości wyrażającej się śpiewem „Alleluja”. „Właściwością Świąt Paschalnych jest to, że cały Kościół cieszy się odpuszczeniem grzechów. Dostępują go nie tylko ci, którzy odradzają się w chrzcie świętym, lecz także ci, którzy już od dawna zaliczają się do grona przybranych dzieci” (św. Leon Wielki, Mowa VI. o Wielkim Poście, PL 54, 285).

Osiem pierwszych dni Okresu Wielkanocnego stanowi Oktawę i obchodzi się je jako Uroczystości Pańskie. Wszystkie niedziele Okresu Wielkanocnego, tematycznie

⁸⁶² M. Adaszek, Sprawowanie liturgii Świąt Paschalnych, w: S. Araszczuk, M. Adaszek (red.), Święte Triduum Paschalne, Legnica 1997, nr 4–6.

skoncentrowane na symbolice chrztu i Eucharystii, stanowią właściwe dni I Komunii świętej dla dzieci⁸⁶³.

Uroczystość Zesłania Ducha Świętego, jako święto dopełnienia Tajemnicy Paschalnej, przypomina i ukazuje równoległe do obecności i działania Chrystusa, obecność i działanie Ducha Świętego w Kościele, przejawiające się: w głoszeniu Słowa Bożego, w sprawowaniu liturgii, w kierowaniu Kościołem a także poprzez natchnienia i charyzmaty udzielane wiernym i ich nieustanne dążenie do pełni chrześcijańskiego życia. W tym dniu przed sumą w Archidiecezji Wrocławskiej odśpiewywano *Veni Creator*⁸⁶⁴.

Najczęściej stosowane w Archidiecezji Wrocławskiej Agendy liturgiczne: Opolska i Katowicka, polecają w tym dniu odprawić Nabożeństwo do Ducha Świętego, o ile nie odprawia się Nieszporów. Zachęcają także, by było ono odmawiane w dniach przygotowania parafii do uroczystości Zesłania Ducha Świętego i przed przyjęciem Sakramentu Bierzmowania lub jako nabożeństwo o dar jedności dla Kościoła⁸⁶⁵.

Z tych doktrynalnych treści rodzi się postulat silniejszego zaakcentowania kultu Ducha Świętego w pobożności wiernych. Odpowiada mu liturgia dni po Wniebowstąpieniu Pańskim, posiadająca cechy nowenny – modlitewnego oczekiwania na Zesłanie Ducha Świętego⁸⁶⁶. „Podręcznik do Nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” zalecał, aby rozpocząć ją w piątek po Wniebowstąpieniu Pańskim według tekstu podanego na stronie 76, włączając ją w porządek nabożeństwa majowego lub czerwcowego – bezpośrednio przed błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem⁸⁶⁷.

„Agenda liturgiczna Diecezji Opolskiej” i „Nabożeństwa Diecezji Katowickiej” także podają tekst Nowenny do Ducha Świętego. Według nich najwłaściwszą formą odprawiania nowenny jest uroczysta liturgia eucharystyczna z odpowiednio dostosowanymi formularzami mszalnymi, którą sprawuje się od piątku po uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego do soboty przed niedzielą Pięćdziesiątnicy włącznie. Poza tym obie Agendy wspominają, podobnie jak „Podręcznik do Nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej”, nowennę przed błogosławieństwem eucharystycznym w nabożeństwach majowych

⁸⁶³ Kongregacja Kultu Bożego, List okólny o przygotowaniu..., s. 41

⁸⁶⁴ Podręcznik do nabożeństw..., s. 105.

⁸⁶⁵ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 180–183; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 189–1193.

⁸⁶⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 306.

⁸⁶⁷ Podręcznik do nabożeństw, s. 105.

lub czerwcowych. Zachęcają także, aby podane teksty Nowenny wykorzystywać w przygotowaniu do sakramentu bierzmowania⁸⁶⁸.

2.7 Okres zwykły

Okres zwykły obejmuje 33 lub 34 niedziele i tygodnie. Nie ma własnego charakteru ani nie obchodzi się żadnej szczegółowej Tajemnicy Chrystusa, lecz wspomina się Misterium Chrystusa w jego pełni, zwłaszcza w niedziele. Tłumaczenie polskich ksiąg liturgicznych posługuje się wyrażeniami: „okres zwykły, niedziela zwykła”, co nie wydaje się celne, nie ma bowiem niedziel zwykłych i niezwykłych w znaczeniu teologicznym. Każda niedziela jest anamnezą Chrystusowego Zmartwychwstania – Misterium Paschalnego i na pewno jest niezwykła. Zalecanym – i jak się wydaje trafniejszym – jest określenie „w ciągu roku” (łac. *per annum* – dosł.: w ciągu roku)⁸⁶⁹.

Niedziele i dni powszednie czasu zwykłego w ciągu roku wtajemniczają wiernych w pełnię Bożego planu zbawienia oraz prowadzą do ustawicznego wzrostu wiary dzięki medytacjom nad Słowem Bożym i częstemu karmieniu się Eucharystią⁸⁷⁰.

W tym okresie obchodzimy:

- Święto Ofiarowania Pańskiego,
- Uroczystość Zwiastowania Pańskiego,
- Uroczystość Najświętszej Trójcy,
- Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa,
- Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa,
- Święto Przemienienia Pańskiego,
- Święto Podwyższenia Krzyża,
- Święto dedykacji kościoła,
- Uroczystość Chrystusa Króla Wszechświata⁸⁷¹.

„Podręcznik do Nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” zawiera wskazówki do niektórych wyżej wymienionych świąt i uroczystości, dodatkowym źródłem tekstów i pomocą duszpasterską w ich celebracji były Agendy liturgiczne Diecezji Opolskiej i Katowickiej. W tych księgach znajdujemy poniższe zalecenia:

⁸⁶⁸ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 176–180; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 185–193.

⁸⁶⁹ B. Nadolski, Okres zwykły, w: Leksykon liturgii..., s. 1087.

⁸⁷⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 308.

⁸⁷¹ Nadolski, Liturgika t. 2..., s. 114–125.

- W Uroczystość Trójcy Świętej należy zachęcić wiernych do zyskiwania odpustu zupełnego, dostępnego pod zwykłymi warunkami dla uczestniczących, w tym dniu, w nabożeństwach. Po kazaniu należy odnowić przyrzeczenia Chrztu św. według tekstu podanego na stronie 92. Ww. Agendy zachęcają, by w tę Uroczystość sprawować uroczyste Nieszpory wraz z homilią, podczas których po Magnificat można odmówić podane akty i wezwania⁸⁷².

- Uroczystość Bożego Ciała należy rozpocząć uroczystymi nieszporami w przeddzień święta. Po antyfonie maryjańskiej odmawia się Litanię do NMP lub Litanię do Najświętszego Serca Pana Jezusa, a następnie urządza się procesję wewnątrz kościoła lub na cmentarzu. Tego porządku należy się trzymać przez całą oktawę. *Ipsa die* należy odprawić procesję do czterech ołtarzy, trzymając się ściśle rytuału wrocławskiego. W czwartek, na zakończenie oktawy Bożego Ciała, może być odprawiona procesja z czterema stacjami, z modlitwami i Ewangeliami, jak w samą uroczystość (4 ołtarze mogą być ustawione wokół kościoła lub wewnątrz kościoła), a po konkluzji należy poświęcić wianki. W małych kościołach wierni stają w czasie procesji na swych miejscach, a tylko celebrans i otaczająca go asysta przechodzi od ołtarza do ołtarza.

Jednakże trzeba zaznaczyć, iż Komisja Liturgiczna Archidiecezji Wrocławskiej na swoim drugim posiedzeniu w dniu 30 maja 1968 r. ustosunkowała się do dekretu Ks. Prymasa pozwalającego na odprawianie Mszy świętej o Najświętszym Sakramencie jako wotywy II klasy w ciągu ośmiu dni, bezpośrednio po Świącie Bożego Ciała z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i procesją.

Postanowiono zwrócić się do Ks. Arcybiskupa Ordynariusza o wydanie zarządzenia zawierającego pozwolenie na procesję z Najświętszym Sakramentem po Mszy świętej wotywniej, o jakiej mowa we wspomnianym dekrete Ks. Prymasa, z zaznaczeniem, że wystawienie Najświętszego Sakramentu powinno nastąpić po Mszy świętej w myśl Instrukcji o Kulcie Tajemnicy Eucharystii z dnia 25 maja 1967 r.⁸⁷³

- W Uroczystość Serca Jezusowego należy o zwyczajnej godzinie przy głównym ołtarzu odprawić Mszę św. wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu, a po Mszy św. odmówić Litanię do Najświętszego Serca Pana Jezusa z oracją i specjalnym aktem zadośćuczynienia za zniewagi ze zwykłym zakończeniem wystawienia⁸⁷⁴. Księga

⁸⁷² Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 184–187; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 194–196.

⁸⁷³ AKLAW, Prot. nr 2; Także Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 187–195; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 196.

⁸⁷⁴ Podręcznik do nabożeństw..., s. 106.

Nabożeństw Diecezji Katowickiej proponuje, aby nabożeństwo w tę uroczystość miało kształt nabożeństwa pierwszopiątkowego z zachowaniem elementów istotnych dla tego nabożeństwa, tj. aktów prześlągania i hołdu⁸⁷⁵.

- W Uroczystość Chrystusa Króla podczas sumy należy wystawić Najświętszy Sakrament w monstrancji; odmówić Litanie do Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z aktem ofiarowania.

Agenda liturgiczna podaje Nabożeństwo ku Czci Chrystusa Króla, które może być odmawiane zarówno w tę Uroczystość, jak i w dni adoracyjne. Nabożeństwo to nie jest związane z Mszą św., jak podawał „Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej”⁸⁷⁶.

2.8 Kwartalne Dni Modlitw i Dni Modlitw o urodzaje

W cykl roku liturgicznego są włączone także Kwartalne Dni Modlitw oraz Dni Modlitw o urodzaje. Zgodnie z kościelną tradycją liturgiczną stanowią one okresowe dni intensywniejszej i wspólnotowej modlitwy oraz pokuty podejmowanej w różnych potrzebach Kościoła powszechnego i całej rodziny ludzkiej⁸⁷⁷.

Sobór Watykański II (ONRLK 45–47) zgrupował Dni Krzyżowe i Dni Kwartalne i pozostawił do decyzji poszczególnych Konferencji Biskupów czas i formę obchodu tych dni oraz dostosowanie ich do potrzeb różnych krajów⁸⁷⁸. Formularze mszalne na poszczególne dni polecił brać z Mszy w różnych potrzebach, by jak najbardziej odpowiadały intencjom modlitw⁸⁷⁹.

Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej zaleca, aby w dzień św. Marka (25 kwietnia) i w Dni Krzyżowe, o ile jest to możliwe urządzać procesje. Wiernych należy o tych nabożeństwach pouczyć i zachęcić do wzięcia w nich udziału. Obrzędy te należy odprawiać o wczesnej porze, by nie zakłócać dnia pracy⁸⁸⁰.

Konferencja Episkopatu Polski w dniu 30 września 1969 r. postanowiła zachować w te dni Litanie do Wszystkich Świętych, odprawiać procesje błagalne, sprawować Eucharystię w poniedziałek, wtorek i środe, po szóstej niedzieli wielkanocnej.

⁸⁷⁵ Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 30.

⁸⁷⁶ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 227–231; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 205–208.

⁸⁷⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 308.

⁸⁷⁸ Komunikat Komisji Episkopatu do spraw liturgii w sprawie obchodów świąt głównych Patronów, zaślania Krzyży w ostatnich dwu tygodniach Wielkiego Postu i wersetu poprzedzającego Ewangelię, WWK26 (1971), nr 9, s. 234–235.

⁸⁷⁹ B. Nadolski, Dni Krzyżowe, w: Leksykon liturgii..., s. 327; Także, EK 3, s. 1362–1363.

⁸⁸⁰ Podręcznik do nabożeństw..., s. 104; Także Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 166–176; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 174–183.

W poniedziałek: formularz Mszy świętej w okresie zasiewów; wtorek – o uświęcenie pracy ludzkiej; środa – za głodujących. W okresie specjalnym procesja odbywa się w szatach koloru białego. Litanię do Świętych śpiewa się na stojąco⁸⁸¹.

Kalendarz dla diecezji polskich przewiduje następujące Okresowe Dni Modlitw:

- w trzecim tygodniu Adwentu – o życie chrześcijańskie rodzin,
- od Środy Popielcowej do pierwszej niedzieli Wielkiego Postu – o ducha pokuty,
- w czwartym tygodniu Wielkanocy – o powołania do służby w Kościele,
- w trzecim tygodniu września – za młodzież, dzieci i wychowawców⁸⁸².

3. Kult Najświętszej Maryi Panny i Świętych Pańskich w roku liturgicznym

Kościół wielką wagę przywiązywał do kultu świętych, a kiedy pojawiły się zastrzeżenia dotyczące niektórych tradycyjnych aspektów takiej czci, usilnie bronił tego kultu, wyjaśniając jego podstawy teologiczne oraz związek z nauką wiary. Wprowadził dyscyplinę w formach kultycznych, zarówno liturgicznych, jak ludowych oraz podkreślił znaczenie przykładu w dawaniu świadectwa Chrystusowi tych wspaniałych uczniów i uczennic Pana w dziedzinie prawdziwie chrześcijańskiego życia.

3.1 Kult Najświętszej Maryi Panny

Dokumenty Soboru Watykańskiego II, szczególnie Konstytucja Dogmatyczna o Kościele, ukazały teologiczne podstawy kultu Najświętszej Maryi Panny w nowym świetle. W Konstytucji o Liturgii (por. KL 103) znajduje się charakterystyczna wzmianka: „Kościół święty ze szczególną miłością oddaje cześć Najświętszej Matce Bożej, Maryi, która nierozzerwalnym węzłem jest złączona ze zbawczym dziełem swojego Syna. W niej Kościół podziwia i wysławia wspaniały owoc odkupienia i jakby w przeczystym obrazie z radością ogląda to, czym cały pragnie i spodziewa się być”⁸⁸³.

Reforma posoborowa, biorąc pod uwagę całość nauczania Soboru Watykańskiego II oraz wskazania Konstytucji o Liturgii dokonała wielu zmian w układzie świąt maryjnych, rozgraniczając przede wszystkim święta obchodzone przez Kościół

⁸⁸¹ B. Nadolski, Dni Krzyżowe, w: *Leksykon liturgii...*, s. 328.

⁸⁸² B. Nadolski, Dni Kwartalne, w: *Leksykon liturgii...*, s. 329; Także, EK 3, s. 1363, Okresowe dni modlitw błagalnych (l. dz. 852/75), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, nr 104.

⁸⁸³ B. Nadolski, Maryja Matka Jezusa Chrystusa – Theotokos, w: *Leksykon liturgii...*, s. 878; Także, Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 308.

powszechny od partykularnych i lokalnych. Starano się nadać każdemu z nich właściwe miejsce w liturgii z uwzględnieniem jego odniesienia do Wielkanocy⁸⁸⁴.

W zależności od treści doktrynalnej i funkcjonalności w odniesieniu do Ludu Bożego otrzymały one nazwy: uroczystości, święta, wspomnienia obowiązkowego i wspomnienia dowolnego. Najwyższą rangą otoczono te, które upamiętniały zbawcze wydarzenia, akcentując przy tym związek Maryi z Jezusem⁸⁸⁵.

W rezultacie odnowy po Soborze Watykańskim II zmieniono klasyfikację uroczystości i świąt maryjnych: przesunięto termin obchodów niektórych świąt, a w innych przypadkach zredukowano ich rangę; Imienia NMP (12.09) złączono z Narodzeniem NMP (08.09).

1. Uroczystości maryjne według Ogólnego Kalendarza Rzymskiego (1969)

- 01.01 – Bożej Rodzicielki Maryi,
- 15.08 – Wniebowzięcie NMP,
- 08.12 – Niepokalane Poczęcie NMP,

W Polsce: uroczystość NMP Królowej Polski, NMP Częstochowskiej.

2. Święta maryjne według Ogólnego Kalendarza Rzymskiego (1969):

- 31.05 – Nawiedzenie NMP,
- 08.09 – Narodzenie NMP,

W Polsce: w poniedziałek po Pięćdziesiątnicy NMP Matki Kościoła⁸⁸⁶.

3. Wspomnienia maryjne obowiązkowe:

- 22.08 – NMP Królowej,
- 15.09 – NMP Bolesnej,
- 07.10 – NMP Różańcowej,
- 21.11 – Ofiarowanie NMP.

4. Wspomnienia maryjne dowolne:

- 11.02 – NMP z Lourdes,
- sobota po Uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa –
– Niepokalanego Serca Maryi,
- 16.07 – NMP z Góry Karmel,
- 05.08 – Rocznica poświęcenia Bazyliki MB Większej.

⁸⁸⁴ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 430.

⁸⁸⁵ J. Tyrawa, *O należytych kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny*, WWK 41 (1988), nr 1–2, s. 103–118.

⁸⁸⁶ W Polsce święto to obchodzono po raz pierwszy 4 maja 1971 r. (por. Biskupi Polscy ogłaszają w Polsce święto Maryi Matki Kościoła (z dn. 04.05.1971 r.), w: *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne...*, s. 275–284.

Poszczególne Konferencje Episkopatów nadały niektórym wspomnieniom obowiązkowym czy dowolnym inną klasyfikację⁸⁸⁷.

Szczególnym owocem odnowy liturgii po Soborze Watykańskim II był wzrost liczby prefacji maryjnych. W Mszale dla diecezji polskich znajdują się 4 prefacje własne (na uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, Wniebowzięcia, Królowej Polski, NMP Bolesnej) oraz 4 wspólne. Obraz kultu NMP w Mszale Soboru Watykańskiego II byłby niepełny bez uwzględnienia tzw. Mszy wspólnych o NMP przewidzianych na wspomnienia NMP, które nie mają własnego formularza, oraz na Msze święte w soboty i Msze wotywnie. Zestawów tych modlitw jest sześć⁸⁸⁸.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej polecił, aby głęboko zakorzeniony wśród wiernych Archidiecezji kult NMP w dalszym ciągu pielęgnować i ubogacać o nowe formy zgodne z nauką Kościoła i jego liturgii. Wezwał duszpasterzy, aby w katechezie i przepowiadaniu w pełni ukazywali chrystologiczny i eklezjalny wymiar uroczystości i świąt maryjnych. Inspiracje do tej katechezy powinni czerpać z adhortacji apostolskiej Papieża Pawła VI *Marialis cultus* oraz z samych tekstów liturgicznych.

Ważną funkcję w rozwoju kultu Matki Bożej spełniały w Kościele wrocławskim sanktuaria maryjne. Kustosze tych sanktuariów powinni czuwać nad właściwym poziomem sprawowanego i rozwijanego w nich kultu i nad zapewnieniem wiernym obfitych środków zbawienia, przez gorliwe głoszenie Słowa Bożego i posługę sakramentalną, a także poprzez kultywowanie zatwierdzonych form maryjnej pobożności ludowej (por. kan. 1234 §1 KPK). Zachęcano duszpasterzy, aby pielęgowali i rozwijali ruch pielgrzymkowy do sanktuariów maryjnych, dbając o to, by pielgrzymki miały charakter prawdziwie religijny⁸⁸⁹.

W Archidiecezji Wrocławskiej, zgodnie ze Spisem Sanktuariów Matki Bożej w poszczególnych diecezjach polskich (wizerunki koronowane i nie koronowane), stan na 1990 r. było: 6 Sanktuariów z wizerunkami koronowanymi i 25 – nie koronowanymi⁸⁹⁰. Wśród ważniejszych sanktuariów maryjnych Archidiecezji Wrocławskiej należy wymienić:

- Matki Bożej Strażniczki Wiary – Bardo Śląskie,
- Matki Bożej Królowej Rodzin – Wambierzyce,

⁸⁸⁷ B. Nadolski, *Maryja Matka Jezusa Chrystusa – Theotokos*, w: *Leksykon liturgii...*, s. 879–880.

⁸⁸⁸ Tamże, s. 896; J. Drozd, *Maryja w roku kościelnym*, Warszawa 1983, s. 17–19.

⁸⁸⁹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 308.

⁸⁹⁰ Spis Sanktuariów Matki Bożej w poszczególnych diecezjach polskich (wizerunki koronowane i nie koronowane) stan na 1990 r., ANKAW, *Segregator Sanktuaria Maryjne*, dokument nr 42; Także, *Zob. Aneks nr 5: Spis Sanktuariów Matki Bożej w Archidiecezji Wrocławskiej*.

- Matki Bożej Łaskawej – Krzeszów,
- Matki Boskiej Zwycięskiej z Mariampola – Wrocław, Kościół NMP na Piasku,
- Matki Bożej Śnieżnej na Górze Iglicznej.

3.1.1 Sanktuarium Matki Bożej Dolnośląskiej Strażniczki Wiary w Bardzie Śląskim

Bardo Śląskie jest położone w południowej części Sudetów, w Kotlinie Kłodzkiej⁸⁹¹. Powstanie Sanktuarium wiąże się z cudowną figurą Matki Bożej. Tradycja głosi, że została ona podarowana przez Maryję pobożnemu młodzieńcowi, który umieścił ją na przydrożnym drzewie, aby błogosławiła wędrowcom⁸⁹². Wiele lat później, w 1270 r. czeski rycerz doznał tu uzdrowienia. Według podań ustnych w 1440 r. na Górze Bardzkiej, zwanej też Kalwarią, po raz drugi objawiła się Matka Boża, płacząc nad ludzką niedolą podczas zbliżającej się wojny. Na skale pozostały odciski śladów stóp Najświętszej Panny. Liczne uzdrowienia przyciągały rzesze pielgrzymów z Czech, Moraw, Polski i Niemiec⁸⁹³. W 1619 r. na Górze Bardzkiej wybudowano świątynię Matki Bożej Płaczącej, tzw. Kaplicę Górską, do której wiodły trzy drogi: polska, niemiecka i czeska. W następnych wiekach wzdłuż szlaków niemieckiego i polskiego wystawiono stacje Drogi Krzyżowej. Natomiast na początku XX wieku powstała tzw. „Droga Różańcowa” złożona z 15 kapliczek. Obecna Świątynia p.w. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny została wybudowana w latach 1686 – 1704⁸⁹⁴.

Dnia 3 lipca 1966 r. podczas obchodów milenijnych Ks. Arcybiskup Bolesław Kominek dokonał na podstawie Bulli Stolicy Apostolskiej, zezwalającej na ukoronowanie Figury Matki Boskiej w Bardzie Śląskim⁸⁹⁵, w imieniu Papieża Pawła VI, pierwszej po 20 latach polskiego życia religijnego Kościoła Katolickiego, koronacji łaskami słynącej figury Matki Bożej Bardzkiej, która otrzymała tytuł Dolnośląskiej Strażniczki Wiary⁸⁹⁶. Odpusty w Sanktuarium są obchodzone: 31 lipca – Nawiedzenie NMP, 15 sierpnia – Wniebowzięcie NMP⁸⁹⁷ oraz 8 września – narodzenie NMP.

⁸⁹¹ Bardo, w: J. Pater (red.), Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej, Wrocław 2002, s. 190–193.

⁸⁹² A. Kaczorowski, Cuda Polski. Miejsca święte, Poznań 2004, s. 70–71.

⁸⁹³ http://www.sankt_bardo.opoka.net/pl/pl2.html

⁸⁹⁴ K. Czaplński, Sanktuaria w Polsce, Katowice 2001, s. 6–7.

⁸⁹⁵ Bulla Stolicy Apostolskiej, zezwalająca na ukoronowanie Figury Matki Boskiej w Bardzie Śląskim, WWK 21 (1966), nr 8 s. 187–188.

⁸⁹⁶ Koronacja Figurki Matki Bożej w Bardzie Śląskim dnia 3 lipca 1966 roku, WWK 21 (1966), nr 2–3, s. 66; Także, Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAW, Segregator Sanktuaria, Bardo, s. 1–5; Także, http://www.sankt_bardo.opoka.net.pl/koronacja.html

⁸⁹⁷ Wniebowzięcie NMP w wierze Ludu Bożego Archidiecezji Wrocławskiej – Niedziela dnia 15 sierpnia 1971 roku, WWK 26 (1971), nr 9, s. 257–258.

3.1.2 Sanktuarium Matki Bożej Królowej Rodzin w Wambierzycach

Wambierzyce to niewielka miejscowość, należąca do gminy Radków, usytuowana między trzema wzgórzami, w dolinie potoku Cedron u podnóża Gór Stołowych, na południowy zachód od Kłodzka⁸⁹⁸.

Wambierzyckie Sanktuarium Maryjne, zwane Dolnośląską Jerozolimą tworzą: Bazylika, Kalwaria z 74 kaplicami oraz ruchoma szopka, jest to prawdziwa perła wśród zabytków Ziemi Kłodzkiej⁸⁹⁹.

Z podań ustnych, które przetrwały do dnia dzisiejszego wynika, iż w pierwszych latach XIII wieku niewidomy Jan z Raszewa odzyskał wzrok, modląc się przed figurką Maryi z Dzieciątkiem, umieszczoną na drzewie lipy. W dowód wdzięczności w 1218 r. ustawił pod lipą kamienny ołtarz⁹⁰⁰. Wkrótce dla cudownego wizerunku Matki Bożej zbudowano drewniany kościół. Przybywali tu liczni pątnicy z Czech, Moraw, Austrii, Śląska Opolskiego i Górnego Śląska⁹⁰¹.

Obecna świątynia została zbudowana w latach 1715–1720. W roku 1936 Papież Pius XI nadał kościołowi sanktuarijnemu tytuł Bazyliki Mniejszej.

Dzięki staraniom J. E. Henryka Kard. Gulbinowicza Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego Papież Paweł VI wydał dnia 28 października 1977 r. Bullę zezwalającą na uroczyste nałożenie koron na skronie Jezusa i Maryi⁹⁰². Uroczysta koronacja Figury Matki Bożej Wambierzyckiej odbyła się dnia 17 sierpnia 1980 r., dokonali jej w imieniu Ojca Świętego Jana Pawła II : Ks. Kardynał Stefan Wyszyński, Ks. Kardynał Sebastian Baggio (prefekt Watykańskiej Kongregacji ds. Biskupów), Ks. Kardynał Stefan Tomaszek (Prymas Czech) oraz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz Metropolita Wrocławski⁹⁰³.

Główne uroczystości odpustowe w Sanktuarium Wambierzyckiej Królowej Rodzin odbywają się: 31 maja – Nawiedzenie Najświętszej Maryi Panny, 15 sierpnia –

⁸⁹⁸ Wambierzyce, w: Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 327–328; Także, http://www.sanktuarium.wambierzyce.pl/html_p/Historia.htm

⁸⁹⁹ E. Bilska-Wodecka, Wambierzyce, w: A. Jackowski, I. Sołjan (red.), Leksykon. Szlaki Pielgrzymkowe Europy, Kraków 2000, s. 176–180.

⁹⁰⁰ Czapliński, Sanktuaria w Polsce..., s. 121–123

⁹⁰¹ S. Walkowiak, Wambierzycki Tron łaski i czci, WWK 34 (1980), nr 10, s. 249–253; Także, List J. E. Ks. Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego H. Gulbinowicza zapowiadający koronację Figurki MB Wambierzyckiej „Królowej Rodzin”, WWK 34 (1980), nr 10, s. 254–257; Także, L. Kotkowski, Przewodniki po Kalwarii w Wambierzycach, Wambierzyce – Roma 1980, s. 1–42; Także, S. Wawszczak, Wambierzyce najstarsze miejsce pątnicze, WWK 18 (1963), nr 7, s. 158–160.

⁹⁰² H. Gulbinowicz, Dekret ustanawiający Sanktuarium Matki Boskiej Królowej Rodzin, w kościele parafialnym p.w. Nawiedzenia NMP w Wambierzycach, w dekanacie Nowa Ruda, (L. dz. 151/98 z dn. 11.02.1998 r.), AWDAW, Segregator Sanktuaria.

⁹⁰³ S. Turkowski, Koronacja Statuetki Marki Boskiej Wambierzyckiej wyrazem naszej wdzięczności i nadziei, WWK 33 (1979), nr 11–12, s. 293–298; Także, Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAW, Segregator Sanktuaria, Wambierzyce, s. 6–19.

– Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny⁹⁰⁴, 8 września – Narodzenie Najświętszej Maryi Panny. Warto wspomnieć, że od 1980 r. w III niedzielę września są organizowane Wambierzyckie Spotkania Młodzieży z Polski, Czech i Niemiec⁹⁰⁵.

3.1.3 Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Krzeszowie

Krzeszów to miejscowość położona w Kotlinie Kamiennogórskiej, słynąca z barokowego zespołu zabytków sakralnych, będących spuścizną po opactwie Cystersów⁹⁰⁶. Znajdujący się tam cudowny obraz Matki Bożej Krzeszowskiej to jedna z najstarszych ikon maryjnych w Europie. Datuje się go na wiek XIII lub początek wieku XIV⁹⁰⁷. Z jego obecnością w klasztorze Cystersów wiąże się kilka podań ustnych. Według jednej z nich znajdował się on od dawna w kaplicy pustelnika o imieniu Krzeszu, który miał się go namalować na rozkaz i przy pomocy aniołów. Dowiedział się o tym Bolko I Surowy, książę świdnicko – jaworski i założył tu opactwo⁹⁰⁸. Inne podanie głosi, że w 1318 r. w czasie wypraw krzyżowych pewien włoski rycerz przywiózł obraz z Bizancjum do Rimini, stąd aniołowie przenieśli go do Krzeszowa. Książę Bernard, syn Bolka I zawiadomił o tym Papieża Jana XXII, który odrzekł, że Matka Boża osobiście oznajmiła mu swą wolę, że chce być czczona przed tym obrazem w cysterskim kościele w Krzeszowie. W rozmowie z opatem Mikołajem książę powiedział: „Matka Boża musi być dla klasztoru i poddanych bardzo łaskawa (...) niech Wasz kościół stanie się domem Maryi”. Stąd wzięła się nazwa Sanktuarium – Dom Łaski Maryi⁹⁰⁹.

Cystersi sprawili, że opactwo już w średniowieczu stało się ważnym miejscem życia zakonnego i ośrodkiem intelektualnym i gospodarczym dla całego Śląska. Przyczynił się do tego też rozwijany i pielęgnowany przez wielki kult Matki Bożej Łaskawej, do której pielgrzymowały rzesze ludzi ze Śląska, Czech i Saksonii⁹¹⁰.

Kościół klasztorny p.w. Wniebowzięcia NMP, noszący też wezwanie Łaski Matki Bożej, został wzniesiony w latach 1728–1730. Dnia 2 czerwca 1997 r. Papież Jan Paweł II – podczas Mszy św. w Legnicy ukoronował cudowny wizerunek Matki Bożej Łaskawej –

⁹⁰⁴ Wniebowzięcie NMP w wierze Ludu Bożego Archidiecezji Wrocławskiej – niedziela dnia 15 sierpnia 1971 roku, WWK 26 (1971), nr 9, s. 257–258.

⁹⁰⁵ Kaczorowski, Cuda Polski..., s. 72–73.

⁹⁰⁶ D. Kudera, Krzeszów, w: M. Malerek (red.), Piechowice 1997, s. 11.

⁹⁰⁷ <http://zabytki.portalion.pl/krzeszow/krzeszow.html>

⁹⁰⁸ Kaczorowski, Cuda Polski..., s. 68–69.

⁹⁰⁹ Tamże, s. 69.

⁹¹⁰ S. Liszewski, Krzeszów, w: Leksykon. Szlaki Pielgrzymkowe Europy..., 00, s. 244–245.

– Królowej Sudetów⁹¹¹. Odpusty w Sanktuarium: 15 sierpnia – Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny⁹¹², 14 września – Podwyższenia Krzyża św⁹¹³.

3.1.4 Sanktuarium Matki Bożej Zwycięskiej z Mariampola w kościele NMP na Piasku we Wrocławiu

Początki kultu Matki Bożej Zwycięskiej są związane z kasztelanem krakowskim Stanisławem Janem Jabłonowskim (1634–1702), wybitnym hetmanem koronnym. On to po cudownym ocaleniu w czasie jednej z potyczek z Tatarami poświęcił Matce Bożej swój zamek na Dniestrem oraz przylegającą do niego osadę i nazwał ją Mariampolem. Obraz z Kaplicy Zamkowej towarzyszył hetmanowi podczas wypraw wojennych, następnie został umieszczony w głównym ołtarzu Kościoła parafialnego pw. Trójcy Przenajświętszej w Mariampolu. Był czczony jako Uzdrowienie chorych, Wspomożenie wiernych, Ucieczka grzesznych i Pocieszycielka Strapionych. Opuszczając po II wojnie światowej swoje rodzinne strony, mieszkańcy Mariampola zabrali ze sobą cudowny obraz Matki Bożej Zwycięskiej⁹¹⁴. Bezpośrednio po wojnie, przez kilka lat, obraz znajdował się na Opolszczyźnie. Na początku lat pięćdziesiątych został przewieziony do Wrocławia i umieszczony w kaplicy Sióstr Nazaretanek. Dnia 2 września 1965 r. cudowny obraz został umieszczony w odbudowanej po zniszczeniach wojennych XIII – wiecznej gotyckiej świątyni Najświętszej Maryi Panny, będącej Pomnikiem Milenium Chrztu Polski. Po uroczystej intronizacji cudownego obrazu Matki Bożej Zwycięskiej Arcybiskup Wrocławski Bolesław Kominek dokonał aktu oddania Matce Bożej Dolnego Śląska. Obraz Matki Bożej Zwycięskiej z Mariampola został ukoronowany dnia 10 września 1989 r. przez Kardynałów: Józefa Glempa, Franciszka Macharskiego i Henryka Gulbinowicza⁹¹⁵. Ku czci Matki Bożej Zwycięskiej powstała pieśń, będąca wyrazem kultu i oddania się opiece Matce Bożej⁹¹⁶.

⁹¹¹ Czaplński, Sanktuaria w Polsce..., s. 58–61,

⁹¹² Wniebowzięcie NMP w wierze Ludu Bożego Archidiecezji Wrocławskiej – Niedziela dnia 15 sierpnia 1971 roku, WWK 26 (1971), nr 9, s. 257–258.

⁹¹³ Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAAW, Segregator Sanktuaria, Krzeszów, s. 20–24.

⁹¹⁴ S. Pawlaczek, Matka Boska Zwycięska na Piasku we Wrocławiu, WWK 43 (1990), nr 1, s. 51–55.

⁹¹⁵ H. Gulbinowicz, Komunikat do duchowieństwa i wiernych Archidiecezji Wrocławskiej w związku z koronacją Matki Bożej Zwycięskiej z Mariampola, WWK 42 (1989), nr 3, s. 191–193; Także, Bulla Koronacyjna Obrazu Matki Bożej Zwycięskiej z Mariampola, WWK 43 (1990), nr 1, s. 32–33; Także, Słowo wstępne Henryka Kardynała Gulbinowicza wygłoszone podczas koronacji Obrazu Matki Bożej Zwycięskiej, WWK 43 (1990), nr 1, s. 33–35; Także, Akt zawierzenia Ludu Bożego Archidiecezji Wrocławskiej Matce Bożej Zwycięskiej, WWK 43 (1990), nr 1, s. 39–40.

⁹¹⁶ Pieśń do Matki Boskiej Zwycięskiej, WWK 43 (1990), nr 1, s. 44.

3.1.5 Sanktuarium Matki Boskiej Śnieżnej na Górze Iglicznej

Sanktuarium Matki Bożej Przyczyny Naszej Radości „Maria Śnieżna” – sanktuarium maryjne w późnobarokowym, górskim kościółku pochodzącym z końca XVIII wieku, znajdujące się pod szczytem góry Igliczna w Masywie Śnieżnika, nieopodal Międzygórza⁹¹⁷.

Początki kultu wiążą się z rokiem 1750 r., kiedy to Krzysztof Veit przywiózł z Sanktuarium Maryjnego Marizell w austriackich Alpach Wschodnich figurkę tamtejszej Madonny. Pierwotnie umieszczono ją pod konarem buka rosnącego na niższym garbie góry. W 1776 r. figurkę przeniesiono do drewnianej kaplicy. 26.06.1977 r. odnotowano tu pierwsze komisyjnie potwierdzone uzdrowienie – przywrócenie wzroku synowi Wawrzyńca Frankego. Drewniana kaplica okazała się zbyt mała dla wciąż powiększającej się rzeszy pątników. Stąd też na południowym zboczu góry wzniesiona została świątynia, która otrzymała tytuł Matki Bożej Śnieżnej⁹¹⁸.

Dzięki staraniom J. E. Ks. Henryka Kard. Gulbinowicza Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego Ojciec Święty Jan Paweł II wydał dnia 28 października 1982 r. Bullę zezwalającą na uroczyste nałożenie papieskich koron na skronie Jezusa i Maryi⁹¹⁹. Ojciec Święty Jan Paweł II osobiście koronował cudowną figurę 21 czerwca 1983 r. podczas Mszy św. na Partynicach we Wrocławiu⁹²⁰. Papież wyraził radość z tego powodu, przypominając, że cudowna figura Matki Bożej Śnieżnej „hojnie rozdaje swe łaski: szczególna Opiekunka ludzi dotkniętych chorobą oczu, niewiast pragnących potomstwa, turystów i sportowców – Przyczyna Naszej Radości”.

Tradycyjny odpust jest obchodzony w pierwszą niedzielę sierpnia (5 sierpnia przypada święto Matki Bożej Śnieżnej), mniejszy odpust Matki Bożej Przyczyny Naszej Radości (21 czerwca) – w przedostatnią niedzielę czerwca⁹²¹.

W dniu 13.03.1985 r. Ks. Józef Kardynał Glemp Prymas Polski zatwierdził formularz mszalny – Najświętszej Maryi Panny Maryi Śnieżnej Przyczyny Naszej Radości w Kościele p.w. M. B. Śnieżnej na Górze Iglicznej – na dzień 5 sierpnia oraz jako wotywa

⁹¹⁷ Sanktuarium Matki Boskiej Śnieżnej na Górze Iglicznej, w: Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 114.

⁹¹⁸ Najważniejsze Sanktuaria Maryjne Archidiecezji Wrocławskiej, AWDAAW, Segregator Sanktuaria, Międzygórze, s. 39–41.

⁹¹⁹ H. Gulbinowicz, Dekret dokonywający renowacji Sanktuarium Matki Bożej Przyczyny Naszej Radości „Maria Śnieżna” na Górze Iglicznej, w dekanacie Bystrzyca Kłodzka, (L. dz. 129/99 z dn. 5.02.1999 r.), AWDAAW, Segregator Sanktuaria.

⁹²⁰ H. Gulbinowicz, Akt koronacji łaskami słynącej Figury Matki Boskiej Śnieżnej Sanktuarium na Górze Iglicznej, w parafii pod wezwaniem Św. Józefa w Międzygórzu, Dekanatu Bystrzyca Kłodzka, w Archidiecezji Wrocławskiej 21 czerwca 1983 r. we Wrocławiu, WWK 37 (1984), nr 3–7, s. 67.

⁹²¹ Kaczorowski, Cuda Polski..., s. 66–67.

dla pielgrzymów przybywających do Sanktuarium na Górze Iglicznej⁹²², każdego dnia jest odmawiana też modlitwa przed⁹²³ i po Mszy św.⁹²⁴

3.2 Kult Świętych

Sobór Watykański II postanowił, aby „uroczystości świętych nie przesłaniały świąt, których treścią są misteria zbawienia”, dlatego „należy wiele z tych uroczystości pozostawić Kościołom partykularnym, narodom lub rodzinom zakonnym, rozciągając na cały Kościół tylko te, które wspominają świętych o prawdziwie powszechnym znaczeniu (por. KL 111). Nowy Kalendarz Rzymski ogłoszony 14 lutego 1969 r. został dostosowany do postanowień soborowych. Określił nowy układ i sposób świętowania uroczystości, świąt i innych obchodów liturgicznych w roku liturgicznym⁹²⁵. Reforma liturgiczna nie zubożyła kultu świętych. Żaden ze świętych czczonych w Kościele nie został usunięty z kalendarza kościelnego, tylko nie wszystkie liturgiczne obchody ku czci świętych są zawarte w kalendarzu powszechnym. Wiele z nich jest umieszczonych w kalendarzach partykularnych, krajowych czy diecezjalnych⁹²⁶.

„Kościół rozmieścił w ciągu roku wspomnienia męczenników oraz innych Świętych, którzy dzięki wielorakiej łasce Bożej doszli do doskonałości, a osiągnąwszy już wieczne zbawienie, wyśpiewują Bogu w niebie doskonałą chwałę i wstawiają się za nami. W te uroczystości Kościół głosi misterium paschalne w świętych, którzy współcierpieli i zostali współuwielbieni z Chrystusem, przedstawia wiernym

⁹²² Dekret zatwierdzający formularz mszalny – Najświętszej Maryi Panny Maryi Śnieżnej Przyczyny Naszej Radości w kościele p.w. M. B. Śnieżnej na Górze Iglicznej – na dzień 5 sierpnia oraz jako wotywa dla pielgrzymów przybywających do Sanktuarium na Górze Iglicznej, (z dn. 26.03.1985 r., l. dz. 413/85), ANKAW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924, 1970–1991, brak sygn.; Także, <http://www.mariasniezna.pl>

⁹²³ Modlitwa odmawiana przed każdą Mszą św. w Sanktuarium na Górze Iglicznej:

Najświętsza Panno Maryjo, Przyczyno Naszej Radości, Mario Śnieżna, przychodzimy do Ciebie w tym świętym miejscu łaski, w którym za Twoim wstawiennictwem Wszechmogący Bóg darzy: chorych – zdrowiem, ociemniałych – przejrzeniem, pragnących potomstwa – łaską rodzicielstwa, strapionych – pociechą, opuszczonych – pomocą, grzeszników – przebaczeniem i łaską. Prosimy Cię, abyś i nas wspomagała teraz i w godzinę śmierci naszej. Amen.

⁹²⁴ Modlitwa odmawiana po każdej Mszy św. w Sanktuarium na Górze Iglicznej:

Najświętsza Panno Maryjo, Przyczyno Naszej Radości, Mario Śnieżna, Tyś Bogarodzicą, Tyś naszą Matką, naszą Królową. W Twoich rękach, Pośredniczko łask wszelkich, nasze życie i nasze zbawienie. Składamy u stóp Twoich wiarę, nadzieję i miłość. Bądź naszą radością, jak w przeszłości, tak również dziś. Amen.

⁹²⁵ Komunikat Komisji Episkopatu do spraw liturgii w sprawie obchodów świąt głównych Patronów, zasłania Krzyży w ostatnich dwu tygodniach Wielkiego Postu i wersetu poprzedzającego Ewangelię, WWK26 (1971), nr 9, s. 234–235.

⁹²⁶ Episkopat Polski, Odezwa w sprawie czci Świętych w świetle przepisów nowego Kalendarza Liturgicznego (z dn. 20.06.1969 r.), w: P. Libera, A. Rybicki, S. Łacki (red.), Listy Pastorskie Episkopatu Polski..., s. 698–701; Także, Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego o rewizji Kalendarza Partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i Mszy (ogłoszona w *Nottiae S. Congregationis pro Cultu Divino VI* (1970), s. 348–370), WWK 28 (1973), nr 9–10, s. 298–312.

ich przykłady, pociągające wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa dobrodziejstwa Boże” (por. KL 104)⁹²⁷.

Kościół potwierdził, że dobrą i pożyteczną rzeczą jest wzywać świętych, którzy z Chrystusem królują w niebie. Poprzez świętych Kościół ukazuje autentyczne wzory chrześcijańskiego życia, które są ciągle aktualne i możliwe do naśladowania. Bóg przez życie świętych ukazuje ludziom swoją obecność i swoje oblicze (por. KK 50).

W kalendarzu Kościoła powszechnego wprowadzono obchody liturgiczne świętych, których znaczenie jest wspólne dla całego Kościoła. Uwzględniono przy tym zarówno równowagę historyczną, jak i geograficzną oraz proporcję różnych grup społecznych. Są zatem w nim święci różnych stanów, reprezentujący rozmaite wzory świętości, dający świadectwo wielowiekowej historii Kościoła, wnoszący ducha aktualności do życia Kościoła, także związani z czasami bliższymi obecnej epoce czy nawet pochodzący z naszych czasów. Przez umieszczenie w kalendarzu liturgicznym świętych z całego świata, różnych części kuli ziemskiej ujawnia się w sposób szczególny powszechność Kościoła⁹²⁸. Co za tym idzie, w całym Kościele powszechnym są czczeni ci święci, którzy mają znaczenie powszechne przez swe dzieła i zasługi dla Kościoła⁹²⁹.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej zalecał duszpasterzom, aby przybliżali wiernym postacię świętych, zwłaszcza tych, których znaczenie jest prawdziwie powszechne, a więc Apostołów, patronów poszczególnych narodów i założycieli głównych zakonów. Szczególną uwagę polecił zwrócić na kult głównych patronów Polski: św. Stanisława i św. Wojciecha, na kult patrona młodzieży św. Stanisława Kostki, patronki Śląska św. Jadwigi, patrona Archidiecezji św. Jana Chrzciciela oraz wszystkich błogosławionych i świętych Kościoła w Polsce. Ponadto duszpasterze powinni podtrzymywać i pogłębiać kult świętych patronów grup zawodowych i społecznych, jak np. kult św. Barbary, św. Floriana, św. Łukasza i innych⁹³⁰.

Pierwszym świętym, który w znaczący sposób wrósł w historię Archidiecezji Wrocławskiej, jest św. Jan Chrzciciel. W roku 1000 powstało Biskupstwo Wrocławskie, jako Sufragania Metropolii Gnieźnieńskiej. Pierwszym jej rządcą był biskup Jan i to on właśnie obrał za patrona diecezji Św. Jana Chrzciciela. Na terenie Archidiecezji Wrocławskiej także oddawano cześć świętym i błogosławionym, a w sposób szczególny

⁹²⁷ J. Charytański, Słowo i sakramenty w duszpasterstwie posoborowym, w: H. Bogacki, S. Moysa (red.), Kościół w świetle Soboru, Poznań 1968, s. 598–599.

⁹²⁸ P. de Clerck, Zrozumieć liturgię..., s. 146.

⁹²⁹ Matwiejuk, Recepcja odnowy liturgicznej..., s. 339.

⁹³⁰ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 309.

tym, których życie było związane z Dolnym Śląskiem. Wśród nich należy wymienić: bł. Czesława, św. Jadwigę, św. Andrzeja Świerada, św. Teresę Benedyktę od Krzyża (Edytę Stein)

3.2.1 Kult św. Jadwigi Śląskiej

Urodziła się między rokiem 1174 a 1178 na zamku rodzowym Andechs w Bawarii. Jako pięcioletnią dziewczynkę rodzice oddali ją do szkoły klasztornej benedyktynek w Kitzingen koło Würzburga. Gdy miała lat 12 została żoną księcia wrocławskiego i opolskiego Henryka, zwanego później Brodatym. Z ich związku narodziło się siedmioro dzieci. Prowadziła życie ascetyczne i pokutne. Zasłynęła z dobroczynności i dzieł miłosierdzia, wspierając biednych, kalekich, chorych i uwięzionych⁹³¹. Nie jadła mięsa, nie używała wina – starała się spożywać te same pokarmy, co ludzie biedni. Chodziła boso, aby nie odróżniać się od reszty swego ludu. W 1202 r., na prośbę Jadwigi, Henryk Brodaty ufundował w Trzebnicy kościół i klasztor. Jego budowę ukończono w 1218 r. Sprowadzono do niego cysterki z Bambergu. Miał to być ośrodek wychowania dobrze urodzonych panien i schronienie dla wdów⁹³². Tradycja przypisuje księżnej Jadwidze ok. 20 fundacji kościelnych, między innymi: szpital dla trędowatych w Środzie Śląskiej, klasztor Augustianów w Nowogrodzie Bobrzańskim, Szpital Św. Ducha. Po przyjściu na świat siódmego dziecka, po 19 latach małżeństwa, księżna Jadwiga wraz z mężem Henrykiem Brodatym złożyła ślub czystości przed biskupem wrocławskim Wawrzyńcem. Po śmierci męża Jadwiga zamieszkała w klasztorze w Trzebnicy i tam zmarła 14 października 1243 r. w opinii świętości. Została pochowana w miejscowym kościele. W źródłach średniowiecznych nazywano ją „matką wszystkich ubogich” bądź „pocieszycielką biednych”. Papież Klemens IV kanonizował ją w kościele dominikanów w Viterbo 26 marca 1267 r. Jej kult bardzo szybko się upowszechnił, do jej grobu przybywali wierni ze Śląska, Wielkopolski, Pomorza, Łużyc i Miśni. Pierwszy cud za jej wstawiennictwem odnotowano w 1249 r.⁹³³ W 1269 r. wystawiono ku czci św. Jadwigi obecną kaplicę, w której spoczywa jej ciało. Z inicjatywy króla Jana III Sobieskiego i na jego prośbę w 1680 r. Papież Innocenty XI rozszerzył kult Świętej na cały Kościół

⁹³¹ W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Katowice 1986, s. 630–633.

⁹³² Czaplinski, *Sanktuaria w Polsce...*, s. 116–117.

⁹³³ Por. S. Araszczuk, *Kult św. Jadwigi Śląskiej w świetle przedtrydenckich wrocławskich ksiąg liturgicznych*, Opole 1995, s. 40–42.

powszechny. W 1859 r. we Wrocławiu założono Zgromadzenie Sióstr św. Jadwigi, mające na celu oddanie się pracy charytatywnej⁹³⁴.

Św. Jadwiga jest czczona jako Patronka Polski i Śląska. W ikonografii jest przedstawiana z figurką Matki Bożej w jednej ręce, a z kościołem – w drugiej. Szczególnie uroczyste obchodzi się w Trzebnicy odpust ku czci Św. Jadwigi 16 października. Z Wrocławia przybywa piesza pielgrzymka, są też organizowane pielgrzymki stanowe i środowiskowe⁹³⁵.

W dniu 27 marca 1967 r. z okazji 700 – lecia kanonizacji Św. Jadwigi w Bazylice Trzebnickiej została odprawiona uroczysta Msza św., której przewodniczył ks. Arcybiskup Bolesław Kominek⁹³⁶.

Obok Trzebnicy, ośrodka kultu świętej Jadwigi, Katedra wrocławska jest również miejscem specjalnego kultu świętej Jadwigi. Szczyci się ona posiadaniem znaczniejszych relikwii św. Jadwigi, których cześć, z okazji obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski, rozdzielono i przekazano wszystkim Kościołom w Polsce, pod wezwaniem św. Jadwigi, których liczba na rok 1967r, dochodziła do 130. Specjalnym aktem czci i hołdu dla św. Jadwigi złożonym z racji 700 – lecia jej kanonizacji, były uroczystości, zorganizowane i obchodzone w Katedrze w dniu 12 marca 1967 r. W programie tych uroczystości jubileuszowych – o godz. 10.00 sumę pontyfikalną odprawił bp Andrzej Wronka, a okolicznościowe kazanie wygłosił bp Wincenty Urban. Kreśląc tło historyczne obchodzonej uroczystości, naświetlił biskup Wincenty osobowość Świętej, Jej życie wewnętrzne nacechowane zamiłowaniem do modlitwy i do Mszy świętej, rozmiłowanie w pokorze i ubóstwie.

Przedstawiając życie św. Jadwigi, jako matki, żony i wychowawczyni dzieci, – opiekunki ludu polskiego i miłośniczki pokoju – w walce z książętami podczas rozbitcia dzielnicowego, podkreślił Biskup nieprzemijające wartości świętości w życiu katolika.

Drugą część uroczystości stanowiła Akademia religijna ku czci Św. Jadwigi. Po słowie wprowadzającym Biskupa Urbana, historyczną i artystyczną treść koncertu muzyki dawnej przybliżył ks. prof. Leon Pęcherek. Po koncercie wykład na temat dziejów kultu i kanonizacji Św. Jadwigi, wygłosił ks. prof. Kazimierz Dola z Nysy. Uroczystość

⁹³⁴ Kaczorowski, Cuda Polski..., s. 42–43; Także, G. Polak, Jan Paweł II Kolekcja – Księga świętych, odc. 30, Warszawa 2000, s. 22–23.

⁹³⁵ Trzebnica, w: Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 495–500.

⁹³⁶ Uroczyste nabożeństwo w Bazylice Trzebnickiej dnia 27 marca 1967 r., z okazji 700 – lecia kanonizacji Św. Jadwigi, Patronki Śląska, WWK 22(1967), nr 8–9, s. 203.

zakończyło błogosławieństwo sakramentalne, którego udzielił duszpasterz Katedry – ks. Stefan Helowicz⁹³⁷.

3.2.2 Kult bł. Czesława Odrowąża, patrona Wrocławia

Urodził się około roku 1175–1180 w Kamieniu Opolskim. Studiował w Krakowie, a następnie w Paryżu i Bolonii. Należał do najbliższego otoczenia Iwo Odrowąża, biskupa krakowskiego, który wyniósł go do godności kustosza kolegiaty sandomierskiej. W roku 1220 wraz z Jackiem Odrowążem towarzyszył biskupowi Iwo w podróży do Rzymu. Tam po spotkaniu ze św. Dominikiem Jacek i Czesław wstąpili do zakonu dominikanów. Powrócili do Krakowa ok. 1222 r. na czele pierwszej grupy dominikanów. Wkrótce Czesław wraz z kilkoma braćmi został wysłany do Pragi z misją założenia tam klasztoru. W roku 1225 przybył do Wrocławia, gdzie 1 maja 1226 r. został przeorem klasztoru wrocławskiego, którym pozostał prawdopodobnie aż do swojej śmierci.

Według przekazanej przez Jana Długosza tradycji bł. Czesław miał w 1241 r. ocalić modlitwą Wrocław obleżony przez Tatarów. Według legendy bł. Czesław wszedł na mury miejskie z procesją, niosąc Najświętszy Sakrament i prosząc Boga o ratunek. Miotane przez Tatarów kule ognia zaczęły przelatywać nad miastem, spadając na ordę tatarską. Wobec tego cudu Tatarzy odstąpili od oblężenia, stąd też bł. Czesław jest w ikonografii ukazywany jako młody dominikanin z płonąca kulą w ręku. Bł. Czesławowi przypisywane są liczne cuda, między innymi wskrzeszenie chłopca, którego ciało pochłonęły fale Odry, tradycja mówi też o cudownym przekroczeniu rzeki Odry, kiedy to Czesław rzucił na wodę swój płaszcz i przedostał się na nim na drugi brzeg. Warto wspomnieć, że bł. Czesław był spowiednikiem Jadwigi Śląskiej, uznanej później za świętą⁹³⁸.

Po śmierci, to jest 15 lipca 1242 r. został pochowany w kościele dominikanów pw. św. Wojciecha we Wrocławiu. Jego beatyfikacji dokonał w 1713 r. Papież Klemens XI, tym samym zatwierdził kult błogosławionego dla zakonu dominikańskiego i Archidiecezji Wrocławskiej, a w 1735 r. Klemens XII zezwolił na jego kult w całej Polsce. Zbudowana w latach 1715–1730 kaplica z jego grobem jako jedyna nie została zniszczona podczas oblężenia Wrocławia w 1945r⁹³⁹.

⁹³⁷ Jubileusz 700 – lecia kanonizacji Św. Jadwigi 12 III 1967 r. w Katedrze Wrocławskiej, WWK 22 (1967), nr 6–7, s. 163–164.

⁹³⁸ <http://nowezycie.archidiecezja.wroc.pl/numery/092004/04.html>

⁹³⁹ Kościół oo. Dominikanów, w: J. Pater (red.), Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 582–583.

W roku 1963 Papież Paweł VI na prośbę Kardynała Bolesława Kominka z dnia 14 maja 1963 r.⁹⁴⁰ oficjalnie uznał bł. Czesława za patrona Wrocławia⁹⁴¹. Atrybutem bł. Czesława są: krzyż misyjny, kielich, otwarta Ewangelia, laska pielgrzyma, lilie, monstrancja, puszka z komunikantami i różaniec. Święto bł. Czesława obchodzimy w Polsce 20 lipca⁹⁴².

3.2.3 Kult św. Andrzeja Świerada

Urodził się najprawdopodobniej w Polsce pod koniec X wieku. Najczęściej przypisuje się mu pochodzenie z rodziny wieśniaczej z okolic Krakowa. Przypuszcza się, że odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej, gdzie poznał bliżej ideały ascetów wschodnich. Przez jakiś czas przebywał w Tropiu nad Dunajem koło Czchowa. Tam rozpoczął się w Polsce i najsilniej przetrwał Jego kult, a domniemana pustelnia jest miejscem pielgrzymowania. Znanym uczniem i towarzyszem Świerada był męczennik św. Benedykt, z którym spotkał się w klasztorze św. Hipolita koło Nitry. Tutaj z rąk opata Filipa przyjął habit zakonny i przybrał imię Andrzej. Po ukończeniu 40 lat poprosił o zgodę na życie pustelnicze. Jako eremita Świerad był znany z ascetycznych praktyk i narzucania sobie wręcz katorżniczej pracy. Nieustannie praktykował posty, które, jak pisał biskup Pecu Maurus – autor Jego żywota, „wprawdzie bardzo wyniszczały ciało, ale wzmacniały Jego życie duchowe”. Przez trzy dni w tygodniu nic nie jadł, a w Wielkim Poście brał od ojca Filipa czterdzieści orzechów i codziennie jadł po jednym, jedynie sobotnioniedzielne obfitsze posiłki pozwalały mu przetrwać. Osłabiony postami nie stronił od ciężkiej pracy fizycznej. Umartwiał się także nocą – nie kładł się na łóżku, lecz siadał na pniu dębowym, otoczonym zaostrzonymi kijami. Gdy zmorzone snem ciało przechylało się w którąś stronę, bolesne ukłucie przypominało Świeradowi o obowiązku modlitewnego czuwania. Na głowę zakładał natomiast drewnianą koronę z kamieniami, gdy w czasie snu ją przechylił, kamienie uderzały go w głowę. Nosił też na sobie mosiężny łańcuch, który po pewnym czasie wrósł mu w ciało. Był on przyczyną śmierci świętego, gdyż skóra oddzielająca ciało od łańcucha pękła i wdała się gangrena. Andrzej Świerad zmarł między 1030 a 1034 r. Współbracia pochowali go w kościele opackim. Został kanonizowany przez Papieża Grzegorza VII w dniu 17 lipca 1083 r. Kult św. Andrzeja szerzył się zwłaszcza na Węgrzech, w Słowacji, na Morawach i w Polsce. Na Dolnym Śląsku w Oławie, gdzie

⁹⁴⁰ B. Kominek, Prośba ks. arcybiskupa Bolesława Kominka, by Błogosławiony Czesław W. został patronem miasta Wrocławia, WWK 18 (1963), nr 10–11, s. 216–217.

⁹⁴¹ Święta Kongregacja Obrzędów, Błogosławiony Czesław W. ogłoszony przez Świętą Kongregację Obrzędów – patronem miasta Wrocławia, WWK 18 (1963), nr 10–11, s. 217.

⁹⁴² Zaleski, Święci na każdy dzień..., s. 409–411.

znajdowało się jedno z miejsc jego pustelniczego życia, już w XII w. poświęcono jeden z kościołów jego wezwaniu⁹⁴³. Znaczącą rolę w ożywieniu kultu św. Andrzeja w Oławie odegrał rządcą i administrator Archidiecezji Wrocławskiej ks. bp Wincenty Urban⁹⁴⁴. Wyraźne ślady czci oddawane świętemu znajdujemy we Wrocławiu, w Katedrze i w kościele p.w. św. Wincentego. W Katedrze wrocławskiej mieści się Kaplica św. Andrzeja Świerada z obrazem i witrażem przedstawiającym sceny z życia Pustelnika⁹⁴⁵.

Henryk Kardynał Gulbinowicz Arcybiskup Metropolita Wrocławski w 1987 r. w Święto Ofiarowania Pańskiego zarządził, aby w każdy II piątek miesiąca w Katedrze Wrocławskiej o godz. 17.00 celebrowano specjalne nabożeństwo ku czci Świętego. W sposób szczególny Kardynał zapraszał na nie osoby chore i niepełnosprawne, gdyż tradycja uczyniła św. Andrzeja szczególnym Patronem osób niepełnosprawnych⁹⁴⁶.

Atrybutami Świętego są: dziupła, orzechy, łańcuch na biodrach lub w rękach. W ikonografii jest przedstawiany jako pustelnik, najczęściej w towarzystwie św. Benedykta. W kościele św. Andrzej Świerad jest wspominany 13 lipca wraz ze św. Benedyktem⁹⁴⁷.

3.2.4 Kult św. Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)

Urodziła się 12 października 1891 roku we Wrocławiu, należącym wówczas do Niemiec. Była najmłodszym, jedenastym dzieckiem, gorliwej i praktykującej rodziny żydowskiej. Urodziła się w dniu uroczystości Jom Kippur – Dniu Pojednania, jednego z najważniejszych świąt żydowskich. Dla późniejszej Karmelitanki właśnie ta data urodzenia stanowiła jakby obietnicę. W rodzinnym mieście studiowała psychologię, germanistykę i historię, a następnie przenieśli się do Getyngi, gdzie studiowała filozofię pod kierunkiem znanego filozofa, Edmunda Husserla. Wraz ze swoim nauczycielem przenieśli się do Fryburga, gdzie obroniła doktorat z filozofii, stając się zarazem jedną z jego najlepszych uczennic i dobrze zapowiadającym się naukowcem. Fenomenologia Husserla doprowadziła wielu jego uczniów – wbrew jego woli – do wiary chrześcijańskiej.

⁹⁴³ J. Swastek, Kult Św. Andrzeja Świerada na Śląsku i w Wielkopolsce, CS 14 (1982), s. 141–158.

⁹⁴⁴ Kościół Matki Bożej Pocieszenia w Oławie, w: Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 369; Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s.64.

⁹⁴⁵ G. Polak, Jan Paweł II Kolekcja – Księga świętych, odc. 39, Warszawa 2000, s. 8–11

⁹⁴⁶ H. Gulbinowicz, Słowo Metropolity Wrocławskiego do mieszkańców Wrocławia o celebrowaniu w Katedrze nabożeństwa ku czci św. Andrzeja Świerada – Patrona ludzi niepełnosprawnych, WWK 40 (1987), nr 1–3, s. 6–7.

⁹⁴⁷ Zaleski, Święci na każdy dzień..., s. 391–392; Także, <http://www.tropie.tarnow.opoka.org.pl/swieci.htm>

Edyta popadła już dość wcześnie w zubożenie religijne. Jako piętnastoletnia uczennica gimnazjum postanowiła: „Już więcej się nie modlić”. Przez wiele lat była ateistką, która jednak poszukiwała prawdy: „Poszukiwanie prawdy było moją jedyną modlitwą” – pisała później.

Ok. 30 roku życia, pod wpływem przyjaciół poznała wiarę katolicką. W 1921 roku, będąc w gościnie u znajomych przeczytała w ciągu jednej nocy „Księgę życia” św. Teresy z Avili. – „To jest prawda” – powiedziała, zamykając książkę. Kilka miesięcy później, tj. 1 stycznia 1922 roku przyjęła chrzest w Kościele katolickim. Nigdy jednak nie wyrzekła się swego pochodzenia. Jej wielkim pragnieniem było wstąpienie do Karmelu. „Zawsze przeczuwałam, że Pan zachował dla mnie w Karmelu coś, co tylko tam mogę znaleźć” – napisała po latach. Spowiednicy opóźniali ten krok – chcieli, aby nieprzeciętne zdolności ich penitentki przynosiły owoce w świecie. Przez dalszych 11 lat była nauczycielką i działaczką społeczną. Przemierzała Europę, głosząc odczyty o potrzebie odnowy społeczeństwa i państwa, o powołaniu i roli kobiety, pokoju i godności ludzkiej.

W 1933 roku do władzy doszli w Niemczech naziści. Zaczęły się prześladowania – Edyta jako Żydówka nie miała prawa zajmować stanowisk w oświacie czy na uczelni. Wówczas to jej spowiednik zgodził się na wstąpienie do zakonu. 14 października 1933 roku wstąpiła do Karmelu w Kolonii, a 15 kwietnia następnego roku otrzymała habit karmelitański. Gorąco pragnęła mieć udział w cierpieniu Chrystusa, dlatego jej jedynym życzeniem przy obłóczynach było: „żeby otrzymać imię zakonne od Krzyża”. Po nowicjacie przyjęła śluby zakonne i imię Benedykta od Krzyża. W Karmelu kontynuowała pracę naukową i pisarską. W 1941 roku pisała do zaprzyjaźnionej zakonnicy: „*Scientia crucis* (naukę o Krzyżu) można pozyskać dopiero wtedy, gdy dokładnie poczuje się Krzyż”. Jej najważniejsze, niedokończone dzieło o św. Janie od Krzyża nosi tytuł: „Wiedza Krzyża”.

O tym, na czym będzie polegać dźwiganie krzyża, dowiedziała się w 1942 roku, gdy wraz z siostrą Różą, która również przyjęła chrzest i wstąpiła do Karmelu, została aresztowana przez gestapo w holenderskim mieście Echt. Do Holandii obie siostry przyjechały w grudniu 1938 roku, aby schronić się przed narastającą falą nazistowskich represji. Aresztowanie wszystkich księży, zakonników i zakonnicy było aktem zemsty nazistów na Episkopacie Holandii, który w liście pasterskim potępił zbrodnie hitlerowskie na narodzie żydowskim. Opuszczając klasztor, wzięła za rękę swoją siostrę Różę, mówiąc: „Chodź, idziemy za nasz naród”. W ten sposób dała świadectwo, że swoje cierpienia łączyła świadomie z ofiarą Chrystusa. 7 sierpnia 1942 roku deportowano ją wraz z innymi

żydowskimi więźniami do Oświęcimia, gdzie została zagazowana prawdopodobnie 9 sierpnia 1942 r. Wspomnienia wielu świadków mówią o wielkim spokoju i sile woli, a także miłości świadczonej wobec więźniów.

Jan Paweł II ogłosił ją błogosławioną w czasie swej pielgrzymki do Niemiec 1 maja 1987 roku w Kolonii, nazywając ją „darem, wezwaniem i obietnicą dla naszych czasów”. „Ofiarowała się Bogu jako „ofiara przebłagalna za prawdziwy pokój” i przede wszystkim za swój zagrożony i upokorzony naród żydowski. Kiedy zrozumiała, że Bóg znowu ciężko doświadcza swój lud, była przekonana, „że los tego ludu stał się także i moim”⁹⁴⁸. W dniu 11 października 1998 roku w Rzymie Bł. Edyta została ogłoszona świętą, natomiast 1 października 1999 r. współpatronką Europy.

W parafii p.w. św. Michała Archanioła we Wrocławiu zaczął się krzewić kult byłej parafianki Edyty Stein⁹⁴⁹, a równocześnie organizował się komitet założycielski Towarzystwa jej imienia. Przełom polityczny w 1989 roku umożliwił zarejestrowanie Towarzystwa im. E. Stein w grudniu tegoż roku. Obszarem działania tego stowarzyszenia jest szerzenie wiedzy o Patronce, dbałość o pamiątki po niej, a w szczególności o dom rodzinny Steinów przy ul. Nowowiejskiej 38, w którym spędziła lata młodości. Ta kamienica jest obecnie własnością Towarzystwa, które jeszcze przed uzyskaniem prawa własności ufundowało trójjęzyczną (w języku polskim, niemieckim i hebrajskim) tablicę pamiątkową z inskrypcją: Dom Edyty Stein, 1910–1933. Do dalszych celów Towarzystwa im. Edyty Stein należą dialogi: polsko–niemiecki i chrześcijańsko–judaistyczny, a podstawową formą jego działalności są prelekcje dla członków i sympatyków, audycje radiowe, wywiady dla środków masowego przekazu oraz wydawnictwa dotyczące patronki i jej związków z Wrocławiem. Organizacja licząca około 130 członków rozsianych po całej Polsce (głównie z Wrocławia – siedziby Zarządu Głównego oraz z Lublińca i Legnicy, gdzie są oddziały) współpracuje z bliźniaczym Towarzystwem im. E. Stein w Niemczech, a także z Towarzystwami E. Stein w Echt w Holandii i w Nowym Jorku. W 1991 roku, w stulecie urodzin błogosławionej odbyło się międzynarodowe sympozjum „Edyta Stein znakiem pojednania”.

⁹⁴⁸ <http://wroclaw.hydral.com.pl/62,artykul.html>

⁹⁴⁹ Kościół św. Michała Archanioła we Wrocławiu, w: Kościoły i Kaplice Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 575–577.

4. Nabożeństwa Ludu Bożego

Poza liturgią, która jest szczytem i źródłem mocy Kościoła (por. KL 10), istnieją pewne czynności – nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, które choć nie są „liturgiczne”, to jednak należą do całości kultu. Nie jest łatwo określić, czym są nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, chociaż stanowią one dla liturgii glebę, bez której nie może się ona pomyślnie rozwijać. Św. Tomasz (STh II, IIae, q. 82, a. 2 ad 3) przez nabożeństwa rozumie zewnętrzne ujawnienie pobożności, wewnętrznej relacji między wiernym a Bogiem. Nabożeństwo do świętych, żywych czy zmarłych, nie zatrzymuje się na nich, lecz sięga Boga; Bóg czczony jest w swoich reprezentantach⁹⁵⁰. Nabożeństwa ludu chrześcijańskiego nie są liturgicznymi celebracjami, nie należą do liturgii, lecz są wyrazem pobożności wiernych i jej manifestacją⁹⁵¹.

Konstytucja o liturgii ogólnie określiła naturę nabożeństw i zamieściła niektóre elementy łączące i wyróżniające je od liturgii. Artykuł 13 głosi, że Kościół usilnie zaleca nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, zgodnie z przepisami i zasadami Kościoła, zwłaszcza te, które odbywają się z woli Stolicy Apostolskiej. Szczególnym uznaniem cieszą się także nabożeństwa Kościołów partykularnych i sprawowane z polecenia biskupów, stosownie do zwyczajów lub zatwierdzonych ksiąg. Poleca się tak uporządkować nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, aby zgadzały się z liturgią, z niej poniekąd wypływały i do niej prowadziły wiernych. Nabożeństwa ludu chrześcijańskiego powinny uwzględniać okresy roku liturgicznego, co wynika z tego, że liturgia ze swej natury przewyższa wszystkie nabożeństwa i stanowi źródło i szczyt całej działalności Kościoła.

Pod względem merytorycznym ważniejsze jest stwierdzenie zawarte w art. 38 Konstytucji o Liturgii, a dotyczące stosunku Kościoła do niezwykle wprost bogactwa form pobożności ludowej, stłumionego w pewnym sensie przez Sobór Trydencki. Konstytucja o liturgii mówi o zachowaniu jedności rytu rzymskiego. Podkreśla jednak, że chodzi o istotną jedność. Dlatego należy dopuścić uprawnione różnice i dostosowanie do rozmaitych grup, regionów i narodów, zwłaszcza na misjach, jak również w razie rewizji i poprawiania ksiąg liturgicznych. Zasadę tę należy brać pod uwagę przy układaniu obrzędów i formułowaniu przepisów rubryk. Kościół okazał się więc daleki od wszelkiego „rasizmu kulturowego”, bowiem wszystko służy głoszeniu Ewangelii. Do nabożeństw

⁹⁵⁰ B. Nadolski, Nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, w: *Leksykon liturgii...*, s. 995.

⁹⁵¹ J. Boguniowski, *Pia exercitia*, w: *Euentes docete...*, s. 282–284; Także, Wskazania Episkopatu o nabożeństwach (z dn. 30.10.1972 r.), w: *Dokumenty duszpastersko – liturgiczne...*, s. 366.

popieranych przez Stolicę Apostolską należą: Droga Krzyżowa, nabożeństwo majowe i czerwcowe oraz różaniec.

Wielką wagę do nabożeństw przywiązywał Jan Paweł II. Nazwał je „skarbem Kościoła”; są one „formami wyrazu chrześcijańskiego orędzia zgodnymi z kulturą i własnymi obyczajami każdego miejsca i czasu”; „nieustannym potwierdzeniem czynnej obecności Ducha Świętego w Kościele”⁹⁵².

Sobór Watykański II naucza, że czynności pozaliturgiczne mogą mieć charakter nabożeństwa wspólnotowego lub indywidualnego (por. KL 12). Do tych pierwszych należą przede wszystkim te, które spełniają wymogi prawne, odbywają się z woli Stolicy Apostolskiej (por. KL 13) i są znane w całym Kościele, np. Droga Krzyżowa. Drugim zaś rodzajem są cieszące się „szczególnym uznaniem” (por. KL 13) nabożeństwa Kościołów partykularnych (w obrębie diecezji lub prowincji kościelnej i podlegające ich jurysdykcji), np. adoracja Bożego Grobu⁹⁵³.

Na kanwie zmian soborowych pewna część duchowieństwa polskiego wprowadziła praktykę odprawiania nabożeństw dodatkowych (szczególnie dotyczących czci NMP), bez wcześniejszego wystawienia Najświętszego Sakramentu (wystawienie następowało później). Wokół tej praktyki wynikło wiele dyskusji i kontrowersji, ostatecznie Konferencja Episkopatu Polski uznała ten sposób celebrowania za niewłaściwy i nakazała dotychczasowy sposób celebracji, choć spowodowało to zastrzeżenie specjalistów od liturgii jako niezgodne z duchem soborowej reformy. Komunikat w tej sprawie został wydany w dniu 13 lutego 1969 r. Dokument ten – co warto nadmienić – był wynikiem prac prawników wrocławskich, a nie Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski⁹⁵⁴.

Drugim dokumentem kształtującym celebrację nabożeństw były Wskazania Episkopatu Polski z dn. 30 października 1972 r.⁹⁵⁵ Przypomniano w nich ogólne zasady prawne oraz wnioski dotyczące kultu Eucharystii, a także nabożeństw: ku czci NMP, okresowych „w ciągu roku”, Słowa Bożego. Podkreślono w nich, że sprawami liturgii kierują, w ustalonym zakresie, konferencje biskupów właściwych danemu terytorium (por. KL 22). Biskupi diecezjalni otaczają pikę i popierają rozwój duchowego patrimonium zawartego i pielęgnowanego w różnych formach pobożności ludu chrześcijańskiego (por. KL 37), bowiem w tej dziedzinie Kościół nie chce stosować, a tym bardziej narzucać

⁹⁵² B. Nadolski, Nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, w: *Leksykon liturgii...*, s. 996–997.

⁹⁵³ Bereszyński, *Reforma liturgiczna...*, s. 435.

⁹⁵⁴ Komunikat Biskupów Polskich w sprawie nabożeństw dodatkowych (z dn. 13.02.1969 r.), WWK 24 (1969), nr 2, s. 123–124.

⁹⁵⁵ Wskazania duszpasterskie Episkopatu Polski o nabożeństwach (z dn. 30.10.1972 r.), WWK 27 (1972), nr 12, s. 323–332.

sztynnych i jednolitych form nabożeństwom ludu chrześcijańskiego. Pomiedzy czynnościami liturgicznymi a nabożeństwami liturgicznymi istnieją liczne związki oraz zależności treściowe i duszpasterskie⁹⁵⁶.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej zobowiązał duszpasterzy i wiernych, aby w trosce o prawidłowy rozwój życia liturgicznego podtrzymywali w Archidiecezji tradycyjne nabożeństwa. Wszystkie one bowiem z liturgii czerpią inspirację, do niej prowadzą i są jej podporządkowane. Tę zachętą Synod obejmuje zarówno nabożeństwa ludu chrześcijańskiego sprawowane w całym Kościele (np. Droga Krzyżowa, różaniec, nabożeństwa Słowa Bożego), jak i nabożeństwa praktykowane w naszym kraju (np. Godzinki ku czci NMP, nabożeństwa majowe, październikowe, Gorzkie Żale i inne)

Nabożeństwa te jednak należy sprawować przed czynnościami liturgicznymi lub po ich zakończeniu, uwzględniając treści właściwe różnym okresom roku liturgicznego (np. Gorzkie Żale w Wielkim Poście). W żadnym wypadku nie wolno sprawować nabożeństw podczas czynności liturgicznych, liturgia bowiem „ze swej natury znacznie je przewyższa” (KL 13).

Przy sprawowaniu tych nabożeństw, do czasu opublikowania własnego podręcznika Archidiecezji Wrocławskiej, można korzystać z tekstów zawartych w publikacji innych diecezji, takich jak np. „Agenda liturgiczna Diecezji Opolskiej” albo „Nabożeństwa Diecezji Katowickiej” itp.⁹⁵⁷

Na terenie Archidiecezji Wrocławskiej w omawianym okresie podczas nabożeństw korzystano przede wszystkim z tekstów „Podręcznika do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej”⁹⁵⁸ i „Agendy Liturgicznej Diecezji Opolskiej”⁹⁵⁹. Znana była także, choć stosowana w mniejszym stopniu księga, pt. „Nabożeństwa Diecezji Katowickiej”⁹⁶⁰. W przedstawianiu nabożeństw najpierw zapoznamy się ze schematem „Podręcznika do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” (ze względu na to, że został zredagowany i wydany w 1956 r., nie uwzględniał jeszcze reform Soboru Watykańskiego II), a następnie ze schematami wymienionych wyżej Agend Liturgicznych z diecezji opolskiej czy katowickiej (które zostały wydane po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, a co za tym idzie, są zgodne z duchem soborowej odnowy).

⁹⁵⁶ J. Stefański, Pobożność ludowa w świetle dokumentów liturgicznych, SThV 2 (1980), s. 253–263.

⁹⁵⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 278

⁹⁵⁸ Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej, Warszawa 1956.

⁹⁵⁹ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej. Nabożeństwa, poświęcenia i błogosławieństwa, Opole 1981.

⁹⁶⁰ Nabożeństwa Diecezji Katowickiej. Agenda Liturgiczna, Katowice 1987

Z uwagi na różnorodność i bogactwo nabożeństw ludu chrześcijańskiego, zostaną one omówione według następującego podziału: nabożeństwa Słowa Bożego, nabożeństwa związane z okresami roku liturgicznego, nabożeństwa maryjne, ku czci Aniołów, ku czci świętych i okolicznościowe.

4.1 Nabożeństwo Słowa Bożego

Sobór Watykański II w Konstytucji o Objawieniu Bożym stwierdził, że w Piśmie św. w słowie samego Boga, tak wielka tkwi moc i potęga, że „jest ono dla Kościoła podporą i siłą żywotną, a dla synów Kościoła utwierdzeniem wiary, pokarmem duszy oraz źródłem stałym życia duchowego” (KO 21). Pismo św. jest najwyższym „prawdłem wiary, ponieważ natchnione przez Boga i raz na zawsze utrwalone na piśmie, przekazuje niezmiennione słowo samego Boga, a w wypowiedziach Proroków i Apostołów pozwala rozbrzmiewać głodowi Ducha św.” (KO 21). Stąd słusznie Sobór postulował, „aby całe nauczanie kościelne, tak, jak sama religia chrześcijańska, żywiło się i kierowało Pismem św.” (KO 21).

Dlatego też Sobór Watykański II, w sposób szczególny, propagował Nabożeństwo biblijne, zwane odtąd *Celebratio Verbi Divini*, czyli Nabożeństwo Słowa Bożego. Zalecał odprawianie takiego nabożeństwa „w wigilię uroczystych świąt, w niektóre dni Adwentu i Wielkiego Postu oraz w niedzielę i święta” (KL 35). Nabożeństwo takie może służyć także jako wprowadzenie do sakramentów św., jak również do obrzędów chrześcijańskiego pogrzebu.

Forma nabożeństwa wywodzi się z Liturgii Słowa Mszy św., ale jest ono odprawiane poza Mszą św. Celem nabożeństwa jest wprowadzenie wiernych poprzez lekturę Pisma św. w rozmaite aspekty historii zbawienia, umożliwiając im dogłębne ich poznanie.

Struktura Nabożeństwa Słowa Bożego jest tak zbudowana, aby łączyć poznanie misterium zbawienia i oddanie religijnej czci Słowu Bożemu:

- Intronizacja Ewangelii jako symbolu obecności Chrystusa
- Czytania biblijne (czytania ze Starego Testamentu, Ewangelii i Dziejów Apostolskich) i następujące po nich pieśni lub psalmy jako odpowiedź na usłyszane słowo.
- Homilia jako wyjaśnienie usłyszanych fragmentów Pisma św.
- Modlitwa powszechna zakończona Modlitwą Pańską oraz oracją końcową
- Ryt końcowy

- Wystawienie Najświętszego Sakramentu z krótką adoracją i błogosławieństwem⁹⁶¹

Troskę o rozwój Nabożeństw Słowa Bożego w parafiach podjął także Synod Archidiecezji Wrocławskiej, zobowiązując duszpasterzy i wiernych, aby „dbając o prawidłowy rozwój życia religijnego, podtrzymywali w Archidiecezji tradycyjne nabożeństwa w tym Nabożeństwo Słowa Bożego”⁹⁶².

4.2 Nabożeństwa związane z okresami roku liturgicznego

W Okresie Przygotowania Paschalnego, z uwagi na to, iż jesteśmy wezwani do ciągłego nawracania się i wewnętrznej odnowy – pokuta, zwłaszcza wielkopostna, ma być nie tylko wewnętrzna i indywidualna, lecz także zewnętrzna i zbiorowa, dlatego też należy stworzyć wiernym więcej okazji do modlitwy i refleksji nad tajemnicą zbawienia; służą temu celowi nabożeństwa pokutne, nabożeństwa Słowa Bożego oraz nabożeństwa pasyjne: Droga Krzyżowa i Gorzkie Żale.

Nabożeństwa pokutne, ich celem jest pogłębienie świadomości o konieczności ciągłego nawracania się, wewnętrznej odnowy i zadośćuczynienia za popełnione zło i zaniedbanie dobra. Stanowią one wydatną pomoc dla wiernych w przygotowaniu się do sakramentu Pokuty, nie mogą być jednak uważane przez wiernych za ekwiwalent sakramentu. Nabożeństwa te mogą być odprawiane także niezależnie od sprawowania sakramentu pokuty, jako nabożeństwa przebłagalne⁹⁶³.

Droga Krzyżowa, dzięki symbolicznym treściom zawartym w jej stacjach, pozwala na dostosowanie rozważań i innych form modlitwy do mentalności ludzi różnych środowisk i kręgów kulturowych⁹⁶⁴. Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej, która zaleca, aby w każdy piątek wielkiego postu w czasie wyznaczonym na wieczorne nabożeństwa odprawić Drogę Krzyżową podaje dwie formy dla dorosłych i dla dzieci. Przewodniczy jej kapłan, który kończy ją błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem w monstrancji i ucałowaniem przez wiernych relikwii⁹⁶⁵.

„Agenda liturgiczna Diecezji Opolskiej”, oprócz wzorów Nabożeństwa Drogi Krzyżowej, zarówno dla dorosłych (3 wzory), jak i dla dzieci (2 wzory), podaje także warunki, pod którymi wierni mogą zyskać odpust zupełny pod zwykłymi warunkami⁹⁶⁶.

⁹⁶¹ H. Lempa, Ku odnowie biblijnej w parafii, WWK 43 (1990) nr 4, s. 445–455.

⁹⁶² Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 288

⁹⁶³ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 113–122; Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 131.

⁹⁶⁴ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 307.

⁹⁶⁵ Podręcznik do nabożeństw..., s. 103.

⁹⁶⁶ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 127–139.

Wartym podkreślenia jest, iż wg Księgi „Nabożeństwa Diecezji Katowickiej”, Nabożeństwu Drogi Krzyżowej, w całości lub pewnej jego części, mogą przewodniczyć świeccy, wyznaczeni przez duszpasterza, a także bracia i siostry ze zgromadzeń zakonnych⁹⁶⁷. Księga podaje nam też różne wzory tego nabożeństwa⁹⁶⁸.

Gorzkie Żale powinny być odprawiane we wszystkie niedziele Wielkiego Postu zamiast niešporów. Wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu w monstrancji odśpiewywano jedną część „Gorzkich Żali” z kazaniem pasyjnym. Po kazaniu odśpiewywano „Suplikacje” i udzielano błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Nabożeństwo należało zakończyć ucałowaniem relikwii Drzewa Krzyża św. przez wiernych.

„Agenda liturgiczna Diecezji Opolskiej”⁹⁶⁹ i „Nabożeństwa Diecezji Katowickiej”⁹⁷⁰ zachęcają, aby to nabożeństwo odmawiać nie tylko we wszystkie niedziele Wielkiego Postu, ale także w czasie Triduum Paschalnego, a mianowicie I część „Gorzkich Żali” podczas adoracji przy Ciemnicy, II część w Wielki Piątek rano, a III część podczas adoracji przy Bożym Grobie w Wielki Piątek i w Wielką Sobotę. Za udział w Gorzkich Żalach można dostąpić odpustu zupełnego pod zwykłymi warunkami⁹⁷¹.

Siedem Słów Chrystusa na Krzyżu. Nabożeństwo wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu poleca się odprawić w ostatnich dwóch tygodniach Wielkiego Postu, można je także odprawić podczas adoracji przy Bożym Grobie⁹⁷². W wielu parafiach rozwijał się kult Krwi Chrystusa, powstawały Wspólnoty Modlitwy Krwi Chrystusa. Wyrażał się on poprzez odmawianie takich, modlitw jak: Różaniec do Krwi Chrystusa, Siedem ofiarowań Krwi Przenajdroższej, Litanie do Najdroższej Krwi Chrystusa. Znaczący wkład w rozwój i propagowanie kultu Krwi Chrystusa miały Siostry Adorantki Krwi Chrystusa, które posiadały swoje domy zakonne we Wrocławiu i Bolesławcu.

4.3 Nabożeństwo ku czci Serca Pana Jezusa

Nabożeństwo do Najświętszego Serca Pana Jezusa stanowi głębokie historyczne świadectwo pobożności Kościoła wobec Jezusa Chrystusa, jego Oblubieńca i Pana. Pobożność ta wymaga zdecydowanej postawy, polegającej na nawróceniu

⁹⁶⁷ Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 134.

⁹⁶⁸ Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 134–141.

⁹⁶⁹ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej, s. 122–127.

⁹⁷⁰ Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 141–149.

⁹⁷¹ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 122–127

⁹⁷² Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 139–144.

i zadośćuczynieniu, miłości i wdzięczności, zaangażowaniu apostołskim i poświęceniu się Chrystusowi oraz Jego zbawczemu dziełu. Dlatego Stolica Apostolska i Biskupi zalecają to nabożeństwo i dążą do jego odnowy, dotyczącej form językowych i ikonograficznych, świadomości jego korzeni biblijnych i ścisłego związku z najważniejszymi prawdami wiary oraz potwierdzenia w nim pierwszeństwa miłości Boga i bliźniego. Wszystko to powinno stanowić podstawową treść tej pobożności⁹⁷³.

Konstytucja o Liturgii opisując naturę liturgii, zaznaczyła, że „z boku umierającego na krzyżu Chrystusa zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła” (por. KL 5). Poprzez Nabożeństwo ku czci Serca Jezusa można ukazać wielkie tematy odkupienia, począwszy od miłości Ojca, poprzez pośrednictwo cierpiącego Syna, aż do ludzkiej odpowiedzi i przeżywania ich w liturgii⁹⁷⁴.

Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa w Archidiecezji Wrocławskiej:

- Uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa

Sposób oddawania czci Sercu Jezusa w Jego Uroczystość został omówiony już wcześniej, przy analizie roku liturgicznego.

- Pierwsze piątki miesiąca

Zgodnie ze „Wskazaniami duszpasterskimi o nabożeństwach” wydanymi przez Episkopat Polski utrzymywano i ustawicznie ożywiano praktykę pierwszych piątków. Odnowiona liturgia stworzyła szansę, aby to nabożeństwo nie stało się nabożeństwem dewocyjnym, ale inspirowało i wspierało apostołską działalność ich uczestników. O godzinie, najdogodniejszej dla wiernych, zgodnie z „Podręcznikiem do nabożeństw” należało odprawić śpiewaną wotywę o Najświętszym Sercu Pana Jezusa wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu w monstrancji, a po niej wygłosić krótkie kazanie, odmówić Litanię do Najświętszego Serca Pana Jezusa z werselem, oracją, z aktem ofiarowania i udzielić błogosławieństwa⁹⁷⁵.

Aktualniejszy (zarazem zgodny z reformą liturgiczną Soboru Watykańskiego II) schemat nabożeństwa pierwszopiątkowego ukazała „Agenda Diecezji Opolskiej” i Księga „Nabożeństwa Diecezji Katowickiej”, a mianowicie jedną z Mszy Świętych rannych oraz wieczorną odprawia się jako Mszę wotywną według formularza o Najświętszym Sercu Pana Jezusa, o ile pozwalają na to przepisy liturgiczne. Podczas takiej Mszy świętej

⁹⁷³ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii, Poznań 2003, s. 120.

⁹⁷⁴ Bereszyński, Reforma liturgiczna..., s. 439; Także, J. Gaweł, Serce Jezusa w nowych tekstach liturgicznych, RBL32 (1979), nr 2–3, s. 133.

⁹⁷⁵ Podręcznik do nabożeństw..., s. 101.

śpiewa się hymn „Chwała na wysokości”, dobiera się odpowiednie czytania (LM VII s. 482–511), śpiew i modlitwę powszechną. Po Mszy następuje wystawienie Najświętszego Sakramentu, przed którym odmawia się w zależności od warunków lokalnych – litanie do Najświętszego Serca Pana Jezusa lub podane w Agendzie modlitwy. Na zakończenie udziela się błogosławieństwa sakramentalnego⁹⁷⁶.

Istotnym elementem kultu było praktykowanie dziewięciu pierwszych piątków miesiąca, będących odpowiedzią na „wielką obietnicę” daną przez Jezusa świętej Małgorzacie Marii Alacoque. Praktyka ta spełniona w sposób duszpastersko poprawny, może przynosić niewątpliwie owoce duchowe. Jest jednak konieczne, aby wierni byli o tym odpowiednio pouczani⁹⁷⁷.

- Nabożeństwa czerwcowe

Rozpoczynają się 1 czerwca wieczorem i trwają przez cały miesiąc. Odprawiane były według następującego porządku:

- wystawienie Najświętszego Sakramentu w monstrancji,
- śpiewana Litania do Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z werselem i oracją,
- krótka nauka,
- błogosławieństwo ze zwykłym zakończeniem,
- pieśń do Serca Jezusa, w czasie której celebrans kropi wiernych wodą święconą⁹⁷⁸.

Agendy liturgiczne Diecezji Opolskiej i Katowickiej w dziale Nabożeństwa do Serca Pana Jezusa podają bardzo podobny schemat nabożeństwa czerwcowego. Jedynym wyjątkiem są modlitwy wynagrodzenia i przebłagania, które zastępują krótką naukę. Agendy podają 2 wzory Nabożeństw do Serca Pana Jezusa⁹⁷⁹.

4.4 Nabożeństwa Maryjne

Jako że kult Najświętszej Maryji Panny był głęboko zakorzeniony wśród wiernych Archidiecezji Wrocławskiej, znalazł on wyraz w różnorodnych nabożeństwach. Nabożeństwa te, zgodne z nauką Soboru Watykańskiego II (por. KK 55–69), miały na celu uwydatnienie, iż sama Maryja nie stanowi jednak samodzielnego przedmiotu kultu,

⁹⁷⁶ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 221–222; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 30–31.

⁹⁷⁷ Dyrektorium o pobożności..., s. 122–123.

⁹⁷⁸ Podręcznik do nabożeństw..., s. 105.

⁹⁷⁹ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 222–227; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 31–38.

bowiem oddając Jej cześć, wskazujemy na ścisły związek jaki ma Ona ze zbawczym działaniem Syna Bożego i wysławiamy Boga za pierwszy owoc Odkupienia⁹⁸⁰.

• Nabożeństwo majowe

Zgodnie z „Podręcznikiem do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” rozpoczynają się one 30 kwietnia i mają być odprawiane codziennie z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i krótkim kazaniem. Czytanka były bezwzględnie zakazane.

Nabożeństwa te należało odprawiać przed wielkim ołtarzem, a obraz lub figurę Matki Bożej pięknie przystroić i oświetlić. Jeśli było to możliwe, figurę Matki Bożej umieszczano w wielkim ołtarzu lub obok niego.

Nabożeństwa te odprawiano według następującego porządku:

- wystawienie Najświętszego Sakramentu w monstrancji,
- śpiewana Litania do Najświętszej Maryi Panny z werselem i oracją,
- modlitwa „Pod Twoją obronę”,
- krótka nauka – nigdy czytanka,
- „Święty Boże”,
- błogosławieństwo ze zwykłym zakończeniem i pokropieniem wiernych wodą święconą.

Czas trwania nabożeństwa nie mógł przekraczać 45 minut⁹⁸¹.

„Agenda liturgiczna Diecezji Opolskiej” zachęca, aby tradycyjne nabożeństwo majowe urozmaić innymi formami. Można wybrać jakiś aktualny temat (np. wiara, miłość, powołanie, chorzy, apostołstwo, przygotowanie do I Komunii św.) i wokół tego skoncentrować słowa kapłana, rozważania, modlitwy i pieśni. Agenda przedstawia 4 wzory nabożeństw. Ich cechą wspólną jest to, że Litanie do Najświętszej Maryi Panny lub wezwania do Najświętszej Maryi Panny nie odmawia się wobec Najświętszego Sakramentu i podczas nabożeństwa czyta się czytanek⁹⁸².

⁹⁸⁰ J. Sroka, Obecność Maryi w odnowionym roku liturgicznym, w: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego...*, s. 141–145; Także, W. Schenk, Duch liturgii w nabożeństwach, AK 64 (1972), z.3, s. 335; Także, J. J. Kopeć, Elementy maryjne w polskiej pobożności ludowej, AK 80 (1988), z.1, s. 29–43.

⁹⁸¹ Podręcznik do nabożeństw..., s. 104.

⁹⁸² Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 235–239.

- Nabożeństwa październikowe

Różaniec lub Psalterz Maryi to jedna z najwspanialszych modlitw do Matki Pana. Jest to modlitwa o charakterze biblijnym, polegająca na rozważaniu wydarzeń zbawczych z życia Chrystusa, ściśle związanego ze swoją Matką⁹⁸³.

Przez cały miesiąc październik należało odprawiać nabożeństwo różańcowe, według następującego porządku:

- wystawienie Najświętszego Sakramentu w monstrancji,
- część różańca świętego z czytaniem Litanią do Najświętszej Maryi Panny z werselem i oracją,
- odśpiewanie „Pod Twoją obronę”,
- czytana modlitwa do św. Józefa,
- krótka nauka,
- błogosławieństwo ze zwykłym zakończeniem i pokropieniem wiernych wodą święconą⁹⁸⁴.

Podany w Agendzie liturgicznej Diecezji Opolskiej porządek nabożeństwa różańcowego jest bardzo podobny do omówionego wyżej. Podobnie, jak w przypadku nabożeństwa majowego, część różańca świętego nie odmawia się wobec Najświętszego Sakramentu. Wystawienie następuje na zakończenie nabożeństwa po części różańca świętego i litanii do Matki Bożej lub innym wezwaniu maryjnym czy modlitwie do św. Józefa (jedną z tych modlitw odmawia się do wyboru). Nabożeństwo kończy błogosławieństwo i pieśń do Matki Bożej. Do dyspozycji kapłana Agenda podaje cztery schematy nabożeństwa różańcowego⁹⁸⁵.

Synod Archidiecezji Wrocławskiej zalecał i przypominał, aby nabożeństwa majowe i różańcowe były odprawiane w każdej świątyni na terenie Archidiecezji wobec wystawionego Najświętszego Sakramentu, w czasie odpowiednim dla wiernych. Parafian, zamieszkałych w znacznej odległości od świątyni, należało zachęcić do wspólnej modlitwy przy krzyżach i kapliczkach, względnie w domach razem z rodziną⁹⁸⁶.

- Anioł Pański

To tradycyjna modlitwa, w której wierni na głos dzwonu trzy razy dziennie, tj. rano, w południe i wieczorem, wspominają zwiastowanie Maryi przez Archanioła

⁹⁸³ S. Nowak, Modlitwa różańcowa w adhortacji Pawła VI *Marialis cultus*, RBL 27 (1974), nr 4–5, s. 271–275; Także, Kongregacja Kultu Bożego, Wskazania i propozycje obchodu Roku Maryjnego, Wrocław 1987, nr 62.

⁹⁸⁴ Podręcznik do nabożeństw..., s. 106.

⁹⁸⁵ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 239–249.

⁹⁸⁶ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 308; Także, AKLAW, Prot. nr 4.

Gabriela, przez co w pewien sposób zostaje uświęcony cały dzień⁹⁸⁷. Anioł Pański jest przypomnieniem zbawczego wydarzenia, w którym zgodnie z planem Ojca, Słowo za sprawą Ducha Świętego stało się człowiekiem w łonie Dziewicy Maryi⁹⁸⁸. Stąd też zalecono, aby „w niektórych przypadkach, zwłaszcza we wspólnotach zakonnych, w Sanktuariach Maryjnych oraz podczas różnych zgromadzeń i zjazdów, ubogacić sposób odmawiania powyższych modlitw, np. przez śpiew lub odczytanie fragmentu Ewangelii o „Zwiastowaniu” albo o „Zmartwychwstaniu Pańskim”⁹⁸⁹. W okresie Wielkanocnym, na podstawie postanowienia Papieża Benedykta XIV (20.04.1742 r.), w miejsce „Anioł Pański” odmawia się sławną antyfonę *Regina caeli*⁹⁹⁰.

- Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny

W „Podręczniku do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” nie podano, ani tekstu ani sposobu i terminu ich odmawiania, jednakże były one bardzo popularnym nabożeństwem, zwłaszcza przed poranną Mszą świętą niedzielą. Do kultywowania tej formy pobożności zachęcał Synod Archidiecezji Wrocławskiej. Zalecał on, aby Godzinki były śpiewane przynajmniej w święta maryjne, zawsze jednak poza Mszą świętą⁹⁹¹.

- Apel Jasnogórski

Jest modlitwą skierowaną do Królowej Polski za Kościół i Ojczyznę. Choć jest to w zasadzie modlitwa indywidualna, to jednak w uroczystości i święta maryjne stanowiła czasem zakończenie różnych obrzędów odprawianych nie tylko wieczorem, ale i o innej porze dnia. Podczas sprawowania we wspólnocie Kościoła przewodniczył mu prezbiter. Nabożeństwo to składało się z trzykrotnego odśpiewania hejnału „Maryjo, Królowo Polski”, antyfony „Pod Twoją obronę”, trzykrotnego wezwania „Królowo Polski, módl się za nami”, błogosławieństwa kapłańskiego i pieśni maryjnej. Apel Jasnogórski można było także odprawiać jako odrębne nabożeństwo, rozbudowując je o krótkie wstępne rozważanie oraz włączenie innych modlitw, np.: Litanii Loretańskiej, tajemnicy różańca św. Jeśli Apel Jasnogórski następował po Mszy św., wówczas śpiewano tylko trzykrotnie hejnał „Maryjo Królowo Polski”. W Archidiecezji Wrocławskiej nabożeństwo to w wielu parafiach było sprawowane o godzinie dwudziestej pierwszej⁹⁹².

⁹⁸⁷ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 308; Także, Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 233.

⁹⁸⁸ Dyrektorium o pobożności..., s. 138.

⁹⁸⁹ Wskazania i propozycje, nr 61.

⁹⁹⁰ Dyrektorium o pobożności..., s. 139.

⁹⁹¹ Synod Archidiecezji Wrocławskiej..., s. 308.

⁹⁹² Bereszyński, Reforma liturgiczna..., s. 448–449; Także, Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 259–261.

- Nawiedzenie kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej

W Polsce dwukrotnie odbywało się nawiedzenie Obrazu Jasnogórskiego. Teologiczne uzasadnienie czerpie ono z Ewangelii sławiącej Nawiedzenie Maryi, jak też i przekonania, że Maryja w szczególny sposób jest włączona w misję Chrystusa⁹⁹³. Powstałe z inicjatywy Kard. Wyszyńskiego, jako element Wielkiej Nowenny, nawiedzenie było „wyjściem Boga niesionego przez Maryję albo w Niej uobecnionego”⁹⁹⁴. Jak określił Ksiądz Prymas – była to odpowiedź Maryi na ślubowanie narodu, a zarazem Jej pomoc w wypełnieniu przyjętych zobowiązań. Obraz poświęcony przez Papieża Piusa XII 13.05.1957 r. był też znakiem jedności między Stolicą Apostolską a Polską. Dzięki nawiedzeniu związki wiernych z Maryją stały się realne i odzwierciedlały Kościół jako Ciało Chrystusa i wspólnotę świętych⁹⁹⁵. Pierwsze nawiedzenie kopii Cudownego Obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej wszystkich diecezji i parafii polskich rozpoczęło się w sierpniu 1957 r., poczynając od Warszawy. Drugie nawiedzenie Matki Najświętszej zaczęło się 04.05.1985 r. w diecezji drohiczyńskiej Do Archidiecezji Wrocławskiej obraz został przekazany po ustanowieniu nowych diecezji tj. po 25 marca 1992 r., dlatego też nie będzie omówiony w niniejszej pracy.

Pierwsza peregrynacja kopii Obrazu Matki Bożej poświęconej w Rzymie przez Papieża Piusa XII w Archidiecezji Wrocławskiej miała miejsce w dniach 10 lutego 1963 r. – 17 października 1964 r. Obraz nawiedził w tym czasie 525 kościołów parafialnych, 82 filialnych, 14 zakonnych⁹⁹⁶.

Dnia 10 lutego 1963 r. odbyła się w Kościele parafialnym p.w. Zbawiciela w Zielonej Górze uroczystość przekazania Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z Diecezji Gorzowskiej do Archidiecezji Wrocławskiej. W uroczystości tej uczestniczyli licznie zebrani przedstawiciele Episkopatu Polski na czele z Ks.Prymasem Stefanem Kardynałem Wyszyńskim. Prymas Polski wygłosił kazanie, w którym mówił o Pani Jasnogórskiej, która nawiedza swoje włości, aby nieść pokrzepienie i ulgę umęczonym swoim sługom i dzieciom. Pierwszą parafią, którą nawiedziła kopia Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej była parafia p.w. Najświętszej Maryi Panny w Żaganiu⁹⁹⁷. Nawiedzenie

⁹⁹³ II Polski Synod Plenarny, Poznań–Warszawa 1991, s. 273–274.

⁹⁹⁴ W. Urban, Perspektywa historyczna pasterzowania ks. Stefana kardynała Wyszyńskiego, Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Warszawskiego, Prymasa Polski (1946–1981), AK 73 (1981), z.2, s. 185–221

⁹⁹⁵ E. Ozorowski, Teologia nawiedzenia diecezji przez kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, AK 80(1988), z. 1, s. 54–64.

⁹⁹⁶ W. Urban, Kult Matki Boskiej Częstochowskiej w Archidiecezji Wrocławskiej, WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 251–261.

⁹⁹⁷ Przekazanie Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z Diecezji Gorzowskiej do Archidiecezji Wrocławskiej, dnia 10 lutego 1963 r. w Zielonej Górze i Żaganiu, WWK 18 (1953), nr 5–6, s. 123–127.

rozpoczął się od uroczystego przywitania, podczas którego odczytywano fragment Ewangelii o Nawiedzeniu świętej Elżbiety. Następnie biskup przewodniczył uroczystej Mszy św. koncelebrowanej. Dalszy program nabożeństw obejmował m.in. Mszę św. o północy, nabożeństwa biblijne, Nieszpory, Różaniec, Litanie Loretańską, Apel Jasnogórski, Godzinki, a także czuwania różnych grup modlitewnych i różnych stanów⁹⁹⁸. Z obchodów parafialnych zrodziło się, tzw. „małe nawiedzenie” poszczególnych rodzin przez pomniejszoną kopię Obrazu Jasnogórskiego.

- Jubileusz 600–lecia Jasnej Góry

Uroczystości związane z obchodami Wielkiego Jubileuszu Jasnogórskiego – 600 lat Maryjo jesteś z nami – przebiegały w Archidiecezji Wrocławskiej w dniach od 6 do 12 maja 1982 r. Rozpoczęły się one 5 maja nocnym czuwaniem pielgrzymów przybyłych z Archidiecezji Wrocławskiej na Jasną Górę. Modlitwom przewodniczyli Wrocławscy Księża Biskupi. Nazajutrz tj. 6 maja Obraz Nawiedzenia został przewieziony do Katedry Wrocławskiej, do której w kolejnych dniach przybywali pielgrzymi z poszczególnych dekanatów Archidiecezji. Dnia 12 maja po uroczystej Mszy św. koncelebrowanej, której przewodniczył Arcybiskup Metropolita Wrocławski, Obraz powrócił na Jasną Górę⁹⁹⁹.

- Obchody Milenium Chrztu Polski

Główne uroczystości przebiegały na płaszczyznach: ogólnopolskiej, diecezjalnej i parafialnej. Pierwszy etap obchodów miał miejsce w Wielką Sobotę tj. 9 kwietnia 1966 r., kiedy to świętowano liturgiczną rocznicę Chrztu Polski. We wszystkich parafiach odbyło się wówczas uroczyste odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Drugi etap miał miejsce 14 kwietnia 1966 r., kiedy to dziękczynnym nabożeństwem uczczono przyjęcie Chrztu przez Mieszka I. Trzecim etapem było oddanie całego Narodu w macierzyńską opiekę Matce Bożej 3 maja 1966 r., jako żywe Wotum wdzięczności za Chrzest i wiarę.

Uroczystości ogólnopolskie przebiegające na tzw. „historycznym szlaku Tysiąclecia” odbywały się także na terenie Archidiecezji Wrocławskiej w Bardzie Śląkim 3 lipca oraz w Trzebnicy 16 października tegoż roku¹⁰⁰⁰.

⁹⁹⁸ W. Miziołek, Maryjna koncepcja duszpasterstwa kardynała Stefana Wyszyńskiego, AK 73 (1981), z. 2, s. 255–276.

⁹⁹⁹ W ramach Obchodów Wielkiego Jubileuszu Jasnogórskiego – 600 lat Maryjo jesteś z nami – w dniach od 6 do 12 maja 1982 r. Archidiecezja Wrocławska gościła w swojej Katedrze Kopię Obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej Wędrującej, WWK 35 (1982), nr 11–12, s. 379–458. Zob. Aneks nr 4: Obchody Jubileuszu Obrazu Jasnogórskiego w Archidiecezji Wrocławskiej.

¹⁰⁰⁰ Wielki Jubileusz Tysiąclecia Chrztu Polski 1966, WWK 21 (1966), nr 4, s. 70–79.

- Litania i akt ofiarowania

„Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej” podaje tekst litanii wraz z werselem, modlitwą i antyfoną „Pod Twoją obronę”¹⁰⁰¹, a w rozdziale Modlitwy różne wyszczególnia akt ofiarowania się Najświętszej Maryi Pannie, zalecany do odmawiania podczas nabożeństwa popołudniowego dla dzieci pierwszokomunijnych¹⁰⁰².

- Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy

Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy, zalecone przez Stolicę Apostolską i z jej upoważnienia rozpowszechniane przez Zgromadzenie Ojców Redemptorystów, ma na celu rozbudzanie i podtrzymywanie praktyki ciągłej modlitwy („Nieustająca Nowenna”), jako odpowiedzi na wezwanie Chrystusa, „że zawsze należy się modlić i nie ustawać” (Łk 18,1). W „Nieustającej Nowennie” kieruje się modlitwy do Najświętszej Maryi Panny jako pośredniczki łask, wiążąc osobiste prośby i podziękowania wiernych z intencjami i dziękczynieniem wspólnoty kościelnej. Do istoty tego nabożeństwa należy tzw. Modlitwa rzymska i odczytywanie prywatnych prośb i podziękowań¹⁰⁰³. W Archidiecezji Wrocławskiej nabożeństwo to cieszyło się dużą popularnością wśród wiernych, było odprawiane w środy – poprzedzało Mszę świętą¹⁰⁰⁴.

- Soboty miesiąca

Wśród dni tygodnia, poświęconych Najświętszej Dziewicy, wyróżniała się sobota, podniesiona do stopnia wspomnienia Najświętszej Maryi Panny¹⁰⁰⁵. Wspomnienie sobót, dzięki tygodniowemu rytmowi jest znakiem ukazującym nam Najświętszą Dziewicę zawsze obecną i działającą w życiu Kościoła¹⁰⁰⁶.

Szczególnym elementem kultu maryjnego było w Archidiecezji Wrocławskiej oddawanie czci Niepokalanemu Sercu Maryi w pierwsze soboty miesiąca. W tym dniu odprawiano Mszę świętą wotywną, po której następowało odmówienie Litanii do Matki Bożej lub wezwań do Matki Miłosierdzia i odnowienie poświęcenia się Niepokalanemu

¹⁰⁰¹ Podręcznik do nabożeństw..., s. 32–34.

¹⁰⁰² Tamże, s. 94.

¹⁰⁰³ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 252–255.

¹⁰⁰⁴ S. Wyszyński, Dekret o odpustach dla Kościoła w Polsce związanych kultem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, WVK 26 (1971), nr 5, s. 128–129.

¹⁰⁰⁵ Mszał Rzymski zawiera różne formularze w celebrowaniu Mszy świętych na cześć Najświętszej Maryi Panny w godzinach rannych sobót Okresu Zwykłego, w którym są dozwolone Msze wotywny (por. KPK 1248, § 1); zob. także Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie, Wprowadzenie teologiczne i pastoralne, 34–36; podobnie Liturgia Godzin na soboty Okresu Zwykłego, kiedy jest to dozwolone, zawiera oficjum NMP w sobotę.

¹⁰⁰⁶ Wskazania i propozycje, nr 5.

Sercu Najświętszej Maryi Panny. Na zakończenie miało miejsce wystawienie Najświętszego Sakramentu, cicha adoracja i błogosławieństwo eucharystyczne¹⁰⁰⁷.

- Nabożeństwo fatimskie

Na pamiątkę Objawień Matki Boskiej w Fatimie, w niektórych parafiach Archidiecezji Wrocławskiej odprawiano tzw. nabożeństwo fatimskie trzynastego dnia każdego miesiąca. Pierwsze ukazanie się Matki Boskiej w Fatimie miało miejsce 13 maja 1917 roku, a 13 października tego roku pielgrzymi byli świadkami tzw. Cudu słońca. Dlatego nabożeństwo do MB Fatimskiej odprawia się każdego 13 dnia miesiąca od 13 maja do 13 października. Zgodnie z treścią objawień nabożeństwo ma charakter ekspijacyjny i obejmuje głównie wspólne odmawianie różańca, po każdej dziesiątce dodaje się modlitwę, która została wg tradycji przekazana w czasie objawień dzieciom w Fatimie. Po nabożeństwie odprawia się zwykle Msze św. wotywną z formularzem maryjnym, o ile pozwalają na to przepisy liturgiczne¹⁰⁰⁸.

- Śluby Jasnogórskie

Śluby Jana Kazimierza odnowili wierni w dniu 26 sierpnia 1956 r. na Jasnej Górze i zobowiązali się do ich pełnej realizacji. Na terenie Archidiecezji Wrocławskiej tekst ślubowań był odmawiany:

- w uroczystość Matki Boskiej Królowej Polski (3 maja) lub w niedzielę po tej uroczystości,
- w uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej (26 sierpnia)
- w rocznicę „Peregrynacji”, czyli nawiedzenia parafii przez kopię Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej
- z okazji misji czy rekolekcji parafialnych¹⁰⁰⁹.

4.5 Nabożeństwa ku czci Aniołów i Świętych Pańskich

Dnia 29 września czcimy Archaniołów: Michała, Rafała i Gabriela, a 2 października – Aniołów Stróżów. W te dni lub w niedzielę po nich można odprawić następujące nabożeństwo. Na zakończenie można wystawić Najświętszy Sakrament i po krótkiej adoracji udzielić błogosławieństwa eucharystycznego¹⁰¹⁰.

¹⁰⁰⁷ M. Falk, Kult Eucharystii poza Mszą świętą w świetle Encykliki Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*, w: W. Nowak (red), *Misterium Eucharystii: teologia, liturgia; encyklika, ekumenizm: encyklika Jana Pawła II Ecclesia de Eucharystia*, Olsztyn 2004, s. 249–251; Także, *Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej...*, s. 249–251; Także, M. Drozdek, *Nabożeństwo pierwszych sobót: propozycja pastoralna*, s. 20.

¹⁰⁰⁸ *Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej...*, s. 267–268.

¹⁰⁰⁹ Tamże, s. 257–258.

¹⁰¹⁰ Tamże, s. 268–269.

Zgodnie z zaleceniami Synodu Wrocławskiego na terenie Archidiecezji oddawano cześć wszystkim błogosławionym i świętym Kościoła w Polsce w niniejszym paragrafie zostaną omówione tylko wybrane nabożeństwa.

- Litania do Wszystkich świętych

Agendy liturgiczne stosowane na terenie Archidiecezji Wrocławskiej podały dwie wersje litanii: forma procesyjna i nabożeństwa błagalne (dłuższa) i forma obrzędowa (krótsza), śpiewana podczas obrzędów związanych z konsekracjami i uroczystymi błogosławieństwami¹⁰¹¹.

- Nabożeństwo ku czci głównych patronów Polski – św. Wojciecha i św. Stanisława

Głównym patronom Polski oddawano na terenie Archidiecezji Wrocławskiej cześć w dzień liturgicznego wspomnienia, odpowiednio 23 kwietnia i 8 maja. Księga „Nabożeństwa Archidiecezji Katowickiej” podaje teksty, które były wykorzystywane podczas Mszy św. lub podczas nabożeństw ku czci św. Wojciecha¹⁰¹² lub św. Stanisława¹⁰¹³.

- Nabożeństwo ku czci św. Jadwigi

Św. Jadwiga jako patronka Śląska i obok bł. Czesława współpatronka Archidiecezji Wrocławskiej odbiera należną sobie cześć w dniu 16 października. W wielu parafiach organizowano triduum przed uroczystością św. Patronki. Triduum włączano do wieczornych nabożeństw różańcowych. Często wykorzystywano teksty z „Agendy Diecezji Opolskiej” lub „Nabożeństw Diecezji Katowickiej”. Zachęcano też, by w tym dniu modlić się w intencji Jana Pawła II, bowiem w tym dniu przypadały kolejne rocznice Jego wyboru na Stolicę Piotrową¹⁰¹⁴.

- Nabożeństwo ku czci św. Stanisława Kostki

Św. Stanisław jest czczony w naszym kraju jako patron młodzieży. W wielu kościołach Archidiecezji Wrocławskiej organizowano przed Uroczystością Św. Stanisława triduum, miały też miejsce kwartalne dni modlitw w intencji dzieci, młodzieży i wychowawców. Podczas nabożeństw wykorzystywano teksty zawarte w obu wspomnianych wyżej Agendach¹⁰¹⁵.

¹⁰¹¹ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 269–277; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 515–520; Także, Litania do Wszystkich Świętych, WWK 28 (1973), nr 9–10, s. 291–297.

¹⁰¹² Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 281–282.

¹⁰¹³ Tamże, s. 283–286.

¹⁰¹⁴ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 283–287; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 309–311.

¹⁰¹⁵ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 298–299; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 301–305.

- Nabożeństwo ku czci św. Łukasza

Św. Łukasz jako patron lekarzy i malarzy miał także swój kult na terenie Archidiecezji Wrocławskiej. Zwykle nabożeństwo ku czci św. Łukasza odprawiano łącznie z nabożeństwem różańcowym. W intencji Służby Zdrowia odmawiano różaniec, następnie dodawano jedną z modlitw podawanych przez Agendy liturgiczne, stosowane na terenie Archidiecezji Wrocławskiej¹⁰¹⁶.

- Nabożeństwo ku czci św. Barbary

Kult św. Barbary – patronki górników, rozwinął się w Archidiecezji Wrocławskiej w sposób szczególny na terenie, w którym powstawał przemysł wydobywczy złóż rudy miedzi (Legnicko – Głogowski Okręg Miedziowy). W dniu 4 grudnia odprawiano uroczystą Mszę św. w intencji górników i ich rodzin zakończoną uroczystym błogosławieństwem lub nabożeństwem z wystawieniem Najświętszego Sakramentu¹⁰¹⁷.

- Nabożeństwo ku czci św. Floriana

Nabożeństwo ku czci św. Floriana – patrona „wszystkich ludzi ognia” tj. hutników i strażaków, zalecane były zwłaszcza w parafiach, gdzie zamieszkiwali hutnicy lub znajdowały się większe jednostki straży pożarnej. W dniu 4 maja odprawiano uroczystą Mszę św. w intencji hutników, strażaków i ich rodzin zakończoną uroczystym błogosławieństwem, także podczas nabożeństw majowych modlono się w intencji tych, którym patronuje św. Florian. Po litanii i antyfonie „Pod Twoją obronę” dodawano wezwania do św. Florian. Na zakończenie udzielano błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem¹⁰¹⁸.

4.6 Nabożeństwa okolicznościowe

- Nabożeństwo na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego i katechetycznego

Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej zalecał nabożeństwo na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego. W dzień rozpoczęcia roku szkolnego należy przed Mszą odśpiewać *Veni Creator*, po Ewangelii wygłosić krótką naukę, a po Mszy św. odśpiewać „Boże, coś Polskę”. W dzień zakończenia roku szkolnego należy w godzinie odpowiedniej dla dzieci odprawić Mszę św., wygłosić krótkie kazanie, odśpiewać

¹⁰¹⁶ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 302–303; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 313–315.

¹⁰¹⁷ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 305–308; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 317–319.

¹⁰¹⁸ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 290–292; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 282–283.

na koniec *Te Deum* lub „Ciebie, Boże chwalimy” i „Boże, coś Polskę”¹⁰¹⁹. Agendy liturgiczne Diecezji Opolskiej i Katowickiej także zalecają, by podkreślić te dwa dni. Nowy rok szkolny i katechetyczny należy rozpocząć Mszą św. – formularz, jeżeli pozwalają na to przepisy liturgiczne, bierze się o Duchu św. Zalecane jest także osobne nabożeństwo ze specjalnym błogosławieństwem dla dzieci rozpoczynających naukę w szkole podstawowej. Pierwszy tydzień roku szkolnego jest poświęcony modlitwom o chrześcijańskie wychowanie dzieci i młodzieży. Na zakończenie roku szkolnego i katechetycznego należy odprawić uroczystą dziękczynną Mszę św. dla dzieci i młodzieży. Agendy podają także specjalne modlitwy na zakończenie nauczania (dla klas VIII i maturalnych)¹⁰²⁰.

- Nabożeństwo o jedność chrześcijan

Nabożeństwo odprawiane szczególnie w Tygodniu Modlitw o jedność chrześcijan (18–25 stycznia). W Agendzie liturgicznej znajdujemy zalecenie, iż nabożeństwa ekumeniczne z liczniejszym udziałem chrześcijan innych wyznań, jak również z udziałem duchownych innych kościołów i wspólnot, należy urządzać poza Mszą św. Natomiast w nabożeństwach Słowa Bożego mogą uczestniczyć czynnie księża, wierni oraz duchowni z innych wyznań. Temat przewodni Tygodnia Modlitw o jedność chrześcijan jest podawany corocznie przez Komisje Episkopatu ds. Ekumenizmu. W oktawie modlitw o jedność należy odprawić jedną Mszę św. wotywną o jedność chrześcijan w zielonym lub białym kolorze z odpowiednio dobranymi czytaniem i śpiewami, i specjalną modlitwą powszechną. W innych Msza św. (z dnia) należy uwzględniać przynajmniej jedno wezwanie o jedność wszystkich chrześcijan. W przypadku, gdy odprawia się nabożeństwo z udziałem innych wspólnot chrześcijańskich, wówczas do kapłana katolickiego należy intronizacja Pisma św. oraz rozpoczęcie i zakończenie nabożeństwa. Braci odłączonych można zaprosić do udziału w procesji z Pismem św., czytań i śpiewów w liturgii Słowa, podawaniu intencji modlitwy powszechnej oraz odmówienia uroczystej modlitwy o jedność¹⁰²¹.

- Nabożeństwa w Dni Modlitw o powołania duchowne

Kościół wypełniając Chrystusowy nakaz: „Proście Pana żniwa, aby posłał robotników na żniwo swoje” (Łk 10,2) celebrować różne formy modlitw o powołania

¹⁰¹⁹ Podręcznik do nabożeństw..., s. 105–107.

¹⁰²⁰ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 353–361; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 435–442

¹⁰²¹ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 334–337; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 383–390.

duchowne: Tydzień modlitw o powołania kapłańskie, zakonne i misyjne (od IV Niedzieli Wielkanocy – Niedzieli Dobrego Pasterza). Agendy liturgiczne zalecają, aby w niedzielę w czasie wszystkich Mszy św. poświęcić problematyce powołań homilię, dobierając zarazem odpowiednio modlitwę powszechną i śpiewy. W dni powszednie tego Tygodnia odprawia się jedną Mszę św. na ogół główną, według formularza o powołania kapłańskie lub zakonne (o ile nie wypada wtedy uroczystość lub święto) z odpowiednio dobranymi czytaniem, modlitwą powszechną. W Archidiecezji Wrocławskiej jest praktykowany zwyczaj, że na Niedzielę Dobrego Pasterza są zapraszani do parafii klerycy z Seminarium Duchownego bądź siostry zakonne, które dzielą się refleksjami na temat powołania i włączają się do modlitw parafialnej. Kwartalne Dni Modlitw o powołania do służby w Kościele (ich terminy podawane są w kalendarzu liturgicznym diecezji na dany rok). O ile kalendarz liturgiczny na to pozwala, odprawia się wtedy jedną Mszę św. według formularza o powołania kapłańskie lub zakonne z własnymi czytaniem i okolicznościową modlitwą powszechną. Nabożeństwo w I czwartek miesiąca Jeżeli pozwalają na to przepisy liturgiczne, odprawia się w tym dniu Mszę św. Wotywną, używając na zmianę formularza o Chrystusie wiecznym Kapłanie albo o powołania kapłańskie lub zakonne. Po Mszy św. następuje wystawienie Najświętszego Sakramentu i przed Chrystusem eucharystycznym odmawia się jedną z modlitw o powołania. Nabożeństwo za powołanych do służby w Kościele. W dniach modlitw o powołania do służby w Kościele powinniśmy także pamiętać o tych, którzy aktualnie pracują w naszych kościołach. Nabożeństwo to zaleca się w Tygodniu Modlitw i w Kwartalne Dni Modlitw o powołania¹⁰²².

- Podziękowanie za żniwa

Uroczyste podziękowanie za żniwa należy urządzić w jedną z niedziel września lub października we wszystkich kościołach diecezji, zarówno na wsi, jak i w miastach. Dziękczynienie za żniwa zawsze łączy się ze Mszą św., gdyż Eucharystia jest najlepszym dziękczynieniem, także za zbiory i owoce ziemi oraz pracy ludzkiej. Akcenty dziękczynienia za żniwa włączymy do wszystkich mszy odprawianych w tym dniu w parafii (modlitwa powszechna). Świątynię należy na tę uroczystość odpowiednio przystroić: wieniec żniwny (w miastach od działkowiczów korona z kwiatów, warzyw i owoców), bochen chleba i różne płody ziemi. Zwłaszcza na wioskach przedstawiciele rolników, w miarę możliwości ubrani w stroje ludowe, gromadzą się przed kościołem.

¹⁰²² Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 340–346; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 390–401.

O oznaczonej godzinie kapłan z ministrantami i pocztami sztandarowymi udaje się przed kościół, pozdrawia zebranych i kropi ich wodą święconą. Następnie procesja przy śpiewie odpowiednio dobranej pieśni wchodzi do kościoła, jest to równocześnie śpiew na wejście. Do Mszy św. używa się szat koloru białego, natomiast formularz bierze się ze Mszy „Po zakończeniu żniw”. Poświęcenie koron żniwnych i płodów ziemi odbywa się po homilii, a po Komunii śpiewa się „Ciebie, Boże, wielbimy”¹⁰²³.

- Nabożeństwo w intencji Misji

Sobór Watykański II wyraźnie stwierdził, iż „duszpasterstwo winno być zawsze nacechowane duchem misyjnym, tak, żeby w odpowiedni sposób rozciągało się na wszystkich przebywających w parafii” (DB 30). Tydzień Misyjny był obchodzony po 3 niedzieli października (Niedziela Misyjna). Wspólna modlitwa tego Tygodnia miała wzbudzić troskę o cały Kościół, zainteresować misjami Kościoła, a przede wszystkim wyprosić u Boga liczne i różnorakie powołania w służbie Kościoła. Na poszczególne dni można było wybrać podane w Agendach liturgicznych teksty modlitewne, które odpowiednio należało włączyć w nabożeństwo różańcowe. W samą Niedzielę Misyjną lub przy innej okazji (np. przy okazji pobytu w parafii misjonarza) można było odprawiać osobne nabożeństwo misyjne dla dorosłych lub dla dzieci i młodzieży¹⁰²⁴.

- Nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego

Stolica Apostolska zatwierdziła dla Polski formularz Mszy św. wotywniej o Miłosierdziu Bożym. Można ją odprawić w dni, które dopuszczają wotywy, a więc przede wszystkim w dni powszednie okresu „w ciągu roku”. Szczególnie zaleca się odprawianie tej Mszy św. w trzeci piątek miesiąca. Obowiązuje kolor biały lub kolor okresu liturgicznego; czytania własne lub z dnia; zawsze należy odmawiać IV Modlitwę eucharystyczną z prefacją tej Modlitwie przypisaną. Święto Miłosierdzia Bożego jest przypisane II niedzieli Wielkanocy. Warto wspomnieć, iż w ośrodkach rozwijających kult Miłosierdzia Bożego są odprawiane w stałych terminach nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego, których zasadniczy element stanowią: koronka i litania do Miłosierdzia Bożego, a także akt ofiarowania się Bożemu Miłosierdziu¹⁰²⁵.

¹⁰²³ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 364–367; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 445–448.

¹⁰²⁴ Agenda Liturgiczna Diecezji Opolskiej..., s. 367–369; Także, Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 408–417.

¹⁰²⁵ Nabożeństwa Diecezji Katowickiej..., s. 417–422.

Konstytucja o Liturgii świętej wymienia wszystkie czynności święte sprawowane w Kościele. Na pierwszym miejscu zostały wymienione czynności liturgiczne, a następnie czynności pozaliturgiczne w podwójnej formie, jako nabożeństwo wspólnotowe (nabożeństwa ludu chrześcijańskiego i nabożeństwa partykularnych Kościołów) oraz jako nabożeństwo indywidualne¹⁰²⁶. Miarą i kryterium w ocenie każdej z form pobożności chrześcijańskiej, zarówno dawnej, jak i nowej, jest zawsze Ewangelia.

Liturgia i pobożność ludowa, wyrażająca się w różnych formach kultu i nabożeństwach Ludu Bożego, są więc dwiema formami kultu i powinny pozostawać we wzajemnym i owocnym kontakcie. W każdym przypadku liturgia musi stanowić punkt odniesienia, żeby dobrze, jasno i z roztropnością ustawić ducha modlitwy i życia charyzmatycznego, co istnieje w pobożności ludowej. Pobożność natomiast ze swymi śpiewami oraz wartościami symbolicznymi i językowymi może ubogacić liturgię elementami i sposobami właściwej inkulturacji i stanowić dla niej twórczy dynamizm. Wyraźnie widać to w przedstawionej recepcji odnowy liturgicznej w Archidiecezji Wrocławskiej.

¹⁰²⁶ Por KL 12 i 13.

ZAKOŃCZENIE

W Konstytucji *Sacrosanctum Concilium* czytamy, że „sprawowanie liturgii jest funkcją urzeczywistniania Kościoła i sposobem doprowadzania ludzi do uczestnictwa w tym zbawczym dziele, które jest uobecniane mocą Ducha Świętego w celebracjach liturgicznych. Zbawiający Chrystus jest bowiem ciągle obecny w swoim Kościele, ale szczególnie w czynnościach liturgicznych”(por. KL 7). Podstawowymi tymi czynnościami są celebracje sakramentów, sakramentaliów i Liturgii Godzin. Najbardziej widocznym i znaczącym owocem Soboru Watykańskiego II jest odnowa liturgiczna. Celem zainicjowanej wówczas odnowy liturgicznej, która wciąż znajduje się w fazie realizacji, jest pełniejszy rozwój życia chrześcijańskiego, dostosowanie do potrzeb naszych czasów wszystkich instytucji kościelnych, popieranie wszystkiego, co może ułatwić zjednoczenie podzielonych chrześcijan oraz umacnianie wszelkich działań, które służą budowaniu Kościoła (por. KL 1).

Konstytucja o Liturgii świętej, uchwalona dokładnie w 400-lecie zakończenia Soboru Trydenckiego, kończyła epokę potrydencką rubryk i centralizacji, a otworzyła nową erę w dziejach liturgii. Zainaugurowała dzieło odnowy liturgii, a zarazem zbliżenia jej do współczesnego człowieka. Sobór, rozróżniając to, co w liturgii jest niezmienne, bo pochodzi z woli Chrystusa, od tego, co jest zmienne, bo pochodzi z ustanowienia Kościoła, postanowił podjąć reformę liturgii, poprzez odrzucenie tego, co wydaje się być niezrozumiałym i nieczytelnym dla dzisiejszego człowieka; wprowadzając czy przywracając tym samym to wszystko, co może uczynić z liturgii prawdziwe dzieło całego ludu zjednoczonego przez chrzest z Jezusem Chrystusem, Najwyższym i Jedynym Kapłanem.

Głównym celem niniejszej pracy było przedstawienie recepcji odnowy liturgicznej zapoczątkowanej przez Sobór Watykański II na terenie Archidiecezji Wrocławskiej do 1992 r. i odpowiedzi na postawiony problem: na ile zasady odnowy liturgicznej zostały przejęte w archidiecezji wrocławskiej i w jaki sposób te zasady były przejmowane? Dokonano tego poprzez opis, porównanie, ustalenie kierunków odnowy liturgicznej w działalności osób, instytucji oraz ośrodków diecezjalnych odpowiedzialnych za przebieg soborowej reformy liturgicznej w Kościele wrocławskim.

Należy podkreślić, że w służbę odnowy liturgicznej Kościoła Wrocławskiego byli zaangażowani przede wszystkim ówcześni pasterze diecezji, a także instytucje służące biskupowi pomocą w realizacji reformy liturgicznej. Główny wysiłek był skierowany

na liturgiczną formację duchowieństwa i ludzi świeckich. W tym celu organizowano Rejonowe Dni Skupienia, Wrocławskie Dni Liturgiczno–Duszpasterskie, sympozja i wykłady poświęcone tematyce odnowy liturgicznej. Przed wprowadzeniem w życie nowych ksiąg liturgicznych odbywały się dyskusje i odczytywany był w diecezji odpowiedni list pasterski.

Po przeprowadzonych analizach, można napisać, że recepcja odnowy liturgicznej w Archidiecezji Wrocławskiej dokonywała się stopniowo i z zachowaniem tradycji, o ile ta zgadzała się z duchem liturgicznych dokumentów Stolicy Apostolskiej. Przyjęto zasadę stopniowej realizacji reformy liturgii, kładąc nacisk na spokojne przeszkolenie duchowieństwa i wiernych oraz staranne przygotowanie nowych ksiąg liturgicznych. Dużą rolę odegrała Komisja Liturgiczna, a od 1968 r. Archidiecezjalna Komisja Liturgiczna i Muzyki Sakralnej.

Pewnym mankamentem i trudnością w dokonaniu głębszych analiz recepcji odnowy liturgicznej był utrudniony dostęp do materiałów źródłowych. Można zauważyć brak w archiwach rocznych sprawozdań poszczególnych agend Kurii Arcybiskupiej. Często nie ma także w nich sygnatury, czy też nazwiska autora bądź roku wydania. Można też zauważyć, że brakuje głębszej refleksji nad uchwałami Synodu Archidiecezji Wrocławskiej. Analiza realizacji uchwał Synodu na płaszczyźnie odnowy liturgicznej mogłaby stać się tematem odrębnej pracy. Należałoby w przyszłości dokonać takich badań, aby zdynamizować kierunki działań duszpasterstwa liturgicznego.

Piękno i harmonia czynności liturgicznej znajdują znaczący wyraz w porządku, według którego każdy jest wezwany do czynnego uczestnictwa. Oznacza to uznanie różnych hierarchicznych ról zawartych w samej celebracji liturgii. Według ustalonych wyników badań stwierdzamy, że recepcja odnowy liturgicznej w Archidiecezji Wrocławskiej uwzględnia czynne uczestnictwo wiernych, jak również troskę o przewodniczenie celebracjom liturgicznym. Warto przypomnieć, że czynne w niej uczestniczenie nie pokrywa się samo przez się ze spełnianiem określonej posługi. Nade wszystko, nie służy sprawie czynnego uczestnictwa wiernych, zamieszanie spowodowane niezdolnością rozróżnienia w kościelnej wspólnocie różnych zadań przypadających

na poszczególne osoby. W szczególności potrzebna jest jasność co do specyficznych zadań kapłana. On, w sposób niezastąpiony, jak potwierdza tradycja Kościoła, jest tym, który przewodniczy całej celebracji eucharystycznej od początkowego pozdrowienia aż do ostatniego błogosławieństwa.

Rozpoczęcie procesu odnowy życia liturgicznego w Archidiecezji Wrocławskiej było milowym krokiem na drodze do realizacji zasadniczego celu Kościoła, którym jest: „przyczyniać się do coraz większego rozwoju życia chrześcijańskiego wśród wiernych, lepiej dostosować do potrzeb naszych czasów podlegające zmianom instytucje, popierać to, co może ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących w Chrystusa i umocnić to, co prowadzi do powołania wszystkich ludzi na łono Kościoła, dlatego uznał, że w szczególny sposób należy zatroszczyć się także o odnowienie i rozwój liturgii” (KL 1).

Przeprowadzone w niniejszej pracy badania nad recepcją odnowy liturgicznej w Archidiecezji Wrocławskiej ukazują, że dokonuje się ona praktycznie pod kierunkiem miejscowych biskupów. Można stwierdzić, że dzięki mądrości pasterzy Kościoła Wrocławskiego odnowa liturgii została przeprowadzona rozważnie, w duchu otwarcia na najistotniejsze idee odnowy soborowej, a jednocześnie z poszanowaniem tradycji kościelnej i narodowej.

ANEKSY

Aneks nr 1: REJONOWE DNI DUSZPASTERSKO – KATECHETYCZNE

15–20 LISTOPADA 1965 r. WWK 21(1966) nr 1, s. 19

Konferencje Rejonowe dla Wielbnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 15 listopada 1965 r. (poniedziałek) we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Wiązów, Trzebnica, Milicz, Syców, Wołów, Świdnica, Dzierżoniów, Góra Śl., Głogów, Sława Śl., Strzegom, Namysłów, Brzeg;
2. Dnia 16 listopada 1965 r. (wtorek) w Żaganiu, dla Dekanatów: Żagań, Żary, Szprotawa, Kozuchów;
3. Dnia 17 listopada 1965 r. (środa) w Legnicy, parafia Św. Jana Chrzciciela, dla Dekanatów: Legnica, Jawor, Lubin, Bolesławiec, Złotoryja;
4. Dnia 18 listopada 1965 r. (czwartek) w Kłodzku u OO. Jezuitów w parafii Wniebowzięcia NMP, dla Dekanatów: Kłodzko, Bystrzyca Kłodzka, Polanica Zdrój, Nowa Ruda Ziębice, Kamieniec Ząbkowicki, Ząbkowice Śl.
5. Dnia 19 listopada 1965 r. (piątek) w Jeleniej Górze, w parafii Św. Erazm i Pankracego, dla Dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Zgorzelec, Lubań Śl., Lubomierz, Wałbrzych Północ, Wałbrzych Południe, Kamienna Góra.
6. Dnia 20 listopada 1965 r. (sobota) we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Wrocław – Katedra, Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Północ, Wrocław – Południe, Wrocław – Wschód, Wrocław – Zachód, Oleśnica, Środa Śl., Oława

Konferencje rozpoczynały się o 10.00 rano.

Program konferencji:

1. Błogosławieństwo Najświętszym Sakramentem z Litanią Loretańską,
2. List pasterski Ks. Arcybiskupa Bolesława Kominka z Rzymu;
3. Słowo wstępne i modlitwa za zmarłych ostatnio kapłanów – ks. biskup Wincenty Urban;
4. Teologiczne i duszpasterskie podstawy odnowy liturgicznej
5. „Milenium” – referat ks. biskupa Wincentego Urbana;
6. Komunikat o koronacji cudownej figury Marki Bożej w Bardzie Śl. – o. rektor Józef Krok.

Przerwa.

7. Aktualne problemy duszpastersko–katechetyczne – ks. dr Stanisław Turkowski;
8. Dyskusja.
9. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej:
 - a. Wydziału Duszpasterskiego
 - b. Seminarium Duchownego
 - c. Wydziału Dobroczynności Chrześcijańskiej
 - d. Wydziału Finansowego, Odbudowy i Gospodarczego.

14–22 LISTOPADA 1966 r. WWK 22(1967) nr 4–5, s. 94–95

Konferencje Rejonowe dla Wielebnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 14 listopada 1966 r. (poniedziałek) we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Wiązów, Trzebnica, Milicz, Syców, Wołów, Dzierżoniów, Góra Śl., Głogów, Sława, Namysłów, Brzeg;
2. Dnia 15 listopada 1966 r. (wtorek) w Żaganiu, dla Dekanatów: Żagań, Żary, Szprotawa, Kozuchów;
3. Dnia 16 listopada 1966 r. (środa) w Legnicy (Kościół Św. Jacka), dla Dekanatów: Legnica, Jawor, Lubin, Bolesławiec, Złotoryja;
4. Dnia 17 listopada 1966 r. (czwartek) w Jeleniej Górze (Parafia Św. Erazm i Pankracego), dla Dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Zgorzelec, Lubań Śl., Lubomierz;
5. Dnia 18 listopada 1966 r. (piątek) w Wałbrzychu (Parafia Św. Aniołów Stróżów), dla Dekanatów: Wałbrzych Północ, Wałbrzych Południe, Kamienna Góra, Świdnica, Strzegom;
6. Dnia 19 listopada 1966 r. (sobota) w Kłodzku (Parafia), dla Dekanatów: Kłodzko, Bystrzyca Kłodzka, Polanica, Ziębice, Kamieniec Ząbkowicki, Ząbkowice Śl., Nowa Ruda;
7. Dnia 22 listopada 1966 r. (wtorek) we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Wrocław – Katedra, Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Północ, Wrocław – Południe, Wrocław – Wschód, Wrocław – Zachód, Oleśnica, Środa Śl., Oława

Konferencje rozpoczynały się o 10.00 rano.

Program konferencji:

1. Błogosławieństwo Najświętszym Sakramentem i *Veni Creator*;
2. Zagajenie ks. biskupa

3. Konferencja ascetyczna – ks. biskupa na temat: „Kapłan wobec problemu współczesnego małżeństwa”;
4. Modlitwa za zmarłych kapłanów – ks. biskup;
5. Wprowadzenie w zagadnienie współczesnego małżeństwa – ks. biskup
6. Odczytanie Listu Episkopatu do Duchowieństwa – rozeznanie sytuacji i wnioski duszpasterskie – ks. dr Stanisław Turkowski
7. Regulacja poczęć w oficjalnym nauczaniu Kościoła Katolickiego – ks. dr Józef Marek
8. Wskazania dla spowiedników w zakresie spowiedzi małżonków – ks. dr Józef Marek;

Przerwa – dyskusja;

9. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej:
 - e. Wydziału Duszpasterskiego
 - f. Seminarium Duchownego
 - g. Wydziału Dobroczynności Chrześcijańskiej
 - h. Wydziału Finansowego, Odbudowy i Gospodarczego.

Ks. Arcybiskup Bolesław Kominek przewodniczył konferencji rejonowej w Żaganiu i w Legnicy; ks. bp Andrzej Wronka we Wrocławiu, w Wałbrzychu oraz w Kłodzku; ks. biskup Paweł Latusek w Jeleniej Górze.

17–24 KWIETNIA 1967 r. WWK 22(1967) nr 8–9, s. 192–193.

Konferencje Rejonowe dla Wielbnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 17 kwietnia 1967 r. (poniedziałek) we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Wiązów, Trzebnica, Milicz, Syców, Wołów, Dzierżoniów, Góra Śl., Głogów, Sława, Namysłów, Brzeg, Borów, Sobótka;
2. Dnia 18 kwietnia 1967 r. (wtorek) w Żaganiu, dla Dekanatów: Żagań, Żary, Szprotawa, Kozuchów;
3. Dnia 19 kwietnia 1967 r. (środa) w Legnicy (Kościół Św. Jacka), dla Dekanatów: Legnica, Jawor, Lubin, Bolesławiec, Złotoryja;
4. Dnia 20 kwietnia 1967 r. (czwartek) w Jeleniej Górze (Parafia Św. Erazm i Pankracego), dla Dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Zgorzelec, Lubań Śl., Lubomierz;

5. Dnia 21 kwietnia 1967 r. (piątek) w Wałbrzychu (Parafia Św. Aniołów Stróżów), dla Dekanatów: Wałbrzych Północ, Wałbrzych Południe, Kamienna Góra, Świdnica, Strzegom;
6. Dnia 22 kwietnia 1967 r. (sobota) w Kłodzku, (Parafia Wniebowzięcia NMP), dla Dekanatów: Kłodzko, Bystrzyca Kłodzka, Polanica Zdrój, Ziębice, Kamieniec Ząbkowicki, Ząbkowice Śl., Nowa Ruda;
7. Dnia 24 kwietnia 1967 r. (wtorek) we Wrocławiu, ul Katedralna 4, dla Dekanatów: Wrocław – Katedra, Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Północ, Wrocław – – Południe, Wrocław – Wschód, Wrocław – Zachód, Oleśnica, Środa Śl., Oława

Konferencje rozpoczynały się o 10.00 rano. Tematem konferencji były:

1. Nauka ascetyczna oparta na dekretach soborowych;
2. Wykład o tematyce soborowej,
3. Aktualne zadania duszpasterskie,
4. Komunikaty Wydziałów Kurii Biskupiej.

Konferencjom przewodniczyli: ks. biskup Wincenty Urban i ks. biskup Paweł Latusek.

14–18 kwietnia 1969 r. /WWK 24 (1969), nr 6, s.155–156

Konferencje rejonowe dla Wielebnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 14 kwietnia 1969 r. (poniedziałek):
 - a. we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Borów, Brzeg, Dzierżoniów – Północ, Dzierżoniów – Południe, Głogów, Namysłów, Sława, Sobótka, Wiązów;
 - b. W Jeleniej Górze, w parafii Św. Erazma i Pankracego, dla Dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Lubań, Lubomierz, Zgorzelec.
2. Dnia 15 kwietnia 1969 r. (wtorek):
 - a. we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Góra Śl., Kąty Wrocławskie, Milicz, Syców, Ścinawa, Środa Śl., Świdnica, Trzebnica, Wołów,
 - b. w Żaganiu, dla Dekanatów: Kozuchów, Szprotawa, Żagań, Żary.
3. Dnia 16 kwietnia 1969 r. (środa):

- a. w Legnicy, w parafii Św. Trójcy, dla Dekanatów: Bolesławiec, Jawor, Legnica, Lubin, Złotoryja,
- 4. Dnia 17 kwietnia 1969 r. (czwarte):
 - a. w Wałbrzychu, w parafii Św. Aniołów Stróżów, dla Dekanatów: Kamienna Góra, Strzegom, Wałbrzych – Północ, Wałbrzych – Południe.
 - b. Bardo Śl. u OO. Redemptorystów, dla Dekanatów: Bystrzyca Kłodzka, Kamieniec Ząbkowicki, Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdrój, Ząbkowice Śl., Ziębice.
- 5. Dnia 18 kwietnia 1969 r. (piątek):
 - a. we Wrocławiu, ul. Katedralna 4, dla Dekanatów: Oleśnica, Oława, Wrocław – Zachód, Wrocław – Katedra, Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Północ, Wrocław – Południe, Wrocław – Wschód.

Konferencje rozpoczynały się o godzinie 10.00 rano.

Program konferencji:

1. Modlitwa – zagajenie – zapoznanie z programem.
2. Konferencja ascetyczna na temat wiary współczesnego kapłana.
3. Referaty dotyczące zmian liturgicznych i śpiewu kościelnego.
4. Dyskusja.
5. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej.
6. Wolne głosy i zakończenie.

Konferencje ascetyczne wygłaszali: we Wrocławiu Ks. Arcybiskup Bolesław Kominek, w Kłodzku ks. biskup Andrzej Wrona, w Jeleniej Górze, w Żaganiu, w Legnicy i w Wałbrzychu ks. biskup Wincenty Urban. Referaty na temat zmian liturgicznych wygłosili: ks. biskup Andrzej Wrona, ks. prałat dr Tadeusz Rybak, ks. profesor dr Leon Czaja. Referaty dotyczące śpiewów kościelnych wygłosili: ks. profesor Leon Pęcherek i o. Marek Salańczyk.

Dyskusja na temat zmian liturgicznych i śpiewu kościelnego była żywa.

Konferencje kończyły się godz. 14.30 po południu.

10–13 listopada 1969 r. /WWK 24 (1969), nr 12, s. 296–297/

Konferencje rejonowe dla Wielbnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 10 listopada 1969 r. (poniedziałek):

- a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Borów, Brzeg, Dzierżoniów – Północ, Dzierżoniów – Południe, Głogów, Namysłów, Sława, Sobótka, Wiązów;
 - b. w Jeleniej Górze, w parafii Św. Erazma i Pankracego, dla Dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Lubań, Lubomierz, Zgorzelec.
2. Dnia 11 listopada 1969 r. (wtorek):
- c. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Góra Śl., Kąty Wrocławskie, Milicz, Syców, Ścinawa, Środa Śl., Świdnica, Trzebnica, Wołów,
 - d. w Żaganiu, dla Dekanatów: Kozuchów, Szprotawa, Żagań, Żary.
3. Dnia 12 listopada 1969 r. (środa):
- e. w Legnicy, dla Dekanatów: Bolesławiec, Jawor, Legnica, Lubin, Złotoryja,
 - f. w Wałbrzychu, w parafii Św. Aniołów Stróżów, dla Dekanatów: Kamienna Góra, Strzegom, Wałbrzych – Północ, Wałbrzych – Południe.
4. Dnia 13 listopada 1969 r. (czwartek):
- g. w Bardzie Śl. u OO. Redemptorystów, dla Dekanatów: Bystrzyca Kłodzka, Kamieniec Ząbkowicki, Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdrój, Ząbkowice Śl., Ziębice.
 - h. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Oleśnica, Oława, Wrocław – Zachód, Wrocław – Katedra, Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Północ, Wrocław – Południe, Wrocław – Wschód.

Konferencje rozpoczynały się o godzinie 10.00 rano.

Program konferencji:

1. Modlitwa – zagajenie – zapoznanie z programem
2. Konferencja ascetyczna na temat szafarstwa Sakramentów świętych przez kapłana
3. Referaty dotyczący nowoczesnego spojrzenia na Sakramentologię
4. Dyskusja – przerwa
5. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej
6. Wolne głosy i zakończenie

Konferencje ascetyczne wygłaszali: we Wrocławiu (dnia 10 i 11 listopada 1969 roku) oraz w Wałbrzychu ks. biskup sufragan Andrzej Wronka, w Żaganiu, w Legnicy, Bardzie Śląskim ks. biskup sufragan Wincenty Urban, we Wrocławiu (dnia 13 listopada

1969 roku), w Jeleniej Górze ks. biskup sufragan Paweł Latusek. Referaty na temat nowoczesnego spojrzenia na Sakramentologię wygłosili: we Wrocławiu, w Wałbrzychu: ks. prałat Eugeniusz Tomaszewski, w Jeleniej Górze, w Żaganiu, w Legnicy i w Bardzie Śląskim: ks. mgr Roman Rogowski. Konferencja omawiała program kaznodziejski i duszpasterski na rok 1969/1970.

Na każdej konferencji odczytano list Ks. Arcybiskupa Bolesława Kominka, Ordynariusza Wrocławskiego, nadesłany z Rzymu.

Konferencje kończyły się godz. 14.00 po południu.

6–9 kwietnia 1970 r. /WWK 25 (1970), nr 5, s. 111–112/

Konferencje rejonowe dla Wielebnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 6 kwietnia 1970 r. (poniedziałek):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Borów, Brzeg, Dzierżoniów – Północ, Dzierżoniów – Południe, Głogów, Namysłów, Sława, Sobótka, Wiązów;
 - b. W Jeleniej Górze, w parafii Św. Erazma i Pankracego, dla Dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Lubań, Lubomierz, Zgorzelec.
2. Dnia 7 kwietnia 1970 r. (wtorek):
 - c. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Góra Śl., Kąty Wrocławskie, Milicz, Syców, Ścinawa, Środa Śl., Świdnica, Trzebnica, Wołów,
 - d. w Żaganiu, dla Dekanatów: Kozuchów, Szprotawa, Żagań, Żary.
3. Dnia 8 kwietnia 1970 r. (środa):
 - e. w Legnicy, dla Dekanatów: Bolesławiec, Jawor, Legnica, Lubin, Złotoryja,
 - f. w Wałbrzychu, w parafii Św. Aniołów Stróżów, dla Dekanatów: Kamienna Góra, Strzegom, Wałbrzych – Północ, Wałbrzych – Południe.
4. Dnia 9 kwietnia 1970 r. (czwartek):
 - g. w Bardzie Śl. u OO. Redemptorystów, dla Dekanatów: Bystrzyca Kłodzka, Kamieniec Ząbkowicki, Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdrój, Ząbkowice Śl., Ziębice.
 - h. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Oleśnica, Oława, Wrocław – Zachód, Wrocław – Katedra, Wrocław –

– Śródmieście, Wrocław – Północ, Wrocław – Południe, Wrocław –
Wschód.

Konferencje rozpoczynały się o godzinie 10.00 rano.

Program konferencji:

1. Modlitwa za zmarłych ostatnio kapłanów;
2. Zagajenie – zaznajomienie z programem konferencji;
3. Konferencja ascetyczna na temat postawy duchowej polskiego kapłana w roku 1970;
4. Referat na temat: „Praktyczne problemy w duszpasterstwie sakramentalnym”;
5. Dyskusja – przerwa;
6. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej;
7. Wolne głosy i zakończenie;

Konferencje ascetyczne wygłaszali: we Wrocławiu (dnia 6, 7 i 9 kwietnia 1970 roku) Ks. Arcybiskup Bolesław Kominek, Ordynariusz Wrocławski; w Legnicy (dnia 8 kwietnia 1970 roku), ks. biskup sufragan Andrzej Wronka; w Jeleniej Górze i w Wałbrzychu (dnia 6 i 8 kwietnia 1970 roku), ks. biskup sufragan Wincenty Urban; w Żaganiu i w Bardzie Śląskim (dnia 7 i 8 kwietnia 1970 roku) ks. biskup sufragan Paweł Latusek. Referaty na temat: „Praktyczne problemy w duszpasterstwie sakralnym” wygłosili: we Wrocławiu (6, 7 kwietnia 1970 roku) oraz w Wałbrzychu (dnia 8 kwietnia 1970 roku): ks. prałat Wenancjusz Róg, administrator parafii Wałbrzych – Piaskowa Góra; w Legnicy, w Żaganiu i Wrocławiu (dnia 7,8 i 9 kwietnia 1970 roku) ks. dziekan Stanisław Pikul, administrator w Miliczu; w Jeleniej Górze, w Bardzie Śląskim (w dniach 6 i 9 kwietnia 1970 roku) ks. Jan Tympalski, administrator w Strzelinie.

Komunikaty Kurii Arcybiskupiej dotyczyły: programu jubileuszowych uroczystości (25 – lecia) organizacji kościelnej na Ziemiach po wiekach Odzyskanych, programu modlitw za Ojca świętego i duchowieństwa z okazji 50 – letniego jubileuszu święceń kapłańskich Papieża Pawła VI, tygodnia powołań kapłańskich i zakonnych (od 12 do 19 kwietnia br.), urzędzenia uroczystości pierwszej Komunii świętej. Uczestnicy konferencji zostali także zaznajomieni z aktualnymi sprawami, dotyczącymi kwestii wewnętrznokościelnych.

W dyskusji Księża wypowiadali się i uzupełniali wypowiedzi referentów.

Konferencje kończyły się o godz. 13.30 po południu.

15–17 i 21–25 WRZEŚNIA 1970 r. WWK 25(1970) nr 10–11, s. 308–309.

Konferencje rejonowe dla Wielbnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 15 września 1970 r. (wtorek): we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Oleśnica, Oława, Wrocław – Zachód, Wrocław – –Katedra, Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Północ, Wrocław – Południe, Wrocław – Wschód.
2. Dnia 16 września 1970 r. (środa): we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Góra Śl., Kąty Wrocławskie, Milicz, Syców, Ścinawa, Środa Śl., Świdnica, Trzebnica, Wołów.
3. Dnia 17 września 1970 r. (czwartek): we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Borów, Brzeg, Dzierżoniów – Północ, Dzierżoniów – – Południe, Głogów, Namysłów, Sława, Sobótka, Wiązów.
4. Dnia 21 września 1970 r. (poniedziałek): w Żaganiu: dla Dekanatów: Kozuchów, Szprotawa, Żagań, Żary.
5. Dnia 22 września 1970 r. (wtorek): w Legnicy, dla Dekanatów: Bolesławiec, Jawor, Legnica, Lubin, Złotoryja.
6. Dnia 23 września 1970 r. (środa): w Bardzie Śl. u OO. Redemptorystów, dla Dekanatów: Bystrzyca Kłodzka, Kamieniec Ząbkowicki, Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdrój, Ząbkowice Śl., Ziębice.
7. Dnia 24 września 1970 r. (czwartek): w Wałbrzychu, w parafii Św. Aniołów Stróżów, dla Dekanatów: Kamienna Góra, Strzegom, Wałbrzych – Północ, Wałbrzych – Południe.
8. Dnia 25 września 1970 r. (piątek): w Jeleniej Górze, w parafii Św. Erazma i Pankracego, dla Dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Lubań, Lubomierz, Zgorzelec.

W konferencji rejonowych wzięli udział: Duszpasterze, Katecheci (tki) zakonni i świeccy.

Program konferencji dotyczył wprowadzenia z dniem 29 listopada 1970 roku, w pierwszą niedzielę Adwentu, nowego *Ordo Missae*.

Konferencje rozpoczynały się o godz. 10.00.

Szczegółowy program konferencji:

1. Modlitwa – zaznajomienie z programem;
2. Konferencja liturgiczna, wygłaszane przez ks. biskupów – sufraganów;

3. Referat na temat: „Nowy porządek Mszy św.” – ks. dr Leon Czaja;
4. Referat na temat: „Śpiewy liturgiczne w nowym porządku Mszy św.” – ks. prof. Norbert Jonek.
5. Dyskusja – przerwa
6. Komunikaty poszczególnych Referatów Kurii Arcybiskupiej;
7. Zapytania;
8. Pokazowa Msza św. według nowego porządku;
9. Zakończenie i modlitwa.

Konferencjom przewodniczyli: Ks.Biskup Andrzej Wronka we Wrocławiu, dnia 15 września 1970 r. i w Bardzie Śl.; Ks.Biskup Wincenty Urban we Wrocławiu, dnia 16 września 1970 r. i w Legnicy, w Jeleniej Górze; ks. biskup Paweł Latusek we Wrocławiu, dnia 17 września 1970 r. i w Żaganiu, w Wałbrzychu.

Ks. Arcybiskup Bolesław Kominek brał udział w konferencjach rejonowych we Wrocławiu.

30 SIERPNIĄ – 1 WRZEŚNIA 1971 R. WWK 26 (1971), nr 7–8, s. 189–190.

WROCLAWSKIE DNI LITURGICZNO – DUSZPASTERSKIE KSIĘŻY DIECEZJALNYCH I ZAKONNYCH

Dnia 30 sierpnia (poniedziałek)

Godz. 9.00 – Msza święta z homilią Księdza Arcybiskupa Wrocławskiego, Bolesława Kominka;

- Zagajenie ks. rRektora dr hab. Józefa Majki;
- Teologia liturgii – ks. biskup Andrzej Wronka;
- Słowo Boże w liturgii – ks. dr Stanisław Czerwik;

Godz. 15.00 – Homilia liturgiczna – ks. dr Władysław Witkowski CSSR;

– Konwersatoria

1. Zagadnienie homilii
2. Służba liturgiczna (zespoły ministrantów, lektorów, zespołów muzycznych);
3. Jak sprawować odnowioną liturgię (obowiązujące przepisy)

Dnia 31 sierpnia (wtorek)

Godz. 9.00 – Związek katechezy z liturgią – ks. dr Jan Charytański TJ

– Sztuka sakralna w odnowionej liturgii – dr Jacek Woźniakowski

Godz. 12.00 – Msza św. koncelebrowana z homilią;

Godz. 15.00 – Zagadnienie muzyki w odnowionej liturgii – ks. mgr Ireneusz Pawlak

– Konwersatoria:

1. Katecheza a liturgia;
2. Stosunek do zabytków sztuki sakralnej. Przystosowanie wnętrza Kościoła do odnowionej liturgii.
3. Nabożeństwa parafialne.

Dnia 1 września (środa)

Godz. 9.00 – Warunki owocnego udziału w Ofierze Mszy świętej – ks. dr Wacław Schenk;

– Rok liturgiczny w duszpasterstwie parafialnym – Ks. prob. Stanisław Hartlieb;

Godz. 12.00 – Msza święta koncelebrowana. Zakończenie.

22 – 25 KWIETNIA 1974 r. WWK 29(1974) nr 6, s. 159–160.

Konferencje rejonowe dla Wielebnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 22 kwietnia 1974 r. (poniedziałek):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Borów, Góra Śl., Milicz, Syców, Środa Śl. Trzebnica, Wołów,
 - b. w Bardzie Śl. u OO. Redemptorystów, dla Dekanatów: Bystrzyca Kłodzka, Kamieniec Ząbkowicki, Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdrój, Ząbkowice Śl., Ziębice.
2. Dnia 23 kwietnia 1974 r. (wtorek):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Brzeg, Dzierżoniów – Północ, Dzierżoniów – Południe, Kąty Wrocławskie, Namysłów, Oława, Wiązów.
 - b. w Jeleniej Górze, dla Dekanatów: Gryfów Śl., Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Lubań, Lubomierz, Zgorzelec.
 - c. Góra Śl., Kąty Wrocławskie, Milicz, Syców, Ścinawa, Środa Śl., Świdnica, Trzebnica, Wołów.

3. Dnia 24 kwietnia 1974 r. (środa):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Południe, Wrocław – Północ, Wrocław – Wschód, Wrocław – Zachód.
 - b. w Wałbrzychu, w parafii Św. Aniołów Stróżów, dla Dekanatów: Kamienna Góra, Wałbrzych – Północ, Wałbrzych – Południe.
4. Dnia 25 kwietnia 1974 r. (czwartek):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Wrocław – Katedra, Oleśnica, Sobótka, Strzegom, Ścinawa, Świdnica.
5. w Legnicy, dla Dekanatów: Bolesławiec – Wschód, Bolesławiec – Zachód, Jawor, Legnica, Lubin, Złotoryja.

Program konferencji:

1. Modlitwa
2. Zagajenie
3. Referat I: „Wychowanie do małżeństwa i życia w rodzinie”
4. Referat II: „Wychowanie w rodzinie”
5. Dyskusja
6. Komunikaty Kurii Metropolitalnej
7. Wolne wnioski
8. Zakończenie

Konferencjom przewodniczyli we Wrocławiu: ks. biskup Wincenty Urban, wikariusz kapitulny, poza Wrocławiem: ks. biskup Józef Marek. Referaty wygłaszali: ks. prałat dr Eugeniusz Tomaszewski, ks. dziekan Jan Tympalski, ks. mgr Henryk Piotrowski, ks. mgr Stanisław Orzechowski.

17 – 21 LUTEGO 1975 r. WWK 30 (1975) nr 4–6, s. 151–152.

Konferencje rejonowe dla Wielbnego Duchowieństwa Archidiecezji Wrocławskiej odbyły się w następujących terminach i miejscach:

1. Dnia 17 lutego 1975 r. (poniedziałek):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Borów, Góra Śl., Milicz, Syców, Środa Śl. Trzebnica, Wołów,
 - b. w Bardzie Śl. u OO. Redemptorystów, dla Dekanatów: Bystrzyca Kłodzka, Kamieniec Ząbkowicki, Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdrój, Ząbkowice Śl., Ziębice.

2. Dnia 18 lutego 1975 r. (wtorek):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Brzeg, Dzierżoniów – Północ, Dzierżoniów – Południe, Kąty Wrocławskie, Namysłów, Oława, Wiązów.
 - b. w Jeleniej Górze, dla Dekanatów: Gryfów Śl., Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Lubań, Lubomierz, Zgorzelec.
3. Dnia 19 lutego 1975 r. (środa):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Wrocław – Śródmieście, Wrocław – Południe, Wrocław – Północ, Wrocław – Wschód, Wrocław – Zachód.
 - b. w Wałbrzychu, dla Dekanatów: Kamienna Góra, Wałbrzych – Północ, Wałbrzych – Południe.
4. Dnia 20 lutego 1975 r. (czwartek):
 - a. we Wrocławiu, w Arcybiskupim Seminarium Duchownym dla Dekanatów: Wrocław – Katedra, Oleśnica, Sobótka, Strzegom, Ścinawa, Świdnica.
5. Dnia 21 lutego 1975 r. (piątek):
 - a. w Legnicy, dla Dekanatów: Bolesławiec – Wschód, Bolesławiec – Zachód, Jawor, Legnica, Lubin, Złotoryja.

Początek konferencji był o godz. 10.00 rano.

Duszpasterskie przygotowanie do małżeństwa oraz wprowadzenie do sakramentu bierzmowania było tematyką spotkań. We Wrocławiu wszystkim konferencjom przewodniczył: ks. biskup Wincenty Urban, wikariusz kapitulny. Wykład na temat: „Duszpasterskie przygotowanie do sakramentu małżeństwa oraz do życia w rodzinie” wygłosił ks. prałat Jan Krucina, dyrektor Wydziału Duszpasterstwa, a ks. wicerektor Tadeusz Rybak omówił instrukcję Episkopatu Polski o przygotowaniu do Sakramentu bierzmowania. W miejscowościach poza Wrocławiem konferencjom przewodniczył ks. biskup Józef Marek, sufragan wrocławski, a ks. dr Leon Czaja, sekretarz Wydziału Duszpasterstwa przedstawił programową tematykę związaną z sakramentami małżeństwa i bierzmowania.

14–17 LUTEGO 1977 r. WWK 32(1977) nr 3–4, s. 61–64.

Porządek dzienny

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczą księża biskupi

Homilia w czasie Mszy św. – wygłoszą Diecezjalni Ojcowie Duchowni

11.30 – obrady w wyznaczonej sali:

– zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia – księża biskupi

– referat I nt. „Teologia Sakramentu Pokuty”.

– dyskusja

13.00 – przerwa obiadowa

14.00 – referat II nt. „Spowiedź młodych (młodzieży, narzeczonych i młodych małżeństw) na tle Deklaracji kongregacji Doktryny Wiary w sprawie pewnych kwestii etyki seksualnej”

– dyskusja

– komunikaty Kurii Metropolitalnej

– podsumowanie – księża biskupi

16.00 – Adoracja Najświętszego Sakramentu – przewodniczą Diecezjalni Ojcowie Duchowni

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
14.02.1977 r.	Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Borów, Kąty Wroc., Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Józef Marek b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Tomaszewski d) Wykład II – ks. prof. dr Adam Dyczkowski
	Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek d) Wykład II – ks. prof. dr Roman Rogowski
	Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prałat Tadeusz Rybak

		d) Wykład II – ks. prof. dr Wiesław Gawlik
15.02.1977 r.	Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. kan Julian Bolek c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Tomaszewski d) Wykład II – ks. prof. dr Adam Dyczkowski
	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek d) Wykład II – ks. prof. dr Roman Rogowski
	Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Józef Marek b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prałat dr Tadeusz Rybak d) Wykład II – ks. prof. dr Wiesław Gawlik
16.02.1977 r.	Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. kan. Julian Bolek c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Tomaszewski d) Wykład II – ks. prof. dr Wiesław Gawlik
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Józef Marek b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prałat dr Tadeusz Rybak d) Wykład II – ks. prof. dr Roman Rogowski
	Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.	a) Przewodniczący – Ksiądz Biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek d) Wykład II – ks. prof. dr Adam Dyczkowski
17.02.1977 r.	Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz

		c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Tomaszewski d) Wykład II – ks. prof. dr Roman Rogowski
	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek d) Wykład II – ks. prof. dr Adam Dyczkowski
	Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Józef Marek b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. dr Tadeusz Rybak d) Wykład II – ks. prof. dr Wiesław Gawlik

25–28 WRZEŚNIA 1978 r. WWK 33(1978) nr 10–11, s. 325–328.

Porządek dzienny

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczą księża biskupi

Homilia: „Eschatologia chrześcijańska”

11.30 – obrady w wyznaczonej sali:

– zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia – księża biskupi

– wykład I: „Odnowione obrzędy chrześcijańskiego pogrzebu”

– dyskusja

13.00 – przerwa obiadowa

14.00 – wykład II: „Śpiewy w odnowionym *Ordo* pogrzebowym”

– dyskusja

– komunikaty Kurii Metropolitalnej

– podsumowanie Dnia skupienia

16.00 – Adoracja Najświętszego Sakramentu

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
25.09.1978 r.	Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Borów, Kąty Wroc., Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący – ks. prałat Stanisław Turkowski b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz

		<p>c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Tschuschke</p> <p>d) Wykład II – ks. prof. mgr Norbert Jonek</p>
	<p>Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko</p> <p>c) Wykład I – ks. mgr Henryk Piotrowski</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski</p>
	<p>Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur</p> <p>c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Marian Kwieciński</p>
26.09.1978 r.	<p>Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Tschuschke</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Marian Kwieciński</p>
	<p>Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur</p> <p>c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski</p>
	<p>Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.</p>	<p>a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko</p> <p>c) Wykład I – ks. mgr Henryk Piotrowski</p> <p>d) Wykład II – ks. prof. mgr Norbert Jonek</p>
27.09.1978 r.	<p>Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.</p>	<p>a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Tschuschke</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski</p>
	<p>Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł.,</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p>

	Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.	b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. mgr Henryk Piotrowski d) Wykład II – ks. mgr Marian Kwieciński
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja d) Wykład II – ks. prof. mgr Norbert Jonek
28.09.1978 r.	Wrocław – Arcybiskupie Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Tschuschke d) Wykład II – ks. prof. mgr Norbert Jonek
	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski
	Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. mgr Henryk Piotrowski d) Wykład II – ks. mgr Marian Kwieciński

4–7 GRUDNIA 1978 r. WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 14–17.

Porządek dzienny

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczą Księża Biskupi

Homilia: „Życie rodzinne przedmiotem szczególnej troski duszpasterstwa”

11.30 – obrady w wyznaczonej sali:

- zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia – Księża Biskupi
- wykład I: „Rodzina Kościołem domowym – Kościół domowy w służbie życia” – program pracy duszpasterskiej na rok 1978/1979.

13.00 – przerwa obiadowa

14.00 – wykład II: „Problemy duszpasterskie związane z przygotowaniem do życia w rodzinie chrześcijańskiej”

– dyskusja

– komunikaty Kurii Metropolitalnej

– podsumowanie Dnia Skupienia

16.00 – Adoracja Najświętszego Sakramentu.

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
4.12.1978 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Borów, Kąty, Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. rektor Józef Majka d) Wykład II – ks. prof. Stanisław Orzechowski
	Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. Jan Krucina d) Wykład II – ks. mgr Marian Staneta
	Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Julian Michalec d) Wykład II – ks. dziekan Jan Tympalski
5.12.1978 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. rektor Józef Majka d) Wykład II – ks. mgr Marian Staneta
	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. dr Julian Michalec d) Wykład II – ks. prof. Stanisław Orzechowski

	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. dr Jan Krucina d) Wykład II – ks. dziekan Jan Tympalski
6.12.1978 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. rektor Józef Majka d) Wykład II – ks. prof. Stanisław Orzechowski
	Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. profesor dr Jan Krucina d) Wykład II – ks. dziekan Jan Tympalski
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. dr Julian Michalec d) Wykład II – ks. mgr Marian Staneta
7.12.1978 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.	a) Przewodniczący – Ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. rektor Józef Majka d) Wykład II – ks. mgr Marian Staneta
	Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. profesor dr Jan Krucina d) Wykład II – ks. prof. Stanisław Orzechowski
	Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. dr Julian Michalec

		d) Wykład II – ks. dziekan Jan Tympalski
--	--	--

19–22 LUTEGO 1979 r. WWK 33 (1979), nr 5–6, s. 144–146.

Porządek dzienny

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczą Księża Biskupi

Homilia: „Rola sztuki sakralnej w służbie Bożej”

11.30 – obrady w wyznaczonej sali:

– zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia – Księża Biskupi

– wykład I: „Ochrona, użytkowanie oraz estetyka zabytkowej i współczesnej sztuki sakralnej”.

– dyskusja

13.00 – przerwa obiadowa

14.00 – wykład II: „Ochrona ruchomych zabytków kościelnych.”

– dyskusja

– komunikaty Kurii Metropolitalnej

– podsumowanie Dnia Skupienia

16.00 – Adoracja Najświętszego Sakramentu.

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
19.02.1979 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Borów, Kąty, Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. Jan Dębski d) Wykład II – ks. mgr. Józef Mołdysz
	Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. mgr. Władysław Bochnak d) Wykład II – ks. prof. Józef Pater
	Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Józef Mandziuk

		d) Wykład II – ks. mgr Kazimierz Fedyk
20.02.1979 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Dzierżonów Południe, Dzierżonów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. Jan Dębski d) Wykład II – ks. prof. Józef Pater
	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. mgr Władysław Bochnak d) Wykład II – ks. mgr Józef Mołdysz
	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Józef Mandziuk d) Wykład II – ks. mgr. Kazimierz Fedyk
21.02.1979 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. Jan Dębski d) Wykład II – ks. prof. Józef Pater
	Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. mgr Władysław Bochnak d) Wykład II – ks. mgr Kazimierz Fedyk
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Józef Mandziuk d) Wykład II – ks. mgr Józef Mołdysz
22.02.1979 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. prof. Jan Dębski

		d) Wykład II – ks. mgr Józef Mołdysz
	Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. mgr Władysław Bochnak d) Wykład II – ks. prof. Józef Pater
	Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. Józef Mandziuk d) Wykład II – ks. mgr. Kazimierz Fedyk

15–18 WRZEŚNIA 1980 r. WWK 34 (1980), nr 11–12, s. 344–346.

Porządek dzienny

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczą Księża Biskupi

Homilia: Cierpienie największym wymiarem człowieczeństwa i pełni chrześcijaństwa

Krótkie dziękczynienie

11.30 – obrady w wyznaczonej sali:

– zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia – Księża Biskupi

– wykład I: Duszpasterstwo chorych, samotnych, rencistów i emerytów w środowisku miejskim i wiejskim.

– dyskusja

13.00 – przerwa obiadowa

14.00 – wykład II: Odnowiony obrzędy sakramentu namaszczenia chorych w praktyce duszpasterskiej.

– dyskusja

– podsumowanie Dnia Skupienia

16.00 – Adoracja Najświętszego Sakramentu – przewodniczą Diecezjalni Ojcowie Duchowni.

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
15.09.1980 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Borów, Kąty, Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak c) Wykład I – ks. mgr. Józef Strugarek d) Wykład II – ks. dr Leon Czaja
	Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. dziekan Kazimierz Marks d) Wykład II – ks. mgr Franciszek Filipek
	Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. mgr. Michał Augustyn d) Wykład II – ks. proboszcz Józef Mielczarek
16.09.1980 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak c) Wykład I – ks. dziekan Kazimierz Marks d) Wykład II – ks. dr Leon Czaja
	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. mgr. Michał Augustyn d) Wykład II – ks. proboszcz Józef Mielczarek
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. mgr. Józef Strugarek d) Wykład II – ks. mgr Franciszek Filipek
17.09.1980 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak

		<p>c) Wykład I – ks. mgr. Michał Augustyn</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Franciszek Filipek</p>
	<p>Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz</p> <p>c) Wykład I – ks. mgr Józef Strugarek</p> <p>d) Wykład II – ks. proboszcz Józef Mielczarek</p>
	<p>Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur</p> <p>c) Wykład I – ks. dziekan Kazimierz Marks</p> <p>d) Wykład II – ks. dr Leon Czaja</p>
18.09.1980 r.	<p>Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak</p> <p>c) Wykład I – ks. dziekan Kazimierz Marks</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Franciszek Filipek</p>
	<p>Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincentz Urban</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur</p> <p>c) Wykład I – ks. mgr. Michał Augustyn</p> <p>d) Wykład II – ks. dr Leon Czaja</p>
	<p>Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz</p> <p>c) Wykład I – ks. mgr Józef Strugarek</p> <p>d) Wykład II – ks. proboszcz Józef Mielczarek</p>

23–26 LUTEGO 1981 r. WWK 34 (1981), nr 4–6, s. 147–150.

Porządek dzienny

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczą księża biskupi

Homilia: „Eklezjalny wymiar liturgii”

Krótkie dziękczynienie

11.30 – obrady w wyznaczonej sali:

- zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia – księży biskupi
- wykład I: „Obowiązujące normy sprawowania Eucharystii”.
- dyskusja

13.00 – przerwa obiadowa

14.00 – wykład II: „Aktualne problemy śpiewu i muzyki kościelnej w świetle Instrukcji z 8. II. 1979 r.”

- dyskusja
- podsumowanie Dnia Skupienia

16.00 – Adoracja Najświętszego Sakramentu – przewodniczą Diecezjalni Ojcowie Duchowni.

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
23.02.1981 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Borów, Kąty, Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. wicerektor Henryk Piotrowski d) Wykład II – ks. mgr. Jerzy Sienkiewicz
	Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Mitek d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski
	Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek
24.02.1981 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek

	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Mitek</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski</p>
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur</p> <p>c) Wykład I – ks. wicerektor Henryk Piotrowski</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr. Jerzy Sienkiewicz</p>
25.02.1981 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz</p> <p>c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja</p> <p>d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek</p>
	Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.	<p>a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur</p> <p>c) Wykład I – ks. wicerektor Henryk Piotrowski</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski</p>
	Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Mitek</p> <p>d) Wykład II – ks. mgr. Jerzy Sienkiewicz</p>
26.02.1981r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Eugeniusz Mitek</p> <p>d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek</p>
	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Józef Pazdur</p> <p>c) Wykład I – ks. dr Leon Czaja</p>

		d) Wykład II – ks. mgr Ludwik Sosnowski
	Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. wicerektor Henryk Piotrowski d) Wykład II – ks. mgr. Jerzy Sienkiewicz

20–23 WRZEŚNIA 1982 r. WWK 35 (1982), nr 8–10, s. 335–338.

Porządek dzienny

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczą księża biskupi

Homilia: „Chrześcijanin to człowiek grzeszny i powstający dzięki zbawczej łasce Chrystusa”.

Krótkie dziękczynienie

11.00 – obrady w wyznaczonej sali:

– zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia – księża biskupi

– wykład I: „Pokuta i pojednanie w nauce Chrystusa i praktyce Kościoła”.

– dyskusja

– wykład II: „Odnowiony obrzęd pokuty”.

13.00 – przerwa obiadowa

14.00 – dalszy ciąg dyskusji

– podsumowanie Dnia Skupienia – ks. biskupi

16.00 – Adoracja Najświętszego Sakramentu – przewodniczą Diecezjalni Ojcowie Duchowni.

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
20.09.1982 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący – Ksiądz Biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Chłopowiec d) Wykład II – ks. prałat dr Leon Czaja
	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl.,	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban

	Węgliniec, Zgorzelec.	<p>b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek</p> <p>d) Wykład II – ks. dziekan Franciszek Krosman</p>
	Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prof. dr Ignacy Dec</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. Marian Biskup</p> <p>d) Wykład II – ks. wicerektor Henryk Piotrowski</p>
21.09.1982 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Borów, Kąty, Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek</p> <p>d) Wykład II – ks. wicerektor Henryk Piotrowski</p>
	Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski</p> <p>b) Homilia – ks. prof. dr Ignacy Dec</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Chłopowiec</p> <p>d) Wykład II – ks. dziekan Franciszek Krosman</p>
	Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.	<p>a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz</p> <p>b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. Marian Biskup</p> <p>d) Wykład II – ks. prałat dr Leon Czaja</p>
22.09.1982 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski</p> <p>b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek</p> <p>d) Wykład II – ks. wicerektor Henryk Piotrowski</p>
	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja.	<p>a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz</p> <p>b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak</p> <p>c) Wykład I – ks. prof. Marian Biskup</p>

		d) Wykład II – ks. dziekan Franciszek Krosman
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prof. dr Ignacy Dec c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Chłopowiec d) Wykład II – ks. prałat dr Leon Czaja
23.09.1982 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko c) Wykład I – ks. prof. dr Michał Chłopowiec d) Wykład II – ks. prałat dr Leon Czaja
	Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Wincenty Urban b) Homilia – ks. prof. Mirosław Ratajczak c) Wykład I – ks. prof. Marian Biskup d) Wykład II – ks. dziekan Franciszek Krosman
	Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.	a) Przewodniczący – Ksiądz Arcybiskup Henryk Gulbinowicz b) Homilia – ks. prof. dr Ignacy Dec c) Wykład I – ks. prof. dr Antoni Młotek d) Wykład II – ks. wicerektor Henryk Piotrowski

18 – 21 MAJA 1987 r. AWDAW, Segregator Konferencje Rejonowe II

Program:

Godz. 9.45 – przygotowanie do Mszy świętej

10.00 – Msza święta koncelebrowana

Homilia: „Sprawowanie Eucharystii źródłem dynamizmu chrześcijańskiego”

Krótkie dziękczynienie

11.00 – obrady w wyznaczonej sali:

– zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia

– wykład I: „Nowy Mszał księgą kształtującą święte sprawowanie liturgii Kościoła”

- 13.00 – przerwa obiadowa
- 14.00 – wykład II: „Nowe śpiewy w obrzędzie Mszy św. oraz ich prezentacja wokalna”
- dyskusja
 - komunikaty
 - wolne wnioski
- podsumowanie Dnia Skupienia
- Adoracja Najświętszego Sakramentu

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
18.05.1987 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prof. Andrzej Jagiełło c) Wykład I – ks. prof. Leon Czaja d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek
	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prof. Marian Biskup c) Wykład I – ks. prof. Eugeniusz Mitek d) Wykład II – ks. mgr Józef Haak
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący – J. Em. Ks. Kardynał b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Marek Adaszek d) Wykład II – ks. mgr Romuald Brudnowski
19.05.1987 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Borów, Kąty, Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący – J. Em. Ks. Kardynał b) Homilia – ks. prof. Andrzej Jagiełło c) Wykład I – ks. prof. Leon Czaja d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek
	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec	a) Przewodniczący – ksiądz biskup Józef Pazdur b) Homilia – ks. prof. Marian Biskup c) Wykład I – ks. prof. Eugeniusz Mitek d) Wykład II – ks. mgr Józef Haak

	<p>Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Marek Adaszek d) Wykład II – ks. mgr Romuald Brudnowski</p>
20.05.1987 r.	<p>Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Adam Dyczkowski b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Marek Adaszek d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek</p>
	<p>Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Józef Pazdur b) Homilia – ks. prof. Marian Biskup c) Wykład I – ks. prof. Eugeniusz Mitek d) Wykład II – ks. mgr Józef Haak</p>
	<p>Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz prałat Stanisław Turkowski b) Homilia – ks. prof. Andrzej Jagiello c) Wykład I – ks. prof. Leon Czaja d) Wykład II – ks. mgr Romuald Brudnowski</p>
21.05.1987 r.	<p>Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz biskup Tadeusz Rybak b) Homilia – ks. prof. Andrzej Jagiello c) Wykład I – ks. prof. Eugeniusz Mitek d) Wykład II – ks. prof. Norbert Jonek</p>
	<p>Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.</p>	<p>a) Przewodniczący – ksiądz prałat Stanisław Turkowski b) Homilia – ks. prof. Marian Biskup c) Wykład I – ks. prof. Leon Czaja d) Wykład II – ks. mgr Józef Haak</p>
	<p>Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.</p>	<p>a) Przewodniczący – J. Em. Ks. Kardynał b) Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz c) Wykład I – ks. prof. Marek Adaszek</p>

		d) Wykład II – ks. mgr Romuald Brudnowski
--	--	---

13 – 16 LUTEGO 1989 r. WWK 42 (1989), nr 2, s. 145–146.

Program:

- Godz. 10.00 – Wystawienie Najświętszego Sakramentu (w monstrancji)
- Adoracja *Sanctissimi* i rachunek sumienia – Ojcowie Duchowni
 - Spowiedź kapłanów
 - Błogosławieństwo eucharystyczne
 - Msza św. koncelebrowana z homilią
- Godz. 12.00 – Obrady w Sali:
- Zagajenie i wprowadzenie w tematykę
 - Wykład I: Przygotowanie i sprawowanie liturgii Świąt Wielkanocnych w świetle dokumentu Kongregacji Kultu Bożego, pt. „*De Festis Paschalibus praeparandis et celebrandis*”
 - Dyskusja
 - Przerwa obiadowa
 - Wykład II: „Synod Wrocławski, stan prac i aktualne zadania”
 - Dyskusja
 - Komunikaty
 - Wolne wnioski
 - Podsumowanie Dnia Skupienia

4 – 7 GRUDNIA 1989 r.

Program:

- Godz. 10.00 – Wystawienie Najświętszego Sakramentu (w monstrancji)
- Rachunek sumienia i spowiedź kapłanów
 - Błogosławieństwo eucharystyczne
 - Msza św. koncelebrowana z homilią „Służebna rola kapłana wobec kandydatów do Chrztu, Bierzmowania i Eucharystii”
- Godz. 12.00 – Obrady w Sali:
- Wykład I: „Obrzęd chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych w duszpasterstwie parafialnym”

- Przerwa obiadowa
- Dyskusja
- Komunikaty
- Wolne wnioski
- Podsumowanie Dnia Skupienia
- Modlitwa

DATA	MIEJSCE SPOTKANIA I DEKANATY MU PRZYNALEŻNE	PRELEGENCI
4.12.1989 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Dzierżoniów Południe, Dzierżoniów Północ, Sobótka, Strzegom, Świdnica.	a) Przewodniczący: ks. bp Tadeusz Rybak b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: Ks. prof. Andrzej Jagiełło c) Wykład: Ks. prof. Leon Czaja
	Lubań Śl. – Dom Zakonny Sióstr Magdalenek: Bolesławiec Wschód, Bolesławiec Zachód, Lubań Śl., Węgliniec, Zgorzelec	a) Przewodniczący: ks. bp Jan Tyrawa b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. prof. Mirosław Ratajczak c) Wykład: ks. prof. Eugeniusz Mitek
	Bardo Śl. – Dom Zakonny Ojców Redemptorystów: Kamieniec Ząbkow., Ząbkowice, Ziębice.	a) Przewodniczący: J. Em. Henryk Kardynał Gulbinowicz b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. dziekan Ludwik Sosnowski c) Wykład: ks. prof. Marek Adaszek
5.12.1989 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Borów, Kały, Oleśnica, Syców, Środa Śl., Wiązów.	a) Przewodniczący: ks. bp Tadeusz Rybak b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. prof. Andrzej Jagiełło c) Wykład: ks. prof. Leon Czaja
	Jelenia Góra – Dom Parafialny par. Erazma i Pankracego: Jelenia Góra Zachód, Jelenia Góra Wschód, Gryfów Śl., Lubomierz.	a) Przewodniczący: ks. bp Jan Tyrawa b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. prof. Mirosław Ratajczak c) Wykład: ks. prof. Eugeniusz Mitek
	Wałbrzych – Dom Parafialny par. Aniołów Stróżów: Wałbrzych Południe, Wałbrzych Północ, Kamienna Góra	a) Przewodniczący: ks. bp Adam Dyczkowski b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. dziekan Ludwik Sosnowski c) Wykład: Ks. prof. Marek Adaszek

6.12.1989 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Katedra, Wrocław Śródmieście, Ścinawa.	a) Przewodniczący: ks. bp Adam Dyczkowski b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. prof. Mirosław Ratajczak c) Wykład: ks. prof. Marek Adaszek
	Legnica – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Jawor Legnica, Lubin, Złotoryja	a) Przewodniczący: ks. bp Tadeusz Rybak b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. dziekan Ludwik Sosnowski c) Wykład: ks. prof. Leon Czaja
	Brzeg – Dom Parafialny par. Św. Krzyża: Brzeg, Namysłów, Oława.	a) Przewodniczący: J. Em. Henryk Kardynał Gulbinowicz b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. prof. Andrzej Jagiełło c) Wykład: ks. prof. Eugeniusz Mitek
7.12.1989 r.	Wrocław – Metropolitalne Seminarium Duchowne: Wrocław Południe, Wrocław Północ, Wrocław Wschód, Wrocław Zachód.	a) Przewodniczący: ks. bp Jan Tyrawa b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. prof. Mirosław Ratajczak c) Wykład: ks. prof. Eugeniusz Mitek
	Kłodzko – Dom Zakonny OO. Franciszkanów: Bystrzyca Kł., Kłodzko, Nowa Ruda, Polanica Zdr.	a) Przewodniczący: ks. bp Józef Pazdur b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. dziekan Ludwik Sosnowski c) Wykład: ks. prof. Marek Adaszek
	Trzebnica – Dom Zakonny SS. Boromeuszek: Góra Śl., Milicz, Trzebnica, Wołów.	a) Przewodniczący: ks. bp Adam Dyczkowski b) Adoracja <i>Sanctissimi</i> , rachunek sumienia i homilia: ks. prof. Andrzej Jagiełło c) Wykład: ks. prof. Leon Czaja

10 – 13 WRZEŚNIA 1990 r. WWK 43 (1990), nr 4, s. 425.

Program:

- Godz. 10.00 – Wystawienie Najświętszego Sakramentu (w monstrancji)
- Adoracja *Sanctissimi* i rachunek sumienia – Ojcowie Duchowni
 - Spowiedź uczestników Dnia Skupienia
 - Błogosławieństwo eucharystyczne

- Msza św. koncelebrowana, homilię głoszą Ojców Duchowni
- Godz. 12.00 – Obrady w Sali:
- Zagajenie i wprowadzenie w tematykę Dnia Skupienia
 - Wykład I: „Współpraca katechezy z rodzicami dzieci przygotowanych do I – szej Komunii św.”
 - Dyskusja
 - Wykład II: „Spotkania wychowawcze z rodzicami dzieci pokomunijnych oraz młodzieży”
 - Dyskusja
 - Przerwa obiadowa
 - Komunikaty
 - Wolne wnioski
 - Podsumowanie Dnia Skupienia
 - Modlitwa

Aneks nr 2: KONFERENCJE KSIĘŻY DZIEKANÓW ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ

7 WRZEŚNIA 1964 r. /WWK 19 (1964), nr 10–11, s. 240–241/

Dnia 7 września 1964 r. odbyła się w Arcybiskupim Seminarium Duchownym we Wrocławiu Konferencja Księża Dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej. Konferencji przewodniczył Ks. Arcybiskup Ordynariusz Bolesław Kominek. W konferencji udział wzięli: ks. biskupi sufragani: Andrzej Wronka i Wincenty Urban, ks. infułat Józef Marcinowski, wikariusz generalny, referenci Kurii Arcybiskupiej, przedstawiciele Seminarium Duchownego i wszyscy księża dziekani. Konferencja rozpoczęła się o godzinie 10:00.

Program konferencji:

1. Modlitwa – zagajenie – wspomnienie zmarłych kapłanów – ks. biskup Wincenty Urban.
2. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej – ks. kanclerz Waclaw Szetelnicki.
3. Zaprzysiężenie nowego ks. dziekana ze Środy Śląskiej, ks. Jana Duńca TS przez Ks. Arcybiskupa.
4. Referat zasadniczy na temat aktualnych spraw Kościoła w świecie i w Polsce –
– Ks. Arcybiskup Bolesław Kominek.

5. „Najnowsze zmiany liturgiczne w duszpasterstwie” – referat – ks. biskup sufragan Andrzej Wronka.
Przerwa.
6. Dyskusja – zapytania.
7. Komunikaty:
 - a) Seminarium Duchowne – ks. wicerektor dr Tadeusz Rybak
 - b) Wydział Nauki Chrześcijańskiej – ks. wizytator dr Stanisław Turkowski
 - c) Wydział Duszpasterski – ks. kanclerz dr Waław Szetelnicki
 - Przekazanie Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej Diecezji Opolskiej – ks. kanclerz dr Waław Szetelnicki,
 - Trzecia Sesja Soborowa – ks. dyrektor Jan Krucina.
 - d) Wydział Dobroczynności Chrześcijańskiej – ks. kan. Aleksander Oberc
 - e) Sprawy majątkowe i finansowe – ks. dyrektor Zdzisław Kiwacz
8. Zapytania – wolne głosy.

Modlitwą o godzinie 14:30 zakończono obrady.

3 LUTY 1965 r. /WWK 20 (1965), nr 3–4, s. 57/

Dnia 3 lutego 1965 r. odbyła się w Arcybiskupim Seminarium Duchownym we Wrocławiu Konferencja Księży Dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej. W konferencji udział wzięli: ks. biskupi sufragani: Andrzej Wronka i Wincenty Urban, referenci Kurii Arcybiskupiej z ks. infułatem Józefem Marcinowskim na czele. Konferencji przewodniczył ks. Arcybiskup Bolesław Kominek.

Program konferencji:

1. Modlitwa i zagajenie – memento za zmarłych kapłanów – Ks. Arcybiskup Bolesław Kominek.
2. „Odnowiona liturgia w duszpasterstwie” – referat ks. biskup Andrzej Wronka,
Przerwa.
3. Dyskusja.
4. „IX Rok Wielkiej Nowenny” – referat ks. dr Hieronim Kocyłowski.
5. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej:
 - f) Wydział Miłosierdzia Chrześcijańskiego – ks. kan. Aleksander Oberc
 - g) Seminarium Duchowne – ks. wicerektor Tadeusz Rybak
 - h) Wydział Duszpasterski – ks. kanclerz dr Waław Szetelnicki
 - i) Wydział Nauki Chrześcijańskiej – ks. dr Stanisław Turkowski

- j) Wydział Majątkowo–Finansowy – ks. dyrektor Zdzisław Kiwacz
- k) Duszpasterstwo Młodzieżowe – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz

6. Wolne wnioski.

Sprawy odnoszące się bezpośrednio do Kancelarii Kurii Arcybiskupiej zreferował ks. kanclerz Waław Szetelnicki.

Modlitwą i błogosławieństwem Ks.Biskupów zakończono obrady.

12 SIERPNI 1974 r. /WWK 29 (1974), nr 9–10, s. 231/

Dnia 12 sierpnia 1974 r. odbyła się w Metropolitalnym Seminarium Duchownym we Wrocławiu Konferencja Księży Dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej. Konferencji przewodniczył ks. biskup Wincenty Urban, Wikariusz Kapitulny. Konferencja rozpoczęła się nabożeństwem w kaplicy Seminarium Duchownego, po czym na Sali wykładowej omówiono.

1. Sprawy katechetyczne.
2. Pokłosie pewnej ankiety „Kult Matki Bożej Częstochowskiej w Archidiecezji Wrocławskiej”.
3. Aktualia diecezjalne i postulaty.

21 kwietnia 1977 r. /WWK 32 (1977), nr 5–6, s.115/

Część I Ascetyczna – kaplica Seminarium Duchownego na II piętrze

Godz. 10.00 – Msza święta koncelebrowana pod przewodnictwem Arcybiskupa Metropolity.

Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko

Część II Formacyjna – sala Seminarium Duchownego na I piętrze

Godz. 11.00 – Słowo wstępne – Ks. Arcybiskup

Kolegialna współpraca na parafii – ks. dziekan Wawrzyniec Bochenek

„Pozycja wikariusza w parafii” – ks. prałat dr Jan Krucina

Dyskusja

Przerwa – kawa

Część III Duszpastersko – praktyczna

Godz. 13.00 – „Kult Eucharystii w diecezji” – ks. prałat dr Tadeusz Rybak

Komunikaty Kurii Metropolitalnej

- a) Wydział Duszpasterski
- b) Metropolitalne Seminarium Duchowne

- c) Metropolitalny Sąd Duchowny
- d) Wydział Gospodarczo – Finansowy
- e) Referat Katechetyczny
- f) Referat Muzyki Kościelnej
- g) Referat Dobroczynności i BPK

Wolne wnioski.

Zakończenie Dnia Skupienia. Adoracja Najświętszego Sakramentu w Kaplicy Seminarium Duchownego na II piętrze.

6 WRZEŚNIA 1977 r. /WWK 32 (1977), nr 9–10, s. 236–237/

Część I Ascetyczna – kaplica Seminarium Duchownego na II piętrze

Godz. 10.00 – Msza święta koncelebrowana pod przewodnictwem Arcybiskupa Metropolity.

Homilia – ks. prałat Aleksander Zienkiewicz

Część II Formacyjna – sala Seminarium Duchownego na I piętrze

Godz. 11.00 – Słowo wstępne – Ks. Arcybiskup

Wprowadzenie zarządzenia o kulcie eucharystycznym w archidiecezji –
– ks. bp Tadeusz Rybak

Parafialna Rada Katechetyczna – ks. prałat Stanisław Turkowski

Dyskusja

Przerwa – kawa

Cześć III Duszpastersko – administracyjna

Godz. 13.00 – Powołanie Archidiecezjalnej Rady Kapłańskiej – dekret

Relacja *ad limina*

Komunikaty Kurii Metropolitalnej

- a) Wydział Duszpasterski
- b) Metropolitalne Seminarium Duchowne
- c) Wydział Gospodarczo – Finansowy
- d) Referat Katechetyczny
- e) Referat Muzyki Kościelnej
- f) Referat Dobroczynności i BPK
- g) Duszpasterstwo Akademickie

Wolne wnioski.

Zakończenie Dnia Skupienia. Adoracja Najświętszego Sakramentu w Kaplicy Seminarium Duchownego na II piętrze.

6 CZERWCA 1978 r. /WWK 33 (1978), nr 3–4, s. 182/

Dnia 6 czerwca 1978 r. odbyła się Konferencja Księży Dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej w Metropolitalnym Seminarium Duchownym we Wrocławiu pod przewodnictwem Ks. Arcybiskupa Metropolity Wrocławskiego, Henryka Gulbinowicza.

Program konferencji:

1. Msza święta koncelebrowana
2. Homilia – ks. prałat Józef Pazdur – Ojciec Duchowny alumnów Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu
3. Zagajenie – wspomnienie zmarłych kapłanów – Ks. Arcybiskup Metropolita Wrocławski
4. Wykład I: „Odnowione obrzędy chrześcijańskiego pogrzebu” – ks. dr Leon Czaja
5. Dyskusja i przerwa
6. Wykład II: „Śpiewy w odnowionym ordo pogrzebowym” – ks. mgr Norbert Jonek
7. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej
8. Krótka Adoracja Najświętszego Sakramentu – ks. prałat Józef Pazdur

6 LISTOPADA 1978 r. /WWK 33 (1979), nr 1–2, s. 14/

Dnia 6 listopada 1979 r. odbyła się Konferencja Księży Dziekanów Archidiecezji Wrocławskiej w Metropolitalnym Seminarium Duchownym we Wrocławiu pod przewodnictwem Ks. Arcybiskupa Metropolity.

Program konferencji:

1. Msza święta koncelebrowana pod przewodnictwem Księdza Arcybiskupa
2. Homilia – ks. prałat Stanisław Pietraszko
3. Zagajenie – wspomnienie zmarłych kapłanów – Ks. Arcybiskup Wrocławski
4. Wykład: „Propozycje dotyczące przeprowadzenia katechumenatu przedmałżeńskiego” – ks. proboszcz mgr Marian Staneta
5. Wykład: „Zadania poradnictwa rodzinnego i jego miejsce w duszpasterstwie rodzin” – p. prof. Krystyna Maciejewska
6. Przerwa

7. Dyskusja
8. Obiad
9. Komunikaty Kurii Arcybiskupiej

Krótką Adoracją Najświętszego Sakramentu – ks. prałat Stanisław Pietraszko

Aneks nr 3: KONFERENCJA DEKANALNYCH REFERENTÓW LITURGICZNYCH ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ

*6 LISTOPADA 1972 r., ANKW, Segregator, Duszpasterstwo liturgiczne nr 924,
1970–1991, nr 69/*

Dnia 6 listopada 1972 r. odbyła się Konferencja Dekanalnych Referentów liturgicznych Archidiecezji Wrocławskiej w Metropolitalnym Seminarium Duchownym we Wrocławiu pod przewodnictwem Ks. Andrzeja Wronki.

Program konferencji:

1. Modlitwa – ks. bp A. Wronka
2. Zagajenie – ks. bp A. Wronka
3. Referat I – „Teologia sakramentu chrztu” – ks. bp A. Wronka
4. Referat II – „Struktura i sens nowego obrzędu chrztu dzieci” – ks. L. Czaja
5. Przerwa
6. Referat III – „Wymogi pastoralne nowego rytu chrztu dzieci” – ks. W. Migdał
7. Referat IV – „Śpiew i muzyka jako wyraz radości paschalnej w obrzędzie chrztu dzieci” – ks. N. Jonek
8. Referat V – „Miejsce, urządzenie i wymogi estetyczne do obrzędu chrztu dzieci” –
– ks. J. Dębski
9. Dyskusja
10. Zakończenie

Aneks nr 4: Obchody Jubileuszu Obrazu Jasnogórskiego w Archidiecezji Wrocławskiej

W RAMACH OBCHODÓW WIELKIEGO JUBILEUSZU JASNOGÓRSKIEGO – 600 LAT MARYJO JESTEŚ Z NAMI – W DNIACH OD 6 DO 12 MAJA 1982 ROKU ARCHIDIECEZJA WROCŁAWSKA GOŚCIŁA W SWOJEJ KATEDRZE KOPIĘ OBRAZU MATKI BOSKIEJ JASNOGÓRSKIEJ WĘDRUJĄCEJ. PONIŻEJ PUBLIKUJEMY WSZYSTKIE DOKUMENTY ILUSTRUJĄCE TE WIELKIE UROCZYSTOŚCI: /WWK 35 (1982), nr 11–12, s. 379–457/

METROPOLITA WROCŁAWSKI

LIST ZAPOWIADAJĄCY NAWIEDZENIE KOPII OBRAZU JASNOGÓRSKIEGO

Drodzy Archidiecezjanie!

Rok 1982 jest rokiem Wielkiego Jubileuszu 600 – lecia obecności Cudownego Obrazu Matki Boskiej na Jasnej Górze. Obchodząc ten Jubileusz, Naród polski wyraża dziękczynienie Ojcu Niebieskiemu za sześć wieków królowania Maryi w znaku Jasnogórskiego Obrazu.

Z Jasnogóorską Królową Polski nierozdzielnie związane są nasze dzieje. Maryja była z nami w okresach radosnych i trudnych i zawsze swoją obecnością po matczynemu umacniała Naród polski w wierze, nadziei i miłości, ucząc nas wierności temu, co Chrystusowe i polskie. Jej święta obecność była dla nas niezwyciężoną mocą szczególnie w okresach prób dziejowych i w bolesnym czasie niewoli. Kult Matki Boskiej Częstochowskiej pomagał nam wytrwać w wierze ojców, a tym samym nieustannie uczył nas szacunku dla godności człowieka, zwłaszcza poszanowania kobiety, uświadamiał niezbywalne prawa osoby ludzkiej, utwierdzał zasady zdrowej moralności chrześcijańskiej i wspierał w walce o podstawowe prawa Narodu do wolności i suwerenności.

Wpatrując się w wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej ze czcią umieszczany w polskich świątyniach i polskich domach rodzinnych, całe pokolenia Polaków w kraju i na emigracji uczyły się, jak kochać Boga i Ojczyznę i poświęcać dla niej Swoje siły, a nawet życie.

Obraz „Tej, co Jasnej broni Częstochowy” towarzyszy także naszemu współczesnemu życiu.

Przy Krzyżu i Obrazie Matki Boskiej Częstochowskiej stanął pierwszy Polak Papież, kiedy na placu Zwycięstwa w Warszawie mówił wobec całego świata, że życia

polskiego nie można zrozumieć do końca bez Chrystusa. Z Papieżem Polakiem pielgrzymowaliśmy do tronu Królowej Polski; gdzie następca św. Piotra zawierzył cały nasz Naród i cały świat Jasnogórskiej Matce Kościoła.

Obraz Maryi Królowej Polski był obecny, razem z krzyżem i fotografią Jana Pawła II, w zakładach pracy i na placach zebrań w historycznym okresie, rozpoczętym wydarzeniami sierpnia, w czasie zmagania polskiego Narodu o lepsze jutro Ojczyzny.

Wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej towarzyszył nam także w przeżywaniu tak wielkiego wydarzenia, jakim były obchody Tysiąclecia Polski Chrześcijańskiej.

Wielki Prymas Tysiąclecia, Stefan Kardynał Wyszyński, pragnął żeby z okazji Millenium kopia Cudownego Obrazu Matki Boskiej z Jasnej Góry pobłogosławiona przez Namiestnika Chrystusowego Piusa XII nawiedziła wszystkie parafie, by – na progu nowego Tysiąclecia Polski – obecność Maryi w znaku tego Obrazu zjednoczyła nas i umocniła w wierze ojców, w wierności Chrystusowi, Jego Ewangelii i Kościołowi świętemu. Do tej pory przez 25 lat Maryja „odbywa” to matczyne nawiedzanie swojego ludu, a skutki tego nawiedzenia sięgają w głębinę naszego duchowego życia.

W millenijnym pielgrzymowaniu Obraz Pani Jasnogórskiej przemierzył także wzdłuż i wszerz Piastowskie Ziemie Archidiecezji Wrocławskiej. Obecność Królowej Polski w znaku Jej Obrazu była na Ziemiach Zachodnich szczególnie błogosławiona, bo pogłębiała integrację Polaków przybyłych tutaj z różnych regionów Polski i z zagranicy i umacniała ich w trudzie budowania nowego polskiego i religijnego życia.

W obecnym roku jubileuszowym Maryja w znaku swego wędrującego Obrazu odwiedzi katedry wszystkich diecezji Polski, Jej święty Obraz. przywieziemy także do Archikatedry Wrocławskiej. Będzie to dla nas wydarzenie niezwykle.

Dnia 5 maja br. uda się na Jasną Górę, do tronu Królowej Polski, uroczysta pielgrzymka Archidiecezji Wrocławskiej; Zapraszamy do udziału w niej duchowieństwo i Wiernych. Nasze czuwanie modlitewne na Jasnej Górze Zwycięstwa rozpocznie się 5 maja o godz. 20.00. Będziemy trwać na modlitwie dziękczynnej i błagalnej za nasze parafie, za Archidiecezję i za całą Polskę.

Dnia 6 maja wyruszymy z Jasnej Góry i przywieziemy Kopię Cudownego Obrazu Matki Boskiej do Wrocławia, trasą przez Namysłów i Oleśnicę. W Namysłowie powitamy Matkę Bożą o godz. 13.00, zaś w Oleśnicy o godz. 15.30. Po przybyciu do Wrocławia, o godz. 17.30, Obraz przeniesiemy procesyjnie od Kościoła św. Michała przy ul. Wieczorka do Katedry.

Drodzy Archidiecezjanie, a zwłaszcza Wy, Umiłowani Mieszkańcy Wrocławia; przyjmijmy Obraz Królowej Polski z taką żywą wiarą, nadzieją i miłością, jaką tylko potrafia wyrazić polskie chrześcijańskie serca. Przybądźmy licznie na Jego powitanie. Powitajmy Maryję tak gorąco i tłumnie, jak witaliśmy Ją przed laty na Dolnośląskiej Ziemi i jak witali Ją Polacy we wszystkich miejscach Jej nawiedzenia.

Obraz Matki Boskiej przebywać będzie w Katedrze Wrocławskiej od 6 do 12 maja br. Codziennie przybywać będą do Katedry pielgrzymki z parafii. naszej Archidiecezji. Każdego dnia Księża Biskupi przewodniczyć będą uroczystym Mszą świętą o godz. 12.00, 16.00 i 18.30, a także Apelowi Jasnogórskiemu o godz. 21.00.

Specjalne Msze święte będą odprawiane dla chorych, dla rencistów i emerytów, dla dzieci, młodzieży średniej i pracującej, dla młodzieży akademickiej oraz dla żeńskich zgromadzeń zakonnych.

Szczegółowy program ogłoszą Duszpasterze w parafiach.

Drodzy Archidiecezjanie! Naród nasz przeżywa obecnie szczególnie trudny okres. Musimy dużo modlić się za naszą Ojczyznę, by żyła ona w prawdzie, sprawiedliwości, pokoju i wolności. Musimy modlić się, za przeżywające trudności duchowe i materialne polskie rodziny, zwłaszcza za dzieci i młodzież. Trzeba nam modlić się też wiele za Ojca świętego i za cały Kościół. Ufamy, że czas nawiedzenia naszej Archidiecezji przez Obraz Maryi Królowej Polski. będzie dla nas czasem wielkich łask. Przez Maryję zbliżymy się do Jezusa Chrystusa, który jest naszą mocą, naszym Życiem i Zmartwychwstaniem. Obecnością w Katedrze i modlitwą okażmy wdzięczność Bogu za to, że dał nam tak dobrą i potężną Matkę ku pomocy i obronie.

Do Maryi zaś wołać będziemy z głębi serc naszych:

Z dawna Polski Tyś Królową, Maryjo!

Ty za nami przemów słowo, Maryjo!

Ociemniałym podaj rękę, niewytrwałym skracaj mękę,

Twe Królestwo weź w porękę, Maryjo!”

Na pielgrzymi trud i na Jasną Górę oraz na spotkania z Maryją w Katedrze Wrocławskiej z serca Wam błogosławie.

Wrocław, w uroczystość Zwiastowania Pańskiego 1982 r.

(-) +Henryk Gulbinowicz

Arcybiskup Metropolita Wrocławski

PROGRAM JUBILEUSZU JASNOGÓRSKIEGO W ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ,**5 – 12 MAJA 1982 R.****JASNA GORA – 5/6 maja**

- 20.00 – Zbiórka pielgrzymów na placu klasztornym
- 20.15 – Procesyjne wejście do Kaplicy Cudownego Obrazu – powitanie pielgrzymów przez Przedstawiciela Jasnej Góry
- 21.00 – Apel – przewodniczy: J. E. Ks. Biskup Wincenty Urban
- 21.30 – Czuwanie w Kaplicy Cudownego Obrazu (do godz. 23.45) – przewodniczą diecezjalni Ojcowie Duchowni
- 24.00 – Msza św. koncelebrowana:– przewodniczy i homilię głosi J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita .
- Po homilii uczestnicy pielgrzymki, słowami swego Metropolity, odnowią Akt Oddania Archidiecezji Wrocławskiej Matce Bożej.
- 02.00 – Czuwanie w Kaplicy Cudownego Obrazu (do godz. 5.00) – przewodniczą diecezjalni Ojcowie Duchowni
- 05.30 – Godzinki
- 09.30 – Nabożeństwo w Bazylice Jasnogórskiej
- procesyjne przeniesienie Obrazu do Samochodu–Kaplicy – przewodniczy J. E. Ks. Biskup Tadeusz Rybak
- 10.30 – Wyjazd w kierunku Wrocławia (wspólny)
- 13.00 – Powitanie Obrazu Nawiedzenia na granicy Archidiecezji (dekanat Namysłów) – J. E. Ks. Bp Adam Dyczkowski
- 14.30 – Wyjazd
- 15.30 – Powitalne spotkanie w Oleśnicy – J. E. Ks. Bp W. Urban
- 16.00 – Wspólny wyjazd do Wrocławia
- 17.00 – Przybycie Delegacji z Obrazem Nawiedzenia na plac przy Kościele św. Michała we Wrocławiu
- Procesja do Katedry. Obraz Nawiedzenia niosą kolejno: ojcowie, matki, młodzież męska, młodzież żeńska, duchowieństwo
- 18.30 – W Katedrze, po ustawieniu Obrazu na przygotowanym tronie słowa powitania wypowiadają: dzieci, młodzież, rodzice
- Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi: J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita. Koncelebrują księża proboszczowie parafii wrocławskich.

21.00 – Apel Jasnogórski – przewodniczy J. E. Ks. Bp Adam Dyczkowski.

Uwagi:

1. W dniach 7–12 maja, na spotkanie z Niepokalaną Matką Boga – Człowieka w Jej Obrazie Nawiedzenia, będą przybywać do Katedry wierni z terenu całej Archidiecezji. Codzienny program przewiduje udział pielgrzymów w dwóch grupach. W godzinach popołudniowych będą przybywać wierni z dekanatów leżących poza Wrocławiem, w godzinach zaś późniejszego popołudnia ich miejsce zajmować będą mieszkańcy dekanatów wrocławskich.
2. Codziennie podczas Nawiedzenia będą czynne w Katedrze cztery konfesjonały (w godz. 6.00–22.00)
3. Kapłani, którzy w ramach pielgrzymki pragną koncelebrować w Katedrze, winni posiadać: humerał, albę, cingulum, stułę białego koloru i teksty zawierające stałe części Mszy św.
4. W Kościele św. Krzyża, codziennie o godz. 16.00 będzie wyświetlany film o Jasnej Górze.

7 maja (piątek)

W grupie popołudniowej przybędą do Katedry pielgrzymi z dekanatów: Zgorzelec, Węglińiec, Lubań Śl., Wałbrzych – Południe, Wałbrzych – Północ, Oława, Sobótka, Jawor, Borów.

Program:

- 6.30 – Msze św. dyżurowe (do godz. 9,30).
- 11.00 – Różaniec – przewodniczy ks. prof. Ignacy Dec
- 12.00 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi: J. E. Ks. Bp W. Urban; koncelebrują kapłan z ww. dekanatów
- 14.00 – Nabożeństwo majowe – celebryje: ks. prof. Ignacy Dec
- 16.00 – Msza święta dla chorych – celebryje i homilię głosi: J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita; organizacja: Referat Dobroczynności
- 17.30 – Różaniec połączony z nabożeństwem majowym – przewodniczy: ks. prof. Mirosław Drzewiecki; uczestniczą pielgrzymi z parafii: Wrocław – Katedra, Wrocław – św. Augustyna, Wrocław – św. Maurycego, Wrocław – Oporów, Wrocław – Widawa, Wrocław – Pawłowice, Wrocław – Brochów, Wrocław – Maślice, Wrocław – Jerzمامowo, Wrocław – Muchobór Mały, Radwanice

18.30 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi:
J. E. Ks. Bp T. Rybak; koncelebrują kapłani z ww. parafii Wrocławia

21.00 – Apel Jasnogórski – przewodniczy: J. E. Ks. Bp Adam Dyczkowski

8 maja (sobota)

Od godzin porannych, przed Obrazem Nawiedzenia w Katedrze zgromadzą się wierni z dekanatów: Bolesławiec – Wschód, Bolesławiec – Zachód, Lubin, Złotoryja, Góra Śl., Ziębice, Oleśnica, Milicz.

Program:

06.30 – Msze św. dyżurowe (do godz. 9.30)

11.00 – Różaniec – przewodniczy: ks. dziekan W. Bochenek

12.00 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi:
J. E. Ks. Bp W. Urban; koncelebrują kapłani z ww. dekanatów

14.00 – Nabożeństwo majowe – celebryje: ks. dziekan W. Bochenek

16.00 – Msza św. dla młodzieży średniej i pracującej – celebryje i homilię głosi:
J. E. Ks. Bp Adam Dyczkowski; organizacja: Referat Katechetyczny Kurii Metropolitalnej

17.30 – Różaniec połączony z nabożeństwem majowym – przewodniczy:
ks. prałat Józef Pazdur; uczestniczą pielgrzymi z parafii: Wrocław –
– św. Bonifacy, Wrocław – Bożego Ciała, Wrocław – św. Klemensa,
Wrocław – Ducha św., Wrocław – św. Antoniego, Wrocław – św. Teresy
od Dz. Jezus, Wrocław – św. Józefa Rzemieślnika, Wrocław – Ołtaszyn,
Wrocław – Pracze, Wrocław – Muchobór Wielki, Siechnice.

18.30 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi:
J. E. Ks. Bp T. Rybak; koncelebrują kapłan z ww. parafii

21.00 – Apel Jasnogórski – przewodniczy: J. E. Ks. Bp T. Rybak

9 maja (niedziela)

Do Katedry przybędą pielgrzymi z dekanatów: Jelenia Góra – Wschód, Jelenia Góra – Zachód, Strzegom, Trzebnica, Kamieniec Ząbk., Wołów, Nowa Ruda, Kąty Wrocławski, Ścinawa.

Program:

07.00 – Msze św. dyżurowe

12.00 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi:
J. E. Ks. A Arcybiskup Metropolita; koncelebrują kapłani z ww. dekanatów

- 14.00 – Różaniec połączony z nabożeństwem majowym – celebryje: ks. prałat Stanisław Pietraszko
- 16.00 – Msza święta dla przedszkolaków i niemowląt z rodzicami – celebryje i homilię głosi: J. E. Ks. Bp T. Rybak; organizuje: Referat Katechetyczny Kurii Metropolitalnej
- 21.00 – Apel Jasnogórski – Przewodniczy: J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita

10 maja (poniedziałek)

Na czuwanie przed Obrazem Nawiedzenia zgromadzą się w Katedrze pielgrzymi z dekanatów: Gryfów Śl. , Lubomierz, Świdnica, Kłodzko, Brzeg, Wiązów, Ząbkowice Śl., Syców.

Program:

- 06.30 – Msze św. dyżurowe (do godz. 9,30)
- 11.00 – Różaniec – Przewodniczy: o. Stanisław Golec CSSR
- 12.00 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi: J. E. Ks. Bp W. Urban; koncelebrują kapłani z ww. dekanatów
- 14.00 – Nabożeństwo majowe – celebryje o. Stanisław Golec CSSR
- 16.00 – Msza święta dla dzieci szkół podstawowych – celebryje i homilię głosi: J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita; organizuje: Referat Katechetyczny Kurii Metropolitalnej
- 17.30 – Różaniec połączony z nabożeństwem majowym – przewodniczy: ks. prałat A. Zienkiewicz; uczestniczą wierni z parafii: Wrocław – NMP na Piasku, Wrocław Najśw. Serca Pana Jezusa, Wrocław – św. Mikołaja, Wrocław – św. Ignacego Loyoli, Wrocław – MB Królowej Polski, Wrocław – św. Jakuba i Krzysztofa, Wrocław – MB Wspomożenia, Wrocław – Leśnica, Tyniec Mały, Gajków, Turów, Lutynia.
- 18.30 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi: J. E. Ks. Bp Tadeusz Rybak; koncelebrują kapłani z ww. parafii
- 21.00 – Apel Jasnogórski – przewodniczy: J. E. Ks. Bp Adam Dyczkowski

11 maja (wtorek)

W ostatnim dniu pobytu Obrazu Nawiedzenia na Dolnym Śląsku przybędą do Katedry wierni z dekanatów: Kamienna Góra, Bystrzyca Kłodzka, Polanica Zdrój, Legnica, Dzierżoniów–Południe, Dzierżoniów – Północ, Środa Śl., Namysłów

Program:

- 6.30 – Msze św. dyżurowe (do godz. 9.30)

- 11.00 – Różaniec – prowadzi: o. Stanisław Golec CSSR
- 12.00 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi: J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski; koncelebrują Kapłani z ww. dekanatów
- 14.00 – Nabożeństwo majowe – celebryje: o. St. Golec CSSR
- 16.00 – Msza święta żeńskich zgromadzeń zakonnych – celebryje i homilię głosi: J. E. Ks. Bp W. Urban
- 17.30 – Różaniec połączony z nabożeństwem majowym – przewodniczy: ks. prof. Mirosław Drzewiecki; uczestniczą wierni z parafii: Wrocław – – św. Michała, Wrocław – Opieki św. Józefa, Wrocław – św. Karola Boromeusza, Wrocław św. Stanisława i Doroty; Wrocław – Św. Rodziny, Wrocław – św. Stanisława Kostki, Wrocław – MB Częstochowskiej, Wrocław – Popowice, Wrocław – Pilczyce, Żerniki Wrocławskie, Kiełczów, Mrozów.
- 18.30 – Msza św. koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi: J. E. Ks. Bp T. Rybak; koncelebrują kapłani z ww. parafii Wrocławia
- 21.00 – Apel Jasnogórski – Młodzież Akademicka – przewodniczy: J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski.

12 maja (środa)

- 07.00 – Msza święta koncelebrowana – przewodniczy i homilię głosi: J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita
- Koncelebrują Księża Moderatorzy i Profesorowie Metropolitalnego Seminarium Duchownego oraz Księża Pracownicy Kurii Metropolitalnej
 - Uczestniczą: alumni Metropolitalnego Seminarium Duchownego oraz ci spośród mieszkańców, Wrocławia, którym pozwolą na to obowiązki.
 - Po Mszy św. procesyjne wyniesienie Obrazu Nawiedzenia do samochodu i wyjazd do Częstochowy.
 - Delegacji udającej się na Jasną Górę przewodniczy proboszcz parafii katedralnej – ks. Andrzej Oramus.

NAWIEDZENIE OBRAZU MATKI BOŻEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ

W ARCHIKATEDRZE WROCLAWSKIEJ

(CELEBRY KS. ARCYBISKUPA I KSIĘŻY BISKUPÓW)

JASNA GÓRA – 5/6 maja

- 21.00 – Apel Jasnogórski – J. E. Ks. Bp W. Urban
 24.00 – Msza św. z homilią – J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita
 9.30 – Nabożeństwo w Bazylice – J. E. Ks. Bp T. Rybak
 13.00 – Powitanie Obrazu w Namysłowie – J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski
 15.30 – Powitanie Obrazu w Oleśnicy – J. E. Ks. Bp W. Urban

WROCLA W –KATEDRA

6 maja – czwartek

- 18.30 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita,
 21.00 – Apel Jasnogórski – J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski

7 maja – piątek

- 12.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp W. Urban
 16.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita
 18.30 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp T. Rybak
 21.00 – Apel Jasnogórski – J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski

8 maja – sobota

- 12.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp W. Urban
 16.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski
 18.30 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp T; Rybak
 21.00 – Apel Jasnogórski – J. E. Ks. Bp T. Rybak

9 maja – niedziela

- 12.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita
 16.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp T. Rybak
 18.30 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp, W. Urban
 21.00 – Apel Jasnogórski – J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita

10 maja – poniedziałek

- 12.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp W. Urban
 16.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita
 18.30 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp T. Rybak
 21.00 – Apel Jasnogórski – J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski

11 maja – wtorek

- 12.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski
 16.00 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp W. Urban
 18.30 – Msza św., homilia – J. E. Ks. Bp T. Rybak
 21.00 – Apel Jasnogórski – J. E. Ks. Bp A. Dyczkowski (młodzież akademicka)

12 maja – środa

- 7.00 – Msza św., homilia, pożegnanie obrazu – Ks. Arcybiskup Metropolita

JUBILEUSZ 600 – LECIA, KATEDRA WROCŁAWSKA
DYŻURY W KONFESJONAŁACH
(Obsada konfesjonałów w Katedrze Wrocławskiej)

Konfesjonał I (obok wejścia bocznego)**7 maja – piątek**

- 6.00 – 8.00 Księża Emeryci
 8.00 – 10.00 Św. Bonifacego
 10.00 – 12.00 Św. Mikołaja
 12.00 – 14.00 MB Pocieszenia
 14.00 – 16.00 Św. Jerzego Popowice
 16.00 – 18.00 Św. Karola Boromeusza
 18.00 – 20.00 Św. Antoniego Karłowice
 20.00 – 22.00 Św. Wojciecha

8 maja – sobota

- 6.00 – 8.00 Księża Emeryci
 8.00 – 10.00 Św. Bonifacego
 10.00 – 12.00 Św. Mikołaja
 12.00 – 14.00 MB Pocieszenia
 14.00 – 16.00 Św. Jerzego Popowice
 16.00 – 18.00 Św. Karola Boromeusza
 18.00 – 20.00 Św. Antoniego Karłowice
 20.00 – 22.00 Św. Wojciecha

9 maja – niedziela

- 6.00 – 8.00 Księża Emeryci

- 8.00 – 10.00 Katedra

- 10.00 – 12.00 Św. Mikołaja
 12.00 – 14.00 MB Pocieszenia
 14.00 – 16.00 Św. Jerzego Popowice
 16.00 – 18.00 Św. Karola Boromeusza
 18.00 – 20.00 Św. Antoniego Karłowice
 20.00 – 22.00 Św. Wojciecha

10 maja – poniedziałek

- 6.00 – 8.00 Księża Emeryci
 8.00 – 10.00 Św. Bonifacego
 10.00 – 12.00 Św. Mikołaja
 12.00 – 14.00 MB Pocieszenia
 14.00 – 16.00 Św. Jerzego Popowice
 16.00 – 18.00 Św. Karola Boromeusza
 18.00 – 20.00 Św. Antoniego Karłowice
 20.00 – 22.00 Św. Wojciecha

11 maja – wtorek

- 6.00 – 8.00 Księża Emeryci
 8.00 – 10.00 Św. Bonifacego
 10.00 – 12.00 Św. Mikołaja

12.00 – 14.00 MB Pocieszenia
 14.00 – 16.00 Św. Jerzego Popowice
 16.00 – 18.00 Św. Karola Boromeusza
 18.00 – 20.00 Św. Antoniego Karłowice

20.00 – 22.00 Św. Wojciecha

12 maja – środa

6.00 – 8.00 Księża Emeryci
 8.00 – 10.00 Św. Bonifacego

Konfesjonal II (obok gablotek)

7 maja – piątek

6.00 – 8.00 Opieki Św. Józefa
 8.00 – 10.00 Św. Augustyna
 10.00 – 12.00 Św. Elżbiety
 12.00 – 14.00 Św. Ignacego Loyoli
 14.00 – 16.00 Św. Klemensa
 16.00 – 18.00 Św. Rodziny Sępolno
 18.00 – 20.00 Św. Henryka
 20.00 – 22.00 Najświętszego Serca Pana Jezusa

8 maja – sobota

6.00 – 8.00 Opieki Św. Józefa
 8.00 – 10.00 Św. Augustyna
 10.00 – 12.00 Św. Elżbiety
 12.00 – 14.00 Św. Ignacego Loyoli
 14.00 – 16.00 Św. Klemensa
 16.00 – 18.00 Ks.Emeryci
 18.00 – 20.00 Św. Henryka
 20.00 – 22.00 Najświętszego Serca Pana Jezusa

9 maja – niedziela

6.00 – 8.00 Opieki Św. Józefa
 8.00 – 10.00 Św. Augustyna
 10.00 – 12.00 Ks.Emeryci
 12.00 – 14.00 Św. Ignacego Loyoli
 14.00 – 16.00 Św. Klemensa
 16.00 – 18.00 Św. Rodziny Sępolno

18.00 – 20.00 Św. Henryka

20.00 – 22.00 Najświętszego Serca Pana Jezusa

10 maja – poniedziałek

6.00 – 8.00 Opieki Św. Józefa
 8.00 – 10.00 Św. Augustyna
 10.00 – 12.00 Św. Elżbiety
 12.00 – 14.00 Św. Ignacego Loyoli
 14.00 – 16.00 Św. Klemensa
 16.00 – 18.00 Św. Rodziny Sępolno
 18.00 – 20.00 Św. Henryka
 20.00 – 22.00 Najświętszego Serca Pana Jezusa

11 maja – wtorek

6.00 – 8.00 Opieki Św. Józefa
 8.00 – 10.00 Św. Augustyna
 10.00 – 12.00 Św. Elżbiety
 12.00 – 14.00 Św. Ignacego Loyoli
 14.00 – 16.00 Św. Klemensa
 16.00 – 18.00 Św. Rodziny Sępolno
 18.00 – 20.00 Kuria Metropolitalna
 20.00 – 22.00 Najświętszego Serca Pana Jezusa

12 maja – środa

6.00 – 8.00 Księża Emeryci
 8.00 – 10.00 Księża Emeryci

Konfesjonał III (obok krzyża)**7 maja – piątek**

6.00 – 8.00 Św. Michała Archanioła
 8.00 – 10.00 Św. Wawrzyńca
 10.00 – 12.00 Bożego Ciała
 12.00 – 14.00 Św. Ducha
 14.00 – 16.00 Św. Jadwigi Leśnica
 16.00 – 18.00 Św. Maurycego
 18.00 – 20.00 Św. Jakuba Psie Pole
 20.00 – 22.00 Św. Macieja

8 maja – sobota

6.00 – 8.00 Św. Michała Archanioła
 8.00 – 10.00 Św. Stanisława Kostki
 10.00 – 12.00 MB Częstochowskiej
 Zalesie
 12.00 – 14.00 Bożego Ciała
 14.00 – 16.00 Św. Maurycego
 16.00 – 18.00 Św. Anny Oporów
 18.00 – 20.00 Św. Jakuba Psie Pole
 20.00 – 22.00 Św. Macieja

9 maja – niedziela

6.00 – 8.00 Św. Michała Archanioła
 8.00 – 10.00 Św. Wawrzyńca
 10.00 – 12.00 Katedra
 12.00 – 14.00 Św. Ducha
 14.00 – 16.00 Św. Jadwigi Leśnica

16.00 – 18.00 Św. Maurycego
 18.00 – 20.00 Św. Jakuba Psie Pole
 20.00 – 22.00 Św. Macieja

10 maja – poniedziałek

6.00 – 8.00 Św. Michała Archanioła
 8.00 – 10.00 Św. Stanisława Kostki
 10.00 – 12.00 MB Częstochowskiej
 Zalesie
 12.00 – 14.00 Seminarium Duchowne
 14.00 – 16.00 Św. Maurycego
 16.00 – 18.00 Św. Anny Oporów
 18.00 – 20.00 Św. Jakuba Psie Pole
 20.00 – 22.00 Św. Macieja

11 maja – wtorek

6.00 – 8.00 Św. Michała Archanioła
 8.00 – 10.00 Św. Wawrzyńca
 10.00 – 12.00 Bożego Ciała
 12.00 – 14.00 Św. Ducha
 14.00 – 16.00 Św. Jadwigi Leśnica
 16.00 – 18.00 Św. Maurycego
 18.00 – 20.00 Kuria Metropolitalna
 20.00 – 22.00 Św. Macieja

12 maja – środa

6.00 – 8.00 Seminarium Duchowne
 8.00 – 10.00 Św. Stanisława Kostki

Konfesjonał IV (obok zakrystii)**7 maja – piątek**

6.00 – 8.00 Katedra
 8.00 – 10.00 Św. Józefa Rzemieślnika
 10.00 – 12.00 Św. Jerzego Brochów
 12.00 – 14.00 Wniebowzięcia Ołtaszyn
 14.00 – 16.00 Św. Michała Muchobór

16.00 – 18.00 Św. Jadwigi Kozanów
 18.00 – 20.00 Św. Stanisława i Doroty
 20.00 – 22.00 Kuria Metropolitalna

8 maja – sobota

6.00 – 8.00 Katedra
 8.00 – 10.00 Księżę Małe

10.00 – 12.00 Św. Jacka Swojszyce
 12.00 – 14.00 Macierzyństwa Pilczyce
 14.00 – 16.00 Św. Michała Muchobór
 16.00 – 18.00 Seminarium Duchowne
 18.00 – 20.00 Św. Stanisława i Doroty
 20.00 – 22.00 Kuria

9 maja – niedziela

6.00 – 8.00 Katedra
 8.00 – 10.00 Św. Józefa Rzemieślnika
 10.00 – 12.00 Seminarium Duchowne
 12.00 – 14.00 Wniebowzięcia Ołtaszyn
 14.00 – 16.00 Św. Michała Muchobór
 16.00 – 18.00 Św. Jadwigi Kozanów
 18.00 – 20.00 Św. Jerzego Brochów
 20.00 – 22.00 Kuria Metropolitalna

10 maja – poniedziałek

6.00 – 8.00 Katedra
 8.00 – 10.00 Księża Małe
 10.00 – 12.00 Św. Jacka Swojszyce
 12.00 – 14.00 Macierzyństwa Pilczyce
 14.00 – 16.00 Św. Michała Muchobór
 16.00 – 18.00 Seminarium Duchowne
 18.00 – 20.00 Św. Stanisława i Doroty
 20.00 – 22.00 Kuria Metropolitalna

11 maja – wtorek

6.00 – 8.00 Seminarium Duchowne
 8.00 – 10.00 Św. Józefa Rzemieślnika
 10.00 – 12.00 Św. Jerzego Brochów
 12.00 – 14.00 Wniebowzięcia Ołtaszyn
 14.00 – 16.00 Macierzyństwa Pilczyce
 16.00 – 18.00 Św. Jadwigi Kozanów
 18.00 – 20.00 Św. Stanisława i Doroty
 20.00 – 22.00 Kuria Metropolitalna

12 maja – środa

6.00 – 8.00 Seminarium Duchowne
 8.00 – 10.00 Księża Małe

**PROGRAM JUBILEUSZOWEJ PIELGRZYMKI
ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ NA JASNEJ GÓRZE –
5/6 MAJA 1982 R.**

- 20.00 – Zbiórka Pielgrzymów na placu przed Kaplicą Cudownego Obrazu
- 20.15 – Procesyjne wejście do Kaplicy Cudownego Obrazu
– śpiew: „Gwiazdo śliczna”
– powitanie Pielgrzymów przez przedstawiciela Jasnej Góry
- 21.00 – Apel – przewodniczy: J. E. Ks. Biskup Wincenty Urban
- 21.30 – Czuwanie w Kaplicy Cudownego Obrazu (do godz. 23.45) – przewodniczą diecezjalni Ojcowie Duchowni
- 24.00 – Msza św. koncelebrowana: – przewodniczy J. E. Ks. Arcybiskup Metropolita .
– śpiew na wejście: „Po górach dolinach”
– „Panie, zmiłuj” – wg. Mrowca (kantor)
– „Chwała na wysokości” – psalmodyczne
– po homilii uczestnicy pielgrzymki, słowami swego Metropolity, odnowią Akt Oddania Archidiecezji Wrocławskiej Matce Bożej
– śpiew na przygotowanie darów: „Z dawna Polski”
– „Święty” – wg. Pawlaka
– śpiew na Komunię: „Bądźże pozdrowiona”, „Zwycięzca śmierci”, „Kochajmy Pana”
- Komunia święta będzie udzielana wzdłuż nawy środkowej
- śpiew na dziękczynienie: „Chwała i dziękczynienie”
– po błogosławieństwie końcowym: „Boże coś Polskę”, „Jak szczęśliwa Polska cała”
- 2.00 – Czuwanie w Kaplicy Cudownego Obrazu (do godz. 5.00) – przewodniczą Diecezjalni Ojcowie Duchowni
- 5.30 – Godzinki
- 9.30 – Nabożeństwo w Bazylice Jasnogórskiej – przewodniczy J. E. Ks. Biskup Tadeusz Rybak
– pieśń na wejście: „Królowej Anielskiej”
– Tajemnica Różańca – „Nawiedzenie”
– dziękczynienie Magnificat – za łaskę pielgrzymki

- przekazanie Obrazu Nawiedzenia Archidiecezji Wrocławskiej i udzielenie pielgrzymom Odpustu Jubileuszowego – Przedstawiciel Jasnej Góry
- procesyjne przeniesienie Obrazu do kaplicy – samochodu
- wyjazd w kierunku Wrocławia

Aneks nr 5: Spis Sanktuariów Matki Bożej (wizerunki koronowane i niekoronowane) stan na 1990 r. /ANKW Segragator: Sanktuaria nr 42/

Wizerunki koronowane:

1. Bardo Śląskie
2. Góra Igliczna
3. Wambierzyce
4. Wrocław (oo. Dominikanie; daw. Podkamień)
5. Wrocław (xx. Jezuici; daw. Lwów)
6. Wrocław (par. NMP na Piasku; daw. Mariampol)

Wizerunki niekoronowane:

1. Bobolice
2. Brzeg Dolny (daw. Śniatyń)
3. Brzeg n. Odrą
4. Długoleśka
5. Henryków
6. Kiecczyn
7. Kłodzko
8. Krzeszów
9. Ligota Książęca (daw. Otynia)
10. Łozina (daw. Tuligłowy k. Komarna)
11. Mściwojów
12. Nowolesie (daw. Komarno)
13. Powidzko (daw. Stojanice)
14. Stary Wielisław
15. Stoszów
16. Strzegom
17. Świdnica
18. Święta Katarzyna (daw. Dolina)
19. Twardogóra
20. Wabienice (daw. Złoty Potok)
21. Wałbrzych
22. Wojanów
23. Wrocław (oo. Kapucyni; daw. Hodowica)
24. Wrocław (Katedra)
25. Wrocław – Osobowice

Aneks nr 6: WROCŁAWSKIE DNI DUSZPASTERSKIE***I WDD 30 VIII – 1 IX 1971***

Wrocławskie Dni Liturgiczno – Duszpasterskie

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

bp Andrzej Wronka,	Teologia liturgii
ks. dr Stanisław Czerwik,	Słowo Boże w liturgii
ks. dr Władysław Witkowski,	Homilia liturgiczna w duszpasterskiej posłudze Słowa Bożego
ks.dr Jan Charatyński,	Związek katechezy z liturgią
dr Jacek Woźniakowski,	Sztuka sakralna w odnowionej liturgii
ks. Ireneusz Pawlak,	Zagadnienie muzyki w odnowionej liturgii
ks. dr Waclaw Schenk,	Warunki owocnego udziału w Ofierze Mszy św.
ks. Stanisław Hartlieb,	Rok liturgiczny w duszpasterstwie parafialnym

II WDD 28 – 30 1972

Problemy współczesnej parafii

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

abp Bolesław Kominek,	Parafia jako forma urzeczywistnienia się Kościoła
ks. dr Jan Krucina,	Podstawowe funkcje parafii
bp dr Ignacy Tokarczuk,	Parafia wobec przemian kulturowych na wsi
bp Herbert Bednorz,	Współczesna parafia miejska
Kard. Karol Wojtyła,	Udział świeckich w duszpasterstwie parafialnym
ks. prof. Józef Rybczyk,	Zmiany strukturalne w kanonicznej organizacji parafii
ks. prof. Józef Majka,	Perspektywy duszpasterstwa parafialnego

Podsumowanie: abp dr Bolesław Kominek

III WDD 27 – 29 VIII 1973

Osobowość duszpasterza

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

Kard. Bolesław Kominek,	Czynniki kształtujące osobowość współczesnego duszpasterza polskiego
ks.dr hab. Kazimierz Romaniuk,	Osobowość duszpasterza w świetle Pisma Świętego
Kard. Karol Wojtyła,	Teologiczne podstawy duszpasterskiej misji kapłana
ks. dr Marian Radwan,	Ksiądz – jaki? W świetle ankiet prasowych
bp Jerzy Stroba,	Kapłan – pedagog wiary (contemplata alias tradere)
ks. dr hab. Waclaw Schenk,	Uświęcenie wspólnoty parafialnej przez liturgię
ks. dr Zygmunt Jonczyk i ks. dr Janusz Mariański,	Kapłan – kierownik wspólnoty parafialnej
ks. Marcin Popiel	Kształtowanie duchowości kapłan i parafian

IV WDD 27 – 29 VIII 1974

Świeccy w Kościele

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

Kard. Karol Wojtyła,	Uczestnictwo świeckich jako uczestnictwo w podstawowych funkcjach Kościoła
ks. dr Eugeniusz Weron,	Model ascezy człowieka świeckiego a duchowość apostołska
ks. prof. Józef Majka,	Cele i rodzaje apostołstwa świeckich
ks. dr Franciszek Macharski,	Formy udziału świeckich w duszpasterstwie parafialnym
bp dr Herbert Bednorz,	Obecność Kościoła w świecie współczesnym przez apostołstwo świeckich
dr Jan Kłys,	Rodzina i środowisko sąsiedzki jako teren apostołstwa świeckich
prof. Stefan Kunowski,	Wychowanie do apostołstwa świeckich
ks. prof. Jan Krucina	Dialog między proboszczem a parafianami jako metoda budowania wspólnoty parafialnej

Podsumowanie: bp Wincenty Urban

V WDD 26 – 28 VIII 1975

Człowiek w świetle Objawienia

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

s. dr hab. Zofia Zdybicka,	Tajemnica człowieka (człowiek w oczach filozofów)
ks. dr Roman E. Rogowski,	Człowiek w odwiecznym planie Bożym
ks. dr hab. Tadeusz Styczeń,	Człowiek „otwarty”
ks. prof. Stanisław Olejnik,	Człowiek w konflikcie (tajemnica grzechu)
bp prof. Stanisław Nagy,	Człowiek (Miłość Boża objawiająca się człowiekowi)
ks. prof. Jan Krucina,	Chrystus – Nauczyciel (humanizm ewangeliczny)
bp dr Władysław Miziołek,	Nowy człowiek w Chrystusie (zbawienie i wyzwolenie)
Kard. Karol Wojtyła,	Perspektywa człowieka (integralny rozwój a eschatologia)

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

VI WDD 30 VIII – 1 IX 1976

Człowiek we współczesnej cywilizacji

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

Kard. Franz König (Wiedeń),	Kryzys współczesnego rozwoju cywilizacyjnego
red. Stefan Wilkanowicz,	Wpływ mentalności technicznej na kulturę moralną człowieka
dr hab. Franciszek Adamski,	Sytuacja rodziny w cywilizacji zurbanizowanej
red. Józefa Hennelowa,	Problem wyzwolenia kobiety we współczesnej cywilizacji
ks. prof. Józef Majka,	Zjawisko subkultury młodzieżowej na tle cywilizacji industrialnej
ks. prof. Jan Krucina,	Cywilizacja techniczna a integralny rozwój człowieka

ks. dr hab. Kazimierz Majdański, *Możliwości ewangelizacyjne we współczesnej cywilizacji*

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

VII WDD 29 – 31 VIII 1977

Człowiek we wspólnocie kościelnej

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

Kard. Karol Wojtyła, Kard. Franjo Franic (Split),	Zbawcza misja Kościoła a wspólnota Ludu Bożego Uczestnictwo człowieka w tajemnicy zbawienia – – przynależność do Kościoła
ks. prof. Stanisław Nagy, ks. prof. Jan Krucina, prof. Czesław Strzeszewski,	Porządek hierarchiczny a charyzmatycy w Kościele Kościół jako wspólnota wspólnot Odpowiedzialność każdego chrześcijanina za ewangelizacją misję Kościoła
ks. prof. Józef Majka, red. Tadeusz Żychniewicz,	Kościół a wspólnoty narodowe Świętość Kościoła i święci w Kościele

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

VIII WDD 28 – 30 VIII 1978

Rodzina domowym Kościołem

Wykłady:

ks. dr Jerzy Bajda, red. Józefa Hennelowa, Jan A. Kłys, Rodzina w planach Bożych	
ks. prof. Kazimierz Romaniuk, ks. prof. Józef Majka,	Biblijna teologia rodziny Proces sekularyzacji rodziny i problem odnowy jej religijnego charakteru
Kard. Karol Wojtyła, dr hab. Teresa Kukułowicz, ks. prof. Jan Krucina, bp dr hab. Kazimierz Majdański,	Misterium miłości – misterium życia Powołanie i odpowiedzialność rodziców chrześcijańskich Rodzina jako społeczność uświęcająca Rodzina jako podmiot ewangelizacji
Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek	

IX WDD 27 – 29 VIII 1979

Ewangelizacja w rodzinie i parafii

Wykłady:

ks. prof. Józef Majka,	Ewangelizacja jako proces odbudowy osobowości chrześcijańskiej
ks. prof. Jan Charatyński,	Parafia wspólnotą przekazu wiary i życia chrześcijańskiego
bp dr hab. Kazimierz Majdański, bp dr Edward Materski,	Rodzina jako miejsce wzbudzania i rozwoju wiary Współdziałanie rodziny i parafii w rozwoju religijności dzieci
ks. dr hab. Mieczysław Majewski, bp dr Władysław Miziołek,	Formacja religijna i miejsce młodzieży w Kościele Drogi katechezy dorosłych
ks. dr hab. Waclaw Świerzawski i	ks. dr hab. Mieczysław Brzozowski, Ożywienie i pogłębienie wiary przez liturgię

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

X WDD 27 – 29 VIII 1980

Polska kultura religijna

Wprowadzenie: kard. Henryk Gulbinowicz

Wykłady:

ks. prof. Józef Majka,	Chrześcijaństwo a kultury narodowe w świetle Vaticanum II
ks. dr hab. Jerzy Wolny,	Miejsce nauki chrześcijańskiej w rozwoju kultury polskiej
prof. Stefan Sawicki,	Religijne tradycje literatury polskiej
ks. dr hab. Władysław Smoleń,	Religijny charakter sztuki polskiej
ks. prof. Karol Mrowiec i ks. prof. Wacław Schenk,	Związki liturgii z kulturą i życiem narodu
prof. Karol Górski,	Rozwój duchowości chrześcijańskiej w Polsce
prof. Jerzy Kłoczowski,	Polska kultura religijna i jej miejsce w historii Europy
ks. prof. Jan Krucina	Obraz etosu polskiego w przemówieniach Jana Pawła II

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

XI WDD 27 – 29 VIII 1981Nauka społeczna Kościoła (W 90–lecie encykliki *Rerum novarum*)

Wykłady:

prof. Johannes Schasching (Rzym),	Podstawy teoretyczne i aktualne problemy społeczne w <i>Rerum novarum</i>
ks. dr Roman Dzwonowski,	Recepcja encykliki „ <i>Rerum novarum</i> ” w Polsce
prof. Czesław Strzeszewski,	Rozwój koncepcji „kwestii społecznej” i dróg jej rozwiązywania w nauce Kościoła od Leona XIII do Jana Pawła II
ks. prof. Tadeusz Ślipko,	Stosunek Kościoła do socjalizmu w rozwoju historycznym
ks. prof. Stanisław Olejnik,	Kapitalizm i cywilizacja konsumpcyjna w świetle moralnej nauki Kościoła
red. Stefan Wilkanowicz,	Stosunek Kościoła do zrzeczeń i ruchu związkowego
ks. prof. Jan Krucina,	Koncepcja wyzwolenia w nauczaniu Jana Pawła II
ks. prof. Józef Majka	Nauczanie społeczne Prymasa Polski

XII WDD 30 VIII – 1 IX 1982

Kultura życia wewnętrznego

Wprowadzenie: Kard. Józef Glemp

Wykłady:

ks. prof. Lech Stachowiak,	Usprawiedliwienie starotestamentalne a doskonałość ewnageliczna
bp prof. Alfons Nossol,	Teraz już nie ja żyję, ale żyje we mnie Chrystus
ks. dr Roman E. Rogowski,	Sam Duch wspiera swym świadectwem naszego ducha, że jesteśmy dziećmi Bożymi
bp dr Władysław Miziołek,	Koinonia – przestrzeń chrześcijańskiej duchowości – eklezjalny charakter życia wewnętrznego
ks. dr Stanisław Nowak,	Teologiczna struktura życia wewnętrznego – cnoty teologiczne i moralne

ks. prof. Józef Majka, Praca jako środek doskonalenia człowieka w nauce Jana Pawła II
 ks. prof. Andrzej Krupa, Maryjny charakter duchowości polskiej

Podsumowanie: Kard. Henryk Gulbinowicz

XIII WDD 29 – 31 VIII 1983

Miłość miłosierna

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

prof. Janusz Ziółkowski, Chryścijaństwo jako cywilizacja miłości na tle innych cywilizacji
 Kard. Josef Ratzinger (Watykan), „Objawienie miłości i miłosierdzia w dziejach człowieka jedną ma postać, jedno imię. Nazywa się: Jezus Chrystus” (RH 9)
 ks. dr hab. Teofil Herman, Rozwój idei miłości i miłosierdzia w Piśmie Świętym
 ks. prof. Jan Krucina, Działalność dobroczynna jako istotny element duszpasterstwa
 ks. dr hab. Marek Starowiejski, Miłość miłosierna w okresie wczesnego chrześcijaństwa
 prof. Wojciech Bartel, Formy instytucjonalizacji miłosierdzia w dziejach Kościoła
 prof. Jerzy Kłoczowski, Praktyka miłości chrześcijańskiej w dziejach narodu polskiego
 o. dr hab. Jacek Salij OP, Miłość nieprzyjaciół w literaturze polskiej
 ks. prof. Józef Majka, Działalność charytatywna Kościoła w Polsce w czasach najnowszych

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

XIV WDD 27 – 29 VIII 1984

Człowiek w społeczeństwie

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

bp prof. Marian Jaworski, „Wszystkie drogi Kościoła prowadzą do człowieka (RH 14) – Chrystocentryczny humanizm Jana Pawła II
 red. Stefan Wilkanowicz, Zagrożenie człowieka we współczesnym świecie
 ks. prof. Józef Majka, Prawa osoby przeciw „prawom człowieka” – o integralnym personalizmie społecznym
 prof. Franciszek Adamski, Obronić miłość i życie w rodzinie – Karta Praw Rodziny
 bp dr Ignacy Tokarczuk, Prawo narodu do istnienia i rozwoju
 ks. prof. Jan Sieg, Zbawienie człowieka a społeczny system organizacji pracy
 ks. prof. Stanisław Olejnik, Wspólnota i praca jako środki zbawienia
 ks. prof. Jan Krucina, Pokój i zbawienie

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

XV WDD 27 – 29 VIII 1985

Pojednanie i pokuta

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

ks. prof. Jan Krucina,	Problem pojednania i pokuty na tle cywilizacji konsumpcji
bp prof. Alfons Nossol,	Teologiczne aspekty Synodu na temat pokuty
ks. prof. Józef Kudasiewicz,	Pojednania i pokuta w Piśmie Świętym
ks. prof. Antoni Młotek,	Pojednanie i pokuta w Kościele pierwotnym
ks. prof. Jan Kowalski,	Teologia grzechu w kontekście współczesnego osłabienia jego sensu
ks. prof. Józef Majka,	Społeczny wymiar grzechu
ks. prof. Waław Świerzawski,	Sakrament pojednania
bp dr Władysław Miziołek,	Duszpasterstwo pokuty i pojednania

Podsumowanie: bp dr Władysław Miziołek

XVI WDD 1 – 3 IX 1986

Eucharystia

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

Kard. Józef Glemp,	W drodze do Kongresu Eucharystycznego
ks. prof. Andrzej Zuberbier,	Eucharystia – obecność Chrystusa w Kościele
ks. dr hab. Roman E. Rogowski,	Eucharystia jako tajemnica paschalna
ks. dr hab. Tomasz Hergesel,	Eucharystia w tradycji biblijnej
ks. prof. Romuald Rak,	Eucharystia w historii Kościoła
s. dr Ewa J. Jezierska OSU,	Eucharystia – udział w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa
ks. prof. Jan Krucina,	Eucharystia jako dobro wspólne Kościoła
bp dr Władysław Miziołek (przew. Komisji Duszp. EP),	Duszpasterstwo eucharystyczne

Podsumowanie: Kard. Henryk Gulbinowicz

XVII WDD 27 – 29 VIII 1987

Życie Kościołem

Wykłady:

ks. prof. Stanisław Nagy,	Kościół – tajemnica i historia
dp dr Józef Michalik,	Chrystus nauczający w Kościele – duszpasterstwo i apostołstwo
bp dr Jan Tyrawa,	Chrystus Eucharystyczny – Chrystus Mistyczny
ks. prof. Waław Świerzawski,	Znaki święte – Chrystus uświęca Lud Boży
ks. prof. Jan Krucina,	Cel Kościoła – szczęście, wyzwolenie, zbawienie
ks. dr Ryszard Kamiński,	Wspólnoty – miejsce życia Kościoła
ks. prof. Józef Majka,	Kościół – kultura – kultury
red. Tadeusz Żychiewicz,	Świadkowie Chrystusa w Kościele

XVIII WDD 29 – 31 VIII 1988

Parafia – wspólnota wspólnot

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majka

Wykłady:

ks. prof. Romuald Rak,	Parafia – ciągłość i rozwój Kościoła
ks. prof. Wacław Świerzawski,	Życie sakramentalne w parafii
red. Stefan Wilkanowicz,	Apostolstwo świeckich – świadomość i współodpowiedzialność
ks. prof. Jan Krucina,	Ośrodek grup religijnych w parafii
ks. prof. Jan Kowalski,	Ewangelizacja – przekaz wiary i kształtowanie postaw
ks. prof. Stefan Schudy,	Proboszcz i jego współpracownicy
ks. prof. Jan Krucina,	Eucharystia jako dobro wspólne Kościoła

Podsumowanie: kard. Henryk Gulbinowicz

XIX WDD 28 – 30 VIII 1989

Nowa Ewangelizacja

Wprowadzenie: ks. prof. Jan Krucina

Wykłady:

ks. prof. Józef Majka,	Konieczność nowej ewangelizacji
red. Juliusz Braun,	Środowisko chrześcijańskie – tradycja i współczesność
red. Stefan Wilkanowicz,	Spółeczna wiarygodność Ewangelii – praca, kultura, życie publiczne
ks. prof. Janusz Mariański,	Przekaz wiary wobec zaniku wartości
ks. prof. Mieczysław Majewski,	Katecheza wśród zagrożonej młodzieży
ks. prof. Jan Chrapek,	Groźba i dobrodziejstwo środków społecznego przekazu
ks. prof. Jan Krucina,	Ruchy religijne i sekty – wyzwanie Kościoła
prof. Wiesław Chrzanowski,	Rola stowarzyszeń katolickich

Podsumowanie: Kard. Henryk Gulbinowicz

XX WDD 27– 29 VIII 1990

Ewangelizacja pracy

Wprowadzenie: ks. prof. Jan Krucina

Wykłady:

ks. prof. Józef Majka,	Polski świat pracy – wyzwanie dla Kościoła
dr Jarosław Kaczyński,	Godność ludzka wobec uwarunkowań społeczno-ekonomicznych
bp dr Wojciech Cirkle (Brno),	Praca drogą do szczęścia: od przekleństwa do powołania
ks. prof. Jan Krucina,	„Wyzwolenie proletariatu” czy „opcja dla ubogich”?
bp dr Damian Zimoń,	Parafia jako środowisko ludzi pracy
bp dr Ignacy Tokarczuk,	Duszpasterstwo wobec węzłowych spraw ludzi pracy
ks. prof. Joachim Kondziela,	Praca we wspólnocie pracowniczej
bp dr Tadeusz Gocłowski,	Humanizm pracy

Podsumowanie: abp dr Damian Zimoń

XXI WDD 27– 29 VIII 1991

Katechizacja w szkole

Wprowadzenie: ks.prof. Jan Krucina

Wykłady:

abp dr Jerzy Stroba,	Od nauki religii do katechezy
prof. Teresa Kukułowicz,	Szkoła jako system społeczno–wychowawczy
bp dr Józef Michalik,	Obraz młodzieży współczesnej
ks. dr Romuald Niparko,	Program katechezy w szkole podstawowej
ks. prof. Roman Murawski,	Szkoły ponadpodstawowe: technikum oraz szkoły zawodowe
ks. prof. Jan Charatyński,	Nauczanie religii w liceum w dobie przemian kulturowo–społecznych
prof. Maria Braun–Gałkowska,	Środowisko wychowawcze: dom, szkoła, parafia, grupa rówieśnicza
ks. prof. Włodzimierz Skoczny,	Czy istnieje jeszcze konflikt „wiedza–wiara”?
ks.dr Edward Majcher,	Osobowość katechety

Podsumowanie: abp dr Damian Zimoń

XXII WDD 27– 29 VIII 1992

Niedziela dzisiaj – sacrum w życiu społecznym

Wprowadzenie: ks. prof. Jan Krucina

Wykłady:

abp dr Henryk Muszyński,	Od Szabatu do Dnia Pańskiego
ks. prof. Stanisław Nagy,	Rezurekcja Chrystusa u podstaw „pamiętania, abyś dzień święty święcił”
ks. prof. Jan Krucina,	Społeczeństwo pluralistyczno–industrialne wobec niedzieli
ks. prof. Romuald Rak,	Niedzielna liturgia – świętowanie parafii – centrum duszpasterstwa
ks. dr Stefan Schudy,	Konieczność dopełnienia katechezy szkolnej przez udział w liturgii
bp dr Jan Tyrawa,	Świętowanie niedzieli – katecheza dla społeczeństwa
ks. prof. Jan Kowalski,	Rodzinny i humanistyczny charakter niedzieli
ks. prof. Joachim Kondziela,	Interes gospodarczy wobec wartości religijnych
o. prof. Jacek Salij OP,	Wiara odświętna a życie codzienne

Podsumowanie: Kard. Henryk Gulbinowicz

Aneks nr 7: SYMPOZJA „FORUM MŁODYCH”**I FORUM MŁODYCH 21– 23 XI 1985**

Młodzi w Kościele

Wprowadzenie: ks.prof. Józef Majak

Wykłady:

ks. prof. Józef Majka,	Sytuacja młodzieży w świecie i w Kościele
------------------------	---

ks. dr hab. Roman E. Rogowski, Młodzież w świecie ostatnich dokumentów Stolicy Apostolskiej
 dr Elżbieta Sujak, Psychologiczne uwarunkowania kryzysu wiary u młodzieży
 prof. J. Łukaszewicz, Czego oczekuje współczesna młodzież od Kościoła?
 ks.dr Marek Adaszek, Młodzieżowe grupy apostołskie w Kościele

Podsumowanie: ks.prof. Jan Krucina.

II FORUM MŁODYCH 24– 26 XI 1986

Modlitwa

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majak

Wykłady:

ks. dr Franciszek Głód,	Modlitwa potrzebą człowieka
lic. Krzysztof Gładkowski,	Modlitwa u różnych ludów
o. dr Ludwik Mycielski OSB,	Modlitwa w nurcie tekstów biblijnych
prof. Mieczysław Gogacz,	Teologia modlitwy i duchowość chrześcijańska
ks. dr hab. Roman E. Rogowski,	Zbliżenie wierzących przez modlitwę
ks. prof. Józef Majka,	Udział modlitwy w kształtowaniu osoby i wspólnoty

Podsumowanie: ks. prof. Jan Krucina.

III FORUM MŁODYCH 19– 21 XI 1987

Błogosławieni miłosierni

Wprowadzenie: ks. prof. Józef Majak

Wykłady:

ks. dr hab. Janusz Czerski,	Biblijne podstawy misji charytatywnej Kościoła
ks. prof. Stanisław Czerwik,	Związek Eucharystii z miłosierdziem
ks. prof. Jan Krucina,	Kościół urzeczywistniający się przez dzieła miłosierdzia
ks. prof. Kazimierz Dola,	Diakonia w tradycji Kościoła
ks. prof. Józef Majka,	Działalność charytatywna Kościoła w Polsce po roku 1918
bp Czesław Domin,	Udział modlitwy w kształtowaniu osoby i wspólnoty

Podsumowanie: ks. prof. Jan Krucina.

IV FORUM MŁODYCH 17– 19 XI 1987

Ruch Odnowy w Kościele

Wprowadzenie: ks. dr Ignacy Dec

Wykłady:

dr hab. E. Jabłońska–Deptułowa,	Ruchy odnowy w dziejach Kościoła
ks. dr hab. Michał Czajkowski,	Czytać Biblię w Duchu Świętym
ks. dr hab. Roman E. Rogowski,	Ruchy odnowy – nauczanie Vaticanum II – wzajemna inspiracja
bp Stanisław Nowak,	Ruchy odnowy w Polsce
ks. prof. Jan Krucina,	Ruchy odnowy w środowisku parafialnym

kard. Franciszek Macharski, Ruch odnowy – przyszłością Kościoła?

Podsumowanie: ks. prof. Jan Krucina.

V FORUM MŁODYCH 16– 18 XI 1989

Świętość we wspólnocie

Wprowadzenie: ks. dr Ignacy Dec

Wykłady:

ks. dr hab. Tomasz Hergesel,	Koncepcja biblijnej świętości
ks. dr Adam Ochał,	Modele świętości i szkoły duchowości w dziejach chrześcijaństwa
ks. prof. Walerian Słomka,	Świętość w życiu ludzkim i w życiu chrześcijańskim
ks. dr hab. Władysław Prężyna,	Świętość a rozwój osobowości człowieka
o. prof. Jan A. Kłoczowski OP,	Wołanie naszych czasów o świętość
ks. prof. Józef Majka,	Obraz współczesnej świętości według <i>Christifideles laici</i>

Podsumowanie: ks. prof. Jan Krucina.

VI FORUM MŁODYCH 15 – 17 XI 1990

Kapłan, jakiego szukam

Wprowadzenie: ks. dr Ignacy Dec

Wykłady:

ks. dr Henryk Lempa,	Teologia kapłaństwa
o. dr hab. D. Wider OCD,	Duchowość współczesnego kapłana
bp dr Stanisław Nowak,	Blaski i cienie – cnoty i wady polskiego kapłana
ks. dr hab. Jan Kowalski,	Kapłan w nauczaniu Jana Pawła II
ks. prof. Józef Majka,	Współczesny kapłan polski – obraz socjologiczny

Podsumowanie: ks. prof. Jan Krucina.

VII FORUM MŁODYCH 14– 16 XI 1991

Kościół w dialogu – dialog w Kościele

Wprowadzenie: ks. dr hab. Ignacy Dec

Wykłady:

ks. prof. Kazimierz Bukowski,	Człowiek istotą dialogiczną
ks. prof. Jan Drozd SDS,	Człowiek w dialogu z Bogiem – modlitwa w Biblii
ks. prof. Jan Krucina,	Kościół w dialogu ze światłem w świetle katolickiej nauki społecznej
ks. prof. Roman E. Rogowski,	Dialog wewnątrz Kościoła – hierarchia i laikat
ks. dr hab. Stanisław Zięba,	Człowiek w dialogu z naturą
bp dr Gerard Bernacki,	Co nowego w dialogu ekumenicznym?

Podsumowanie: ks. prof. Jan Krucina.

VIII FORUM MŁODYCH 12– 14 XI 1992

Nowa ewangelizacja

Wprowadzenie: ks. dr hab. Ignacy Dec

Wykłady:

ks. prof. Stanisław Nagy,

Nadzwyczajny Synod Biskupów – dlaczego Europa potrzebuje nowej ewangelizacji

dr Piotr Sionek,

Program nowej ewangelizacji w ujęciu Papieskiego Biura Ewangelizacji 2000

ks. prof. Józef Kudasiewicz,

Ewangelizacja dziełem Ducha Świętego

ks. prof. Józef Majka,

Czy Polska potrzebuje nowej ewangelizacji?

red. Bernard Margueritte i Jerzy Klechta, Rola środków masowego przekazu w nowej ewangelizacji

ks. prof. Roman E. Rogowski,

Ruchy eklezjalne w nowej ewangelizacji

Podsumowanie: ks. dr hab. Ignacy Dec

Aneks nr 8: ANKIETA KOMISJI SYNODALNEJ DO SPRAW LITURGIIKOMISJA D/S LITURGII
SYNODU ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ

Wrocław, dnia 20 XI 1989 r.

Przewielebny Księżu Proboszczu!

Dotychczasowe prace Komisji d/s Liturgii Synodu Archidiecezji Wrocławskiej obejmują dwa kierunki. Po pierwsze: pogłębione studium dokumentów Kościoła dotyczących sprawowania Liturgii Św., po drugie zaś: rozpoznanie aktualnego stanu odnowy liturgicznej w naszej Archidiecezji. Z tym drugim nurtem związana jest ankieta, z którą zwracamy się do Przewielebnego Księdza Proboszcza.

Ankieta nasza poświęcona jest wybranym aspektom życia liturgicznego w parafii. Prosimy o zapoznanie się z całością kwestionariusza i szczerze, odpowiedzialne wypełnienie go. Zebrane w ten sposób materiały pomogą w formułowaniu właściwych wniosków duszpasterskich w końcowym dokumencie synodalnym.

Gdyby zaistniała potrzeba szerszej odpowiedzi na niektóre z pytań, prosimy dołączyć do kwestionariusza dodatkowe arkusze papieru. W kilku wypadkach ankieta proponuje alternatywnie sformułowane odpowiedzi– Odpowiedź właściwą prosimy podkreślić.

Wypełnione ankiety należy przekazać do Sekretariatu Synodu za pośrednictwem Księży Dziekanów do dnia **31 marca 1990 roku**.

Przewodniczący Komisji

ANKIETA KOMISJI SYNODALNEJ DO SPRAW LITURGII

Parafia p.w.

Miejscowość, dekanat

1. Liczba parafian

2. Ilość kościołów i kaplic na terenie parafii

3. Ilu kapłanów pracuje w parafii

A. EUCHARYSTIA

4. Godziny stałych Mszy św.

	w niedziele	w święta zniesione	w dni powszednie
a. w kościele parafialnym			
b. w kościołach filialnych			

5. Czy praktykuje się w parafii wspólne przygotowanie liturgii Mszy Św., zwłaszcza niedzielnej i świątecznej przez duszpasterza, muzyka kościelnego i członków Służby Liturgicznej (por. Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego 73, 313).

6. Czy w niedzielnej i świątecznej Mszy św. biorą czynny udział członkowie Służby Liturgicznej (por. KL 28–29; Ogól. Wprow. do Mszału Rzymskiego 56).

a. komentator, animator	tak, często	tak, czasami	nie
b. Lektorzy	tak, często	tak, czasami	nie
c. ceremoniarz	tak, często	tak, czasami	nie
d. psalterzysta	tak, często	tak, czasami	nie
e. Kantor	tak, często	tak, czasami	nie
f. ministranci (ile osób ...)	tak, często	tak, czasami	nie
g Schola – (ile osób ...)	tak, często	tak, czasami	nie
f. Chór (ile osób ...)	tak, często	tak, czasami	nie

– Kto pełni powyżej wymienione funkcje: dzieci – młodzież – dorośli?

7. Czy obrzęd poświęcenia wody i pokropienia nią wiernych odbywa się:

– podczas każdej Mszy św. niedzielnej

– podczas wybranych Mszy św.

– jedynie podczas sumy

8. Czy w czasie Mszy św. w tamtejszej parafii głoszone są homilie oparte na czytaniach biblijnych albo formularzu liturgicznym danego dnia (por. KL 35,2) czy kazania tematyczne?

9. Czy odprawia się w parafii Msze św. niedzielne w soboty wieczorem?

.....

– Jeżeli tak, to ilu wiernych w nich uczestniczy

10. Czy w parafii odprawia się odpowiednio przygotowane Msze św. dla grup specjalnych?

.....

– W jakich dniach i o której godzinie:

a/ dla dzieci przedszkolnych.....

b/ dla uczniów szkół podstawowych

c/ dla młodzieży uczącej się

d/ dla innych grup – jakich?

.....

11. Kiedy w parafii odbywa się uroczysta adoracja Najświętszego Sakramentu:

a/ w ramach 40-godzinnego nabożeństwa tak – nie

– ilu wiernych w niej uczestniczy

b/ w I-sze niedziele miesiąca tak – nie

– jak? – po każdej Mszy św.

 – po południu

 – w inny sposób (jaki?)

– ilu wiernych w niej uczestniczy

c/ z okazji I-go piątku miesiąca tak – nie

– jak? – po Mszy św. – osobno, bez łączności z Mszą św.

– jak długo trwa adoracja

– ilu wiernych w niej uczestniczy

d/ przy innych okazjach (jakich?)

.....
 – ilu wiernych w niej uczestniczy

12. Czy istnieją w parafii możliwości nawiedzania Najświętszego Sakramentu poza godzinami Mszy św. i nabożeństw:

a/ w kościele parafialnym:

– tak, zabezpieczony kościół jest otwarty przez cały dzień

– tak, otwarty jest przedsionek z widokiem na ołtarz

– nie, kościół jest zamknięty b/ w kościołach filialnych:

b/ tak, zabezpieczone kościoły są otwarte

– tak, otwarte są przedsionki kościołów

– nie, kościoły są zamknięte

– nie, w kościołach filialnych nie przechowuje się Najświętszego Sakramentu.

– ilu wiernych korzysta z okazji nawiedzenia Najświętszego Sakramentu:

a/ w kościele parafialnym

b/ w kościołach filialnych

13. Czy istnieje w parafii adoracja nieustająca

a/ jeżeli tak, to w jakich godzinach

b/ czy istnieje osobna kaplica adoracyjna

c/ czy podczas adoracji wierni mają okazję korzystania z Sakramentu Pokuty (dyżur w konfesjonale).....

14. Przy jakich okazjach odbywają się w parafii procesje eucharystyczne?

Jaki procent wiernych w nich uczestniczy?

B. INNE SAKRAMENTY

15. Kiedy w parafii udziela się sakramentu chrztu św.?

a/ – każdego dnia wedle życzeń rodziców tak – nie

– tylko w wyznaczone niedziele tak – nie

które?

b/ – tylko podczas Mszy św. tak – nie

– czy jest specjalna Msza św.

– również i poza liturgią Mszy św. tak – nie

c/ – tylko w kościele tak – nie

– w kościele lub zakrystii tak – nie

16. Ilu dorosłych przyjął sakrament chrztu w ciągu ostatniego roku

– Kto (kapłan czy osoba świecka) i jak długo przygotowywał ich do przyjęcia tego sakramentu

– Program i zakres tego przygotowania

– Czy zdaniem Księdza należy wprowadzić w parafii (dekanacie) stały katechumenat?

– Uzasadnienie

17. Jak często w parafii udziela się sakramentu

Bierzmowania?.....

a/ młodzieży

b/ kandydatów dorosłych

18. Kiedy wierni mają okazję korzystania z sakramentu Pokuty:

Iluz wiernych korzysta?

a/ w niedzielę tak – nie

b/ w soboty tak – nie

c/ w pozostałe dni powszednie tak – nie

d/ z okazji I-go piątku tak – nie

e/ przed odpustem tak – nie

f/ w czasie rekolekcji

19. Dla jakich grup i jak często sprawuje się Sakrament Pokuty z zastosowaniem „Obrzędu pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem” (por. Obrzędy Pokuty”, s. 42–60)?.....

20. Dla jakich grup i jak często są odprawiane w parafii Nabożeństwa Pokutne (zob. „Obrzędy Pokuty”, s. 197–230)?.....

21. Jak często chorzy w parafii mają okazję przyjmować sakramenty: Pokuty, Namaszczenia i Komunii Św.?

Ile osób korzystało z tych okazji w ostatnim roku?

a/ tylko w czasie rekolekcji wielkopostnych

b/ także podczas rekolekcji adwentowych

- c/ z okazji I-go piątku miesiąca
- d/ częściej (przy jakich okazjach)?
- e/ w niebezpieczeństwie śmierci
- f/ Jaki procent umierających otrzymuje Wiatyk

22. Czy widzi Ksiądz potrzebę ustanowienia świeckich pomocników:

- a/ udzielania Komunii św. wiernym w świątyni
- b/ zanoszenia jej chorym
- Uzasadnienie
-

23. Kiedy i jak odbywa się w parafii Dzień Chorych połączony z przywiezieniem ich do kościoła (proszę opisać)

24. Małżeństwa katolickie są zawierane w parafii:

- a/ – w niedziele i święta
– w soboty
– w inne dni powszednie (które?)
- b/ – podczas Mszy św.
– poza liturgią mszalną
- c/ – indywidualnie: każda para oddzielnie
– wspólnie: kilka par równocześnie

25. Krótka charakterystyka życia sakramentalnego parafii w minionym roku:

- a/ Chrztu udzielono.....osobom
– w tym: osobom dorosłym
- dzieciom przed I-szą Komunią św.....
- b/ Sakrament Bierzmowania przyjęłoosób
– w tym dorosłych przed zawarciem małżeństwa
- c/ Małżeństwo katolickie zawarło
- d/ Komunii św. rozdano
- do I-szej Komunii przystąpiło dzieci

e/ Sakrament Namaszczenia Chorych przyjęło osób
 – bez przyjęcia tego sakramentu zmarło osób

f/ pogrzebów katolickich odbyło się
 – w tym przypadkach odmówiono pogrzebu katolickiego,

ponieważ:.....

26. Ile osób spośród miejscowych parafian przyjęło w okresie powojennym sakrament kapłaństwa?

a/ kapłani diecezjalni

b/ kapłani zakonni

– Ilu parafian przygotowuje się aktualnie do kapłaństwa?

a/ w Seminarium Duchownym we Wrocławiu

b/ w innych Seminariach diecezjalnych

c/ w Seminariach zakonnych

27. Ilu z terenu parafii pochodzi:

a/ braci zakonnych

b/ sióstr zakonnych

c/ katechetów i katechetek świeckich

C. TRIDUUM PASCHALNE

28. Czy wierni tamtejszej parafii przeżywają całe Triduum Paschalne jako najważniejsze wydarzenie roku kościelnego?

a/ ilu wiernych uczestniczy:

– w liturgii Mszy św. Wieczery Pańskiej

– w liturgii Męki Pańskiej

– w liturgii Wigilii Paschalnej

b/ czy w ramach liturgii Wigilii Paschalnej udziela się w tamtejszej parafii sakramentu Chrztu Św.?

c/ czy procesja rezurekcyjna odbywa się:

– bezpośrednio po liturgii Wigilii Paschalnej

– w godzinach porannych Niedzieli Zmartwychwstania

D. NABOŻEŃSTWA

29. Jakie nabożeństwa są odprawiane w parafii i ilu wiernych w nich uczestniczy?
Ile wiernych uczestniczy?

Nieszpory	tak – nie
Droga Krzyżowa	tak – nie
Gorzkie Żale	tak – nie
Godzina Święta	tak – nie
Godzinki o NMP	tak – nie
Nowenna do MB Nieustającej Pomocy	tak – nie
Soboty Królowej Polski	tak – nie
Modły o urodzaje i błogosławieństwo dla pracy	tak – nie
Nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego	tak – nie
Majowe	tak – nie
Czerwcowe	tak – nie
Październikowe	tak – nie
Wypominki	tak – nie
Inne – jakie?	

30. Które podręczniki niezbędne do odprawiania nabożeństw są dostępne w parafii?

Agenda liturgiczna diec. opolskiej	tak – nie
Agenda liturgiczna diec. katowickiej	tak – nie
Służba Boża w archidiecezji warszawskiej	tak – nie
Podręcznik Służby Bożej, Kraków	tak – nie
Służba Boża, Przemyśl	tak – nie

31. Czy odczuwa się w parafii brak jakichś pomocy dla sprawowania liturgii?

Jeżeli tak, to jakich?

.....

32. Jakie inicjatywy należałoby jeszcze podjąć dla głębszego ożywienia życia liturgicznego w parafii?

33. Co jeszcze chciałby Ksiądz wypowiedzieć w poruszonych wyżej sprawach?

SERDECZNIE DZIĘKUJEMY ZA TRUD ZWIĄZANY Z WYPEŁNIENIEM ANKIETY.